

119
1958/3



გნათობა

532
12

დობობობობ



1958

მ ნ ა მ მ მ მ მ მ



ქოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 36-ე

№ 12

დეკემბერი, 1958 წ.

საქართველოს საბჭოთა მწიგნობრობის კავშირის ორგანო

9577

უ ი ნ ა ა რ ს ი

ირაკლი აბაშიძე — პაოლო იაშვილს. ლექსი	33-3
კონსტანტინე გამსახურდია — დავით აღმაშენებელი. ტეტრალოგია. გაგრძელება	5
გიორგი ლეონიძე — კახური განთიადები. ლექსი	15
სოლომონ თავაძე — შორი გზა. მოთხრობა	20
ნიკოლოზ ტახონოვი — სერგო მთებში, პოემა. თარგმანი კ. კალაძისა	27
ვახტანგ გორგანელი — ისალი ტალღა. ლექსი	30
მარჯანი — მზითვის სარკე. ლექსი	31
ილია ხოშტარია — დედამიწის თანამგზავრი. ლექსი	31
შალვა ფორსხიძე — ლექსები	32
პოლიკარპე კაკაბაძე — ქარიშხალი. პიესა	34
გიორგი ჯიბლაძე — ხელოვნების შორეულ ძეგლებთან. გაგრძელება	75
ემილია პარდო-ბაზანი — ჯგაფათი, მოთხრობა. თარგმანი ბ. შირაძისა	90

კრიტიკა და კვალციონობიკა

დოკ. გ. ჩაგელიშვილი — კომუნისმის მშენებლობის დიადი პროგრამა სსრ კავშირში	109
შალვა ამისულაშვილი — რევოლუციის მგზნებარე მომღერალი	119
ზურაბ ჭარბადაშვილი — თანამედროვე კრიტიკული რეალიზმის ზოგიერთი საკითხის შესახებ	125
გაბრიელ მეგრელიშვილი — მიხეილ თუმანიშვილის მსოფლმხედველობის საკითხისათვის	130
ალ. ბენდიაშვილი — ნიკო ნიკოლაძე და თბილისის საქალაქო თეოლოგიური სკოლა	136
კ. ქონიაშვილი — ძველი ბოლშევიკის მოგონება დიდ ოქტომბერზე	142

ზიხილავთ ახალ ნაწარმოებებს

ჯემალ შარაშიძე — რომანი განხორციელებულ ოცნებაზე	147
ვიქტორია გაბუნია — „მეუღრო საეინის“ ბინადარნი	153

(იხ. მეორე გვ.)

სახელმწიფო გამომცემლობა
«საბჭოთა საქართველო»

ნოდარ კაკაბაძე — რევინ ჯგაფარიძის ახალი მოთხრობა	83-157
ოტია პაპკორია — „ტალღები ნაპირისკენ მისწრაფიან“	163
ნოე პაიჭაძე — საქართველოს ეკონომიური განვითარების ისტორიიდან	179



მეშუარული ლიტერატურა

ექვთ. თაყაიშვილი — მოგონებები. გავრძელება	175
სამსონ დევიძე — ნიკო ნიკოლაძის ცხოვრებიდან	193

წიგნების მიმოხილვა

ნოდარ ტუხაძე — ლევან ვოთუას მოთხრობები	188
ქოლა თევზაძე — ახალი ქართული ვრამატიკული ნაშრომი	191
ახალი წიგნები	ვარჯიანის შესაძე გე.

რედაქტორი ს. ჩიქოვანი

სარედაქციო კოლეგია:

დ. ბენაშვილი, დ. გამეზარდაშვილი, ლ. კალანდაძე (პ/მგ. მდივანი), გ. მარგველაშვილი, ა. ქუთათელი, ს. შანშიაშვილი

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ., № 63. ტელეფონი 2-13-42, 2-11-66.

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10/1-59 წ. ნაბეჭდ ფორმათა რაოდენობა 12. შვკვეთა 616 უე 00601 ანაწყობის ზომა 7 1/4 x 12 1/2. ქალაქის ზომა 70 x 108. ტირაჟი 6500.

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტროს მთავარბოლიგრაფიამომცემლობის ბეჭდვითი სიტყვის კომბინატი. თბილისი, მარჯანიშვილის ქ. 5.

Комбинат печати Главполиграфиздата Министерства культуры Грузинской ССР. Тбилиси, ул. Марджанишвили, 5.





იკალი აბაშიძე



პოლო იაშვილს

ციკლიდან: „მიახლოვება ნახევარ საუკუნესთან“.

მსურდა ეს ფიქრიც,
 ძველი დარდის ერთი ფურცელი
 უხმოდ წამელო,
 როგორც ვაჟკაცს მოეთხოვება,
 მაგრამ დაენებდი,
 სათქმელს ძველებს ვერ
 გავუძელი. —

ძნელი ყოფილა
 ორმოცდაათს მიახლოება.
 ვწერ ამ სტრიქონებს,
 იქნებ სულმა იგრძნოს დაცხრომა,
 იქნებ გათავდეს,
 შენზე ფიქრი აღარ მომიდნეს;
 ყურში არ რეკდეს
 იმ დღეს ჩვენზე ზეცის გაწყრომა,
 ზაფრას გავექციე
 იმ დასაწევე საღამომინდელს.
 აბლა რად გვინდა
 განსჯა
 ყოვლის ამრევ-დამრევი:
 სჯობდა, არ სჯობდა
 შენგან შენზევ
 თოფის გაწყობა;
 იყო ნაბიჯი
 გარდუვალი თუ ნაჩქარევი,
 იყო გაქცევა ის გასროლა,
 თუ ვაჟკაცობა.
 შენ კაცი იყავ,
 გქონდა კაცის ყველა თვისება,
 წლობით შეგეძლო
 გემიჯნურნა,
 გეგრძნო,
 გელოთა,
 მაგრამ იმ ნაბიჯს
 (დღეს, რად გვინდა ამის
 მტკიცება)
 იქნებ ყველასგან,
 მაგრამ შენგან

არვინ ელოდა.
 კეთილ ვარსკვლავზე
 ბედნიერ დღეს დაბადებული,
 ყველა სიკეთის მომხვეჭელი,
 ცაში დამკერი;
 მუდამ ზეიმაღ,
 მუდამ ღვინად გამზადებული,
 ძმობის შემგვრელი,
 სუფრის თავი,
 ბეჭის დამკრელი.
 შეყვარებული მოქნილ სიტყვას,
 მოძმის ქებასა,
 სულ უზრუნველი,
 სულ ჰარალი,
 სულ უდარდელი,
 გადაყოლილი მრუდს და მართალს...
 ჰაი დედასა!
 ასე გიცნობდა,
 თუ გიცნობდა
 სადმე ქართველი.
 შენ არ მიგაჩნდა ეს არც ქებად,
 არც რამ ჭინებად,
 არც თუ ჩიოდი,
 სად შენა და
 სად საყვედური.
 მაგრამ დღეს გეტყვი,
 და ეს ჩემგან არ გეწყინება:
 შენ არ შეგეძლო
 და არც იყავ წინდახედული.
 ვიცი, ჰო, ვიცი,
 დღეს ამის თქმა არის იოლი,
 ოცი წლის შემდეგ,
 დროის წამლით განქურნებისას,
 მაგრამ შენ მაშინ
 იყავ მხოლოდ
 კაცი ტრფიალი,
 იყავ ამტყდარი,
 მონათვარდე,

ბაღურ ნებისა.

ყველას უყოფდი შენს სიხარულს,
რაც გაგეზარდა,
გრძნობებს მისდევდი
უადვიროდ და უსადავოდ
და რადგან მგოსნის სიყვარულით
ყველა გიყვარდა
გეგონა არცვის
არც რამ ჰქონდა შენთან სადავო.
სიცოცხლის ეშხით,
ამქვეყნიურ ნექტრით დამთვრალი
შენი ვონება
შთაგონების ღმერთთან ომობდა
და თუ წესია,
თუ კაცსა აქვს რამ საშართალი —
შენთან სადავო
მართლაც ვის რა უნდა ჰქონოდა!
ორ საქართველოს
დაჯახების მოხვედი მიჯნაზე,
ბრძოლა ფიცხელი
ნახე ძველზე ახლის ჯობნების;
შენ ორთავ ქვეყნის
ტრფობა გეკრა გულის ფიცარზე,
როგორც ყმაწვილ კაცს
სიყვარული გაყრილ შშობლების.
და როცა ნაღდად
ორი ქვეყნის გზა გაიყარა,
იშვა ახალი
ქველი მიწის სიმყუდროეზე
შენ ვაჟკაცურად,
არა გულქვად
და ჰაიპარად

მგოსნის გულშივე

ჰკლავდი დარდებს
წარსულ დროებზე.

მაგრამ მოვეშვათ,
აქ ახალი არაფერია, —
ეს მხოლოდ მისთვის
მივაშველე
ლექსს იარაღად
რომ შეთქვა შენთვის
და ჰა, კალმით დამიწერია:
შენ იმ ბრძოლების,
იმ ჰიდილის
მსხვერპლი არა ხარ.
ძველ სამშობლოზე
შენ შეგეძლო
ლოცვით გელოცა,
ახალ მამულშიც
ვერცხლზე არა გაგიცვლია რა;
შენ,
შენ დაეცი იმ წელს,
როცა საქართველოზე
კენის სულის აღზევებამ
გადისრიალა.
თავად მტერთაგან
საქართველოს მტრებზე მითვლილი
სწუხდი, მეძახდი,
თან დამდეგდი ოცი წელია,
რომ გეთქვა ჩვენთვის
მაგ ოცი წლის შენი სიყვდილით,
მგოსანს ქეშმარიტს
რომ სიყვდილი არ უწერია.



ღავით აღმაშენებელი*

ბატრალოვია

გვევსთს გამგზავრების სამზადისი ჯე-
რაც მოთავებული არა ჰქონდათ მეჯი-
ნიბეთუხუცესს, მენადირეთუხუცესსა
და ბაზიერეთუხუცესს, როცა აზნაურმა
მორკნეველმა შემოაჯირითა თავისი
ფეხკავშა იაბო ნაქარმაგვევის სასახლის
ეზოში.

მას ბარე ათორმეტი ლაზურად გაწ-
ვრთნილი მიმინო თან ჩამოეყვანა სპე-
რიდან.

სასახლეში ერთობლივი სიხარული
გამოიწვია არამც თუ მიმინოების რა-
დენობამ, არამედ ამ მტაცებელთა სანა-
ქებო წვრთნამ.

როცა აზნაური მორკნეველი და სამი
უაზნო მხლებელი მისინი ნაქარმაგვევი-
საკენ მოაჯირითებდნენ ცხენებს, მიო-
ნოები კვალდაკვალ უკან მისდევდნენ
მათ ფრენით.

გიორგი მეფე და დიოფალი ელენე
წინ აღუდგნენ მარიამ დედოფლისა და
გვანცას გვევსთს გამგზავრებას.

საგაზაფხულო დიდროი ჯერაც მო-
თავებული არ არის, მანდილოსნები რო-
გორ აიტანნო მდინარეებისა და ხევე-
ბის ცხენდაცხენ გადალახვას.

მარიამი გაეჩქადა, აღდგომის წირვა
ბაგრატის ტაძარში უნდა მოვისმინოვო
უთუოდ.

უარესად გაჭირვეულა გვანცა: მეც
თან უნდა წავეყვო დედოფალს.

მცხოვანთა მრავალგზისი შეგონებანი
ამაო აღმოჩნდნენ, მარიამ დედოფალი,
კუროპალატისსა მელიტა და შიმუნვარ-

თა წინამდგომი შარვაშიძის ასული, მზო-
საეარ, სპილოსძელის კოფოვან ეტლში
მოთავესდნენ. სამი ეპისკოპოზი და ხუთი
ღიაკონი ცხენდაცხენ ეახლნენ მათ.

გვანცამ ცხენით მგზავრობა მოიწადი-
ნა. ჯონდიმ და ნიანიამ საკმაოდ თეი-
ნიერი იაბო შეურჩიეს მას ელენე დე-
დოფლის თავლაში.

დავითს თავისი საყვარელი ულაყი
ალურსაი მიართვა მეჯინიბეთუხუცესმა,
ოცდაათი ცხენი სამარქაფოდ მიჰყავდათ
მისრატულებსა და მეჯინიბეებს.

მეფეს სანიადაგო ჩაბალახი ეხურა
ჯაქვისა, ტანზე სანადირო კურტაკი ეც-
ვა წვრილფარეშოსანი.

წითელ-ყვითელი ჩაჩებიტა და ჯუბე-
ბით მორთულნი ბაზიერეთუხუცესი და
მენადირეთუხუცესი წინ წარუძღვნენ
ბაზიერებისა და მეითარების მთელს
ლეგონს. მახარამ და არტავაზ არშელ-
მა იყისრეს სანადირო საქმეთა გამგებ-
ლობა.

ბაზთა ეყვენების ეღარუნმა და ძალ-
ლების ერთობლივმა ყვეამ გული აუჩ-
ვილა მეფე გიორგის. მას მოაგონდა ის
„სვებედნიერი დღე“, როცა სიმეყოფი-
ლი მისი — იმპერატორი ნიკიფორე ბო-
ტანიატეს თავისი ლოგოთეტებისა და
დრუნგარებისაგან შემდგარი ამალით
სანადიროდ და სალხინოდ ეწვია ბაგრატ
კუროპალატს ნაქარმაგვევში, იმ ჯერა-
დაც ისეთი საზეიმო ვითარება სუფავ-
და სასახლეში.

ცნობილია: იმპერატორის ბოტანი-
ატეს ძროხის ხორცი და უნიჭო ლექსე-
ბის წერა ყოველივეს ერჩია ამ ქვეყნად,
მიუხედავად ამისა, ბაგრატმა და გიორ-
გიმ იგავმიუწვდენელი ნადირობა გაუ-

* გავრძელება. იხ. „მნათობი“ № 11.

მართეს მას, ასზე მეტი ირემი, ორჯერ მეტი მშველი და ამდენივე ტახი მოინადირეს შიდა-ქართლის ტყეებში.

• •

წინასწარ დასთქვეს: არსენ იყალთოელი, მხატვართუხუცესი თევდორე და ბუროთმოძღვართუხუცესი ერთი მზგევსის მანძილზე მოუცდიდნენ ტაო-კლარჯეთიდან და სამცხიდან მოსასვლელ კირითხუროთა და მათთან ერთად გაეზგზავრებოდნენ გელათს.

გიორგი ჭყონდიდელს ღიაბაც ეწადა გელათის მშენებლობისათვის თვალი გადაეკრა, მაგრამ მას უნდა მოეცადა სანამ გვარამ ბუქისციხის პატრონი არ გამოიჯობინდებოდა და ყიფჩაღეთს წარსავზავნ სარწმუნო კაცთ არ წარუძღვებოდა.

• •

გიორგი მეფე ცას ეწეოდა სიხარულისაგან. ჯერ კიდევ ბროწეულის ქვეშ გამართულ მცირე საუზმეზე ფრიად მოიღბინა დავითმა. ატენური ღვინის სმასაც არ მოერიდა ამ ჯერად (თუმცა მას წესად ჰქონდა დათქმული: არა მარტო ომში მიმავალი, თვით სანადიროდ გამგზავრების წინ არ ეტანებოდა ღვინოს).

თავის გაყის ასეთი გახუმრებაც ფრიად იამა გიორგის: დავითმა ახმობინა აზნაური მორკნეველი და ღიმილით უთხრა:

„შენ და ქარიზან სეტეელი დედოფლის ეტლს წარუძებით შტორა, გეგუთს ჩასვლამდის დეე შენ ეგონოთ მეფე, ხოლო მე — ერთი უბიირი მენადირე ვინმე“.

• •

გვანცა თაფლისფერ იაბოზე იჯდა. დაუოკებელმა მხედარმა გაახელა ეს თვინიერი ცხენი, გვანცა ხან შერევილ ლიბარტიანს ეჯობრებოდა, ხან თავის ძმას, ჯონდის. დავითისა და ნიანას ცხენები ტაატით აღიოდნენ აღმართზე. ფაშიდან ეამზე ისინი შესდგებოდნენ და

თვალს მოავლებდნენ შემოგარენს.

ნიანია ამჩნევდა: როცა მათ უკან მომავალ ორ რაინდსა და ერთ მჭანდილფსანს თვალს მოჰკრავდა მეფე, უჩვეულოდ ღელავდა. გვანცას ბროწეულის ყვავილისფერი ყაბახა ეცვა იმ დღეს; ორივენი შორიდან ამჩნევდნენ თუ როგორ დაუზოგავად აბტუნებდა ქალი თავის იაბოს დახრამულ ხევეზე.

მეფეს არ უნდოდა ეს მღელვარება მისი შეემჩნია ნიანიას და ამიტომაც სთქვა:

„ეშმოზ შერგილსა და ჯონდის ნაირევი არ დაეხსნათ დაუცხრომელი ჯირითისაგან“.

კიდევ ერთი აღმართი მოათავეს ცხენებმა და მხედრების თვალწინ გადაიშალა ალუჩისა და ატმის ყვავილთა გირლიანდებით შემკული ვრცელი კაბანი.

ხეეს გადაღმა გუთნეულები სერავდნენ შავლეგო ორნატებით ზეგანს, მთების ფერდობებზე თხათა არევი შეფენოდნენ მაყვლოვანს.

• •

როცა დავითი და ნიანია ისევ შეუდგნენ ცერალმართულ საცხენე ბილიკებს, ისინი უკვე თვალნათლივ ხედავდნენ ხეეს გადაღმა თუ როგორ ესალმებოდა ციხეთა და ეკლესიათა შემოგარენში მოგროვილი ხალხი მარიამ დედოფალსა და აზნაურ მორკნეველს. ზარების ერთობლივი ეღარუნი ხედახევე დაჰქონდა ნიავს.

ნიანიამ თვალეზე ხელი მიიჩრდილა და სთქვა:

„ჰეშმარიტად, აზნაური მორკნეველი შენა ჰგონიხართ მეფევე ბატონო“.

გვანცა იცინოდა და ხეობაში მიმავალთ გასცქეროდა.

დავითმა ღიმილით უთხრა ქალს:

„მე მუდამ დიდ სამსახურს მიწევდა შტორა. თურქებისათვის თვალის ასახვევად არა ერთხელ წარმიგზავნია იგი ლიხს გადაღმა, ხოლო მე თავათ უფლისციხეში, ან ნაჰარმაგევეში ვეშაადებოდი საომრად“.

როცა უკან მომავალი მხედრები წა-

მოეწინ, დავითმა ყველას გასაგონად სთქვა:

„მოდით ჩვენ მხარმარჯვნივ მივყავთ ხევს, იმ ნაცინხართან მოკლე გზაა ერთი ჩხერის ციხისკენ მიმავალი, ასე რომ დედოფალსა და მის ამაღლას ჩვენ ჩაუფსრებთ ჩხერის ციხეში“.

ცხენებმა უფონოდ გადალახეს ზათქით მიმავალი ხევის წყალი, ახლა ვენახიანი კაპანი დაიწყო. აყვავებული ატმებით დამშვევებულ ბაღებში გამოსული ხალხი საგახაფხულო სხვლით იყო გართული.

გუგულის ხმა მოდიოდა მხარმარჯვნივ მდებარე ველებიდან.

კამეჩები ტლაბოში ნებივრობდნენ, მგელძაღვლები უყეფდნენ ორლობებში ტატით მიმავალ ცხენოსნებს.

ლაფში ამოთხვრილ კამეჩზე აღმხედრებული ფეხშიშველა ბიჭუნა არხეინად მიიმღეროდა:

„სიკვდილმა ჩამაიარა,
ბერაკი დახვდა შინაო,
შაუჯახუნა ბერაკმა,
სიკვდილი შაშინაო“.

ცხენთა ფლოქვების ჩქამზე ტროლები დგებოდნენ ჩირგვებიდან, ლაქაშებში გატვრინული მშველები ფრთხილდნენ ანაზდად და ზეგანზე ელავედნენ მათი თეთრად მოხატული უკანალები.

მამალი ხოხბები ხორხოციტ სტოვებდნენ კატაბარდებს და ცეცხლისფერი ფრთები ვასვასებდნენ ეთერში.

დავითი სტკბებოდა ბუნების თვალისმომჭრელ ფერთა სიუხვით, ნებივრად იჯდა ჯიქის ტყავით შემკულ მაღალ უნაგირზე, ხეობას გასცქეროდა ფიჭოში წასული და როცა მის უკან მომავალნი ცხენის კისრის სიგრძეზე წამოეწიენ ისევ, აგრე სთქვა:

„მე ისე ნაადრევად წარმტაცა სიჭაბუკის ღხენა განგებამ თუ ბედმა, როცა ასე უსაზნოდ დროს ეხარჯავ, ვჭირდავ ხოლმე ჩემსავე თავს, აგრე მგონა: დანაშაულს ჩავდივარ-მეთქი. ქეშმარიტად ბედნიერია იგი, ვისაც სიჭარბავეში

არ გადაყვება ხელიდან გამოცლილი/სიჭაბუკის დარდი.

მე ისეთი ძალოვანი მომავაზნო არსთაგანმრიგემ, სიბერის ზღურბლამდის თუ მივალწიე როგორმე, ალბათ ვერც კი მოვიგონებ ფუ როდის ვიყავი კაბუკი, ან როდის შევიმოსე მსციო.

მახარამ მიამბო ერთხელ ჯერაც სავსებით ყრმას ერთი ზღაპარი იმ ჯადოკაცის გამო, რომელიც უცნაურ ცხენზე მჯდარა თურმე და ცხენი იგი შვიდ კავშირს შეიცავდაო, ოქროისას, ვერცხლისას, იაგუნდისას, თითბერისას, რკინისას, ბროლისა და წითელი სპილენძისას და ირისეს დარად ანათებდა ის ცხენი თურმე ქვეყნის ოთხივე კიდე.

ამ ცხენს ერქვაო რწმენა, აგრე ამბობდა მახარა.

მართლაც და თუ ადამიანს რწმენა აქვს, იგი უძლეველია უცალოდ.

ბრძენკაცის ნათქვამია ეგეცა: უკეთუ რწმენა გაქვს ურყევი, შესაბამე თუნდაც მთას: აღსდექ და შთავარდი ზღვაში, ეგ აგრეც მოხდება კიდეცა.

მე აგრე მგონია: რწმენა იგივე სიყვარულია და სიყვარული სიკვდილზე უძლიერესია უთუოდ“.

გვანცამ დეზი მოუცაცუნა თავის ცხენს, წამოეწია დავითს და სთქვა:

„მე კი აგრე მეოცნებება ჩემის დიაცური ჭკუითა, ჩვენო პატრონო, სიყვარულზე უძლიერესია სიკვდილი, ვინაიდან სიყვარულის დათრგუნვა ჩვენ დიაცა ძალგვიძს, მაგრამ ყოველთა დამთრგუნველია სიკვდილი“.

ცხენოსნები უახლოვდებოდნენ უზარმაზარი ტაძრის ნანგრევებს, ჩაქცეული გუმბათებისა და წაქცეული კოლონების ნამუსრევები ეყარნენ ირგვლივ. მოხატული მშვილდურები და მოჩუქურთმებული თავკიდურები საოცარის ძალით დანარცხებულიყვენენ მიწაზე.

მეფემ ზედ ნანგრევთან შეაყენა ცხენი და სთქვა:

„ეგონებ შენ სცდები გვანცა. ხომ ზედავ ამ ნასაყდრალის გარშემო რამდენა

კლერტოა მშობარი ავშანისა. ისინი ყინვას დაუზრავს, მაგრამ მათ ძირში უამრავი შორჩი იზრდება ახალი“.

„უინ მოსთელის რამდენი ადამიანი დახოცილა ამ ტაძრის დაცვისას, მეფევე ბატონო, საღლა არიან ახლა ისინი?“

„მათ ნაკვლად ჩვენ წარმოგვგზავნა არსთავანმრივემ გვანცა. ჩვენც აგრეთვე წავალთ და სხვანი შეგვეცლიან. ისე როგორც ავშანის არც ერთი მარცვალი არ დაუყარავს დედამიწას, ისე შემოინახავს ჟამი მომავალი ჩვენს სიყვარულსა და ჩვენს საქმეს.“

მეც ნათქვამი აქვს ბრძენს: ჯერ მდოგვის მარცვალი არ ჩავარდნილა სიცილიერში და მით უმეტეს სიტყვა კაცისა.

ხოლო მაცხოვარი ჩენი იესო უკეთ იტყოდა: ამინ გეტყვი თქვენ, არა მარცვალი იფქლისა დავარდეს ქვეყანასა ზედა და არა მოკვდეს, იგი მარტო ხოლო ეგოს, ხოლო უკეთუ მოკვდეს, მრავალი ნაყოფი გამოიღოს.

თუნდაც ეს საყდარი... მამა ჩემისაგან მაქვს განაგონი მურვან ყრუს დაუქვევია იგი, უფალმა ინება და სამიოდე საუკუნის შემდეგ მე წარმატებულა გელათის ასაგებად“.

დავითმა სადავე დაუმოკლა ცხენს. ჯერ იალბუზს შეავლო მზერა, მოწმენდილ ცას მიბჯენოდა მწვერვალი, მხოლოდ ბრუტ საბჭელის ზეთაგზე იდგა ურჩხულისებრ წაგრძელებული შავლეგო ღრუბელი.

ნიანია არწმუნებდა: იმ ღრუბელს შეწითლებული აქვს კიდენი ქარი ამოვოა ალბათ.

ერთი უტევანიც არა ჰქონდათ ვაგლილი, კავკასიონს გადაღმა გაითამაშა ელვამ.

დასაუღეთიდან უკვე მიიჩქაროდნენ კრაველივით ხუქუქა ფრთილები ღრუბლისა.

დავითმა ღიმილით სთქვა:

„იცოდე ნიანია, მე როგორც მენადირე ერთგვარი მენცარი ვარ ბუნების ყოველგვარი ქირვეულობისა“.

უკვე აღარა სჩანდა ბრუტსაბჭელი.

კავკასიონს ერთობლივად გადაეკრა შაბიამანის ფერი. ლიხის მთა ზღვისფერი ვახდა. ნისლებმა კალთა დაიხიეს ხერხისებრ დაკბილულ ნაძვნარების წვეროკინეზე.

აფხორილი ღრუბლები მოიჩქაროდნენ დასაუღეთიდან, მხედრები უკვე ვრძნობდნენ წვეთ-წვეთად წამოსულ მხედვებს, თუმცა მზე ჯერაც სამზეოში იყო, რძისფერი ღრუბლებით გარსემორტყმული.

მზე პირს იბანსო სთქვა გვანცამ.

დავითს გაეღიმა, რადგან იგი ხედავდა პირის ბანაზე მეტი რამ მზადდებოდა ცაზე.

მას გზიდან უკან გაბრუნება არა სჩვეოდა, მაგრამ ამ ჯერად ყოყმანობდა, რადგან გვანცა ებრალებოდა. შეეკითხა კიდევაც ქალს:

ხომ არ გაგებრუნდეთო? მეც გვიჯობდეს წალღელისთავის სასახლეში გავათიოთო ღამე?

„ჭირის დღესავით მძაგს შეფევე ბატონო გზიდან გაბრუნება. ვიაროთ, თუ ჩხერის ციხემდის ვერ მივალწიოთ, ვახანის ციხეში გავათიოთ ღამე“.

უკვე ატყდა მებთატება მთებში. ბოლოს მოისმა ისეთი ხმული, როგორიც მერეხის მოსელას წინ უძღვის ხოლმე.

გვანცამ ახალგაზრდული ხალისათ დასძრა თავისი იაბო. ცხენები ჯერ ოთხახმით მიდიოდნენ, როცა ანაზღად აბლავდნენ ხეებში. ქეიდანური ულაცი და თქური იაბო ეჯიბრებოდნენ ურთიერთს, ხოლო ორივენი ღამეს ვახანის ციხემდის მიღწევამო.

დავითი შიშობდა: გაჯიბრებისაგან გახლებულმა ცხენმა არ იმსხვერპლოსო გვანცა, ამიტომაც განგებისად ჩამორჩა უკან.

ახლა მომეტებულის სისწრაფით გაქენდა იაბო. დავითმა უკვე კარგად არ იცოდა მართლაც თუ ეუფლებოდა თავის იაბოს გვანცა. თუ მხედარს თავი წაართვა პირგამზიდარმა ცხენმა.

საფრთხე ყოველ წუთს იყო მოსალოდნელი. მდინარის გასწვრივ მიმავალი საურმე გზა ალაგ ალაგ დახორგილი

იყო ლოდებით. გვანცას ცხენი წარამა-
რა ზედ გადაეკლებოდა ხოლმე მათ, არც
დახრამულ ღელეებსა და ჩალეწილ ბო-
ვირებს ერიდებოდა მხედარი.

იმბატა მერეხმა და დაბნელდნენ გარ-
შემო მთები.

გაიგლეგებდა ანაზღად, მოიჭრებოდა
ნამრუდისფერი სილუეტი იალბუზისა
და კვლავ წყვილიად მოიცავდა მთებსა
და გზებს.

შერევილა და ჯონდი წამოეწიენ ჭე-
ნებით დავითს. მალემსრბოლი გამოეგ-
ზანათ, მარიამ დედოფალი და ების-
კობოზები ველარ გადაეყვანეთო ადი-
დებულ მდინარის გადმოღმა.

დავითმა უბრძანა სამივე სპასალარს:
დაუყოვნებლივ გაბრუნდით, წადელის-
თავში გაათიეთ ღამე, ზვალ თუ გადაიკა-
რა, ჩხერის ციხეში მოგელოდებითო.

გვანცას ცხენი ამასობაში დაუცხრომ-
ლად მიგვლავდა.

წყლის პირად მომდგარ კბოდეებიდან
უკვე გადმოიჭრნენ ღვარცოფები და
საურმე გზა თავათ მიემზგავსა მდინა-
რეს.

ამ ვიწროებში უფრო გაორკვცდა
საფრთხე: მდინარეში ფეხი არ გადას-
ცდნოდა გვანცას ცხენს.

მთლად საოცარმა მღელვარებამ შე-
იპყრო დავითი, იგი გამოუტყდა თავის
თავს: მისთვის ძვირფასი არსება განსაც-
დელის წინაშე იდგა. წინ გაიხედა: ქაჯი
ხომ არ ჩასვლიათ გვამში ამ თაფლის-
ფერ იაბოს, მაშინ ცხენოსნობის დიდ-
ოსტატმა საშინელის სისწრაფით დას-
ძრა თავისი ულაყი...

როცა მხედრებმა უზანგები უსწორეს
ერთმანეთს, დავითი გადაიხარა და აღ-
ვირში წასწვდა გვანცას იაბოს.

უკვე საეგებით დაბნელდნენ მთები...
ღვარცოფები ღვანდგარით ეშვებოდ-
ნენ გზაზე, მიწისძვრებისაგან დაძრული
ლოდები კბოდეებიდან გადმოსცქეროდ-
ნენ გზას, როგორც ყალყზე შემდგარი
მასტოლონები.

გადაიდარა უეცრად, დასავლეთისკენ
გამოჩნდა გამოხურვებულ ოქროსებრ
კასეასა კალთა ზეცისა.

ღვარცოფების ღრიალი მაინც არა
ცხრებოდა. საღდაც ფოცხვერები ჩხა-
ოდნენ.

დავითი ამჩნევდა, სტიქიონების გა-
ცოფებას ალტაცებაში მოჰყავდა ქალი.
განგებისად ჰკითხავდა:
ხომ არ შეგეშინდაო?

„მე არა და შენ ჩემს მაგივრად რომ
გეშინოდა ეს მაწუხებდა მხოლოდ. მე
შენს გვერდით ჯოჯოხეთიც ველარ შე-
მაკრთობს. მეფევე ბატონო“.

„ხომ არ ნანობ რომ არ დაგბრუნ-
დით?“

„ბირიქით მე ეგზომ ბედნიერად არა-
დეს მიგრძენია თავი.“

„არც სათაფლიაში?“
„არსად“.

დავითმა არა მიუგო რა. ახლა კი დარ-
წმუნდა არტანუჯელ ბაგრატივანთა და-
უოკებელი სისხლი რომ უღდუნდა ამ
ქალს ძარღვებში.

გვანცამ სთქვა:
„მე მძაგს ის დიაცები რომელთაც
ჰგონიათ თითქოს ცხოვრებას მარგალი-
ტების მანიაკები და ოქროს ბეჭდები
ამშვენებდნენ მხოლოდ“.

„მაშ რა ამშვენებს ცხოვრებას გვან-
ცა?“

„მგონებ არაფერი ისე არ ამშვენებს
ცხოვრებას, როგორც სიკვდილთან თა-
მაში“.

დავითს გაეღიმა. ჩემი გულის ზრახ-
ვები ხომ არ მოუბარავსო ამ დიაცს.

გვანცამ მცირე ხნის დუმისის შემ-
დეგ კვლავ განაგრძო: „ჩვენს ოჯახში
გადმოცემაა შემორჩენილი. ჩემი შორე-
ული დიდდედა თავის დროის ულამაზე-
სი მანდილოსანი ყოფილა.“

როცა სარკინოზების ამირამ ჯიბრა-
ილმა არტანუჯის ციხე აიღო, ქმარი და
სამი ვაჟი დაუხოცა დიდდედას. გამარ-
ჯვებული ამირა ციხის კლიტეთა მისა-
ღებად რა შემოვიდა დარბაზონში, დიდ-
დედამ თმები გაიშალა, ფერხთით დაუ-
ვარდა ამირას, როცა იგი ასაყენებლად
წაებოტინა, ერთი ციდა სატევაი ამკე-
რა მტერს“.

დავითმა გაუღიმა ამის მოქმელს:

„აკი გეუბნებოდი სიყვარული სიყვ-
დილზე ძლიერია-მეთქი, გვანცა“.

„როგორც სჩანს“ წაიღუდუნა ქალმა.
ორი ჯოროსანი ბერი შემოეყარათ
ცხენოსნებს. დავითმა ვახანის ციხე
იკითხა.

კიდევ ერთ უტევანს გაველით, ხიდის
ყურში სამლოცველოა. იმ სამლოცვე-
ლოს გაცდებით და გოლოლოა ერთი,
ფარი ვახანის ციხისა, მზირებს შეეყრე-
ბით და ისინი თავათ გიჩვენებენო გზას.

დავითი ყოყმანით გაემართა ვახანის
ციხისკენ. უთხრა კიდევაც გვანცას: მაგ
ერისთავს ვახანს ერთი ძმა ჰყავს ყოვე-
ლად ბილწი ვინმე, ქვაბავაჯათავანი
ერთი.

შე მას განაბატყება მოუწყვე თავის
დროზე, შესაძლოა მანდ დაგვიხედეს
იგი. ყოველ შემთხვევაში ჩვენს ვინაო-
ბას ნუ გავუმხელთ მასპინძელს. აზნაუ-
რის მორკნეველის დაჲ ვართქო.

სამლოცველოს გარშემო კოკონი ენ-
თო, ფეხშიშველა ბავშვები გალობდნენ,
ქადაგად გაეარდნილნი აღტყინებულნი
როკავდნენ, უაზრო ლექსებს რომავდ-
ნენ თანაც...

„წინდა გიორგის კარზედა
აღვის ხე ამისუღიყო,
წვერზე დაესხა ურტყენი,
საშველად შამისუღიყო...“

თეთროსან დაიკებს წითელი ზორტები-
თა და ატმის ყვავილებით შემკული პა-
წია აყენები ეჭირათ ხელში, გალობით
გარს უვლიდნენ სამლოცველოს.

გვანცამ ხმადაბლა სთქვა:

„მართლაც, დღეს გიორგობაა“.

პირველ გოდოლამდის მისულნი არ
იყვნენ, ორი მზირი წინ გადაელობათ.

დავითმა მამა-და-შვილი ერისთავები
მოიკითხა.

ახალგაზრდა ვახანი და თანამემცხედ-
რე მისი დავით მეფისა და მარიამ დე-
დოფლას მისაგებებლად არიანო წა-
სული, ზოლო პაპა ვახანი და ძმაი მისი,
შინ ბრძანდებიანო სტუმრების მომლო-
დინენი.

ციხის ეზოში ჩირაღდნიანი ხელშინა-
ური დარბოდნენ, კოკონებზე ტრუსავ-
დნენ საკლავს. წიფლის ზეგზე დაკლუ-
ლი ცხვრები ეკიდნენ თავქვე, როცა სახ-
ლთუხუცესმა მოახსენა ვახან ერისთავს
აზნაური მორკნეველი და დაი მისი გე-
ახლნენო, უსიამოდ შეიმშუშნა. მობრ-
ძანდნენო სიტყვა მიუგდო სახლთუხუ-
ცესს.

სასტუმროში შესვლამდის გვანცას
აღურსიანად მიესალმა შიმუნვარი და სა-
დედლოში თან წაიყვანა, ზოლო დავითს
დაბალქერიან დარბაზში შეუძღვა სა-
ხლთუხუცესი.

დარბაზის კუთხეებში სპილენძის სა-
სანთლენი უნიათოდ ზრჩოლავდნენ,
უამრავ ხატების ქვეშ უქრობელი ლამ-
პრები ბეჭუტავდნენ.

ბუხრის წინ წვერგაბურძენილი თავ-
მსხვილა, ბეჭკანიერი, კისერმოკლე მო-
ხუცი იჯდა, გაბუშტულ ნესტოებიდან
და განზე გამდგარ მსუქან ყურებიდან
შავი ბეწვები ჰქონდა მას გამოჩრილი.

მის წინაშე მდგარ ურთხელის ტაბაკს
შავწვერა ბერი მიჯდომოდა, კამეჩის
ბუღასებრ ბრღლიალა თვალებს ბისტი
ჰქონდა გადაკრული. შავოსანის ფერხ-
თით თავმოტვლებილი, წვრილკისერა
დიაკონი დაცუცქულიყო.

უცხოს შემოსვლისას, დიაკონი ზეწ-
მოიჭრა, გრძელწვერა ერისთავი თავისი
ძალოვანი მკლავებით საკარცხლულს
დაებჯინა და წამოიწია, ზოლო შავო-
სანმა უხიავად დაუბრიალა მარღია კა-
მეჩის თვალისებრ მოთეთრო თვალები
ახლადმოსულს და არც უცდია წამოდ-
გომა.

მაყვალვით შავი ანაფორა ეცვა მ.ს.
ოჭროს ჯვარი მკერდს უმშვენებდა.

როცა დავითი ბუხარს მიეახლა, ბე-
რიკაცმა ყავარჯენი მოიზიდა, ისევ წა-
მოიწია და სთქვა:

„შე მუხლები წართმეული მაქვს შვი-
ლო, ზოლო ძმაი ჩემი ეპისკოპოზია და
მას მხოლოდ მეფეთა და კათალიკოსთა
წინაშე მართებს წამოდგომა“.

მერმე შავოსანს მიმართა ბერიკაცმა:

„ზრისტოდულე, გამოიწიე პაშტაი

ჩემსკენ, ალბათ შემცივნებული იქნება სტუმარი“.

ხრისტოდულემ ბერიკაცისკენ გააჩინა თავისი საკარცლული. ბუხრის კიდეში მიმგდარი დავითი მართლაც შემცივნებული იყო, იგი მოელოდა ჯერ წესისამებრ ხელ-ფეხს დააბანინებდნენ, მაგრამ სადედოდან, საითყენაც გვანცა წაიყვანეს ხელშინაურთა, ნაბიჯების ტკაუნი და ჯამ-ჭურჭელის უხიაგი ჩხრილი და მოისმოდა.

„ხრისტოდულე“ სთქვა ისევ მოხუცმა ერისთავმა, ი ღვინოი დაუსხი სტუმარს და ერკემლის ბარკალი მიაწოდე“.

მან, ვისაც ხრისტოდულე უწოდეს, დიდხანს აფათურა სუფრაზე ხელი, ღვინო ჩაუსხა სტუმარს ჯამში და ნამადლევ პურივით მიუგდო ერკემლის ბარკალი.

(დავითმა შენიშნა შავოსანს მხედველობა აკლდა).

ბოლოს ისევ მოუფათურა ხელი სუფრას, ყელში წასწვდა ხელადას და დიაკონს უბრძანა:

ღვინო მოიტაო.

როცა დიაკონმა ნაბრძანი შეასრულა, ხრისტოდულემ ჯერ საკუთარ ჯამში ჩაისხა ღვინო, რა მოსინჯა, უცნაურად დაემანჯა სახე.

ძელგი ღვინო რად მოგიტანიაო.

დაუბღვირა დიაკონს, მერმე გადაუქნია მის გვერდით მდგარ მოცოროზ დიაკონს თავისი დეკაკური მარჯვენა და ისეთი ტყეცა მოტვლებილ თავზე, ტარაბუასავით დატრიალდა გვემული, მხოლოდ ამის თქმა მოასწრო დიაკონმა: ბნელოდაო მარანში.

როცა ხელახლა შემოაცანცალა დიაკონმა ხელადა, ხელახლა გასინჯა ხრისტოდულემ ღვინო და უხმოდ დაუსხა სტუმარს.

ხანგრძლივად ცხენით ნამგზავრი მხედარი დიხაბც მოშობული იყო, მაგრამ ამ დაბღვერილი მასპინძლების მიერ ეგზომ უთავაზოდ მიგებება და იმ ბედშავი დიაკონის გვემამ გული აუმღვრია მას.

დავითი ყოველ წუთს მზად იყო გვან-

ცა გამოეხმო სადედოდან, სახლოუბუცისისათვის ცხენები მოეზარება და დაუყოვნებლივ გასცლოდა ამ უცხვირბირო ერისთავის ციხე-კოშკს, ბოლოს მოთმინება არჩია მაინც, ჯამს ხელი წამოავლო, მზეგრძელობა უსურვა მასპინძლებს და უგერგილოდ შეექცა ერკემლის ბარკალს.

ახლა ეს და აწუხებდა დავითს: ვინ იცის ვგებ შემცივნებული და თავსხმაში ნამგზავრი გვანცა უარესს დღეში ჰყავთო ერისთავის შიმუნვარებს სადედო დარბაზონში.

დავითმა თავიდანვე შენიშნა: დაწვის-თავები შეფაკული ჰქონდათ ერისთავს და ბერს, მაინც ეძალეობდნენ ღვინოს.

ვახან ერისთავი სტუმარს მიუბრუნდა:

„შენ და შენი დაი როგორ და ასცილით მეფისა და დედოფლის ამაღას?“

„ჩვენ დილა ადრიან გამოვასწარიო ღვარცოფებს, შესაძლოა ისინი წაღვლისთავის სასახლეში გაბრუნდნენ ამაღამ.“

ვახან ერისთავი შეცფუნდა:

„მაშ ჩვენ ამოდ მოველით ამაღამ მათ?“ ესა სთქვა და ხრისტოდულეს მზერა ესროლა, როცა მან არა მიუვო რა, ვანაგრძო:

„ხომ ხელად ხრისტოდულე. ეს შესამეჯერ მომიწყო ასეთი რამ ჩემმა ვაჟმა, როგორც კი გაიგებს დავით მეფე ღვინს გადაღმა მიდისო, საკლავს დაახოცი-ნებს, წინ შეეგებება, ბოლოს დავით მეფე ჩხერის ციხეს ეწვევა და ჩვენ ამოდლოდინი შეგვრჩება“.

ერისთავი ცეცხლს მისჩერებოდა მცირე ხანს და მერმე წაიდუღუნა:

„ხომ ვეუბნებოდი ჩემს ვაჟს, ისინი წყლებზე ვერ გადმოვლენ და წაღვლისთავში გაათევენ მეთქი ღამეს.“

არ ვიცი რითი მონუსხა ეს ახალგაზრდობა ამ დავით მეფემ, როცა ჩემი ვაჟი ვახანი მის სახელს გაიგონებს, საბელით ვერ დააოკებ.

ეს ღვარცოფები მდინარეებსაც გადარევდნენ ალბათ, ვინ იცის რა შეემთხვათ ამაღამ“.

ხრისტოდულემ კვლავ დუმილით მო-
ისმინა ნათქვამი, ჯამი გაივსო, სტუმარ-
საც უწილადა, მაგრამ საცხე ჯამს გა-
დააქდინა და სუფრაზე დაღვარა ღვინო.

როცა ვახან ერისთავს უფრო მეტად
მოეკიდა ღვინო, ვაბოროტებულმა
სთქვა:

„არც ბაგრატი მეფე და არც გიორგი
მეფე ისე არ გადავიდოდნენ ღვინოს გაღ-
მა ჩემს ციხე-კოშკში ღამე არ გაეთათათ.

მე ას და მერვე წელს მივაბჯინე უკ-
ვე და მართლის თქმას ვერავინ დამიშ-
ლის. არც ერთი მამალი ისე გულით არ
უხმობს განთიადს, როგორც მე სიჯ-
დილს. აბა რათ მინდა ასეთი სიცოცხლე
ოთხი ფარეში მომათრევს ხოლმე ამ
ბუხრამდის“.

ხრისტოდულემ წაიდუღუნა:

„მართლის თქმა განა მარტოდენ
პერკაცათვის, ყრმათათვისაც არ უნდა
იყოს დაშლილი, მაგრამ დავით მეფემ
პირში ბურთი ჩაგვჩარა დიდსა და
მცირეს, მოყურიადენი ბევრი ჰყავს
მთელს სამეფოში, თავით ყველას თავა-
ზიანად ეგებებდა, ხოლო ტაჯგანალები
და ბორკილები ქარიმან სეტყელს გადა-
აპირა“.

ვახან ერისთავს უკვე მაგრად მოეკი-
და ღვინო. მან უზომოდ აქო და აღიდა
ყოვლად ქრისტიანი მეფე, კუროპალა-
ტი ბაგრატი. ჯავახეთში, და კლარჯეთ-
ში ვსლებივარო მას დაუცხრომელ
ომებში.

„როცა აღფ-არსლანი შემოიჭრა კა-
ხეთ-პერეთში, წინი დაიკეთა კახთა
მეფემ აღსართანმა და მისცა სულტანს
ციხენი კახეთისანი, ბოლოს ძალით მო-
ირთო სულტანმა აღსართან კახთა მეფე,
გაგიკ სომეხთა მეფე, ხალისიანად ეახ-
ლა სპიანად სულტანს ტფილისის ამირა.
ბაგრატი მეფე წეროვანთან შეება სულ-
ტანს, მე შარცხენა ფრთას ვსარდლობ-
დი, სისხლის მწვიმელი ღრუბელი მო-
ეფინა ქართლს, ეს იყო თვე დეკემბრისა
და იმ გაუძლისს ქარბუქში ვებრძოლეთ
თურქებს სანამ ხოროსანს არ გაბრუნდა
სულტანი“.

როცა ბაგრატი მეფის შესანდობარი

დალია ვახანმა, ახლა გიორგი მეფეს
უსურვა მზეგრძელობა და აღიდა იგი
ვითარცა „უუხვენი მეფე და მურად
უკეთესი ყოველთა კაცთა“. და სთქვა:

„მისთვისაც ათასგზის დამიშვენიებია
მხარი ტაოს კარსა და კარნიფორში,
ფარცხისსა და სამშვილდეში, ცხენს ვა-
მოუკლავდნენ. თუ არა — მყისვე საკუ-
თარს მივართმევდი, მისთვის მოქნეული
ხმლისათვის ათასგზის შემიშვერია
მკერდი.

ფარცხისის ომის უკანასკნელ საღამოს
უსასტიკესი იერიში მოიტანეს ხორას-
ნელებმა ლაშქრის გულზე, მეფე და ტაძ-
რეული შიდა ქართლის სიბიდან მოსწყ-
ვიტეს. არაგვეთელი შუბოსნები ეძგერ-
ნენ თურქებს.

გიორგი მეფის ტაძრეულიდან სამი
კაცი ლა გადაჩა ცოცხალი. იგი და
ქყონდიდელი ხმალს იქნევდნენ გაათ-
რებულნი. ამ დროს არაგვეთელ მეწინა-
ვეთა წყობა გაარღვია უზარმაზარ
აჯილდაზე მჯდარმა ხორასნელმა ამი-
რამ და მეფისაკენ გამოემართა.

მაშინ გადაეხტი ცხენიდან, მუხლებზე
ხოხვით გაძვერი ყალბზე შემდგარ
ცხენთა მუცლის ქვეშ, ხელშუბი ვაძვე-
რე ამირას ულაცს და როცა მწვანეჩა-
მიანი ახმაზი მიწაზე დახორდა, წამოვა-
ჯექი და სატევარით ისე გამოვლადრე
ყელი, როგორც ქართლელი გლეხი სა-
შობაო ღორს დაკლავს ხოლმე.

მაშინ დავით მეფე დაბადებულიც არ
იყო, და იმ დღეს რომ არ შემარჯვნა,
იგი ველარც მოვიდოდა ამ ქვეყნად“.

ერისთავი მცირე ხანს ცეცხლს მისჩე-
რებოდა, მერმე სთქვა:

„მე დასამალი არაფერი მაქვს, დღეს
ხვალ პაპათა ჩემთა ზეციერ სამყოფ-
ლოს უნდა მივაკითხო. თუნდაც დავით
მეფე რომ უჯდეს ამ ტაბაკს მასაც პირ-
ნათლად ვეტყოდი სიმართლეს.

ორივე ფეხი მეფეთა და მამულისათ-
ვის გარდახდილ ომებში მაქვს დაკარ-
გული.

განა მარტო ეგ, სულკურთხეულ მამა
ჩემს ცამეტი ვაჟი ჰყავდა, ხუთნი ბრძო-
ლის ველებზე დარჩნენ, ექვსი მძიმედ

დაჭრილი შინ მოვიყვანეთ, ორი წლის მანძილზე ექვსი ვაჟიანი გავიტანეთ ამ ციხიდან.

ეს ერთადერთი ძმაი დამრჩა, ხრისტოდულე, დავით მეფემ არად ჩააგდო ჩვენი ოჯახის ამაგი, განპატიება მოუწყო ხრისტოდულეს.

სამწესო წაართვეს, ლოგინად ჩავარდა ბედშავი, ბოლოს თვალეებზე ბისტი გადაეკრა დაზაფრულს.

ესათ და ხარკები ჰყავდაო ებისკოპოსს. ხარკები ვის არა ჰყოლია? განა ერთი ან ორი ჰყავდათ სულგურთხეულ ბაგრატ მეფესა და მამას მისას გიორგის, ახლა ბიზანტიის კეისრებს რამდენი?..

ღიაცო მისთვისაც გააჩინა უფალმა რომ მამაკაცი დასტკბეს მისდამი სიყვარულით, აბა რისი მაქნისია ღიაცო?"

ახლა ხრისტოდულემ აღლესა მახვილი მხილებისა. თავისი მარლია თვალეები მიაშტერა გაოგნებულ სტუმარს და ჰკითხა:

იოანეს სახარება თუ წავიკითხავსო?

თვალი გადამიკრავსო ერთხელ, თავმოდრეკილად მიუგო კითხულმა.

„აბა ერთხელ მეტად თუ არ წავიკითხავს, შინ მისულმა მოსძებნე მუხლი ჰეათე და მუნ სწერია:

„ხოლო მწიგნობართა მათ და ფარისეველთა მოვიყვანეს მასა დედაკაცი რომელი ცხადად ერსა ზედა დაეპყრა მრუშებსა და დაადგინეს იგი შორის და ჰრქუეს მას: მოძღვარ ესე ცხადად მრუშებსა დაეპყრა. ხოლო იესო თითითა ქვეყანასა ზედა სწერდა და არას ეტყოდა და კვლავ ჰკითხვიდეს მას. აღმართა ზე და ჰრქუა: ვინ უცოდველ არს თქვენგანი, პირველად დაუტევენ ქვაი მაგას ზედა“.

რუის-ურბნისის საეკლესიო კრებაზე მრავალ წარჩინებულ ქორეპისკოპოსს და ეპისკოპოსს მოუწყო დავითმა განპატიება, პატივითა დაკლებათ ზოგთა, მამული წარუხვნა სხვათა. ვითომდაც ხარკის ყოლისა და მრუშობისათვის.

ახლა ვიკითხოთ ჰქონდა თუ არა დავით მეფეს ამის უფლება ქვაი ესროლა

ყოვლად ქრისტიან მღვდელმთავართათვის?

ძმანი თავადთაგანნი ეკლესიებიდან და მონასტრებიდან განაძო, ნაბიჭვართა და უგვართთა აღზევებას შეუდგა.

ხოლო თვითონ განა მარტო მრუშობაში უდევს წილი? ქრისტიან მეფისა და ერის მთავართა სისხლითა აქვს ხელედი მოთხვრილი.

აღსართან კახთა მეფე მან მოაშთობინა, მისმა სპასალარებმა ომში მოკლეს ლიბარტისძე რატი, დილეგში მოაშთვეს ზედზენის ციხის პატრონი ძაგან ერისთავი, ექსორია მოუწყო კლდეკარის ერისთავს ლიბარტს, მეუღლეს მისს მიუჩინა ნახევრად დანგრეული მონასტერი ერთი, მხოლოდშობილი ასული მათი ხარკად დაისვა, მერე რა მოვიკდა, ლიახში დაახრჩობინა ქარიზან სეტრელს.

ახლა როგორც გეუწყეს, მართლმორწმუნე ქრისტიანთათვის თვალს ასახვევად სარწმუნო კაცნი წარგზავნასირიასა და პალესტინას, ამოდ აძებნინა ის ბედშავი ღიაცო.

ლიბარტისეული ციხენი და საქურჭლენი თავათ მიითვისა. რატისეული მამული არგვეთის საერისთაოში გელათისათვის შეუწირავს ამას წინად.

ყოველივე ამას როდი დასჯერდა. თავვერის ერისთავის ასული ხარკად ჰყავს. შამან ერისთავი უსინათლოა და ამას ვერ ამჩნევს, მაგრამ გულარეული მართლმორწმუნენი თვალნათლივ ზედივენ ამას ყოველივეს.

რაც მთავარია: შამან ერისთავის ასული არტანუჯელი ბაგრატოვანთა ნაშერი, სისხლისმიერი ნათესავი მისი, ახლა ეს თავათ განსაჯე, რამდენად შეეფერება ეს ყოველივე ქრისტიან მეფეს?"

ხრისტოდულემ ღვინო მოსვა და შეეკითხა სტუმარს:

„რისთვის მიემგზავრება თუ იცი ლიხს გადაღმა დავით მეფე ამ ჯერად?"

„გელათის ტაძრის ასაგებად, ვგონებ“.

„განა თუ ერთი ტაძარი სამას სამოცდახუთი ეკლესია რომ ააგოს მან, განკითხვას მაინც ვეღარ ასცდება იგი“.

დავითს ლავასავით გადაენტხა სახეზე ამ ცილისწამებათა ღვარცოფი, მაინც მტკიცედ იცავდა დუმილს. ხოლო ხრისტოდულემ განაგრძო:

„გუშინ წინ მეროჭიკე ბერებმა ამბავი ჩამოგვიტანეს ნაქარმაგვევიდან, ახლა ყიფჩაღეთს ავზაენის თურმე მეფე თავის სარწმუნო კაცთა, რათა ყოვლად ქრისტიან ბავრატოვანთა ტახტზე უმჯულო ყიფჩაღთა ნაშიერი დაგვისვან დედოფლად“.

გამომთვრალმა ბერმა ზეასწია თავისი შავად გაჯაგრული მარჯვენა და სთქვა:

„მე ერთი ვეყოფი მას მაწყევარად და უფლის წინაშე შემსმენელად. დავით მეფეს არამც და არამც არ ასცდება ქვესკნელის გენია და ჯოჯოხეთის ცეცხლი უშრეტელი“.

მოუხშირეს ციხის მამლებმა ყივილს. შუალამე უკვე გადასული იყო, როცა

სახლოუხუცესმა სასტუმრო დარბაზონში გერძის ბუმბულეზე დაჯდომისას, მაგრამ ძილი მაინც არ მოეკიდა.

მახლობელ ოთახში თავმოტყვეპილი დიაკონი დაღადებდა:

„უფალო, რა გამრავლდეს მაჰირეებელი ჩემნი და მრავალნი აღსდგეს ჩემზედა, მრავალთა კრქვიან სულსა ჩემსა.“

ხოლო შენ უფალო, მზე ჩემდა ხარ, დიდება ჩემდა და ასამაღლებელ თავსა ჩემსა.

მე დავწევ და დავიძინე და განვიღვიძე, რამეთუ უფალი მწე მეყო მე, არა შემეშინის მე ბევრეულისგან ერისა.

აღსდგე უფალო, მაცხოვრე მე ღმერთო ჩემო, რამე თუ შენ დასდენ ყოველნი, რომელი მემტრნენ მე ამიოდ.

კბილნი ცოდვილთანი შენ შემუსრენ. უფლისა არს ცხოვრება და ერსა შენსა ზედა არს კურთხევა შენი და დიდება“.

(გაგრძელება იქნება)

გიორგი ლონიძე



კახური განთიადები

(ნაწყვეტები ლირიული პოემიდან)

მინდა ლექსით მოვირთველო
საქართველოს ყველა კუთხე...
რომ ამოდ არ დაფელო,
ვაეავ, სიტყვა შენ მიკურთხე!
პოეტი ვარ შენი ზნისვე,
მასვე ვიტყვი,
რაც შენ გსურდა...
ვხედავ, ვხედავ ალაზნის ველს,
ჩემს მკლავებში შემოცურდა!
მინდა სიტყვა მოვირთველო,
ისიც ვიცი, იალმასებს;
რომ ვახარო საქართველოს
მე კახეთის სილამაზე...

სიკაბუჯის საჯინიბო,
გამიღეთ და გამიხსენით,
რომ აეუშვა საჯირითოდ,
მონავარდუ ლურჯა ცხენი!
მობრიალდი, შენ, არწივო,
დამარწიე ლეგა ფრთებზე,
მინდა ლექსი დავამძივო,
კიევგომბორის მწვანე მთებზე.
ჩემი ყრმობა გომბორზეა,
იქ დამრჩა და იქ იპოვეთ!
იქ მზე რომ დგას, ჩემი მზეა,
მისი სხივი ზრდიდა პოეტს...
მე გუნება ამ ლურჯ მთების
ყრმობიდან გულს ჩამდებია!
თუ ვარ ქართლის თანამდები, —
ეს მთა მისი თავმდებია...

• • •

შორს წალურჯო ნისლი მოჩანს,
შეთვალეზულ ყურძნის ფერი...
ვიღაც ნელ-ნელ ასწევს დროშას,
სარდალი თუ ზევისბერი.
გამკვირვალა ილტვის ნისლი
განთიადის წინა ბჰეზე

აქეთ-იქით ვიღაც ისვრის
თამარ მეფის საყურ-ბეჭედს.
ზონზისფერი, ვარდისფერი
ეფინება კრთომით ციავს,
ლიმნაციისკრევს,
უცისკროვნებს,
გამოწურულ ვერცხლის ციალს,
და ჩაწურულ ვერცხლის ბრწყინას,
მარჯნის რღვენას
და მარწყვის წარღვენას, —
სილამაზის უკვდავ კერას
ვერ მოვწყვიტე ჩემი ცქერა...
მზე ამოდის მოერთბაზე,
აბრიალდა გზა და შარა...
თითქოს ქალმა მოკაშკაშემ
კოშკიდან თმა გადმოშალა...
მზე ამოდის...
ეფინება, —
ზეთავს,
ზევარდს,
ზესთა — ზენას...
კახეთია!
ჩქარა კახთა,
ჩქარა ლექსი, აღმაფრენა!
ჩემი ლექსი,
ჩემი სიტყვა,
ჩემი კოცნა,
ვის და რომელს? —
დაუჩოქეთ და ემთხვეით,
სილამაზე — შეუზომელს,
თვალზე კახეთს,
ტკბილ დასახედს,
მბრძოლელს, მშრომელს,
დაუდგრომელს...

სხივნაყარი ფოთოლნარის,
ატყდა ტაში —
შუამთაში.
ოქროს ვარაყს,

ატლას-ნარინჯს,
 ნაბღღვრიალებს, გაღმა მხარში,
 ჩემი გულის ნაცეცხლავის
 მიემატა კიდევ ფერი...
 და ლაღადებს წითლოსანი,
 ბროწეული ცათა სფერით.
 აქ ერთ წამში იწყებს ძველას
 გულის ყველა საწადელი;
 აქ სიცოცხლის დიდ სიმღერას
 დაიძახებს საწნახელი!
 აქ რა უნდა გულნამცეცას,
 მიუწვდება არსად ხელი...

* * *

შნის რთველია, განა ვაზის?
 ბადაგია?
 ჰაერია?
 თითქო მზეში მუშკა-ვაზის
 სურნელება გაერია.
 ვინ ჩაადნო ლალში ბროლი,
 ან აღმასი ვინ ათალა?
 ან ოცნება ცათასწორი
 ვინ აქცია წინანდალად?
 ან ამ ზეცას სად ჰყავს ცალი,
 ან მიწა ვინ ახვევრდა,
 ანუ აზრი საოკარი
 ვინ ასტყორცნა ალავერდად?
 ან ეს მთები ვინ მიბნიდა,
 რომ დამდგარან თავჩენილდე;
 გაუვლია სილამაზეს
 და მუღმივ აქ დარჩენილა!
 ჩარჩენილა ყოველ ყლორტში,
 მღერის ყველა საწნახელში;
 ეღვარებით, მღულარებით,
 განიერი თვალის ეშხით.
 ბედის ქარტა დახეული
 აქ მოდით და შეაწებეთ;
 ვის გაქვთ გული დამსხვრეული,
 განკურნება აქ ეძებეთ!
 ნეტავ წარღვნის უწინარეს
 ბინად აქ ვინ ბინადრობდა,
 თუ კახეთის შემხედვარე
 კიდევ რასმეს ინატრებდა?

* * *

ალაზნის ველს,
 ალაზნის ველს,
 რა სჯობია სათვალმჩენოდ?

შეგხედავ და მინდა მყისვე
 უკვდავება დავიჩემო!
 როს გომბორზე გული მტრება
 უკვდავებას აღარ ვრჩებო;
 საქართველოვ, საჩუქარო,
 სილამაზის გადამრჩენო!
 წინანდალში,
 ქვეკვავაძის,
 ქალების დვას
 წამწმის ჩერო.
 არჩევანი,
 არადანი,
 რომელ მათგანს ავირჩევო?
 მწარედ ოხრავს გაგმირული,
 სასიკვდილოდ დავიჭერო,
 ალავერდის გედს შეხედავ,
 აჰა, თითქოს დავიჭერო!
 ბულბულს ხმაზე გამოვები,
 შენს საქებრად გავიჭერო!
 შარიშური, ბუღეშური,
 შუქურთვალა ლექსში ვაქოთ;
 სიჰაბუჯეს დავეშუროთ,
 სიყვარულზე გარდავაგოთ.
 დაწვს აინთებს ელვაქალი,
 შეგებმევა ზეცას მთვარედ,
 მრავალს ვხედავ შენჯგუფთარს,
 დარეჯანის მეჯუფთარედ, —
 შნის თანაბარს, ზედმონაქერს
 თუნდაც მთვარეს ცისკრიანად;
 ჰეი, ყველა შემომხედავს,
 შემყვარებს, ის კი არა!
 წამწამთაგან მონაქროლ ქარს
 მოერიდე, არ ვაცივდე...
 ირმის რძეში მობანავეთ,
 ეგებ, ცოტას მოვჯობინდე!
 შარიშური, აბრეშუმი,
 სიყვარული ვაქოთ, ვაქოთ,
 აშლავარდი, აბეშურა,
 შუქურთვალას გარდავაგოთ!
 წავალ, წავალ, — არ დავდგები, —
 ალაზანზე სათევზაოდ,
 მაგრამ ბინას სად ვიშოვნი,
 ვოგოვ, ღამის სათევზაო?
 წამწამებში შემიხიხნე,
 იტყვი, სად ის, სად ესაო?
 მომეხვიე, როგორც ვაზი,
 რომ არასდროს გაგყვარო;
 მოდი, გავხდე წარბის ფერთლი,

რომ წამწამზე დაგეყარო!
 რად მინდოდი? მზედ მინდოდი!
 გულს რა თხრიდა? შენი გული!
 მაშ, ალაზნის ველი არ ხარ,
 მხოლოდ ოდნავ შენიღბული?
 მისი დგას ჩვენს გულთშუა,
 მისთვის გემართებს, ღზინს ვიბდიდეთ;
 ვერცხლით შენი ღიმილისა
 რა უეცრად მომისყიდე!
 მომე გულის ან ნაწილი,
 ანუ მისი წანათალი,
 თორემ წინას განაწირი
 გაგიწყრება წინანდალი...
 ვაი, ნატა დამწვარი
 თვითონ იყო სხვის დამწველი...
 რა ძნელია, რა მწარეა,
 ნახვა გესურს და ვერ კი ველით...

ყვარელსა თუ იყალთოში
 სიბრძნის შუქი ბრწყინავს მარად;
 ბაბტრიონში ზეზვიას ხმალს
 დუმით პოხვენ საომარად;
 უჯარმიდან გორგასალი
 მომამოდებს შავ მუზარას;
 გარეჯაში ფრესკა ტირის
 მისი კენესა გულს მიზარავს....

— ნინოწმინდა?
 წინანდალი?
 სიყვარული, მაშ, გაქვს ვისი?
 — ორ ღმერთშუა რად ჩამავდე,
 შე უღმერთო, გაქვს სინდისი?
 ორი ერთად გულისძეგრაა,
 სიყვარულის ძველი დადი...
 ალაზანი — სიმღერაა
 და იორი — ლექსის ბალი...
 გული დულს და პოეტი ვარ,
 ცეცხლად ვივლი, ნიაე-ქარად,
 ქართულ სიტყვის კაპოეტი
 ვაჟამ მაშ ვის მოაბარა?
 ავაღდერებ სულის ნაშრეტს
 და გულმა რაც მოაზღვაფა,
 და რა ცრემლიც სხივით ვაშრე,
 დავდგამ ლექსის წითელ ხევაფდ.
 თუ ჩემს აკვანს ვადაწვეულს,
 ფერფლი ფარავს ნუშის, ვაშლის, —
 ნეტარება პატარძელს, —

ყველა ვარდაც ზედ მივაშლი!
 ჩემი მიწა საყვარელი, *ქართული*
 სანატრელი ჩემთვის ეგზობს;
 იქ მაქვს ძველი ნაყანევი,
 ძველი სახლი, ძველი ეზო.
 ფშატის ჩრდილი დღესაც ფარავს
 და იისფერ ღრუბლის ფარა...
 ოცნებაო, სიყვარულო,
 ოცნებათა დამძირველო,
 ფათალოში მიფარულო,
 გულის დიდო სამწირველო!

ნუთუ ამ მზეს დაღლის ბინდი,
 ან სიკვდილი სადმე არი?
 არა, არა, ნუ შეშინდი,
 ძირს, სიკვდილის სატევერი!
 ცას შევხედე მინანქარობს,
 გული ჩქარობს... დამეწმინდა...
 ერთ სიცოცხლეს არა ვკმარობთ
 მე კახეთში, ასი მინდა!
 ასი მინდა, ასჯერ ყოფა,
 ლალო მდნარო, მარჯნის ქაფო,
 ერთი ვარდი რას მეყოფა?
 რომ ზამთრის გზა გავიკაფო!
 მე ბალახიც მიყვარს ლორთქი,
 გულმა მოღზე შეიბრინა;
 ვაზის ლერწი, ვარდის ყლორტი,
 ყანის ფრთაა ჩემი ბინა.
 მე სად ვცოცხლობ? ლელვის ტოტში,
 ბროწეულის ტიტბოში;
 ჯიხვის რქაში, წყაროს ჩქროში,
 იწილოში-ბიწილოში!

გრძელჩობიან მედუღუკეს
 მე ყურს ვუგდებ: დაუკარი!
 ნუთუ უკვე სიკაბუკე
 ხელთ მიჰკნება სანუყვარი?
 მედუღუკე დალილ თითებს,
 ველარ ხმარობს, როგორც წინა...
 მზე ჩავიდა... კახეთის მთებს
 შაქარსავით ჩაეძინათ...
 მზე ხვალ ისევ აელერდება,
 დააძახებს ოქროს ბუკებს;
 ჩვენ კი, რა ვქნათ... აძვრდებმა
 კიდევ გული. მედუღუკე?
 — დავჩუმდებით? არასგზითა,
 მზე დავგვავება ყველგან გზებში;



7444

— ხობზის ყივილს ალაზნიდან
ყურს დაეუგდებ ჩემს ლექსებში!

* * *

— არა, არა, არსად წავალ,
აქ დავრჩები, მეგობარო, —
მინდა არსენ იყალთოელს
სასწავლებლად მივებარო;
ფიროსმანის რთველში ვჩანდე,
მის შავ მტევნებს მივეფარო;
სულხანიშვილს, სარაჯიშვილს,
მარჯანიშვილს მივედარო!
მათვან შობით,
მოჯიშობით,
ლექსნაკრავმა ვინეტარო!
ისევ ჰყვავის გოემის ბალი,
თუმცა ჰვარტლით შეიმურა,
მაჯამების ბაირალით
დადის მეფე თეიმურაზ.
წყალი ნარწყულს!
წყალი ნარწყულს!
გული ისევ ალაგს არი!
ისევ ოხრავს კვიპაროსი,
ალექსანდრეს¹ ნალექსარი!
და ვინმე ყრმა² საყვარელი
ახლაც ყვარლის მთებს უმღერის,
იმ სიმღერით იბადება
ახლად გმირი, წარბუხრელი.
არა, არა, არსად წავალ
მე აქედან უნაწილოდ.
ბულბულს ოქროს ბუმბულიანს
აქ დავიჭერ უსაცილოდ;
აქ მოვიმწყვდევ ოქროს ირემს,
თვალს შემსკვალულს, შენამზირებს...

* * *

ალაზნის ველს,
ივრის კიდეს
რა სჯობია სათვალმჩენოდ?
გული დულს და ლამის არი
პოეტობა დაეიჩემო!
ჯერანი ვინ დააჯერა,
გარდევლება თავზე შირაქს,
რომ ვერ ვგავარ ლექსში ჯერანს, —
ფიქრმა სევდა დამიხშირა.

ალაზანი ხობზის ფრთაა
და იორი — იის წვენი;
ხედავ — მაღლა ცივის მთა
იქ ირემი ლექსს იწველის.

* * *

მოდის, მოდის ალაზანი
პირუჩუმრად, განა ზარით?
მოდის, მოდის ყურე-ყურედ,
ის ჩემს სევდას არ უყურებს...
რას მღერიან ოლოლები,
შუალამით, შავბნელ ტყეში?
ეს არ ვიცი, მაგრამ ზოგჯერ
გვიმღერია ჩვენც შავ ღღეში.

* * *

ისარტყლება ცისარტყელა...
და ღრუბლები ვეფხვის ბწყლებით...
მოკამკამე წყაროს წყლები,
მარგალიტის ნაწინწყლები...
კლდიან კლდეზე ნაკადულებს
ვერცხლის კაბააკვალთულებს
გაუწეწავთ წუწუბები...
გამოსწოვენ სპეროზას წვეს,
გაეცესბათ ძუძუები.
ბორბალოა — სათაური
ლურჯად მიქერვალ მდინარეთა,
სამშობლოსთვის საზრდო მოაქვთ
ღალა-ღალად მცინარეთა...
მათს ემბაზში მოვიწათლე
გადვიწურავ თავზე შეეფებს,
ჩემს სტრიქონში ჩანჩქარებენ
ბულბულივით ყეფენ, ყეფენ...
— ახ, ბროლურავ,
— ახ, ბროლურავ,
არასდროს თვალს არ მოლულავ,
მოთქრიალებ ხმა წანწყარით
და იხსნება შენი წყარით
ყველა ჩემი ლექსის ბწყარი...
ტირის ბროლი,
მღერის ბროლი...
კლდის ნაკეთებზე მონაქროლი...
აყოლებენ ხმას კლდის ქვები;
და მღერიან უსუნთქებლივ.
მეც მშობლიურ მიწის სუნთქვას
ხომ ყოველდღე ვიტყვი ტყე-ველს,
მეც ამ მთებმა, ამ თვალებმა,

¹ ალექსანდრე ჰავიჯაძე.

² ილია ჰავიჯაძე.

ამ ვარდებმა დამატყვევეს!
 ბროლჩქერებო, ჩანჩქერებო,
 იქნება, რომ არ გახსოვდეთ?
 ნეტამც ქართლის სამსახურში,
 არც მე დაეშრე არასოდეს!
 სულ მოჩქეფდეს ჩემი სიტყვა,
 მარად მირონმომდინარე...
 მწყურის, თქვენებრ გრიალებდეს,
 მაგ სიწმინდით, შინ და გარეთ...

• • •

მაჰრის შხაბი მაჯის სისხო
 ქვევრის თავზე მღერის ტკბილად;
 დრო წავიდა, სამესისხლო,
 მერთელეს გული აღარ სტკივა!
 ყველა მტერი და ჯაშუში,
 თვისივ ცოდვით ამოიწვა,
 წყვეულ იყოს, ვინც წარსულში,
 მოატრემა ჩვენი მიწა! —
 ასე მღერის მაჰრის ტალღა
 საწნახელის ჩამოდაღმა...

• • •

ქარიშხალმა დიდი ტაძრის
 მხოლოდ სტოვა დაგვიტოვა,

დრო წავიდა რა სიმკაცრის,
 (წასულა და აღარ მოვა)!
 როცა მიწა იყო ნაცრად,
 ცეცხლი დუღდა ქვეშიდანა,
 შაჰ-აბასის ხანჯლის ნაცვლად —
 გაიელვებს რთველში დანა...
 მიწა ტირის დილის ნამზე,
 სიყვარულით, სიხარულით,
 და კახეთი დგება საესე,
 პურიო, ღვინიო, ჳირნახულიო.
 რა დაშრობს ქართულ მირონს,
 შიოს მარანს დაუშრობელს?
 ასწი ჯამი, ჯაფის გმირო,
 სადღეგრძელო უთხარ მშობელს!
 საესე ძუძუს, საესე მინდორს,
 რძე რომ წასდის, ქონის ღვარი...
 უთხარო, მეც არ შემინდოს,
 თუ ვერ ვუთხარ საწუკვარი!
 თუ ლექსი არ დაგიმარჯნო,
 თუ პირკოცნით არ უთხარი: —
 შენ ამ ჯამზე გაგიმარჯოს!
 მაგრამ ბევრნი მიხვდებიან, —
 მტვენის ცრემლი დილა აღრე, —
 ჩემი ლექსი სიტყვებია,
 ეს მე გიძღვენ, თუ იკადრებ...



შორი გზა

მოთხრობა

— ხვალ ჩვენი ქორწინების ათი წლისთავია, მინდოდა შეგობრები მომეწვია, შენ კი არ იშლი და სანადიროდ მიდიხარ! — უსაყვედურა ქმარს თამარმა და წარბები ისე შეჰყარა, ისე გორიზაღ ახელ-დახელა, თითქოს ეს წყენა მათ შორის არასოდეს განელდებოდა.

— კარგი, თამარ, ნუ იცი ხოლმე ამიზეზება! — შემარიგებელი ხმით შეესიტყვა ცოლს შიო სიორიძე, სანდომიანი, ახოვანი ვაჟკაცი.

— რას ჰქვია ამიზეზება! შენ შენი თავი გახსოვს მხოლოდ, მეტი არაფერი...

შიოს მწარედ გაელღმა, სახე მოედრებლა.

ერთი შეხედვით შიო ბაში-აჩუქს მოგაგონებდათ, განსაკუთრებით მისი თაფლისფერი თვალები და ბავშვური, გულბრწყილო ღიმილი, მაგრამ ახლა ეს ღიმილი ჩვეულებრივს არა ჰგავდა, რაღაც გულჩათხრობილობას გამოხატავდა.

ღიმი ბანია აწუხებს შიოს თავისი მეუღლის მეტისმეტი მიზეზიანობა. ამ ნიადაგზე ერთხელ ისე წაიჩხუბნენ, რომ ურთიერთს კინალამ ვაშორდნენ. ისევ შიომ დათმო, იმის შიშით, რომ თამარი მათ ერთადერთ ვაჟს ერეკოეს წაიყვანდა და თავის ღედასთან დარჩებოდა.

ნეტა თამარი ზოგიერთ უქნარა ქალს რითიმე მაინც ჩამოჰგავდეს; თაიისი ოჯახისათვის თავდადებულია, შრომისმოყვარე, დაუღალავი პედაგოგი.

— რას იღიმები? განამართალი არა ვარ?

შიოს სიფიცებმ უწია და ცოლს თვალები მკაცრად შეანათა:

— რას გადამეკიდე, ქალო? ხვალ დასვენების დღეა, სუფთა ჰაერზე გავივლი, გონებას დავასვენებ.

— აი, აი, მეც მაგას არ გეუბნები: შენ გაივლი, გაისეირნებ, სხვას კი არაფრად ავლებ!

— რაო, რაო? — გულსწრაფად აღმოხდა შიოს, მაგრამ, როგორც იყო თავი შეიკავა, შებრუნდა, მეორე ოთახისაკენ გაემართა, რომ ჩანთაში საგნალი ჩაელაგებინა.

თამარმა თავი შეურაცხყოფილად იგრძნო, კიდევ უფრო აენთო, ქმარს დაეწია და მკლავში ხელი ჩაავლო.

შიომ ჯერ გაიწია, მერე უცებ შედგა და თავის მეუღლეს სასტიკად შეუბღვირა, ისეთ გამომეტყველებას შეეფეთა, რომ მყისვე მოეშვა, მაგრამ ეს მოშეება გარეგნულად არ გაუმეღანებია, რადგან საცხებით შეჯაკუვლი იყო თამარის იმ თავადებული მედიდურობით, რასაც წინათ არა ერთხელ ჩაუფიქრებია შიო.

— რას მიყურებ! — აღმოხდა თამარს და შიოს მკლავზე თითები მოუქირა, თვალებიდან ნაპერწყმები გადმოცვივდა.

შიო ისევ აინთო, პირზე სასაყვედურის სიტყვები მოადგა, მაგრამ მხოლოდ ეს უთხრა:

— რას ჰკავხარ, ქალო? გონება მოიკრიბე!

თამარმა ქმარს ქედმაღლურად ახელდახელა. სწრაფად შებრუნდა და გესლიანად მიიძახა:

— წადი, გამეცალე, ჯანდაბამდის გზა გქონია!

შიოს თავისი მეუღლის გამოხედვასა და ხმაში რაღაც ზიზღისა თუ სიძულვილის მსგავსი რამ მოეჩვენა და გული უჩვეულოდ ეტყინა; მძიმე ნაბიჯით შევიდა თავის სამუშაო ოთახში, წიგნებს ისე მოავლო თვალი, თითქოს ისინი ნისლდაფენილ აჩრდილებად ქცეულიყვნენ. კარადის კუთხიდან ბოხ-ჩიანი თოფი გამოიღო, გახსნა, გაწმინდა, ზეთი მოაშორა. ახლა მოაგონდა, თოფს რომ ცალი ჩახმაზი მეტისმეტად მოშვებული ჰქონდა და მოუცლელობის გამო ოსტატს რომ ვერ გააკეთებინა. მან უკვე მომზადებული სანოვაგე ჩანთაში ჩაალაგა. არა ჩქარობდა...

ჩანთა მოიკიდა, თოფი აიღო და თამართან დარცხვენილად შეიხედა. ბიჭმა მიამურა, ერეკლემ, მამას ხელები მოხვია.

— რას მომიტან, მამილო?

— ყველაფერს, შეილო, ყველაფერს, მხოლოდ შენ ჰკუთხე იყავი, დედა არ გააჯავრო. — უთხრა შიომ და თვალი თამარისაკენ გააპარა; გული სთხოვდა, შეურჩეველი არ წასულიყო, მაგრამ ეს მისი წადილი პირგამეხებულმა თამარმა რომ ვერ იგრძნო, ჯავრი მოეჩრია, ერეკლეს ქოჩორზე ხელი მოუსვა და ბინიდან აჩქარებულად გავიდა, ძალღი საბმულით წაიყვანა.

მიდიოდა და თამარის ქუსში გამომეტყველება გონებიდან ვერ მოეშორებინა. ტრამვაიზე ასვლას რომ აპირებდა, სწორედ მაშინ მოაგონდა: უჯრაში ცალკე გახვეული ათიოდე ვაზნა დარჩა. შეეყოყმანდა, მაჯის საათს დახედა: მატარებლამდე დრო კიდევ რჩებოდა. იქნება ამხანაგები ჯერ სადგურში მისული არც კი არიან. სწრაფად შებრუნდა, გაურჩებელი ყურში ძლივს გაიყოლია. მიიჩქაროდა, ახლა ვაზნები სულ არ ახსოვდა, თამართან მისვლა სწყუროდა, მის ამაყ თვალებში აელვებულ სიყვარულის შუქის ხილვა ენატრებოდა.

„ასე არა სჯობს, შევრიგდებით, ამ სიმწარეს გულიდან მრვიშორებ... და ხვალინდელ ნადირობას შეტი მხო და ხალისი ექნება“, — ფიქრობდა სახლისაკენ მიმავალი შიო.

ეზოში მოთამაშე ერეკლე ბავშვებს გამოეყო, მამას შეეგება.

— ა, კირიმე, შენ ყურში შეიქციე, მე ახლავე მოვალ, — მიესიყვარულა შიო ერეკლეს და კბეზე აირბინა.

თამარი თავის მაგიდასთან იჯდა, რვეულს ათვალიერებდა, შიო ფეხს ხმაზე იცნო, მაგრამ ჭავრი ვერ მოიშორა და თავი ვერ ასწია.

შიოს პირზე მომდგარი თბილი სიტყვა ჩაუწყდა, შეჩერდა.

ძლივს გააპარა თვალი თამარმა; ერთი გული ეუბნებოდა, თავისი ჯიუტი ხასიათი დაძლია, ქმარს მიაღერსებოდა, მაგრამ, როგორც კი წელში გაიმართა, კვლავ შეექმუნა წარბები, შიოს მკაცრად მიამტერდა.

შიო მზად იყო, თავის მეუღლეს მრავალჯერ ნაცადი სიტყვით მიჰფერებოდა, მაგრამ ახლა, თამარმა რომ თავი ჩაღუნა და გული არ გაუხსნა, თავისდაუნებლიეთ გაფიცდა, სახეზე წამოენთო, ხელი ჩაიქნია, თავის ოთახში შეიჭრა, უჯრა გაშმაგებით გამოსწია, ქაღალდში გახვეულ ვაზნებს ხელი დასტაცა და გარეთ გაიჭრა; ერეკლესაც ვერ მიუფერა, საბმული გამოართვა და გზას გაუღდა.

განთიადის მოლოდინში შიომ და მისმა მეგობრებმა რკინიგზის სადგურის ბუფეტში ისაუზმეს, თითო ჰიქა არაყი გადაკრეს, ღვინოს შეექცნენ. ჰაერზე რომ გავიდნენ, თითქმის შეზარხოშებულნი იყვნენ. ამას კიდევ ის ცხოველი ხალისი და აღტაცება ემატებოდა, სანადიროდ გასვლისას რომ შეიბყრობს ხოლმე მონადირეს.

ხუთნი იყვნენ, სამს ძალღი ჰყავდა, და ახლა საერთო ჟრიაშულით მიჰყვებოდნენ რკინიგზის ლიანდაგს.

მინდორში გადაუხეიეს; ძაღლებმა

თავშეუკავებლად გაინაგარდეს ნამიან მინდორზე.

თენდებოდა. შორს, მტკვრის გაღმა, მოკამკამე ნისლის კოშკებით მოჩანდა კავკასიონის მწვერვალები; უფრო ახლო, ვრცელ ველს მკრთალი ბურუსი დასწოლოდა; ეტყობოდა, ისეთი სიციხე დადგებოდა, როგორც აზერბაიჯანში იცის ხოლმე შემოდგომაზე.

— ყურშა, ყურშა! შე წყეულო! — ხმამალა ყვირის შიო და მინდორში გაჭრილ ძაღლს უხმობს. ძაღლი არ ეკარება პატრონს. შიოს გული მოსდის. ამხანაგებმა სიმღერით გაუსწრეს წინ, შიო კი დგას და მთელი ხმით იძახის:

— ყურშა! ყურშა!

კარგი საამხანაგო კაცი იყო შიო, კარგი ხასიათის, დარბაისელი; ნადირობის დროს კი უნებლიეთ შეიპყრობდა ხოლმე თავისი სიფიციხე. თუ რამე ხელს შეუშლიდა, ან ნადირს დააცილებდა, გული მოსდიოდა, სახე წამოუწითლდებოდა, თვალეებში ავი ცეცხლი აუკიაფდებოდა. დღეს ამას კიდეც ისიც ერთვოდა, რომ შინიდან გულნატყენი წამოვიდა, თამარს ღიმილი ვერ მოჰკავრა, ვერ მიეფერა. ამ ბოლოს გახშირდა მათ შორის ასეთი შემთხვევები; წინათ უბრალო გაბუტვასაც კი ღიმილი ალერსი მოჰყვებოდა, უცებ შერიგდებოდნენ. ახლა კი... რა არის ამის მიზეზი? მხოლოდ და მხოლოდ თამარის მედიდური ხასიათი? არა, აქ უთუოდ შიოსაც მიუძღვის ბრალი, თავის მეუღლეს ხასიათი ვერ შეუწყო. იქნებ ეს იმიტომ ხდება, რომ შიო მეტისმეტად დატვირთულია მეცნიერული შრომით; დისერტაცია რომ დაიკვა, შემდეგ ერთობ ღრმად შეიჭრა ბიოლოგიაში, ისეთი გრძნობა დაეხატა, თითქოს უღრან ტყეში შესულიყოს და, საითაც არ უნდა გაიხედოს, ყველგან შორს მიმავალი ბილიკი გამოკრთის...

კარგა მანძილზე დაშორდნენ ამხანაგები. ყურშამ მხოლოდ ახლა მოიბრინა და შორი-ახლო დადგა თავჩაღუნული, დარცხენილი. იცოდა, რომ დიდი

დანაშაული ჩაიდინა, სასჯელიც არ ასცდებოდა, მაგრამ რა ექნა? მინდორში რომ გადაუხეიეს, მაშინ მხოლოდ მალამ იფეთქა მთელ მის არსებაში, რომ ყველაფერი გადაავიწყდა. ეს იყო საღლიც, ოდესღაც ირლანდიიდან გამოყოლილი ინსტინქტი.

— სად იყავი, ძაღლო, შენ! არ გესმის, რომ ვიყვირი? — მიძახა შიომ ყურშას, სახე აენთო და თოფის კონდახი დასარტყმელად ასწია.

ყურშამ თავი მიწაზე დადო და პატრონს მორჩილი გამომეტყველებით შეამტერდა; შიო რომ მიუახლოვდა, გვერდზე მიწვა და უკანა ფეხი ზევით ასწია, თითქოს დარტყმა უნდა აიცილოს; თან თვალეებში ისეთმა შუქმა გაუელვა, შიო რომ დაჰკვირვებოდა, უთუოდ დიდ საყვედურს ამოიკითხავდა, ერთგულებით სავსე საყვედურს, მაგრამ შიო ახლა ძალზე გაჯავრებული იყო და ძაღლს ზედიზედ დაკრა თოფის კონდახი, მერე წიხლი დააყოლა და, არც კი მიუხედავს, ისე გაუდგა გზას.

მხოლოდ ერთხელ, როცა ფერდის ძვალი კინაღამ გაუტყდა, მაშინ დაიწყა ვიწკავა ყურშამ, თორემ ისე ხმა არ ამოუღია; შიოს ორი ნაბიჯიც არ გადაუდგამს, რომ წამოდგა, ვაიბერტყა და მორჩილად გაჰყვა უკან. ლეკვობიდანვე ასეთი ურთიერთობა დამყარდა შიოსა და ყურშას შორის. ყურშა კარგად იცნობდა შიოს კეთილ გულს. ერთხელ მძიმე სენი შეეყარა და შიოს ბავშვივით ხელში აყვანილი დაჰყავდა საექიმოდ. მხოლოდ ის იყო ყურშასათვის გაუგებარი, თუ რა აიძულებდა შიოს, რომ ხანდახან სულ მცირე მიზეზის გამო გაიმეტებდა და ასე უმოწყალოდ სცემდა.

მზე კავკასიონის ქედის გასწვრივ ელვარდა. ირგვლივ, მინდორსა და გორაკებზე, გამჰვირვალე ბურუსი ალივლივდა.

მონადირენი ხევეში კაკბის გუნდებს წააწყდნენ. გაჩაღდა სროლა.



შიო კატეგორიის ერთმა გუნდმა გაიტაცა, გორაკიდან გორაკს აუყვდა და კარგა ხნის შემდეგ მიხვდა, რომ ამხანაგებს დიდი მანძილით დაშორდა.

აგერ, ერთი ბორცვიდან პატარა ხევისაკენ ჩაუხვია და განაბულ ყურშას თვალი შეასწრო. ფოთლებშემგმარ ბუჩქთან იდგა ყურშა. გრძელბაღნიანი კული გაშეშებოდა და ისე იდგა ოდნავ წინ წაბრილი, თითქოს საცაა ადგილიდან მოსწყდებოდა. მაგრამ არა, აი, შიოს მიახლოება იგრძნო და გონიერი თვალებით უკან მიუხედა, თითქოს ანიშნა — მალე, თორემ აფრინდებოდა.

— ეცი! — ჩაგარდნილი ხმით უბრძანა შიომ; ყურშამ ერთხანს კიდე შეიკავა თავი, მერე, შიო რომ ზედ მიადგა, სწრაფად გადაბტა... იფრთქილეს კაქბებმა. ზედიზედ მიაყოლა შიომ. აჩქარდა, მიზანში არ ამოუღია, ვერც ერთი ვერ ჩამოაგდო. გული მოუვიდა, თოფი ისეთი ძალით გადახსნა, რომ კინაღამ გადატეხა. ვაზნები ჩააწყო და ყურშას მიაყვრია:

— უკან!

კიდევ ორჯერ ესროლა ნაბულზე აფრინულ კაკაბს და ორჯერვე დააცილა.

შუადღემ მოაწია, შიოს სულ წაუხდა ხასიათი: ისიც დაავიწყდა, ამხანაგებს რომ დიდიდანვე დაშორდა. სახე ოფლით ჰქონდა დაცვარული და გორაკიდან გორაკზე შეუსვენებლივ გადადიოდა.

მოულოდნელად, თითქმის ფეხებთან, ტიალ მინდორზე კურდღელი წამოუხტა; შეკრთა, აჩქარდა, ზედიზედ ესროლა; კურდღელი რომ იქვე ახლოს გარბოდა და თოფი კი ცარიელი ჰქონდა, სიფიცხემ აიტანა, კბილები დაახრჭიალა და თოფი მიწაზე დაავდო. ერთხანს იდგა გაშეშებული, მერე ორგვლივ მიმოიხედა და, ყურშა რომ ვერ დაინახა, მთელი თავისი უწყაყოფილება იმაზე გადაიტანა, თოფი აიღო, ვაზნები ჩააწყო, შემართა და გორაკზე აიბრინა, თან ხმამაღლა ყვიროდა:

— ყურშა, ყურშა!..

შიოს გაიტაცა ყურშა, კურდღელმა ენაგამოგდებული დაბრუნდა უკან. შიოს რომ მიუახლოვდა და მისი გაფითრებული სახე დაინახა, მამინ მიხვდა, რომ კარგი არაფერი ელოდა. მორჩილად დაწვა მალა, ხმელ ბილახებში, პირი მიწაზე დადო და ისეთი თვალებით შეაკვირდა შიოს, თითქოს ეუბნებოდა:

— დამნაშავე ვარ, ახია ჩემზე, მცემო.

გამალეებით მივიარდა შიო ყურშას და კონდახი ჩაპკრა...

სულ დაავიწყდა, თოფი რომ ფეხზე შემართული ჰქონდა, თან ცალი ჩახმახი ხომ ისე იყო მოშვებული, რომ თითის ოდნავი წაკარება კმაროდა. ამიტომ იყო, სასხლეტი ბალახს წამოედო თუ არა, თოფმა მყისვე იქეკა...

მარჯვენა მხარის ძირში, ილიასთან მოხვდა შიოს გაუშლელი საფანტი და მოწყვეტით დაეცა პირაღმა...

თოფი რომ გავარდა, ყურშა უმაღლვე წამოხტა, ინსტიქტურად ორგვლივ მიმოიხედა, რომ გაეგო, შიოს მიერ მოკლული ხომ არაფერი ჩამოვარდაო. მერე პირაღმა გაშხლართულ შიოს დააცქერდა და გაუკვირდა — ასე უძრავად რატომ წევსო. ილიასთან სამოსზე მოდებულ ცეცხლს რომ მოპკრა თვალი და მერე სისხლს, რაღაც დიდი უბედურება იაზრა, შიოს მიაშურა და ფრთხილად დაყნოსა. გულშელონებული პატრონის სუნთქვა იგრძნო. ჩაცუცქდა და აღერსით მოუცაცუნა თათი ლოყაზე. ერთხანს კიდევ უცქირა და, შიო რომ არ გაინძრა, კვლავ დაღონდა, მერე ილიასთან გადმოღვრილი სისხლის სუნი ეცა და წყურვილი მოაგონდა. შიოს გაფითრებულ სახეს სევდით დააკვირდა. მიხვდა, რომ დიდი უბედურება დაატყდა. მშველელი არავინ არის... თავი მალა ასწია და გარშემო მიმოიხედა.

ბალახშემგმარი ბორცვები მცხუნვარე შხეში ბზინავდა. ქვევით, მტყვრის

პირად, სქელი ტყის ზოლს, რუხი ფლატების ფონზე, ოდნავ მომწვანო ელფერი გადაჰყავდა. და დუმილი სუფევდა ისეთი, თითქოს თეთრად მოკაშკაშე კავკასიონის შორეულ მთაგრებილებიდან მოყოლებული ამ გადარუჯულ გორაკებამდის ერთი სულიერი არსება არ მოძრაობსო.

ამ სიჩუმემ გამოარკვია ჩაფიქრებული ყურშა, წამოხტა და ირგვლივ მიმოიხედა, ერთხელ შიოსაც დახედა და სწრაფად გაიქცა.

იცის ყურშამ, რომ სადღაც ამ გორაკების სიახლოვეს იმყოფებიან შიოს ამხანაგები. უთუოდ უნდა იპოვოს ისინი და შიოსთან წამოიყვანოს.

ბევრი ირბინა, ვრცელი მანძილი შემოიარა, ძლიერ დაიქანცა, თანაც წყურვილმა შეაწუხა მეტისმეტად, მაგრამ სირბილი არ შეუწყვეტია. ბოლოს ერთ ხევს გადაადგა და მდინარის გაღმა მოჰკრა თვალი მონადირეებს. გაშმაგებული სისწრაფით დაეშვა თავქვე; ლელეში რომ გადიოდა, მხოლოდ გზადგზა რამდენიმეჯერ წაჰკრა ენა წყალს, არ შეჩერებულა, დაუყოვნებლივ მიაშურა შიოს ამხანაგებს.

გორის ძირას, წყაროსთან ისხდნენ ისინი და სადილობდნენ. ერთმა ყურშა დაინახა და სიხარულით წამოიძახა:

— ა, კაცო, ჩვენი ყურშა! საცაა შიოც გამოჩნდება...

— დაიკარგოს იქით! მთელი დღეა ექძახი და ხმა არ გამოცა! განა ღირს მაგასთან ნადირობა! — გულნაწყენად ჩაილაპარაკა ქრისტეფორემ, ტანადმა. პირნათელმა ეურნალისტმა.

სწორედ ამ ქრისტეფორესთან მიიჭრა ყურშა, მიულერსა და მერე განზე გადავა, უკან გაბრუნდა, ისევ ქრისტეფორესკენ გამოიქცა, ჩაცუცქდა და საცოდავად დაიყმუღლა; კვლავ ქრისტეფორეს მიელაქუცა და მდინარესაკენ გაიქცა.

დაეკვებულმა ქრისტეფორემ ძალღს გააყოლა თვალი და, ყურშა რომ ისევ უკან გამობრუნდა, სწრაფად წამოდგა

და შიოს რამდენჯერმე მონადირულად გაეხმაურა. ხევმა უკანვე დაუბრუნა აგუგუნებული ძახილი, მუტი არავითარი ჩამჩუმე არ ისმოდა. მაშინ წამოიძახა ქრისტეფორემ:

— იცი, რა, იმ კაცს უთუოდ რაღაც უჭირს!

აღარ დაუყოვნებიათ, კვალდაკვალ გაჰყვნენ ყურშას.

• •

გონსმოსულ, მწავე ტყვილებისაგან სახეგაფთხრებულ შიოს რომ ჭრილობა შეუხვიეს და საჩქაროდ გაკეთებული საკაციო სადგურისაკენ წაიყვანეს, ყურშა სხვა ძაღლებივით ირგვლივ არ დარბოდა, კუდჩამოშვებული, დაღონებული მიდიოდა.

მხოლოდ ერთხელ შედგა უცებ. გზას სიახლოვეს, ბალახებში ჩამალული მწყერის სუნი ეცა და ყველაფერი გადააიწყდა. ფრთხილად მიბრუნდა, ნელი, უხმაურო ნაბიჯით მიუახლოვდა მწყერს და გაინახა. კარგა ხანს იყო ასე და მერე, რაკი შიო არ გამოჩნდა, წინ გაიხედა, ოციოდე ნაბიჯით დაშორებულ საკაცეს მოჰკრა თვალი და ნელა დაუშვა კუდი, თვითონაც რაღაც საცოდავად მოეშვა, ერთი წამის წინათ ლამაზ ქანდაკებასავით გამართული ტანი მოეთნთა და მწყერი აღარ დაუფრთხია, შებრუნდა და პატრონს უკან აედევნა...

საეადმყოფოს ერთსაწოლიან ოთახში ქმრის სასთუმალთან ზის თამარი; კარგა ხანია, რაც აეადმყოფს ღრმად ჩაეძინა, თამარი კი გაუნძრევლად კარინდულა და შიოს თვალს არ აშორებს.

მეხუთე დღეა, რაც თამარი ათენებდა და აღამებდა შიოს საწოლთან. მხოლოდ გუშინწინ, როცა შიომ ოპერაცია გადაიტანა და თვალეებში სასიცოცხლო იმედი ამოიკითხა, მხოლოდ მაშინ შეუმსუბუქდა მძაფრად შემონთებული სინანული. გაახსენდა სანადიროდ შინი-

დან წასვლისას რომ მიამბა შიოს, —
ჯანდაბამდის გზა გქონიაო, და თავის-
თვის ჩაიბუტბუტა: უმალ მე გენახო
მკვდარი, ვიდრე შენ რამე მოგივიდო-
დესო, იმეორებდა გულში თამარი.

დიღბანს ბორჯაედა შიო, ვიდრე
ძილში სიმშვიდე დაეტყობოდა; ერთ-
ხელ თვალიც კი გაახილა შემკრთალმა,
წაოღვრომა დააპირა, უახროდ შეატ-
რიალა თვალები და უცებ მოეშვა,
მერე რალაც უცნაურმა ღიმილმა გადა-
ურბინა ტუჩებზე, მაგრამ მალე შუბლი
შეიკრა და ისეთი გამოამეტყველება
აღებგქდა ნატანჯ სახეზე, თითქოს
საკვირველად შეცვლილი ქვეყნიერების
წინაშე დგასო.



შუღამე იწურება. მიუტჩდა ირველივ
ყველაფერი. ამ დღემილში თითქოს
შეჩერდა ქამთა დენა, გაიცრია მთე-
ლი ქვეყნიერება; თამარი მარტოოდენ
შიოს ნატანჯ სახეს ხედავს, მის ოღნავ
აჩქარებულ სუნთქვას ისე ისმენს,
თითქოს ბეწვზე გადარჩენილი სიცოც-
ხლის საიდუმლოებაში ერკვევაო.

ფართო ფანჯრის მიღმა ელექტრო-
ნის შუქზე ხასხასებენ წვიმიტ გაბანი-
ლი ფიჭვების ტოტები, ხანდახან ნიავ-
ქარი დაუბერავს და წიწვებს მოკამკამე
წვიმის წვეთები წყდება.

თამარმა თავი ასწია, შუქჩამდგარი
თვალები ფანჯარას მიაპყრო; არა დაუ-
ნახავს რა, მხოლოდ თავის სულში იმ-
ზირებოდა; უნდოდა უფრო მძაფრად
განეცადა, თვალნათლივ შეხებოდა იმ
უჩინარ ძაფს, რომელიც ისე შემოეჭლო
მთელ მის არსებას, ვით ბნელში ანთე-
ბული სხივი: უცნაური იყო ეს დული-
ლი, მასში საეხებით ცინცხალი გრძნობა
იბადებოდა.

საავადმყოფოდან რომ გამოვიდა, ს-
ლამოს ცა შეენახადის თხემამდე ჩამო-
ბურულიყო; აქა-იქ პირველი თოვლის
ფიფქი ცვიოდა.

ტრამვაის ვაგონში სწრაფად შევიდა.
მგზავრების ლაპარაკი და ზორბუტების
რაწყენი მის სმენას ვერა წვდებოდა.
ისეთი განცდა ჰქონდა, თითქოს თავის
შინაგან ქვეყნიერებას თვალს ავლებს
და სულ ახალ და ახალ საუნჯეს პოუ-
ლობსო.

რუსთაველის პროსპექტზე აივკა-
ახლა უკვე ხევაერიელად თოვდა. ფიფქი
ლამპიონების შუქში ბრკყვიალებდა,
ქადრების შემქნარ ფოთლებს ეფინე-
ბოდა. ტოტებში ჩიტები ყრიაშულობ-
დნენ.

თამარი შვიდი წლის ვაჟის დედა
იყო, მაგრამ ახლა ისე მიდიოდა, რო-
გორც ქალიშვილობაში სჩვევდა ხოლ-
მე, — მჩატედ, წელგამართულად; და
მაინც განსხეაება ძალიან დიდი იყო;
მაშინ თავი გოროზად ეჭირა, განკერ-
ძობებულად: ახლა კი, ირველივ რომ
ხალხი მიმოდის, თავსა და მხრებზე
რომ თოვლის ფანტელები აცვივთ,
ზოგი რომ განმარტობებულად მიიჩქა-
რის, ხოლო ზოგ ახალგაზრდებს რომ
ურთიერთისათვის მხარი შეუწყვიათ,
მხიარულობენ, იცინიან, — ესენი ყვე-
ლანი თამარის გულითადი თანამოზი-
არენი არიან, იმ შშობლიური ცისქვეშ
სუნთქავენ, იმ მიწას ეყრდნობიან, რო-
მელიც ყველას მასულდგმულებელი
ღვიძლი ღედაა.

თოვს, ბარდნის.

მაგრამ თამარი სიცივეს როდი
გრძნობს, გამვლელთა სიახლოვე ათ-
ბობს.

და ირველივ ყველაფერი ისე სუფ-
თაა, ისე წმინდა, როგორც ეს პირველი
თოვლი.

შესახვევში სიყრმის მეგობარს, ქსე-
ნია კილასონიას მოჰკრა თვალი.

— გოგო, ქსენია!

— აჰ, თამარი! გენაცვალე, დაიკო,
როგორ ხარო, შიო როგორ არის? —
მიაყარა კითხვები ქსენიამ, მკვირცხლ-
მა, მოსიყვარულე ქალმა.

— ბედნიერი ვარ, გადავჩით...

და ახლა, წინანდებულად როდი შიო-

ქცა თამარი, თან როდი გაიყოლია ქსენია, მზრუნველობით გამოკითხა ოჯახის ამბავი და შინისაქენ გააცილა.

•
•
•

შიოს ჭრილობა მოუჩრჩია. საავადმყოფოდან არავითარი შიანი არ გამოჰყოლია.

აუწერელი იყო ოჯახის სიხარული, მაგრამ ყველაზე მეტი მღელვარება ყურშას ემჩნეოდა; არ იქნა, შიოს ვერ მოაშორეს, მუხლებზე ეხვეოდა, მკერდზე აბტებოდა, წკმუტუნებდა.

თავის სამუშაო მაგიდასთან დაჯდა შიო. ყურშა კვლავ აღარ მოეშვა. თამარმა წარბები შეიკრა და მკაცრად წამოიძახა:

— დაიკარგე, ძაღლო, იქით! უყურე

ერთი, მაგის მეტი არავინ არის აქ, თურა!

შიოს მისებური, მიმღობილი მოერია, ფერმერთალი სახე კეთილი იერით დაუმშვენდა, ყურშას აღერსით თავზე ხელი გადაუსვა და თამარს ლმობიერი ხმით უთხრა:

— ყურშას რას ერჩი, შე ქალო! ეს რომ არ ყოფილიყო, სისხლიდან დავიცილებოდი. განა ასეთ ერთგულ მეგობარს კაცმა ამავი არ უნდა დაუფასოს.

ყურშას ლაპარაკი არ შეეძლო, თორემ ყველაფერი, რაც მასზე ითქვა, ნათლად გაიგო. ამიტომ შიოს კიდევ უფრო მიეხუტა წვივზე და ზედმეტი სიხარულისაგან ტუჩები შეუთრთოლდა, თეთრი კბილები გამოუჩნდა.

ერეკლემ შეასწრო თვალი ყურშას ღიმილს და აღტაცებით წამოიძახა:

— მამა, მამიკო, შეხედე, ყურშას ეღიმება!

ნიკოლოზ ზინოროვი



სერგო მთებში

...ჩვენ უნდა ვთქვათ, რომ კავკასიის მთებში მხოლოდ სიღამაზე როდი იმალება, ეს შედი-
დური მთების ჯაჭვი მტკიცე კედელია, რომელ-
ზედაც დაილწება რეაქციის უველა ძალა.

ან უღრან ხეობებში ქარის დმული როდი
ისმის მხოლოდ, აქ რევოლუციონური სიმღე-
რაც გუგუნებს იმედით საესე დემოკრატიის
გულწრფელი შეილებისა“.

ს. მ. კირიკი

ნაწილი პირველი

I.

დიდება ცაში აპართულ
კავკასიონის მწვერვალებს!...
ჩემი უბრალო მოთხრობაც
მთის ნაპრალებში მღელვარებს!

მე აქ მრავალჯერ ვყოფილვარ,
ერთად გვათოვდა, გვაწვიმდა,
ჯიხვთა ბილიკც მინახავს
და ბუდეები არწივთა.

მინახავს ხევის გზავიწრო
გაჭრილი ქედით ქედამდი,
და თვით ოქტომბრის შემოსვლას
ამ ორწოხებში ვხედავდი!

ის არ მოსულა შარაგზით,
მან ამ კლდეებში იშფოთა
და ხალხის მბორგავ გულივით
მღვიმეებიდან ისმოდა!

როცა გადამწვარ ტყის პირად
ახალი თოვლის ფენა მთებს
მზის ჩამავალი სინათლით
ჩემ თვალწინ ააფერადებს,

ვფიქრობ, რომ კვალი წარსულის
ქარბუქს ვერ ჩაუქოლია
და გადამწვარი ხეები
კვლავ ის დღეები მგონია!

კვლავ კიოხებში დავეძებ
ძმაკაცებს გულისძგერითა,
იქ ვათევ ხოლმე ღამეებს
ცეცხლჩაუქრობელ კერითა.

და აი, ერთხელ, როდესაც
კერას ვუსხედით, ანაზღად
გარს შემოკრებილთ შევატყვე,
თვალეები აუთამაშდათ.

ღიმილით მკითხეს: — ძმობილო,
მდინარე ასა გინახავს?!
— დიაღაც-მეთქი, — მივუგე, —
ფხვბაფხვ გადამილახავს!

ძნელია, რომ არ შეგაყროს
მისმა ბილიკმა კლდოვანმა! —
— ჰაი, ჰაი რომ ძნელია! —
დასძინა ქისტმა მსცოვანმა.

— ასა იქ ასად გაშლილი,
უფსკრულის პირზედ არ დაშრა, —
ისეა, როგორც ცხრაშეტში
ორჯონიკიძემ გადაჭრა!

არც მოგონება წაშლილა
სამოქალაქო ომისა
და ხალხი დღესაც იხსენებს
მთების საყვარელ კომისარს.

აქ ახლა რომელ მხრიდანაც
არ გადახედავ მთა-გორებს,
ყოველი მარჯვე ნაპრალი
იმის ნამუხლარს გაგონებს.

ყოველი ხევი ახსენებს,
ყოველი დღე და სოფელი,
ცას შერჩა მისი თვალების
ციმციმი ჩაუქრობელი.

ხან ღრუბელს მიეფარება,
ხან კლდეებს, შალალ მხრიანებს
ხან, როგორც ჩემი მოთხრობა,
ხევეს მარღად ჩაიჩქრიალებს!

ასე მგონია, აქ ისევ
სერგოს მფეთქავი გულია,
და ეს ამბავიც მდინარის
ტალღებით გამოთქმულია...

კლდოვან თარგიშე მეტადრე
ხევის წყალს ვინ ეყვარება?
და ასაც იქეთ ისწრაფვის
ღვართქაფა ნიაღვარებად!

დღეთა მცხუნვარე ნათელში
და ღამეების ბნელშიაც
ფეხისხმა სერგოს ცხენისა
ზვირთთა ამ სიმღერებშია.

აქ ჩაირბინა, აქ შედგა,
აქ, სადაც ბრუნავს მორევი,
და გაჰყვა მსუბუქ წრებედად
წყალს ცხენის ნაამბორევი!

სწორედ ამ ციკაბოებზე
სამტროდ კი არა, პირიქით,
გულიდან ალალ გულამდე
გააბა სერგომ ბილიკი.

და ასა სუნჯას თუ ერთვის,
სუნჯაც ტოტია თერგისა. —
ერთი ხმით იშრიალებენ
ტოტები ერთი ნერგისა!

გაზაფხულს ხედება ბუნება,
ცას ელვა — მეხით ანათებს,
მას ახსოვს ომის ქუხილიც
და ხსოვნას არ უღალატებს!

აჭრელებულა ფერდობი
ასე მგონია, ჯიქი წვეს
ასე მგონია, შეეხვდები
კვლავ სერგო ორჯონიკიძეს.

გულს განა შიში შეაკრობს,
აფრთოვანებს ტრფიალი...
ფრთაც მოჩანს მისი ნაბდისა
და ჩაბალახის ფრიალი!

ისევ და ისევ ისაა,
რომ შემომძახის ლხენითა,
ბილიკზე სერგო გამოჩნდა
თავისი ლურჯა ცხენითა!

ვით კომისარი მთებისა,
კვლავ ლურჯა მთების წინ არის...
შეფრვინეთ შეეგებება
ფრთათეთარი ტალღა მდინარის!

II.

ცხენს მისდევს ცხენი ღამეში,
მხედარს, მხრებწახრით მხედარი,
უზანგებს ქვევით ქვეყანა
ყრუდ ჩაშავებულ კლდედ არი!

ვინ იცის, ორჯონიკიძის
ძმებო, სად დაბინადრებით!...
ფრთავაშლილ ნაბაღს მიჰყვება
რაზმი ფრთებგაშლილ ნაბდებით.

წყვედიადში მხოლოდ ფეხისხმა
და ნალის ნაპერწყალია,
სადღაც კვლავ გაწყდა ბილიკი,
სადღაც კვლავ ხევის წყალია.

ხელს მარჯვნივ გასწევ თუ არა,
კლდე გეჯახება უხეში,
ხოლო ხელმარცხნივ მოგელის
მხოლოდ უფსკრულის ნუგეში!

ჩირაღდანს ასწევს მეგზური,
რომ გასწევს ღამის სიშავე,
ნაფლეთ ღანდებში ცხენობი
გზა-კვალს ძლივს დაინიშნავენ.

ხან ელავს თვალის ნათელი,
ხან უცებ დაიჩაგრება,

გათოშელ გზაზე იმედიც
ჩარადანნივით ჩაქრება!

ხეობა ახლა სისხლიან
წარბივით მოხამხამეა,
ღამეა დაუნდობელი,
ცხრაას ცხრამეტის ღამეა!

ისევ და ისევ მეგზური
ხელს აიშალღებს თუ არა,
შეამჩნევ, ქედებს ქარბუქმა
თუ როგორ გადაუარა.

ცხენებიც თითქოს გასაჭირს
ერთმანეთს აღარ უმაღვენ, —
შეჩერდებიან, გათოშელ
ქვეებს დაყნოსავენ უმაღვე,

და მერე დინჯი ნაბიჯით
ეძებენ ბილიც კვალდაკვალ,
მათზე ჰკიღია: ამ უფსკრულს
გადახვალ თუ არ გადახვალ!

გადახვალ ძალით... და უკვე
თვალწინ ახალი დარღია:
ბნელში სხვა ცეცხლი ბრიალებს,
სხვა ჯოჯოხეთი ანთია!

იმ დიდი ხანძრის ჩაქრობას
ქარს როდი შეევედრებდი,
იმ ქარში მშვიერ მგლებივით
დაწანწალებენ თეთრები.

თვითველ სოფელს გადამწვარს
ხელი აჩნია ავაციის,
მტერს შეუპყრია მთიელთა
ქალაქი ვლადიკავკასის!

და სერგო ორჯონიკიძე
ბრძოლის ველს დინჯად უყურებს,
ირგვლივ საზარელ თარეშით
იცის, რომ მიწა გუგუნებს,

იცის, რომ აქვე საომრად
ჩასაფრებულნი არიან...
და, როგორც რაზმი თავისი,
თვითონაც უშიშარია,

მაგრამ ომს როდი იქჰარის,
დრო უნდა ისე იხელთოს,

რომ მტერთა ათასეულმა
ხმლის ქვეშ ვერ ამოიხედოს!
სიხედაობა

მანამ კი მიზნად უაზრო
თავდასხმა არ დაისახა, —
თქვა: „სადაც არ სჯობს, გაცლა სჯობს
კარგისა მამაციისაგან!“

1
სადაც მიღვადნენ, მიჩუმდნენ,
ღამის გათევა იქჰარეს,
მიხუტეს თვალი და უცებ
ის ღამეც გაიცისკარეს!

პირველმა შუქმა აშალა
იმათი მყუდრო საფარი,
კორძიან ხელით ჩაბღუჯეს
უმაღვე ცხენის თაფარი,

და ცხენოსნებმა დახედეს
ისევ დათოვლილ მთა-გორებს, —
გაპარტახებულ ქვეყანას
დღე უფრო მეტად აღონებს!

დუმს შორი დაბა — სოფელი
თოვლში ქუდამდე ჩაფლული,
სითეთრე დაუფლებია
და სიდუხჭირე ზღაპრული.

დუხჭირი შრომის, მხნეობის
კვალი მიდამოს აჩნია
და მაინც კოშკებს გაკვამლულს
ბრძოლით ვერ გაუმარჯვია!

მაგრამ წინაპართ კოშკებში
სულს ითქვამს თავისუფლება,
მზის თვალი მაინც დაჰყურებს
ცა როცა დაიღრუბლება,

ღვივის თოვლსა და ქარბუქში
ჩაუქრობელი ღაღარი,
მთა მთას გაჰყურებს იმედით,
ბრძოლისთვის მუდამ მზად არი!

და ცხენოსანთა წინამძღოლს
სახე მზით განათებია, —
ამბობს — ეს ჩვენი დილაა,
ამბობს — ეს ჩვენი მთებია!

თარგმანი კ. კალაძისა

(გაგრძელება იქნება)



ვახაანე მოჩაენი



ახალი ტალღა

არ შემიძლია დუმილი ახლა,
გულში გრძნობების ცეცხლმა იმატა.
დაიძრა ახალ ცხოვრების ტალღად
კომუნისტური შრომის ბრიგადა.

ამ ჩვენს ბედნიერს გავხედე მინდვრებს
და გულმა უფრო მეტი ინატრა,
წინ გადაშალა ახალი სივრცე
კომუნისტური შრომის ბრიგადამ.

ხარაჩოებზე დგება შეიღწეული,
ჰა, უკვე კიდევ სხივმა ინათა.
თავლები არის ჩვენი მიღწევის
კომუნისტური შრომის ბრიგადა.

ოქროს მომავალს მარჯვენა ჰედავს,
ჩვენს ნაბიჯს ზეცა მკერდზე იხატავს
და კომუნიზმის დამდგარა ბჭესთან
კომუნისტური შრომის ბრიგადა.

მთას გადმომდგარი გვექაბის მაცნე,
ჩვენს დღეებს ეს რა შუქი მიხდგა.

მხოლოდ შეიღწეულის გუმბათებს
ასწევს
კომუნისტური შრომის ბრიგადა.

მესმის შეიღწეულის დროშების ღელვა
და მათი შუქი სტრეიქონს მიქარავს.
დიდების ზარებს ჩამოჰკრა ყველგან
კომუნისტური შრომის ბრიგადამ.

ღე, მტერთა გული აღივსოს ბრაზით,
დაეშვას აფრა ომის გრივალთა,
ქვეყნად მშესავეით სიკეთეს გამლის
კომუნისტური შრომის ბრიგადა.

არ შემიძლია დუმილი ახლა,
ეს რა წუთები გადაიზადრა.
დაიძრა ახალ ცხოვრების ტალღად
კომუნისტური შრომის ბრიგადა.

ახლად ანთებულ ვარდების კოცონს
სიმღერა ჰქონდეს გზად და ხიდადა.
გზა დაუფლოცოთ, გზა დაუფლოცოთ
კომუნისტური შრომის ბრიგადას.

მარიჯანი



მზითვის სარკე

ქორწილის წინ დედაჩემთან
გსაუბრობდი ცალკე.
დედამ მითხრა: — გაუფრთხილდი,
შვილო, მზითვის სარკეს!
გამიგია, გადმოცემა
არის ხალხში ძველი,
თუ ოჯახში სარკე გატყდა,
რადაც საფრთხე ელით!
ამ სარკეს რომ ენა ჰქონდეს,
რამდენს გეტყვით ამბავს!..
ამ სარკის წინ მე ჩამაცვეს
საქორწილო კაბა.
მხარებდა სამკაული,
თვლები უთვალავი,
კაბა თეთრი მიხდებოდა,
თმა კი შავი, შავი...

ნახევარი საუკუნე
დგას ოთახში სარკე,
ნახევარი საუკუნე
ჩემს ცხოვრებას ვარკვევ.
ვინ რა იცის, თუ რამდენჯერ
გული გამებზარა!
თუ რამდენჯერ გული გატყდა
და სარკე კი — არა!
თუ ამდენხანს გიფრთხილდები
და ზრუნვას არ გაკლებ,
შეგენახა ჩემი სახეც,
მზითვის ცივო სარკეც!
ვერ დავმალავ, გული მტკივა,
მე დარდი მდევს ერთი:
რად მიხდება თალხი კაბა,
თმა კი — თეთრი, თეთრი!..

ილია ხოშავაძე



დედამიწის თანამგზავრი

სულს ამშვიდებს ღამე წყნარი,
მკრთალ შუქს აფენს მიწას მთვარე,
ცის ურიცხვი ვარსკვლავები
ვთვალე, მინც ვერ დავთვალე.

აღარ უჩანს დასასრული,
რა ვრცელია ეს სამყარო, —
ზოგან ტყეა, ზოგან ველი,
უღაბნო და მთებში წყარო.

წყალს, ჰაერს და მზეს, სიცოცხლის
მომნიშებელს, ეტრფის ყველა,

განსაცდელში მყოფი კაცი
ბუნებისგან ითხოვს შევლას.

ამსხვრევდა და დღესაც ამსხვრევს
მონობის და ჩაგვრის უღელს,
კაცთმოყვარე ხალხი ქვეყნად
მშვიდობას და ძმობას უმღერს.

რას არ მისწვდა მისი ძალა,
განახლების რეკავს ზარი,
ზეცის მაღალ თაღებისკენ
გზას გაგვიხსნის „თანამგზავრი“.

შალვა შორაჩიძე



სამშობლო ჩემი

გახედე: მთებს რა შუქი ებურვის,
და მიწას ფეხი დაადგი კდემით...
დაფნის ფოთლებით განათებული —
ეს სამშობლოა, სამშობლო ჩემი!

თითქო გამეხსნა ცა იღუმალი,
დაუფენია ტოტი მოლზე შინდხ.
ველი საესეა ციური ცვარათ
მიწა ნათლდება დაფნის ფოთლებში...

წადი, იფრინე, შენ გიხმობს შორით —
გზა — დაფარული წმინდა რტოებით!

სულს არ დაჩრდილავს ნისლების
ტბორი,
მინდვრად გალობენ ჩიტბატონები...

გაბრწყინებულა ცით ძოწეულით
ვაზი და დაფნა, ლედვები, ბზები.
ცეცხლმოდებული ბროწეულები
ზეთისხილი და თავთუხის ძნები...

ველებს რძისფერი შუქი ებურვის,
მიწაზე ფეხი დაადგი კდემით.
დაფნის ფოთლებით განათებული —
ეს სამშობლოა, სამშობლო ჩემი!

ჩიტო ნიგლიავ მე შენზე ვფუხდი

გაძრცვილ ხეებში გრიგალი დაძრწის,
დუმან ველები უკაცრიელნი...
თოვლში ფოთოლი ჩამჰქნარა ანწლის
და სადღაც ბუჩქი სტიარის იელის!

გზებს ქარიშხალი დასწივის მწარედ,
ტყეში ნადირთაც აწუხებს სუსხი...
ოღეს ქრებოდნენ ფერები მწვანე —
ჩიტო ნიგლიავ, მე შენზე ვწუხდი!

შენ ჩემი სევდა არც ვაგვივია,
ისე ეწვია ჭალაკებს თოვლი,
და თითქო სული მე დამირბია
განრისხებულმა გრიგალმა ქროლვით...

მე ახლა შვილებს ვახურავ საბანს,
მაგრამ ამ თოვლში შენ სადღა თბები?

ვინ მეტყვის დილით, კარგო, შენს
ამბავს,
თუ არა ისევე რტონი დაფნების.

ნუ დაგაღონებს საწუთროს თოვლი,
კვლავ მწვანე ფერებს უმღერე გზნებით.
და დაგიფარავს ფოთლების თრთოლვით
კეთილშობილი დაფნა და ბზები.

თუმც თოვლი შენებრ აწუხებს დაფნებს
და ქარი ბზებსაც აწვალებს მწარედ,
შენ რომ ამქვეყნად გადარჩე, გათბე,
შემოუნახავთ ფერები მწვანე...

ოღონდ დალოცე დაფნა და ბზები,
არ დაიჩნიო ოღონდაც წყალული
მათ ლურჯ რტოებზე იცოდე გზნებით
ანთია ჩემი მშფოთვარე სული...



ნუგეშო ჩემო

შენ დამიფარე ლურჯი დაფნის ცხოველი ტოტი,
ნუგეშო ჩემო!

მე დაფნის ტოტი გალობის დროს სინათლედ მყოფნის,
და ოდეს ჰანგებს, როგორც ნაყოფს, ვუშინჯავ გემოს,
დაფნის ფოთლებად სალამურში სული ამოდის
და ეფინება სოფლიდან სოფლით...

მე სულს მიმზევებს წითელი მზის საგალობელი,
ვაზის ლერწები შევეურჩიე სიმებად ჩონგურს,
და ვაზის ჩრდილში, ვაზის ჩრდილში ვდგავარ,
მოგელი,
თავზე დამყურებს ძველთაძველი ციხის ქონგური,
როდის ამენეს?
ხავსი ჰფენია და ატეხილ ქალებს ამშვენებს!...

მე მოვიტანე შენთან კდემით ზეთისბილის რტო,
ლურჯ მწვერვალებზე გადავფინე ჩრდილები ბზათა.
უსიერ ტყეში დავახვავე მწვანე მუხის რკო,
ჯერ უხილავ ფერს რომ ვეძებდი გარშემო ტბათა...

მე მკათათვეში მოძმეს კალო გავალწინე,
ქარბუქში, თოვლში ნუგეშინი ვუთხარ მზეწვიებს —
სახლის ერდოზე გამოგვიდე ძნები ხორბლისა
და ოდეს თვალწინ გაიელვა ყელმა ხოხბისამ,
მე სიტყვას მივეც უტკბილესი შარბათის გემო,
ნუგეშო ჩემო!...

მე დამიფარავს ლურჯი დაფნის ცხოველი ტოტი,
მე დაფნის ტოტი გალობის დროს სინათლედ მყოფნის!
დაფნის ფოთლებად სალამურში სული ამოდის
და ეფინება სოფლიდან სოფლით...



პოლიკარგე კაპაბაძე



ქარიშხალი

ღრამა სამ მოქმედებად.

მოქმედნი პირნი:

- პედრო
- ანტონიო
- ნიკოლო
- გონზალო
- ალფონს
- ფრანცისკო
- იოან
- მიქელო
- კარლოტა
- ტერეზა
- ამალია
- გუგავა მიკოდი
- წოწორია ფტუ
- ბარონი
- პარველი ტუსალი
- მეორე ტუსალი
- პირველი გამოშვებელი
- მეორე გამოშვებელი
- პირველი ზეინკალი
- მეორე ზეინკალი
- მეფე
- დედოფალი
- პრინცი
- პრეფექტი
- მინისტრი
- ეპისკოპოსი

ორატორები, სატუსალოს საყნის მეთაურები, ტუსალი ქალები და კაცები, მემამოხეები, შეიარაღებული რუსიკები, შეიარაღებული ლატაკა დედაკაცები, პედროს მეომრები, ანტონიოს მეომრები, მთერალი კაცები, დაჭრილი მემამოხენი, მეფის გვარდიელები, ლეიტენანტები, შონები სხვადასხვა რასის, მლოცველები, შეშლილები, შავი ქაშით ავადმყოფები, დედოფლის ამაღა, ფარეშები, მდაბიო ხალხი.

მოქმედება წარმოებს მეჩვიდმეტე საუკუნის ნახევარში, დასავლეთ ევროპის ერთ სატატო ქალაქში, რომელსაც მოქმედნი პორტოპოლს უწოდებენ.

მოქმედება პირველი

დიდი საყრობილის ერთ-ერთი საყანი. სცენაზეა პედრო, ნიკოლო, გონზალო, ფრანცისკო, ალფონს, იოან და სხვა ტუსალები. პედრო და ნიკოლო სინჯავენ თანჯარაზე რყინის გისოს. გისო შეიარყევა ყველანი სიბარულით დელავენ, იყურებიან თანჯარიდან ღამის სიბნელეში. ფრანცისკო — ნეტავ თუ მართლა უკანასკნელია ჩვენთვის აქ ეს ღამე? ალფონს — ღამე? აქ დღეც ღამესავით ბნელი არ იყო!

(მედრო მარტო იყურება ფანჯარაში).

იოან — ეპ, მე გულს შეყრება, თქვენ გიხარიათ.

(გადაბრუნდება კედლისკენ)

ფრანცისკო — რატომ?

ალფონს — რატომ, მოხუცი!

იოან — (გადმობრუნდება) გეუბნებით, ცუდად გათავდება. მე მოხუცი ვარ, არა უშავს რა, ორმოცდაათი წელიწადია, ამ თაროზე ვაგდოვარ. შეყოფა.

ფრანცისკო — თი, გაძლება! მე ათი წელი ვზივარ და ლამის ქვად გადავიქცე.

გონზალი — განა ახლა გაიგე? ვისაც ამ საკანში შემოიწვიანენ, სიყვლილამდე ვერ გაე!

იოან — თქვენამდე აქედან სახარობელაზე არა ერთი გასულა. ჩვენც ის მოგველის. რა გაეწყობა! მე შენ გეტყვი, ცოლ-შვილზე არ დაშწყდეს გული.

I ტუსალი — აჲ ამბობდი, თითქოს ცოლ-შვილი გყავდა!

იოან — იმ დროში? მერე? ვინ იყის, ვინ იყის, ვინაა ჩემი შვილი, ან შვილიშვილი, — ემიე შენ ადამ და ევას კვლი. სად წაიღე. არც ვფიქრობ, სადმე წაიღე აქედან.

გონზალი — თუ ახლა არ გავციმართლდა, მერე არაფერი არ გვეტყინება, არც გვეწყინება!

ფრანცისკო — მართალია, სახარობელა ჩვენთან ერთად იმ მაკედონსაც დაახრობს, იმედი რომ

ქვია.

(ნიკოლო მიიწევს ფანჯარაში გადასახედად. პედრო უკან დაახევინებს).

პედრო — დაშვიდდი, ნიკოლო, აქ მე ვემარჯვარ.

გონზალი — ო, მწვანე ტყეში გული იშვლიანდაა, იქ ყოველი ხე მფარველია.

II ტუსალი — მე პირველად თხუთმეტი წლის წინათ გავიპარე სატუსალიდან. რამდენიმე თვეს დამყვებოდა ნახევარდღისშველი ცოლი, ბავშვაკიდებელი. ბოლოს გამეცა და მეთულუხეს აეყვია. მართალი თქვა პედრომ: მთელი ქვეყანა სატუსალია, ცხოვრება ყველგან აკრძალულია.

I ტუსალი — ცხოვრება სულ ჯამბაზობაა.

გონზალი — მე კარგად ვიცნობ ორფეებს. ერთ დროს მღვდელი ვიყავ და, შენს მტერს, რაც მე აღსარება მომისმენია... შემდეგ დედაკაცმა მაცდუნა, დაორსულდა და ტყეში გადავი-მალე. მერე აჯანყებულ ლატაკთა მეთაური გავხდი და არავის ვზოგავდი, რადგან ვიცოდი, რომ ყოველი ადამიანი ცოდვილია.

ფრანცისკო — ეპ, მე რომ მოგყევი ჩემი წამება... უდროოდ დამქცარი სიყვარული...

გონზალი — კარგი, რამდენჯერ უნდა სთქვა! ჩვენ რაც გადავცდა, იმდენა შენ ამბადაც არ გსმენია.

ფრანცისკო — ასეთები ხართ. მთელი ღამე მისმენთ, თვალები გეცრემლებათ და მერე სიცრუედ მიგაჩნიათ.

ნიკოლო — დაწყნარდი, ფრანცისკო.

ფრანცისკო — თქვენ რას იცნობთ ფრანცისკოს. მე და ჩემი ცოლი როცა სიმღერით და აბრუნ-დებით ქუჩაში გამოვდიოდით, ფანჯრებიდან შიგ ქედში ცვივოდა ფარები... მხოლოდ მაღივია გედევინდა, ის წყუელი... ბოლოს, მეფის და გელესის დამკინავ სიმღერებისათ-ვის გამბოქეს. დიახ, ამოდენა ბრალი დამდეს: მეფის და გელესის მტრობა და აქ შემომავდეს.

გონზალი — ჯოჯობეთს ერთი მუგუზალი ავლდა.

ფრანცისკო — ვინაა მუგუზალი! მე შენთან წმინდა სანთელი ვარ, პირდაუხანელო, — სიმღერ-ისათვის დამსაჯეს; შენ კი რამდენი კაცის სისხლის გაქვეს კისრზე.

გონზალი — პედროს წინააღმდეგ შეთქმულება?!

ფრანცისკო — მე რა შეწვი ვარ? უველს გეწამებენ, დრო და დრო გვეციოთებთან, თუ გავიმ-ელანათ პედრომ საიდუმლოო. არც ისინი გვეუბნებთან, რა საიდუმლოს ეძებენ, და პედროც არ გეშელანებს, ამიტომ ჩემად უველს გვიჩნია მასხარამ, მოგვეყლა პედრო და ამით იგვეშორებინა წამება.

გონზალი — პედროს მოკვლაზე ვინ დაეთანხმა მასხარას?

ფრანცისკო — (მიუთითებს ნიკოლაზე) ეს არ იყო მისი მარჯვენა?

გონზალი — ნიკოლომ თვითონვე მოიბანა პირი — თავის ზელით დაახრო მასხარა და პედრო იცო საკანის თავად.

ნიკოლო — რა დროს ვგებომა! მას აქეთ გამოვიყავეთ. თუ ამ ციხეს გველემავას — მუცელს უწოდებენ, ჩვენს საკანს გველემავას თავი შეარქვეს.

I ტუსალი — მართალია, შეარქვეს, — პედროს პატივსაცემად.

ალფონს — ო, როგორ მინდა ჩქარა გაეფრინდე აქედან და პედროს მოციქულად გავხდე.

იოან — შენ, ალფონს, მხოლოდ სამი წელიწადია ზიზარ აქ... თან მოგყვა ლენის სუნი. ჯერ არ გამოვიძინებია და ისევ, მიღიზარ... ყველა მიღიზარ... სუყველა... არ მოგყვებოდა, ჯანაბას.

ალფონს — იქ არის ლენო, ქალები და თავისუფლება.

იოან — თქვენი დამილოცნია. ჩემთვის ქალიც და თავისუფლებაც დაბერდნენ.

ალფონს — შენ დაბერდი, იოან, თორემ ქალი და თავისუფლება ისევ მშვენიერია.

იოან — შენ რა იცი, გუშინდელმა, ჩემ სიტყვას რას მიხედობი.

ალფონს — მე ვიცი, მამ შენ რა გამოგიცდია. შე მდიდარი აზნაური ვიყავ. მთელი ქონება ლბინში და საჩუქრებში გავფანტე... მაგრამ, როცა ქონება გამოთავდა, ვაიოგე, რა ძუნწია აღამიანი. საკმელს მხოლოდ სიზმარში ვკამდა. ამ დროს ზეცამ სიბრძნე ჩამაგონა და დაიწყო ქადაგება, რომ ქვეყნის ხსნა ქონების და ცოლების გაერთიანებამია. ემოვე თანამოაზრენიც. ეს გაიგეს ხელისუფლებამ და აქ ჩამსვეს... ხოლო, ამაღამ თუ გავშვებით, არაფერს ვანაობ, რადგან პედრო გაციკანი.

ნიკოლო — ჩვენ ვერ ვწუდებით მის აზრებს... მხოლოდ ვიცით, რომ ამქვეყნად უსამართლობას ხედავს და ახალ ცხოვრების დამუარება სწყურია.

(გაისმის შორეული გუგუნის.)

ალფონს — ეჰ, ისევ ისმის მიწის ქვეშ გუგუნო.

ფრანცისკო — საზარელი ხმაა.

ნიკოლო — მესამე დღეა, ეს ისმის და შევიტყვე, რომ მთელი პორტოპოლი შემფოთებულა.

გონზალი — რა უნდა იყოს, მე ჯერ ასეთი არაფერი მსმენია.

იოან — მე იმდენი მიცხოვრია, ესეც მახსოვს.

ალფონს — საიდან?

იოან — ორმოცი წლის წინათ გავიგონე... და... ისეთი მიწის ძერა მოსყვა, კინაღამ ეს ციხე არ დაინგრა.

ფრანცისკო — ბედნიერებმა იკითხონ.

გონზალი — მთელი ქვეყანა თუ დაიქცევა, არც თავს ენაღელობ.

ნიკოლო — რა დამენანება. ერთი პატარა და შემჩა და ისიც ჩემი გულისთვის ციხეში ზის. მხოლოდ პედრო მიკვსავს იმედს ქვეყანაზე.

გონზალი — ო, მეც პედრო მიბრუნებს სულს. გეფიცებით ჩემი ტერზას კაბის ნახვს (გაშლის ხელში კაბის ნახვს) ამ სიწმინდეს გეფიცებით, თუ გამიყვანა პედრომ, ანტონიოზე ნაყლებად არ გამოვადგები.

იოან — სიწმინდე ქალის კაბაში გახვეული არ მინახავსო, ასე თქვა ერთმა ბრძენმა, რომელიც ამ საყინიდან სახარებელაზე წაიყვანეს, თქვენ მაშინ დაბადებულიც არ იქნებოდით.

გონზალი — ბებერო, რად არ არის წმინდა ჩემი საფიცარი! (ბრაზით) რადგან ის როსკიბა იყო, შენ გგონია, გული არ ჰქონდა?! როდესაც ქალაქში შემოვიბარებოდი, ცხრაკიტულში მფარავდა.

ნიკოლო — (გონზალს) დაწინარდი.

გონზალი — მე ეს შევლებე იმ მრუში კაცის სისხლით, რომელიც სიყვარულში მეცოლებოდა და გამცა... რა ვიცი, ეგებ ტერზამ აქამდე საროსკიბოში სულიც დალია... ან ისე გამოიცვალა, ვერც ვიცი... ჯერ გავიდე და ვნახო... ა? გავალთ? ა, როგორ ატყობს პედრო? რას ხედავს ფანჯარაში?

ნიკოლო — გავალთ, დამშვიდდითო.

ყველანი — (მოწონების ნიშნად აქნევენ თავს).

I ტუსალი — მერე?

ფრანცისკო — შეიძლება თავისუფლება მოვიმოვოთ, მაგრამ ისე გავაუბედურებს, რომ ვერა ძალა ვერ აღგვადგენს.

I ტუსალი — ჩამქალა ჩენი ვარსკვლავი?

ალფონს — პედრო...

ნიკოლო — ის თავს გრძობს სიმატლის მოციქულად და მართალია.

პედრო — (ფანჯარასთან) თოკი მოსწიეს.

ყველანი — ვინ არის?

პედრო — ანტონიოს მგლებია. მესამეჯერაც მოსწიევენ. მოემზადეთ.

ხმები — ანტონიო!

პედრო — ის ერთდროს მე აღვაგზნე, მაგრამ შეხეთ ამ კედლებს. ეს ამწიფებს აღამიანს. აქ გავიგე ლეთის სიტყვა, აქ აესხენი სწორად საზარება და ვნანობ, როგორ ცოტა ვასწავლე

საბრალო ანტონიოს. უსამართლობის მწგრველი სასტიკი უნდა იყოს, ასეთების სამოგ-
ნელად მიედივარ...

ნიკოლო — ჩვენც გამოკვებით.

პედრო — შე ვაფიშარჯევებ, არნახულ ძალას მოვიყრებ მისთვის, რომ უმრავლესობა დაჩაგრულია. შე მომენდობიან ტანჯვისაგან თავის დასახსნელად მონები, გლეხები და მუშები. კეთილი მომხმარებელიან სამართლიანობის დამყარების იმედით, ბოროტნი — ერთიმეორის სიძულ-
ვილით, ავანჯანი და ქურდები — ანგარებით, ნაძირალეები — სვირის საუფრებლად, შე ყველას ენებებს ავუშებ პაირშხალივით ძველი ცხოვრების დასანგრევად.

გონზალო — შე შენი მარჯვენა ვიქნები. შეც ასეთი შეუპოვარი ვიყავ.

იოან — (ცალკე უნაწილოდ დგას) ეწყობიან...

პედრო — თქვენ დამიჯერებთ ისეთ ჭეშმარიტებას, რაც სხვებს სიფიველ მოეჩვენებოთ?

ნიკოლო — რა არ შეგვიძლია.

ალფონს — ჩვენ არ გვინდა ჭკუის დამირიგებელი. საკმაოდ გვასწავლა ცხოვრებამ. შეგვიძლია ისეთი მივიღოთ ბრძენად და წინამძღვრად, ვინც ქვეყნისთვის ვიყავ.

ფრანცისკო — გინდა სატანისაგან იყავი და გინდა ლეთისგან, მხარს მოგკემთ, რადგან განწირუ-
ლი ვართ.

I ტუსაღი — რა მოთვლის ჩვენს იარებს.

ნიკოლო — ამ კედლებიდან ჩვენს დაღუპულ წლებს მხოლოდ შერისძიება გამოიტანს.

პედრო — ვთავადა! სამჯერ მოსწიფის თოკი. (გადაიხედავს თანჯარაში) თავისუფალი ვართ! დარაჯები ალაგმულია. ციხიდან გასასვლელი ანტონიოს მეომრებს უპურიათ.

(ვევლანი მივიარდებიან თანჯარასთან, იოანეს გარდა, და იცქირებთან).

პედრო — (ადის თანჯარაზე) ნიკოლო, ჯერ ესენი გადმოუშვი და ბოლოს შენ გადმოდი. (პედრო მიდის).

ნიკოლო — გონზალო, მიპყევ პედროს. (გონზალო მიდის) ფრანცისკო, შენი ჯერია. ალფონს მოეშაღე. (ფრანცისკო მიდის) მოისმის ხმაურა

ალფონს — (აძირებს გადასვლას) რა ხმაურია!

I ტუსაღი — ვაიგეს, წყუელუმმა.

ნიკოლო — არა, არა, გადადი!

ალფონს — (აძირებს გადასვლას, ისმის თოფის სროლა) ოო, უკვე რიერაქია, სინათლევ გვის-
წრებს.

ნიკოლო — ჩქარა, ალფონს, თორემ მივაბრძობ! (ალფონს მიდის. I ტუსაღს) ჯერი შენია!

I ტუსაღი — ბრძოლა, (შენდ მიდის)

II ტუსაღი — ქილაქის ღრიანცელიც ისმის.

(გაისმის თოფის სროლა)

II ტუსაღი — ომია ჩენი ციხის ეზოში.

იოან — რა ხდება, ნიკოლო!

ნიკოლო — თვითონ მეფე გამოჩნდა. ხალხი შორბის სანახაობაზე. ანტონიოს უკანასკნელი მეომრები დაეცნენ. მცველები იწვევენ უიარაღო ტუსაღებზე.

II ტუსაღი — მომიკლეს შეგობარა!

ნიკოლო — ჯალათები!

(გაისმის თოფის სროლა)

I ტუსაღი — (შეკრთება) შეც დამჭრეს.

ნიკოლო — მაშ, დარჩი, შე გადავალ.

II ტუსაღი — პედრო გვეძახის, ნუ გადმოხვალთო.

ნიკოლო — რატომ?... ო, მცველებმა უკან დაიხიეს... ისინი ვაიყვანეს ეზოდან და ჩვენები ასკდებიან დახურულ კარებს... ვერა... მეფე ჭოგრით იყურება, (შემკრთალი და გაოცე-
ბული) ააჰ! (მოისმის ხალხის ყვირილი) ლომი შემოუშვეს. იგი წამოვიდა ჩვენებზე-
(ისმის ლომის ღრიალი).

II ტუსაღი — მხეცის ხახამი გვერიან,

ნიკოლო — (ყვირის შემოლოთებით) ამოდით, ო, ხედავთ, პედრო გადაუღვა ლომს და ჩვენცენ უშეებს ამხანაგებს! (ამოდის ალფონს)

ალფონს — პედრო სცემს და ღმუის ლომი!

(ისმის ხალხის აღფრთოვანება. ამოდის გონზალო)

გონზალო — ოო, ლომი მოთვინიერდა პედროს წინაშე და ხელს უღოკავს!

ნიკოლო — საკვირველება!



(ამოდის თოკით ფანჯარაზე ფრანცისკო)

ალფონს — სასწაული!

ფრანცისკო — (იხედება, საიდანაც ამოვიდა) აჰ!..

(ისმის ხალხის აღფრთოვანებული კრიშეული)

ყველანი — (ჩასძახიან) პედრო!

ფრანცისკო — ისინი იბრძვიან?

ნიკოლო — არა, პედრო და ლომი ჰკოცნიან ერთმანეთს.

ალფონს — (ჩასძახის ფანჯრიდან) კმარა, მზეცი არ არის სანდო!

ნიკოლო — აჰა, პედრო ამოდის, ამოდის!

(ყველანი აღტაცებით იყურებიან. ამოდის ფანჯარაზე პედრო. ეხვევიან)

ფრანცისკო — ყველაფერი გვევრა შენი

ალფონს — ჰემშარიტად უფლის მოციქული ხარ.

ნიკოლო — მეფე თავდახრილი წავიდა. ხალხს უკანვე ერეკებიან. როდესაც მიხვიდეთ სახლში და მოჰყევთ ეს ამბავი, შერცხვით თავის თავისა.

პედრო — (იხედება ირგვლივ. II ტუსალს) შენ რა მოგვიდა?

ნიკოლო — ეს დაიჭრა ფანჯარაზე.

II ტუსალი — არა მიშავს. მხოლოდ სუსტად ვარ და ვერ გეხვევი.

ნიკოლო — შიშველ დაიჭრა.

პედრო — (ვადაიხედავს) ინტონიოს მეომრება... ერთიე ჩვენი ტუსალი... როგორ მშვიდად წვანან თავის სისხლში! ხედავთ?

(გაისმის საყვირების ხმა. ჩოჩქოლია)

ფრანცისკო — რა ხდება?

იონ — (თაროდან) ეს ეკლესია კი არ არის, სასწაული. ვაიგონ — ოქმს შეგვიყენებენ!

ნიკოლო — ციხის დარაჯებმა დაიკავეს თავიანი მოსტეში... (საქანის კარები იღება, შემოდის ორი გამოშვებული, თან მოჰყვება რიი ჯალათი და რამდენიმე ციხის ზედამხედველი. ზედამხედველები უხმოდ ახდენენ ჩხრეკას. დუმილია).

ზედამხედველი — ამ ქლიბისა და თოკის მეტე ვერაფერი აღმოვიანინეთ.

I გამოშვებული — შევიძლიათ (ზედამხედველნი მიდიან)

II გამოშვებული — ჩვენ ვიცით, მაგრამ თქვენ მაინც გვეალებათ გულშართლად აღიაროთ ყველაფერი.

ნიკოლო — გულშართლად სიძულელის გიცხადებთ. სხვა რა შეგვიძლია.

ფრანცისკო — შეტს ვერაფერს გეტყვით.

(შეორე ტუსალს შეაზმორებს, კვდება).

II გამოშვებ. — ეს ვინ არის?

ალფონს — დაჭრილი იყო.

I გამოშვებ. — შერე?

გონზალო — მოკვდა.

(დააცქერდებიან)

II გამოშვებ. — ათუელი წელია აქ ზიხართ და მაინც ვერ გამოსწორდით.

I გამოშვებ. — (ჯალათს) ვაიყვანე ესენი. (იონაზე) ამის წამება ჯერ არ ღირს.

ჯალათი — აბა, წამოდი!

(კარებში გამოჩნდება კიდევ ჯალათი. მათ მიჰყავთ ტუსალები. II ტუსალს, მკვდარს, ზელოთ გაათრევენ. საქანში ტოვებენ მხოლოდ პედროს და თაროზე იონას).

I გამოშვებ. — ჩვენ ჯერ შეგვეკითხებით...

პედრო — (ვაიწყვეტივნებს) არაფერზე არ ვიპასუხებთ.

I გამოშვებ. — მაშ ვის უპასუხებთ, თუ არა ჩვენ?

II გამოშვებ. — მთავარ კითხვას დაეწვეთ.

I გამოშვებ. — ჩვენ გვაქვს მეფის უზენაესი დავალება. გულახდილად გეტყვი, ის ვერ დამშვიდდება, თუ არ ვაიგო, რად მოლბა შენს წინაშე მეფის სამხეცის დიდი ლომი.

პედრო — (შეკრთება) ლომი... აბა...

II გამოშვებ. — ჩვენ არ მივაქცევდით უურადლებას, მაგრამ... ის ამით შესწოთებელია.

პედრო — (შწარედ იცინის) დედოფლის ბატარა ლომი?

I გამოშვებ. — მისმა უდიდებულესობამ ბრძანა, ლომის ხასიათის გამოსაცდელად მზეცთან სიკვდილით დასასჯელი დამნაშავე შეეშეთ — ლომმა წამში გახლიჩა. მიუშვებს ცნობილი

მომთურვენელი, ისიც დაგლოჯა. მაშინ მეფემ მოიხმო ეპისკოპოსი... მან დაარწმუნა რომ აქ არ არის სასწაული, რადგან შენ წმინდანი არა ხარ. რატომ ლეღე?

II გამოძიებ. — დამშვიდდი.

პედრო — მაშ ასე უცნაურად მიადგა ის სინამდვილის კვალს. (ნერველად იცინის)

I გამოძიებ. — პედრო!

II გამოძიებ. — დინჯად გვითხარი, აგვისხენი, რისთვის დავინდო ლომმა.

პედრო — აი აღდგებულაი, შფოთავს, მან კვალს მიავნო! ახლა დიოჯერებს სიმართლეს. აქამდე მხოლოდ სიგვედ მოგჩვენებოდა. ალბათ, პქონდა სხვა ეკვებიც, მაგრამ მე რა ვიციოდი, მე ვიჯექვი აქ, ოთხკედელში. ახლა ჩემგან მხოლოდ დადასტურება უნდა.

II გამოძიებ. — თქვენ ისეთი სინდისიერი ხართ, სიმართლეს იტყვი.

პედრო — (ჩაფიქრდება) არა. შე მხოლოდ მეფეს გავუმხელ, თქვენ წადით!

გამომძიებლები — (აღშფოთებულნი) რომაე!

I გამოძიებ. — ძვირდასო, ის ხომ გამოძიებელი არ არის?

II გამოძიებ. — ან ციხის ზედამხედველი!

I გამოძიებ. — ჩვენ აგვისხენით, რა სასტიკად გველეება. გამოვიყენებთ საშინელ ზომის და მანკ გათქმევინებთ.

პედრო — ჩემთვის სასაცილოა თქვენი ზომა.

გამომძიებლები — (ძრწოლით) ინანებ!

პედრო — დამშვიდდით, რაღა ძრწოთ. პირიქით, თქვენი ბუდი, რომ არ გიმხელთ ეს ხსნა თქვენთვის.

გამომძიებლები — როგორ! რატომ!

პედრო — ისეთია ეს საიდუმლო, რომ საყმათა ყური მოკრათ, იმავე საათში მოგკლავენ საიდუმლოს დასაფარავად.

გამომძიებლები — (შემკრთაღნი) ოჰ!

პედრო — ეს წინდაწინვე იქნებოდა ვადაწყვეტილი.

გამომძიებლები — ოჰო, ჰო, ჰო!

II გამოძიებ. — ასეთი ხერხი წესადაა ჩვენს დიდუკებში.

I გამოძიებ. — აჲ ვითხარი, რომ მეფე რაღაც ზედმეტად გეწყალობს.

II გამოძიებ. — აშკარაა.

I გამოძიებ. — ხსნა არ არის!

II გამოძიებ. — ცოლი შეავს, ის უბედური!

(გამომძიებლები ძრწიან)

პედრო — კმარა! გადაეცით მეფეს, რომ მე საიდუმლოს მხოლოდ მას ვიტყვი. სხვა ვერავინ ამომათქმევინებს, იმიტომ, რომ მე შინდა ამ საიდუმლოსთან ერთად გადავეცე მეფეს...

I გამოძიებ. — გაჩქვდი, მეტს ნურაფერს ვეცტუვი. ღვთის გულისათვის! დადმდი.

II გამოძიებ. — დეარწმუნებთ, რომ შენ ისეთი სატანა ხარ, მის მეტს არავის არ ვაუზმულ... ძალადობა უნაყოფო იქნება. (ისინი შიდაწინ წეწუნით, „თუ დეარწმუნეთ...“ შემოდიან ციხის ზედამხედველი და ორი ზეინკალი. ზეინკლები აკეთებენ ფანჯარაზე რკინის შიჯიას, ზედამხედველი აკვირდება მათს მუშაობას).

I ზეინკალი — (შეორეს) იქ რას ღვაგენ ეზოში?

ზედამხედველი — იქით ნუ იყურებით, თქვენი საქმე აკეთეთ.

(ზეინკლები მუშაობენ)

II ზეინკალი — (პირველს, ჩუმად) საბრძოლველს დგამენ.

I ზეინკალი — აქ ჩემი მამა იჯდა. არც მახსოვს იგი, ერთი წლის დავრჩენილვარ, ორმოცდაათი წელიწადია, აქ ხის, არ ვიცი, ახლა ცოცხალია თუ არა.

ზედამხედველი — ო, მისი ძეალიც არ იქნება! 50 წელიწადი ამ სატუნალიში მხოლოდ (მიუთითებს ითანზე) იმან გასძლო. ძლიერ მოთურგნელია. მეფეს უნდა გამოსცადოს, რამდენი წელი შეუძლიან შეასრულოს უბუცესმა ტუნალმა... მავალითად, ვთქვათ, შეასრულა ასი წელიწადი, მაშინ ის იქნება ისტორიული ტუნალი. ხა, ხა, ხა, ამიტომაც საწამელად არ გაყავთ.

II ზეინკალი — (უცქერის ითანს).

50 წელიწადიც კარგი ბიჭობაა, რა გქვია შენ?

ითან — რა ვიცი... სულ ერთი არაა...

I ზეინკალი — (უცქერის ითანს) ღმერთო, ნუ მიწყენ, მამაჩემის ხსნისა. რა გქვია, თქვი.

ითან — შენ რა გქვია?

I ზეინკალი — დიევო.



იონ — მე იონ პერერას მეძახდენ.

I ზინკალი — ჩემი მამაა გეფიცებით, ასეა!

იონ — (ვალმოლის თაროდან, უელის, ათვლიერებს, რაღაც უხერხულობას გრძნობს) ვიცო... ასე ყოფილა და... საკვირველი ამბავია!

I ზინკალი — (მწარედ) ეხ, საცოდავო!

(ერემლი იღვება თვალზე).

ზედამხედველი — ეს რომ გაიგონ, კიდევ დამსჯიან. რა ვიცოდი, თუ შენ ამის შვილი იყავი.

I ზინკალი — მე თვითონ არ ვიცოდი!

(იონ ადის თაროზე)

ზედამხედველი — დადუმდით. აი ეს... მაგრად ჩასვი, უფრო მაგრად, ასე!

II ზინკალი — თუ რამე აკლია, ახლაც მიგეითითე. შემდეგ არაფერი დაგვბრალდეს... თორემ ჩამდენი კაცი დექლებს უსამართლოდ.

იონ — (I ზინკალს) ახლა, მავალითად, რომ გამიშვან სატუსალოდან, ვთქვით, გამავდეს აქედან, — შენ უნდა მარჩინო?

I ზინკალი — ეჰ, რომ იცოდ, ჩამდენი მყავს სარჩენი, ჩამდენი წერილშეილი! რა გაეწყობა შენც უნდა გარჩინო!

იონ — პო! (ვერ ძლებს თაროზე, ჩამოდის, წრიალებს. უტკეპრის შეილს, უელის ახლოს, უხერხულად. რაღაცას სწრაფად იღებს ჯიბეში. ადის თაროზე, ისევ ჩამოდის).

ზედამხედველი — დაეტიე, მოხუცო, თაროზე!

იონ — მე ორმოცდაათ წელიწადს „დავეტრე“, მაგრამ... ახლა... მეც იდრე, სადღაც გყოფილვარ... ა?... შეილო?... ყარგად გააკეთე, შეილო! შეილო! (დუმობლია).

ზედამხედველი — ეს ამბად არსად არ წამოგცდეს, თორემ...

I ზინკალი — მესმის.

(მამა და შვილი წამდაუწებ უტკეპრიან ერთმანეთს)

I ზინკალი — მზადა!

იონ — იმეშავე, შეილო... ცოტა ხანს კიდევ იმეშავე.

ზედამხედველი — (სინჯავს რკინის ვისოს) ვისო მაგარი!

II ზინკალი — დააკვირდი, როგორია დამაგრებულა.

ზედამხედველი — ყარგადაა მამ, აბაჩკეთ.

(ზეინკლები ამიჯებენ წასვლას. ყარიდან მოიხედავენ. იონ შეილს თვალს არ აშორებს)

I ზინკალი — მოხუცო... მოხუცო... (თავს უქნევს) ე! (ზედამხედველს) მამა, ქრისტიანო. (შობრუნდება) მამა! (კოცნის იონს) შვეიდობით! (ზეინკლები და ზედამხედველი მიდიან).

პედრო — (აქამდე დამაბობილი იყო და ხანდახან მოიხედავდა იონისკენ) აი, ცხოვრება ესაა. რა დიდი ცოდვა გეფრქვევა ჯოჯობითიდან და რა ცოტა მადლი ზეციდან! რად ამირჩიე, უფალო, უმოქმედო მოციქულად, უსამართლობის სპეცრეტად თვალი და ყური გამომსახვილე, მაგრამ შემზღულდე ქვის კედლებით და ამათე უღონო შერისშიებით... ლმერთო, როცა ქვეყანამ შენი ილტვი უგულბელყო და შელახა, რად არ მაქცევ შენს სახრად. რად წამართვი დღეს ხელიდან მსხვილი და ჩემი თავი მიეც მტარავალს.

იონ — (წრიალებს. მიუყრდნობა კარს) შეილი... შეილი... ცოლიც მყავდა... ვერ გეითხე ვერაფერი იმ ქვეყნის... ვერც მიხხარა.

(იონ წრიალებს. ხან თაროსთან მივა, ხან ყართან. ხელს ათათურებს. შემოდის ზედამხედველი, უხმოდ გაჰყავს იონს. კარები იხრება და ისევ იღვება. შემოდინ ორი შვილი. რადებული ზანგი და მათ შორის შავ მანტაში გახეული კაცი. შავოსანი შემოიხსნის მანტიას, ის მეფეა).

პედრო — (აკვირდება ჯმუხად) მეფე!

მეფე — პედრო! (დუმობლია) მოთმინება წამერთვა და პირისპირ შეგხვდი, რათა გაიგო ყველაფერი, სუყველაფერი.

პედრო — ლომის ამბავმა შეგაშფოთა?

მეფე — რა საიდუმლო იფარება აქ, ამიხსენი, გულმართლად მიიხხარ.

პედრო — აფრიელმა პრინცმა მოიტანა ძველი ეგვიპტის ფარაონის მემკვიდე და გადმოცა შენ როგორც მუხუქმის გამეც. მანვე მიართვა მემკვიდრის მუხუქმის ლომის ლეკვი.

მეფე — ჩემს მეუღლეს!

პედრო — პო, შენ მაშინ მემკვიდრე იყავ და შორეულ კუნძულზე გაგიტაცა ომმა. მოხუცი მეფე კი ხანგრძლივმა ავადმყოფობამ ჩააწვინა სარეცელში. რადგან შენ შორს ჩაფლული

იყავ ოში. მეფემ ქვეყნად პატრონობა შენს მეუღლეს ჩააბარა, მაგრამ ნახ არსებებს ძლიერი ხელი აღმოაჩნდა და მისმა საქმეებმა შეაშფოთა იეზუიტნი... პატრიარქი დღემდე მოიზარდა და იცავდა დედოფლის კარს მტრის მოგზავნილებისაგან.

მეფე — დედოფლის მიზინველი საქმეები ჭკუადმყოფელისას არა ჰგავდა. ვეკო, რომ ვილაც უცხოობის ვაეღენით მოქმედებდა.

პედრო — მისი მოწინააღმდეგენი წიგნსაცავეში შაკითხავდენ მასალებითის და ძველ ხელნაწერებს და წიგნებს საკადავებლად იყენებდენ. მაშინ შემძულდა მეზუეშიც, ძველი წიგნებიც. შალე ქვეყანას არეულობა მოეღო. მეფე გარდაიცვალა. ამ დროს დაბრუნდა შენ და... რამდენიმე დღის შემდეგ დაბაპტიმრე.

მეფე — შენ დავსაჯე ანტონიოსთან მეგობრობითის და სარწმუნოებაზე მწვალებლურ აზრების გამოთქმისთვის, სხვა არავერი არ ეციოდი.

პედრო — დედოფალმა შენგან პირველ დღეებში იმ ლომის შემწეობით დაიცვა თავი, მაგრამ, რადგან დაბატიმრების შემდეგ ლომი მე ვერ მიეღადა, ჯავრით გაბრაზდა და მჭინვარება დაიწყო. დედოფალი შემინებული განშორდა თავის სასვენებელს, გამოეცქია გამოაშქარებულ მხეცს, მაგრამ აქვე გამოჩნდა მისი დედოფლური ბუნება და ახლად გაშეფხულ მუედლის ფერხობა ქვეშ განერთხო სინანულით. ეს მოხდა ჩემი დაბატიმრების მომყოლ დღეებში... შემდეგ ამ ყრუ კედლებმა გამოიყო ქვეყანას. (ცოტა დღმილია).

მეფე — დედოფლის სასვენებლის კარს ლომი არ შორდებოდა. შენი დაბატიმრების შემდეგ დაჯავრებინდა. გამოდის, შენ იცნობდი დედოფალს? (ცოტა დღმილია. მეფე ღელავს პასუხის შოლოდინში).

პედრო — ლომი ჩემს მკლავზე გაიზარდა. მედამ მხედავდა დედოფალთან, ვუყვარდა.

მეფე — (ნაძალადევი სიმშვიდით) შემდეგ? აქ არავის ესმის. ილაპარაკე.

პედრო — ის ვაგი, პრინციად რომ იზრდება, ეხის სისხლ-ხორცია, თუ არა ჩემი.

მეფე — ეინ?

პედრო — შენ როდის წახველ და ჩამოხველ ეუნძელიდან, ის როდის დაიბადა?

მეფე — ო, მე მაგ ეკვმა დამარღვია, მომტეხა... ათსანაირად მიხსნიდენ, მაშევიდებდენ... (ცოდიტ) შენია... მე ვატყობდი ამას. ეავიც თითქოს გრძნობს და ზოგჯერ ისე შემოხედავს, როგორც ძაღლის ლეკვი ლომს, და მეც შინდა მაშინ გავგლოჯო... დედას კი გამოარჩევიტ უყვარს. ის არის ჩემი შებღწვა შენგან, უხაშობავე... მოგვკრი მას, შხოლოდ დედასახორება, რომ ვერ შევღოს, ოდენსე უღლებები წამოაყენოს საძეფოს გვირგვინზე. დაბიანებულს მოგაყვარა, რათა ამ კედლებში მარტო ისხდეთ ორივე სამუდამოდ, სამუდამოდ და შესეკეროდ შენს სახიარ შევილს.

პედრო — მაშინ აქ ვიზიემებ. ჩემთვის აქ შლაშე წყალიც ღვინოდ გადაიქცევა.

მეფე — აა, ის არ არის შენი შვილი?

პედრო — (ძლიერად) ის ჩემი სისხლი და ნაყოფია.

მეფე — სხეილი ხატის შებღალვით გაჩენილი.

პედრო — ხატი სასოებით შლოცევის გულს ეკუთვნის და არა ხელს შფლობელისას.

მეფე — მაშ, ახლაც გაქვთ სიყვარული?

პედრო — არა, როგორც ყინულზე ყვავილი არ ამოვა, არც სიცრუეში — სიყვარული.

მეფე — მაშ, აღიარებ, რომ სიცრუით ლაფი დისხებით?

პედრო — მე ქეშმარტიად მიყვარდა, მაგრამ ის აღმოჩნდა მოჩვენება. როდესაც ახლო დეაკერიდი, მივხედი, რომ იგი არც შინახავს, შხოლოდ ჩემი სიზმარი შეყარება.

მეფე — ოდენსე ხომ ახლო გავადა.

პედრო — შხოლოდ ჭირში ხედავ ახლოდან აღამიანს.

მეფე — მაშ, ის ვაევიც სიცრუის ნაყოფია?...

პედრო — არა, ის ჩემი ერთადერთი ენების პირშეოა და ეავედრებ ღმერთს, იყოს ესეთივე წმინდა და ნეტარი, როგორც მისი ხორციელად დამბადებული გრძნობა.

მეფე — თუ გიყვარს, რისთვის ამხელ და იმეტებ დასაღუბად?

პედრო — თქვენ მას ზრდით, ჩემი ჭუსლით გასასრეს გველად. დაღუბა ეს არის. შირჩენია, ის ამ კედლებში დაიშარბოს, ეიღრე თქვენებრ მტარეალად იჯირითოს, — შირჩენია სიშართლისთვის იტანჯოს, ეიღრე ქვეყნის ჩაგვრით ტყებობღეს. ვით სიშართლის მოციქული, გიცხადებთ, რომ თქვენ სულით მყდარი ხარტ და ვერ აღდგებით ქეშმარტიც ცხოვრებაში.

მეფე — ო, ასეთი საძავლო მეტყველებით ახერხებდი ცთუნებას? მოციქულადაც მოგაქვს თავი სატუსალოს შინდარს?

პედრო — ქეშმარტიების მოციქული აწ მოვა სატუსალოდან და არა ტყვექმნილი ეკლესიიდან.



მეფე — ამ სიბილწის ადგილიდან?

პედრო — სადაც ტანჯვია, ის ადგილი წმინდაა.

მეფე — აქ მხოლოდ დამნაშავე ისჯება.

პედრო — ჯერაც დამნაშავეთა სასჯელის ძელი იყო და იმ ძელიდან მოგვევლინა მაცხოვარი.

მეფე — მაცხოვარი უცოდველია, ხოლო თქვენ...

პედრო — მისთვისაა ლობიერი და მრავალრელებს ვერა სჯის:

მეფე — როგორ შემოიღო ამ კედლებში ეს სულმდაბალი.

პედრო — არა, მპყრობელო, თუმცა ეს ქვის კედლები გულსაც ჰვად აქცევს, მე ვერ დამაცხრეს და ისევ მხურვალედ მძულს ისინი. ამ სიძულელითა გამაგებინა, რომ მთელ ქვეყანაზე, ყველგან, ცხოვრების ყოველ კუნძულში ამატულია ასეთი საზიზღარი კედლები და მიხვდი, რომ საპიროა, მთლად დაინგრეს ძველი ქვეყანა.

მეფე — მომავალი სასჯელი უფრო გავაზოროტებს.

პედრო — მართალ ვხიდან ვერ გამხრის, შენა წინაშე პირდაპირი ვარ, როგორც ზედავ.

მეფე — შენ პირდაპირი ხარ არა სიმართლით, არამედ თავხედობით.

პედრო — ვიცი, არა გაქვთ კეთილწესიერება ცოცხალს, აწებულს შემებრძოლოთ, მაგრამ მე ჩემი სიპართლით მვედარსად აღმესხმება თქვენი მოშწყველი იარაღი.

მეფე — ყველაფერი ცის ნებით გადაწყდება. ღმერთს შენისთანებისთვის ჯოჯოხეთი აქვს, მაგრამ ჯერ არ მინდა მას გადავცე... ჯერ აქ მინდა... (ყვირის) მიქელო... (შემოდის ციხის უფროსი მიქელო) როგორ იღებენ სწავლას ის ურჩხულები.

მიქელო — თქვენო უდიდებულესობა! პირველივე ღონისძიებით ჩაუგდეთ გულში შიში მალი მოეთურგნი, მხოლოდ ახლა მეორე საბრუნავე გავვიწინდა, უფრო მძიმე.

მეფე — მოთავარ საქმედ ამ საყანის მოვლას განდობ.

მიქელო — მთებიდან და მიწის ქვეშეთიდან გუგუნნი ისმის, ზღვა არნახულად ღელავს. ქუჩებში ბრბოები თავს იფრინ, ძრწოლაა. დედოფალი ეკლესიაში წაბრძანდა, რათა ხალხს ეზვენოს ვასამხნევეზლად.

მეფე — არ შესმის. ჯერ ეს ლეთისგარეგანნი დამანახე.

(მიქელო სწრაფად შეაღებს კარს. მეფე პირბადეს ჩამოიფარებს, მანტიამი ეხვევა და კარში იცქირება)

მეფე — მე ვპოვებ ღონეს, ანტონიო ამათთან მოვაქციო.
(ვაისმის ძლიერი გუგუნნი).

პედრო — (აღზნებულად) თ, გესმით ეს რისხვა!

მიქელო — გრვეინვა მატულობს.

მეფე — რა საზარელია.

პედრო — ეს ჩემი ვეირილია. რადგან აქ პირი ამოშიქოლეთ, უდალმა ქვესწელიდან ამოიღო ჩემი ხმა... მაგრამ ნუთ ხმის მეტს არაფერს არ მომშადლებ ღმერთო!

მეფე — აა. ლთვის სახელით გვეშქერება და თვითონვე ყველრის.

პედრო — მან მომცა ხმა და შენ დაგიტოვა ძალა. მე ქეშპარტება ჩამაგონა და სახრე შენ გადმოგცა.

მეფე — (მიქელოს) შენ გეძლევა ესენი ხელში. დუმორჩილე ხორცს ამათი სული. მხოლოდ ყოველზე დაფარე შენებუჩად. (მეფე, ზანგები და მიქელო მიდიან. ზედამხედველს და ჯალათს შემოჰყავთ ნიკოლო, გონზალო, ალფონს და ფრანცისკო. ესენი გაფთხრებულნი არიან და მოკაქუნნი, ცალკე შემოყავს ზედამხედველს თიანე).

ზედამხედველი — მალე გაგთიშეთ ერთმანეთისაგან და ცალ-ცალკე გასწავლით.
(ჯალათი და ზედამხედველი მიდიან)

ალფონს — რამდენ ვიბას ინახავენ ეს კედლები.

ნიკოლო — ეს ციხე შიშველი როსკიბივით ღვას ქალაქში და უსირცხვილოდ აწწევა თავე ცისკენ. ცოცხლებს იღებს და მკედრებს ბადებს.

ალფონს — ჯოჯოხეთია ამ კედლებში, არა მდიდართათვის, როგორც სწერია სახარებაში, არამედ ლატაკათთვის.

ფრანცისკო — ამოდენა ცოდვის ქვეშ რად არ ირღვევა ყველაფერი.

პედრო — რაც აქ კრემლი დაღინებულა! თითო კოკა ცრემლიდან თითო მისხალი თოფის წამალა რომ დაღვილიყო, ისე აფეთქდებოდა, რომ ქვეყანას შესძრავდა.

თან — (კარზე მიუღებულო) იქ დამრჩა ყველაფერი.

ფრანცისკო — პედრომ იცის, რომ ჩვენი მხსნელი სიკვდილია.

ნიკოლო — იარაღი? თოკი კი არ გავაჩნია.

თან — (ამოიღებს ჯიბიდან რკინას) ეს იმას ამოვართვი ჯიბიდან. ის ნახევარ წლის დატროვე მტეი არ მყოლია. ეს შევილისაა... ეს სამახსოვრად ამოვართვი.



გონალო — ეს ზეინკლის იარაღია.

იოან — ახლა არ ვიცი, ცოდვა ექნენ თუ არა.

ფრანცისკო — (ათვალღერებს) ეს დანას ჯობს, ამით სულ უფელა მოვისვენებო.

პედრო — მომეცი.

იოან — (აძლევს რკინას) ჩემია.

პედრო — (წარბშეკმუნხელი მივა ფანჯარასთან და გადააგდებს რკინას).

გონალო — (სასოწარკვეთით) არც დაფიქრდა, რას შერება!

ფრანცისკო — მას კიდევ უნდა წამება?

პედრო — კაცი ღვთის ნებით იბადება და მისი ნებით უნდა მოკვდეს.

ნიკოლო — სადაცაა გავვითრიავენ. რა დავერჩა. ჩვენს წამებას რა მიზანი ექნება?...

პედრო — პორტოპოლოს ციხეში აუარება წამებულთა. მათ არ აქვთ მიზანი. მაგრამ მთის წამებაშიც ისეთივე ძალაა უსამართლობის დასაშობად, როგორც ჩემს არხებაში.

ალფონს — (იბედება ფანჯარაში) გაიტანეს ეზოდან მკვდრები. იი, შეხედეთ, ბოლოს, ჩვენი საკანის ტუსალი მიაქვთ.

იოან — ეს გონალოს გვერდით იწვა. (ფანჯრიდან ჯვარს სახავს).

გონალო — არ უნდა ჯვარი, მოხეტო, ეს ებრაელი იყო.

იოან — სულ ერთია, ჯვარის გადასახვა არ აწყენს.

ფრანცისკო — სწორია, განა მავათვან არ მოვიდა?

ნიკოლო — შერეა რაა, რომ მავათვან მოვიდა, — არ სწამთ

(საკანი ინძრევა, უფელა დაბარბაცლებია).

პედრო — იმდენი წამების შემდეგ მან ქვეყანას მოთმინება და სიყვარული მიაწოდა.

(საკანი მძლავრად შეინძრევა. პატიმრები დაბარბაცლებიან).

ალფონს — საკანი მეორედ შეინძრება რა მიზეზით?

პედრო — მან აღიარა, რომ ღმერთია და სიყვარულის მეტი არა ჰყავდა რა თავის ბუნებას. ის ჯვარს ეცემა იმისთვის, რომ თავის თავის მიმართ ოდნავდაც არ უოფილიყო უღმობელი.

(საკანი უძლიერესად შეიძრევა. გარეთ ჩოჩქოლია).

ფრანცისკო — ციხის უფროსის ხმა!

ალფონს — შერე, მისი ხმა არყვეს ციხეს!

ნიკოლო — პედრო, შენ ლაბარაკობდი ქრისტეზე.

პედრო — ის არა ცუცხლით და მახვილით მოგვევლინა. ამისთვის იყო საჭირო სამინდელი უღმობელობა თავის ღვთიურობის მიმართ. ის შეეცადა, თერთონ არ შემებლადულიყო. კიდევ დარჩა ქვეშაობრტებად და წავიდა იქ... მაგრამ შენი ამაღლება, ღმერთო, რა სიმკაცრე იყო!

(ისევ შეირყევა საკანი. გარედან მოისმის ნგრევის ხმა).

გონალო — მიწა იმრა! ვაივეთ?

(კიდევ შეინძრება საკანი, მოისმის ნგრევის გრიალი და შორეული ყვირილი).

პედრო — (ფანჯარასთან) ნუ გიკვირთ...!

(გონს მოდთან, შივარდებიან ფანჯარას. ყვირიან „ოპოო!.. კედელი მონგრეულა“).

იოან — შეხედეთ! ეს ჩვენი ქალაქია, ვერა ვცნობ. (ირყევა საკანი. ისმის ნგრევითა ხმა და ღრიალცელი. უკანასკნელი მძლავრი ძერა მოსწყვეტს ტუსალებს ფანჯრიდან. შოლოდ პედრო შერჩება რკინის შოაჯირის. ტუსალები დაეცემა. დგებიან. ბარბაცებენ).

პედრო — ქვესენელში ცვივა სახლები... ქრეა. (ირყევა საკანი).

ნიკოლო — აგერ ეცლესიაც დაეშო.

პედრო — ხომ ხედავთ, შერყენილი საუდრები ღმერთს არ უნდა.

(ირყევა საკანი. ნგრევის ხმა. მოისმის კივილი, და ხარხარი).

გონალო — ხარხარებს... ციხე!

პედრო — თუ ეს კედლები დიარდება, აქედან წავა დიდი შეხი... აქ არის დაგროვილი ცოდვა

ალფონს — ირღევა, ხედავ!

(საკანი ირყევა დასკდება კერი. ციხე ღრიალებს. ისმის მიწის ვუგენი, ზღვის ღრიალი და აღამიანთა კივილი).

პედრო — ო, მე ასე მესობრებოდა სამართალი.

ტუსალები — (ასკლებიან კარებს) კარები! გააღეთ! გააღეთ! გააღეთ!

(საკანი უძლიერესად შეიძრება. ეცემა ციხის შინაგანი კედლები. გამოჩნდება მრავალი საკანი. როდესაც ნგრევა შეწყდება, ისმის დაპროტოლა გმინვა და გადარჩენილების ხარხარი. ასკლებიან ფანჯრის შოაჯირებს და ყვირიან).

მეხები — ჩვენს საკანში სამი მოკვდა... ჩვენსაში ექვსი გასრისა. მოკვდა ჩვენი საკნის მეთაური —



რა ვაჟაკი! რა შეშველებ! ვინც გავალთ-გავალთ, მერე? ჭეუყანა დიდია!

ერთი — (უძებს) ბიჭებო, თავი დამეკარგა!

პედრო — (საქანთა სიღრმეში) სმენია შე გამოგონეთ!

(მტვერი იწმინდება. ჩამონგრეულ კედლის იქით გამოჩნდებიან ჯალათები და თოყებით შემოპოლი ტუსალები. მათ დანახვებზე უველანი გრგვინავენ, შფოთავენ. ხარხარებენ).

პედრო — ტუსალებო! იმდენი გაწამეს სამართლის სახელით. —

უველანი — ვისწავლეთ! ვიცით სამართალი..

(გლუჯენ ჯალათებს. ზოგნი კბენენ).

პედრო — დაკბინეთ, სისხლით დაიგვეთ, ამ კედლების იქით თქვენ მოგვლით არნახული იმე-ბი, — სიმართლისათვის!

ხმები — ეს ვინ არის!

იოან — ეს არის პედრო!

ფრანცისკო — ეს არის მეთაური, ამ საქანის, რომელსაც გველუშაპის თავი ჰქვია.

უველანი — გაუმარჯოს!

II საქანის ტუსალები — (იციმენ მკერდზე ხელს) ჩვენი ამონდიც დაღა.

III საქანის მეთაური — ჩემი საქანის დევნა, როშელი თქვენგანი არ მოითხოვს თავისუფლებას!.. მის დაეხაროთ ჩემი ხელით!

III საქანის ტუსალები — ჩვენც გავიმართებით და შემოვირტყამთ ოქროს ქაპრებს!

1 ხმა — ჩექმა შენ მოშპარე!

2 ხმა — არა, ეს ჩექმა შევდარს გავხადე.

3 ხმა — რა ქერდობა გააბშირეთ! ვინ ამომართა საერა ცხელი! ვის ჯიბეშია ნაქერდალი!

პედრო — ტუსალებო, ნაქერდალი კარების გარეთაა. უველაფერი, რაც კედლების გარეთაა, ნაქერდალია. თქვენ მოგპარეს შოელი ჭეუყანა!

საქანის მეთაურები — რა ბრძნულად ლაპარაკობს!

უველანი — მართალია მართალია!

4 ხმა — უფრო მაგრად დაეურთოთ გასასვლელებს.

ხმები — ჯოჯოხეთი იყო ეს ციხე!

ნიკოლო — გაიღეთ გველუშაპის მუცლიდან.

(გამონგრეული კედლიდან მოდიან ნახევრადშიშველი ქალები. მათ ეგებებიან ერთ-ზიანებით).

ხმები — ქალები! ქალები! ქალები!

იოან — ღმერთო, ორმოცდაათი წელიწადია, არ მინახავს ქალის სახე!

ქალები — (ჯგუფდებიან და კაცებს იგერიებენ ქვევით) თქვენ, მსუნაგებო!

ერთი ქალი — ჯერ გავიდეთ აქედან! მერე!

ერთი ტუსალი — მიგვიყარეთ. არა უშავს... თექვსმეტი წელია, თქვენს თმაში ხელი არ ჩამვიღია.

კარლოტა — (აღზნებული გამოდის ქალების წრიდან) „ჩემი მამა არა ხარ! ნიკოლო არა ხარ! ჩემი მამა ნიკოლო! ნამდვილად შეგიცან! შე კარლოტა ვარ.“

ნიკოლო — კარლოტა! (ეხვევა კოცნის) ის პატარა კარლოტა! როგორ გაზრდილხარ! (პედროს-კენ) პედრო, ეს არის ჩემი და ჩემთან მიწერ-მოწერის გაბმისთვის რომ დააბატიმარეს და თოყ ჩამოუშვა ქალთა საქანიდან. ამ ნგრევაში არ დაგვეულებოს.

პედრო — რა მადლით უბრწყინავს სახე. ალბათ, გრძნობს, რომ ღმერთი დაიფარავს.

კარლოტა — შე ვიცო, ნიკოლოს წერილიდან ვიცნა ხარ, პედრო. ჩემი ოცნება გამართლდა, რო-დესაც ღმერთი განერთხი შენს წინაშე. ეფიქრობ, ეს კედლებიც ამ სასწაულმა დასცა... და მინდა შეც დავიხარო შენს წინაშე.

პედრო — ასეთი სული ციხეში იჯდა!

კარლოტა — შენი მადლით გავალთ და გადავრჩებით.

პედრო — როგორ სავსეა რწმენით. არ შემიძლია აღფრთოვანებით არ გაყოყო, ეს ყოცნა შენ-სავით სპეტაკია. (კოცნის კარლოტას).

კარლოტა — ო, ეს მეტისმეტია. ქალაქის გოდებას და სიკვდილს მაეიწვევს ეს შეხვედრა.

ნიკოლო — (ტუსალებისსკენ) კიდევ არა ჩანს გასასვლელი?

(გონზალო და ფრანცისკო სტეებთან ერთად არღვევენ გასასვლელებს. ილფონსი ქალებ-თან ფესფუსებს. იოანი გაშეშებული იყურება ქალაქისკენ).

მომუშავენი — მალე, მალე, სულ მალე!

ზოგიერთები — (ქალებისსკენ) პური არ გინდათ?!

მომუშავენი — (სიხარულით, ღრიალით) გავარღვიეთ, გადავღვიართ.

პედრო — რას იზამთ ახლა!

ყველანი — ქალაქს მოვედებით!

საქანის მეთაურები — როგორ ღრიადლებს ზღვა, როგორ გუგუნებს დედამიწის მთები!

პედრო — ეს ახალი დრო იზადება, ამ ციხის ხარხარი არის მისი პირველი სუნთქვა!

ყველანი — (ხარხარით) გაუმარჯოს! უა, რა ენაწულიანია!
(მღერთან. ზოგი ყუფს ძაღლივით, ყველანი აჯაერებენ ყოველგვარ ცხოველებს და ფრინველებს. ამ გუგუნში მოხდება მძლავრი მიწისძვრა და მთელი ციხე კედლებიანად ეცემა კივილით, ღრიადი და ხარხარი).

პედროს ხმა — მე გადავრჩი! იარაღი ვიშოვით, გამომყვეით!

ხმები — ეს ვინ არის!

(პედრო გამოჩნდება ნანგრევებზე)

ნეკოლო — საქანის მეთაურნო, ეს, პედროა, ახალი ქამის მოციქული.

ფრანცისკო — შემოკრებით მის გარშემო! მან აიღო უფლის მახვილი.

აღფონს — მოვედით მასთან, უბედურნო!

ხმები — გაუმარჯოს პედროს! (ისმის თოფის სროლა).

ფ ა რ დ ა

მომხმედება მეორე

მოედანი სასახლის წინ. სიღრმეში დანგრეულ ქუჩებზე გამოჩნდება ცეცხლი. შორს გაისმის სასოწარკვეთილი ძახილი. შემორბიან გოდებით ქალები. სასახლის ფანჯრები იხურება.

ქალები — დედამიწიდან ცეცხლი ამოვარდა...

ქალი — ბავშვები დაეკარგე, თვალწინ მუცედა, ერთად მოერბოდით, საღ დამეკარგნენ! (იციბრებიან ცეცხლისაკენ. მარჯვნიდან ჯგუფად მიდიან დაფუთებული კაცები).

ქალები — (ყვირილით) გეშველეთ! აღამიანებო, ქრისტიანებო!

კაცები — (არც მოიხედავენ, ისე წამოისვრიან) ზღვა უკან წაიღა, არც მოჩანს, ისე შორს დაიხია! (აპირებენ წასვლას მარცხნივ. წინ შემოფუთებთან ქალები).

კაცები — რად დაბრუნდით!

ქალები — ამბობენ, სამხეცედან მხეცები გამოჰრილანო!

1 კაცი — დაბრუნდით, საღ მიხედავთ, იქ აჯაზაკების თარეშია და სოლომ-გომორი.

2 კაცი — აქვთ წამოღოთ, მხეცების ნუ გეშინიათ.

(ყველანი მიდიან)

ხმა — მონებო!

(შემოდიან გუგავა და წოწორია, მათ მოჰყვებიან სხვადასხვა ეროვნების და რასის მონები, რომელთაც ცალ ხელში იარაღი აქვთ, მეორე ხელში კი პედროს ნაჭრები და ილტყებიან).

გუგავა — იცი, უბრ. ჩვენი ბატონი, რომელიც ამ ქალაქში გვეიღა, ნანგრევში დაიღუპა.

წოწორია — ღმერთმა წაწეშიდოს მისი სული, ის გემიც დაიღუპა, რომლითაც მოგვიყვანა.

მონა — ბოროტები შემოვიხსენით!

გუგავა — თავისუფლება გვეიძრება, მონებო!

მონები — ჩვენ ახლა ტანისამოსი გვინდა.

გუგავა — ვაგზლით მცდრებებს და შევიმოსებთ.

2 მონა — ჩვენ გვინდა ფულები!

გუგავა — აეკრებთ მიტოვებულ განძს, — ყველაფერი ფულია.

წოწორია — მხოლოდ, ჩემო მოკოლია, ისეთი რამე აეკრიფოთ, მხატვრე იყოს და ძვირფასიც.

(მონები გამოსწევენ იარაღიან ხელებს).

მონები — სამშობლო და ცოლ-შვილი გვინდა. ჩვენ გვინდა კაცობა.

გუგავა — ნუ გეშინიათ, იარაღი გაქვსეთ,

(მონები ლესავენ იარაღს).

(შემორბის პრეფექტი დარაჯებით).

პრეფექტი — აა, თქვენც ამირობთ კეთილშობილთა დარბევას? დარაჯების გასაწყვეტად ლესავთ იარაღს?

გუგავა — ჩამოგვეცალეთ!

პრეფექტი — (დარაჯებს) დაბოცეთ ესენი!

(მონები გაათრებთ მომიმარჯვებენ იარაღს. დარაჯების უმრავლესობა გარბის).

პრეფექტი — დეზერტირებო!



(გაისმის ყოვინა, მეორე მხრიდან შემოხბიან დარაჯები).

პრეფექტი — ო, კარგ დროს მომეშველეთ.

დარაჯები — საშინელი ნგრევაა, საშინელი!

პრეფექტი — ჩვენ გვევალება, დანგრეული დავიკეთო.

1 დარაჯი — პორტოპოლის ციხე დაიჭრა, უამრავი ტუსალი გამოვიდა, მძაფრად გვიტყვიან!

პრეფექტი — (ხელები ჩამოუვარდება) პორტოპოლის ტუსალები!

2 დარაჯი — აი, მოვიდნენ.

(შემოდის აერზატრით პორტოპოლის ციხის ტუსალები. წინ მოვლდება პედრო, ნიკოლო და გონზალო).

გუგავა — ხედავ, წოწორია!

წოწორია — ესენი ჩვენზე ობრები, ისე ვატყობ.

გუგავა — ნუ გეშინია, არ ჩამოვრჩებით, ბიჭო.

პედრო — დარაჯნო, აიყარეთ იარაღი და გადმოგვეციო.

1 დარაჯი — რისთვის, ნათლია!

პედრო — მისთვის, რომ ჩვენ დაეამბობთ, რასაც თქვენ დარაჯობდით!

პრეფექტი — დარაჯნო, გიბძანებთ, შეუტრეფთ ამ ნაძირალებს.

(პრეფექტის ხმას დაძვრავს საერთო ყოვინა. ტუსალები შეუტრეფენ. მონები ზურგიდან ეკვეთებიან დარაჯებს. გუგავა კლავს პრეფექტს. დარაჯები გარბიან. გამარჯვებულნი ილტაცებით ყვირიან).

ნიკოლო — იარაღი დაიყარეთ!

წოწორია — გამოვენთოთ!

გონზალო — ხალხში შეერივნენ.

პედრო — (გუგავას) შენ ვინა ხარ!

გუგავა — (კალ ფეხს დაადგამს პრეფექტის გვამს).

გუგავა ვარ, შავ ზღვაზე მუხთლად გაყიდული.

პედრო — (დაადგამს ფეხს პრეფექტის გვამს).

ჩვენ ამ გზით ვივლით. ასე დაედგამთ ფეხს მტარვალებს და მათ დარაჯებს.

გუგავა — თუ შეგვჩნია, რას გაუშვებთ. კინაღამ მონად არ გადაიმეციეს!

პედრო — შთელი ხალხი ჩვენთან იქნება.

ნიკოლო — ხედავთ, ურბილები ხალხი მოდის.

პედრო — აბა, ვნახოთ.

(შემოდის მოვდანზე ხალხი. ისინი გროვდებიან სასახლის წინ).

ხალხი — მეფე! მეფე!

(სასახლის ფანჯრები ვაილება. ხალხი გუგუნებს. ფანჯარაში გადმოდგება კამერგერი).

ხალხი — აბა, ჩვენ გვინდა მეფე!

კამერგერი — მეფე დაიღალა. ისვენებს.

(ხალხი უამაყოფილოდ გუგუნებს).

ხმები — ყველაფერი დაეკარგეთ!

დავიღუპეთ, დავიღუპეთ, დაიჭრა ჩვენი ოჯახები!

(ფანჯრიდან გადმოდგება მიჭელო მახვილით ხელში, მუჭარბით).

მიჭელო — წესიერება დაიკაფით! გესმით, წესიერება!

ხალხი — (უამაყოფილოთ) შენგან არ არის შებრალება!

(ფანჯრიდან გადმოდგება ეპისკოპოსი).

ეპისკოპოსი — ილოცეთ, ღვთის შეილებო!

ხალხი — ღმერთი არ გვისმენს, — გამწყარალა, თქვენმა ცოდვებმა განარისხეს!..

(ფანჯრები იხურება. ხალხი გუგუნებს).

პედრო — ხომ ხედავთ, კარი მოგიხურეს, საწყალო ხალხო!

ნიკოლო — მასეთ გულცივობაზე თქვენც მკაცრად უმასხუბთ.

გონზალო — ამბობდით, ხალხო, უკან არ დაიხიოთ!

გუგავა — ძალა გვაქვს და შივაწვეთ!

წოწორია — შენ ძალა მომეცი და ყველას ყოფას ვუტრიბებ.

ტუსალები და მონები — ამბობდით! ჭკები დაუშინეთ!

ხალხი — ვინ არიან ესენი? აფაზაები! ქურდები! გატყეული ტუსალები მონები!

პედრო — დიამ, ჩვენ თქვენი გული ვართ!..

ხალხი — (მიუღერებენ მუკებს ტუსალებს) მოგვმორდით, მიადღერებო, ჩვენ წლობით ვაშენებდით, თქვენ სხვისი აშენებულის ნგრევა გახარებთ!

გონზალო — თქვენი თავისთვის მხოლოდ საფლავებს თხრიდით!



- პედრო** — ამენება თქვენთვის მხოლოდ წამება იყო. მაგრამ მოვიდა სიხარულის დღე (მოითითებს სასახლეზე) შერისიძების!
- ხალხი** — შეშლილი! დამანაშავე! დამანაშავე!
- ტუსალები** — დაინაგრეთ სასახლეს, დაჯამზობთ ბედნიერებს! (სასახლის ფანჯრები გაიღება. შიგ მღვლევარებაა, ეტყობა, თავდაცვას ამზადებენ. შესასვლელებს დიკავებენ მეფის გვარდიელები. ვადმოიხედავენ ეპისკოპოსი და კამერგერი).
- კამერგერი** — საზარელი მღვლევარება!
- ეპისკოპოსი** — შესუსტდა ჭკვეანად მორჩილება წინაშე ეკლესიისა და მეფისა და განრისხდა ღმერთი.
- ხალხი** — გემორჩილებით! გვიპატრონეთ!
- ნიკოლო** — არა, არასოდეს! ამბობება ამბობება!
- გონწალი** — უბედურნო, შური იძიეთ. ამბობება! სიკვდილი ჩვენს მზავრელებს.
- პედრო** — (გაიწვევს სასახლისკენ) გამომყევით! რისთვის ვაშეშდით! (საერთო ყოყმანია. ზოგან აღშფოთება) ვისაც სიმართლის გრძობა არ გაგახნიათ, მოეუწოდებ თქვენს სიხარებს! გაიტაცეთ ოქრო და ვერცხლი, ეს თქვენია, რასაც არ ჩაიდნეთ, ყველაფერი სამართლიანია.
- ხმები ხალხიდან** — (ხარბად) იქ რაოდენი ოქრო, ვერცხლი იქნება!
- პედრო** — აიღეთ! დაანთეთ ცეცხლი. თქვენი ცეცხლი ენთება, როგორც დიდი სანთელი მტარვალების კუბოზე.
- (კიდევ გაიწვევს) ვინ მომყევებით! (სასახლის ფანჯარას მოადგება შინისტრი).
- ხმები** — დაიკათ, დიდი შინისტრია!
- (ტუსალები იარაღს აჯღარუნებენ. ხალხიდან მრავალი გადადის ტუსალების მხარეზე)
- ხმები** — ამბობება!
- (მეფე, ჩანს შინისტრის თხოვნით, მოადგება ფანჯარას, ეპისკოპოსი პედროზე შიუთითებს, მეფე შერბობება, იხურება ფანჯარა).
- ნიკოლო და გონწალი** — იქ სასახლეში ურიცხვი განძი, სიმდიდრეა, იქ, იქ!
- მეამბობენი** — შევეარდეთ, დალეუთ ყველაფერი!
- (მეფე, მიქელო, ეპისკოპოსი, შინისტრი და კამერგერი გამორბიან სასახლიდან).
- პედრო** — (მიიწვევს მეფისკენ) მომყევით!
- გონწალი და ნიკოლო** — ბრძებო, თვალები გააბიღეთ!
- მეფე** — (უკან იხივს თავის ამალით) გვარდიელებო, გამაგრდით, მაღე მოგვეშველებით ჯარით.
- მიქელო** — ფერფლად გაქცეეთ ამბობებულებს!
- ტუსალები** — დაგლოჯეთ სატუსალოს უფროსი მიქელო! ზედ დააკალით ყველა!
- (მეფე გარბის ამალით და ხალხის ნაწილით. ამბობებულნი მისდევენ ყვირით).
- ეპისკოპოსის ხმა** — ტამარში შეეფაროთ თავი! (სასახლის ფანჯარა გაიღება. ფანჯარას მოადგებიან ფარეშები).
- 1 ფარეში** — შეხედეთ!
- ფარეშები** — რა მოლანდებაა!
- 2 ფარეში** — ო, თითქოს სხვა დედამიწაზე ვიყოთ, ისე გამოიკვალა ჭკვეანა.
- (პედრო აწყობს ამბობებულებს და სასახლეზე უთითებს. ფანჯარას მოადგება დედოფალი).
- დედოფალი** — ეს ვინაა, ჯარს რომ ანაწილებს?
- 1 ფარეში** — ეს ჯარი არ არის, თქვენი უდიდებულესობაზე. ავაზაკებია. აპირებენ დაგვესხან.
- 2 ფარეში** — ის, ეტყობა, ავაზაკთა შეთაურთა.
- დედოფალი** — (აკვირდება პედროს. აწრიალდება).
- ოო, ის არის! (დღეშილა) ის არის... ო, რა ყოფილა ეხოვრება. სიზმარია? არა. სიზმარი უფრო თავისუფალია. ცხოვრება თავისუფლებას მოკლებული სიზმარია. ამიტომ უფრო უარობა. სულ აზარაობაა.
- 1 ფარეში** — თქვენი უდიდებულესობაზე?
- დედოფალი** — (აკვირდება პედროს) ოხ!
- 1 ფარეში** — თქვენ შიშობა არა ბართ. გამხნედი.
- დედოფალი** — შიშობა არა ვარ, მაგრამ რა დამალონებელია, რა გულსატკეპია, როცა ძველ მოთარეს ეძებ ცაზე და შენიშნავ, რომ სისხლის ფერი ახლავს.
- (ფანჯარას მოადგება გვარდიელი).
- გვარდიელი** — მაღე მოგვეშველება მეფე.



ჟურნალი — მიწისძვრა?

გვარდიელი — ჩანს, შეწყდა.

დედოფალი — (შეშფოთებული) ოჰ! რა სასტიკად იყურება!

ფარეშები — ავახაყების მეთურზე აშბობთ? საშინელი გამოხედვა იქვს!

(ფანჯარას მოადგება პატარა პრინცი).

დედოფალი — (შეიშ) ჩვენ უნდა გაიჭკუთ სასახლიდან!

გვარდიელი — ყველა ქუჩა მავ პირშავების ხელშია, თქვენო უდიდებულესობა.

დედოფალი — (გააწყვეტიანებს. მოხუცევა შეიშ) არა, ის, ვხედავ, ასეთი ავახაყებით მთელ

ქვეყანას შევბრძოლებ.

პრინცი — რა ბოროტად იყურებიან.

(დედოფალი და პრინცი უცბად შორდებიან ფანჯარას).

1 ფარეში — მათში თითქოს ადამიანები მომკვდარან და მხეცების სული ჩადგამთ.

(იხურება ფანჯარა, სასახლის გამოსავალს მოადგება მათხოვარი ქალი ბავშვით).

გვარდიელი დარაჯები — აქ საიდან მოხვდით?

დედოფალი — (მათხოვრის სამოსელში. აღეგს საშვეს) გზა მომეცით.

გვარდიელი დარაჯები — (გაკვირვებულნი) მიბრძანდით!

(დედოფალი და პრინცი იხედებიან ყველა ქუჩისკენ. ყოველგან საშინარი ხმები მოისმის).

დედოფალი — (შეიშ) როგორ გაფთხრდი (წუხს) აი, იქეთ წავიდეთ.

(დედოფალი და პრინცი მიდიან. შემოდის ფრანცისკო ტუსალებით).

ფრანცისკო — იქ მეფე წაიკეტა ტაძარში, ჯარი არ ჰყავს და ჩვენები ბედავენ, თავს დაესხან.

პედრო — მაშ, შენ შეუტეხ, ფრანცისკო, შეამბოხებებს სასახლეში. სუყველაფერი დაღწეო,

დაამხვრეოთ უსულოც, სულეირიც შე იქ მეფეს შეეპყრობ.

(შემობრბიან გამოქცეული მუამბოხენი).

გამოქცეულნი — მეფეს ჯარი მოეშველა.

პედრო — ერთობთ!

გამოქცეულნი — საყუთარი თვალთ ვნახეთ.

(ყოფე შემობრბიან გამოქცეული მუამბოხენი).

გამოქცეული — გაიჭკუთ!

პედრო — სად გარბიხართ!

გამოქცეულები — დაემარცხდით!

პედრო — მერე, აქ რა პირით მობრუნდით!

საყანის მეთაურები — მართალია!

პედრო — მოკლათენი!

(მოიწერს ხმალს).

ოტსალები — (დაგრევიან ხმლებით გამოქცეულებს, სცემენ) გამეცმელები ისკარიოტები!

გამოქცეულები — არ გაგებოვართ, ვიომებთ! გაგეოქენით!

(მოისმის იარაღის ელარენი. სირბილი და ხმები: „მეფე!“, „მეფე!“ შემობრბის აღფონსი).

აღფონსი — იქ ბრძოლა გახურდა, პედრო, ხალხი გამობრბის, ნიკოლო ვერ ამავგრებს.

პედრო — გასწითო! თებების ნუ გეშინიათ, მგლებო! ყველა წამოდით.

(ასწევენ იარაღებს და პედროსთან ერთად ყველა მიდის. შემობრბიან დაქრილები).

დაქრილები — გეცხებენ!

1 დაქრილი — რა საყურო იყო სასახლეზე ვალაშქრება, დაეიკავებდით რომელიმე კუთხეს და მეფეც ერთ-ორ დღეს ხმას არ გაგეცემდა.

2 დაქრილი — წუთისოფელიც ორი დღეა!

1 მსუბუქად დაქრილი — შევიხებით სადმე კრილობა. (მსუბუქად დაქრილები მიდიან. შემოდინ მძიმედ დაქრილები).

1 მძიმე დაქრილი — აი, კუთხასაც არ ჰქონია კუთხა ცოტა რამ ნივთები მოვავტოვე, მაგრამ ამაო, გაეშვერ ფეხს!

2 მძიმე დაქრილი — ტუსალებმა მაინც ვიძიეთ შერი.

(ისმის ბრძოლის ხმა).

3 მძიმე დაქრილი — ჩვენები უკან იხევენ!

1 მძიმე დაქრილი — წავიდეთ. აქ ფეხით გავეთლავენ.

(მძიმედ დაქრილები მიდიან; გამოჩნდება მეომარ პედროს, ნიკოლოს და სხვა მუამბოხების ზურგი).

ნიკოლო — ჯერ ნუ ზეიმობ, მეფე!

პედრო — კმარა უკან დახევა! ააა, არ გაიჭკუთ, ერთიმეორე გაამავრეთ!

4. „ნათობი“, № 12.

ნიკოლო — ნანგრევებს ამოეფარეთ! ნანგრევებს! აი, აქეთ! (ნიკოლო მიდის).

პედრო — გაქცეულებს გადაეღობეთ, ტუსაღებო, აქეთ მოიწით! (გრაილია. ნაბეჭდებებს და ახალი ყოცინა).

ხმები — მოგვეშველენ! მოგვეშველენ!

პედრო — (სიხარულით) გაუმარჯოს ანტონიოს! ააა, გამარჯვება?

მეამბოხ. ხმები — ანტონიო მოგვეშველა! ანტონიო მოგვეშველა!

პედრო — (წინ მიიწევს) გამარჯვება! (მიდის).

(ისმის ყოცინა, ხმები თანდათან იკარგება. ფანჯარას მოადგებიან ფარშები).

1 ფარეში — შეფე უკან იხვეს!

2 ფარეში — ორი მზრიდან უტვევენ.

(შორიდან მოისმის ხალხის ზრინვა. ფანჯარას მოადგება გვარდიელი).

გვარდიელი — ყველაფერი აირია. ქალაქში შეკავშირებულია მხოლოდ ტუსაღები.

(ფანჯარა იხურება. სცენა ცალიერია. შემოდინა გუგაეა და წოწორია მონებით და აჯანყებულებით).

გუგაეა — მონებო, ტუსაღებო და ყოვლად ლატაკებო, ჩვენ დღეს გჯარს ეიწერთ თავისუფლებას და სიმდიდრეს. ქარწილი — სასახლეში!

ყველანი — სასახლეში! სასახლეში!

წოწორია — გაეუსეთ და გამოეუსეთ!

გუგაეა — აბა, ენახოთ ეინ დაგვიდგება.

(ყველანი კივინით მიაწყდებიან სასახლეს. სასახლიდან მოისმის კივილი, ნგრევა. შემოდის გონზალო თავის რაზმით. მეორე მზრიდან შემოდის ტერეზა როსკივებით).

ტერეზა — ხედავთ, რა ამბავია სასახლეში!

გონზალო — ო, ეს ხომ ტერეზა!

(სასახლის ფანჯარას გააღებს გუგაეა).

გონზალო — გუგაეა, მინდ რა ხდება!

გუგაეა — ბატონები ჩაეტილი არიან ოთახებში, საცაბეებში და კარებს ეუმტვრევენ.

გონზალო — (თავის რაზმელებს) აბა, დაეხმარეთ, ბიჭებო, მეც შემოვალ (გონზალოს რაზმელები სასახლეში შედიან).

ტერეზა — აბა, მარამ მაგდალინელის მოსაგნო, შევარდით სასახლეში და თმით ათრიეთ ის ყიფი ბანოეანები, ჩვენ რომ ქალებათ არ გვთვლიდნენ.

გონზალო — შენ ტერეზა ხარ?

ტერეზა — მერე, რა დოზანა ვინდა?

გონზალო — ვერ მიცანი?

ტერეზა — (აკვირდება) ო, გონზალო! გონზალო! (ეხვევა) ჩემო კავის ქვანაყო!

გონზალო — შეძებულხარ, ქვიჯავ. სხვა, როგორ ხარ, ისევ იმ ზელობას ეწვი?

ტერეზა — აბა, შენსათვის უნააღბის მეთაურობას ხომ ვერ ვიცისრებდი ბოლოს, არა მიშავს, საეუოარი ცოდვის ბედე მოვაწყე, ცეცხლივით გოგონები გავირინე და სტუმრებიც ფულიანი მაწყდება.

გონზალო — რას მეტყვი მოკლედ ამ ქვეყნისას, მე ხომ მას აქეთ, შენი თბილი ლოგინიდან რომ ამაგდეს, ჩაკირული ვარ.

ტერეზა — იმ ხროვიდან ყველა გაწყვიტეს. შენ ციხეს გადაურჩინხარ.

1 როსკიპი — შევიდეთ, ბარემ, სასახლეში, დედობილო.

ტერეზა — რა გეჩქარებათ?

2 როსკიპი — ნიეთები, საუნჯე.

ტერეზა — ღმერთმა ქონება ყველას ოხრად დაატოვებინა და შენ ეძებ?

2 როსკიპი — რატომ არა! მაშ, სულ სხვისაგან ყველფში ვიყო!

ტერეზა — უუურე რა გადმოშკრას გამოდის, რომ, მე გვეღუფავ! დღეს რომ მონები თავის პატრონებს ძარცვავენ, შენც ხომ არ მოგდის ფიჭაად. ა, შე ცოდვის ქოთანო! (სცემს 2 როსკიპს).

3 როსკიპი — რას გვერჩი!

ტერეზა — (გონზალოზე) ამოდენა ურჩხული დამიბრუნა ღმერთმა მფარველად და ახლა მიბირებთ დაჩაგვრას! (სცემს 3 როსკიპს) ამისთვის დაგზარდეთ, თქვე ძუენებო!

4 როსკიპი — (შიშით) მართალი ხარ, დედობილო.

5 როსკიპი — (ჩაბრტყამს ნიდაყეს 4 როსკიპს) შენ რად ერევი!

ტერეზა — მე მინდა შეილებივით გიხსნათ დამცარებიდან. ისე დაგანაგვიროთ სეფე-ქალები, რომ თქვენს ტოლობას იჩემებდნენ.

გონზალო — უოჩალ, ტერეზა!

ტერეზა — ამოდენა როკას მესხშით თავზე წვინტლიანი ბაცეები!

1 როსკიბი — არა, ტერეზა, თუ გინდა, დაჯვალე ახლა, როცა მთელი ქალაქი ტყეებშია გადა-
რეული, შენ გვბორაკე?

ტერეზა — მე ყი არ გბოჯავთ, ამ ქალაქში რისხვად ავიშვებთ, მხოლოდ უბეღადოდ დიდი ავა-
ზაკებიც ვერაფერს ხდებიან; გახსოვდეთ, რომ თქვენი უფროსი ვარ. მე დაგრაზმავთ,
გიატრონებთ და ალაფსაც გაგინაწილებთ. მხოლოდ ძველ ქალბატონს არ შემადაროთ,
მე სხვა ვარ. აი, ჩემი რევერანსები! (იჭნებს მაგრად წიხლებს).

როსკიბები — ჩვენც გაფასებთ, რამდენი გადარეული ურჩხულიდან გვიფარავ და რა ყონადად
გვრახმავ აღვირახსნილი კაცების მოსათრგუნად.

გონზალო — ჩემ მაგიერ ხომ არავინ გაძინე, ტერეზა.

ტერეზა — ათიე რომ მყავდეს, შენს ადგილს ვერ დაიჭერს.

გონზალო — გველას გაეუსწორდები, ოღონდ გული გამიშალე ძველებურად.

ტერეზა — როგორც ხე წულით ხარობს, ისე ვცოცხლობდი შენი იმედით. რაც ნაყოფი გამოში-
ლია, შენთვის მაქვს დაგროვილი.

გონზალო — საიმედოდ გაქვს დაკული? ხომ არავინ შემეზიარება?

ტერეზა — ისეთ ღრუშია, ეშმაკიც ვერ მიაგნებს.

გონზალო — არც მე ვეძებ სხვა ღრუს თავშესაფარად.

ტერეზა — (როსკიბებს გონზალოზე) თქვენ რა იცით, ვინ შემხვდა!

1 როსკიბი — გატყობთ, როგორ ავიღაფაქდა ღოჯა.

ტერეზა — აბა, მომეცით სასახლეში. მხოლოდ არ შემარტყვიანთ დედობილი. ისე იმჭინე-
რეთ, ვეცაკცებს არ ჩამორჩეთ. იმ კოპწია რაინდ ბიჭებს ცხვირ-პირი დაუხებქეთ.

(აპირებს წასვლას).

გონზალო — (იხედება) ოპ, პედრო და ანტონიო შეყრილან. მოვიტარებებ სასახლეში და მერე
შეგვხვდები ჩემი ხროვით მაგ ტარტაროზებს, (სასწრაფოდ მიდიან ყველანი. შემოდის
ანტონიო და პედრო თავ-თავისი რაზმებით).

ანტონიო — გარეთ დიდი ამბებისთვის ჩვენ უძღვრო ვართ, პედრო.

პედრო — უძღვრი? სიმათლე დიდი ძალა არ არის?

ანტონიო — რა სიგოჯა. უფლის სასუფეველს ამქვეყნად ჩვენ როგორ დავამყარებთ, ეს იმას
შვავს, თაფლის საწთულით განეიზრახთ ზღვა-ოკეანის ამოშრობა. ეს მომავალ საუკუ-
ნეთა საქმეა.

პედრო — საუკუნენი — ისინი მხოლოდ ძველ ბორაკებს აფოლადებენ. არა! საქაროა ერთი
დღე ვგელა საუკუნის მეხებით გატენილი, რომ ერთიანად დაანგრიოს ყველაფერი! ყვე-
ლაფერი, ანტონიო! და ყველაფერზე ადრე — შენისთანების ორქოფობაც.

ანტონიო — როგორ გამოცვლილხარ ციხეში!

პედრო — რასაკერძეელია, — ახლა მუხუუშის გამგე არა ვარ... და, სიბრახთ ვიკონებდი ციხეში
იმ ძველი ცხოვრების ნაშთებს, რომლისაც ჩვენი დროის კაცობრიობას მხოლოდ მისთვის
არ რტყენია, რომ თვითონ უფრო საშინელს ტოვებს! მაგრამ ერთხელაც უნდა გაითხა-
როს უფსკრული წარსულსა და მომავალს შორის!

ანტონიო — გონს მოდი, პედრო!

პედრო — ჩვენ გონებაზე უფრო ავმადლდით, — ჩვენ აღმეფოთდით უსამართლობაზე.

ტუსალები — სანამ ხელი მიგვეწვდება, არაფერს არ დავუზოგავთ. (გონსის თოფის სროლა და
ხმები: „ჯარი“, „ჯარი“) სასახლიდან გამოეარდება გონზალო თავისი ჯგუფით. ნაძარცვი
გვერდზე მკიდიათ).

გონზალო — რა ყვირილია, საიდან მოდის ჯარი.

ანტონიო — ო, გონზალო ხარ. მასოვს შენი სიბილწე. ახლაც ვატყობ, ნაძარცვი მოგოგდია
ხელში, შე ვერავც.

პედრო — რა დროს დარიგებაა, გამოდით, ესაც სისხლი გიდუღო, სადღაც მტერი გამოჩნდა.
(აპირებს წასვლას თავისი რაზმით, გაშვებულ ანტონიოს) შენ დიოკენის ფარანი აშა-
ვე, ანტონიო, და იმით იარე ამ ბრძოლებში. (პედრო და ტუსალები მიდიან).

ანტონიო — რაზმელებო! თორმეტ წელიწადს ჩვენი ღოგინი იყო მიწა და კედელი ტყე. ჩვენ
ვიტანდით მრავალ წამებას და ომს იმიტომ, რომ ვერ ვგვეუბოლით სწორი გზიდან გადას-
ვეულ სამღვდლოებას და უსამართლო მეფეს!

რაზმი — მართალია!

ანტონიო — თორმეტ წელიწადს ჩვენ გულისძგერით ვუახლოვდებოდით ამ ქალაქს. ბოლოს,
მწარე შემოხვევამ გვა გაგვიხსნა აქ და ხელებიც... და მოვედით, მაგრამ ღმერთი გამოი-

ტანს მსჯავრს საქმეთა მიხედვით. ამისათვის აქ ჩვენნი პირველი საქმე იქნება შინება და არა ნგრევა, უხედურთა დახმარება და არა ძარცვა, სიყვარულის დამყარება და არა შურის დათესვა!

გეგლინი

რაზმი — მართალია!

ანტონიო — ჩვენ ციხეში გვეგულებოდა მეგობარი, ვისი განთავისუფლებაც ვცვადდა და ვიზუ-დაც გული გვეტკიოდა.

რაზმი — ეს იყო პედრო! მართალია, გული გვეწოდა!

ანტონიო — ჩვენმა რაზმმა გასულ ღამეს სისხლი გაიღო მისთვის... დღესაც ვიხსენით სისხლით განსაიდგლისაგან, და წითლე ეს მსხვერპლი არ ავალებს ჩვენდამი უფრადღებას!

რაზმი — მართალია, შხამს გვანთხევს, ეტყობა, უმადური კაცია.

მ რაზმელი — ვერ ამიხსნია მისი საქციელი.

ანტონიო — ამ რაზმმა თორმეტი ვიეკაცის სიცოცხლე შესწირა მის განთავისუფლების ცდას და, თუ ციხიდან ვიცი მივიღეთ, იგივე მსხვერპლი ვევალებს, სამუდამოდ გაემიჯნით შეშლილისაგან!

რაზმი — გაუმარჯოს ანტონიოს! გაუმარჯოს ანტონიოს! გაემიჯნოთ პედროსაგან!

ანტონიო — დაგვიღა ჭამი და შევდევართ სასახლეში... მაგრამ ჩვენ შეველოთ, როგორც პატრონებზე, ერის სიმდიდრის დარაჯები და არა — ვით ავაჯები.

რაზმი — სწორია! სიმართლეა! დაეთვრნოთ ავაჯებზე! (ასწრევენ იარაღს. ეშურებიან სასახლეში. სასახლიდან მოისმის ხმაური, რაზმელები შეჩერდებიან).

1 რაზმელი — სასახლე ბრბოს უკავია!

(ბრბო მოაწვება თანერებს ყვირით).

ანტონიო — შეხედეთ! ისინი დასცილიან თავისავე უფლებას!

(ხალხი დატვირთული გამოდის სასახლიდან. რაზმელები შექარით შემოერთყვიან ხალხს).

ანტ. რაზმელები — დაყრუთ ნაძარცვი, ეს ქონება თქვენი არ არის, (ნაწილი გადაადგებს ტვირთს და გარბის, დანარჩენები დაასხდებიან თავიანთ ტვირთზე და ყვირიან: „მოკვდებით და არ დაგანებებთ!“ როსკიპები გამოდგებიან თანეარაში და ეშუქრებიან ანტონიოს, შემოდის პედრო ტუსაღებით).

პედრო — რა ჩოჩქოლია! ჩვენ შევრევეთ მტერი ნანგრევში, ახლა, ხალხო, დაძებნეთ ისინი ბუნებში, დახოცეთ მტარელები, ბოლომდე გომარჯვეთ.

ანტონიო — მისმინეთ, ხალხო, ამ ბრბოლას გამარჯვებით თქვენი სიმართლე დასარულებს.

პედრო — ეს მართალია!

ანტონიო — ამისათვის ახლავე დამემთ თქვენს შორის უღირსი, გააძვეეთ ავაჯებზე!

ანტონიოს რაზმი — გააძვევებთ უღირსებს!

(დაერგვიან და ადგებიან ტვირთს სასახლიდან გამოსულებს. მათ საწინააღმდეგოდ ირანებებიან როსკიპები, მონები, ლატები, ყვირიან და იშუქრებიან)

პედრო — (ანტონიოს რაზმელებს) შეჩერდით!

ანტონიო — სცემეთ! ნაძარცვი დაატოვებინეთ!

პედრო — (გაათრებული მიიწეებს იარაღით ანტონიოს რაზმელებისკენ და თან მიჰყვებიან ტუსაღები) გაქვედით!

(ანტონიოს რაზმელები დაიხვევენ).

პედრო — ჩვენ აქ ჯერის დარჩევბისთვის არ გვეალა. (ხალხისკენ) ხალხო, თქვენ საყმო წამება და ტანჯვა განვლო, თქვენ იხრობოლით მოთმინებაში და არა მის შეუძლია გავკაცობთ, ვისაც ყოველთვის შეეძლო ვადმოენთხია გულისწყრომა და ქარივით ქროდა ტყეებში! თქვენ იტანჯებოდით და დაგიდგათ დღე აღშფოთების და არა წყარვისი... და ვინ გაზბდავს ახლა გამოისროლოს თქვენკენ ქვა! ეს ქვა ჩივარდება მამინ თქვენი ნალველის შეე ქამი და კიდევ უფრო ამღვრევს მას!..

(ხალხი აღტაცებით გუგუნებს. რაზმები იშხიან: „გაუმარჯოს პედროს!“).

ანტონიო — არც შე, არც ერთი ჩემი რაზმელი, არ ოცხადებს ომს ნიეთებს, რომლებაც შეძენილია ჯარის სისხლით, მუშების ოფლით და ერის სიმდიდრეა.

პედრო — ხალხო, ეს ნიეთები კერპებს არ წარმოადგენენ? განა თქვენს გონებას, სულს ნიეთებიც არ ახშობდნენ, ისევე როგორც მათი პატრონები? განა ყოველი ძვირფასი ქვა — ოქროს ქსოვილი არ დაგვიწოდით? ფეხზე დაიხვეით ეს ქსოვილი ზემით! გვირგვინები ცხენებს გაუკეთეთ მოსართავად და ზედ დასხვიეთ, რომ თქვენმა ოფლმა გამოახტნოს კერპი ლითონში!..

მრავალნი — ჩვენია, ყველაფერი ჩვენია!

(მიარბენინებენ ტვირთს. სასახლიდან გამოდის ტერეზა ტვირთით. მას მოჰყვებიან როს-



კაბები, ჩაცმულნი ოქროს ქსოვილებში. ისინი აქნევენ ძვირფას მარაგებს და ერთმანეთს აჯაერებენ).

ანტონიო — (იმიშვლებს ხმალს) პატიოსანი რაზმელებო!
პედრო — (ასწევს ხმალს) პორტოპოლის ციხის ტუსალებმა ასეთი პარტოზნება ჯალათებს და-
 ვურთოვეთ, ავიღეთ ცეცხლი და მახვილი. ჭვეყანაზე ჯერ არაფერი არ ყოფილა ჩვენს
 მახვილზე პატოსანი, ჩვენს ცეცხლზე წმინდა. (აქნევს ხმალს) ვინა ხართ ჩვენთან!

ნიკოლო — გამოდით ჩვენკენ, ძმებო!
ანტონიო — შენ, ნიკოლო, ოდესმე ჩემი ერთგული რაზმელი იყავ.
ნიკოლო — პედრო ქვეშარიტების მოციქულია.

(ანტონიოს რაზმს გამოეყოფა უმრავლესობა და გადადის პედროს მხარეზე)

უმრავლ — პორტოპოლის ტუსალებთან ვართ!
ანტონიო — (დაიხვეს) ოო, სიგივე როგორ გადამდებია! ჩვენ ვიმიჯნებით თქვენგან!
ნიკოლო — თქვენ ბრძოლიდან გარბიხართ!

ანტონიო — (დაიხვეს ერთგული რაზმელებით სიღრმეში)
 ჩვენ გეშიჯნებით! (ანტონიო თავის რაზმით მიდის).

1 როსკიმი — მოკედეს, ვინც ჩაგრულებს ემიჯნება.
პედრო — ოო, გცნობილობთ უბედურებს, გშენით სეფე-ქალების სამოსება.
როსკიები — (იციინან) რატომ არა, თუ ქალობაზე მიდგა საქმე, ყველაზე უფრო ქალები ჩვენ
 ვართ.

ტერეზა — იყოცხლე გული მოვიოხეთ სსახლის ბანოეანებზე, სულ იფიცეს, რომ ჩვენ მათ-
 თან ანგელოზები ვართ. თავის ხელით ჩაგვაიყვებს რჩეული სამოსელი.

1 როსკიმი — ჩვენ შაინც მოვდგინეთ.

ტერეზა — მაშ, აქამდე თუ ჩვენ, აწ მათ იარონ დაბეგვილი სახით ქუჩებში.

პედრო — თქვენ არ დაშურავთ თავს ახალი ცხოვრებისათვის, უკან სანატრელი არაფერი გაქვთ.

როსკიები — ვიბრძოლებთ, ვიომებთ, ვითარეშებთ!

გუგაფა — მონებო, ჩაგრულებო, ჩვენ გეჯრჯგინდენ უმოწყალო ბატონები. ასე ეგონათ, ძალ-
 ლის ხორცი გვექონდა!

მონები — (გუგუნით) ეგონათ, ძალლის ხორცი გვექონდა!

წოწორია — ო, გენაცუაღე, მოკოდა, ვინს კლიტეში, როგორ ისწავლე ამათებურად ლაპარაკა.

გუგაფა — მტერი ჩვენივე ხელით ვაპყდინებდა ბორკილებს, არ ძღებოდა სიმაკარიოთ, მაგრამ
 ახლა ჩვენ დაეადეთ, დაეაძღეთ!

მონები — დაეადეთ, დაეაძღეთ!

პედრო — დაეძებნათ მტრები ბუნაგებში!

ყველანი — დაეძებნით!

(ყველანი ირაზმებიან და რიგ-რიგად მიჰყვებიან პედროს).

მა — რამდენი ღვინო ყოფილა პორტოპოლში — იაუთ! და რამდენი ვეცაკიო ყოფილა
 (შემოდან მთვრალი კაცები, შემოაქვთ ღვინო სურებით, ქუდებით, ჩექმებით. არცულ
 პანზე მღერაიან).

1 მთვრალი — დედამიწამ გაიმარჯვა, ყოჩაღ!

2 მთვრალი — არა, ჩვენ ეაჯობეთ დედამიწას, ჩვენ გაემარჯვეთ მიწისძვრაზე, — ვერაფერი
 ვერ დავეინჯრია.

3 მთვრალი — იმიტომ რომ ჩვენ არაფერი არ გვექონდა.

(იციინან)

4 მთვრალი — არ გვაბადია სახლ-კარი წუნკლებს და დედამიწამ მოგვცა ნანგრევებმა.

1 მთვრალი — ღვინოზე დაგვატოვია!

2 მთვრალი — ბევრი დაეციეთ, ბევრიც მიგვაქვს!

(მთვრლები მიდიან. შემოდის იოანე შკლაზე ჩვილი ბავშვით).

იოანე — გასოკარი ამბავია! (იხედება ირგვლე. მოეფერება ბავშვს) სს. სსს. ძლიეს შივავენი
 შვალის ბინას. და ყველა გაქმკელი დამზუდა ნანგრევში... შპოლოდ შენ გპოვე. უდა-
 ვოა, ჩემი შვილიშვილი ხარ... სს... სსს... სულ სატირლად რად გეპრანჭება სახე: იმო-
 დენა ნანგრევში მარტო შენ გადარჩენილხარ და ბედს ემდური? კარგი, რომ მე წაგაწ-
 ყდი, თარემ... (იხედება ირგვლე) იღმართს და დაღმართს თელავენ... დაეძებენ ოქროს,
 სპურტლეს, ჩვენი ბიჭები უვირთან: „თავისუფლება, თავისუფლება!“ ასეუბიან ყელ-
 ლებს, ქალებს და, როგორც მე, ისე ყველა და ყველაფერი მოწვევტილია თავის ად-
 გულ. ვინათ კარგი იყო. ნამდვილი დრო იყო. ყველაფერი თავის ადგოვას იდგა. მე
 სულ წინეჭი თარეო და კედელი არ ირევიოდა. ეს უნდა დაემთხსოვრო ახლა... დავი-
 ლაღე ღრიანცელში... ეს კია, ამ ბავშვმა რაღაც სიხარული მაპოვნინა... თითქოს ადგი-

ლი მოინახა. კიდევ ყარგი, თორემ სულ დაქარგული ვიყავი... (მოსმის ხმები: „არ შეიძლება უკან დაბრუნება“) უკან დაბრუნება იქ, საყანში? (დაფიქრდება) იქ ორმოცდაათი წელიწადს პატარა თავს ვეძებდით საალურსოდ... არ ეცოდით, გულში სიხშირით შეგვენახა... (ეფერება ბავშვს) იქ ეს არ შეიძლება. იქ ასეთი რამ არ იქნება. ლურჯი თვალები აქვს... როგორც ორი პატარა ცა... ნამდვილი ანგელოზია, ორმოცდაათი წლის წინათ ამის მამა ამოდენა დაეტოვებ და შემდეგ ციხეში სულ ასე შესიხმრებოდა. (შავრად მიყრავს გულზე ბავშვს). ო, ის პედროს ხმა იყო, მართალია, — (ყვირის) არ შეიძლება უკან დაბრუნება არა! (იოანე მიღის)
(მოსმის ჩქარი ნაბიჯები. შემოდის პედრო ტუსალებით, გუგავა — მონებით და კარლოტა — დედაცაცებით).

გუგავა — გულზედა თქვეს, რომ ამბობება ქალაქგარე სოფლებს მოედო.

პედრო — (ღობილით) იქ ფრანცისკო გაეგზავნე მარჯვე ტუსალებით.

კარლოტა — აჰ, სასახლის მოედნის გარშემო, ვინმე მათხოვრად გადაცემული წარწერებს აყვავებს კედლებზე, წერილებს არიგებს და ჩვენს მტრებს აერთებს. შეე მოვკარი თვალი.

პედრო — (უკმაყოფილოდ) მერე?

კარლოტა — მიიშალა.

(შემოდის ფრანცისკო და რამდენიმე შეამობხე)

პედრო — (მწერალად) ფრანცისკო, რად მიზრუნდი, რა მოგივიდა!

ფრანცისკო — სოფლებში მივიწვევდი და ანტონიო გადაგველობა რაზმით.

ყველანი — ანტონიო გადაგველობა?!

(შემოდის ნიკოლო).

ნიკოლო — შეფე დიდი ჯარით დაამრა ქალაქისაკენ.

(ნიკოლოს სიტყვაზე ყველანი შეიბრუნებიან).

პედრო — აქ აღმოჩნდა გვარდელების იარაღის საწყობი. დაურჩევთ ღატაკ ხალხს. გველს ქუსლით უნდა გაუქვეყნო თავი. აი, ასე! (შმაგად) ვინ არის, თქვენ შორის ჩემი მტერი! ჩამახედეთ თვალებში. ვინ არის აქ ისეარბოტი. (ცეცხლს) სად არის! (უცქერის კარლოტას).

კარლოტა — ასეთი არავინ არის, შენ ყველას უყვარხარ და მიყვირს, ანტონიო რად გადაგვიდგა.

პედრო — ანტონიოს უყვარდი და მისთვის გადამელობა.

კარლოტა — თუ უყვარდი, როგორ გაგწირა!

პედრო — სიყვარული ღრუბელივით ცვალებადია, ის ღრუბელს ჰგავს, ან გაქრება, ან მეტებით გაიტენება. მე თქვენ ერთგულებად მამინ გაცნობთ, როცა შიშს დაგინახავ თქვენსას. შიშით შექმნილი სიყვარული მუხთლობას ვერ გახვდავს.

ნიკოლო — შენ ხარ, პედრო, ჩვენი იმედი. შენ გაბარებთ მთავარ სულს.

პედრო — მამ, მომყევით, მთელი მდაბიო ერთი დახვდეთ მეფის ჯარს.

(ყველანი მიდიან. შემოდის დედოფალი შეილით. ჯდება მოედნის კუთხეში. იხუტებს შეილს)

დედოფალი — კარგად ვიმუშავე. ამბობებას მალე ჩაეჭრობთ. ო, მის თვალებში ვერ ამოვიკითხავდით შებრალებას!

(მღელვარე ჩურჩულით)

რომ იცოდე, ვინ არის იგი!

მემკვიდრე — ვინ არის?

დედოფალი — კარგად ვიმუშავე... ნუ გეშინია... მალე... სულ მალე... ჩვენი ჯარი შემოვა...!

პრინცი — (შეწუხებული) დედა...

დედოფალი — გიღურჯდება სახე! შეილო, შენ სულ სხეანიარი იყავი!

პრინცი — დედა... გახსოვს შენი ყუთი... მოვედილი...

დედოფალი — რომელი? ა... ვერცხლის გველებით მოქვიდილი?

პრინცი — ჰო... შიგ იდო ბოთლი ოქროს ლამბაქით.

დედოფალი — (უცქერის შეილს) კი.

პრინცი — როდესაც მამა ციხიდან დაბრუნდა იმ ბოთლიდან დამისხა ოქროს ლამბაქე... და მღელვარე... და მას შემდეგ...

(მწუხარედ მიიღებს გულზე ხელს)

დედოფალი — (შმაგად) საწამლაეი!

პრინცი — (კანკალით) რა... რა სქევი?..

დედოფალი — (დამშვიდებულად მოხევეს ხელს) ჩვენი კარის ექიმმა იცის იმ საწამლაეის საწინააღმდეგო წამლები...!

(ჩაფიქრებული წამოდგება) სად ვიპოვი მას...

პრინცი — დედა...



დედოფალი — (სასწრაფოვეთილი იხედება ყოველ მხარეს) უკვე ამჟამად.. მეცე გამიარავეებს
 თუ საკუთარ ჯარს ვერ მოვეუყარე თავი.
 (ვილაყის დანიხაჯეს. უკან დაიხეხეს. შემოდის ფრთხილად ბარონი).

დედოფალი — (უცხად) ბარონი!
 (ვადაიწეეს მათხოვრის ფარაჯას).

ბარონი — (შემერთალი) დედოფალი! (დაიდებს ტუჩებზე ხელს და უახლოვდება ჩურჩულოთ)
 როგორ გიმშველოთ, თქვენო უდიდებულესობავ, ახლა მე თვითონაც ისე უშწყო ვარ
 ამ ჯოჯოხეთში...

დედოფალი — უნდა დამესმარო!
 (ამოიღებს უბიდან კარტონს) უნდა დამესმარო (წერს წერილს და დროგამოშვებით
 მღელვარედ წამოისვრის ბარონისკენ)
 ...თვით ღმერთმა მოგგზავნა ჩემთან!.. ამ წერილს გადასცემ მინისტრს!.. ეს იყოღე, სა-
 დღუმლოა!.. (დაასრულა წერა) ღმერთმა გააჩინა ჩემს გვერდით ერთგული ბარონი!

ბარონი — თავს დაედებ ჩემი დედოფლისათვის... მაგრამ...

დედოფალი — (აწეღის წერილს)
 წაღი გახედულად, გიწინამძღვრებს ვანგება.
ბარონი — გარშემო გურღვეველი რკალი გაკეთდა, მაგრამ დედოფლის ნება მომჭერის ძალას.
 (გამოართმევს წერილს. თავყანს სცემს და მიდის).

მეგვიდრე — დედა... გული ცუდად მაქვს...

დედოფალი — (ვაფთრებით) შენი დედა, თუ დამჯირდა, შენთვის მიწას გააპობს.
 (გასისმის გუგუნის და ზღვის ბობოჭარა ხმა).

ხმები — დაიშალეთ! გაიქცეთ! ქვეყანა იქცევა! ქვეყანა იღუბება! (მთელ ქალაქს მოედება
 ყვირილი და ზღვის მქუხარება).

ჩლიქი ხმები — ზღვა! ზღვა!
დედოფალი — (იურება) ზღვა ვადმოვიდა, ქალაქში შემოვიდა!
ხმები — ზღვა! ზღვა!

დედოფალი — (მოეხვია შვილს) ნუ შეშინდები! ვილაყოთ, აქამდე არ ამოვია...
 (შემოდის გუგავა რახმით).

გუგავა — აწ ვიზებოთ, ბიჭებო, ზღვამ კარგი საქმე გააკეთა.
 (შემოდის ნიკოლო მეამბოხებით).

ნიკოლო — როცა სასწრაფო მტრისკენ იხარბოდა, ზღვა ვადმოვიდა ნაპირიდან და მოულოდნელად
 მოაწედა მეფის ჯარებისაკენ. ზოგი დაახრჩო და ზოგმა თავს უშველა.

ხმა ხალხიდან — ეს უფლისგანაა.

ხმები — ღმერთი გვეხმარება, მის, მართალი ვყოფილვართ (შემოდის პედრო რახმებით,
 ხალხით).

ყველანი — (გვირგვინით) გაუმარჯოს პედროს! გაუმარჯოს პედროს!
 პედრო — ჩვენს საქმეს ყველაფერი ეხმარება, ზღვაც და ხმელეთიც.

ხმები — შენს ხელში ეიმარჯვებთ. რამდენი კანში წაეართეთ მდიდრებს! ნამდვილად ლატაქ-
 თათვის აღთქმულ სასუფეველში შეედვიართ.

გუგავა — სასუფეველი რომ კარგია, ვაფიგე, მხოლოდ, ღვთის კაცნო, ბოლოს როგორი ცხოვრე-
 ბა იქნება სასუფეველში.

წოწორია — სულ სხვადასხვას ამბობენ.
ნიკოლო — უსამართლობა დაემხოზა.
წოწორია — აბა, მეტი არაფერი გვინდა.
პედრო — თქვენ შეგქმნათ ღმერთმა თავის სახიხებრ, მაგრამ ძველ იდამიანთა კანონებმა და-
 გამახინჯეს და ბუნება შეგვირყუნეს. როდესაც მტარკალებს ძალას წაართმევთ და თა-
 ვისუფლად აღზრდებით, თვითონ დასწერთ კანონს არა სახელმწიფო წიგნში, არამედ
 თქვენივე გულის ფიცარზე, თქვენი ბუნების შესაფერისს, ვით საკუთარ სიმღერას... და
 დამარადება ნეტარი ცხოვრება... საკუთრება თქვენი ნებით მოიხიზობა სხვა სიბილწესთან
 ერთად. თქვენითვის მისაწელოში იქნება ყველა ქონება. მაშინ ყველა ბავშვისადმი გვეწე-
 ბათ მშობლიური გრძნობა, მთელი კაცობრიობა დაძმები და მამა-შვილები იქნებიან და
 იცხოვრებთ სიუფარლოთ, ვით მაცხოვრის სასუფეველში. მე ელადადებ ღვთის ჩავონებით,
 მისი სახარების სულით, სიბრძნით.

ხმები — გვეწამს, გვეწამს შენი სიტყვა!
პედრო — მაგრამ მე არა მარტო სიტყვას ელადადებ, — მახვილით ვიბრძვი უღვთო მტარკალთა
 წინააღმდეგ. მე თქვენი განკაცებისთვის სისხლის გუბებს დაეყენებ და იყოღეთ, ვინც
 მე არ გამოყვება, ის იქნება თავისუფლების მტერი, მოლდატი.



ყველანი — სიკვდილი მოლაღატეს!

გუგავა — რა მოკიჭულს შეგხვდა, მონა ვიყავ. მეფედ გადამწვია.

წოწორია — (ჩემად გუგავას) კერ სისხლის გუბებს დაფუყნებო ფონი ვასეველი დედასიყვით.

მოკოლია.

ხმა რაზმელებიდან — იარაღი ყველას თანასწორი არა გვაქვს.

პედრო — გულადები იყავით და იშოვით.

(პედრო ათვალეოვებს რაზმელების იარაღს).

გუგავა — (წოწორიას) ქვეყნისთვის ახალი მზე ამოყავს.

წოწორია — მე უცხოეთის მზეს ჩემი ქვეყნის ღრუბელი შირჩენია.

გუგავა — ჩვენ ხომ გადაეწყვიტეთ, უბრ, აწ სამშობლოს ვერ ენახეთ და დავივიწყეთო.

წოწორია — რა დამაეწივებს მარტვილს, ან ხობხებით და შოშვიებით ტყეში ჩამჯდარ ხონს, ჩემს დედულეთს.

გუგავა — იქ ცხოვრობს ჩემი ცირია... გული ნუ მომიკალი, შე წყველო.

პედრო — თქვენ მარტო ამ იარაღით არ ხართ შეჭურვილი, თქვენი შთავარი ძალა სიმართლეა.

1 მემამოხე — ეს ასეა, პირდაღლები კი გვიკვირებენ, საბლში მიწისძვრისაგან ვასრესილები გიწყვილით, ქვეყანა იქვეა, თქვენ კი ასეთ დროს მოგაცილით მდიდრების მოსასპობადო.

პედრო — თქვენი სიმართლე რ. კ. რ. რომ ღატაკები და შონები ხართ. მკედრები კი მკედრებმა ვასევენონ — ეს სწორია სახარებაში.

2 მემამოხე — ეს მართალია, ჩვენ ძლიერ კაცთაგან უფრო დათურგენილი ვიყავით, ვიდრე ამ მიწისძვრისაგან.

(მემოდის გონზალო, მოისმის ხმაურობა).

ნიკოლო — იქ რა ხოქოლია.

გონზალო — ჩემი რაზმია. ნაძარცვის გაყოფაზე ჩხუბობენ.

ნიკოლო — რად არ მოარიგე?

გონზალო — სჯობს ერთმანეთს ვადაეციდონ, უფრო დავიმორჩილებ.

ნიკოლო — შენ ძალიან ზრუნავ სხვების დამორჩილებაზე, — გონზალო, ჩემი რაზმელებისთვისაც, გირჩევია, შენკენ გადამოვიდინ.

გონზალო — მინდა უკეთესი სპით ვითარებო.

(მემოდის ფრანცისკო გლეხებითურთ).

ნიკოლო — ესენი ვინ არიან?

ფრანცისკო — გლეხებია, ბატონები აწიოყეს და აქ მოვიდნენ, ამით კიდევ მრავალი ახლავთ.

პედრო — აჰი ვხეზი დაეტილიაო, აქ როგორ მოაღწიეს.

გლეხი — მეფის ჯარი თვაბნეული იხევეს, შარავჯებს ველარ იცავს.

პედრო — მამ, მტერს სულს ნუ მოვათქმევინებთ.

ნიკოლო — ახლავე გააწივებ ჩემს შეღმრებს.

ფრანცისკო — წამოდით, აღფონს, გუგავა.

აღფონს — ქალქშიც საჭიროა თვალა.

პედრო — აქ ბევრია ბატონების მრბველი, ამ გლეხებსაც მივაშატებთ.

გუგავა — შრძანება შენია!

პედრო — გააწივით რაზმები, ვიწინამძღვრებთ!

(ნიკოლო, გონზალო, ფრანცისკო, აღფონს, გუგავა, წოწორია და რაზმელები მიდიან. მე-მოდის ერთი მხრიდან ტერეზა როსკიშვილით და მეორე მხრიდან — კარლოტა დედაკაცებითურთ).

კარლოტა — ესენი არიან ნამესიანი, მშრომელი დედაკაცები. შიმშილ-სიტარტელით ვაებულნი. უნდათ ჩვენთან ერთად იბრძოლონ.

პედრო — სამართალი გადამდებია.

ტერეზა — არხინად იყავით, თქვე საწყლებო, საყოფაებო, რაც შრომით დაგაყლდით, ერთად მიიღებთ. პედროს, ხომ უყურებთ, ზღვა და ხმელეთი ესმარება.

კარლოტა — (პედროს ვასაგონად) მე წელან მის გვერდით ვიდექ ბრძოლაში. ორჯერ მომჩვენია, თითქმის მოკლეს, ბოლოს დავიხსენე, გადმოიჭრა ზღვა ნაპირიდან და მტერი გაფანტა.

პედრო — შეი შეგატყვე, კარლოტა, ესუსტრად შეფოთავდი, — არ მემამა.

კარლოტა — აღბათ მე უფრო მიყვარს პედრო, ვიდრე შენ გიყვარს თავი.

პედრო — ამით რას ამბობ?

კარლოტა — მტერს არ ფერს.

პედრო — რაც სათქმელი არაა, კარლოტა, გულშიც ნუ გაივლებ.

(მოისმის რაზმელების შწეობრი ხმა. ქალები კეთხეში შეჯგუფდებიან. კარლოტა და ტერეზა ერთმანეთს ზემად ელაპარაკებიან, როსკიშვილი და დედაკაცები თავით ფეხებამდე უარ-

- თმანთს ათვალერებენ. პედრო დგება მეორე კოხტეში, დედოფლის მახლობლად).
დედოფალი — (შეიღს ეხუტება კანკალით) ო, დრო მიდის, როდის გამეცლებიან ეს კაცები?
 (პედრო შეაშინებს, რომ დედოფალთან ეაქი გზინავს და მათ წინ შეჩერდება...)
პედრო — (დაფიჭრებული) მათხოვარი...
 (პედრო დასცვივებს. დედოფალი ხრის თავს. პრინცი კანკალებს. პედრო შეერთება).
პედრო — (შეშლილივით) დედოფალი! დედოფალი! ქ... დედოფალი!
 (დედოფალი აიწურება. მერე უცხად გადაავდებს მათხოვრის ფარაჯს. პირგამხებელი
 იყურება და მკერდი უღელავს ოჭროს ქსოვილებით. ქალები და შემომავალი რაზმელები
 შიშობიან).
- კარლოტა** — ო, დედოფალი?
პედრო — ეს იყო თქვენი ბედის გამგე.
 (შემოვსევთან ყოველი მხრიდან დედოფალს. წინ რაზმის თავებია).
ნიკოლო — ვინც ერთი სიტყვით დაცავს მის, ამ ხმლით გვაპობ.
 (ხმალს იშოშვლებს).
დედოფალი — უკან დახიბო. მე შეუხებელი ვარ.
ქალები — ჩვენ კი მარტო კირისთვის ვაგნდით?!
გლეხი — შენი ნებით პირუტყვზე დაბლა გვაყენებდნენ.
ხმა — შენი სახელით გვაწამებდნენ.
დედოფალი — მე, დედოფალი, თქვენი დედა ვარ.
დედაყავი — თუ დედა ხარ, რა გულით ეწეოდი ფეხებებს, როცა ჩვენ გაპირებებისაგან
 სიკვდილს ენატრობდით.
როსკიები — შენ თუ დედა იყავი, რად გვერიდი საროსკიოში, რად არ შევტყუებ ჩვენი
 დაღუპვის.
პედრო — დაგადუმეს.
დედოფალი — მისთვის ვდღეობ, რომ ესენი მომმართავენ, როგორც ღმერთს, მე კი ადამიანი
 ვარ. ამგვარ კითხვებზე პასუხი ღმერთმა უნდა გასცეს.
აღფონსი — პირველი შენი უღვთობა დედოფლობაა.
ფრანცისკო — ჩვენ გამოვცადეთ შენი დედობა ციხეშიც და გართეთ.
კარლოტა — შენ ხარ მტარვალთა დედოფალი.
ხმები — მართალია!
კარლოტა — შენ უნდა გქონდეს ეშმაკის სახე და არა ქალის.
ფრანცისკო — ყოჩაღ, კარლოტა!
ნიკოლო — ვისწავლეთ შენგან უწყალობა, რა ზომითაც დავცსაჯე, იმ ზომით ვაგსჯით.
დედოფალი — დადუმდით, ზეცა გაივონებს!
აღფონსი — თვითონ ზეცა იძახის ჩვენი პირით: მოკალით დედოფალი!
ხმები — სიკვდილი დედოფალს!
პედრო — აი, რას იძახის შენი საქმენი.
ხმები — ჩაქოლოთ დედოფალი, საქნჯელი ამოვაცალოთ ბოროტს!
კარლოტა — ჩაქოლოთ მომყვით, პირველ ქვას მე ვესრვი!
დედოფალი — მაშ, თუ ლეთისაგან ეს მიწერია — მოხდეს! თუ ხალხისთვის ასე სჯობს, ამა
 მომკალით... ვით დედა თავის რძეს აწოვებს შვილებს, ისე სიყვარულით მოვცემო ჩემს
 სისხლს, თუ გარკვებთ. რად შეუყოყმანდით, მე თვითონ ვდგამ თქვენგან ნაბიჯს. აი, გა-
 მაბეთ და ალოკეთ ჩემი სისხლი, თუ გავაბედნიერებთ...
ხმა — ამ სიტყვამ ზარბივით დამიარა.
ნიკოლო — ბრძანება პედროზეა!
პედრო — პირფერობ, დედოფალი!
დედოფალი — შემხედე, თვალს, რად მარიდებ!
პედრო — ჩვენ შორის აღმართულია ფარდად შენი უსამართლობა.
დედოფალი — იტოლდეს ღმერთმა, მე ხალხი თქვენზე მეტად მიყვარს.
პედრო — აი, ვესმით თავხედობა! ეს წერდა თქვენს უბღუბე სააქაო ბელს, წერდა თქვენს სი-
 ლატაქეს, ციხეს, პირს, სიკვდილს, ვინ ჩამოთვლის ამის საქმეებს, ვადმომიცია თქვენ-
 თვის, ხალხო!
დედოფალი — რა სიბუე ელავს თვლებში. ო, შენს სახეზე ეს სახე სიზმარშია! რომ მენახა,
 აღბთ ველარ გავიღვიძებდი.
კარლოტა — ჩვენ დაგაძინებთ სამუდამოდ.
დედოფალი — მე არას გთხოვთ, თქვენს წინაშე კლანის სიკვდილი მიჩვენა... მხოლოდ,
 როდესაც შეილისაკენ მოვიხებდავ, თითქოს სხვა არსებულ ვიტყუე. არა, ნამდვილად

სხვად ვიქცევი შეილისთვის... ამ შეილისთვის... შეხედეთ ამ ვაჟს.

კარლოტა — ეს მომავალი ასპიტია.

დედოფალი — დადუმდი, შენ სულ შეეცეხს უშვებ ემპაის თოჯინივით, შეეგაფურთხებ და გაქრობ, შენ ჯალი არა ხარ! შეხედე, პედრო, თუნდ მავ შხამიანი თვლით შეხედე, — შეგიძლია ეს ვაიმეტო!

პედრო — ო, მეკდრის ფერი აქვს (თავისთვის, შიშით) ის არ იყოს! შე, უხორცოსავით უშიში, აქ წინდაწინ შემპყრო თრთოლამ.

დედოფალი — (ინტიმურად) შეხედე...

პედრო — ვინ არის?

დედოფალი — ცხრა თვის მუცელში მყავდა... დღეს თორმეტი წლსაა.

პედრო — (შეკრთება) ოხ!

დედოფალი — შერე, როგორ სხეანიარია. გულუბრველია, გულუბრყვილი... და ბრძენი, ფალოსოფოსი. რა კეთილია. როგორ ჰგავს იმ კაცს, რომელიც დღეს თავისთავს არა ჰგავს. შეხედე, ასეთი ტანჯული თვლები თუ ჰქონია ბავშვს ქვეყანაზე!

პედრო — უბედოდ გაჩენილი! (ისევ დახედავს ბავშვს).

პრინცი — (დღღისკენ გააბრუნებს სახეს) დედა, ის სულში მიყურებს.

პედრო — მართლა უბედო ხარ? ასეთი შემოსილი ბავშვი, — პრინცი?

პრინცი — ბედი სამოსელში ზომ არ არის!

პედრო — მაშ?

პრინცი — არც ხორციში.

პედრო — ვფიცავ, ვფიცავ, ვფიცავ, ჰქვიაანია! ამბობენ, გველი სასწაულმოქმედ ღვთის დებსო. (ხელს შეახებს პრინცს. დაბარბაცდება. წაიქცევა. ნიკოლო, გონზალო და კარლოტა წამოუშვებებიან).

პრინცი — რა მოსდის? კვდება? გეშინია.

პედრო — (მოიკრებს ძალას. თავისიანებს ზიზღით) უკან დაიხი! სულის მოთქმა მინდა. არ გესმით! მეც ხორციელი ვარ. ყოველთვის სული ზომ არა ვარ...

(ყველანი უკან დაიხევენ)

პედრო — არც ერთ ბავს არ მიუღია ამქვეყნად ისეთი სიტკბო, რაც ამ ბავშვის შეხებით ვიგრძენ... თითქოს სამოთხის ვარდს შევეხე. (აყოცებს შუბლზე. კიდევ დაბარბაცდება, ძალას მოიკრებს) შუბლზე ოფლი აქვს?

დედოფალი — ო, დღეს რა უბედურია, სინზრადაც არ მოგივა.

პედრო — (გადაკრულ კილოთი) იცის?..

დედოფალი — ჯოჯოხეთი! ჯოჯოხეთი! შეფემ, ვისაც მამად თელის, რამდენიმე საათის წინ საწამლაგი დააღვინა და ახლა სიკვდილს ელოდება.

პედრო — როდის, როდის მოწამლა, დღეს?

დედოფალი — დილით. ტუსადების დოზაგუნვის შემდეგ, ექვი მაქვს, იქ რაღაც მოგწევნა მეფეს.

პედრო — იქ შე მომეყარა პრინსპირ და ჩამოეხადე ფარდა ყველაფერს.

(პრინცს გული უწყუბდება).

დედოფალი — მაშ, შენ გაგაფირავეს!

პედრო — (ტრალიკულად) ვინ იხსნის!..

დედოფალი — აქვს ამ შხამისგან წამალი მეფის ექიმს, მხოლოდ მე თუ არ მივეყვ, მოკლავენ. (სურნელი უზღვს სახეს პრინცს. მოაბრუნებს). მობრუნდი, მოსულიერდი, ამ კაცის ხელშია შენი სიცოცხლე.

პედრო — (ანზორებს. კიდებს ხელს ხელზე) სულს წავს ჩემსას ეს ცხელი ხელი.

პრინცი — მიშველოთ?..

დედოფალი — ედღერებით ხელს გიწეც (ტირილი ერევა) პირველად შეგებდა... სიკვდილის კალთაშია...

პედრო — და მისი ხსნა მოითხოვს ხალხის ხელიდან შენს გამშვებს?

დედოფალი — ჩემს სახსნელად არ გთხოვ, ოღონდ, ვადაარჩინე და ფიცს გაძლევ, თავს მოვიკლავ...

პედრო — ხალხი, რისთვის გამდგარხართ... ახლო მოდით, მომამშველეთ გული და სული, თორემ ქვად ვიქცე. ისეთი ცოდვის დღლილს ვხედავ...

ხმები — რამ შეაშფოთა!

პედრო — მეფეს დღეს დილით ეს შეილი მოეწამლავს და ბავშვი კვდება...

ხმები — შეილი მოეწამლავს? აშკარად შეშლილა მეფე!

პედრო — დედოფალს შეუძლია წამალი უპოვოს და თხოვს თავისი შეილის გადასარჩენად



გაუშვით.

გონზალო — შერე, შენ რა პირით გვეუბნები!

ალფონს — პედრო გვედის.

პედრო — მე მიინდა თქვენ გასცეთ პასუხი.

გონზალო — ჩვენ შემოიღო მეფეს ემარცხებთ და ზარდაცემელი ბატონები დედოფალს ეძებენ მხსნელად. მხოლოდ ამას შეუძლია ჩვენი მოსპობა და ხელიდან გავუშვებთ?

ნიკოლო — ვინ გაბედავს, ასეთი სიგვივე რომ გვიჩიროს.

კარლოტა — გაისრისოს გველთან მისი წიწილიც.

გონზალო — დედოფალს მე ჩაეიბარებ ამაღამ. სამაგიეროდ, დილას მთელი ქალაქის მცხოვრებთა წინაშე მე ჩემი ხელით ჩამოვხარბობ.

ტერეზა — არა, გონზალო, შენ ამ ღამით დედოფლისათვის არ გვეცლება.

პედრო — რა გულში ვუბნდება ასეთი ბილწი, საზიზღარი ვნება, გონზალო?

პედრო — მე თქვენ გადმოგვცით, ხალხო.

ალფონს — დროს ნუ კარგავთ, მოველოთ ბოლო!

ხმები — მართალია, ჩვენს ხელშია და აქვე, აქვე მოვათავოთ!

დედოფალი — (აღვზნებული ღოშივით) ხმა ჩიწივით! გურდუმლის მხეცნო!

კარლოტა — აიღეთ ქვები! (კარლოტა მოარტყამს ბავშვს ქვას)

ჩაქოლოთ თავისი წიწილით ბორბტება!

დედოფალი — (აიხტებს პრინცს. შეერთება) ცივია! (დახედავს ბავშვს. ზარდაცემული) აბს! ვათავდა! (ასწევს ვეამს მადლა) ისრულდა! თქვენ ხალხი არა ხართ თქვენა ხართ ხროვა პირბნელებისა, ქვესკნელს გოგოები!

პედრო — (შეფოთებული მივა ცხედართან. შეეხება) მივიცელო... სად არის სიცოცხლის მხურვალეება, წამით რომ გულში შემინთო... მზე რომ ასეთ სითბოს აღვედეს ქვეყანას, სამოთხედ აქვედა... ეს იყო მაცხოვარის სითბო (იჩოქებს) შემინდე, ბედმა ინება ჩემ მიერ აწვეული უროს ქვეშ ჩემივე გული მოხედრილიყო. მაპატიე, ჩემო უმანყო, სამარტვი — საიდუმლო ვინაობით დამარხულა... უბედურა... (დუმს დაიჭილი).

კარლოტა — რა ემართება პედროს, ვერ ვცნობ.

ალფონს — არც მე მესმის. ვერც მე ვცნობილობ.

ტერეზა — შეეცოდა უმანყო ბავშვი.

როსკიკები — ბავშვი წმინდაა. ჩვენც ვიყავით ბავშვები.

1 როსკიკი — ხალხო, ქუდები მოახადეთ!

გონზალო — ხმა გაჰმინდე, როსკიკო! ეს სისუსტით დემართა პედროს.

პედრო — მართალი ხარ, გონზალო (წამოდგება) სისუსტით მომივიდა.

გონზალო — დაილაღე პედრო?

პედრო — მართალი ხარ, გონზალო, დავილაღე.

გონზალო — დაისვენე, მე ვეცხრებ, მშაო, ერთხანს წინამძლოლობას.

პედრო — კარგი აზრია. მხოლოდ... აი, მეომრები არ იუცხოებენ, რომ გადმოგვე წინამძლოლობა?

გონზალო — არა.

პედრო — ნამდვილად იცი?

გონზალო — ზოგიერთებმა დღეს ეს აზრი გამოიხარეს.

პედრო — (მრისხანედ) გუგავა!

გუგავა — რას მობრძანებ!

პედრო — გონზალოს გარშემო დაიყენე შენი მონები.

გუგავა — არის!

პედრო — ჩაეც მახელი და ზედ შესდევ, როგორც წელან, პრეფექტის გულზე.

გუგავა — (ელავს გონზალოს. ფეხით შედგება) ასე დაეცეს ვველა მტერი წინამძლოლისა!

ტერეზა — (წამოიკიდებს და თვითონვე იფარებს ტუჩებზე ხელს თავისი ხმის დასახშობად) რა მოხდა? (თავისთვის) რა ვეფხვი, რა შეუპოვარი. ო, ვადაგიხდით, ვადაგიხდით!

პედრო — მტერზე სასტიკად დასისჯელია მოლაღატე.

ნიკოლო — ვინც ამის შემდეგ იყოფავს, იყო თუ არა გონზალო მოლაღატეო, ისიც სიკვდილით დასისჯოს (ატრიალებს ხმალს)

ხმები — პირშავია! პირშავია!

ტერეზა — ეპ, (ბრაზით ირტყამს გულში ხელს) ჰო, პირბნელია!

(პედროს ცხვირად) იკურთხოს შენი სამართალი, პედრო!

პედრო — ეს დედოფალი, სანამ მთელი ქალაქის ჩაგრული ხალხი გაასამართლებს ერთგულ დედაკაცებს, გებარებათ.



კარლოთა — მხოლოდ ჩვენ, ჩაგვებარეთ, მართალ დედაკაცებს.

ტერეზა — მართალ დედაკაცებსო. მაშ, ჩვენ ეინა ვართ!

1 როსკია — ჩვენზე მართალი ვინაა. რაც გვაბადია, არაფერს არავის არ ვუშვამდე!

კარლოთა — ჩვენ ნამუსიანი ვართ.

ტერეზა — კიდევაც რომ ილანძლებია! (იწვევა კარლოტას საცემად).

კარლოთა და დედაკაცი — (ივერიებენ) ვის უბედავთ!

როსკიები — (მარჯვენდ შეუტევენ და დახვეწილებენ) თქვენი ნამუსი ისაა, რომ თქვენი ქალბა არავის უნდა. თქვე ზოროტებო!

პედრო — თქვენ ყველანი მართალი ხართ, — ხალხის შეილება. ერთი არა მართალი გებარებათ და ორივე წებამ უღარაჯეთ დედალაშ.

ხმები — სწორია!

დედოფალი — (იჩიუებს შეილის ცხედრის წინაშე) შენი დედისთვის აწ ყველა ბედი ერთია.

კარლოთა — (ხელს კრავს დედოფალს) დედოფალო, ჩვენს სუფრასზე გაბატოვებთ და შენგანვე ნაწყოლობებს კერძს მოგართმევთ: ციხეს და სახრჩობელას.

(შემოდიან საკანის მეთაურები).

საკანის მეთაურები — ქალაქის გარეუბნებში ანტონიო გამოჩნდა რანზითურთ და მშვიდობიანად ქალაგებს.

პედრო — შან იქადაგოს, ჩვენ ეიბრძოლებთ, ძალას მოვიკრებთ და ენას გავუქვავებთ.

ხმები — წავიდეთ ცეცხლით და მახვილით.

(ყველანი აბირებენ წასვლას)

— ფ ა რ დ ა —

მომხმედება მხსნამ

შორს სიღრმეში ცისკენ აღმართულია ძლიერ დაზიანებული ქანდაკება ანგელოზისა საყვირით. ნანგრევებს ქეებზე დგანან ორატორები. მათგან ერთი სიტყვას ამთარებს. მეორეს უპყრია ვადაშლილი წიგნი, მესამე დგას მოშორებით. გაუშლია გრძელი პერგამენტი და ზედ გაჭირვებით წერს. მღაბიო ხალხი გარშემო ფესფესებს,

1 ორატორი — (ვადაშლილი წიგნით) ეს წიგნი, მე რომ წავიკითხვთ, უბადლოა. როგორ ფიქრობთ, იმ უცხო კენძულზე არ არის ცხოვრება მშენიერიად მოწყობილი?

1 ხმა — დიდებულა, სამოთხეა იქ, რალაყა, საარაყოლ კვიიანი ხალხი ყოფილა.

2 ხმა — მართალია, აბა ასეთ ვირებში რას გააწყობ!

2 ორატორი — მე წავიკითხავთ ახლა თქვენ...

ხმები ხალხიდან — დავიღალეთ! რა დროს წიგნია! ერთმანეთის ძარცვაში მოვიქანცეთ. დაუშარხავმა მკედრებმა აგვაშყრალა. ზოგან შავი ეამი ვაჩნდა.

3 ორატორი — (ვადაშლილი წიგნით) ეს ყრუებისთვისაც კი ვასაგებია, სმენა!

4 ხმა — ასეთ დროს მაცხოვარმა ზეთი პურით გააძლო ზეთი ათასი მშვიერი.

1 ხმა ხალხიდან — სადაა ზეთი პური!

3 ორატორი — (თავის წიგნებზე) აქ აწერილია მზე-ქალაქი. ცხოვრების უკეთესად მოწყობა წარმოუდგენელია ამის დამწერი ქვეყნის მხსნელა, ჩვენი მაცხოვარია. (ვადაფურცლავს) სმენა!

(შემოდიან ნიკოლო და გუგავა თავისი მეომრებით).

გუგავა — რად შეგვიყრიათ თავი, (ორატორებზე) ესენი ვინ არიან?

1 ხმა — ახალ ცხოვრებას გვპირდებიან.

ნიკოლო — პედროზე რას ამბობენ!

2 ხმა — არაფერს, მარტო თავს იქებენ.

ნიკოლო — მერე ამათ ყვირის ისმენთ!

გუგავა — ჩვენ ამოუძრობთ მაგათ ენას. (მონებს) აბა, შეიპყრით ყვავები! (მონები შეიპყრობენ ორატორებს).

ნიკოლო — თქვენ ბედავთ ხალხის ვადამირებას პედროს წინააღმდეგ?

1 ორატორი — თავისუფლება, ჩვენს აზრს გამოვთქვამთ.

გუგავა — თავისუფლება, პედრომ მოგანიჭათ, არ გეცმით! (სცემს) ვაგავებიანუბ-კარგად!

ნიკოლო — თავისუფლების დროს მხოლოდ ქვეშაობიტება უნდა ილაპარაკოთ, სიცრუე ისევ მონობას დააბრუნებს. (მესამე ორატორს) შენ რას ქალაგებდი?

3 ორატორი — ხალხს ახალ ცხოვრებას ვუხატავდი.

ნიკოლო — პედრომ თქვა, რომ საჭიროა ყველაფრის დინგრევა, ბატონების მოსპობა და თავი-

სულელება თვითონ შექმნის ცხოვრებას ისეთ მშვენიერს, რომელსაც წინდაწინ ვერავინ ვერ დახატავს. თქვენ ბედავთ, წინდაწინ დაწერათ კანონები? თქვენი ჭკუიანი მწიფობისა და სიმართლე ჯოჯობებზე საშინელი იქნება.

გუგავა — (კონს კრავს ორატორს) კარგად გაგაგებინებთ.

2 ორატორი — ჩვენც ვცნობთ პედროს ქეშმარიტების მოციქულად!

3 ორატორი — ჩვენც ვცნობთ!

ნიკოლო — მაშ, წამოდით ბრძოლაში მეფის ჯართან. (ორატორები მიიპარებინან, მიდიან. შემოდის მოამბე).

მოამბე — ცუდი მოამბე ვარ... მეფემ აჯანყებულების წინააღმდეგ სარდლად დანიშნა ყოფილი ციხის უფროსი მიქელო.

ხმა ხალხიდან — ვაი, მდამიო ხალხო!

მოამბე — კიდევ ერთი ამბავი: დამშვეულმა ქალაქმა მეფის საშვეიდან სპილო მოიტაცა და ისე შეიშინა როგორც წიწილი!

1 ხმა — ოჰ! სპილოს ხორცი იჭმება?

ნიკოლო — ჭორია, სიყრუეს ლაპარაკობს! მიბეგვეთ!

(მოამბე მიდის)

2 ხმა — გაიპარა.

ნიკოლო — თქვენც დაიშალეთ, აქ რად მოგიყრიათ თავი!

(ხალხი მიდის. შემოდის წიწორია თავისი ჯგუფით).

წიწორია — თქვენთან გამომაფრინეს. ქალაქის განაპირად შემოიჭრნენ მტრები.

გუგავა — შემოიჭრნენ? გესმის, ნიკოლო!

ნიკოლო — მესმის, იქით მივალ.

გუგავა — შეც მოვდივარ.

(ნიკოლო თავის შემოჭრებით მიდის. გუგავა აპირებს წასვლას).

წიწორია — (შეაჩერებს გუგავას) საქმე უბედურადაა, მოკოლია.

გუგავა — რატომ?

წიწორია — თქვენ სისხლით ხართ გაბრტყეული და ვერ ხედავთ, რა მოვევლის.

გუგავა — თუ ასეა, უბრალოდ, რა გულით დაჭერები ხეტულებში და განს აგროვებ. შენ გგონია, ვერ გამჩნევ!

წიწორია — სწორედ ამისთვის დავეძებ და, იმდენი დავაგროვებ, გზას ვიკაფავ.

გუგავა — ოო, ახლა კი მერობლობითაც ვერ დაგზოვავ, მოლაღატე ხარ.

წიწორია — არა, იმითვე გამოგიტყდი, — ჩემს თავზე არ ვზრუნავ, პედრო მეცოდება. მინდა ბოლოს ვუშველო. შენც შებრალები. ვინ იცის, ვეგებ შენს ციარს იმედი მთლად არა იქცა დაწერული და გელოდება.

გუგავა — ეჰ, ისე ამოფრიალე გული...

წიწორია — გულს ნუ აყუებთ. ყველაზე კარგა მგობარი ჭკუაა.

გუგავა — რა გქნა, ტოლებთან თავს ვერ შევიტყუებ. ასეთ დროს ყველაზე სანდო მგობარი იარაღია, წამოდი! (გუგავა და წიწორია შემოჭრებით მიდიან. შემოდის პედრო. მის მიმართ გარედან მიიხმის ხმები).

პედრო — არა, დედოფალს რად კთბულობთ. ვეკვობ, რომ თქვენ მისი თანამგრძნობი ხართ. თავს ნუ იმართლებთ მაგ უყვანით. მის ბედს მალე გადაწყვეტს ხალხი. დაიშალეთ, თორემ დავთრგუნით! (მეორე მხრიდან ცლანით შემოდის კარლოტა ჩაველის პედროს, იხედება, საიდანაც ხმა ისმოდა. მობრუნდება პედროსკენ. ხელები ჩამოუვარდება).

კარლოტა — წაეიდნენ. დაიშალნენ.

პედრო — ისინი დედოფლის ბედს გკითხვდნენ? ქალებმა შეტტიეთ? რად ხარ ასე დანაღლებული?

კარლოტა — (ნერვულად) შე ეილაპარაკე დედოფალთან..

პედრო — რათა!

კარლოტა — არაფერი მოხერხდა... მაგრამ ზოგი რამ მიხვდები.

პედრო — შენ ჰკავდი აღზნებულ მებრძოლს, კარლოტა, და არა ასეთ ქალს.

კარლოტა — შენ არ მისმენ, მე კი უოველთვის ყურს გაბყრობდი... იმ დამეს, პატარა პრინცი რომ მიყვება... მოუსვენრად... მოუსვენრად გეძინა. მე ჭკმად შემოვედი შენს ოთახში. გეძინა და ლაპარაკობდი დაღუბულ პაემზე... და კიდევ... არა... ძლიერ ბუნდოვანია ის სიტყვები. (კარლოტას ხმა მოუწყდება. შემოდის ტერენა შეიარაღებული როსკიებით. იმათ გამოეყოფათ დედოფალი და მოდის პედროსკენ. ტერენა და როსკიები უფან დაიხევენ და გაეღუნ. დედოფალი ჩამოხსნის სახიდან ქსოვილს. კარლოტა წელა, თავდაბრილი მიდის).



დედოფალი — პედრო...

პედრო — რად მომხარეთ.

დედოფალი — ეს მე ვარ...

პედრო — ეხედავ.

დედოფალი — იმ ბავშვის დედა.

პედრო — ის არ არსებობს...

დედოფალი — და მაინც, შეიძლება, კიდევ უფრო ვარ დედა!

პედრო — თქვენ მხოლოდ ამის თქმა გინდოდათ?

დედოფალი — არა, პირიქით, პირიქით...

პედრო — რა...

დედოფალი — მე მძულდა იგი! საშინლად მძულდა!.. ის იყო შენი ახალგაზრდა სული, მთლად გავლდა.

პედრო — არა!

დედოფალი — ეს სიმატლეა... და თუ დანაშაული არ დაგანებებს, ზილი მაშის ნაღველი, სა- მაგიეროდ, შხამი უნდა ატარო!

პედრო — მე ქვეყნის მწუხარებას ვაეუღე გელი... მთლად შხამი არა ვარ!..

დედოფალი — მართალია, შხამი ხარ!.. მაშინ, ცეცხლს ალად უნდა ჩითქვა გელში, რასაც ვატყვი!

პედრო — მთელი ქვეყნის მორიელთა ნესტარი ჩამერტო... და მწევს. ალი არა ვარ!

დედოფალი — (მღელვარეთ) პედრო!

პედრო — (ცოცხლად) ბერს ვერ ვილაპარაკებო.

დედოფალი — ბერც რომ ვილაპარაკებო, ჩვენ შორის იმოდენა კედელია, ისეთი ყრუ კედ- ლებია, ვერაფერს ვერ გაავებინებო ერთმანეთს... მაგრამ დღის ცეცხლმა მაინც არ მო- მასკენა და დარაჯებისათვის მათხოვინა შენთან შეხვედრა... სხვა იარაღი არა მაქვს და მინდა დანაშაულის გრძობით მაინც ვაგმსკვალო, რომ სულ გვდედეს სინდისის ქენჯნა.

პედრო — მე ვველა მუხები მოეწყეთ თქვენს თავზე და ვერც ჩემს სისხლხორცს ავადინებ, რადგან თქვენად იყო გადამდნარი.

დედოფალი — არა, მწიარედ მიტყუედა.

პედრო — როგორ!

დედოფალი — იმ დღის ისე უცბად მისთვის მოწამლა მეფემ, რომ მანამდეც სჭულდა, რადგან გუნებით უცხო იყო ჩვენი წრისათვის. ფიქრიანი, მოუდრეკელი, საყვარელი ეს იყო, რომ სასახლის ზემოთ კუთხე მოძებნა, საიდანაც თვალს არ ამოარებდა ცახეს და ფრჩხი- ლებს იყენებდა ძრწოლით. მან ზომ არაფერი არ იცოდა, ალბათ, ეცოდებოდა ტუსალები.

პედრო — (შეკრთება) სიზმარი!

დედოფალი — მოწამლა მე ვაგივე მოედანზე, სადაც უოველი მზრიდან გარს შემორტყმული ვიყავი და გასასვლელი არ იპოვებოდა. შემდეგ შენ დაგვესხი მუხიეთ... ამოდ ვევედრე, არაფერი არ გესმოდა, როგორც კედელს... მე ეს წინათვე ვიგტრენი... და ამიტომ იყო, მათხოვის ფარაჯით რომ დაგრბოდი ყველა შესახვევში, მეერ კედლებზე წარწერებით ვეჭებდი საშველს, მოეუწოდებდი დარაჯებს და, ბოლოს, ვუთელიდი მინისტრს... ი, მიუვარდა ის!.. მისი შემოხედვა შოლტივით მირტყამდა, მალეძებდა... მაცოცლებდა.

პედრო — (უცკრის გაკირეებული) აზრი დაგებნა... უცნურად ლაპარაკობ...

დედოფალი — ი, გაშმაგებს ეს, არ გინდა გაიგონო სიმატლე!

პედრო — თუ ოდესმე ვითქვამს!

დედოფალი — (ცოტა დემილის შემდეგ) მეფე იქვმა შეიბერო იმ დღიდან, რა დღესაც ბავშვი დაიბადა. შემდეგ, მტკიცედ რა ვერ ვაიგო ვერაფერი, იქვმა მშვიდ შემილობამდე მიიყვანა.

პედრო — ეს ვიცი, ვიცი, რომ შენ იყავი ნამდვილი მპყრობელი სამეფოსი და მეტესალი!..

დედოფალი — მე სახელმწიფოს განმგებულად დავნიშნე ისეთი კაცი, როგორც შენ იყავი წინათ... მაგრამ მეფემ შენზე მაინც შეიჩინა უფლება. მან შეიჩინა უფლება თავისი იქვების საგნებზე, სატუსალოზე და შენზე. შენზე — განსაკუთრებით, ახლა ორი სიტ- ყვით გეტყვი, რა წმინდა ვარ მე და დესპოტობის ბრალდებიდან და რისთვის მიყვარდა ისე მბურვალედ ის შეილა...

პედრო — (გააწვევრინებს) შენმა მინისტრმა მცირე მოწყალეობით დაამოშინა ხალხი. ერის უფ- რო ცოცხალი ნაწილი კი ჯალათებს გადაეცით ზელში... ეს იყო ვველის კეუა ვინ იყო ეს გველი შენ? ის?

დედოფალი — არა!

პედრო — დედოფალი იყო ასეთი გველი!



დედოფალი — შენ ეს არ გეტქმის!

პედრო — მე იქ ვიკვებებოდი თქვენი შხაშით და არ მეთქმის!

დედოფალი — მოიგონე შეთქმულება, ჩვენი ფიჭვები ხალხზე, საქმეები...

პედრო — იყო... მაგრამ გულის სიღრმეში მხოლოდ სიყაროვლე აღმოვანდა.

დედოფალი — არა!

პედრო — ეს სიმაართლე არის.

დედოფალი — შენ არ იცი!

პედრო — როდესაც საჭირო შეიქნა მსხვერპლი და ის ამხავე, როგორც გასართობი, გათავდა შენ გაბრუნდი და კანკალით მოიქუნტე ოქროს ბალიშებზე.

დედოფალი — მსხვერპლი იყო.

პედრო — არა შენგან.

დედოფალი — ჰო, ჩემგან, და როგორი, უდიდესი თავგანწირულება ქალის!

პედრო — ერთი წუთით რომ უფილიყო!

დედოფალი — მოიგონე ის წინა დრო, ჩემი მეუღლე, მაშინ ჯერ შემკვიდრე, კენჭულებზე წავიდა სალაშქროდ.

პედრო — (ნერვულად) ჰო, ჰო, ის წაიდა და ჩვენ დავრჩით!

დედოფალი — შენ გეგონა ჩემი კმრის უშეილო ბიძა, გვირგვინისანი, ავადმყოფობდა და მე საშეფო უცაბედად შემჩნა...

პედრო — განა ეს სიმაართლე არ არის?

დედოფალი — არა.

პედრო — ვაჰ...

დედოფალი — მე ვიყიდე მისი ავადმყოფობა.

პედრო — რითი!

დედოფალი — ჩემი განთქმული სილამაზით. (მღელვარედ) ო, ეს იყო მოხუცებული გვირგვინისის გარყვნილება... არა, პედრო, ეს არ იყო ჩემი უზნებობა!

პედრო — (ვაკვირვებით უცქერის)

დედოფალი — ეს შენთვის ჩაიფიანე (დუმბლია) პედრო, შემხედვ, შენ გახსოვს ჩვენი გაბაყბული ფიჭვები, ჩვენი საქმეები.

პედრო — (ჩაფიჭვებული) ეს შაღონებს.

დედოფალი — კიდევ ერთი რამ გაახსენე და მიხედება. აი, მოიგონე აბრეშუმის მავარი თოკით რომ თავს ვიხრჩობდი და შემთხვევით ვადამარჩინეს.

პედრო — (შეკრთება)

დედოფალი — რადგან მეფის ბაღწა ზრახვას არ დაევიწყებოდი, გადწყვიტა, ჩამოერთვა ჩემთვის დათმობილი უფლება, რითაც ჩვენ ვავიწროებდით ძლიერებს და იეზუიტებს. რა-გაიგო, რომ ამის პასუხად თავს ვიკავე, ისევე დამიბოვა შეელი უფლება, სამაგიეროდ, გარკვეულად ვუწყავებდი და იმედს არ ვუკარგავდი, რომ როდესაც საწადელს მიადწვდა და შემკვიდრეს არ უშვებდა. ასე გრძელდებოდა, სანამ უერცხლე არ გარდაიცვალა.

პედრო — ეხედავ.

დედოფალი — ჰო...

პედრო — (უცქერის) იქ ბურუსი გადავიდა. იქ ყველაფერი ამჩატდა ცასავეთ.

დედოფალი — არ შემეძლო მაშინ ეს გამეშვლანებინა შენთვის. დაგიცავე სიმწრისაგან, ჩემი კრილობა დაგიფარე.

პედრო — (რბილად) მომიყვეო. მე სულ სმენად ვარ...

დედოფალი — აი გაიგე.

პედრო — ჰო.

დედოფალი — შენ მთლად ვაგვხსნა შუბლი.

პედრო — იქ ბურუსი გადავიდა.

დედოფალი — ხომ ხედავ მსხვერპლს.

პედრო — შენ მითხარი ისეთი... ისეთი...

დედოფალი — რა?

პედრო — შენ თითქოს ახად თავი ერთ უძველეს საფლავს და დამანახე შიგ ცოცხალი.

დედოფალი — ეს მე ვარ.

პედრო — (უცქერის)

დედოფალი — შენი თვალებიდან ისევ შემომხვდა ყველაფერზე უფრო ნაცნობა.

პედრო — ის სახეა? (უცქერის ხარბად ხელებზე) ის ხელები, თითები...

დედოფალი — (ჩაქალებს ხელს) სად მოვიხედავო ჩვენ, რომ არ დავინახოთ ერთმანეთი!

პედრო — (მთვრალივით) შენ სულ ყველაგან გხედავ... როდესაც ნგრევაში შეეღვივარ, მე

ვეგრძნობ, რომ ამ ნგრევას მოჰყვება შენი სახის მსგავსი ცხოვრება... და ცეცხლი იცინის შენი თმის მსგავსად...

დედოფალი — მე ვგრძნობ შენს ხელებს... მაგრამ შეილის ანდრიო შოლტერის მარტყანას მალეძებ...

პედრო — (ტყეოლით გაუშვებს ხელს, დევილა) რად გინდა... ისე ანენ იარებს. ნაცნობი ხმით, სახით, შენ აღეძებ მას, რაც არ უნდა იყოს.

დედოფალი — მე შენს წინაშე მართალი ვარ.

პედრო — მე არაფერი არ მინდა!

დედოფალი — (ენერგიულად) მართალი ვარ და ეს ნაშნავს: მურტალი ბრბო ჩემს თმებს ვერ ჩაითვლის ბინძურ ხელებში!

პედრო — კმარა! ნუ აძაგებ! ნუ აძაგებ იმით!

დედოფალი — ვერ გაიგე...

პედრო — გაიგე. ის ვეღარ ამბავია. მას შემდეგ შენ დიდხანს იმღერე, დიდხანს ინადიმე იმ მურტალი ხალხის ტანჯვით!...

დედოფალი — ახლა ისე სიბოროტით აენთე.

პედრო — კმარა!

დედოფალი — (წინარად) მე მოვიწყვე ნაცნობი ხმა, მოგონებაც და შეილის სისხლიც და, მაინც შენი სახიდან ვერ ჩამოვრეცხე ის კედელი. (ისმის ზეპურობა).

პედრო — იქ ხალხი მოედის. მთში ჩაგრული ცხოვრების მოგონება გჯოჯობეთის ცეცხლს ანთებს, შურისძიება უნდათ.

დედოფალი — ტუსაღებმა მათ ცოფი გადადგეს.

პედრო — თავისუფლება აცნეს.

დედოფალი — მე ვხედავ. თავისუფლად თარეშობენ მოძალადენი.

პედრო — ისინი აწიოკებდნენ შდიდრებს, შდიდრები დაემხოზიან და ლატაცი შევლენ სასუფეველში, ასე ამბობს უფალი.

დედოფალი — იქ შედიან სათნონი.

პედრო — როცა საკუთრება აღმოიფხვრება, მრბველიც გაქრება.

დედოფალი — ტუსაღებს და ავაზაკებს მშვილობა მარტო სიკვდილის სახით მოაქვთ. ისინი უწყალოები, მათთვისაა ნათქვამი: კაცისთვის ყოველ უბედურებაზე საწინელია კაცის ხელში ჩაგარდნა.

პედრო — დახ, თქვენ. ერთი მუტა ძლიერებს, მთელი ხალხი გეპყრათ ხელში და ცხოველზე უფრო ამკობდნენ. და რასაც თქვენთვის ბუნებრივად თვლიდით მათში, ცოფიანობად მიგახანდათ. ისინი ანგრევენ თქვენს ცხოვრებას და ვერ აღადგენენ ძველ უსამართლობას.

დედოფალი — მ-შ. მაგათ ანდობ ჭვეყანას? ავაზაკს ვერ გააძლეს მთელი ჭვეყნის სისხლი და ლატაკს ვერ შეაჯერებს ოქროს მთები. ისინი ძალას თუ თავებენ, კერებად აღიძარბებან, თავის განდიდებას ჭვეყანას უმსხვერპლებენ.

პედრო — ო, მამ ასეთ ცილისწამებით ამინებდით ხალხს, თითქოს ჩაგრულები თქვენზე ბოროტებია!

დედოფალი — ჩვენ ციხეებით ვთურვნიდით ვერაგებს და უფლის ტაძრებით ვამაგრებდით ზნეობას.

პედრო — თქვენ არა ღვთის მოწიწებით ავებდით ტაძრებს. თქვენი ტაძარი სატუსალო იყო სახარებისა. კედლის მიღმა ქრისტეს მცნებას ებრძოდით, მაგრამ საუქუნეებში უფლის ცოცხალ სიტყვებთან გაიქვდა უსამართლობის მწვრველი ურო. ნებამ ღვთისამ დაარღვია ჩემი საყანის კედელი და მომავლია იმ უროთი.

დედოფალი — ყველა, ვინც ქრისტეს აქეთ მისი სახელით გამოვიდა, ანტირისტე აღმოჩნდა საქმით.

პედრო — მე ღვთის ურო ავიღე თქვენ მოსასპობად და ავაზაენი შემოგისიეთ უფლის შოლტად. თქვენი ხართ ძველი ბოროტება და ვეღაფერი, რაც თქვენ გასობთ, კეთილია.

დედოფალი — ნუ აერთებ ღვთის ნებასთან შენს ცოდვას. შენ გამოარაგებს ამპარტაენება, შურისძიება და მიკვირს, რამ დანიარტა ასე შენი უმწიკლო სული. ჩანს, ბოროტად შობილზე სასტიკია ბევრით გაბოროტებულა.

პედრო — მე დამკირებამ ამაძალა შენი გონებისთვის მიუწყდომელ სიძალემდე. შენ კი დიდებამ მოგაქცია დამაგრულა ჭუსლის ქვეშ და ვერა ლომობერებით ვერ დაგიფარავ სამართლის მუფუფობის წინაშე.

დედოფალი — (ტრეოლით) მაინც მე მინდა გაიგო, რას მიაჩნებთ... თუმცა... უკვე ვგრძნობ...

პედრო — შენ გინდა სიციხლე? ო, როგორ ძალიან გეწინია!..

დედოფალი — არა. მხოლოდ, ვთხოვთ, დამმარბეთ ჩემს პატარა წმინდანთან, მე დედა ვარ, ჩემ-



თან გეძახის მისი პატარა საფლავიც! შენ მის გვერდით არა გაქვს ადგილი, არც იმ ვნე-
ბასთან გაქვს საერთო, რის ნაყოფადაც ის გაჩნდა, შენ არა ხარ აქ ჩემს მხანსღერობაში,
არც სიცილივლ შეყვარს — არ მინდა.

პედრო — (ტყვილით) ნუ ლაპარაკობ მაგ ხმით, მაგ ხელებით... არიან ათისი დედები, იმათ
ხელებს ვერ ზედავდი, შათი ცრემლების ტბა დგას სამოთხეში და დღეს შენიც ერთისი.
დედოფალი — გული გეტყინა? რამდენ ცრემლებს აღინებ შენ... თუ გრძნობ იმ საშინელ შეც-
დომებს, თუ კიდევ დარჩა შენში ადამიანი, წადი, გაიპარე ახლავე, სადმე, უდაბურ მო-
ნასტერში. მე თუ ვიქნები დედოფალი, ვერაფერს მოგნახავს. წადი, ილოცე იქ მხურვა-
ლედ და, ვინ იცის, ეგებ იგრძნო, რომ ღმერთმა შეიწყნარა შენი ლოცვა!. მაშინ მღუ-
ღარე ცრემლებით ილოცებ... ილოცებ სიბერემდე და დაუბრუნებ სულს თავის პირველ
სახეს.

პედრო — (მღელვარეთ) დარაჯი!
დედოფალი — შეშლილი!
(მოადგება ტერეზა შეიარაღებული როსკივებით).

პედრო — (დედოფალზე) გაიყვანეთ!
ტერეზა — (შეიარაღებულებს) გაიყვანეთ!

პედრო — ამის ზარმა დარეკა, ფხიზლად იყავით!
როსკივები — გვესმის!

დედოფალი — (პედროს) გწაველი, გწაველი!
(მედიდური ნაბიჯით მიჰყვება ტერეზას, შემოდის კარლოტა).

კარლოტა — მომისმინე, პედრო, მხოლოდ არ შეშფოთდე!
პედრო — რა გინდა!

კარლოტა — (მწუხარედ) ჭალაქში გაჩნდა შავი ეამი.
პედრო — ეს ჭორო არ არის?

კარლოტა — ხმა კი სწრაფად ვრცელდება ჭალაქი ხერხელებში ჩაძვრა. მეომრებს როგორ
შეაგროვებ?... ჭუჩუბში გამოდიან მხოლოდ მიწისძვრით შემოღილები და მთვრალები.

პედრო — (უცქერს) შესინებული ხარ. შიში ვალაპარაკებს?
კარლოტა — მე შესინებული ვარ?

(შემოყოფს თავს ორი მაწანწალა ბავშვი, შავი ეამით სწეულები).
პედრო — (სახეს მიაპყრობს, შეკრთება) ახ!

ავადმყოფები — (მწუხარედ) ჩვენ შშობლები დაეკარგეთ.
კარლოტა — (გმინვით დაიხვეს უკან) შავი ეამი?

პედრო — (უბლოვდება ავადმყოფებს) თქვენ ავად ხართ?
კარლოტა — (შეყოლებს) არ შეეპარო! (ავადმყოფები მიდიან).

პედრო — უფალს უბედურების გზით მოაქვს ბედნიერება, როგორც ჯვარცმის გზით აღდგომა.
კარლოტა — (ხელში წაავლებს ხელებს) პედრო!

პედრო — ეს შავი ეამი მტერს თავზარს დაცემს, ჩვენ კი ვერაფრით შეგვაშფოთებს.
(კარლოტა და პედრო მიდიან, სიფრთხილით შემოდინან მინისტრი, ლეიტენანტები, ბა-
რონი და სხვ).

1 ლეიტენანტი — მე ერთი ტუსადის სამოსელი ჩავიციე, ბატონო მინისტრო, ტყვე დედოფლის
სადგომი დავხვერე. დედოფალს სამშობრება მოეღის... მაგრამ დარაჯების შეთაური
ხელს გვიწყობს. მას პედრომ საყვარელი მოუკლა და ვუღოთ ჩვენც არის.

2 ლეიტენანტი — როგორმე დროზე მივეშველოთ...
მინისტრი — (ფრთხილად გადახედავს ყველას) ბატონებო, მე მართო ლეიტენანტები დამიტო-
ვეთ, თქვენ გარეთ მტერს თვლი ადევნეთ. (ყველანი მიდიან, გარდა ლეიტენანტებისა).

მინისტრი — მე გავიგე, რომ აჯანყების ჩასაქრობად, ჯარების უფროსად დანიშნულია უფილი
სატუსალოს უფროსი მიქელო.

1 ლეიტენანტი — თუ დროზე შემოვიდა დედოფალი გადარჩება და ყველაფერს მოუვლის.
მინისტრი — საუკეთესო მიქელო სძულს ხალხსაც და ჯარსაც. ამას გარდა, ვვირგინოსანნი თუ
ასეთ გარემოებაში შეხვდნენ ერთმანეთს, დედოფლის ბედი განწირულია.

ლეიტენანტები — რისთვის, ბატონო მინისტრო!
მინისტრი — გვირგვინოსანთა შორის უთანხმოებია.

2 ლეიტენანტი — იმედია, თქვენი დახმარებით ვაიფანტება ეს ბურუსი.
მინისტრი — როგორღა! მეფემ მარჯვენა ხელად გაიხადა მიქელო-ადამიანი მეტად სასტიკი,
გაუნათლებელი, ამავე დროს, ვიცით, რომ მეფეს საკუთარი ნებისყოფა აკლია.
ლეიტენანტები — (შეწუხდებიან).

I ლეიტენანტი — ბატონო მინისტრო, თუ ასე მოხდება, ჩვენი სიცოცხლე დაკავშირებულია შენს ბედთან.

მინისტრი — შე მეგობრა, რომ თქვენ ატარებთ კეთილშობილ გრძნობებს. ეს გაკავშირებთ დღევანდელ ჩემთან, შე-დედოფალთან... მაგრამ სურვილები არ კმარა, დრო მოითხოვს ჩვენგან საქმეს. საქიროა, მტკიცედ შემორჩილებოდით.

ლეიტენანტები — ფიცს ვაძლევთ.

მინისტრი — პირველი საქმეა დედოფლის ტყვეობიდან დახსნა... შემდეგ მის საფარქვეშ თუ გონივრად ვიმოღეწებთ, მოვეშუშებთ ქვეყანას ღრმა პრილობებს.

ლეიტენანტები — ვაუმარჯოს დედოფალს! ვაუმარჯოს დიდ მინისტრს!

მინისტრი — (ლეიტენანტებს) ახლა იცით, რა უნდა ვაქეთოთ.

ყველანი მიდიან. შემოდის ამალია — მეძაღვი ქალი, რომელსაც შტრებზე ნაძარცვი ქსოვილები მოესხამს, წელს ქვევით კი ცუდად აცემა მის გვერდით ახლავს შემინებული ბარონი).

ამალია — (ჩასტკერის თანაქინდრულ ბარონს), პო, რა გზას დაადექი!

ბარონი — მიუვარხარ!

ამალია — (ვაღიზიანებებს) მიუვარხარ კი არა...

ბარონი — სინდისს გვეციებ, ამალია!... ამალიკო!

ამალია — მამ (მძიმედ დაადგამს ფეხს მიწაზე და ასწევს) აკოცე ფეხის ნაკვალევს!

ბარონი — ეს წმინდა გრძნობის აბუხად ავდებია.

ამალია — (მძაფრად) ძაღლი ის კი რა იყო, მთელი ღამეები მიწველებდი და დღისით ქუჩაში შესსყენ გამოხედვას მიკრძალავდი!

ბარონი — შაბატე, შე უცოდველი არა ვარ!

ამალია — (აძლევს ხელს. ბარონი სწრაფად კოცნის) ფინია!

ბარონი — (უკმაყოფილოთ) შე აღაშინი ვარ!

ამალია — განა შე უგრძობელი კანი მქონდა, ბარონო, როდესაც ჩემს ტანზე დაღვდი ბინძურ სურათებს, ახლაც მანია... და, როდესაც ტყვეობისაგან აკეცილებდით, ხარხარებდით... შე ვიყავი ახალგაზრდა და შშოიდა... ქმარი მყავდა და ციხიდან არ გამოუშვეს. შიოდა ჩემს პატარა დას, სულთ ავადმყოფს... საცოდავს... ბავშვს...

ბარონი — დავეიწყით... ვიცხოვროთ მეგობრულად! ტყბილად!

ამალია — (გაატყამს სილას) უსინდისო!

ბარონი — თქვენ დასცილით იმ ნაზ გრძნობას... რასაც ვინციდიდი...

ამალია — თქვენ ყველანი ნაზები ხართ და სულ განიცდით!

ბარონი — ასე ნუ ლაპარაკობ ამალია!

ამალია — ვხედე, რად წუწუნებ. შენ იცი, სად იმალება მინისტრი და დიდაკობა გეშინია ჩემი, ხომ ვინდა ხელიდან გამისხლტე და სადმე ხერხელში შეძერტე!

ბარონი — რა ვიცი, სად იმალება მინისტრი... მეშინია! ერთი რომ დაეყვირო, მოვლენ ტუსალები და ჩამოშახრბობენ, აი, იმ ბოაზე.

ამალია — კარგს იზამენ, თუ ჩამოგაბრბობენ! კატა ხარ!

ბარონი — ნუთუ ასეთი ცივი გული გაქვს, ამალია!

ამალია — შენ, სხეებმა... სისხლიდან დამცალეთ, თქვენ წაიღეთ ჩემი სიცოცხლე, კეჟა, გამაშვრეთ და შემდეგ დამტყუებ წიხლები, აი, ასე! (სცემს ტლიწყებს ბარონს) ვადამაჯღეთ. დავეყო ხმელ ქვესაფეთ... (ფიცხად) შე ვიციროდი და თქვენ მაგინებდით, შე ეტროდი და თქვენ დამციროდით. და ახლა არ დაგზოგავთ! დამრჩა ყელში ხმა და ვიყვირებ...

ბარონი — (შეშინებული) ეე... მოდის... ღვთისგულისათვის!

ამალია — (ყვირის) ტუსალებო! ტუსალებო! ტუსალებო!

(ბარონი აპირებს გაქცევას. ამ ხმაზე შემობრბის ფრანცისკო იარალით, რა შეხებდავს ამალიას, ვაშეშუღბა. სტაყებს ხელს. აკეირდება. ამით ისარგებლებს ბარონი და შირბის).

ფრანცისკო — (ჩასტკერის ამალიას) შენი სახელი?

ამალია — (უტკერის. შეკრთება) ფრანცისკო!

ფრანცისკო — შენა ხარ? ამალია?

ამალია — განა ცოცხალი ხარ? მეგონა ჩაკედი ციხეში.

ფრანცისკო — ისე დაღვუღხარ...

ამალია — (შწარე ღუშოლის შემდეგ) ჩემში არა ყრია რა!

ფრანცისკო — ვხედავ... ეჰ, სულ მოშენარხარ.

ამალია — (ქვითინით) არც ის სიმღერები მახსოვს... შე არაფერი არა მატებს, რაზედაც ღირდეს დალაპარაკება... (ქვითინებს).

ფრანცისკო — სხვა იყავი მაშინ... იმ დროს... როდესაც შე და შენ პორტოლის ეზოებში, საქ-

ჩაეხებით ხელში დაედოოდით და ემდებოდით... შენს პატარა დას ჩამოეატარებინებდით ჩემს ქედს და მსმენელები ჩაუყრიდნენ შიგ წყრილ ფულებს რა უშავდა... ცეცხლოვად...

ამალია — მერე მე არ გამოიხარია. მერე ქერა შეიქნა უღმობელი... ჩემი შვილებზელი...

ფრანცისკო — სამაგიეროდ, ნატრსადარმა სხვაგვარად ჩამოვიარე: მე ვამტრევედი, ვაფენდა ქისკრებს, შევდიოდი ყველგან, ნაცნობ ვზოგებში და ვყვიროდი. „ამბოხება!“, „ამბოხება!“ ჩემს ხმაზე ზოგნი კანკალდებდნენ, ზოგნი კი გამურულ სარდაფებიდან, ან ნანგრევებიდან ამოდიოდნენ, ვნთებოდათ თვალები, და შორბოდნენ, ურისები მომყვებოდა. აგრევე, სხვა ამხანაგებსაც. სხვა უბნებიდან მოჰყვებოდნენ. დაესრულებული ზურათებით ვგროვდებოდით პედროს გარშემო და პედროს გვანაწილებდა, ისე, როგორც ღმერთი ანაწილებს ქაბებს ქვეყანაზე... შენ სად იყავი? ამდენ ხანს ველარ დამინახე!

ამალია — სად ვიყავი სულდო, სულელი მეთქი, შენ რომ ჩემთვის დაგეჯერებინა ვანა სატრსალოში ამოჰყოფდი თავს!

ფრანცისკო — (დაბედავს ჭრილობაზე)
ამალია — დაჭრილხარ, შე საცოდავო.

ფრანცისკო — ე, ვანა ეს გააწრული მადონებს! მტერმა უკან დაგვიწია!...

ამალია — იბრძოდი?... უბედურო, რისთვის!

ფრანცისკო — სიმართლისათვის, შენთვის, შენ რომ დამაგრული ხარ, ჩემთვის და ყველასთვის...

ამალია — ფუ! რას რომავს.

ფრანცისკო — კიდევ ამისთვის, აი (ამოიღებს უბიდან დიდ ქისას და გაშლის) ამისთანა კიდევ მაქვს. შენ ვეძებდი, ცხოვრებას დაეებრუნდებოდი-მეთქი. ეკ, რა ღირსი ხარ!

ამალია — (სტაცებს ხელს ქისას) მე არ ვარ ღირსი? ყველაფერი შეგწირე! (ეებრძვის).

ფრანცისკო — (წაართმევს ქისას. იღებს უბეში) მოგეცემდი. სადმე ერთოდ გადავიკარგებოოთ, თუნდაც, შორს — შენს სამშობლო ვენეციაში. იქ ვერავინ ვერ მოგეცემნოდა, მაგრამ შენ ისე დაღემეულხარ, პირველივე დამანახავი ქეას გესვრის. კაცო ნამიჯზე ვერ გენდობა.

ამალია — მერე, ჩემი ბრალია, შე უღმერთო, ჩემი ბრალია! შენ თვითონ რას ქვაებარ, ძლივს გიციანი. ფრანცისკო-მეთქი, რომ დავიძახე, ასე მეგონა, რაღაც ნადირს დაეარქვი ეს სახელი.

ფრანცისკო — მერე, ჩემი ბრალია!
ამალია — მაშ, ვისი?

ფრანცისკო — ეკ, რა გესმის საცოდავო... საცოდავო-მეთქი. რაღაცა მაინც შეგარჩენია იმ დროისგან.

ამალია — (მოფერებით ვადაუსვამს ხელს) ეკ, წაიდა ყველაფერი (მხურვალედ ატირდება).

ფრანცისკო — ეკ, ახლა ის მიკლავს გულს, რომ უკან დაეიხეფთ. და... აი, წამოვედი პედროს საქებრად... დაერბივარ, ვეძებ და ვერავის ვხედავ, რაღაცა ცუდი ამბავია.

ამალია — მაშ, შენ იმათთან ხარ, დედოფალს რომ დასჯას უბირებენ?

ფრანცისკო — ჯო.

ამალია — (უტბად) დიდ კაცებს და მინისტრებს რომ ეძებენ!

ფრანცისკო — მაშ.

ამალია — (დაიდებს ტრჩზე ხელს) აბა, რად გაეშვით ხელიდან ის ბარონი!

ფრანცისკო — ბარონი? როდის!

ამალია — აი, აქედან რომ გაიქცა. მან იცის, სად არის დიდი მინისტრი. მე თვითონ დაეინახე მასთან.

ფრანცისკო — შეგიძლია მონახო? იცი, სად წაიდა?

ამალია — ვინ იცის! ეეძიოთ.

ფრანცისკო — მოვნახოთ.
(ამალია და ფრანცისკო მიდიან. შემობრბიან როსკივები და კარლოტა ქალებით. მოუღერებენ ერთმანეთს იარაღს).

კარლოტა — დასახარობი ხართ, თქვე თავხედებო, როსკივებო!
ქალები — როგორ მოგეტაცეს დედოფალი!
კარლოტა — სწორედ, როცა ბოლო უნდა მოგველო, გააფრინეს.
1 როსკივი — რა ვქნათ, ტერეზამ გვილაღატა.
2 როსკივი — დაგვლუბა დედობილმა.
1 როსკივი — შე ეატუბ, გაბრაზებული იყო გონზალოს დასჯისთვის, და პედროზე შერა იძია.
კარლოტა — სულ ვართია, თუ ვერ ნახეთ, დავახარობთ.
ყველანი — ეეძიოთ ყოველ მხარეს.
(ყველანი მიდიან. შემოდის ოთხი მღაბიო).



- 1 მდაბიო — ხედავთ, რა დღეში ჩავვარდით? დედოფალი გაპარულა!
- 2 მდაბიო — გაპარულა და ქალაქგარეთ ზეიშია.
- 3 მდაბიო — ჩვენ რა ექნათ ახლა, ვის აფხვეთ!
- 4 მდაბიო — პედრო მთელ ქალაქს საბრძოლველად ერეება, ყველა მდაბიოს დანაშაულშია ჩამბმული და რა პინა, უნდა გაიყენენ.
- 2 მდაბიო — თუ ასეა, ვერც ჩვენ დაიკრებთ ხელებს.
- 3 მდაბიო — წამოდით, სხვებსაც შევეკითხოთ.
- 2 მდაბიო — ვის შევეკითხოთ, სანამ დროა, ვარაუდით ძველი ბატონები, (შემოდის პედრო, შემოსდევენ თანდათან სხვადასხვა მხრიდან ალფონსი, გუგავა და ფრანცისკო)
- ალფონსი — დედოფლის გაქცევამ ხალხი შეაჩვია.
- პედრო — თქვენ რას აკეთებთ!
- გუგავა — ერთი ქუჩით მტრის რაზმი იპრებოდა ჩვენგან. მე სახლები დაწვი, ქუჩაში კოცონები დავანთე და მტრის შემოტევა შევანერე.
- ფრანცისკო — მე შევხვდი ამ ქალს, რომელსაც სატუსალოში ვივინებდი და ვტიროდი. მტრის ბუნჯი მომანახვინა. ათი რაზმელით მიეუხტა მტერს, მაგრამ რაზმელები დამიბოცეს და ის ქალიც მომიკლეს.
- პედრო — წაიდი, ახლაც წაიფრან ჩემი რაზმელების ნაწილი. ის ბუნჯა მოთხარე, შემდეგ ყველა, ვისაც იარაღი იქვს და უკან იხვევს აქ მორჯე, გამოაცხადე, აქ მოიყარონ თავი. (ფრანცისკო მიდის. შემოდის ნიკოლო. დაღვრემილია).
- ნიკოლო — ქალაქ გარეთ მეფის ჯარი დაბანაკდა. დედოფლის გარშემო, კიდევ, ცალკე ლაშქარი იყრიან და ხალხი მისკენ შედიანება.
- ალფონსი — ეჰ, მდაბიო ხალხზე ვეღო მტერსა. ნაპირზე განძს მხურვალედ იცავენ ერთმანეთისაგან, ბრძოლაში კი ტუსალებს არ შევლიან.
- პედრო — ბრძოლა არ არის, როცა მდიდრებს ძარცვებენ!
- ალფონსი — ამას სწადიან არა ქონების ვასაერთიანებლად, — ნაძარცვით იბრწინებიან.
- პედრო — დე, ასე იყოს, უფლის მოციქული წერს, თესლი თუ არ დალბა, ახლად არ აღმოცენდება.
- ნიკოლო — არა, ალფონს შენ ხმა არა გაქვს ვასალები. როცა ქალაქი შემშლილი ხის ქერქს ქვამს, შენ ახერხებ მდიდრული სუფრების ვაშლას. დღე-ღამ ნადიმობ და ლაღობ ქალებზე ძალადობით, ბრძოლაში კი ერთხელაც არ გამოდისარ შენი ხროვით.
- ალფონსი — განა ეს ბრძოლა არაა, მე ამ ვასაქირში ხალხს ვამხნევებ ჩემი ქვიფით.
- ნიკოლო — (გააწყვეტინებს) შენა ხარ მძორი და ასეთი პასუხისთვის პედროს თვალწინ ვაგაპობ.
- ალფონსი — (შემტრთალი) არა... ქვიფს თქვენ გვერდით ბრძოლა მიჩნევიან.
- პედრო — მაშ, ნიკოლო, შენ გაბარებ ხელში ალფონსს თავისი ხროვით და დღესვე სასიკვდილო კრილობებით დაამტკიცონ, რომ ქვიფს ბრძოლა უჩნევიანთ.
- ნიკოლო — აქამდე დარი გვადგა.
- გუგავა — არა, ნიკოლო დედოფლის გაქცევა ცას ვერ დაგვიბნელებს.
- პედრო — მას გაქცეულს ღიდი ღვარძლი ვაყვია მაგრამ ვერ უშველის მტარვალებს!
- ნიკოლო — აი, სულ ვიწვევ და ვერ ვამთავრებ სიტყვას, ვერ ვიბედავ, ვიფხრა სიმართლე. იმ წუთიდან, რაც დედოფალი გაიქცა, სუყველაფერი აირია. ვნანობო, რომ არ დაუჯერეთ კარლოტას და ტერეზა დარაჯებში ვაყრიეთ.
- პედრო — სად არიან საენის მეთაურები?
- ნიკოლო — ზოგნი ნაძარცვს იკადებენ და გზებს ეძებენ, მტერზე უფრო ჩვენ გვემალებიან.
- პედრო — არ იციან, რომ ხორციელად არ ეცხოვრებათ, რომ ისინი მხოლოდ შურისძიების სულებია?!
- ნიკოლო — ქუჩებში მიინც მოვანწარი ყორეების ამართვა და მეომრები ჩაეყენე. მრწამს, ისევ საშველს გამოეჩახე. თუ ვერა, დავბრუნდები და ვიბრძოლებ, სანამ ჩამაძიდლებენ. (ამაგრებს ტირილს).
- პედრო — ნუ სცოდავ, რაც არ უნდა დაგვატყდეს, გამარჯვებული ვართ. ჩვენ არ ვაგონილი აღმოვითება ვანუცხადეთ უსამართლობას.
- ნიკოლო — შენი ბედი მაშინებს.
- პედრო — მე საფრთხე მხოლოდ ციხეში მაღვა. ახლა დახსნილი ვარ სიკვდილისაგან ჩემი საქმით.
- ნიკოლო — არ მეშვებები, მეცოდები.
- პედრო — არა, მე ისეთი შარავანდელით შემოსია ამ დღეებმა, ეს არ გეთქმით. მე, ტუსაღმა, ქვის კედლებში ქიასავით სიკვდილის მოლოდინზე აწვიე ურო და ისე სასტიკად დავივი: ქვეყანას უსამართლობისთვის, რომ მიწისჭერის და წარღვნის რისხვა დავავიწყე... და თუ

სივედილი მომწვია, სამართლის ურო აღმართულია და დაამბობს დასამბობს...
(შემოდის ფრანცისკო რაზმელეზით, შემოსყვება მღაბით ხალხი)

ფრანცისკო — მტერი ქალაქში შემოვიდა. მეფის ჯარს მიჭელო მოუძღვება. მტერს უნდა
სახსრიაბელებს დგამს ტუსალებსთვის. ჩვენი რაზმები ამოვიდნენ სანგრებიდან და უკან
იხვევენ. შე ყველა რაზმის თავები გაეფრთხილე, აქ შენთან მოიყარონ თავი.

ნიკოლო — ასე უცხად არ მოველოდი შემოტევას.

მეხები ხალხიდან — მიჭელო მოდის უფლის რისხვად, გვიშველებ! არ გვინდობს მღაბით
ხალხს ცოლშვილიანად გვსრისავს! ნანგრევებშიც ვერ ვემალეებით მიჭელოს ბორბოტ თვა-
ლებს! დაგვიხსენი, პედრო! დაგვიღექ კელად!

პედრო — სიმხდალე არ გიშველით.

მეხები — უძლეური ვართ, იარაღი გვაქვია!

პედრო — ცოცხლებმა შეკვრების იარაღი აიღეთ, დაირაზმეთ და აქ მოიყარეთ თავი, გოდებთ
ვერ მივლივთ.

ნიკოლო — მე ჩემს მეორებს მივხედავ, რა მოუვლიათ.

პედრო — გასწიეთ ყველამ, ღმერთი არ გაგვიწიავს. მოაგროვეთ თქვენი რაზმის თავები მეომ-
რებით და ყველას აქ მოუყარეთ თავი. აქედან ვაცნობთ მტარვალს რისხვას, ო, როგორ
ჩქარა მინდა, ეს გადაამწყვეტე წუთი დადგეს. წადით ახლავე. შე ჩემი რაზმით ჩამოვიფ-
რენ ყველა ქუჩაზე, თქვენც ჩამოვივლით. (ყველანი მიდიან. შემოდიან წოწორია პატარა
სკივრით და კარლოტა).

კარლოტა — არ არის პედრო, სად ვეძიო!

წოწორია — თქვენ ახლა ისე თავაბნეული ხართ, ქალაქში კი არა, ერთ პატარა ოთახში რომ
დაგამწყვედიოთ, იქაც ვერ ნახავთ ერთმანეთს. დაცია, ხომ გამოუცხადებია, რომ სუვე-
ლამ აქ მოიყაროს თავი.

კარლოტა — მერე, ვერ ხედავ, როგორ აირივნენ? სუყველა გარბის აღმა-დაღმა. ვერაინ ბედებს
შეებარბოლის ჯალთ მიჭელოს. ამაზე მეტი შეშფოთება მიწისძვრის დროსაც არ ყოფილა.

წოწორია — მართალია, მტრის დასახვედრად აქ თავს ვერ მოიყარონ. ეძებენ ხერხებს, ან ბი-
ლიკებს გასაპარავად, მაგრამ ჩვენები, მარტოც რომ დაჩხნენ, მოვლენ.

კარლოტა — (იხედება) ხედავ, ნაძარცვს ყრთან ვზა-ვზა, ისე ვარბიან.

წოწორია — ო, შე კი კუთვით მოვეყოლე ამ საქმეს. არავის სისხლი არ დამიღვია, არც მამიშე რა-
მე მომიღვია ზურგზე. ეიცოდინე, ოხრად დამარჩებოდა. (ასწევს სკივრს) მხატვა და
ძვირფასი.

კარლოტა — ეჰ, შე კი მარტო პედროს გულის მოგებას ვეძიებდი, მეტს არაფერს.

წოწორია — აჰ შენს ხელშია.

კარლოტა — არა, იყოს — არ ვეკიდები, მხოლოდ მინდა ავაცდინო საშინელებას, — ხალხის
წინაშე დამცირებას ჯალათის ხელით.

წოწორია — კიდევ იხსნი და მის გულსაც დასაქუთრებ.

კარლოტა — არა, უტუ, ბედნიერებაზე არც ვოცნებობ.

წოწორია — ნატერა არც ვკირდება, თავისით მოდის. იმ ჩემი პატარა, ჩქარი გემით როცა უც-
ხო ნაპირზე გავალთ და იქ ნაცნობი და თანამგრობნი შენს მეტი არაინ ეყოლება, ვის
მიანდობს გულს.

კარლოტა — ო, შენ ჩემთვის, ღმერთი თუ არა, ანგელოზი მაინც ხარ.

წოწორია — თუ ანგელოზი არა, კეთილი ხომ ვარ! ჩემვან, ვისაც დაბადებიდან ეშმაკს შეძახიან,
ესეც დღი საქმეა.

(შემოდის გუგავა მონებით).

კარლოტა — პედრო სად არის?

გუგავა — აქ დაგვიბარა.

მონები — (შეხერხებთან) ორიოდ კაცო დავრჩით, სულ დაიღუპნენ აქ, რას მოველით!

გუგავა — რასაც ბედი გვარჯუნებს.

1 მონა — ბედი მოღრუბლულია.

გუგავა — მაინც დავხვდებით. ვცადოთ. აბა, დაფიქრდით, — გულზე ხომ ხელს ვერ დავიკრფთ.

მონები — რა მოვიფიქროთ, აჰ!

(მონები ცალკე დგებიან და მსჯელობენ).

კარლოტა — (გუგავას) არის ერთი საშველი, მეტს ვერ ეხედავ. მოიწი, უტუ, აუხსენი,

წოწორია — აი, ამ სკივრში რა მოვაგროვე, მიკოლია. (იწყებს სკივრის გაღებას).

გუგავა — კვიცი გვარზე ბტის, ნამდვილი წოწორია ხარ.

წოწორია — (შეაღებს სკივრს და დანახებს) ხომ ხედავ!

გუგავა — თვალი კი მომჭრა.

- წოწორია** — მერე, რად შინდა ბეშინაჟეშა ზეახემ ერთი ანდაზა იცოდა; საყვარელი და სიყვარული ერთად მომადგაო.
- გუგავა** — ჰო, თავი ოხრად გვირჩება და ეს მარტო ცოდვად დაგვედება კისერზე.
- წოწორია** — არც მასია სიქმე. ამაზე მეტი შქონდა და იმით ჩქარი ხომალდი შევიძინე, მაგრამ ერთი კაცი უამაშიდაც ცოდვაო.
- გუგავა** — ჰო, ამდენ ზღვებში მარტო რა გამიყვანს, რა ვადამარჩენს...
- წოწორია** — ამიტომ სიყოფს დავადექი და გადაეწვიტა, შენ და პედროს გომელოთ, გაგაფრინით თქვენი ახლობლებით. შენ წოწორიებს ტყუილად სწუნობ, — სულ მალაიანები ვართ, კიდევ ის არის ჩვენი ბედნიერება, რომ ჰქუა არ გვამაშიებს.
- გუგავა** — პედრო ხმაღს არ ჩააგებს.
- კარლოტა** — ხმალი ვადატებილი ვაქვთ. (მონებზე) ზედათ, იმ ზეხზე ძლივს დგანან. სხვები მხოლოდ ვადამალავან ფუსფუსობენ. მტერი ისე გათავებულა, იმედი აქვთ, რომ ცხადდ შეგახყრობენ შეთაურებო.
- წოწორია** — ჰო, მიქელოს თან მოაქვს, თურმე, სახარხოზელს ბოძები. ხალხმა დაინახა.
- გუგავა** — მოვიდეს პედრო და ვითხოვთ, ხართ თუ არა ღირსი, აქვე წესი ავიგოთ.
- კარლოტა** — თქვენ ხართ ამის ღირსი, რომ აქ ჯალათებმა სახარხოზელაზე ავიყვანონ, დაცონონ? (მორეული ყვირნა) იმ, გესმით რა ამბავია. თქვენ გინდათ, ეს სინამდვილე სიზმრად მიიღოთ, თქვენი სიზმარა კი სინამდვილე! ჩვენც ავიყვებოდით, მაგრამ სიყვარული გვაფხიზლებს. რად ემუქრები უტუს, მისთვის რომ გამაზადებულ ხომალდიდან გამოიქცა და ხელს გიწვდის ვადამარჩენაღ?!..
- გუგავა** — ეხედავ ასეა... მაგრამ ვალი მბორკავს. ამხანავებს როგორ დავემალო!
- კარლოტა** — აქ ერთად ველის სირცხვილიც და სიყვდილიც.
- გუგავა** — რა ექნა, იმ, თავი მისყდება.
- წოწორია** — იცო, რა გიოხრა, მიყოლია, როცა ზონის წმინდა გიორგის ტაძარში ცირას გვერდით წარდგება ჯეარსაფერად, იქ გავახსენებ, რომ სამშობლოში ცოცხლად დაბრუნებისთვის მოკვლას მიპირებდი.
- გუგავა** — კარგი, გეყოფა, უბრია, შე უღმერთო, სულ ფეხს ნუ მადგამ წყლულზე.
- წოწორია** — ნახაულები ხატს გუფიცება, იქ ცირას წინაშე გავახსენებ და გაგაწითლებ.
- კარლოტა** — წადით, შე პედროს ამოვიყვან ხომალდზე.
- გუგავა** — პედროს მოიყვან?
- კარლოტა** — ფიცს ვაძლევ, ერთად მოვალთ.
- წოწორია** — წავიდეთ. აწ ლაპარაკი რა საჭიროა.
- გუგავა** — გეშუე მოიყვან პედროს?
- კარლოტა** — მამ, რად გეშუეობები! შენი თავი თუ არ გებრალდება, ის შვიცოდე.
- წოწორია** — მისი დალუბვა რად გინდა.
- კარლოტა** — ეს არის შეგობრობა?!.
- გუგავა** — წავიდეთ.
- მონები** — სად?
- გუგავა** — გემი ვიშოვეთ.
- მონები** — ეს სანატრელი ამბავია. საით გავედგეთ!
- წოწორია** — ზღვა მთლად გზა არ არის, თქვე მტრებო, აუშვით აფრა და ვითრინით.
- მონები** — ო, ზღვაზე!
- გუგავა** — მამ, ვიკლით კარლოტა ზღვის ნაპირთან.
- მონები** — ზღვაზე, ზღვაზე ვითარეშოთ!
- (გუგავა, წოწორია და მონები მიდიან. კარლოტა მღვლეარებით იხედება. შემოდის იოანე დღურებშილი და მოტეხილი. მერე მხრიდან შემოდის ალფონს, მძიმედ დაჭრილი, კარლოტა მათგან შირს დაიხვეს).
- ალფონს** — ბებერო... აა, მიშველე... თუშუა შენ მთლად მოტეხილბარ... (დაეშვება მიწაზე).
- იოანე** — მომცლეა ბავშვი, საყვებო ვერ ვიშოვე... რაინ მავიერ, რალე ნახარში შევასვი და არ შეიკრთ. რა ყოფილა ბავშვის სიყვდილა! როგორ იტანჯებოდა! გუდილდა თვალები, გონიერი კაცივით მიქეროდა... დახეუა სამუდამოდ... მერე დავმარხე მიწაში და... ჩემს ჯერს ვუცდი.
- ხმა** — კარლოტა! (კარლოტა შეკრთება) ის ქალები გაწვიტეს, შენ რომ ყორუზე დააყენე.
- კარლოტა** — ეიცო, ეიცო!
- ხმები** — კარლოტა, ჩვენ პედრომ დავგიზარა. ცოტა-და დაერჩით, ზოგი ტყე-ველით გააპარა, ზოგი — ზღვით.
- კარლოტა** — ვისაც შეუძლია, წავიდეს, გზა მონახოს!



მძაფრი ხმები — სად არის პედრო, კუდიანო! ჩვენ გონხალის მეგობრები ვართ, — შტებე უნდა ივავთ და მიქელს მივართვათ გულის მოსაღობად.

კარლოტა — მაგით არავინ შეგაწყალვთ.

მძაფრი ხმები — შურს ვიძიებთ.

კარლოტა — დროს ნუ კარგავთ, თავს უშველეთ, ცოფიანებო!

მძაფრი ხმები — ესეც ავაწყოთ!

კარლოტა — მე რას მერჩით, თქვენს დას, კეთილებო! ისე, უბრალო გულით გიწოდეთ ცოფიანები. (კარლოტა შიშით იმალება).

გლეხების ხმა — ჰეი, გლეხებს გზა მოგვიტრეს, სად არის პედრო, გაგვიკაფოს გზა, ან იქით, ან აქეთ.

კარლოტა — (გამოჩნდება) ნუ უცლით პედროს, თქვენს გარდა, სხვა ჰირიც ყოფნის.

გლეხების ხმა — სად წავიდეთ?

კარლოტა — როგორც ვინდათ, თავს უშველეთ, ბილყები მონახეთ.

აღფონი — კარლოტა!.. რას სჩადი, დედაკაცო!

კარლოტა — კიდევ აქ მითვალთვალე! რად წაქეულებარ, ო, დატრილი ხარ?... მიმედი?... (ღუმილი) დამარცხებულ-დამხვეულებს ვაფრთხილებ, თავს უშველონ, განა მოლაღატე ვარ!

აღფონს — შენ ვინდა პედრო გადაარჩინო?

კარლოტა — მამ!

აღფონს — ვაქაცები მისთვის კედებიან, რომ ხალხის გულში დარჩნენ. — გმირები ქვეყანაზე საფლავიდან იზადებიან და არა დედის საშოდან.

კარლოტა — შენ ვინდა, რომ ის მოკვდეს?

აღფონს — არა, არა, ჩემთვის უკეთესია, იცოცხლოს. თუ მოკვდა, გმირის სახელი მას ერგება, თუ გაიბარა შე დამარცხება და ახლა არაფერიც არ დამიჯდება, — ხომ მაინც გვედები.

კარლოტა — რა გმირობაზე ლაპარაკობ, საცოდავო.

აღფონს — ო, სული მესუთება... (სიმწარით წამოღგება; მიშველეთ... სცენის აქეთ გადავარდება. იოანი წამოღგება და უუერებს),

აღფონის ხმა — ჰაერი... ო, გული... მიშვე...
იოან — (ავივრდება) გათავდა კაცი.

კარლოტა — საწყალი ბირველად გავიდა ბრძოლაში,

იოან — კაცის სისხლი არ აძევს?

კარლოტა — აძევს, — უიარაღები მოუტლავს. ქალებზეც ძალადობდა ახლა ვიღაცას დაუტრია და ფიქრობდა, გმირის სახელი წაერთვია პედროსათვის. ისე გულით, კეთილი იყო.

იოან — კი, ციხეში კეთილები იყვნენ. ზიტრ რომ შემოფრინდებოდა, სდუქნით ვფერებოდნენ... მხოლოდ თავისუფლება რომ იშოვეს, მაშინვე ეცნენ ადამიანებს, ერთმეორეს...

კარლოტა — შენ არ გესმის, არც გიცხოვრია.

იოან — ზო, ცხოვრება ციხეში მოხუთა და ვინ მოთელის, რამდენ ცოდვას ჩამადენინებდა, გარეთ რომ ვუოფლოყავი.

კარლოტა — სულ თარბე გვივინა, მთლად დავიწყებული გქონდა ეს ქვეყანა.

იოან — მთლად დავიწყებული მქონდა ეს ქვეყანა, მხოლოდ, ბავშვი რომ ავიყვანე ხელში, ვაღვიძიე. ის თოთო იყო... არც ერქს არ გვიცხოვრია, ორთვ უსუსური ვიყავით... მაგრამ მთლად გამომაკდეინა ამ ქვეყნის სიტყბო და სიმწარე... მას აქეთ, რაც მისი თვალები დაიხუტა, პედროს ვუუერებ და ვფიქრობ...

კარლოტა — რას ფიქრობ, სად იშოვე ასე მოკლე დროში ამდენი შხამი.

იოან — თუ ცხოვრება ბრძოლაა — ცოდვა ყოფილა.

(მოდისმის ქალების ძარწოლის ხმა).

კარლოტა — (შეკრთება) ისინი!

(კარლოტა იმალება. შემოდინ ბარბაციო მძიმედ დატრიალი და დაბეგვილა ქალები, მათ შორის — როსკიბები. უცრთ ხმის ამოღება).

ქალების ხმები — კარლოტა! კარლოტა!

1 ქალი — სად ჩავითრია, არ ემართა ჩვენთვის უბედურება!

2 ქალი — კარლოტა, სადა ხარ, ჩვენი ცოდვით სავსე!

(ქალები მიდიან).

იოან — დავილა... ეე... პედროს ხმა ისმის. არ იღლება, ღმერთი ვის რას უნთებს გულში, ვერ გაავებ. არ ვიყავი შეჩვეული ამდენ ფიქრს, ნჯღრევას და ძალიან დავილა. (შეჩერდება) სად წავიდა. აჰ ციხეშიც ვერ მოვიხვენი. (შეჩერდება) საფლავზე ახლა არც არაფერია ჩემთვის... (შეჩერდება) დიდხანს მიცხოვრია... ვიტყვო, მაკლდა ტანჯვა. ახლა

ყველაფერი მივიღე და შემოძლია... (თავს აქნევს) იქ არც წიაღება წამყვება, არც ვინ-
მის დაეხანება, — მხოლოდ მოვისვენებ.

(იოანი მიდის. გამოინდებება კარლოტა. იცქირება სცენის იქით).

ხმები — ის მარტო მიდის. ტარტაროზი! სად არის! სად გავხვია! მოკალით, არ გაუშვათ.

(კარლოტა შფოთავს მთლიანით. შემოდის პედრო).

კარლოტა — პედრო!

პედრო — მოედინის შესახვევები ცარიელია... ნანგრევებში მარტო ღმურებია.

კარლოტა — წაეიდნენ, გაგწირეს. მათ უნდოდათ გამარჯვება და არა მსხვერპლი სიმათოსლათ-
ვის. ასეთია ხალხი. ყველა ასეთია, პედრო.

პედრო — ყველა? მაშ, შენ რად დაშვდი!

კარლოტა — მე მინდა, ასეთი სიმალიდან დაცემულს, გული შეგაგებო გადასარჩენად.

პედრო — ხა, ხა, ხა... დაცემულს? არა, ყველა თავის სიმაღლეზე უნდა მოკედეს.

კარლოტა — მე მაღაპრავებს უანგარო სიყვარული. არაფერს არ გთხოვ იღონდ იტოცხო.
წამოდი. სად იხედები უკან!

პედრო — მაშ, გაიქცე — მე მოვატყუო! არა, დე, მათ მომატყუონ... მარტო დაჯრე. დაინა-
ხონ სულმოკლე დედოფალმა და სხვებმა, რომ სიმათოლე სიყვადლს არ ეძუება. შენ
კი მაგგვარად გული ცრულ ამაღლებულებს შეაგებე.

კარლოტა — მკაცრი ხარ ჩემთან, პედრო.

პედრო — არა გაქვს ვახსნილი გული, მუდამ რაღაცას ფარავ.

კარლოტა — ცრუ პირით შენ სხვა გეფიცებოდა. დღეს მთელმა ქალაქმა გაიგო... მე აქამდეც
ფიქვ ვჭედი... ახლა კი ყველა ამბობს, რომ დედოფალმა ჯიქოვით გტანჯა, ვინ მოიკლა
შენთან და ქვის კედლებში დაგმარხა, რათა არ გამეღაფნებულაყო და არც სხვა ქალი
გყვარებოდა მის შემდეგ.

პედრო — სხვა? სიყვარული რჩეულის გულში იგზნება და ერთია, როგორც სულია ერთი.

კარლოტა — მაშ, ახლაც ვიპყრობს?

პედრო — არა, იმავე სიყვარულის სიწმინდემ ამანთო მისი მანკიერების წინააღმდეგ.

კარლოტა — ტყუილია, დღესაც ემორჩილები. მე სიცოცხლეს ვიწოდებ და მისგან სიყვადლის
ირჩევ, რომ გმირობა დაუმტკიცო.

პედრო — ამით მასვე ვებრუნებ გულში ლახვარს და მასთან ერთად ყველა მოღალატეს, უსუ-
სურებს.

კარლოტა — ვერას გაიგებს, კედლივით უგრძნობელია. ისიც შეეცდებ, რომ პატარა პრინცი
შენგან ჰყოლია და მიაჩნ დაგმარხა.

პედრო — ის ბეშევი შენ ჭეით მოკალი და დამცინე.

კარლოტა — არ ეიცოდი, ამაღ უცოდველი ვარ. ის კი ყველაფერად სასტიკია, მაგრამ მის მახვილ-
ზე ეგება და ჩემს თავსაც აძლევ შერის საშიხობად. ასე როგორ მოვთურგნა, დავიმონა.

პედრო — მოითურგნა? ცილს მწამებ, როდესაც მან დაიფიქვა და სულმდალად მომეპყრა,
დაეინახე, რომ ის აყვია მთელი ქვეყნის უსამართლობას. ვიხილე, რომ ამ ცხოვრების
ბოროტებაში გარდაუვალი იყო წვენი გათიშვა. და ლეთის ჩაგონებით ვაღაფეწვიე, რომ
დასამხობი არის ძველი ქვეყანა... მე გავიმსჭვალე უბედურთა თანაგრძნობით, ვუწინამ-
ღვრე ყველა დაიხარულს; უმეყოფილს და უფლისაგან შეჩრულ მიწაზე ქარიშხლის
მოიქმნულ ვიქვედ ამოგავდე კაცთ ცხოვრება ძველი მიჯნებიდან და ღმერთი მიწვეს
ყვალე საქმისაკენ, მხოლოდ მამფითებს, რომ მოსაგრენი სულ გამეფანტნენ და ისე
მღრღნის ეს აღმფოთება, ძველში ტკივილს ვგრძნობ და ხორცში ცეცხლი მუდგება.

კარლოტა — ა, როგორ შეგეცვალა ხმა მღელვარებით. თითქოს ავად ხარ, დაფიქრი. თქვენ
უფლისაგან ხართ გათიშულნი, ვით ცა და მიწა, მაგრამ ვიზიადეს ის დიდებით.

პედრო — მისი დიდება მე შექვს, როგორც უსამართლობა. მაგრამ მას აქვს თვით ჩემს სიყვარ-
ულზე ღრმად ჩამარხული მშვენიერი სახე და სული. მე ნეტარებით დავწვავდი მის
მიწიერ ხორცს, შესამოსებლს, ყოველ დიდებას და ამოვიღებდი მისი ფერფლიდან იმ
სულს და სახეს, ოდესმე ნათლად რომ ვიხილე და შემეყვარდა.
(მოისმის ბრძოლის ხმა).

კარლოტა — (აღმფოთებული) აჰა, მოდის ის შენი საყვარელი სული. ეიჩქაროთ, თავს ვუშ-
ველოთ.

პედრო — ვილაცა იბრძვის.

კარლოტა — არა.

პედრო — ებრძოლებთ. შენ წადი, უკან არ მოიხედო, თორემ ღმერთი მარტოს სვეტად გადა-
გაქცევს, როგორც ლიტის ცილს! ხა, ხა!

კარლოტა — როგორ მამფითებ, შენი მკველვის წინაშე მუხლს იფრი და მე, ვინც ამდენი წვა-
ლებით ჯოჯოხეთიდან ვისასვლელი ვხა მოვიანებ — დამკინო.



პედრო — რა მონახე?

კარლოტა — ჩქარი ზომილი ვიშოვე. შიგ გუგავა ზის მონახით.

პედრო — არა, გუგავს აქ ველოდი.

კარლოტა — აქედან შე გავგზავნი. ახლა ზღვაზეა.

პედრო — როგორ აგყავა!

კარლოტა — შენი სახელით შევევედრე.

პედრო — ეგებ გლუხებიც.

კარლოტა — ვინც აქ შემხვდა, გაერგე, იმიტომ რომ ცოტაღა იყვნენ და გასაქცევს ეძებდნენ, — შიშით სული არ ედგათ.

პედრო — თუ აქ ვერ შეემიგრდებოდით, ასე დაეთქვით, სოფლებს ავანთებდით და ცეცხლს მოგაბრუნებდი.

კარლოტა — არა, ხალხი დამარცხებით ზარდაცემული მკედრებში ჩასათვლია. თუ ვინმეს სული შერჩენოდა, მოსაკლავად გეძებდა.

პედრო — შენ ვინ ხარ, ეს რომ ჩაიღინე, ვინ ხარ, მითხარი?

კარლოტა — შე მაქვს უფლება შენზე.

პედრო — რომელი სატანისაგან.

კარლოტა — ახლაგაზრდა ასული შენთვის ციხეში ჩავექე. ციხის ნგრევის დროს ერთად ვაიხარეთ და შენ მხურვალედ ვადაშოკუნე. ჩემთვის ის იყო პირველი კოცნა მამაკაცის. იმ წუთიდან შენს გვერდით ვიბრძვი, ვადაიფიქვე ცოფა-მადლა, არ დაეზოგე სულა და ზორცო. და, როცა იღუპები, შენს სიცოცხლეს ევაპტრონები, რადგან შე მხოლოდ სიყვარული მძრავდა.

პედრო — მაშ, შენ დამტოვე შებოქილი ურჩხულის ხახასთან და ამას სიყვარულს უწოდებ?

კარლოტა — განეშორდეთ ამ ადგილს, ვადაივლის ცოფი ზღვის პირად, წუ მაყოვნებ, — დედოფალს ვერ ვაზვიმებ სახარხოებელაზე ჩემი კრუნჩხვით.

პედრო — რა ვიცოდი, თუ ჩემს მეგობრულ კოცნას არა წმინდად მიიღებდი. იმ წუთიდან, რა პაუზი მოსკალ, ევით იყურებდი, მაგრამ ასეთ ციხიერებას არ მოველოდი, თუ ბრძოლაში ჩემ გვერდით მყოფი ჩემს დაცემას უტელიდა. არა, შენ სიყვარულს ცილსა სწამებ, შენ არა ხარ ვნებით ანთებული ქალი, შენ ბოროტებით აგზნებული მუგულაი ხარ.

კარლოტა — ეს შენი სიტყვა არ არის, არა, არა, ვანა შენი პასუხია?

პედრო — სიმართლით იყავ.

კარლოტა — ო, თუ ასეა, შენ სატანა ხარ, უფლისაგან ვადით მოვლენილი, და ჩემი ზრუნვა განწირულია. მაშ, შე მიედივარ, აირჩიე, რისი ღირსი ხარ.

(კარლოტა აპარებს წასვლას. ახლ მოისმის ბრძოლის ხმა).

პედრო — აი, იბრძვიან ჩვენები და მშველელს ელოდებიან, — შენ ის თვით დამარცხებაც ვაქცურთ აღარ გვაღირსე... და შენ გავიშვებ ზღვის წიაღში საგრენად... (მიიწევს კარლოტაზე) შენი ადგილი არის მხოლოდ წაწყმედილ მკედრებთან. (ხელს ნასკიდებს, გამოანათებს მთვარის სინათლე):

კარლოტა — (უკეპრის პედროს მთვარის სინათლეზე). წუთუ იმდენად გიზნულდება გონება, რომ... ეს (შეკრთება) შევი ეამი! (სასოწარკვეთილებით) პედრო!

პედრო — ეამი... სად? მამ...

კარლოტა — (შეპყვირებს) სახე გიშაიდება შევი ეამით! აეად... ოი! ოი! (გამოაძრობს ძალით ხელს) ზელიც ცხელი გაქვს.

პედრო — (შაკუიდებს ხელს) დადუმი!

კარლოტა — კედები, უბედურო! ო, გამიშვი... მეშინია... გამიშვი.

(მთვარეს ღრუბელი ეფარება, ბნელდება).

პედრო — (ამოუშვებს აეადმოფ ხმით რისხვას, ისევე ნათლდება მთვარე, პედრო დასკეპრის მკედარ კარლოტას) ამ ყელიდან ამოდიოდა საშინელი ხმა არა, ეს იყო სიკრუე, მთლად სიკრუეა. (სცენის გარეთენ) უიმედობის ხმა მზარავს, მაშაეებს და არა შევი ეამი, არა, არა, ღმერთი იზამს სასწაულს.

(ორვე მხრიდან შემოანათებს ცეცხლი. შემობრბიან ნიკოლო და ფრანცისკო რამდენიმე მეომრით, მათ შეუკავებელი ზეირთებივით შემოსდევს ჯარი მიჭელოს წინამძღოლობით).

ნიკოლო — პედრო აქ არის, შეჩერდეთ!

პედრო — ჩემი თვალი ისევე განწილდა!

ნიკოლო — სად არის, პედრო, როგორმე მტერი შეეაჩეროთ, (მიმოხედავს) მარტო ხარ?

ფრანცისკო — მიჭელოს ჯარს უკან მოსდევს დედოფლის ლაშქარი და მაგრად ურტყამს.

ნიკოლო — მტერი შეეაფერხოთ და მერე დედოფლის და მეთის ჯარები შეაკედებიან ერთიმეორეს.

მიქელო — შემოესიეთ ცოფიანებს. არ გაგისაღტნენ, ალყა შემოარტყით.

ნიკოლო — (კარლოტას წამოედება) კარლოტა, დაო! (სინჯავს ხელით) რა მოუფლდას...
პედრო — მე მოკვალა.

ნიკოლო — ო, როგორ უყვარდი, რისთვის! (ნიკოლოს გაუეარდება ხელიდან იარაღი).

მიქელო — შუბებით შეუტრეთ!

(ბრძოლა ჩაიდება. ნიკოლო უიარაღოდ დგას, უძრავად, მტერს წინააღმდეგობას არ უწევს).

ნიკოლო — (კარლოტას ცხედარზე) ო, როგორ გიყვარდა პედრო... როგორ მორცხვად...

(გაშეშებულ ნიკოლოს შუბებს ჩასცემენ).

ნიკოლო — (ეცემა კარლოტას ცხედარზე) მეც შენთან, დაო... ო, არ მესმის... ო... (ვდება).

(პედრო შმაგად შედის ბრძოლაში, მას შეპყვება ფრანცისკო უჯანსკნელი მეომრებითურთ. პედრო შიადწევს მიქელოსთან და კლავს მას. პედრო შუბებით განგმირული დაბარბაცდება, ლოდს გადააწვდება და კვდება).

ფრანცისკო — პედრომ ცხოვრება დაასრულა.

(ფრანცისკო და უჯანსკნელი მეომრები, განგმირულნი, დაეცევიან).

ხმები — (გაფთრებით) მიქელო მოკლეს! მიქელო მოკლეს!

(ანთებელი ჩირაღდნები უკან იხევენ. მთვარის სინათლეზე შემოდინ მინისტრი და ლეიტენანტები).

მინისტრი — კეთილშობილო ლეიტენანტებო, მეფე ძალიან შეაშფოთა მიქელოს სიკვდილმა. ამ ჯაგარის გადასაბრუნად გაბრუნდა სასახლეში. დედოფალი მხნედ მობრძანდება.

(გაისმის საყვირების ხმები, შემოდის დედოფალი).

ხმები — გაუმარჯოს დედოფალს!

დედოფალი — ღვთის მოსაგნო! ჩვენ საშინელი შფოთის შემდეგ მეტად ვივარძნით ხალხისადმი მოვალეობა, ამბოხების ნაშთებს მტკიცე ხელით ჩაეპრობთ.

ხმები — გაუმარჯოს ხალხს!

(ნანგრევებიდან გამოდის სხვადასხვა ფენის ხალხი.

ფ ა რ დ ა



ხელოვნების შორეულ ძებნებთან*

ამ ადგილს, სადაც ახლა პეტრეს ტაძარია, დიდი ისტორიული წარსული აქვს. სწორედ ამ ადგილზე იყო მოთავსებული განთქმული ნეკონის ციხე, სადაც ეს სასახლესმსელი და ეპილეპტიკი ყელმოღერებით მღეროდა ცირკში მოსულ ხალხთან ერთად, მოსწონდა თავისი გამყვიანი ხმა და გგონა საუკეთესო მომღერალი იყო. ამ ადგილს, უფრო სწორად გორაკს, ძველთაგანვე ეატრიანი რქმეფია და აქედან წარმოსდგა შემდეგ რომის პაპის რეზიდენციის, მისი სასახლისა და სახელმწიფოს სახელწოდებაც.

მაგრამ ეს მოხდა უფრო გვიან.

ნერონის დროს რაც შეეხება, ჩვენი წელთაღრიცხვით პირველ საუკუნეს (37-54-ამ), როცა პეტრეს ტაძრის ადგილას იყო ნერონის ციხე, მაშინ ვატრიანი მხოლოდ ამ გორაკს ეწოდებოდა, და ცნობილი იმით შეიქნა, რომ იქ სჯიდნენ პირველ ქრისტიანებს. რომის დიფინის შემდეგ ნერონმა თვითონვე დასაჯა იმ დროს რომში მცხოვრები პირველი ქრისტიანები, იმ საბაბით, რომ თითქოს მათ რომი დაჟინეს.

აქ, ამ ადგილზე ნებიერობდა ეს მტარვალი, რომელმაც მოკლა საყუთარი დედა, შემდეგ კი, 62 წელს, წამებით მოკლა პირველი ცოლი ოქტავია, მხოლოდ იმასთვის, რომ ნება ჰქონოდა მეორე ცოლი — პომპეელი ვარყენილი საბინა შეერთო. აქ, ამ ადგილზე მომხდარა წმინდა პეტრეს წამებაც, მისი გვარქმეაც. შემდეგ, 326 წელს ჩვენი წელთაღრიცხვით, იმპერატორ კონსტანტინეს ნერონის ციხის ადგილას აუშენებია შედარებით პატარა ეკლესია, რომელსაც 1000 წელი გაუძლია. მაგრამ ამ ასაკის წლის განმავლობაში ისე დაძველებულა, რომ მისი დანგრევა აუცილებელი გახდებოდა. დაუნგრევიათ კიდევ და მის ადგილზე, 1506 წელს, პაპის იულიუს II დროს (ეს არის ის პაპი, რომელმაც ტრეტისის რომის სასახლეში ნაპოვნი ლაოკოონის ქანდაკება შეიძინა), საუფუძველს დაუბოძა ეს ვეებერთელა, გრანდიოზული ტაძარი, რომლის მსგავსი დღემდე ქრისტიანულმა მსოფლიომ არ იყის.

წმინდა პეტრეს ტაძრის მშენებლობა 100

წელს გაძღვნილია. ბევრი არქიტექტორი და მოქანდაკე შეშობდა აქ. პაპები იწუნებდნენ და იწინებდნენ პროექტებს. ბოლოს კი, როგორც ზემოთა გვაქვს ნათქვამი, მიქელანჯელომ შეერთა ახალი წინანდელი პროექტი, საყუთარი ვარიანტი შეიმუშავა და ძირითადად დაამთავრა ამ უდიდესი ნაგებობის მშენებლობა.

როცა პეტრეს ტაძარში შეხვალთ, დაინახავთ ოთხ დიდ კარს, რომლებიც მუდამ დაკეტილია, და მხოლოდ ჩაქუჩით იღება ყოველი 25 წლის შემდეგ. ეს ჩაქუჩი ჩვენს ყველა მოციხეშია, როცა ვატრიანის მუხურებზე ვლაპარაკობდით. ამ ოთხი კარის გარდა, შეინახეთ პრინჯაოს დიდ კარებს. არ შეიძლება ამ კარებში თქვენი ყურადღება არ მიიპყროს თავისა სიძველითა და ძველთაძველი ორიგინალით. ეს ის კარია, რომელიც ამ ადგილზე კონსტანტინეს მიერ აგებულ პეტრეს ეკლესიას ჰქონდა ეკლესიის დანგრევის შემდეგ ეს კარები შეუნახავთ და როგორც ისტორიული რელიკვია წმინდა პეტრეს ასალი დიდი ტაძრისათვის დატარებიათ.

უფრობთ ამ კარებს და შორეული წარსული გიქეპრით, წარსული, ჩვენ რომ 16 საუკუნით დაგვმორდა. ამ კარებით შედიხართ კონსტანტინეს დარბაზში. ჩვენ უკვე ვგვაგონებ პეტრეს ტაძრის დიდი გუმბათის ქვეშ, ვეებერთელა საყურთხველის გვერდით და ვათვალიერებთ მიქელანჯელოს გენის ამ ტოლუმთვარ ქმნილებას.

მთელს დარბაზში მნახველს ანციფერებს თავისი გრანდიოზულობით. კონსტანტინეს კარბიდან პირდაპირი ხაზით ბოლომდე 200 მეტრია. ასეთი დიდი რადიუსი მსოფლიოში არცერთ ეკლესიას არა აქვს. მეორე ადგილი უკავია მხოლოდ სამ პალოს ეკლესიას, რომელიც ამავე ტიპისაა, მაგრამ პეტრეს ტაძარზე ნაკლებია.

განციფერებულ ვათვალიერებთ მიქელანჯელოს გენით შთაგონებულ ხელოვნების ამ დიდ ძეგლს და ვუახლოვებთ კონსტანტინეს ეკლესიის ქვას, რომელზედაც იდგა კარლანდი, როცა გვირგვინით დაიმშენა თავისი თავი.

იჩვევით ყოველივეს ხარბად ვუყურებთ, ვხედავთ, რომ მთელს დარბაზში არცერთი ფერწერული ნახატი არ არის, მხოლოდ მონაცხა ან ქანდაკებები. საუცხოოდ მოუწყვია

* გაგრძელება. იხ. „მნათობი“, № 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11

მიქელანჯელოს გვერდითი კაბელები. მარჯვნივ არის კაბელა ხალხისათვის, მარცხნივ კი კარდინალებისა და სხვა პრელატებისათვის. შუაში, ცენტრში, გუმბათის ქვევით აღმართულია პეტრეს უზარმაზარი სამსხვერპლო. იგი მთლიანად ოქროთია მორთული. აქვე ახლოს, ხელმწივენივ დგას პეტრეს ბრინჯაოს ქანდაკება, რომელიც ჩვენი წელთაღრიცხვით V საუკუნეშია შექმნილი. ეს არის ერთი-ერთი საუკეთესო ქანდაკება, პეტრეს მთელი ტანით რომ გვიჩვენებს, ფეხმწიველსა და მოძრავე მდგომარეობაში. იგი კი არ დგას, ეტყობა ნელა მიდის. თხოვმეტი საუკუნეა ამ ქანდაკებას ხალხი ეხება, ხელს ადებს, ჰკოცნის, რელიგიური ფანატრზმით შეპყრობილი ადამიანები ცრემლსაც ღვრიან მის წინაშე და ჩვენ გაოცებული დავრჩით, როცა ეხილეთ პეტრეს ბრინჯაოს ქანდაკების მარჯვენა ფეხი, თითქმის მოქუდი: 1500 წლის მანძილზე ხელით შეხებას და კოცნას პეტრეს ქანდაკების ბრინჯაოს თითები გაუცვეთია და ახლა მას ცერი სრულებით აღარა აქვს. ჩვენს თვალწინ მოდიან ადამიანები, განტრეხილად სქვისსა და ასაკისა, ჭედს იხდიან, ხელს ნაზად ვადღუსეამენ ხოლმე პეტრეს მარჯვენა ფეხის წინა ნაწილს, შემდეგ დაეკონებინ, კოცნიან და ადგილს სხვას უთმობენ. აი, ამ რელიგიურმა ცერემონიალმა წაართვა პეტრეს ბრინჯაოს ქანდაკებას მარჯვენა ფეხის თითები. ვინ იცის, კიდევ რამდენ ხანს გასტანს ეს ბრმა ფანატრზმი და ადამიანთა რელიგიური დამანჩეზება უფრადღებსა ისევე და ისევე მოზაიკა იზიდავს. ირგვლივ სულ მოზაიკა, თუქცა, თუ ახლოს არ მახვალ, სურათი ან ფრესკა გგონია. ისეთ წერტილზე ვდგავართ, რომ ძალაუნებურად გუმბათის თაღისაკენ ზევით ვიციქობებით, და მოზაიკის ბრწყინვა ისე გვანათებს, როგორც მლიონობით ძვირფასი სარდღონის ქვა. ეს გუმბათი ხომ შიგნით მართლაც საოცარი რამ უფილა. თუქცა გარდნავე გრანდიოზული ჩანს, მაგრამ შიგნით მაინც სულ სხვაა ეტყობა, მიქელანჯელოს თვითონაც ისე მოსწონდა იგი, რომ შემდეგ ცოტა უფრო შემცირებული სახით, ვადიატანა თუ ვიმეორა ფლორენციის ეკლესიაში, რომელიც მან ააშენა. შეგვიძლიათ სრულიად რაინდულად ახვიდეთ ამ გუმბათზე სპეციალური კობით, გარდა ამისა ტაძრის კედელში ისეთი ასახელება კიდევ გაცეთებულა, რომ შეგვიძლიათ ცხენით ან ეტლით აისერიროთ.

და ეს ვადიატრება არ არის: აქ ყველაფერი გრანდიოზულობით არის შთაგონებული, გრანდიოზულობას ეჭვენდებარება და გრანდიოზულობას განასახიერებს. სწორედ ამიტომ იყო მოწვეული გრანდიოზულობის ისეთი დღიოსტატი, როგორიც მიქელანჯელოა, წმინდა პეტრეს ტაძრის დასამთავრებლად და მისთვის საბოლოო სახის მისაცემად.

ვინა ამ გრანდიოზულობას კარნახით არ არის გაცეთებული სამსხვერპლო, რომელსაც გვებერთელა ბალდახინი დაუდგამთქმის ნათქმისი მისი დანიშნულება: აქ მხოლოდ პაპი აღის, ისიც წელიწადში ერთხელ, მლოცველებმა ეს იციან, მათ იმისაც ეუბნებიან, რომ სამსხვერპლო — ეს პეტრეს საფლავია, რომ სწორედ ბალდახინის ქვეშ განისვენებს წმინდა პეტრე, და აქვეა პაპა პიუს VII ქანდაკება: იგი თითქოს ცოცხალი იყოს, დგას და ლოცულობს პეტრეს საფლავის წინ. ეს ის პაპა პიუს VII, რომელიც ნაპოლეონს ტყვედ ჰყვავდა წაყვანილი და საფრანგეთში გარდიდვალა.

როგორც ზედათ, მთელი ტაძარი და მისი მოწყობილობა მლოცველს ისე აჯადოებს, რომ რელიგიურ ექსტაზს ყოველმხრივ უჭლიერებს. ამით კათოლიკური ეკლესია თავის მიზანსაც აღწევს და ხალხსაც კარგად ატყუებს. როცა მე საკეთარი თვლით ვნახე ეს რელიგიური ექსტაზი, დავრწმუნდი, რომ კაცობრიობის მოღვაწის ერთი ნაწილი, ბნელში დაჩრენილი, კიდევ ცოტა ხანს როდი იქნება რელიგიური ბანგით მივრალი, მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენს დროში მეცნიერება კოლოსალურად ვითარდება და თვით ადამიანის გონებაში დემეტრების საყოფელი ყოველმხრივ შეღეწილია.

სულ მალა შევსცქერით ოთხ მედალიონს, რომლებიც გუმბათის დიდი თაღიდან ოთხივე კუთხით დასცქერიან ბალდახინს. თითოეული მათგანი 8 მეტრია, თუქცა დაბლიდან ისე ჩანს, როგორც ჩვეულებრივი პატარა გამოსახულება. მოციქულთა ბატის ფრთა, რითიც ისინი წერენ, 2 მეტრია, მაგრამ დაბლიდან თვალით თუ ვახოშავ, ჩვეულებრივი ბატის ფრთის ოდენაც ამ მოგეჩვენება. ეს მედალიონები ოთხი მოციქულისა, მათ შორის მარკონისა, ისე ოსტატურად არის გაცეთებული, რომ თუ ერთი მხრივ ქანდაკების ძველებს წარმოადგენენ: მეორე მხრივ მათი ადგილით პეტრეს ტაძრის არქიტექტურულ ანსამბლში უფოდ დიდ როლს ასრულებენ. ისინი ზვევიდან დასცქერიან რამდენიმე ათას კაცს, აქ რომ მოდიან წირვის დროს; ხოლო როცა პაპი წირავს, მაშინ თურმე მას ესწრება მთელი რელიგიური დიდკაცობა—ადგილობრივი მკიდრი და უცხოეთიდან ჩამოსულიც, — მათ შორის ელზები და სახელმწიფოთა სხვა წარმომადგენლები, ზოგჯერ მთელი დაპლომატური კორპუსები. პაპი თურმე დგას მთავარ სამსხვერპლოზე და წირავს ღვთის სახელისათვის: თვით ცოდეცი სხვა ცოდეცილათვის ზრუნავს. ხალხი კი მშვიტ-მწყურვალე კედება დეთების სასწულის მოლოდინში, — რასაც პაპი ყოველწლიურად პირდება ხალხს საუკუნეების მანძილზე, მაგრამ სასწუელი არისაღ ჩანს, მეცნიერებამ კი დიდხანია დაამტყცა, რომ არავინ

თარი ღვთაებრივი სასწაული არ არის, არ უფრია და არც შეიძლება იყოს.

პეტრეს ტაძრის ეს მთავარი სამსხვერპლო გუმბათის ქვევით დგას. იგი არქიტექტორ ბერნინის გაუკეთებია მე-17 საუკუნეში. მასვე ეკუთვნის პალატინო, რომელიც სამსხვერპლოსთან ერთად მართლაც დიდი ოსტატის ნაბეჭავია. ბერნინიმ ყველაფერი ეს შექმნა თვით მიქელანჯელოს ქანდაკებების გავლენით და იტალიაში დასაბამი მისცა ბაროკოს სტილს, რასაც საუკეთესოდ მოწმობს მისი დიდი ნიჭის შედეგად პაპის ალექსანდრე VII ქანდაკება.

ხელოვნების ეს ძეგლი თავიდან ბოლომდე თრიგინალურია როგორც ვაზრებით, ისე შესრულებითაც. როცა მას იხილავთ, გავაოცებთ თემატიკური სირთულე და ანსამბლურობა. თვალში გვეცმით მარმარილოს ჭეხის უჩვეულო მოფარდაცვა, გარდა ამისა, სახეების კონტრასტულობა და დეტალების არაჩვეულებრივ სიმრავლესთან ერთად მათი დახვეწილობა. სიკვდილი-ჩონჩხი, თითქოს ელვასავით მოგარდნილი და აფორიაქებული, რასაც უმაღლესი გავრძნობინებთ მისი უშველდებელი მოსახსამის ძლიერი მოფარდაცვა, ხელში ჭეხვის საათით, რომლის ზედა ნაწილში ჭეხიმა უკვე იღვავა პაპს ალექსანდრე VII ანიშვნებს, რომ მისი აღსასრულის უამი დადგა, ეს ქვეყანა უნდა დატოვოს და იმ ქვეყნად წავიდეს. მაგრამ მსხვერპლი შეშს კი არ ამღვინებს, დგას სრულიად ჩვეულებრივი სახით, რითაც ბერნინიმ, უთუოდ პაპების დაკვეთით, შესრული დაქისტებული ამოცანა: ხაზი ვაკსევა იმისათვის, რომ თვით სიკვდილიც აფორიაქებული ამ მღვთაობით და არა პაპები, რომლებსაც თავისი თავი ამ ქვეყნად ღვთის მოციქულად მიაჩნიათ, ამიტომ სიკვდილს არაბად მიიჩნევენ, სრულიად დამშვიდებული ეგებებოან, როგორც ამ შემთხვევაში პაპი ალექსანდრე VII.

მეუხედავად ამ ფუძე რელიგიური იდეალობისა, ბერნინის ხსენებული ქანდაკება, როგორც ხელოვნების ძეგლი, უმაველად შედგება. შემთხვევითი არ იყო, რომ პაპებმა იგი მოიწოდეს, პეტრეს ტაძრის ერთერთი ცენტრალური ადგილი დაეთმეს და ამ მონუმენტურ შენობაში, რომელსაც ყველგან მიქელანჯელოს გენია დასცქერის, საშუალოდ დაამკვიდრეს.

ასევე მოგვცნენ ისინი სრულიად ახალგაზრდა მიქელანჯელოს ქანდაკებას — ტანჯულ მადონას იესოსთან ერთად. ხელოვნების ეს გენიალური შედეგია სრულიად ახალგაზრდა — 23 წლის ასაკის ხელოვანმა, მაგრამ უკვე დიდმა ოსტატმა შექმნა. იგი ერთადერთი ნაწარმოებია, რომელსაც მიქელანჯელოს ხელმოწერა აქვს. როგორც წესი, მიქელანჯელო თავის გენიალურ ქმნილებებს ხელს არ აწერდა, ამ ძეგლს კი მისი ავტორის ფაქსიმილიც

ამწვენებს. ქანდაკება გამოხატავს ჯეარცმას რომელსაც ზევით აწერია „ინეს“. ჯეარცმის ქვეშ ზის ღვთისმშობელი, მუხლებსა და მკურნალებზე უწევს ჯეარცმიდან ჩამოსხნილი მკვდარი შვილი და დასტირის მას.

უაღრესად აღამაინური სახეები, სრულიად ბუნებრივი მდგომარეობა, სხეული რაღაც პერკოვანი და სპეტაკი, გეგონებათ, რენესანსის ეპოქის მთელი ესთეტიკური იდეალები მიქელანჯელომ თავის ნაწარმოებში ერთბაშად ჩააქსოვა. ადგილიც ისეთი აქვს მიჩნეული, რომ ამ შეიძლება სწრაფად თვალთ არ მოკერათ: შეხვალთ თუ არა პეტრეს ტაძარში, მარჯვნივ პაპი ინოკენტის განათებული სარკოფაგია, ცოცხალივით წვეს ეს ზეზეურიდ მიზრწილი გადაბეჭებული გეამი, ხოლო მის გვერდით ჰაბუე მიქელანჯელოს ქანდაკებაა — ტანჯული მადონა, რომელიც ეპირობის ანათებს. მის მოპირდაპირე მხარეს, კამდენიმე მეტრის დაშორებით, პაპი პიუს X სარკოფაგია, იმევე წესითა და სახით გაკეთებული, როგორც ინოკენტისა.

თ, ამ ფონზე ვიხილეთ მიქელანჯელოს ხსენებული შედეგები და ცოტა არ იყოს, გული დაგეწვდა, რომ ოსტატობით მღვლარე ნაწარმოები ასე ეცესა და მშრალს ატმოსფეროში მოხვედრილა.

მიქელანჯელოს ქანდაკებით დაემთავრეთ პეტრეს ტაძრის დათვალიერება და გამოვიდეთ მოედანზე, სადაც მალღო ობელისკის ორივე მხარეს მღვარედ მოქმედი შადრეგნები საამოდ ხმარობენ და მიღამოს აღამაზებენ.

ღღე ცხელია, თაჯარა მზე დაგვექერის, და შადრეგნების ხმაური, ორგლეე წყლის თეთრი წინწყლები აღამაინს იზიდავენ.

ასეთი განწყობილებით გადავსერეთ პეტრეს მოედანი, თავისი კოლონადების ტუთა და შადრეგნებით, ერთხელ კიდევ პატივი ევით არქიტექტორისა და მოქანდაკეს ლორენცო ბერნინის, მის ფართო მხატვრულ ფანტაზიის, მის გემოვნებას; ვაკიხსენეთ 1656 წლიდან მოყოლებული 9 წლის მანძილზე მისი დათვალავი შრომა, რამაც შესაძლებელი გახაბა პეტრეს მოედნის აღამთავრება.

...და ამ ფიქტებში წასულნი, სრულიად შემთხვევით, მოედნის ბოლოს წავიყუდეთ შეე ატომანქანის, რომელშიაც ისხდნენ აბლად-ჯეარდაწერნილი: მათ თურმე ჯეარი დაწეწრათ პეტრეს ტაძარში, ჩენი იქ უფონის დროს, მაგრამ არ შეაწმინწინა, იმდენად დიდი იგი და იმდენი საყერეშინილო ადგილები აქვს. დედოფალი მთლიანად თეთრ ტანსაცმელში რყო გამოწყობილი, თავზედაც თეთრი ფატა ეხურა, სანდომიანი, მზიარულა სახე ჰქონდა; ეფი შეე კოსტუმში იყო ჩაქმული, ისიც ძალიან ლამაზი ჩანდა. ერთი სიტყვით, მშვენიერი წყვილი იდგა ჩენს თვალწინ, ვილაყებებს უტდიდნენ და

ჩვენ აღარ დავაყოვნებ გულწრფელად დაგველოცა მომავალი ცხოვრების გზა ორი ახალგაზრდა იტალიელისათვის და გვესტრეგებია მათთვის ზედნიერება.

ახალგაზრდა დაწერილებს სხვა მანქანებიც ელოდებოდნენ. და მე ვამახსენდა, რომ რომში საერთოდ ბევრ მანქანას ყველგან ვერ ნახავთ, ზოგიერთი ქუჩა კი, განსაკუთრებით ცენტრალური, მანქანებით სავსეა. სამაგიეროდ, ყველა ქუჩაში ნახავთ უმარავ ბაღს, სკვერსა და ნარგავს, რაც ქალაქს განსაკუთრებულ იერს აძლევს და ერთბაშად მწვანეში ჩაფლულ სისახლედ წარმოგიდგენთ.

ვათვლიერებთ ამ სისახლეს, ვადღივართ ქუჩიდან ქუჩაში, ხელმარჯვნივ გვერდით ჩავეუბრეთ საზღვაო სამინისტროს შენობას, შემდეგ კინო-რეკლამების გრძელ რივს, და განსაკუთრებული სიხარული ვიგრძენით, როცა რეკლამაზე დაინახეთ ლეე ტოლსტოის სახელი, მისი „ომი და მშვიდობა“, კინოში დადგმული, აგრეთვე ანდრეი ბოლკონსკის, პიერ ბენეზოვის, ნატაშა როსტოვის მიმსგავსებული სახეები. დავაკვირდით და ვავიგეთ, რომ ეს პოლიუდის დადგმა, მამასადამე, ისე გადაკეთებულ-გადმოკეთებული აქნება, რომ თვით ტოლსტოი ვერ იცნობს თავის რომისს. არც მოგტყუებულვართ. ვინაიდან შემდეგ ვავიგეთ, რომ ეს ის ფილმაა, რომელიც პოლიუდის ფირმამ „პარიმორენტმა“ იტალიაში გადაიღო, მაგრამ მიუხედავად დიდძალი ხარჯისა, კარგი არ გამოვიდა, განსაკუთრებით აქტიორული შესრულების მხრივ. განა სავჭოა, რომ ტოლსტოის ხასიათების სიღრმეს ვერც გასწიდა პოლიუდის ყალიბ სენსაციური თავგადასავლების, ტრუქებისა და კოვჩოების ფანტასტიკური წარმოსახვის ტრადიციის?

ჩვენი უფრადლება კინო-რეკლამების შემდეგ მიიპყრო რომის ქუჩების ორიგინალურმა სხემე. ზოგან ეს ქუჩები პირდაპირ ძველ რომულ ეკლესს მისდევენ, ხოლო ზოგან პატარა გორაკებს. ეს გორაკები გამოყენებულია გარაყებად, მთელს ევროპაში არსებლ ვვინახავს ამგვარი გარაყები. ეიწრო ქუჩების მოტხდავად, მათ შეუძლიათ ამ პატარა გორაკების საშუალებით მანქანები უშეშრად და საიმედოდ შეინახონ.

ჩავეუბრეთ თუ არა გვერდი რომის ძველ სტადიონს, ჩვენ ვადვდით გარეუბნებში, სადაც სამწიფელმა სილატაციმ თვალეში მოგვანათათა თაყისი ქობახებით, ჯერღმულებით, სიბანძურით, ძონძებითა და სილატაკის სხვა დამახასიათებელი ნიშნებით. ვიღმა შენიშნა, რომ ჩვენ ვაკვირვებულა დავრჩით ასეთი სანახაობით და სკადა საუბარო სხვა თემიზე ვადეიტანა: ვეითხრა მილოის ხიღს ვადღივართ, აქ კონსტანტინემ 312 წელს სისტკად დაამარცხა იმპერატორი მაქსენციუსი. თუმცა ჩვენ ეს

კარგად ეიცოდით, და ახლა ეუუერებდით ზედ შეა ქუჩებში ვადენილ ლარბელ სანტისკის, როგორც ამ ულატაციის გარეუბნის მოყვებურ სიზოლოს. ამავე დროს, საყურადღებოა, რომ რომში არც ისე ცოტა შენდება საცხოვრებელი სახლები და, როგორც წესი, გზები თითქმის ყველგან კარგია. ასეთი სილატაკის ფონზე ყოველივე ეს რალაც გამოუცნობ მოვლენად გვესახება.

ღღს-პირველი ნახევარი ამით თავდება და იწყება სადილისათვის ზრუნვა.

მივეყვართ რომის ერთერთ გარეუბანში, სადაც მოთავსებულია მორბილი სისადილი „პელედედერე დელე რიზე“. მაგიდები გაშლილია ღია ცის ქვეშ. მაგრამ ზევიდან ვახის ფოთლების ჩრდილი ჩვენამდე არ უშვებს მწველი მზის სხივებს. აქაურთა სხვა მოწყობილი, რომ ტავერნა გვეგონება და არა სისადილოს ბაღი. ლურჯი ცა ფოთლებსა და ხეებს შორის მორცხვად იფურება და ჩვენს ფაციფუსს, აჩქარებასა თუ პრაქტიკულ ნაბიჯებს თითქოს ვერც ამჩნევს. სისადილოს ეზო, ეტუბა, მადლოზხეა, ხოლო დაბლა — რომის გარეუბნის სახლები და ქუჩები ისე მოჩანს, როგორც ხელის ვულზე. ვინც ცენტრში არ მოხვდით, კედელთან ახლოს ვხეიარათ და ვადეუქვრით რომის გარეუბნების პანორამას. ახალგაზრდა ტან-ფეხმარდი იტალიელი ოფიციანტები თავზე დაგვეტარებენ, მოაქვთ ცივი წყალი და ლეინო. ეტუბა, ცდლოზენ კარგი პატივი გვეცნ და არაფერი დავეკლონ.

მოგვიტანეს ვანთქმული იტალიური მაქარონი, რომელსაც თანდათან შევეწყვეთ, მაგრამ შიშშილის გარძობა ვერ მოგვეცა. იგივე გარძობა დავეიტრეა შემწეარი ღორის ხორცითრმავე ვარწნარო. იტალიური ლეინოც დავეყოლოდი, ბოლოს შივი ვევიც, მაგრამ ჩვენებური, თუნდაც უბრალო, სადილი სანატრელი ვავვიხდა. ამაზე, ცხადია, არავინ ფიქრობს, ვინაიდან ყველა ვატაციებულია რომის სანახაობათა ხიღით. ამიტომ სადილისათვის ვამოუთვალე მცირე დრო თითქმის ყველას ეყო ყველა ფიქრობს კოლიზეუმზე, რომლის სანახავადაც „პულედედერე დელე რიზე“-დან მივემართებით.

მივემართებით მაგრამ ვწიშობთ: ვა თუ ვერ მოვასწართ ფორუმისა და კოლიზეუმის ნახვა, ვინაიდან რომის ცენტრამდე საკმაოდ დიდი მანძილია, გარდა ამისა, ჩვენ გესურს ორივე ეს ადგილი დაწერილებით დავათვალიეროთ, და არა თვალგადევლებით, როგორც, მაგალითად, რომის გარეუბნის ბაზარი, სადაც ახლა ვიმყოფებით.

მზე უკვე დასავლეთისაკენ ისე ვადახრილა, რომ ზოგჯერ, როცა ხეივანში ან რომელიმე დიდი ხის ჩრდილში მოხვდებით, გვეგონია, საღამო დაწყებულია და მიხანს ვერ ზივდ-

წევრ. ასე ვფიქრობდით ფორუმ იტალიის წინ, სადაც ავღასტინეველ მესოლინ სტადიონი აუშენებია, მაგრამ ისე უგემოვნოდ, როგორც მისივე სახე. საქმეს ვერ უშველა ძველ სპორტულ თამაშობათა სკულპტურულმა გამოსახულებებმა, რომლებიც იტალიის რაიონებში თავიანთი წვლილის სახით დამზადეს, აქ მოიტანეს და ირგვლივ შემოუწყვეს სტადიონის ნაპირებს. მართალია, ეს ქანდაკებები მნახველს დაინტერესებენ — გაიფიქროს, რა არის, რა მიზანს ემსახურება, მაგრამ შთოქანად სტადიონი ისე უღივამო ჩანს, რომ უკეთესის გაყვება ვიმტყუპებს საიან დუნეს ღრუბლზედ იყო. სამისოდ მას არც გემოვნება ყოფნიდა და არც მატერიალური დოვლათი.

ამ დებულების ცოცხალ ილუსტრაციას და ყველაზე მკვერტრველ დადასტურებას წარმოადგენს ფორუმ იტალიის მარჯვნივ მეორე მსოფლიო ომის წინ დაწყებული საგარეო საქმეთა სამინისტროს შენობა, სადაც მესოლინის სიძის — უნიკო ჩიანოს რეზიდენცია უნდა ყოფილიყო. ეს შენობა დღესაც დამთავრებულა და პირდაპირივე გამოიყურება. ფორუმ იტალია, მართალია, დამთავრებით, მოუსწრიათ, მაგრამ უგემოვნებასთან ერთად მოცულობითაც პატარაა — 4.000-ზე მეტ კაცს ვერ დაიტევს. მისგან არც თუ ისე დამორბეობთ ოლიმპიურ ასპარეზობათა სტადიონი, რომელიც ნაგებობით უკეთესია, 100.000 მაყურებელს იტევს, თუმცა ისიც ჩვეულებრივი, უბრალო სტადიონია და არაფრით არ გამოირჩევა. უშინდაა ავებული ჩოგბურთის კორტები, შეიძლება ითქვას, უგემოვნო გემოვნებით.

ნუ გაგვიკვირდებათ, მაგრამ როცა რომს ათვლიერებთ, სულ ერთია — ცენტრი იქნება ეს, თუ პერიფერია, არ შეიძლება არ იგრძნოთ, რომ ქალაქ რომის მთელი სიმდიდრე ვიღაც სხვას მიუთვისებია, მისთვის ნარჩენები მიუტოვია, თვითონ კი საცხე შვიგდას მისჯდომია, და ნებეირობს: ეს „სხვა“ რომში და რომის გარეთ არსებული ვატიკანია, რომელიც ლევიანთანიეთ თავს დასდგომია მთელ ქალაქს და მის სიმდიდრეს ყლავებს. მაგრამ მარტო ამ ერთი ქალაქით რომ დამაფიქრებელიყო, მაშინ კაცობრიობის ბედი უკეთესი იქნებოდა. იგი თავზე ადგია მთელ კათოლიკურ საქარსტიანოს, რომელსაც ცერებრივით უდარაჯებს, ხოლო მის ქონებას ისევე ლევიანთანის მადლით მიიერთმევს.

ამ სიღარიბესა და მატერიალურ ხელმოკლეობას გრძნობთ ყველგან — რომში, მის გარეუბნებში, ნეაპოლში, ვნადაგზა ნეაპოლიდან რომშიმდე. უკმაში, ეს საერთო მოვლენია მთელ იტალიაში. თუმცა თვით იტალიელები ძალიან შრომისმოყვარე, თადარიგინი და კარ-

გი ხალხია, მაგრამ იქამდე მიიყვანა ისინი ფაშისმის უგუნურმა პოლიტიკამ, რომ ესაქმებოდა სახეზონგრეულ დუნეს ხალხის უგემოვნებასთან. განდიდებას მანიით შეპურბობია, იგი გატაცებული იყო თავისი პირადი საქმეებით, ბოლო ხანებში კი ავანტიურისტ კლარა პეტროსისთან ერთად სასიყვარული ორგვებით, სახელობითი შენობების აგებით, როგორც მაგალითად, ობელისკით, რომელსაც ზევიდან ქვევით ჩამოპყვება იტალიის ამ უოფილი ვაიმ-მართველი გვიარია.

და გვიყვირს: პატროსანმა, კეთილშობილმა იტალიელებმა დღემდე როგორ ვერ დაიბნეს ძირს მათი შემარცხვენი ტიანის ეს სამახსოვრო ნიშანი, ნუთუ მათ არსებობაში ჯუზეპე გაიბიბლისა და ჯუზეპე მაძინის რეოლოგიური ცეცხლის ნაპერწკლებიც აღარ ადრანა?

ასეთ სანახაობათა მორჩევი ვიყავით ჩვეულად და ასეთი ფიქრები გვაძმძებდა, როცა სამარცხენო, პირდაპირ საჯალალო ობელისკის შემდეგ თვალი მოკარით დიდ კარუსელს, რომელიც ციბრტევით ტრიალებდა. მისმა ტრიალმა იტალიის ცხოვრებას ბრუნვა მოგვავრინა — ძველი რომიდან დღემდე, შემდეგ შევხედეთ პილსუდსკის ძველს — ვეებებელი ძველს, პილსუდსკის რომ გამოხატავს ცხენზე მჯდომია და ქვედმობილს, და მე უნებურად მწარედ გამეცინა: რა დუნდობელია ისტორიის ჩარხის ბრუნვა — საიდან სად შეიძლება დავეცი ნუთუ საჯალალო არ არის იქამდე ჩამოჭვითებულიყო გაიფს ივლიუს კესარის, ავგუსტუსის, პომპეუსის, გრაქების, ციკერონის სამშობლო? მაგრამ დროს ყველიფერი შეუძლია გააკეთოს და ჩვენც სხვა საგნებზე ფიქრს ვიწყებთ. პილსუდსკის ქანდაკების ზევით, მარცხნივ გორაკზე, რომის ყველაზე ძვირადღირებული სასტუმროს დიდი შენობაა, ამაყად რომ გადმოსცქერის მთელ ქალაქს. მისმა მდებარეობამ გაგვახსენა, რომ ეს ერთერთი იმ რვა გორაკიაგანა, რომლებზედაც დღევანდელი რომია გაშენებული.

ჩვეუ გატაცებით ვათვლიერებთ ყველიფერს, რაც კი რომის ქუჩებში ვხვდებთ: ისევე ვუცმებრით სახალხო მოედანზე ვევიტრურ ობელისკს, ისევე გაედღვართ საეპრო ქუჩაზე, მალაზიების ზღვაში, და ვბრუნდებით იმპერატორ ავგუსტუსის საფლავისაკენ, რომელიც სულ პატარა გორაკზეა მოთავსებული. ფორმით იგი მრგვალია, ამაღლებულია, ავებულია თვით ავებსტუსის სიციცხელი. ინტერესმოკლებული არც ის არის, რომ ჩვენს ვრამდე პირველ საუკუნეში კესარის-იგი-აფგია როგორც თავისთვის, ისე მეუღლის დასაარქმალავად. ასე პუყარებია მას თავისი მეუღლე სიკელიის შემდეგაც უნდოდა მასთან ყოფილიყო.

ავგუსტუსის საფლავის შემდეგ ცოტა გავიარეთ და უკვე მიაღწეობთ რომის ყველაზე

დიდი, ყველაზე კომფორტაბელური მალაზიების ქუჩას. დაინახეთ დიდი უნივერსალი, რომს რომ ამშვენებს და აღამაზებს, ყოველმშობი-
 ვევაში, სხვა მალაზიებისაგან განსხვავებით მეტ სიციცხლესა და მოძრაობას აძლევს. იქ მივდი-
 ველივ ვერტო, საერთოდ ხალხიც და საერთო-
 ლიც ვიტრანები ათასგვარად აქრელებულ-
 გაღამაზებულია. გავდივართ ტრიტონის ქუჩა-
 ზე, რომელსაც მშვენიერი შადრევანი ამშვე-
 ნებს, მაგრამ რომის დიდი პატრიციან — ბარბა-
 რინის სახელობის ქუჩაზე მოწუხობილი თითი
 დიდი შადრევანი წლის ოთხ დროს — გაზაფ-
 ხულს, ზაფხულს, შემოდგომას და ზამთარს
 რომ განიხილავს, მართლაც, მშვენიერია. დიდ-
 ხანს გინდა უუფრო და თვალს ვერ აშორებ.

მაგრამ ჩვენ კადეც რამდენი რამ დაგვრჩა
 სანახავი. ამიტომ გული შეუწერებლად წინ
 მიწევს და ახალ სანახაობას მოვიღის. ისეთ
 სანახაობად გვევლინება განთქმული ტრევის
 შადრევანი. ამიტომ იყო, რომ, ვიდრე მას ვნა-
 ხავდით, გზადგება ნაკლებ ყურადღებებს ექ-
 ცევიდით, მაგალითად, ისეთ სანახაობათა ხილ-
 ვას, როგორცაა დღევანდელი პრეზიდენტის
 გრონციის სასახლე, ოდესღაც აშენებული კარ-
 დინალ დესტიეს მიერ, სასახლე, რომელსაც
 ლამაზი ბალი აქვს, წინ კი მოედანი, დამშვე-
 ნებული ისეთი განთქმული ქანდაკებით, რო-
 გორცაა ცხენების მომთენიერებელი. მაგრამ
 ჩვენ ისე გატაცებით მივეწმარებით ტრევის
 შადრევანისა, პანთეონისა, ფორუმისა და კო-
 ლიზუმისაყენ, რომ ცხენების კი არა, ღმერთ-
 თების მომთენიერებლის ქანდაკებაც რომ ყო-
 ფილიყო, ისიც ვერ შევამჩნიებდით.

...და ვიწრო ქუჩით ერთბაშად მივადგებით
 პატარა მოედანს, სადაც უმარავე ხალხი იყო.
 ყველა იხედებოდა სასახლისაყენ, რომლის
 წინ მარმარილოს თეთრი ქვები, უმარავე ქან-
 დაკებანი, წყლის ხმაური, დაგროვილი წყლის
 რთინი რაღაც უჩვეულოდ ორიგინალურსა და
 თავისებურად გრანდიოზულ შთაბეჭდილებას
 თვინიდა.

აი ის — ტრევის შადრევანი!
 თითქოს მითოლოგიური სამყარო ცოცხლად
 წარმოგვაჩვენებს წინაშე არქიტექტორ საღის
 ხელოვნებით. ეს მშვენიერი ნაგებობა თურმე
 მთელი ოცი წლის მანძილზე შენდებოდა, დაუ-
 წყით 1732 წელს და დაუმთავრებიათ 1751
 წელს.

ენით ძნელია გადმოსცეს აღმანიშნა ეს
 გრძობა, რომელსაც ამ ხელოვნური სილამა-
 ზის წინ განიცდის. არის აქ რაღაც იხეთი,
 რასაც სხვაგან ან სხვაში ვერ ნახავთ. განც-
 ვიფრებული თუ აღერთვანებული დგახარ
 და უაურებ ყოველივეს, როგორც მშვენიერის-
 სა და ამაღლებულის ხორცშესხმას. თუ ოდეს-
 შე ვინმეს უფიქრია, როგორც კანტა, რომ

მშვენიერი გეიტაცებს, ხოლო ამარღებული
 გეიტაცებსო, — ის აქ აუცილებლად უღრუვებს,
 რომ ტრევის შადრევანზე უფროვე ვერწყმას
 აერთებს, განსახიერებს როგორც მშვენიერს,
 ისე ამაღლებულს.

მაინც პოლუმი დროს გაიხედავ გვერდზე,
 დაყვირდა აღმანიშნებს, რომლებიც აქ მოსუ-
 ლან, სანახაობით ერთობიან, წყალში განუწყ-
 ვებლავ ჰყრიან ლითონის ფულებს, იმ იმედით,
 რომ შემდეგ წელს ისევე აქ მოვიდნენ.

რამაი საქმე, რატომ ხდება ასე?

გავრცელებულია თქმულება: ვინც ტრევის
 შადრევანში ლითონის ფულს ჩაადგებს, ის
 შემდეგაც, ესტუმრება აქაურობასო. და ყველა,
 ვინც აქ მოდის, სულ ერთია, სჯერა თუ არა
 ამ მისწრაფ თქმულებასა, მაინც ისერის ლითონის
 ფულს ხან ძირს, ხან მაღლა, აუცილებლად
 კი წყალში, რათა დაქანონებული ვალი მოიხა-
 დოს ამ უცნაური შადრევანის წინაშე იმ სია-
 მოვნებისათვის, რასაც იგი მსახველს ანიჭებს.
 როცა მას შორბდება, თვალს უნან გრჩნება, ისევე
 გინდა უუფრო, თავში კი მხოლოდ ერთი აზრი
 გიტრიალებს: ლამაზია ტრევის შადრევანი,
 დიდებულია, სხვა არ არის აქ ასეთი თავისე-
 ბური, ასეთი ორიგინალური რამ. ორი საუკუ-
 ნეა ართობს და სიამოვნებას ჰგვრის იგი ად-
 მიანებს, მოყოლებული მე-18 საუკუნის შეორც
 ნახევრიდან, როცა მას საფუძველი ჩაუყარეს
 და დღევანდელი სახე მისცეს.

რა სილამაზის შექმნა არ შეუძლია იდამი-
 ნის გონიერულ შრომას! არ არსებობს მშვენიე-
 რება, რომელსაც აღამაზინის გენია ვერ შექ-
 მნიდა. განა ეს შადრევანიც ხელოვნება არ არის,
 რაკი ასეთ გრძობას აღგობრავებ და ასეთ
 ესთეტიკურ სიამოვნებას მოგანიჭებთ?

ტრევის შადრევანიდან ჩვენ მივეშორებით
 ესპანეთის მოედნისაყენ და ვდგებით განთქმულ
 კიანზე, რომელიც 1725 წელს აუგიათ და რი-
 მელიც თქვენს გინახავთ ცნობილ იტალიურ
 მონუსტრათში. — „ქალიშვილები ესპანეთის
 კონსტანდინე“. კიანის უნან სანატ ტრინიტას ეკ-
 ლესიაა. აქ უუყარდათ ბაღში დასვენება გოგო-
 ლსა და ივანოვს, დიდ რუს მწერალსა და დიდ
 რუს ფერმწერალს. გოგოლი დიდხანს ცხოვრობ-
 და „მშვენიერ შობეთში“ და, როცა იგი ამ
 გამოთქმას ხმარობდა, თითქმის ყოველთვის
 იტალიას გულისხმობდა.

ესპანეთის მოედნიდან დამრტუნებულები პირ-
 დანი პუუტრებო იტალიის სენატის სასახლეს,
 მაგრამ ვეჭარობთ პანთეონში შევიდეთ, რაკი
 მას უკვე ვხედავთ და ვუახლოვდებით.

ბერძნულად ღმერთების საყრებულო — პან-
 თეონი რომის ერთერთი უდიდესი ისტორიული
 ნაგებობაა. იგი წარმართული კულტურის ძეგ-
 ლია, პირველად ჩვენს ერამდე 27 წელს აგე-
 ბულია. შემდეგ ჩვენი წელთაღრიცხვით 125

წელს იმპერატორ ადრიანს აუშენებია და ნაგებობას ამ სახით მოუღწევია დღემდე. ამ ყველაფერი ხელუხლებელია — კარებიცა და კოლონებიც; ყველაფერი ორიგინალურია, ძველ რომის კონსტრუქციისა. მისი სტატის პირველია.

რომის პანთეონს ვეებერთელა გუმბათი აქვს, დღემდე სრულიად ხელუხლებელი, და როცა მას უყურებთ, პირველადვე გემაღებთ აზრი, თუ როგორ ააშენეს ასეთი დიდი თალი, რომლის შესახებაც იტალიელები სიამაყით ამბობენ, რომ ასეთი გუმბათი მსოფლიოში არსად არ არსო, გუმბათს ცენტრში სახურავი არა აქვს, თალიაა, თავისუფალი დიდი ნახევრები, საიდანაც შუიშის დროს წყალი ჩამოდის, მაგრამ ეს წყალი არაფერს არ აფუჭებს. ამ ნახევრებთან წყალთან ერთად სინათლე ჩამოდის და მისი უპირველესი დანიშნულება სწორედ სინათლის მოცემაა. ჩამოსული წყალი კი ეცემა გუმბათის ქვევით მთავარი დარბაზის ცენტრში, სადაც ოთხი, შედარებით პატარა, ნახევრები გაყოფილებული და აქედან იგი ჩადის ობაქტეშეშ. მთავარი დარბაზი ვეებერთელაა, ცხელი ისე დიდი არა, როგორც პეტრეს ტაძრისა, მაგრამ მაინც საკმაოდ დიდი. მისი შინაგანი არქიტექტურა მთელი ხელოვნებაა, ფონზე წითელი შირმარისის, რომელიც აღმოსავლეთიდანაა შირმარისი. მთავარი დარბაზის სიმაღლე და ვანი ერთია — 43 მეტრი.

როგორც აღვნიშნეთ, თავდაპირველად ეს ტაძარი წარმართული იყო, შემდეგ კი, ქრისტიანობის გამარჯვებისთან დაკავშირებით, კათოლიკურად გადააკეთეს. იტალიის გავრთიანების დროიდან პანთეონი ვადაიქცა ამ სახელმწიფოს მეფეების ეკლესიად და ამიტომ ალარ გაიკვირდებათ, რომ აქაა დაკრძალული ეპიტორ ემანუელ II, ვაერთიანებული იტალიის პირველ მეფე.

მაგრამ ამ საფლავებს კი არ ვაქცევთ ყურადღებას, ყველა, როგორც ერთი, ვეეგარტებით იმ წმინდა ადგილისაკენ, სადაც 37 წლის მარტოპატივი რაფაელ სანციო ვანისყვნებს და ვღვებით მისი მეტად ორიგინალური საფლავის წინ.

ამ ვანისყვნებს, რომის პანთეონის ციე, მაგრამ დიდებულ კედელთა შორის მპატარაული ვანის ეს ფერმიფი, ამ ჩაიტანა ციე სმარეში თავისი ვასოვარი ნიჭი და ვერტეია, და აქვე ადგეს მას საფლავს უკუნობი დაფნის ვეერტეინი, როგორც მისი პირფენებისა და შემოქმედების უკვდავების სიმბოლო. საფლავს ამშვენებს ბრინჯაოს ბიუსტი, რომელიც რაფაელ სანციოს ცნობალი ავტობიოტრეტის მიხედვით არის ვაყოფილებული.

დიდხანს ვათვალისკრებთ დიდი იტალიელის საფლავი, ვეინდოდა დამწერილებით ვეენახა ვეევაფერი, რაც მას სახელთან არის დაკავ-
6. „მთაბი“, № 12.

შორებულთ. ამ ძეგლში ვეენიშნეთ, რომ რაფაელის საფლავის მარჯვენა დეკორატიული ეპიტორ — ემანუელ II შეიღებ — უკმერტორ I. ვნახეთ და გულში ვაგვიჩქრეთ: ნეთუ სნებ ადგილი ვერ შეარჩიეს? რა საერთოა ვეინილურ იტალიელსა და უმბერტო I შორის? სად რაფაელ სანციო და სად უმბერტო I? თუმცა ეს ვასაკვირი აღარ უნდა იყოს, ვენაიდან პანთეონი შემდეგ ხომ იტალიელი მეფეების ვალესიად ვადაიქციეს!

ამ დროს პანთეონის მაღალ კედლებში ვაისმა ორღანოს ხმა, რომელმაც პარმონიულად აავტუნა დადუმებული დარბაზი. უყურად ვერსალი ვამასსუნდა, ლელოვყო XIV ეკლესია, მისი ორღანო, მაგრამ აქ, რომის პანთეონში, ორღანოს ხმა რაღაც უჩვეულოდ ისმოდა, შესაძლოა, იმიტომაც, რომ პანთეონის დარბაზი ორჯერ მეტი ვაინც ექნება ვერსლის ლელოვყო XIV დარბაზთან შედარებით, ხოლო ორღანოს ამაღლებულ, პაეროვან, მომავალოებულ ხმებს ალბათ. ასეთი დიდი დარბაზები ესაქნარება.

ყველაზე ყურადღებით ვისმენთ ამ ხმებს და ვერძნობთ, თუ რა მნიშვნელობა ჰქონია ორღანოს კათოლიკურ ეკლესიაში საუკუნეების მანძილზე. იგი ისეთ ვრანდოზულობას ქმნის, რომ ვაგიფიქრე: „უნეადებში“ პლოტინის ცნობილი თეორია ექსტაზისა, რომელიც ვიზინდი ისახავდა დაემტკიცებია აღმანიის კავშირი ლეოვბასთან ამ ექსტაზის ვზით, ხომ არ ვამოიყვნა, თუმცა ძალიან მოვეიანებთ, კათოლიკურმა ეკლესიამ, და ექსტაზის მისაღწევად ამ მის ადგილზე ხომ არ მოთავსა ორღანო, როგორც პრაქტიკულად ვანობიციელებული ექსტაზი?

ერთი კი ფაქტია: როცა პანთეონის დიდი დარბაზის მაღალ კედლებში, ვეებერთელა გუმბათის ქვეშ, რამდენიმე წუთის მანძილზე ვისმენდით ორღანოს ამ საარაკო ხმებს, ჩვენ ვევი არ ვეეპარებოდა, თუ რა დიდი ძალით შეეძლო ამ მუსიკას ვავლენა მოეხდინა მორწმუნეთა მთელ არწმუნზე, რელიგიური ბანკით დეპორთ ისინი და შეექმნა მათთვის იღვრია, რომ ორღანოს ხმები უეკიური, ლეოვბაფი: ხმების ანარკლია, რომ ეს ხმები ამქვეყნიური სამფლობელოდან ეფინება ცოვლილ დედამეფას, როგორც ამის ამტკიცებდა იდეალიზმი — ფილოსოფიები, ხოლო რელიგია — პრაქტიკულ ცხოვრებაში. ვაინც რა ისტატურად მოუწყეია კათოლიკურ ეკლესიას ამ ქვეყნიად თავისი პრაქტიკული საქმეები.

ამ ვრძნობით ეტოვებთ რომის პანთეონს, ვამოვივართ ვარებ და ვათვალისკრებთ მარტონიე მდებარე ძეგლი, V საუკუნის, ტაძრის ნანგრევებს, რომელიც პანთეონისათვის დეტრენებით, როგორც მისი რელიგია თუ ანაქრონიზმი. მაგრამ ჩვენთვის რომის პანთეონის

ფონზე ეს ძველი ქვეები კი არ იყო ანაქრონიზმი, არამედ ახალგაზრდა დომინიკანელი ბერი, რომელიც ვერაბულად გამოწყობილ ადამიანთა მასაში მიდიოდა გრძელი შავი მანტიითა და თეთრი, კვანძებიანი ზეანჯარით...

ასე დაეშორა რომის პანთეონს, რაფაელ სანციოს საფლავს, ისევე განავარდნო გზა და სულ მალე მივაღწევით განთქმულ ვენეციის სასახლეს, რომის ერთერთ საუკეთესო ნაგებობას, რომელიც მე-15 საუკუნეში აუშენებოდა. იგი სრულიად ორიგინალურია, როგორც არქიტექტურული ანსამბლით, ისე სტილითა და გააზრებით. წინ ოთხიარუსიანი ფართო კიბეა, თეთრი მარმარილოსი, კიბე, რომელსაც სასახლის მოედანზე აყვავებთ. ახლა ამ მოედანზე დიდი კვარცხლბეკია ვიქტორ-ემანუელ მეორის უზარმაზარი ძეგლი. ვიქტორ-ემანუელი ცხენზე ზის, სრულ სამეფო ტანსაცმელში გამოწყობილი.

ეს ძეგლი 1911 წელს აუგიათ, იტალიის გაერთიანების პატივსაცემად. იქვე, ცენტრში, უცნობი ჯარისკაცის საფლავია საკმაოდ ლამაზი გამოსახულებით. თითო სასახლე, ოვალისებური წყობით და ფსალზე დორიული სტილის თვრამეტი სვეტით გამოირჩევა. მარცხნივ და მარჯვნივ ოთხ-ოთხი სვეტისაგან შემდგარი ორიგინალური ლავარდანი აქვს, თითქოს პატარა კოშკებით დამშვენებული, ხოლო ამ კოშკებზე ანტიკური ქანდაკებების გამოსახულებანია, რომლებიც მთელი სასახლის ანსამბლურ წყობაში, მრავალი ქანდაკებისა და გამოსახულების, თეთრი ნაგებობებისა და რთული დეტალების ფონზე ყველაფერს აფორგინებს მთლიანი სახის შექმნით.

ვენეციის სასახლს წინ მოედანს ვენეციის მოედანი ეწოდება და ეს მოედან უბანია, სიონიანც არამარტო კოლონეუმი მოიანს, არამედ აქვე ახლოს, ხელმარცხნივ, ისტორიულად ვანთქმული კაპიტოლიუმი.

როცა პირველად დავაღვით ფეხი კაპიტოლიუმის მიწას, რატორიაც უშალ გამახსენდა კიუს გრაცხის ცნობილი ტრავიკული სიტუებები, რომლებიც ციციროსს მოკაყეს: „ვილის მიემართო მე, უბედურმა, საით გავემართო? შესაძლოა წავიდე კაპიტოლიუმზე? მაგრამ იგი მორწყულია ჩემი ძმის, ტიბერისის, სისხლით! ან სახლისაგან? ჩისთვის? რათა იქ ვიხილო საკუთარი დედა, მწუხარებაში, ცრემლებში, უმადლო სასოწარკვეთილებში“

გრაცხების ეს ტანჯული დედა — სახელოვანი კორნელია იყო, სციპიონის ქალიშვილი, თავისი გმირი შვილების დიდებების გამო რომელ ნიობებს რომ უწოდებდნენ. მალე კიუს გრაცხი დაიღუპა, და აქ, კაპიტოლიუმზე, თითქოს ვაიფოვა კორნელის ტანჯულში სახემ.

ეს ადგილი ისტორიულად წარმოადგენდა რომის იმპერიის ციტადელს, უმთავრესად კი

იგი ძველი რომის რელიგიური ცენტრი იყო. ყველაფერი ის, რაც დროემს გადაურჩა და ჩვენამდეა მოღწეული, მართლაც ძველი რომის საკუთრებაა როდია. ბევრი რამ დღეს აქ ახალია, თუმცა ყველაფერს დღესაც კაპიტოლიუმში ეწოდება. ეს ძველი სახელი მას იმიტომ შერჩა, რომ ძველი რომის ამ ციტადელს ეკავა გორაკი, რომელსაც კაპიტოლია ეწოდება.

მოულოდნელად მარცხნივ დაეინახეთ ძველი კაპიტოლიუმის ნანგრევები, რომლებიც ჩვენამდე მოღწეულა და დღესაც ანციფორებზე მნახველებს.

ახლა, როცა კაპიტოლიუმის გორაკზე აღიხართ, თქვენ აივლით მარმარილოს კბეებს, რომლებიც მიქელანჯელოს აუგია. მარცხნივ და მარჯვნივ დიოსკურების — კასტორისა და პოლუქსის — ქანდაკებებია. მშვენიერი ტანისა და სახის ახალგაზრდები დგანან ქუჩანა ცხენებთან ერთად. ბერძნულში მითოლოგიამ მარადიული ძმური სიყვარულის მშვენიერი მითი შექმნა დიოსკურების შესახებ. პოლუქსი, რომელიც უშალესი უკმარაო ღეთების — ზევსის — შვილია, უკვდავი იყო, მაგრამ მათთვის უკვდავება უსაყვარლეს მძას — კასტორს გაუყო. ზევსის თანხმობით, იგი სიკოტხლის ნახევარს თავის ძმასთან ატარებდა და ამგვარად უკვდავი, ნახევრად მაინც, მისი ძვირფასი ძმა კასტორი, ორი ძმის ეს სიყვარული თითქოს სიმბოლურად გამოხატავს კაპიტოლიუმის ისტორიულ მისიას რომისათვის, კერძოდ, საბინიანელებთან დაპირობებას. უკეთეს სიმბოლურ გამოსახულებას, ვიდრე დიოსკურების ქანდაკებებია კაპიტოლიუმისათვის, არქიტექტორი ვერც მოიფიქრებდა.

კაპიტოლიუმის მოედნის შუაში დგას რომის იმპერატორისა და ფილოსოფოსის მარკ ავრელიუსის ვებებურთელა მონუმენტი. ეს მართლაც ბრძენი ადამიანი ცხენზე ზის და მარჯვენა ხელი წინა აქვს გაშვერილი. ქანდაკება თავიდანვე მოიქროვილი ყოფილა, ახლა კი ბრინჯაოსფერია, ბრინჯაოშია ჩამოსხმული.

ვიდრე დიოსკურების ქანდაკებებამდე მხვილადმო, კიბის პირველ საფეხურზევე მარცხნივ და მარჯვნივ დამოილია ლომების გამოსახულებანი დგას და მთელი ანსამბლიც აქედან იწყება. ესაა კაპიტოლიუმის თანამედროვე სახე, რომელიც მისთვის მე-16 საუკუნეში მიქელანჯელოს მიუტია.

აქ ყოფილა ორი ძველი ტაძარი — იუპიტერისა და აენონასი.

აქვე იმართებოდა დიდი დროსტარება, მოყოლებული სულ უქველესი დროიდან.

აქ, კაპიტოლიუმზე, 1340 წელს სიტყვა წარმოიტკა და აღდნის გვირგვინი დაიდგა რენესანსის ეპოქის გარეგნული დღმა იტალიელმა პოეტმა ფრანჩესკო პეტრარკამ. შემდეგ ეს დიდი თარიღი თავის პირად ცხოვრე-

ბაში პოეტმა თითონვე აღწერა, როგორც უბედნიერესი შემთხვევა. ნაწარმოებები, რომელსაც ვგულისხმობთ, ცნობილია სახელწოდებით — „წერილი შთამომავლებს“. პეტრარკა იქ გადმოგვცემს, თუ როგორ აიჩინა თავის მსახურად ნეაპოლის მეფე და ფილოსოფოსად წოდებული რობერტი, რომელთანაც სამ დღეს „გამოცდას“ ახარებად, უკვდავების დღის გვირგვინის მისაღებად.

ამაჟი, ეგოისტი და მუდამ დიდების შაძიებელი პეტრარკა, ამავე დროს ლურაზე უნახესი კლასიკური სონეტების, ბალადებისა და კანტონების ავტორი, „წერილი“ იგონებს, რომ მისთვის დაღწის გვირგვინის დადგმა რობერტს ნეაპოლშივე უნდოდა, მაგრამ „რომისადმი ჩემმა სიყვარულმა თავისი ვატიანაო“. სინამდვილეში კი მას „რომისადმი სიყვარული“ როდო ახარებდა. სურდა უკვდავების გვირგვინი კაპიტოლიუმზე მიეღო, „რომელითა დიდი დღესასწაული“ დროს. ეს სურვილიც ახსრულია ბედნიერ ვარსკვლავზე დაბადებულმა ამ უცნაურმა ადამიანმა, სიციცლტვივე უკვდავად აღიარებულმა, თუმცა იქვე შენიშნავდა: „დაღწის გვირგვინმა მე სრულებით არავითარი ცოდნა არ მიშეცა, მაგრამ მრავალთა შორს თავს დამატეხაო“.

უცნაური იყო პეტრარკას სიყვარულიც-საუყვარებლას მანძილზე სადაო ზღვებოდა მისი სატრფოს — ლურას რეალური არსებობა. აღქმასწარმოელი პოეტების მსგავსად, რომლებიც თავისი შთაგონების საგნად იხილდნენ იდეალურ სატრფოს, პეტრარკამ მალაშხატურულ სხეულებში გამოიკვლია ლურას მთელი სინაზე, ზღაპრული სილამაზე და ლეთაებრივი არსება. მსოფლიო პოეზიაში ცნობილია რომდენიმე ქალის სახელი, რომლებიც დიდი პოეტების მხატვრული შთაგონების საგნად იქნენ. მათ შორის არიან ტიბულუსის დღეია, პროპერციუსის ცინცია (ტიბიერესი ქალი, რომელიც ლექსებსა და მუსიკას წერდა, თავის განმადიდებელს კი უღალატა), ოვიდიუსის კორინა, დანტეს ბეატრიჩე, პეტრარკას ლურა... ყველა ისინი გვიღვავებულნი პოეტების სახე. მათ შორის ბეატრიჩე და ლურა ძალიან განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ბეატრიჩე პაეროვანი ქალწულის სახით დგას ჩვენს წინაშე, ხოლო ლურა — ასევე გაიღვავებულნი, მაგრამ თერთმეტი შვილის დედა, 41 წლის ასაკი მიღწეული (1307-1348).

როგორც გადმოცემები მოწმობენ, ლურა 1325 წელს გათხოვდა; ორი წლის შემდეგ პირველად უნახავს იგი პეტრარკას აენიონის წმინდა კლარას ტაძარში და პლატონურად შეყვარებია. პეტრარკა მაშინ 22 წლის ახალგაზრდა ყოფილა, მაგრამ ლურასადმი სიყვარული სამარის ყარამდე გაყოლია.

ლურას ეძღვება პეტრარკას შემოქმედებ-

დან 317 ლექსი. თითოეულ მათგანში ეს ლეგენდარული არსება უნახესი სიყვარულის სახე ნად არის გადაქცეული. მისი ადგილგარე სიტყვა და საიდუმლოებით მოცული პიროვნება დღემდე დიდ ინტერესს შემეცვლია. მისაღები და წყაროები კი, ვარდა თვით პეტრარკას ლექსებში, თითქმის არაფერია არ არსებობს. ლურასადმი პეტრარკას სიყვარულის ერთადერთი საწმენო ცნობა შემონახულია ვირგილიუსის ხელნაწერი წიგნის პირველ ფურცელზე, რომელზედაც პეტრარკას მოკლედ მიუწერია, თუ როდის ან სად გაიქცა ლურა, როგორ გვიგო მისი ვარდაცვალება, როცა პოეტი შემთხვევით იმყოფებოდა ვერონაში, და მიიღო თავისი შეგობობის ლედოეიკის წერილი. ამ წერილით გაუგია მას ლურას გარდაცვალება. ამ წერილითვე შეუბუყვია, რომ ლურას „უბიწო და მშვენიერი სხეული“ დამარხავთ მშენის მინორიტების აკლამაში, ხოლო „სულ მისი, წერს პეტრარკა, — მე დარწმუნებული ვარ, — როგორც სენეკა ამბობს სკიპიონ აფრიკანელზე, — დაბრუნდა ზეცაში, საიდანაც ის იყო“. შემდეგ ამ სულს განადიდებდა პეტრარკა ლურას საყვდილისადმი მიძღვნილ სურეტებში..

მაგრამ ჩვენ უკვე დაუშორდით ძირითად თემაში. დავაფიქვდა გვეთქვია, რომ ყველა დიდი დღესასწაული ახლიც კაპიტოლიუმზე იმართება. თანამედროვე იტალიელებმა შეინარჩუნეს ძველი რომაელების ზოგიერთი ჩვეულება. ამით ისინი ხელს ღებენ ძველ რომსა და ახალ შორის. ყოველივე ეს დღეს ისე გამოიყურება, როგორც ვერო რომის კედლის ნანგრევი ახალი რომის ნაგებობათა შორის.

ძველ კაპიტოლიუმს, რომლის ქანდაკებანი, დღემდე შემორჩენილი, ჩვენი წელთაღრიცხვით 185 წელს არის შექმნილი, დღეს ამშვენიებს ცენტრალური შენობა, მე-16 საუკუნეში აგებული მიქელანჯელოს მიერ, და ორი დიდი შენობა, უფრო გვიან აგებული, რომლებშიც ახლა მუზეუმები და სხვა დაწესებულებებია მოთავსებული. აქვე თქვენს ნახათ იუპიტერის ტაძრიდან მოტანილ ვაზებს, ჩვენს ერთადერთ შემდეგ საუკუნეში რომ თარიღდებიან.

რადღე უცნაური გრძობა გაპყრობით, როცა აქ დგახართ. შესაძლოა იმით, რომ აქ უფრო მეტად გრძობთ ძველი რომის სურნელებას ალბათ, იმიტომ, რომ იცით — კაპიტოლიუმის ცენტრალური შენობის უკანა მხარეს ძველი რომის ფორუმის ნანგრევებია. ეს არის ყველაზე ძველი ნანგრევები, მათ შორის პალადა, სადაც პირველად აშენდა ძველი რომი ჩვენს ერამდე მერვე საუკუნეში, ამბობენ, 751 წელს. დღემდე შემონახულია გადმოცემა, რომ კაპიტოლიუმის გორაკზე ყვენენ საბინანდლები — რომის პირველი მტრები, მათ შორის ომი ყოფილა, რომელიც დიდხანს გრძელდებოდა

ბალოს ისინი გაერთიანებულან, საერთო ინტერესები გასწვრივ და საერთო ძალით შეუტევიათ ჰაობისათვის, რომელიც მათ შორის ყოფილა. ჰაობი ამოუშვრიათ და აქ საზოგადოებრივი შესაჯრები ადგილი მოუწყვიათ.

ასე დასდება სათავე ძველი რომის ფორუმსა და კაპიტოლიუმს. თავიდანვე პირველი წარმადგენლა ძველი რომის საზოგადოებრივი ცხოვრების ცენტრს, ხოლო მეორე — რელიგიურ ცენტრს.

რომის ფორუმის ნანგრევთა შორის თქვენ დღესაც ნახათ სექტინუსის მიერ აგებულ ტრიუმფალურ თაღს. აქვეა კეისრის მიერ აგებულ ტაძრის ნანგრევები. ფორუმის ნანგრევთა დღევანდელი პანორამა მოგაგონებთ ურავანადავლილ მარშარლოს ნახაბლარს, და გგონიათ, თითქოს გუშინ იყვნენ აქ კეისარი და ანტონინი, ტრაიანუსი და ტიტუსი, ვესპასიანი და გრაკები, კალვილა და ციცირონი, ადრიანი და პომპიუსი, დროთა დინების იავარყვია ძველი რომის ძველი დიდება, ყველაფერი ნაყარტუბად უქცევა, შეუტრჯავს და შეუტრუსავს, ისევე როგორც სატურნის ოდესღაც დიდებული ტაძარი, რომლის მხოლოდ 8 კოლონა შემორჩენია ჩვენს დღევანდელს. თუ რა იყო ეს ტაძარი, როგორც ძველი არქიტექტურის ერთერთი უხადლო პირობა.

აი ადგილიც, სადაც ბრეტუსისა და შეთქმულთა მიერ მოკლული იულიუს კეისარი დაწვეს. ნანგრევებად ქცეულა, თუმცა ამდღებელი ადგილი, სადაც კეისრის ცხედარი ესვენა, ახლაც ჩანს. აქვეა ტაბუნა, სადაც იორატორები, სენატორები, ტრიუმვირები, კეისრები და იმპერატორები მამართავდნენ ხალხს. აქედან მიმართა ხალხს მარკუს ანტონინუსიც იულიუს კეისრის მოკვლის შემდეგ.

ხელმარჯვნივ რომის პირველი ქრისტიანი იმპერატორის კონსტანტინეს მიერ აგებული ტაძარია. ისევ მარჯვნივ — ძველი რომის კედლები და იმავე კონსტანტინეს ტრიუმფალური თაღი, რომელიც დღემდე კარგად არის შემონახული. საერთოდ, ტრიუმფალურ თაღებს ძველ რომში, ისევე როგორც ფორუმში, კარგად გაუძლიათ დროის ქარიშხლისათვის. მავალითაღ, ისევე კარგად არის შემონახული უფრო ძველი — რომის იმპერატორ ტიტუსის ტრიუმფალური თაღიც, იქვე, ფორუმში. უფრო საოცარია, თუ როგორ მოაღწია დაუნიაუნებლად ჩვენამდე ფორუმის ისეთმა ნაგებობამ, როგორცაა იმპერატორ ტრაიანუსის კოლონა, რომელსაც წვერზე ვინაილება კვლავ შერჩენილა და საიდანაც ვენეციის სასახლე, ვიქტორი — გმანულის ძეგლით, ისე ჩანს, თითქოს ბელისებულზე ხედავდეთ.

როცა ფორუმის ნანგრევთა პანორამას კაპი-

ტოლიუმის გორაკიდან დასტვრით, თქვენს წინაშე თითქოს მთელი ძველი რომის დანაცრებული და დაფარულული ნანგრევები ნატიციდან და ფერულიდან გონების თვალთვალს დასაშინად ძველი რომი, მისი მღვდლურ ისტორია, ახჯარასხველი გამარჯვების ხრიალი და საშინელ დამარცხებათა კატასტროფები.

რამდენი რამ ასოვთ ამ ნანგრევებს, ხალხის რა ყოფინა და სიხარული, განსაიდელი და უბედურებანა.

ვინ არ ყოფილა აქ: რომის ისტორიაში ცნობილი ყველა საჩდალი და იმპერატორი, პეტრორი და ტაბუნა, კეისრები და ტრიუმვირები; რამდენს წარმოუთქვამს აქ ბრწყინვალე სიტყვა და რამდენი ძირის ჩამოუვლიათ, შემდეგ კი რომიდან გაუძვევით.

საქმარისთა გაცინათ ძველი რომი აბიანეს მოთბილია, რომ ფორუმის ნანგრევთა ინიუნელობა თქვენთვის ცხადი შეიქნეს. აბიანეს გუთონის ცნობილი წიგნი — „რომის ისტორია“, რომელშიაც იგი გადმოგვცემს რომის ძველი ისტორიის ზოგჯერ დიდგნარულ ფერკლებს. უფორუმად თუთი რომის ისტორიაც არ არსებობს. ახლაც აქ ჩვენს თვალწინ ფორუმით ეოცხდება ძველი რომი, რომელმაც კაცობრიობას ამდენი უბედურება მოუტანა, მავრამ ხელოვნების, კულტურის განვითარებათა და ისტორიული გამოცდილების საბით სოცთუეც მისცა. ამდენად, პერანული ანტაქის რომიელი ანტაქია შეცალა უბრალო ისტორიული ქრონოლოგია კი არ არის, კაცობრიობის განვითარებაში ისტორიული გზის ის დიდი ნიშანსვეტია, რომელიც საუკუნეების მანძილზე იდგა ბედნიერებისა და უბედურების შესაყართან.

ეს ნიშანსვეტი ახლა ნანგრევებად ქცეულა, მოგაგონებს ჩაძირულ დროს, ვარდსულ საუკუნეებს. გვაგონდება, თუ რამდენი ტანჯვა მიაყენეს რომის საჩდალებმა ძველ საქართველოს, უფრო გვიან, ჩვენს ერამდე 65 წელს, ვნულს პომპეუსმა მცხეთა გააღარა და მის მიერ მამინ ანტაქიელი ხიდი დღესაც დარჩენილია. მავრამ უფრო ადრე, პონტოს სახელმწიფოსაგანაც რომმა არაერთგზის იწვინია საშინელი დამარცხებანი. მითხილად პონტოელმა ძველ რომს არაერთგზის შეუწვრია ამაყდ წინ გაშვარილი მკვრდი და აგრამინინა, რომ ძველი რომი უძლველი არ იყო. აქი იძლია კიდევ, დროთა სელამი და ჩაფერულა.

მთელი ძველი რომის ისტორიის ფერკლები თვალწინ კინემატოგრაფის კადრების — სანარაფთო იშლებიან.

აი აქ, ხელმარცხნივ, იყო სენატი, სადაც შეთქმულებმა გაიუს იულიუს კეისარი მოკლეს. მავონდება პლუტარქე, რომლის მიერ ბრწყინვალედ შედგენილი ბიოგრაფიიდან ცნო-



ბილი, რომ სენატში წასვლის წინ კეისარი მისმა მეუღლემ კალფერნიამ გააფრთხილა, — ცუდი სიზმარი ვნახე და დღეს სენატში ნუ წახვალ. არც კეისარს უნდოდა წასვლა, მაგრამ შერი აღარ შეიძლება: მთელი ორი კვირა ის ავადმყოფობდა და ამ მიზეზით სენატში არ მისულა. ახლა კი წასვლა აუცილებელი იყო.

სენატში შესვლის დროს კეისარს მისმა ერთგულმა წერილი გადასცა, რომელშიაც შეთქმულმა გამაქლავებელი იყო, და ეს წერილი რომ წაეკითხა, კეისარი გადარჩებოდა. მაგრამ მან წერილი მხოლოდ ჩამოართვა, წაიღო, მაგრამ არ წაიკითხა. იმ დღეს კეისარი თითქოს ყველაფერზე უარს ამბობდა, რასაც კი მისი ვადარჩენა შეეძლო. ასე მივიდა იგი აღსასრულამდე, როცა თავისივე თვალით დაინახა, რომ მის დანა დასცა ისეთმა ერთგულმა და მის მიერვე დაწინაურებულმა ადამიანმა, როგორც ბრუტუსი იყო.

„... და შენც, ბრუტუსს!“ *) წამოქაჩებია კეისარს გაკვირვებითა და სისოწარკვეთით, საბოლოოდ დარწმუნებულს, რომ მისი საქმე წასული... მისთვის ყველაფერი დამთავრდა... ჩვენი შეიღივით საფარველია და ნაამაგარიმა ბრუტუსმაც გასწირა.

რამდენი რამ უნდა გაიხსენოთ აქ, ისტორიის რამდენი ფურცელი! ფორტში ბევრ რამეს მოგაგონებთ, მაგრამ დრო არ ითმენს. ჩვენც ვტოვებთ მის ნანგრევებს და კოლიზეუმისაკენ მივმართავთ.

კოლიზეუმი ძველი რომის ერთერთი უდიდესი, უღარესად ორიგინალური და მართლაც გრანდიოზული ნაგებობაა. იგი აგებულია იმპერატორ ვესპასიანეს დროს და გახსნა იმპერატორმა ტიტუსმა 79 თუ 80 წელს ჩვენი წელთაღრიცხვით. ეს არის უზარმაზარი მრგვალი შენობა, რომის ყველაზე დიდი ამფითეატრი, 50.000 დამკვიდრ მსურებელს რომ იტყუა, ხოლო, გარდა ამისა, კიდევ ჰქონდა მთელი იარსებები ფეხზე მდგომი მსურებლებისათვის.

როცა კოლიზეუმს მივუახლოვდით, მომიგონდა გორაკ გორაკონ ლორდ ბაირონი. ეს დიდად შეამბოხე და თავისი ფეხების დაუცხრომელი მომღერალი, რომელიც აქ იყო დაახლოებით 140 წლის წინათ და აღტაცებული ჰიმნები უძღვნა ძველი რომის ძველ დიდებულს. აქვე მოიუვნა მან თავისი საფარველი გმირი, თავისივე ორეფლი, სეპედისაგან გულგანძლილი ჩაიღო პაროლი. დაახლოებით წარმოვიდგინე ის ადგილი, სადაც ბაირონი მალღობზე იჯდა და კოლიზეუმს დასცქეროდა. მართალია, ახლა ამ მდღობზე სახლებია ვაშენებულნი, მაგრამ მდღობი მაინც დარჩენილია და ისტორიულ სურათს კვლავ ალადგენს.

ვიდრე კოლიზეუმში შევიდოდეთ, გარს ევრლით ამ ვეებერთელა შენობას, მისი უზარმაზარი ნანგრევი ახლაც სრულ წარმოადგენს გვაძლევს, თუ რა დიდი ოსტატები იყვნენ ისინი, რომლებმაც ეს მშვენიერი შენობა ააგეს. ცალ მხარეს კოლიზეუმს სრული სიმაღლე შერბენილი აქვს, ხოლო მეორე მხარეს — მხოლოდ ნახევარი. ირგვლივ ახლაც ვხედავთ რომაულ ციხრებს, რომლებიც შესასვლელ კარებს აღინიშნენ. კოლიზეუმს სულ 80 შესასვლელი კარი ჰქონია, და ბილეთები აღინიშნებოდა ხოლმე, თუ მისი მფლობელი კოლიზეუმში რომელი კარიდან შესულიყო.

ჩვენც შევდივართ ძველი რომაელებით კოლიზეუმში ერთ-ერთი კარიდან და ვხედავთ, რომ, ვიდრე სცენის ნაპირამდე მივალწვდეთ, შესასვლელი ძალიან გრძელია, სწორედ კოლიზეუმის სიღიდის შესაფერისი. შემდეგ ჩნდება „სცენა“, უფრო სწორად, ვეებერთელა მანეჟი, რომელიც ერთსა და იმავე დროს სცენაც იყო და მანეჟიც. მის ქვევით ყოფილა უამრავი საპირფარეშო მსახიობებისათვის, აგრეთვე ცხოველების — ვეფხვების, ლომების, სპილოებისა და სხვა გარეული მტეეცხოველებისათვის, რომლებიც კოლიზეუმის „სპექტაკლებში“ მონაწილეობდნენ. ამ მხეცებს, უმეტესად მშინერთ, გამოუშვებდნენ თუ ამოუშვებდნენ მანეჟზე, აბრძობებდნენ გლადიატორებთან, ან კიდევ მიუხედედნენ ტყვედ ჩაგდებულ პირველ ქრისტიანებს და დააგუჯინებდნენ. ეს სერინდა მხედრობაში აეკლესიის მამას“ ტერტულიანეს, როცა „ქრისტიანობის აპოლოგიაში“ წარმართების წინააღმდეგ ამბობდა, რომ, თუ ისინი ლომებსა და ვეფხვებს აგუჯინებდნენ ქრისტიანებს, ჩვენც სამაგიერო უნდა მივუზლოთ წარმართებსო. აქვე, კოლიზეუმის მანეჟზე, აწიარებდნენ რომელი წარმართები ტყვედ ჩაგდებულ პირველ ქრისტიანებს დაქვს — დასობილ ბოძზე მიაკრავდნენ და წაყვდნენ. ყოველივე ამას ხალხი უუარებდა, როგორც სანახიობას, თეატრს, ისევე როგორც გლადიატორების ბრძოლას.

სანახიობის კოლიზეუმში იმართებოდა წელიწადში ასჯერ, ე. ი. ყოველ მესამე დღეს. ჩვენამდე მოღწეულია ცნობა, რომ ერთერთ ასეთ 100 დღეში მოკლეს 9000 მხეცი და 100 გლადიატორი. შევიძლიათ წარმოვიდგინოთ, თუ რა ვასართობი ჰქონიათ ძველ რომაელებს კოლიზეუმის სახით და რა მძაფრ შერგანებებს მოითხოვდნენ ისინი შექმნილი ბილეთების საზღურად: აქ ყველაფერი უშუალოდ და ნატურალისტურად უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი. შესაძლოა, ამიტომაც კოლიზეუმში გადახურული არ იყო. წვიმის ან საერთოდ ცუდი ამინდის დროს, პანანაქება სიტყვიც, როცა სამხრეთის მცხენვარე მზე წვადა ყველაფერს, სულ რამდენიმე წუთის მანძილზე შტა-

* მეორე ვერსიით: „შენც, ჩემო შეილი!“

რებით გადახურებოდა კოლიზეუმის ღია ვე-
ბა თალი. გადასახურებელ იყენებდნენ დიდი
გუმების იალქნებს, თუმცა ჩემი ვინებისათვის
ახლაც წარმოდგენილია, თუ როგორ ახერ-
ხებდნენ ამას კოლიზეუმის მამინდელი მესვე-
ურნი.

კიდევ ერთი განსაკუთრებული „თეიხება“
აქვს კოლიზეუმს: მისი ოთხი იარუსი იმდრო-
ინდელი რომის საზოგადოების სოციალურ სა-
ხესადაც წარმოგვიდგენს. პირველი იარუსი გან-
კუთვნილი იყო იმპერატორის, მისი სახლობის,
მისი ახლობლების, საერთოდ უმძლესი არის-
ტოკრატისათვის. ცხადია, იმპერატორს ჰქონ-
და თავისი სპეციალური ლოჯა, რომელიც დღე-
მდე აღვიღად შესამჩნევია, პირველი იარუსის
სხვა დიდებული ლოჯებისაგან იგი ფრიად
ხელშესახებლად განირჩევა თავისი კიდევ უფრო
მეტრ დიდებულებით. მეორე იარუსი ეთმო-
ბოდა ქალაქის მოსახლეობის მთლიან ფენებს—
მდიდრებსა და შეძლებულებს. მესამე იარუსი—
ქალაქის შედარებით დაბალ მოსახლეობას,
მაგრამ მხოლოდ შედარებით დაბალს, და არა
საერთოდ არაფრის ჰქონეს. სამივე ეს იარუსი,
ცხადია, საჯდომებიანი იყო. მეოთხე იარუსს
კი საჯდომი ადგილები არ ჰქონდა, იგი გან-
კუთვნილი იყო მოსახლეობის სრულიად დაბა-
ლი ფენებისათვის.

კოლიზეუმი უაღრესად ნათელი ნაგებობა
იყო. ვარდა იმისა, რომ მას სისურვეი არ
ჰქონდა, არგვლივ მთელ შენობას, ვეებრათე-
ლა ფანჯარებთან ერთად, იარუსებს შორის
სპეციალური ნახერხები ხელს უწყობდნენ
უხვი სინათლე მიეღო. ეს მართლაც ერთერთი
უდიდესი ნაგებობაა ძველი რომისა, და დღეს
თუ რაიმეს შეუძლია ხელშესახებლად გვიჩვენ-
ოს ძველი რომის სიდიადე, ჩვენი აზრით, მათ
შორის ყველაზე უკეთ — კოლიზეუმს. ამ
მხრივ მას ძველი რომის ვადარჩენილი ვერც
ერთი ნაგებობა ვერ შეედრება. ამიტომ ძველ
რომაელებს კოლიზეუმის ასაშენებლად ამაოდ
არ უხიდავთ ეს დიდი ქვები 30 კილომეტრის
მანძილიდან. მათი არა აღამაინური შრომის
გამართლებად და დავვირგვინებლად საუწყებებს
შერჩა დიდებული კოლიზეუმის დიდებული
ნანგრევები.

ერთხელ კიდევ გადავხედეთ კოლიზეუმს,
გამოვედით გარეთ და შევეფეთეთ მოსწავლე-
თა ჯგუფს, რომელიც სკოლიდან ბრუნდებო-
და. ეტყობა, მეცადინეობა დამთავრებულა.
ჩვენ არც კი გავვიგია, ისე შემოგვადამდა,
და შემოგვადამდა სწორედ აქ, კოლიზეუმის
ნანგრევებთან. კოლიზეუმში ხომ რომის შემო-
ღამების ცოცხალი მოწმეა, მისი მწუხრის მე-
საიდუმლო.

უკვე ვხედავთ რომს სიღამის ბინდ-ბუნდში,
ილუმინატორებითა და რეკლამებით აჭრელე-
ბულსა თუ მოელვარეს. თანამედროვე ვერო-

ბული ქალაქების ეს თეიხება რომსაც არ
ჰკლებია.

დავდივართ ელექტრონიკის განათვლულ რომის
ქუჩებში. ეროვნული ქუჩა ღამით კიდევ
უფრო ღამიანი ჩანს. იგივე შეიძლება ითქვას
ვეენტოს ქუჩაზე. ვეახლოვებით რომის ტყე-
ნიგზის მთავარ სადგურს დელესადრას მოედ-
ნიდან. ამ მოედნის ცენტრში ვეხება მოქმედი
შადრეანი ღამით უფრო მიმზიდველია, ვიდრე
დღისით. ფრთხილად გადავდივართ ქუჩიდან
ქუჩაზე ათასგვარი ფერისა და ასევე ათასგვარ
მარტოს მანქანების დენაში. მიუყვებით ხალ-
ხის მოძრაობას. მაგრამ გამოტყვილად უნდა
თქვას, რომ რომის ქუჩები, ცენტრალური
მიწი, უფრო განათებული მგებლებოდა ებე-
ყობა, იტალიას ელექტროენერჯია საქმით არა
აქვს, რაკი თავისი დედაქალაქი კარგად ვერ
გაუნათებია.

რომს უკვე ვტოვებთ. მატარებელი ისევ
სწრაფად მიდის. რომშიც ისე უმაღ მიეფარა
თვალს, როგორც ძველი რომი შთანთქა დროთა
დინებამ. ახლა უკვე ირგვლივ აღარაფერი
ჩანს, ვარდა აქა-იქ ელნათურებისა, რომლებიც
გვანიშნებენ, რომ იქ აღამაინები ცხოვრობენ
ან გზა გადის. აღარაფერი შეუძლია ჩვენი
განგაზიდა, ისე დავიღალეთ. ბევრმა კიდევ
ძილს მისცა თავი. მაგრამ ზოგიერთს კვლავ
სამხიარულო განწყობილება აქვს და, რაკი
გაუტვია, იტალიაში ყველა მღერისო, ისიც
მზადა სთხოვოს ჩვენი ვაგონის გამცილებელს
იმღეროს რაიმე იტალიური სიმღერა. თხოვნას
მესრულებდა მოწყვა და ჩვენი ვაგონის ახალ-
გაზრდა გამცილებელმა ისე კარგად იმღერა
რამდენიმე იტალიური სიმღერა, რომ ჩვენ
ძილს განწყობილება დავეკარგა. შემდეგ კი
მან ისე შეაჩრულა „სანტა ლუჩია“, როგორც
პროფესიულმა მომღერალმა.

იტალიური სიმღერებით დაიფარა მანძილი
რომიდან ნეაპოლამდე და ჩვენს სიხარულს
საზღვარი არ ჰქონდა, რომ ნეაპოლში 20 წუ-
თით აღრე ჩამოვედით. მაგრამ ეს სიხარული
გააქარწყვლა ნეაპოლის სადგურიდან ნავსადგუ-
რამდე მისვლამ. მთელი ახვევარი საათი დავ-
კარგეთ. პატარა ორთქლქველამა შემოადგინო-
ბა ვერ დამარა, თუმცა ამ კუჩრის ტონიგზის
კომპანიის წარმომადგენლებმა სავანებო ზო-
მები მიიღეს.

**ნეაპოლი, პომპეი, სორენტო, კაპრი,
21 ოქტომბერი**

მეორე დღეც მშვენიერი აისით შემოგვეგება.
ირგვლივ ყველაფერი თითქოს ბრწყინავდა.
უკვე დილის 7 საათია. ნეაპოლი მზის სხივებზე
კიდევ უფრო ღამიანი ჩანს, ვიდრე პირველად
გვეჩვენა.

ქალაქი გაღვიძებულია. ყველას თავისი საქ-

მისთვის მოუკიდია ხელი. ნავსადგურის მეშვენიერებით მუშაობენ, ტვირთებს ეზიდებიან, აწეობენ, გემებს ტვირთავენ. ყველა ტრიალებს და საქმეს აცთობს. მათ შორის მეეტლე, რომელიც ასე ადრე, 7 საათსა და 30 წუთზე, მოსულა ნავსადგურში. რაკი მგზავრები ვერ უპოვია, იგი დროს არ კარგავს და თავის კაეშა ცხენს ისე კარგად, ისე მონდობებით ბანს, როგორც მოსიყვარულე დედა თავის ერთადერთ შვილს. მის გვერდით სხვა მეეტლეებიც არიან, ისინი უკვე აღარ ბანენ თავიანთ შავ ცხენებს, აღნაბთ, დაუთმარებიათ. ეს ცხენები ისე შეჩვევნება, თითქოს ისინი არაბულის ჯიშისანა იყვნენ. საერთოდ, ცოდვას ვერ ვიტყვი: ნეაპოლი და რომელი მეეტლეები, ეტყობა, ცხენებს კარგად უვლიან. არცერთი ეტლი არ ვეინახავს, რომ ეტლი შესახედაობის ან გამხდარის ცხენი ჰყოლოდეს შებუღი. თეთი მეეტლეებს კი შეწუხებული სახეები აქვთ, ილბათ ნაკლები შემოსავლის გამო.

მე რატომღაც გამიბაცა იმ მეეტლემ, რომელიც ცხენს ასე სიყვარულით ბანდა. გამიბაცა იმიტომ, რომ ჩემოვინა გამახსენდა, მის შიერ აღწერილი მეეტლე, რომელსაც ერთადერთი შვილი ვარდგავდა, თავისი უბედურება ვეკავის შესწივლა და მხოლოდ თავის ცხენს დაუწყეო საუბარი ვარდაცვლილი შვილის შესახებ. მისი ერთადერთი მეგობარი ცხენი იყო. ეს ურთიერთობა აღამაინა და პირტუყვის შორის ისე ტრავგულად წარმოვიდგა, რომ ეს საბარლო მეეტლე რატომღაც ჩემთვის გვირად მომეჩვენა. შესაძლოა, მასაც აღამაინათა შორის არავინ ახლობელი არა ჰყავდა, ერთადერთი მისთვის იყო ეს ცხენი, რომელსაც ისე გიტაცებით უვლიდა და ასე მამაშვილური სიყვარულით ბანდა, ჩვენ უკვე გავეშხადეთ პომპეიში წასასვლელად და მანქანებში მოვუყვანილეთ. ასევე გაედვივართ ნეაპოლის მოედნებზე, რომლებიც თანდათან იღვიძებენ. შეედვივართ ქუჩებში, სადაც გამოდენილი საჩუქები სახლებისა და ეზოების თითქოს ბუნებრივი ნაწილი გამხდარა. მარცხნივ კვლავ დაინახეთ ჯუზეპე ვარიალდის ძეგლი. იტალიელი ხალხის ეს მამაცი, სახელოვანი შვილი მთელი ტანით დგას ევარცხლებზე ჩვენთვის ნაცნობი სახით. როცა მას უყურებთ, გულში რაღაც სითბოსა და სიახლოვეს გრძნობთ. ასე შეუძლია დიდ აღამაინს სულ სხვადასხვა ქვეყნის შვილები შეეერთოს კლა დააკეშიროს. მაგონდება ვარიხალდის „ედილოა“, მისი ბრძოლის მომენტები სამშობლოს ვაერთიანებისათვის, მისი ბავშვობისა და ახალგაზრდობის წლები. მისი მამაცობა, — დაბრძობას რომ ვადაარჩინა ბედგანწირული, გონებაში ერთმანეთს უკავშირდებიან ვარიხალდი და მამინი, „ახალგაზრდა იტალია“, ეტელ ლილიან ვინჩისის „კარანა“ — არტურ ბერტონი, იგივე ფელიჩე რივარესი,

თითქოს თვალწინ გარბიან მონტანელი, ჯუზეპე, მარტინი, შემდეგ ალესანდრე მანკონის რომანიტიკული გმირები, — ერთი სიტყვით, როცა ნეაპოლში ჯუზეპე ვარიხალდის ძეგლს უყურებ, მთელი იტალია თვალწინ გიდგება. უვარიხალდოდ იტალიას ვერც წარმოიდგენ. იწყება ავტოსტრალა ნეაპოლი-პომპეი, რომელიც თურმე ევროპის პირს გაუყვანია და მის საეუთრებას შეადგენს. გზა უდაოდ კარგია, მაგრამ მისი პატრონიც, ეტყობა, კარგ შემოსავალს ლეზულობს. ეს გზა უმოკლესია ნეაპოლისა და პომპეის შორის. თუ ვაეითვალისწინებთ, რომ იტალიაში ჩამოსული ყველა ტურისტი ნეაპოლიდან ამ გზით მიდის პომპეიში, ხოლო პომპეის ნახულობს ყველა ტურისტი, მაშინ ადვილი ვახსენებ იქნება, რა შემოსავალი უნდა ჰქონდეს სხენებელი ავტოსტრადის მებატრონეს. თითოეული მანქანის გავლა ამ გზაზე, ნეაპოლიდან პომპეიმდე და უკან, ღირს 300 ლირა, ველოსიპედით მოსიარულისათვის — 50 ლირა, ხოლო ფეხით გავლა უფასოა. მთელი მანქალი ნეაპოლიდან პომპეიმდე შეედგენს 22 კილომეტრს. მანქანას, რომელიც საათში 60 კილომეტრს მიინე აეითარებს, ნახევარ საათში სრულად თავისი უფლად შეუძლია ვადაიყვანოს მგზავრი ნეაპოლის ცენტრიდან პომპეიმდე. ვინაიდან ჩვენნი მანქანა 60-70 კილომეტრის სისწრაფით მიდის, ხოლო გზა პირდაპირი და ასფალტირებულია, მოძრაობა კი ორმხრივი, ახალითარი ექვი არ არის, რომ ნახევარი საათის შემდეგ პომპეის ვახახეთ.

ამ აზრით შთაგონებულები უფრო ხარბად ვათვლიერებთ ახლადგაღებულ ნეაპოლის პერიფერიებს და უცებ, სრულად მოულოდნელად, ვხედავთ მეორე მსოფლიო ომის დროს ბომბებით დანგრეულ ორ დიდ შენობას. არაყის ეს შენობები დღემდე არ აღუდგენია. მარტო ეს ორი შენობა მოვკეით შთაბეჭდილებას, რა გამანადგურებელი ძალა ჰქონდა მეორე მსოფლიო ომს, და როგორ უნდა ეწარავოდეს აღამაინა, როგორ უნდა ცდილობდნენ სახელმწიფოები, ხალხები, მათი ლიდერები, რათა ყველა ზომა მიიღონ მსოფლიოში მშვიდობის განსამტკიცებლად და ომების აღსაკვეთად.

მარტოდენ დანგრეული შენობები მოგვეჩინა სევედას, ხოლო თუ ოდნავ მაინც წარმოიდგენ, რამდენი აღამაინი დაიღუპა ან ცოცხლად ჩამიპარა ამ ნანგრევებში, რამდენი ახალგაზრდა, ქალი, კაცი, მოხუცებული, ბავშვი, ავანში ჩაყრული ჩვილი ან ახლადგახდმული ტანჯული გამოუთხოვა ქვეყანას, — მაშინ არ შეიძლება არ შეკრთე და შენი თავი არ მიაცუთგო იმ არმის, რომელიც მშვიდობის იარაღით იბრძვის.

მართალია, მშვენიერი, მზიანი დღე, განწყობილებაც მშვენიერი იყო, სულ არ ვფიქრობდი, რომ ქვეყნად ომი არსებობს, რომ აღიწინა კლავს ადამიანს, მაგრამ უცებ, მოულოდნელად, ამ ორმა დანჯარულმა შენიხამ სულ მოგვიწამლა ხასიათი.

ავტოსტრადამზე კი მიქრიან და მოქრიან ავტომანქანები, ლაპლაპებენ ფეხვალაყები, ყველგან, თითქმის ყოველ 50 მეტრზე, გზის ორივე მხარეს ჩამწკრივებულან ათასგვარი რეკლამები. ისინი ორგვარი მოგვებს იძლევიან — გზის მეპატრონისათვის, რომელმაც ამ ავტოსტრადამზე მათ ადგილი დაეთმო, და მისთვის, ვისაც ისინი უშვებოდ ემსახურებიან. რეკლამები არამარტო ათასგვარია, არამედ ათასფერიც. დამაფიქვდა მეთქვა, რომ, ორგვარი მოგვების გარდა, ისინი შესამე მოგვებასაც იძლევიან — „ესთეტიკურ მოგვებს“, ვაჭრულ ენაზე რომ იტყვას, ფინადან აქ ყველაფერი ვაჭრული საზომით დასდება.

ეს შესამე მოგება, პირველყოვლისა, ხელსაფრისა მგზავრისათვის, რომელიც ფულს იხდის და ნეაპოლიდან პომპეიში მიდის. იგი პეიზაჟის სილამაზესთან ერთად რეკლამების ორიგინალობათაც ერთობა. ეს ჩვენც ვიგრძენით, როცა მათ ვაკვირდებოდით და „ესთეტიკურ ტკიპობას“ განვიცდიდით. გავიგეთ, თუ სად იყიდება მალალი ზარისხის საპონი, საათი, ასანთი, ველოსიპედი, ავტომანქანა, ნელსაკეზბელი და ხელის საყრავი მანქანა. რეკლამებმა ასევე გვაუწყეს, თუ სად შეიძლება მსურველმა შეიძინოს კარგი ღვინო, აჯეჯი, მისასხამი თუ რკინეული. ერთი სიტყვით, ნეაპოლიდან პომპეიმდე თქვენ ამ რეკლამებით იმდენ რამეს ვაიგებთ, რომ მკვიერმეტყველი ორატორი ნახევარსაათიან ლექციამი მერს ვერ გატყობდა.

ვაიგებთ სხვა რამესაც, კერძოდ იმას, რომ მიწა აქ ძალიან ნაყოფიერია, დიდ მოსავალს იძლევა, კარგადაც ამუშავებენ, მართლაც, ერთ მტკაველს ვერ ნახათ მოუღულესა და დაუამუშავებელს. პირიქით, ორმაგად და სამმაგად არის გამოყენებული. აქაც იგივე სურათები ენახეთ, რაც გუშინ, როცა ნეაპოლიდან რომისაკენ მივდიოდით. ახალი მხოლოდ ისაა, რომ ნეაპოლის გარეუბნები ბინძური და ბევრგან ქაოტური გვიჩვენა. ბევრი ჩაფეხვილი სახლი დავინახეთ. თვალში შემოგვანათა იტალიელი გლეხების სიღარიბემ. ეს ჩაფეხვილი სახლები ყველაზე მეტად მოწმობენ მათ პატრონების სიღატაკეს.

ასე ვაგრძელდა პომპეიმდე. სწორედ ამ დროს ჩვენ შევნიშნეთ ავტოსტრადის პარალელური გზა, რომელიც თურმე ნეაპოლიდან პომპეიმდე მიდის, იგი სახელმწიფოს საკუთ-

რებაა, უფასოა, მაგრამ ვრძელია და მას თითქმის არაინ ეტანება.

თვალი მოვკარიტ წარწერას „ტრასა პომპეი“. ისე გავიგეთ, თითქმის უცებ პომპეიში ვართ. მაგრამ გვიოხრებს: ჯერ აღრეა, წარწერა მხოლოდ იმას გვანიშნებს, რომ პომპეისაკენ თუ მიდიხარ, პირდაპირ უნდა იარო, გადახვევა არსად საჭირო არ არისო. ჩვენ პირდაპირ შევდივართ, გზადაგზა ვჭრით სოფლების შარას, ისე ვხედავთ ღარიბულ ქონშახებსა და დაფეხვილ სახლებს, რკინაბეტონისაგან ვაკეთებულ ომს დროინდელ ხანგრძლივ საეკსლემენტებს. გორაკზე მოქმედი მონასტრებაა. ჩანს ვეზუვი, რომელმაც ჩვენი ერთი პირველ საუცუნეში ამოხეთქვის დროს ჰერკულანუმი, სტაბია და პომპეი დალუპა.

ირველი სულ შეთება, მარჯვნივ კი ხანდახან ჩნდება ზღვის პორიზონტი. მზე ისე კარვად აცხენებს, რომ ყველაფერს საამო შეზუდულუბას იძლევის. დავინახეთ წარწერა „მეიკო“, მაგრამ მისი მნიშვნელობა ვერაინ ვერ ავსხვნიო. შევამჩნიეთ მხოლოდ, რომ ავტოსტრადამზე ვადვდივართ ხიდებსაც. ეტყობა, ეს ვაიმოლტილი გზა საეწმოდ დღით თანხა დაუქდა მის გამოთებულს, რაკი ამდენი ხიდის აგება საჭირო გამხდარა. მარჯვენა მხარეს დაგვანახეს იტალიის ერთერთი პატარა ქალაქი დორიანუნდინტი, სადაც განთქმულ იტალიურ მაკარონს აკეთებენ. ქალაქის ახლოს მთელი ფართობები ვაკვა კომპოსტოს ნათესებს. ჩანს, მაკარონი და კომპოსტო ერთმანეთს იტალიაში კარგად უწყობა.

ვუახლოვდებით პომპეის და ეს მიახლოება იმით ვიგრძენით, რომ მანქანამ მარცხნივ გადაუხვია, როგორც ისრიაწი წარწერა გვიანგეზბდა. სულ შალე ჩვენი მანქანები პომპეის ახლოს მოვდამზე ვაჩერდნენ და, როცა საათს დაგვდებთ, ნეაპოლიდან ვამოსვლის შემდეგ, მართლაც, ნახევარ საათს ვაველო. ნელა ივლი თუ ჩქარა, ნეაპოლის ცენტრიდან პომპეის მოედნამდე ნახევარი საათი ერთგვარი ნორმა ყოფილა. ჩვენ კი გვიგონა 5-10 წუთით აღრე მივიდიოდით, რაკი მოფერს მანქანა საეწმოდ სწრაფად მოკყავდა.

პომპეი

ჩვენ უკვე ვდგევართ მის კარიბჭესთან და ბილეთებს ველოდებით. ეს უძველესი ქალაქი — ტრაგიკული პომპეი, ლევენდალ და ზღაპრად წყურული, ფერფლიდან და წყირიდან ფენიქსივით აღმდგარი, დღეს ქალაქი — მუზეუმი, სადაც მხოლოდ ბილეთებით შედიხართ, როგორც ჩვეულებრივ, ამ შემთხვევაში კი კოლოსალურ მუზეუმში. ფეხს აბიჯებ აქაურობას და გვიჩვენება, თითქმის საუკუნეების სიღრმეში იჭრები. თუ ეს განცდა ვიპყრობს ახლა, როცა მხოლოდ მარინას კარებთან დგხარ, რა იქნება მაშინ, როცა კარების ზღურბლს

ფეხს გადააბიჯებ და უმაგალითო ტრავედიის ქალაქში შეხვალ.

და აი, ჩვენი შევდივართ! შევდივართ პომპეიში იმ გზით, რომლითაც ძველი რომაელები, ძველი მებრძოლები, იმდროინდელი მსოფლიოს ყველა კუთხის ადამიანები მოდიოდნენ აქ და შედიოდნენ ქალაქში მარინას კარებიდან. მაშინ აქ დიდი ნავსადგური იყო, ზღვა — ერთ კალომეტრზე ეხმარებოდა ქალაქის მთავარ შესასვლელს, ახლა კი, ცხრა-მეტრი საუკუნის განმავლობაში, მის ოთხი კალომეტრით დაშორებია. როგორ შეცვლილა ზღვის გეოგრაფიული მდებარეობა, მაგრამ არ შეცვლილა „Porta Marina“, რომელიც დღესაც, პომპეის კვლავ გამოჩენის შემდეგაც, მთავარ შესასვლელად ისევ მას ვმსახურება. მარჯვნივ დიდ კედელში დაახლოებით ამ მეტრიონი თალი თუ გვირახბი უნდა ვთავრო, რომ ქალაქის მაგისტრალზე ფეხი დაადგა. მარცხნივ კი მეორე პატარა შესასვლელია, ალბათ, იმდროინდელი დაცვისათვის განკუთვნილი. ფილაქნები ძველია და ახლაც კარგად ემსახურებიან აქ მომსვლელებს.

პომპეი, როგორც ქალაქი, ჩვენს ერამდე მე-8 საუკუნიდან არის ცნობილი. იგი მსოფლიოს ერთერთი უძველესი ქალაქია. ჩვენი ერთი პირველ საუკუნემდე მისი არსებობათუ ცხოვრება არავითარი კატაქლიზმებით აღნიშნული არ არის, მაგრამ პირველ საუკუნეში მას თითქმის ზედინდელ დაატყდა უბედურება. ერთმა იგი მხოლოდ დაბანაა, მეორემ კი სამუდამოდ მოსპო. ერთ საუკუნეში ორი სტიქიური უბედურების გადატანა იშვიათად თუ შეხვედრია რომელიმე სხვა წარმართულ ქალაქს. პირველი თითქოს გაფრთხილება იყო მეორის მოლოდინში, მაგრამ პომპეელებმა ყურად რთვი იღეს ბუნების ძალთა გენია. ქალაქი პირველად სასტიკად, პირდაპირ კატასტროფულად დაბანაა მიწისქვეშა 61 წელს. მაშინ პომპეელებმა, როგორც იქნა, გაუძლეს მძიმე გამსაცდელს. მაგრამ ენით გამოუთქმელი ტრავედი იყო მეორე სტიქიური უბედურება: 79 წლის 24 აგვისტოს ვეზუვიამ ამოხეთქა და ორი დღის განმავლობაში მთელი ქალაქი 8 მეტრის სისქის ცხელი ფერფლით დაფარა. დაიღუპა ყველაფერი, პომპეი უკველად გაქრა, მიწასთან გასწორდა ამ სატყვის სრული მნიშვნელობით. 25 ათასი მცხოვრებინდან, რომელიც მაშინ ქალაქში იყო, 2 ათასი

ცოცხლად დამარბა, ხოლო დანარჩენმა გაქცევა მოასწრო: ეს იყო ერთერთი უძველესი ტრავედი, რომელიც კი ოდესმე ძველ სამყაროს უნახავს.

ესე გაქრა პომპეი, ერთ დროს აყვავებული, მშვენიერი ქალაქი, გაქრა სრულიად უკვალოდ. ნირენამ შთანთქა მისი ლაშაზი სახლები, მოედნები, საზოგადოებრივი დაწესებულებები, ხელოვნების ძეგლები. ვეზუვის ვავარჯიშებული ფერფლის 8 მეტრიანი ფენა ვადიდარებული ჰქონდა ქალაქს ჩვილმეტრი საუკუნის განმავლობაში და არაინ იყოდა მისი ასავალ-დასავალი. მხოლოდ 1748 წელს დაიწყო გათხრები, რომ ბოლომდე ვაგვით პომპეის ბედი — ვადარჩა თუ არა რაიმე ამ საშინელი ხეუდრის შემდეგ. უკვე ორი საუკუნეა ინტენსიურად, მაგრამ ძალიან ფრთხილად მიმდინარეობს ეს გათხრები და დღემდე ტრავიკული ქალაქის მხოლოდ 3-4-ია გათხრილი. ერთ მეოთხედს ისევ ვეზუვის ფერფლი ფარავს. გათხრები ისე ნელა წარმოებს, რომ ფერფლს კი არ იღებენ, მხოლოდ აცლან პომპეის სახლებს, მოედნებს, ძეგლებსა და ქუჩებს. ამ გათხრებმა თანამედროვე კაცობრიობის წინაშე ვადამალა ძველი წარმართული ქალაქის ნატურალური სახე და ვაკაცობა ის, რაც ჩვენი ერთი პირველ საუკუნეში იყო — 79 წლის 24 აგვისტოს. წარმართული ქალაქი თავისი უბიწო სახით წარმოვდა, სრულიად შიშველი, როგორც ახლად დაბადებული ყრმა, რომელსაც ჯერ პერანგი არ ჩაუცვამს. რა თქმა უნდა, პომპეის უკანასკნელი დღე, როცა იგი დაიღუპა, უსაშინესი ტრავედი იყო, მაგრამ ამ უბედურებამ დროთა სვლაში ერთი სიკეთე მაინც მოიტანა: ეს იყო ქალაქის ძირითადი სახის ვადარჩენა, რამაც სრული წარმოდგენა მოგვცა, თუ რა იყო ან რა სახე ჰქონდათ ძველ წარმართულ ქალაქებს რომის იმპერიაში. პომპეის გათხრებით ჩვენი ხელუხებლად მივიღეთ ძველი ქალაქის სახეც, ყოფაცხოვრებითი ნიშნებიც და მატერიალური კულტურის ძეგლებიც. რომ ვეზუვი არ ყოფილიყო, პომპეის დღევანდელი სახეც არ იქნებოდა, სახე, რომელშიც პირველი საუკუნის საქალაქო ცხოვრება უკვლავად წარმოვდივდნა და საშუალება მოგვცა შორეული, ჩამორღული ეპოქის მრავალი საიდუმლოება ვავეგვო. პომპეელებმა თავისი თავი თითქოს მშვედრლად მიიტანეს, საკუთარი ქალაქი რომ კაცობრიობისათვის ვადარჩინათ.

(გაგრძელება იქნება)



ჯადოთი

მარტის ერთ ღრუბლიან ღღეს ექიმმა მორაგასმა ბევრი ავადმყოფი გასინჯა, დალილმა შევებით ამოისუნთქა, ჩაეშვა სავარძელში და ხელში ეურნალი აიღო. უეცრად კარები ფართოდ გაიღო, ოთახში ტაშის კვრითა და სიცილით შემოცქრილდა ოთხიოდე წლის გოგონა და ექიმს მუხლებზე შეაბტა.

— ნენე, რამდენჯერ გითხარი, როცა ვმუშაობ, ჩემს ოთახში ნუ შემოდიხარ-შეთქი, — განხრახ გაუწყყრა ექიმი გოგონას. ბავშვი სიცილს ვერ იკავებდა, ელვარე შავ თვალებში სიხარული ეხატებოდა, ქერა თმა მხრებზე ჩამოშლოდა, პატარა თათებით მამის წვერებს ფურჩნიდა. ნენემ მამის ოთახის ყოველი კუნჭული ზეპირად იცოდა, შემოვიდოდა თუ არა მაშინვე კალათისაკენ გაიქცეოდა. კალათში ლურჯთვალეზიანი ქაღალდის თოჯინა ეგულებოდა. უყვარდა ნენეს თოჯინა, გაუშვევრდა თავის პაწაწინა ხელებს და ეტიტივებოდა: ბავშვო, ბავშვო, მომეცი რამეო!

— აბა, ღღეს რა გსურს იმ თოჯინამ მოგცესო, — ეკითხებოდა ხოლმე შვილს მამა.

ბავშვს ვერ აერჩია.
— კარამელი... ნუში... არა, შაქრის კვერები.

ექიმი წამოდგებოდა და მოუტანდა კვერებს. როცა ნენე საჩუქარს მიიღებდა, სიხარულით ოთახში სირბილს და ხტომას მოყვებოდა.

ღღესაც ტკბილეულობა უნდოდა. ნენე მამას თოჯინისკენ ეწეოდა. ამ ღროს მოსამსახურე შემოვიდა, რალაცის თქმა სურდა, მაგრამ ბატონი რომ ნენესთან თამაშში ვართული დაინახა, ხმა ველარ ამოიღო. მორაგასმა უნებურად შუბლი შეიკრა და გახევებულ მოსამსახურეს შეეკითხა:

— რა გინდა?
— ავადმყოფი გახლავთ... ძალიან ვთხოვთ მიმიღეთო. ადრეც გახლდით, მაგრამ ხალხი იყოვრ და...

ექიმმა საათს შეხედა, ორს ხუთი წუთი აკლდა. რა ვქნა, მოვალე ვარო, თქვა გუნებაში და გადაწყვიტა ავადმყოფი მიეღო.

— კარგი, თხოვე შემოვიდეს, ნენე, შენ კი წადი, გენაცვალე, და ძიძასთან ითამაშე.

ნენე დაღონებული გავიდა. ამ ღროს დერეფანში ავადმყოფის ფეხის ხმა და ხშირი სუნთქვა გაისმა. იგი შემოვიდა და ერთ ადგილას დაესო.

— დაბრძანდით, — ექიმმა ავადმყოფს დაკვირვებით შეხედა და იმ წამსვე თავში გაუელვა: „რა ვქნა! სად მინახავს ეს კაცი?“

ავადმყოფი ქუდმოუხდელად და რატომღაც ძალზე დაბნეულად დაეშვა ექიმის მიერ ნაჩვენებ სკამზე.

— რა გტკივთ? — შეეკითხა ექ.იმი.
ამ კითხვაზე ავადმყოფმა გაუბედავად, თითქოს რტყენიაო, ისე წაიბურღლუნა: ნაღველიო.

¹ ესპანელი მწერალი ქალი ემილია პარდო-ბაზანი (1852 — 1926) დაიბადა კორუნიასი. იგი არის ცნობილი რომანისტი, რომელსაც ძალზე აღსებდა ე. ზოლა. მისი ნაწარმოებები „საიდუმლოება“, „სამსჯელო“, „ჯალათი“ და სხვა მრავალი დიდი პოპულარობით სარგებლობს ხალხში, რადგანაც მასში კარგად არის ასახული მისი თანამედროვე ესპანეთის ცხოვრების სინამდვილე.

— დიდიხანია? უძილობა ხომ არ გაწუხებთ? სად მსახურობთ? სამუშაო მძიმე ხომ არ არის? — ეკითხებოდა ექიმი.

— არა, ბატონო — ნელა და ყრუდ წარმოთქვა ავადმყოფმა, მშვიდად ვცხოვრობ, სამუშაო თითქმის არა მაქვს.

უკანასკნელ ფრაზაში საოცარი არა იყო რა, მაგრამ ექიმ მორაგასს კი რატომღაც უცნაურად მოეჩვენა და კვლავ დაკვირვებით აათვალიერ-ჩაათვალიერა ავადმყოფი, რომელსაც აბრეშუმის შავი გახუნებული ყელსაბამი ეკეთა, მოკლე პიჯაკი და გაცვეთილი შარვალი ეცვა.

— ესე იგი არ მუშაობთ? — შეეკითხა ცნობისმოყვარეობით მორაგასი.

— არა, ბატონო, ბევრსა ვსეირნობ. ღიღში სამ ლისაც გავივლი ხოლმე, მხოლოდ ხანდახან სახლში ვმუშაობ, — უპასუხა ავადმყოფმა გულჩათხრობილად.

— ვინ მოგახსენათ, უსაქმური ხართო, ასე დაწვრილებით იმიტომ გეკითხებით, რომ მინდა თქვენი ავადმყოფობის მიზეზი გავიგო. თუ შეიძლება წამოწეკით აი აქ, — თხოვა ექიმმა და ავადმყოფს დივანზე მიუთითა.

ავადმყოფი წამოწვა, ექიმმა ქილეტის ლილები გაუხსნა და მკერდზე კაჟუნი დაუწყო.

— კარგით, შეგიძლიათ ადგეთ, — უთხრა ექიმმა და სავარძლისაკენ გაემართა. იგი ფიქრობდა, რომ ავადმყოფის სულს რაღაც მწარე ნაღველი არ ასვენებდა.

— მაგარ სასმელს ეტანებით? — ცივად და ცოტა არ იყოს მკვახედ შეეკითხა მორაგასი.

— ხანდახან... ერთ კვინჩს არაყს გეახლებით.

— მეტს არა? მიმალავთ, ჩემო კეთილო, გინდათ მომატყუოთ?

— არ გატყუებთ, ბატონო, არა, აღშფოთებული კაცი ზოგჯერ ერთ-ორ კვინჩს არაყს ვადაკრავს ხოლმე, მაგრამ განა შეიძლება მასზე ითქვას ლოთიაო.

ექიმმა შეატყო, რომ ავადმყოფს რა-

ღაც დარდი აწუხებდა და ამიტომ დაევაგებით მიმართა:

— მაგარ სასმელს სულ არ უნდა გეკაროთ! — და კვლავ გუნებაში გაიფიქრა: „რა ვქნა, სად მინახავს ეს კაციო“? მართლაც ნეტავ სად ენახა ეს ჭალარაშერეული კაცი? ამ დროს ექიმს რომ საარკვეში ჩაეხედა და თავისი თავი ავადმყოფისთვის შეედარებინა უსათუოდ წამოიძახებდა: ღმერთო ჩემო, რა დიდი განსხვავებააო. მორაგასის სახე ენერგიის, სიმამაცის და გულკეთილობის გამომხატველი იყო. ავადმყოფი კი შეშინებულ თავგვს დამსგავსებოდა თითქოს ეს-ეს არის მუშტის ოდენად უნდა გადაიქცესო. ავადმყოფის გამომეტყველებამ მორაგასს ზიზღი მოგვარა, მაგრამ თავს ძალა დაატანა და ცალ ხელში რეცეპტის დასაწერად ქალაღლი მოიმარჯვა, ხოლო მეორეთი სიგარა შესთავაზა.

— ინებეთ! ავადმყოფმა ყოყმანი დაიწყო, ფიქრობდა: სიგარა მოეწია თუ შეენახა. მორაგასი რეცეპტის წერას მორჩა და ავადმყოფს გადასცა.

გაშტერებული ავადმყოფი ჩალამებულ თვალებით იატაკზე დაფენილ ხალს დასცქეროდა. ბოლოს გაბედა:

— უკაცრავად, ექიმო... რამდენი უნდა მოგართვათ?

— რაც შეიძლება ცოტა, ან სულ არაფერი...

ავადმყოფმა მარჯვენა ხელი ჯიბეში სწრაფად ჩაიყო, ორი ბრჭყვიალა ღურო¹ ამოიღო და მაგიდაზე დასდო.

— დიდად გმადლობთ, ბატონო ექიმო, — დამშვიდებული კილოთი წარმოთქვა ავადმყოფმა, თითქოსდა ფულის მიცემამ გაამხნევო. უკვე უკეთ ვგრძნობ თავს, თუ ნებას მომცემთ, ერთხელ კიდევ გეახლებით და მოგახსენებთ მომიხნა თუ არა წამალი.

— მობრძანდით, რაც გითხარით ყველაფერი აასრულეთ, სმას თავი უნდა მიანებოთ, თუმცა სასიკვდილო არაფერი გპირთ, მაგრამ...

¹ ღურო — ვერცხლის ფულა.

— შეილი რომ არ მყავდეს, სრული-ადაც არ ვინაღლებდი სიკვდილზე. როდისმე ხომ უნდა მოვკვდე? ეხ... ნახვამდის ექიმო! — ნაღვლიანად ჩაილაპარაკა ავადმყოფმა და გარეთ გავიდა.

— საკვირველია, ეს კაცი მეცნობა და ვერ მომიგონებია საიდან.

ექიმი კვლავ მაგიდას მიუჯდა, ყურნალი აიღო და კითხვა განაგრძო. უცბად შუბლი შეეკმუხნა, ტუჩები აუკანკალდა, მუშტი ღონივრად დაჰკრა მაგიდას და წამოიყვირა:

— ვიცნობ... მომაგონდა... ჯალათია, — ჯალათი!

ექიმმა სწრაფად აიღო მაგიდიდან ავადმყოფის მიერ დატოვებული ორი დურო, ხელსახოცში გაახვია და სარკმლიდან გადაისროლა, ამ დროს წენემაც კარი შემოაღო და ძალზე აღელვებული მამა რომ დაინახა, კედელს აეკრა და ბავშვურად ატიტიკდა:

— მამა ჯავლობს... მამა ჯავლობს...

• •

•

ტელმომ გაიღვიძა და მუშტებით თვალები მოიღწენიჭა — აი დედასა, ზა კარგი სიზმარი ვნახეო! ვითომ გენერალი იყო, მხრებზე ეპოლეტები, წელზე ოქროს ხმალი და ჯვარმედლები ეკიდა, მაგრამ გამოიღვიძა თუ არა, ეს საუცხოვო სიზმარი გაჰქრა, მას თვალწინ ჩვეულებრივი სიღარიბე გადაეშალა.

ტელმოს მოაგონდა ბევრობა. ძალზე პატარა რომ იყო, მაშინაც არ ეცვა აბრეშუმის ხალათი, არც სასახლეში ცხოვრობდა, მაგრამ მათი ოთახი ყოველთვის სუფთა და დალაგებული იყო. განაფხულზე ქათქათა ფარდებიან სარკმლიდან მზის სხივები უხვიდ შემოდრიოდა, ეს ყოველივე ნაწყვეტ-ნაწყვეტად აგონდებოდა ბავშვს. ნათლად მხოლოდ დედის სახე ედგა თვალიწინ. რომ გვეითხათ ვინ იყოო ეს ქალი, ვერ გიპასუხებდათ, მხოლოდ ის ახსოვდა; რომ მაშინ კარგად ცხოვრობდა. შემდეგ ქალი სადღაც გაქრა და მამა-შვილი მართოდ არჩნენ. ყველაფერი შეიცვალა.

— გეყოფა ამდენი ძილი, აღქეი, ორ საათზე არიოლის ქუჩაზე განთავსებული გემი დონ პელაო მორავასთან ვიყავი. ხომ იცი მათი სახლი? იქ დამიკადე და შემდეგ სასვირნოდ წავიდეთ, — უთხრა მამამ და გარეთ გავიდა.

ბავშვმა მამის სიტყვებს — „გეყოფა წოლაო“ — ყურადღება არ მიაქცია. რადგანაც სკოლაში არ დადიოდა, ამხანაგები არ ჰყავდა და უამხანაგოდ კი ბავშვობა თავის სიტყობებასა კარგავს. ერთადერთი გზა ჰქონდა, ქუჩა-ქუჩა უნდა ერბინა და ისეთი კუთხე ეძებნა, სადაც მას სრულიად არ იცნობდნენ. ტელმომ ერთი საათი კიდევ დაყო სახან ქვეშ, შემდეგ როგორც იქნა, სახნიდან ფეხი გამოყო და ტანისამოსის ჩაცმა დაიწყო. ხელპირის დაბანვა და თმის დაეარცხნა არცკი მოჰგონებია. სრულიად უპატრონოდ იზრდებოდა, ხოლო თავის დაფლეთილ და ჭუჭყიან ტანისამოსს ყურადღებას არ აქცევდა. ტელმოს ვაციებული სუპისათვის ხელი არ უხლია, ისე გავარდა ქუჩაში.

ტელმომ ვერ იტყოდით ლამაზიო. ზოგიერთი ბავშვი, რაც უნდა ღარიბად ჩაცმული და ბინძური იყოს, თავისებური ლაზათი მაინც გააჩნია — ტელმოს ესეც აკლდა. პაჭუა ცხვირი, გამობურთული შუბლი და წინ გამოწეული ტუჩები ჰქონდა. მაგრამ მისი შავი მოელვარე თვალები სარკე იყო ბავშვის კეთილი სულისა, რომელნიც სიტყვებზე უფრო მკაფიოდ შეტყუებულდნენ. ტელმო სამხედრო სასწავლებლისაკენ გაიქცა და შურით დაუწყო ყურება მოსწავლეებს, რომელნიც ომობანას თამაზობდნენ. ამათში გარევის ნებას რომ მომცემდნენ ყველას ვაჯობებდიო! — გაიფიქრა ტელმომ, ცოტა ხანს კიდევ უდავ ყური ბავშვების ძვილ-ხვილს და შემდეგ დაღონებულმა განაგრძო გზა მორავასის სახლისაკენ. სახლს რომ მიუახლოვდა, იქვე კიბეზე ჩამოჯდა და მამას ლოინი დაუწყო. უეცრად თვალი მოკრა მიშავალ მამას, უნდოდა გამოსდევნებოდა, მაგრამ უცნაურმა გარემოებამ შეაჩერა:

მორაგასის სარკმელი უცბად გაიღო და იქიდან ვილაცამ ცხვირსახოცში გახვეული ვერცხლის ორი ღურო ისროლა, რომელიც ქვაფენილზე წკრიალით დაეცა. ტელმო ძალაუვნებურად წამოხტა, აიტაცა ფული და შარვლის ჯიბეში ჩაიდო. ამდენი ფულის პატრონს შეუძლია ბავშვებთან თამაშობაო, ეს კი არ უფიქრია, ისე მოულოდნელად გაუელვა ტელმოს თავში. ორი ღურო მას მთელი აღმოსავლეთის სიმდიდრე ეგონა. გული ათასნაირი იმედებით აევსო. აწი ზიზღით არაეინ დამიწყებს ყურებასო, და გაქანდა შეჯგუფულ ბავშვებისაკენ, რომელნიც ცხარე კამათში იყვნენ გართულნი და ვერც კი შეამჩნიეს მისკენ ქაქანით მიმავალი ტელმო. ბავშვებს სამხედრო თათბირი ჰქონდათ. საომრად ემზადებოდნენ. ყველას სურდა უპატრონოდ მიგდებულ ძველ ციხე-კოშკს სან-ვიტოლიოს დასცემოდა. მისი დაცვა კი არაეის სურდა და აი სწორედ ამაზე გაემართათ კამათი.

— ქალაქუნებო, თქვენ ჯარისკაცობას რა ვუთხრას! — ყვიროდა ერთი.

— აბა, მიბრძანდი და შენი გულადობაც გვიჩვენე, — ეუბნებოდნენ წამქეზებელს. — როცა ქვებს დაგიშენენ, ვნახავთ რა ყოჩაღობას გამოიჩენ.

— მაშ კენჭი ვყაროთ, ვისაც ერგოს, ის დადგეს ციხის უფროსად.

— არა, არა, კენჭის ყრა არ გვინდა, — გაიძახოდნენ ზოგიერთნი.

ამ დროს აქლოშინებული ტელმოც მოვარდა.

— ამას რა უნდა აქ? — წაიბუზღუნა რეტიუსტომ და ტელმოს ზიზღით გადახედა.

— ვინ არის? — იკითხა ერთ-ერთმა.

— არ იცნობ ჯალათის შვილია, — ჩასჩურჩულა ყურში მეორემ.

— დაიკარგოს აქედან, მე მათან არ ვითამაშებ.

ტელმო თითქოს გაქვავდაო, ადგილიდან არ იძროდა, სულს ძლივს იბრუნებდა, ათასნაირი იმედებით ფრთაშესხმული ოცნება გაუქრა. ბავშვები ტელმოს ზიზღით შეჰყურებდნენ.

— მოიცათ, მოიცათ, ციხის უფროსად დავაყენოთ. სან-ვიტოლიოს კოშკში მივდივართ, გინდა ხვეწნა მოხვიდე? — შეეკითხა ტელმოს რეტიუსტო. ტელმოს მოეჩვენა თითქოს ცა გაიხსნა და ანგელოზების ხმა მოესმა. მეტისმეტი სიხარულისაგან ხმა ვერ ამოიღო, მხოლოდ თავი დაიქნია თანხმობის ნიშნად.

— მხოლოდ რასაც გიბრძანებენ, ყველაფერი უნდა აასრულო, — უთხრა მეორემ.

ტელმომ კვლავ თავი დაუქნია.

— მაშ გავსწოთ სან-ვიტოლიოსაკენ. ამის თქმაზე ყველანი მოწყდნენ ადგილიდან.

* * *

სან-ვიტოლიოს ნახევრად დანგრეული კოშკი ზღვის ნაპირზეა აშენებული და მთვარიან ღამით მშვენიერი სანახავია. ირგვლივ განიერი არხი არტყია, რომელიც ზღვას უერთდება, — ისე რომ კოშკი თითქოს ნახევარ კუნძულზე აღმართულა. კოშკის წინ თეთრი ქვიშაა მოყრილი, რაც ერთი-ორად უფრო მეტ შნოსა და ლაზათს აძლევს სან-ვიტოლიოს.

იმის მაგივრად, რომ ახალგაზრდა მეომრები პირდაპირ კოშკისაკენ წასულიყვნენ, მათ ვიწრო საცალფეხო ბილიკი აიჩიეს, რადგან ბავშვობაში ძალზე სასიამოვნოა, როცა სასიფათო მდგომარეობიდან გამარჯვებული გამოხვალ. დაკლავნილ ბილიკზე ისეთი სიხარულით არაეინ მიიმართებოდა, როგორც ტელმო, უნდოდა ახლად გაცნობილ ამხანაგებისათვის თავისი სიმარდე ეჩვენებინა. ბილიკი რომ აიარეს, წყარო შეხვდათ. ბავშვები შეჩერდნენ. ზოგი წყალს დაეწაფა, ზოგმა კი წყლის წასაღებად სახედრებით მოსულ დედაკაცებს მასხრობა დაუწყო.

— დედი, წყალი დამალევიან.

— ნათლიდედ, სახედრებს არ გაყოფი?

— არ გინდა, წყვილ სახედარში ლეკვები მოგცე?

— დედაკაცები კაქკაქებით აჩხავლდნენ.

ახლა გამოვიჩინ თავსო, გაიფიქრა ტელმომ. ჯიბიდან ჯაყვა ამოიღო და ერთ-ერთ სახედარს მოსართავეები სულ მთლად დააჭრა, სახედარმა გაიწია და დედაკაცი, რომელსაც აღვირი ეჭირა, წააქცია.

ღმერთო, რა წივილ-კივილი ატყდა, — რა ლანძღვა-გინება! დედაკაცები წყევლად და გოდებად გადაიქნენ.

— გვიშველეთ! გვიშველეთ! — გაპკოდნენ ისინი. ერთმა მათგანმა იცნო ტელმო და გამწარებით დაიღრიალა.

— ოი, ეს შენა ხარ, შე სასიკვდილე. მამა-შვილი ორივე ჩამოსახრჩობები ხართ, ვაი, რა უ. ხრა ამ ვაჟბატონებს, რომელნიც შენისთანა გველის წიწილასთან თამაშობენი ფუი, გაგისკდეს მიწა!

ბავშვები მტრედების გუნდით შეფრთხილდნენ და ევილ-ხივილით მოკურცხლეს. მათ თვალცრემლიანი ტელმოც დაედგნა.

კოშკის კარებთან ბავშვებმა თათბარი გამართეს, მაგრამ ტელმო არ გარიეს.

თათბირი რამდენიმე წუთს გაგრძელდა. მერე ტელმო მოიხმეს და დარიგება მისცეს.

— ყური დაგვიგდე, კოშკი შენ უნდა დაიკცა, ჩვენ კი იერიშს მოვიტანთ, დამალვა არ გაბედო! თუ დაიმალე, ქალაჩუნა და მშიშარა იქნები!

ტელმომ ამაყად ასწია თავი და ღიშმორეულმა რიხიანად უბასუხა:

— კარგი! მშიშარა კი არა ვარ, რომ დავიმალო. ცოცხალი თავით კოშკში არ შემოვიშვებთ. ტელმომ სწრაფად აკრიფა კენჭები და ციხის კედელზე ახოხდა. მისი შემყურე ბავშვები საბტად დარჩნენ. ასე მალე კოშკზე რამ აიყვანაო. უცებ თორმეტზე მეტი ქვა ზუზუნით წამოვიდა ტელმოსაკენ. იგი მარდად გაუბტა განზე და მარდადვე ისროლა. ტელმოს ნასროლი ქვა რეტიუსტოს

მუხლზე მოხვდა. რეტიუსტო აღრიალდა:

— დაიკარგოს! ნულარე ვეთამაშებით! ჯობია მუშტებით დაებეყოთ.

როცა ქვის სეტყვა მოდიოდა, ტელმო მარდად ეფარებოდა კოშკის კედელს, თან ქვებსაც ისვროდა. სამი დაჭრა კიდეც.

ბავშვები გულზე სკდებოდნენ. ერთი მაინც როგორ ვერ მოვახვედრეთ, ნუთუ გამარჯვება ჯალათის შვილს უნდა დარჩესო? ფლორიან ნეირას საუცხოო აზრი დაებადა:

შესდექით! უნდა განვცალკევდეთ და ყოველი მხრიდან დაეუშინოთ ქვები. ვეცადოთ სახეში მოვარტყათ, მაშინ მალე მოვუღებთ ბოლოს, — მიმართა მან ამხანაგებს.

კოშკის საარკმელში კვლავ გამოჩნდა ტელმოს თავი, რომელიც გულად, მხედ და მამაცად გამოიყურებოდა. მან ზედიზედ ისროლა ორი ქვა, ქვები მიზანს მოხვდა; ფლორიანი წაბარბაცდა და წყალში ჩავარდა. ბავშვები ფლორიანს მისცივედნენ.

ბოლოს დარწმუნდნენ, ტელმოს ქვევიდან ვერაფერს დაეაკლებთო, მუშტები მოუღერეს და ყვირილი დაუწყეს.

— საძაგელო! უსინდისო! რატომ წინანდებურად არ დგახარ კედლის წინ, გამოჩნდები თუ არა, მაშინვე იმალები!.. ქალაჩუნავ! მშიშარავ!

მამაცი დამცველი სან-ვინტოლიოსი გინებით ლაფში გასეარეს. ტელმო კედელზე აცოცდა, ხელები გულზე დაიკრიფა, გამარჯვებული გმირით კოშკზე მედიდურად აღიმართა და შეპყვირა!

— მესროლეთ, თქვე ლარებო! ბავშვებმა ქვებს სწრაფად დაავლეს ხელი და ნიშანში ამოღებულ ტელმოს დაუშინეს. ტელმოს წარბიც არ შეუხრია. კვლავ დაუშინეს. იმ ქვებიდან რომელი მოხვდა პირველად არავინ იცის არც ის, რომელმა ქვამ ააქნევინა ხელები ტელმოს დაპრილი არწივის ფრთებივით და თავდაყირა გადაავლო კოშკის შიგნით.

ზღვის ტალღები კოშკის კედლებს ეხეთქებოდა, ზვირთების ყრუ ხმაურში ბავშვებს რაღაც საყვედური ესმოდათ.

— ვაჯობეთ! ახლა ხომ მიხვდება, რომ ჩვენთან ხუმრობა არ შეიძლება!

— ერთი შენცაა რა იცი, იენებ მოკვდა კიდევ?

— წავიდეთ, ვნახოთ.

ყველანი კოშკზე აცივდნენ. მთლად სისხლში მოსვრილი ტელმო გაუნძრევლად იწვა.

— მგონი მი.მკვდარა,— თქვა ერთმა.

— რა მოკლავდა, თავს იმკვდარუნებს, რა არის დაგვაშინოს, — შეესიტვა რეტუსტო.

— გაგონილა ასეთი უგულობა? ცოტაოდენი სიბრაალული მაინც უნდა გაგაჩნდეთ, ვერ ხედავთ, რა ყოფაშია! — შეეკამათა მეორე.

— რა ვქნათ?

— მამამისი სასაფლაოს ახლოს ცხოვრობს... შევატყობინოთ.

— ხმა ჩაიწყვიტე! მამამისს შევატყობინოთ! იმ კაცის ნახვა ჰირივითა მძულს.

— მეც... გინდ ასი დურო მომცენ.

— რაღას ვლაპარაკობთ, მოფუსვათ შინისკენ, ჰაიდა!



ექიმ მორავასთან რჩევის საკითხავად მისულ კაცს სრულიად არ გაკვირვებია შეილის დაუდევრობა, იცოდა, რომ ბავშვს გვიან აღგომა და ლოგინში ოცნება უყვარდა. ექიმის სახლიდან გამოსული როზო ნელი ნაბიჯით გაყვა ქუჩას, ერთ ვიწრო მოსახვევში შეუხვია და ქუჩყიან სამიკიტნოსთან შეჩერდა, ერთხანს ყოყმანობდა, ექიმმა ხომ სმა აუკრძალა! მაგრამ ნათქვამია ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესიაო, და როგორღაც თავისდაუნებურად დახლის წინ გაჩნდა, ერთი ჭიქა არაყი გადაჰკრა, ხასიათზე მოვიდა. მოდი, დიდ ქუჩაზე გავისეირნებ. სეირნობის უფლება ყველას აქვს, — გაიფიქრა, ქუდი გაისწორა და სასეირნოდ გაემართა. ლამაზ,

განიერ ქუჩაზე მშვენიერად ჩაცმული ხალხი დასეირნობდა, ლაპარაკობდნენ, იცინოდნენ და დახეულ ტანისამოსში გამოწყობილ ხუან როზოს ყურადღებას არ აქცევდნენ. როზომ უეცრად ნაცრობი პოლიციის უფროსი ალკალი დაიხახა გაჩერდა, სალამი მისცა, მაგრამ ალკალის სახეზე უსიამოვნო განცეი ვ. რ. ბა გამოეხატა და, თითქოს არ იცნონსო როზოს ზურგი შეაქცია. თავჩაქინდრულმა როზომ ნელი ნაბიჯით განაგრძო გზა. თეატრის მახლობლად ბავშვიან დედაკაცს შეეფთა, რომელიც სიამოვნებით ათვალიერებდენ მღაზიებს და მდიდრულად ჩაცმულ ხალხს. როზოს დანახვაზე ბავშვი ქალის კაბას ამოეფარა და აკანკანებული ხმით შეჰყვირა:

— ვაიმე, დედა, მეშინია!

როზო შეკრთა, შემდეგ უხერხულად ამოილულლულა:

— თუ ჰკვიანად იქნები, მე არას გერჩი, — თქვა ესა და მოჰკურცხლა. მხოლოდ მაშინ დამშვიდდა, როცა განიერი ქუჩა უკან დარჩა და თავის უბანს მიუახლოვდა. აქ თუმცა მისიანი არავინაა, მაგრამ ესმით, რომ ლუკმა პურისათვის კაცს შეუძლია ყოველგვარ დამამცირებელ საქმეს მოჰკიდოს ხელიო. შემდეგ იქვე სასადილოში შევიდა, გაბრაზებულმა კვლავ არაყი გადაჰკრა და სწრაფად გარედ გამოვიდა. მშვენიერი ღამე იყო. უცბად კენესა მოესმა და მიწაზე გაგორებული ადამიანი დაინახა, ახლოს რომ მივიდა, იცნო, მისი მეზობელი, მთელს უბანში ცნობილი ხარეტა იყო.

— ეი, ქალბატონო ხარეტა... მომიტმინეთ, გიშველით, სახლამდის მიგაცილებთ, — უთხრა როზომ.

ბებერმა რაღაც ჩაბურტყუნა, როზოს შეხედა და გაანხლებულმა ხრინწიანი ხმით შეყვირა:

— დაიკარგე აქედან, მე ჯერ არავითარი დანაშაული არ ჩამიდენია, რომ შენი ბინძური ხელი შემეხოს! ეშმაკს გავყვები, მაგრამ შენ კი არა! თუ ხელი გიბლია, ქვეყანას შევყრი მიშველეთმეთქი.

როზოს სიმწარისაგან გააყრეოლა. ამ უბედურმა მთვრალმა დედაკაცმა, იმის

მაგიერ, რომ დახმარებაზე თანხმობა ეთქვა, გამოლანძღა და ზიზღით პირი შორიდა! ჰო, ბებერმა, ყველასათვის ცნობილმა ლოთმა.

დედაკაცი მაინც არ ცხრებოდა. თავჩალუნული ჯალათი ფართო ქუჩას დააღვია. ამ უბახში ღარიბი ხალხი ცხოვრობდა. უკანასკნელი სახლი როზოსი იყო. როდესაც როზო ოთახში შევიდა, ასანთი მოძებნა და ქირაი აანთო. ოთახი ცარიელი დახვდა. ტელმო სადაა? გაუკვირდა, ჩვეულებრივ ტელმო მამის შოსვლამდე მეზობელ იულიანას ბავშვებთან თამაშობდა ხოლმე. ნახევრად დაბრმავებულ, კეთილ დედაკაც იულიანას შეტახებულად „მეზღუაურს“ ეძახდნენ. როზოს შევლოდა, ღუმელს უხურებდა, ტელმოს დახეულ ტანისამოსს უკრებდა, სარეცხს რეცხდა და კვირაში ერთხელ სახლს ულაგებდა. თუმც თვალთავლდა, ყველაფერს ფათურით აკეთებდა და ცუდად, მაგრამ როზო ანასაც სჯერდებოდა, უხაროდა დედაკაცი მემსახურება და ჩემგან ფულის აღებას არ თაკილობსო. იქნებ მასთან იყოს ტელმო, — გაიფიქრა როზომ და და ოთახიდან სწრაფად გავიდა.

ბავშვი მეზობლისას არ აღმოჩნდა, როზო დაღონებული დაბრუნდა სახლში, იქნებ ტელმო უკვე მოვიდაო. ოთახში რომ შევიდა, წარსული ამბების მოგონებებმა უკებ ტანში მოშალეს. ცხოვრებაში არის ისეთი წამი, როდესაც ხიფათს წინასწარ ვგრძნობთ, ძალუწებურად გვაგონდება წარსული უბედურება და მისი გამოწვევი მიზეზები... ასე იცის ზღვამაც: ხანდახან ახლად დამხვრჩალ ადამიანთან ერთად დიდხნის მკვდარსაც გამოარჩევს ხოლმე.

ოთახში გამეფებულმა სიჩუმემ, ქვაბში ჩატოვებულმა ხელუხლებელმა წვეწამა, ბავშვის დაკარგვის შიშმა — ყოველივე ამან გაახსენა როზოს ამ ექვსიოდე წლის წინანდელი, სწორედ ამდაგვარი დრო, უფრო სწორად — წუთი, რომელიც მის ოჯახში მზადდებოდა. მას აქეთ, რაც ჯალათობა იცისრა, როზო ვერ ატყობდა, ანდა საიდან უნდა

შეეტყო მომავალი მწუხარება... მისი ცოლი გონებად-ფანტულე გახდა... დიდი ხნით სახლს თავს ატყობდა. ტელმოს აქცევდა ყურადღებას და ბოლოს წყნარი და მოსიყვარულე ცოლი სულაც გაექცა.

ყველაფერი დიდი ხნიდანვე მზადდებოდა, მაგრამ როზოს არ აშინებდა ცოლის გულცივობა: ჩემი ცოლი, ჩემი საკუთრებაა და უჩემოდ ფეხს ვერ გააღამსო. რამდენადაც მოულოდნელია ხიფათი, იმდენად უფრო მწარეა იგი. ახლა როზომ თითქოს ფიზიკურად იგრძნო მთელი წინანდელი სიმწარე და ხელახლა გამოსცადა იგი. იმ საშინელ ღამესაც სახლი ასევე დაცარიელებული დახვდა, დარეცხილი ჯამ-ქურჭელი ბუბრის თავზე ელაგა, მის ტახტზე კი მარტო იწვა ტელმო.

როზოს ნათლად მოაგონდა როგორ გამოვიდა სახლიდან და მეზობლებს შეეცივითა: ჩემი ცოლი ხომ არ გინახავთო? მეზობლებმა გესლიანად შესისინეს — გაიქცაო. როზოს ეს ვერ წარმოედგინა: ცოლმა როგორ მიღალატა კანონიერ ქმარსო. მეზობლებმა თვალეში აუხილეს, — შენს ცულს ის კაცი, ვისაც ვაყვებ, სრულიად არ ყვარებია, ჩვენთვის ბევრჯერ უთქვამს: მზად ვარ პირველ შეხვედრილ კაცს ვაყვებ, თუ არავინ შემირთო, საროსკიპოში შევალ და ასეთ ქმართან მაინც არ ვიცხოვრებო. მერე ერთმა მეზობლის დედაკაცმა როზოს გასაგონად წამოიძახა: „ჩემი ქმარი, რომ როზოს ხელობისა იყოს, მასთან ცხოვრებას სატუსალოში ყოფნას ვარჩევდიო“. ყოველივე ეს დაწვრილებით წარმოუდგა თვალწინ როზოს, როცა იგი შეიღის ამბის გასაგებად შინ დაბრუნდა.

უცერად კარზე აუჩქარებლად დააკაკუნეს და აღელვებული „მეზღუაურის“ ხმაც მოისმა.

— ბატონო როზო, თქვენი შეილი ცუდად არის, ჩემს ქალიშვილისათვის

უთქვამთ წყაროდან მომავალ დედაკაცებს.

როზო ელვასავით გამოიჭრა გარეთ და იულიანას შეპლრიალა:

— სად არის ბავშვი? სად?

— სან-ვიტოლიოს კოშკში აგდია...

როზო ქუჩაში გაიქრა. მთვარე მშვიდად ანათებდა არე-მარეს. ზღვას მწვანე საღაფისფერი გადაპკროდა და წყნარად ეხეთქებოდა კოშკის კედლებს. წყნარი ბუნება თითქოს დაცინვით უყურებდა ნანგრევებს შორის საყვარელ არსების მძებნელ ადამიანს.

როზომ წვალეებით აიარა ნახევრად ჩამოშლილი კიბე და კოშკში შევიდა, მთვარის სინათლეზე მან ნათლად დაინახა მთლად სისხლში ამოსვრილი, ქვევზე გაშლართული ტელმო. გაათრებულმა მამამ შვილი ხელში აიტაცა, ბავშვს ტანი თბილი ჰქონდა. როზომ მძიმედ ამოიხრა: „ცხადია, ცოცხალია, მაგრამ ღმერთო ჩემო... იქნება მძიმედ არის დაშვებული? ვინ იცის, იქნებ, ხელი ან ფეხი აქვს მოტეხილი! ვაითუ გაუშიზუნდეს, — ფიქრობდა როზო და შვილით ხელში შინისაკენ მიეჩქარებოდა. ვზაზე, ეკლესიის თავზე ბრჭყვიალა ჯვარი შენიშნა, ჩუმიად ლოცვა დაიწყო:

— ღმერთო, შვილი გადამირჩინე, — მხურვალედ, უსიტყვოდ ლოცულობდა, როზო, დარწმუნებული იმაში, რომ ღმერთი არ გამწირავსო. — ღმერთო! თუ სიკვდილი აუცილებელია, ისევ მე მოგვკდე, ბავშვი ცოდოა... როზოს სახლის კარი ღია იყო. დაფეთებული „მეზღვაური“ აქეთ-იქით აწყდებოდა, ხან კრაქს ამოუწევდა? ხან ჯამ-ჭურჭელს ადგილს უცვლიდა და ჩურჩულებდა:

— ღმერთო! ღმერთო!

ამ დროს როზომ შვილი ოთახში შემოიყვანა და ლოგინზე ფრთხილად დააწვინა, მერე იულიანას მიუბრუნდა.

— ექიმი მომგვარე, სენიორა ულიანა... თუ ღმერთი გწამს, ჩქარა...

„მეზღვაური“ გაიქცა, რამდენადაც კი ნებას აძლევდა მისი ნახევრად დაბრმა-

ვებული თვალები, ხოლო მამამ დაჭრულ შვილს ტანისამოსი გახადა, ცხვირსახოცით სისხლი მოსწმინდა, მაგრამ როცა ჯერი ჩექმების გახდაზე მიდგა, ბავშვმა ისე მწარედ და ხმამაღლა დაიკვნესა, რომ როზომ თავი დაანება.

— ძალიან გტყვია, გენაცვალე პა, ძალიან გტყვია, შვილო. შემოგველოს მამაშენი—ალერსით ეკითხებოდა როზო.

— წყალი, წყალი! — წამოიკვნესა ტელმო.

მამამ წყალი ტუჩებთან მიუტანა. ბავშვი წყალს დაეწაფა და ხელახლა ბალიშზე მისდო თავი. სიმწრისაგან როზოს ჩქარა უცემდა გული და მოუთმენლად მოელოდა ექიმს, იმედი ჰქონდა მომირჩენსო. ამავე დროს თავს ძალზე დამცირებულად გრძნობდა.

ჩემო შვილო, ქვით რადა გცემესო? მართალია, მე ყველას ვძულვარ, მაგრამ ტელმომ ვის რა დაუშავა? განა ღმერთი სწამს იმას; ვინც გასისხლიანებული, თითქმის მკვდარი ბავშვი ასეთ მიყრუებულ ადგილას დააგდო? განა ტელმო ისეთივე ადამიანი არ არის, როგორც სხვა? განა კანონი ამისათვის არსებობს, რომ ბავშვი ჩაქოლონ? სახლთან მოსული ეტლის ხრიგინმა როზო ფიქრიდან გამოიყვანა, სწრაფად კარები გააღო და მეზღვაურმაც მხიარული ხმით შემოსძახა.

— სენიორ როზო... ეკლესიას რომ მიუახლოვდი, უცებ ეტლის ხმა გავიგონე; რაც ძალი და ღონე მქონდა გავექეცი, ეტლის კარს ხელი ვსტაცე და შიგ ექიმს მორაგასი აღმოჩნდა. ყველაფერი გუამბე... ძალზე კეთილი კაცია, მან მაშინვე უბრძანა მეეტლეს დაბრუნებულიყო. ღმერთმა გადმოგვხედა.

მორაგასი მარდად გადმოხტა ეტლიდან, სახლში შემოვიდა, არავისათვის შეუხედავს, პირდაპირ ლოგინისაკენ გაემართა და ავადმყოფს სინჯვა დაუწყო. როზომ კრაქი მიუნათა, ექიმმა შეხედა მას და სახტად დარჩა, სიბრაზისა და ზიზღისაგან შუბლი შეეკუმუნა, გაცეცხულმა პირი დააღო, მუშტები მოიღერა.

— თქვენ, თქვენ... — წამოიძახა და მეტის თქმა ველარ შესძლო, შეხედა მკენესარე ბავშვს და გაბრაზებულმა როხოს შეეკითხა:

— ეს ბავშვი თქვენი შვილია?

— დიად, ჩემია... — უპასუხა ხესავით გაშეშებულმა როხომ.

— თქვენ შვილს ისეთი სენი სჭირს, რომ ვერც მე და ვერც სხვა ვინმე ვერ მოარჩენს — წარმოთქვა აღელვებულმა ექიმმა და კარისაკენ გაემართა. სამი ნაბიჯი არც კი ჰქონდა გადადგმული, რომ ზურგზე ვილაცის ძარღვიანი ხელი იგრძნო. ექიმი შემობრუნდა, თავიდან ფეხებამდე აათვალიერა როხო და გაბოროტებული ხმით შესძახა:

— ისიც მეყოფა, რომ დღეს დილით გნახეთ. თქვენი მოცემული ორი დურო ფანჯრიდან ვისროლე. არ მინდა თქვენი ხელმონაციდი რაიმე მქონდეს.

ჯალათმა ექიმს ხელი გაუშვა და მის წინ სხამაოულებლად დაიჩოქა.

— ძალზე ცუდად არის... თუ ღმერთი გწამთ...

მორაგასმა მას ყური არ ათხოვა და კვლავ კარებისაკენ გაემართა, მაგრამ აქ მეორე დაბრკოლება დახვდა. „მეზღვაურმა“ გასასვლელი გზა გადაუღობა.

— სენიორ, შემობრალეთ! ყველანი უნდა გებრალეოდეთ! ცოდვია უმანკო ბავშვი. მას არაუისთვის არაფერი არ დაუშვებია! სენიორ, ღმერთი რას იტყვის, ეს მეტისმეტი სისასტიკე იქნება თქვენის მხრივ.

— თქვენ ამ ბავშვის დედა ხართ? — მკაცრად შეეკითხა მორაგასი.

— არა, სენიორ, არა, ჩემი ქმარი კარგი კაცია. მენავეა.

დონ-პელაო მორაგასმა უნებურად გაიცინა, სახელური გადაიწია და ავადმყოფთან მივიდა. გამოცდილი თვალთ შეხედა ბავშვის სახეს და ორი მოზრდილი ჭრილობა შეამჩნია. ჩექმები გახადა და ფეხები გაუსინჯა „მეზღვაურს“ ჭრაქი ექირა, ხოლო როხო გაუნძრევლად ელოდა ექიმის პასუხს.

— როგორ დაემართა?

— არაფერი ვიცი, — მოკლედ მიუპოროხომ.

— მთელი ტანი დაქვილი აქვს... ეტყობა მაღლიდან გადმოვარდნილა, სთქვა ექიმმა, ბავშვს ჭრილობები შეუხვია და ამოიხობრა.

— აუჰ!

მაშინ, მხოლოდ მაშინ მივიდა როხო ექიმთან და შეშინებულმა ჰკითხა:

— ხომ რა დაკოჰლდება? გულის მანკი ხომ არ დასჩემდება?

მორაგასი შემობრუნდა, მას აქვით რაც თავის კლიენტის ხელობა შეიტყო, პირველად შეხედა მას როგორც ადამიანს. რალაცა აინტერესებდა და ამ ინტერესის მიზეზი თვითონაც ვერ გაერკვია. მორაგასს ცხოვრებაში ხშირად ვერ დაუფასებია გულყეთილობა, კაცთმოყვარული სათნო მოქმედება. მაგრამ იმდღს არ კარგავდა, გულს არ იტებდა, მწუხარება მოყვასისა საკუთარ მწუხარებად მიანდა. თუ არ დაუფასებდნენ, ის მანკი კმაყოფილი იყო, იმით რომ მოვალეობა შეასრულა. დღევანდელი ქცევისა თვითონაც უკვირდა; ეპ, რა თანაგრძნობით ვეკიდები ამ კაცის მწუხარებას, რომელმაც საეაღდებულო ხელობად ჯალათობა გაიხადაო. მორაგასი რომ ამას ფიქრობდა, როხო კვლავ შეეკითხა:

— დაკოჰლდება? დასახიჩრდება?

— არა, — მკაცრად უპასუხა ექიმმა. — ახლავ რეცებტს გამოგიწერ.

სამელნე მოუტანეს, მორაგასს კი ეგონა ამ სახლში სამელნეც საშინელი იქნებოდა. რამდენიმე წუთის განმავლობაში ექიმის კალმის წრიპინი, როხოს მძიმე სუნთქვა და ავადმყოფის კვნესალა ისმოდა.

— არ უნდა გაინძრეს, თორემ ფეხი გაუმიზეზდება, — დაარჩვა მორაგასმა.

ტელმო შამფურივით ტრიალებდა ლოგინში და ნაწყვეტ-ნაწყვეტად ისვროდა სიტყვებს. ექიმმა ყური დაუგდო.

— მე გულადი ვარ, — მშიშარა ვინ დამიძახა? სძაღლები, მესროლეთ... გიცდით! გეზიზღებით იმიტომ რომ... მესროლეთ! მე თქვენზე გულადი ვარ, მარ-

ტო მე გაჯობებთ ყველას — ბოდავდა ტელმომ.

— რას ამბობს? — წამოიძახა გაკვირვებულმა როხომ.

— ეტყობა, ბავშვები დასხმია თავს და ჩაუქოლათ... ეს მოსალოდნელიც იყო. საზოგადოება შენ შვილს ქვას უშენს და ამით გეუბნება შენ გესერიო.

— უსინდისობაა, — ყრუდ წამოიძახა კედელზე უხერხულად ატუხულმა როხომ.

— იქნებ ფიქრობთ, რომ შეიძლება კაცმა შვილები გააჩინოს და მერე კი... ნუ დაგაეიწყებდათ რა ხელობისაც ბრძანდებით.

— ბავშვმა რა დააშავა? მხოლოდ გულქვა ადამიანები ჩაიდენენ ამას.

— კარგი, კარგი! აი ეს წამალი დააღვივებთ და სიცხე გამოწვდება, — მკვახედ მიუგო ექიმმა.

დარცხენილი, თავდახრილი როხომ ექიმს ჩურჩულით უკან გამოედევნა.

— სენიორ მორაგას, ვერაფერს მოგართმევთ... ესე იგი შემოიძლია რაიმე მოგართვათ. რადგან თქვენ ჩემგან ფულს არ ღებულობთ. ნუ გამირისხდებით და ერთსა გთხოვთ, ხვალაც გამოიარეთ.

მორაგასი ერთხანს ყოყმანობდა. შენდევ თავს ძალა დაატანა და დაბეჯითებით უთხრა:

— მოვალ, პირობას გაძლევთ, ხვალ უძველად მოვალ.



მეორე დღეს მორაგასმა სამუშაო ტანისამოსი ჩაიცვა, ქუდი დაიხურა ძველი არდაგი წამოიხსია, სახლიდან გამოვიდა და მიიხედ-მოიხედა — თვალყურს ხომ არავინ მადევნებსო.

ამბობენ — კაცი რა ხასიათისაც არის, ისეთ ადგილს ირჩევს საცხოვრებლადო, ტყუილად კი არ ცხოვრობდა როხომ უკაცურ ადგილზე, სასაფლაოს მახლობლად. დიად, მკვდრების მახლობლად ცხოვრობდა, და ეს არც უნდა გაგიკვირდეთ, რადგანაც თვითონაც სიკვდილის დედა იყო. ამ დროს მორაგასი რო-

ხოს სახლს მოუახლოვდა და შიგ შევიდა.

როხომ ტელმოს თათთან უჯდა. ექიმი მაშინვე შეეკითხა:

— ქამა რამე?

— არაფერი.

— ასპირინი დააღვივინეთ?

— დიად, სენიორ, რაც მიბრძანეთ, ყველაფერი ავასრულე. დილით კარგად იყო, მაგრამ საღამოს ცუდად გახდა. ამოდებდა.

— რას ამოდებდა?

— ერთთავად გაიძახოდა, გულადი ვარ, ყველას გაჯობებთო... მესროლეთ! შეგიძლიათ მომკლათ, მაგრამ იმზს თქმას ვერ გაბედავთ, მშიშარააო! მგონი, სინიორ ექიმიო, სკოლის მოსწავლეებმა დამიღუპეს ბავშვი.

— თუ მართლა იმით ჩაიღინეს ეს საქმე, საშინელებაა! მორაგასმა ბავშვს თავი გაუსინჯა, შემდეგ როხოს მიუბრუნდა.

— იმედია ბავშვს კარგად მოუვლით და ჩემს დარიგებებს სიტყვა-სიტყვით შეასრულებთ... როგორც გატყობთ, ძალიან გყვარებიათ.

როხომ მხრები აიჩჩა.

— შვილები შეტი არ გყოლიათ?

— მყავდა, ქალიშვილი, სენიორ, მაგრამ ყვავილმა მომიკლა.

— გაოწმუნებთ, იმ გოგონას მოსარჩენად რომ მოგეწვიეთ, ხელსაც არ გავანძრევდი, თუმც ბავშვები ძალზე მიყვარს.

— თქვენ მართალსა ბრძანებთ... არ მოარჩენდით და კარგსაც იზამდით. ახლა იგი უკეთეს ადგილასაა. ბედნიერია. როხოს ხმა აუკანკალდა, რამაც მორაგასის სიხარული გამოიწვია:

— მაშ გესმით თქვენი და თქვენი შვილის მდგომარეობა?

— მესმის, მაგრამ...

— მაგრამ ეს მითხარით — არ ეშვებოდა ექიმი, გესმით თუ არა, რა მოეწოდებოდა ამ ბავშვს, იცით მისი აწმყო და მომავალი? იცით, როგორ შეიძლება? რომ გაიზრდება, იმის მაგვრად, რომ ღმერთს შესთხოვოს, მამა დიდხანს მი-

ცოცხლოვ პირიქით მოხდება, შენს სიკვდილს ინატრებს.

— ყველაფერს ვხედავ, ყველაფერი მესმის და ძალზე მტანჯავს... სჯობს ამაზე ნუ ვილაპარაკებთ, სულერთია საქმეს ამით არა ეშველება რა.

— პირიქით, უნდა მოიგონოთ! ამაზე უნდა ილაპარაკოთ: უკეთესია. რახან მე შემზღვდით, სწორედ ამ შეზღვედრამ სასარგებლო რამე უნდა მოგიტანოთ. თქვენ ჩემთან მოხვედით და შემომჩივლეთ ავად ვარო. მართალია, ზორციელად ავად ხართ, მაგრამ უფრო მძიმედ ხართ ავად ზნეობრივად და ეს შვილის სთთვისაც გადაგიღვიათ, თქვენი შვილის უბედურებას თქვენვე ამზადებთ.

მორაგასმა ისეთი გაცხარებით წარმოთქვა ეს სიტყვები, რომ როზოს მკვდრის ფერი დაეღო.

— დამბრალეთ, რაც გნებაეთ, მაგრამ იმას მაინც ვერავინ იტყვის, შვილი არ გიყვარსო. ეს უკანასკნელი სიტყვები გულიდან კვნესისავეით მოსწყდა ხუან როზოს და უღონოდ დაეშვა სკამზე. მორაგასს შეეცოდა, მივიდა როზოსთან და ფრთხილად მხარზე ხელი დაიდო... როზო არ ინძრეოდა.

— ნურც მაგრე დაკარგავთ იმედს. აკი ვითხარით, ჩემი გაცნობით ამ თქვენს უბედურებას ეშველება მეთქი.

როზო წამოხტა ნაღვლიანი სახე გაუბრწყინდა, რამდენადაც კი შეიძლებოდა გაბრწყინებულიყო და ტუჩებზე ღიმილი მოფინა. მორაგასს ხელი გაუწოდა, ექიმში მიხვდა, — ეს კაცი ნდობით მიყურებსო, და უთხრა:

— აი, აქ დაჯექით... რა ჰქვიათ თქვენ შვილს?

— ტელმო, სენიორ.

— ტელმო რომ არ შეწუხდეს, აქეთ ფანჯარასთან ჩამოჯექით და თქვენი თავგადასავალი მიახბეთ... მიახბეთ თუ როგორ მოჰქიდეთ ხელი ამ საზიზღარ ბელობას.

— დონ პელო, — უპასუხა როზომ ტანჯულისა და აკანკალებულის ხმით. სრულებით არ მიკვირს როცა უბირი ვინმე მელაპარაკება ამაზე, თქვენ

განათლებული კაცი ბრძანდებით... სწორედ მოგახსენოთ, არ მეგონა თუ თქვენ ასე უყურებდით ჩემს ბელობას დაველაღე... საშინლად მომბეზრდა წამწაუწუმ ერთი და იმავე სიტყვის გაგონება: სისაძაგლე, სირცხვილი... რად არის სირცხვილი? რად არის სისაძაგლე? რას ვშვრები, ვიპარავ რასმე? ავზაკი ვარ? კანონსა ვლალატობ? ჩემსავით კანონს პატრის ვინა სცემს... ამიხსენით, ღვთის გულისათვის, სენიორ დონ პელო, რაშია საქმე?

ექიმი ბრაზმა აიტანა, როცა როზომ საზოგადოებას კიცხვა დაუწყო, საზოგადოება ჩემ შესახებ ტყუისო. მორაგასის სიჩუმემ როზოს თითქმის ღონე მოუკრიბა, და განაგრძო:

— დიად, სენიორ, მეც ისეთივე რიგიანი კაცი ვარ, როგორც ისინი ვინც პირს მარიდებენ და კაცად არ მაგდებენ! აბა, ვინმემ რამეში დამიჭიროს — სტყუიო. მე რასაც ჩავდივარ, მართლმსაჯულების ძალით ჩავდივარ. ვთქვათ, უარი განვაცხადე ჩემი მოვალეობის ასრულებაზე, მეორემაც თქვა, მესამემაც მაშინ?

მორაგასი ყურს უგდებდა. უნდოდა ყველაფერი ეთქმევიინებინა, გაეგო მისი თავგადასავალი.

— რაც თქვით, საცხებით მართალია, მაგრამ რამდენიმე წუთის წინ ხომ თქვენვე მითხარით — ჩემი ქალიშვილის სიკვდილი მიხარია, და ტელმომ რომ მოკვდეს, ისიც ბედნიერი იქნება და მეცაო?

— ეს სულ სხვაა, — უპასუხა როზომ, — თუ თქვენ ასე მსჯელობთ, მაშინ მოგახსენებთ, რომ ვინც რა უნდა თქვას, ყურადღებას არ ვაქცევ, ჩემთვის სულერთია. მაგრამ შვილები... შვილები... ისინი იტანჯებიან, ძალზე იტანჯებიან! ხშირად მთელ დამეს თეთრად ვათენებ, თვალბეზე ძილი არ მეკარება. მე მარტო რომ ვიყო, — არას ვინაღვლებდი! რაც უნდათ, ის მიწოდონ... — უდანაშაულო ბავშვებთან რახელი აქვთ!

მორაგასმა თავისი სკამი ახლოს მის-

წია, გაიღიმა, აბრეშუმის მსგავს უღვა-
შებს კენეტა დაუწყო და შეეკითხა:

— ერთი ეს მითხარით... ახალგაზრდა
რომ იყავით, სწავლობდით საღმე? ემზა-
დებოდით რაიმე კარიერისათვის?

როხომ დამშვიდებით უპასუხა:

— დიალ, სენიორ... სემინარიაში
ვსწავლობდი.

მორაგასს სახეზე განცვიფრება გა-
მოეხატა:

— მაშ, სემინარიაში სწავლობდით?
ძალიან კარგი... თქვენ რომ არ გეთქვათ,
ღმერთმანი, ვერასგზით ვერ დაევიჯერე-
ბდი. ესე იგი, გინდოდით მღვდელი გა-
მოსულიყავით?

— დიალ, სენიორ, სემინარიაში მე-
მადლიერებოდნენ, მაგრამ ისე მოხდა,
რომ მღვდელად ვერ შევდექი.

— მაშინ რა გზას დაადექით?

— გადაწყვიტე მასწავლებლობა და-
მეწყყო, სემინარია დავამთავრე, თუ არა,
ერთმა ამხანაგმა სკოლაში ადგილი აღ-
მომიჩინა. მთავრობა სკოლას ყურადღე-
ბას არ აქცევდა და მალე დახურეს...
ისევ ლუკმანატრული შევიქენი, ისევ
უნუგეშოდ დავრჩი.

— სამწუხაროა!

— მერე ჯარში წავედი.

— როგორ?

— სხვა გზა არ დამჩინოდა! სინ-
დისს გეფიცებით, უფროსებს ძალიან
მოეწონდი, ერთხელ არ უთქვამთ საყ-
ველური, იმიტომ რომ მანქანასავით
მორჩილი ვიყავი. როცა სამსახურის
ყავლი გამივიდა, ლუგოთაში სკოლა ჩა-
მაბარეს.

— გეტყობათ, მასწავლებლობა გყვი-
რებიათ, — შენიშნა მორაგასმა.

— იმიტომ კი არ დავიწყე მასწავ-
ლებლობა, რომ ეს ხელობა მიყვარდა,
არა, ვაჭირებამ და შიმშილმა მაიძულა,
ვანსაკუთრებით მაშინ მიმტყუნა ბედმა,
როცა „გალიეგა“¹ შემიყვარდა.

როცა როხომ ეს ფრაზა წარმოთქვა,
მორაგასმა მაშინვე გაიფიქრა; „აჰა, ახ-

ლა კი გამოვუჩხრიკე ჭიანჭჭი კბილე-
ბი! ყველაფრის გასაღებს მივაგვიჩინე“.

— მაშ, გალიეგა შეგიყვარდათ? მე-
რე, რა? მაშინ ახალგაზრდა იყავით და,
აღბათ, სხვა ქალებსაც ყვარობდით, —
უპასუხა ექიმმა.

— არა, სენიორ, არავინ მყვარებია...
ყოველთვის კარგი ყოფაქცევისა ვახლ-
დით.

— მაშ, გულწრფელად შეგიყვარ-
დათ?

— გულწრფელად, სენიორ დონ პე-
ლაო. შევირთე კიდეც.

— აა! — წამოიძახა მორაგასმა.

— როგორც მოგეხსენებათ, ცოლი-
ნი კაცის ცხოვრება და უცოლოსი ერთ-
მანეთს არა ჰგავს. მანამდე არ ვიცოდი
ხვალინდელ დღეზე ზრუნვა რა იყო,
შინიდან დილით გავდიოდი და უკან სა-
ღამოს ვბრუნდებოდი. მაგრამ როცა
ცოლი შევირთე და შეიღების პატრონი
გავხდი, ცხოვრებას სულ სხვა თვალთ
დაუწვეე ყურება. სკოლაში ჯამაგირი
ძალზე ცოტა მქონდა და ამიტომ ერთი
ამხანაგის დახმარებით პოლიციაში მო-
ვეწყე. მაშინ, სენიორ, ორენქესა და
ლუგოთაში საქმე ისე აწეწილ-დაწეწი-
ლი იყო, რომ ყოველ წუთს მოელოდ-
ნენ აჯანყებას. ერთ დღეს ორენქის
გუბერნატორმა გამოიძახა კაბინეტში
და მითხრა:

— როხო, სრულ უფლებას გაძლევ
როგორც გსურს ისე მოიქცე, ვინც ვინ-
და ციხეში ჩასვით.

— შესარულეთ გუბერნატორის ბრძა-
ნება თუ უარი თქვით?

— რა თქმა უნდა, უარი ვთქვი, კა-
ნონს ძალა მაშინ აქვს, როცა ქალაღ-
ზეა დაწერილი. ასე რომ მხოლოდ მა-
შინ დავიწყე ჩემი მოვალეობის ასრუ-
ლება, როცა გენერლისგან ფორმალუ-
რი ბრძანება მივიღე.

— ესე იგი ხალხს იჭერდი? — მკაც-
რად შეეკითხა მორაგასი.

— სენიორ, მე მხოლოდ ულაპარა-
კოდ, ყურმოპრილ ყმასავით ვაყეთებდი
იმას, რასაც მიბრძანებდნენ.

— მაშ, მეც რომ მიბრძანონ, „კაცი

¹ გალიეგა — დაბალი წოდების ქალი.

მოჰკალიო“, და ავასრულო, უდანაშაულო ვიქნები?

— მე იმას მოგახსენებთ, სენიორ, — დინჯად უპასუხა როზომ, — რომ ვინც სამსახურშია, უფროსის მორჩილი უნდა იყოს.

— ხალხს იჭერდი, სახლებს ცეცხლს უკიდებდი! სახლის გადაწვასა და თქვენს ახლანდელ ხელობას შორის დიდი განსხვავება არ არის; ალბათ, ეს ხელობაც მალე იკისრეთ!

ერთხანს ოთახში სიჩუმე გამეფდა. მერე ექიმმა მოულოდნელად ჰკითხა:

— თქვენ ცოლთან... თანხმობით ცხოვრობთ?

როზო გველნაკბენივით შეხტა და აკანკალებული ხმით უპასუხა:

— დიად... უსიამოვნება ერთხელაც არ მოგვევლია.

— ცოლი ცოცხალი გყავთ?

მორაგასმა კითხვის გაგრძელება ვერ გაბედა, რადგანაც როზოს სახე საშინლად შეექმუნა და საზარელი კენესა აღმოხდა გულიდან. შემდეგ რამდენჯერმე დაირტყა ხელი მუხლზე და თითქმის ჩურჩულით წარმოთქვა.

— მე ორენმედან მარინედამი გადმოსვლამ მომიღო ბოლო. აქ რომ არ მოვსულიყავ... აქ მომატყუეს, დიად, სენიორ დე მორაგას, მომატყუეს! სხვების რჩევას ავეყევი... აქ რომ გადმოველ ძალზე გაჰირვებული ვიყავი. მარწმუნებდნენ, სულ იმას ჩამჩიჩინებდნენ ყურში: „ნუ სულელობ. ამაზე მეტი ბედნიერება რაღა განდამო?“ მეც ვეუბნებოდა: „— რომ ვერ მოვახერხო მითქი?“ ისინი მაინც არ იშლიდნენ თავისას, არ მეშვებოდნენ: „მუშაობა არც კი მოგიხდება: „ოც წელიწადში ერთი კატაც ა' ჩამოუხერჩიათო“. ოცდათექვსმეტი დღე როგორ გვექნება ჯამაგირი, ნუ ეხუმრებო! როგორც ხედავთ, სენიორ, ცდუნება ყოვლად ძლიერია, მეც სულმა წამძლია და ამ ცდუნებამ ხელში ჩამიგდო.

— ვინ გირჩევდა ამას?

— მეგობრები.

მორაგასს ვაეცინა.

— როზოს სახე კვლავ შეექმუნა.

— ცოლიც წინააღმდეგი იყო, მაგრამ ამავე დროს ფულის ყადრი იცოდა. ბავშვები ჰყავდა ვასაზრდელი და ჩაცმა დახურვაც უყვარდა.

ექიმ მორაგასს თვალწინ გადაეშალა ამ კაცის ცხოვრება.

— ერთი მითხარით, — ჰკითხა მორაგასმა, — წინათ ვინმე ხომ არ დაგიჭრიათ... ან ხომ არ მოგიკლავთ?

— დამიჭრიაო? მომიკლავსო? — წამოიძახა ძალზე გაოცებულმა როზომ. — ორმოცდაათი წლის კაცი ვარ და არ მახსოვს, რომ ვინმესთვის ჩემს ხელებს უკანონოდ რაიმე დაეშავებინოს.

— მაშ, თქვენი ახალი სამსახური რაღამ გაეისრებინათ? — ჩააიცივდა მორაგასი.

— აქი მოგახსენეთ, განა არ ხდება, რომ მთელი ათი წლის განმავლობაში არაგის სჯიან. ჯამაგირს ვლებულობდი და მე და ჩემი ცოლ-შვილი კარგად ვცხოვრობდით; უბედურ კაცს ქვა აღმართში მოეწევაო, სწორედ ჩემზეანათქვამი.

— პირველად რომ დასაჯეთ კაცი, სინდისის ქეჯნა არ გიგრძენიათ?

— მაშ რა მექნა! კანონის წინააღმდეგ ხომ არ წაივლიდი, პირველად, ორი კვირის განმავლობაში სიზმარში ვხედავდი. — საზარელი ხმით უპასუხა როზომ.

— აა! ღამე! მოგელანდათ!

— მომელანდა.

ისევე საშინელი სიჩუმე გამეფდა.

— მერე? — კითხულობდა მორაგასი.

— მერე... უძილობა დამჩემდა, რისგანაც მხოლოდ არაყმა მომარჩინა.

— თქვენი ცოლი რაღას გეუბნებოდათ?

— ეს მართო ჩემი საქმეა, — შეკახედ უპასუხა როზომ, — ისედაც ბევრი დრო დაეკარგეთ უსარგებლო ლაპარაკში, ახლა კი დროა, ბავშვს მივხედოთ.

— ველარსად წამიხვალ, ახლა ვიცი, რაც გტყევა, რაც ვაწუხებს. სიყვარული... შვილები... ეს კაცი კანონის ძალით

სიცოცხლეს აღარაეის მოუსპობს, — ვაფიქრა ექიმმა.

— თუ ახლაც გულწრფელად და დაწვრილებით, არ მოყვებით ყველაფერს პირველი და უკანასკნელი იქნება ჩემი აქ მოსვლა.

როხომ როგორღაც ყრულ დაიღრიალა.

— კარგი, სენიორ... სიტყვას ვაძლევთ...

— უნდა გესმოდეთ, რომ თქვენ შეიღს სხვა გზა არა აქვს, იმანაც თქვენს ხელობას უნდა მოკიდოს ხელი.

— ამაში კი სცდებით, ბატონო! უმაღლესი ხელით დაეხრჩობ. — ეს რომ თქვა, როხო წამოხტა, სახეზე ხელები მიიფარა და ოთახის კედელს მიეყრდნო. მორაგასმა ჩასჩურჩულა:

— მე შემოძლია თქვენი შეიღი ვაუბედურებისაგან დაეხსნა. ჩემი წყალობით ისიც ისეთივე ადამიანი იქნება, როგორც ყველა სხვა. კარგად გავზრდი, მერე სამსახურსაც ვუშოვნო.

როხო შემობრუნდა, ექიმს სახეში ჩახედა და წამოიძახა:

— ღმერთი ვადაგებდით ამ მოწყალეებისათვის!

— არა... ღვთისაგან სამაგიეროს არ მივიღებ, რადგან მოწყალეებისათვის შენგან უნდა ავიღო სასყიდელი.

წელში ორად მოკაცული როხო ვაკვირებული იდგა, ვერ მიმხვდარყო, ექიმი ამ სიკეთისათვის რა სასყიდელს მოითხოვდა.

— შენ შეგიძლია ეს სასყიდელი მომცე, — ეუბნებოდა მორაგასი.

როხომ ლოგინს შეხედა, რომელშიაც გაუძმრევლად იწვა ტელმო, შემდეგ გაბედულად და გადაპრით უპასუხა.

— კარგი, სენიორ. მოგართმევთ.

ექიმი ხმას არ იღებდა. რამდენიმე წუთის შემდეგ კვლავ გაიმეორა.

— მაშ მომცემ?

— ავი მოვახსენეთ, ჩემს სიტყვას არ გადავალ-მეთქი, ოღონდ მომეხმარეთ, ზიზლითა და დაციწვით არ უყურონ, მე კი...

— მაგასაც ვნახავთ, ჯერ კიდევ ვერ

გენდობი, რომ გითხრა ესა და ეს ჰქენით-მეთქი, მეშინია, ვაი თუ კანონი დაიხვით ხელზე და დაპირება არ ასრულდეს, — უთხრა მორაგასმა.

— არა, სენიორ, ხუან როხო ყველაფერს ასრულებს, რასაც კი მოსთხოვთ, გაიგეთ? ყველაფერს, რასაც კი მოსთხოვთ.

— კარგი, ვნახოთ, როგორ შეასრულებ პირობას. ზვალ ისევ გესტუმრებით.

* * *

შემოდგომის საუცხოო დღეები იდგა, ბალახი გაყვითლებულიყო, ხეებს ფოთლები სცივოდა. ექიმ მორაგასის ბაღს კი მთელი თავისი სიმშვენიერე შერჩენოდა. ერთი მაგნოლია მთელი წელიწადი უყვავილოდ იდგა, ახლა კი საუცხოო თეთრი ყვავილი მოესხა. მორაგასი ეზოში იჯდა და გაზეთის კითხვაში ისე ვართულიყო, რომ თავის პატარა ქალიშვილის ნენეს ფეხის ხმა და წარიღლა ტიტინი ვერც კი გაიგონა. ექიმი კითხულობდა: ქ. ერბადის აჯანყებულთა საქმე განხილული იქნა უმაღლეს ინსტანციებში და განაჩენი ძალაში იქნა დატოვებული. საზოგადოება აჯანყებულთა შეწყალებას მოითხოვდა.

— მამა, მამა, დაყრუდნი? — გაისმა მის გვერდით გულმოსული ბავშვის ხმა.

— არა, გენაცვა, არ დაყრუებულვარ, — უპასუხა მამამ და ნაძალადევიად გაუღიმა. — რა იყო? რათ მიშლი ხელს!

— ყვავილი მინდა... ლამაზი ყვავილი. მომიწყვიტე!

— მეტი არაფერი? შენ თვითონ მოწყვიტე!

ბავშვი გაიქცა ყვავილის მოსაწყვეტად. ექიმმა გაზეთის კითხვა განაგრძო. შემდეგ დაფიქრებული გაემართა სასერიწოდ ზეინისაკენ. მზე უხვად აფრქვევდა სხივებს დედამიწაზე. მორაგასი თავის თავს ელაპარაკებოდა: „როგორც მთვარეს ვერ შევწვდები, ისევე ვერ შევძლებო აჯანყებულების დახსნას. ჩამოახრჩობენ, და მე კი გულხელდაკრული უნდა ვიჯდეო!“ შემდეგ ხუან

როხოს შვილი ტელმო მოაგონდა. რაც ნენე ავადმყოფობდა, მასთან არ ვყოფილვარ, გამოჯანმრთელებული ტელმო ალბათ ახლა ამხანაგებთან თამაშობსო. ფიქრში წასულმა ექიმმა ხეებს გამხმარი ფოთლების მოშორება დაუწყო. იქვე ახლოს ნენეს წყრიალა ხმა მოისმოდა, ბავშვი ვიღაცას ელაპარაკებოდა.

მორაგასს ძალზე მოუნდა შეეტყო — ჩემს ქალიშვილს ვინ ელაპარაკებოთ. ადგა და შოლტივით მოქნეულ ბილიკს ვაყვია. უცებ სახეზე საშინელი გაცივება აღებეჭდა: შავთმიანი ტელმო და ქერა პატარა ნენე ერთმანეთის გვერდით იდგნენ. ბავშვები ქვებისაგან ციხეს აშენებდნენ. ნენეს წარმოდგენა არ ჰქონდა ციხეებზე და გაიძახოდა:

— ეკლესია ავაშენოთ! ეკლესია!

მაგრამ სამხედრო საქმის მოტრფიალე ტელმო უხსნიდა — ეკლესია სულ სხვაა, ციხე კი სულ სხვაა.

— ციხე სჯობია! შიგ ჯარისკაცებია, ხელში თოფები უჭირავთ... თოფი ვინახავს? ბუჰ, ბუჰს რომ იძახის! შერე საყვირს დაუკრავენ. ოფიცერი მოვა და ჯარს ეტყვის: „მარჯვნივ — იარ!“ აქ კი ზარბაზნები იქნება მტრის შესაშინებლად.

ნენე ტელმოს ყოველ სიტყვაზე კისკისებდა, სიხარულით ტაშს უკრავდა, თუმცა ტელმოს ნათქვამი ბევრი არ ესმოდა. მაგრამ თამაში მაინც მოსწონდა.

„ხუან როხოს შვილმა ჩემ ქალთან თამაში როგორ უნდა გაბედოს.“ — გაიფიქრა ბრაზმორეულმა მორაგასმა, მაგრამ იმავე დროს რაღაც იღუმალი ხმა ჩასჩურჩულებდა: „შენ არ იყავი, რომ კაცი გინდოდა გესხნა და სასწაული მოგვხდინა? შენ არ დაპირდი, ბავშვს გავიზრდი, მისი მომავალი ცხოვრებისათვის ვიზრუნებ და საზოგადოებასთან შეგვირგებო? ახლა კი ძალღივით ვიხდა გაავდო? თუ ამ ბავშვის ნამდვილ აღმზიანად გამოყვანა გსურს, შენი სახლის კარი ფართოდ უნდა გაუღო“. ექიმი ამ ფიქრში იყო, ტელმომ შენიშნა იგი. სათამაშოები ხელიდან გაუვარდა და თავი

ჩაღუნა. გაღიმებულმა მორაგასმა მხიარულად დაადო ხელი მხარზე და უთხრა:

— შენი მოსვლა ძალბან გამხმარდა, ტელმო... შემოდი, ჩაის დაგაღვივებ.

სახეგაბრწყინებული ტელმო მიუახლოვდა ექიმს და დარცხვენით მიმართა:

— მამამ გამომაგზავნა. თქვენ ვითქვამთ, ტელმოს სკოლაში მიგაბარებ, შემდეგ კი სამსახურს ეუშოვნით. მაგრამ მე...

— რა შენ? — სწავლა არ გინდა? — ჰკითხა გაღიმებულმა მორაგასმა.

— მინდა სენიორ, მაგრამ...

— მაგრამ რა?

— სამხედრო სამსახური მირჩენია — თამამდ უპასუხა ტელმომ.

— დრო რომ მოვა, ამასაც მოესწრები — მე ოფიცერი მინდა გავხდე.

— რათ გინდა ოფიცრობა? — ხუმრობით შეეკითხა ექიმი.

— ჯარისკაცები შეყოლება, მტრებს დაეპარცხებ, ხმაღს დაეკიდებ და მინდა... ყველასი ჯავრი ვიყარო, ყველასი, ვინც მაწყენინებდა ხოლმე.

მორაგასი ჩუმად იყო. ეს სიტყვები არ სწყენია, ის კი არა, მოეწონა კიდევ. ვინ იცის, შეიძლება სამხედრო კარიერისათვის არის გაჩენილი ეს გაბედული და მხნე ყმაწვილი.

— ჯერ სკოლაში მიგაბარებ და მერე ვნახოთ. ყური მიგდევ... მაშაშენს უთხარი, რომ შენ ჩემს სახლში დარჩები.

— აქ, თქვენთან?

მეტისმეტე სიხარულისაგან ტელმოს ფერი ეცვალა. არ იცოდა რა მოსდიოდა. საპატიმრო, სასაფლაო, სულ თვალწინ რომ ედგა, დღეის იქით შორს იქნება, ჭუჭყიან ოთახის მაგივრად სასახლეში ვიცხოვრებ და ბაღში ვითამაშებო, — ფიქრობდა ტელმო.

— არ გინდა აქ დარჩენა? — ჰკითხა მორაგასმა ეგონა ბავშვი ყოყმანობსო.

— მე... მინდა... — წაიღულულა ტელმომ. — დღესვე უნდა დავრჩე აქ?

— ჯერ მაშაშენს უნდა შევეკითხოთ. იცი რა? სჯობს შენ ნურაფერს ეტყ-

ვი... მე თვითონ მოვაგვარებ ამ საქმეს. — მერე თავის გოგონას შეეკითხა:

— ნენე, გინდა ეს ყმაწვილი სადილად ჩვენთან დარჩეს?

გოგონამ კეთილად გაიღიმა და სამჯერ შესძახა:

— მინდა! მინდა! მინდა!

მერე ერთხანს დაფიქრდა და დაუმატა:

— კამფეტებს არ მივცემ, არც კვერებს, სულ ჩემთვის მინდა. ცივ კვერცხსა და აი ამ ყვავილს მივცემ, და ნენემ ტელმოს თეთრი მაგნოლია მიაჩენა ხელში.



მადრიდიდან ამბავი მოვიდა, ერბედელ აჯანყებულების ორი მითავე უხდა ჩამოახრჩონ, მათ არაფერი ეშველებათო. სახლებში, კლუბებში, რესტორნებში, ტავერნებში სულ ამაზე ლაპარაკობდნენ.

იმ დღეს საღამოთი მორაგასი ხუან როხოს ესტუმრა. ოთახში რომ შევიდა, ჭრაქი ძლივს ბეუტავდა, ლოგინი აყრილ-დაყრილი იყო, ექიმს ეგონა შინ არავინ არისო, მაგრამ ბნელ კუთხიდან როხო გამოვიდა, მორაგასს სკამი შესთავაზა და გაუბედავად წარმოთქვა:

— მე კი მეგონა აღარ მობრძანდებოდით, დონ პელაო...

— მე ჩემი სიტყვის პატრონი ვარ, — უთხრა მორაგასმა და სკამზე ჩამოჯდა.

— დიახ, სენიორ, მე ამაში დარწმუნებული ვარ... დრო მიდის. მე, შეიძლება დღეს-ხვალ მოგვედეს; სანამ მოგვედებოდე, მინდა ვიცოდე, რომ ჩემი შვილი ქუჩის მწაწმალა არ გახდება.

— ვიცი, ვიცი ორივეს გვესმის საქმე რაშიც არის და ზედმეტი ლაპარაკი არ არის საჭირო. მე და თქვენ უკვე მოვილაპარაკეთ ყველაფერზე. როგორც გაბსოვთ, დაგპირდით და ჩემს პირობას კიდევ ავასრულებ. მე ადვილად შეძიძლია თქვენი შვილი კაცად გამოვიყვანო და მას ზიზღით არავინ დაუწყოს ყურება.

— ნამდვილად? — ჰკითხა ხუან როხომ, რომელსაც ექიმის სიტყვებმა ელექტრონივით დაუარტყს ტანში.

— ნამდვილად!

როხო როგორღაც შეიშმუნა, ხოლო ექიმმა დაუმატა:

— მაგრამ, იცით, სამაგიეროდ რასა გათხოვთ?

— რაც გნებავთ ყველაფერი მომთხოვეთ! ყველაფერი! — წამოიძახა როხომ და ხელები მაღლა აღაპყრო, თითქოს ამით იმის თქმა უნდოდა — ღმერთია მოწამეო.

— ყველაფერი? მაშ კარგი, ენახოთ...

მორაგასმა ღონე მოიკრიბა და წყნარად წარმოთქვა:

— ხვალ დილას აჯანყებულებს გამოიყვანენ ჩამოსახრჩობად, შეწყალების თხოვნა უყურადღებოდ დასტოვეს. პალატას არ უნდა ამ საქმეში დედოფალი ჩაერიოს. მე მინდა, რომ ისინი ცოცხლები დარჩნენ. მოიფიქრეთ.

იდიოტივით პირდაღებული ჯალათი გაუნძრევლად იდგა. ბოლოს აკანკალებული ხმით წაიჩურჩულა:

— მე... თუ... მე... სიტყვა ვედარ მოატრიალა გაოგნებულმა როხომ და ლიბდაკრულივით აებლანდა ჭროლა თვალები.

— აჯანყებულებს სიცოცხლე უნდა შეუნარჩუნო! — ჩააცვიდა მორაგასი.

— მე... როგორ! გნებავთ... რომ მე...

— თქვენ. მხოლოდ თქვენ შეგიძლიათ მათი დახსნა, — განაგრძო გაცხარებით ექიმმა და როხოს თავისი ლამაზი რუხი თვალები მიამტერა.

თქვენ! მხოლოდ თქვენ! იქ სადაც ვერაფერს ვახდა საზოგადოება, თქვენ შეგიძლიათ ყველაფერი ვაკეთოთ ერთი სიტყვით... „არა“. მოვალეობის აღსასრულებლად რომ დაგიძახებენ, თქვენ უარი განაცხადეთ. გესმით დარწმუნებული იყავით, არაფერი მოგივათ. დასჯას გადასდებენ... მაშინ გახეთქილი გამოაცხადებთ როგორც მე გიკარნახებთ: ჯალათობაზე ხელს ვიღებ, რადგანაც ეს ჩემს სინდისს ეწინაა-

დღეებზე-თქო. დანარჩენი ჩემს კისერზე იყოს. თანახმა ხარ თუ არა ამ პირობაზე? არ გინდათ თქვენს შვილს ბედნიერება მოუპოვოთ აჯანყებულთა სიცოცხლის გადარჩენით?

— ნუ მიწყენთ, თუ ღმერთი გწამთ, სენიორ დე მორაგასი რასაც მთხოვთ... ავასრულებ. კარგი... მეტი გზა არ არის... მეც რამე ადგილი მომიძებნე, თორემ ულუქმაპურად დავრჩებო... კარგი, რაცა ვთქვი, შევასრულებ! რაც არ უნდა დამიჯდეს, შევასრულებ, დონ—პელაო.

— მაშ, მე წავალ, დღეიდან ტელმო ჩემთან იცხოვრებს, ტანისამოსი წამოიღოს... დღესვე ვუბრძანებ ჩემს სახლში ერთი ოთახი დაუთმონ. — ამბობდა კარისკენ მომავალი მორაგასი, როცა კარის სახელურს ხელი მოჰქიდა, უკახიდან მწარე კენესა მოესმა. უეცრად შემოტრიალდა. ტელმოს მამა შიშისაგან ჩახლეჩილი ხმით დღუღუნებდა.

— სენიორ... დონ პელაო... ვერ გავიგე... ბავშვი... როგორ? მწუხარებისაგან გამწარებული როხო უცებ მორაგასის წინ თამამად აღიმართა და შეჰყვირა!

— არა! თქვენ ვერ წაიყვანთ... როგორ, ჩემი შვილი უნდა წაიყვანოთ, უნდა წამართვათ მე, მამას! როგორ? უნდა მომგლიჯოთ, მომაცილოთ, თითქოს კეთროვანი ან ავაზაკი ვინმე ვიყო? მე ავაზაკი არა ვარ, სენიორ, არა პატიოსანი კაცის ქული მხურავს! მე პატივს ვცემ ყველაფერს, რაც კი პატივისცემის ღირსია, არავის წინაშე დანაშაულს არ ვგრძნობ, ყველას თამამად შემიძლია ვუყურო თვალებში. შვილს ვერ დაგანებებთ, არ მოეშორდები, არა! ეს ჩემი შვილია, მე სხვა შვილი არა მყავს, ამის მეტი ქვეყანაზე არაფერი გამაჩნია!..

მორაგასმა თავით ფეხებამდე აათვალიერა როხო და მწუხარედ უპასუხა:

— განა ვერა ბედავ, შე უბედურო, რომ შენი შვილის ხსნა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შემიძლია, როცა სხვა წრეში მოვაქცევ? განა არ გესმის, რომ შენს გვერდით ის ყოველთვის ისეო არსებნად დარჩება, რომელსაც ნდობის თვალით

თავის დღეში ვერავინ შეხედავს? თუნდაც პატიოსანი კაცი გახდეს, შენს შვილს ამხანაგები თავის დღეში ვერ იტოვებ, ვთქვით, ტელმომ ისწავლა, სამუშაო იშოვნა, მერე რა გამოვიდა? ეს როდი კმარა. საჭიროა, სხვისი ტოლი იყოს. უამისობა რომ შეიძლებოდეს..

ხუან როხო გაუნძრევლად იდგა და მძიმედ სუნთქავდა. ეჭიმი განაგრძობდა:

— ახლავე უნდა გამოირღვე შენს შვილს, სანამ გაიზრდებოდეს და არ მიგატოვებდეს, როგორც ეს დედამისმა გაუქვთა.

როხომ დაქრილი ლომივით შეჰღრიალა.

— არა, სენიორ... ამასი კი უკაცრავად ბრძანდებით! ბავშვისათვის არასოდეს მიწყენინებია. ყველაფერს ვუსრულებ და რატომ უნდა მიმატოვოს? — თითქმის ქვითინით დაამთავრა როხომ. უეცრად კარები გაიღო და ოთახში ტელმო შემოვიდა.

— გამარჯობა! ასე გვიან სად ყოფილხარ? — შეეკითხა მორაგასი.

— მეზღვაურისას ვიყავი, — უპასუხა ბავშვმა. — თითქმის სულ დაბრძანვდა საცოდავი და იმიტომ ვერ მოვიდა დღეს ჩვენთან.

— მერე შენ ხომ ეჭიმი არა ხარ? სულ გარეთ სირბილიც არ ვარგა. — უთხრა ეჭიმმა.

ტელმომ მხრები აიჩინა.

— შინ რა გაეკეთო. ყველა ბავშვი სკოლაში დადის. მეც ხომ უნდა ვიარო სადმე...

— ჩვენც ვიცით, რომ სკოლაში უნდა დადიოდე. ახლა მამაშენს სწორედ მაგაზე ველაპარაკებოდი. დამთანხმდა: ჩემი შვილი სკოლაში მიბარეთო, მხოლოდ იმისა ეშინიან, ამხანაგებმა ისეთი დღე არ დაგაყენონ როგორც სან-ვიტოლიის კოშკში... გახსოვს? როგორ გგონია, კიდევ აგრე მოგეპყრობიან? თქვი რასა ფიქრობ?...

ტელმომ მამას გადახედა, შემდეგ ეჭიმს, დაფიქრდა და უფსკრულში გადასახტომად მომზადებული აღამიანივით წამოიძახა:

— თუ თქვენ გამიწვეთ მფარველობას, ვერავინ ვერაფერს გამიბედავს. იმათ ახლა მიქნეს თორემ...

— გინდა, მფარველობა გავიწიო?

— რასაკვირველია.

ეს სიტყვები ტელმომ გულით წარმოთქვა, მასში იხატებოდა ბავშვური გულბრყვილობა.

როზოს საშინელი მღელვარება გამოეხატა სახეზე. თვალებზე ცრემლები მოადგა. ტუჩები აუკანკალდა, ცხვირის ნესტოები გაუგანეირდა და ხელები გაშალა, თითქოს ბავშვისათვის უხდოდა მოეხვია და გულში ჩაეკრა... მაგრამ ძალაუნებურად ისევ ძირს დაუშვა, მსუბუქად წაჰკრა ტელმოს, მერე ექიმს მიუბრუნდა და ძლივს გასაგონად უთხრა:

— წაიყვანეთ... მაგრამ ახლავე, დაუყოვნებლივ მხოლოდ იმ პირობით, რომ ამალამ აქ არ უნდა დაიძინოს, გემორჩილებით! წაიყვანეთ, თუ ღმერთი გწამთ, სენიორ დე-მორაგას!

— არა, როზო, კარგად იფიქრეთ, სანამ გადასწყვეტდეთ, დრო კიდევ გაქვთ საფიქრებლად — მთელი ღამე... მგონი საკმარისია. დიად, ასწონდასწონეთ, თქვენი გადაწყვეტილება მტკიცე უნდა იყოს, ამ საქმეში არ შეიძლება დღეს „ჰო“ თქვა და ხვალ კი „არა“. ყოველ შემთხვევაში, იფიქრეთ... გადაწყვიტეთ.

— მე უკვე გადაწყვიტე, — უბასუხა ნაღვლიანად როზომ.

ტელმო ხან მამას უყურებდა, ხან თავის კეთილისმყოფელ მორაგასს. მამა შეეცოდა, ძალზე შეეცოდა და მზად იყო ეთქვა — დავრჩებით.

— თქვენი შეილი, როცა მოგესურვებთ, ყოველთვის შეგიძლიათ ნახოთ, და კარგა ხნის შემდეგ... შეგიძლიათ ისევ ერთად იცხოვროთ, — წასჩურჩულა ექიმმა როზოს ყურში. — თქვენს თანამდებობაზე თქვენის ნებით ხელის აღება და სიყვდილისაგან უდანაშაულო ადამიანების დახსნა ისევ დაგაბრუნებთ საზოგადოების წინანდელი პატივისცემასა და სიყვარულს. აასრულეთ თქვენი დაპირება. თუ არ აასრულებთ, ძალიან

ინანებთ... ტელმომ ამის შესახებ არაფერი არ უნდა იცოდეს...

ხუან როზო შეიღბრუნდა, წელი ჩასქიდა და მორაგასთან მიიყვანა, ექიმმა კი ბავშვს ალერსიანად გადაუსვა ხელი თავზე.

— ხვალ ტანისამოსს გამოვეუგზავნი, — წარმოთქვა როზომ ტანჯულის ხმით, მაგრამ გადაჭრით, — წაიყვანეთ, სენიორ დე-მორაგას. გაძლევთ. გასწი... და გახსოვდეს სენიორის გარდა სხვა მამა არა გყავს.

ტელმოს რაღაც უნდოდა ეთქვა, გულს რაღაც გრძნობა უსერაგდა, მაგრამ კრინტი არ დაუძრავს და მორაგასს გაყვა. ორივენი სუფთა ჰაერზე გამოვიდნენ, უკან სასაფლაო მოჩანდა, წინ — ზღვა, მარჯვნივ — ათასნაირად გახიბებული ქალაქი. ტელმო თითქმის მირბოდა, ჩქარა უნდოდა მოშორებოდა თავის სახლს. ექიმმა ბავშვს მხარზე ხელი დააღო და ალერსიანად ჩასჩურჩულა:

— ნუ ჩქარობ, შეილო.



საბედისწერო ღამის წინადღით ცა სქელი ღრუბლებით იყო დახუნძლული. საღამო ხანს ღრუბლები გაიფანტა და ქარი ამოვარდა, რამაც ისედაც აძღვრული ზღვა უფრო ააღელვა.

მოედანზე საბრჩობელასა და კიბეებს აკეთებდნენ. ხუროებმა შუალამეს დაიწყეს მუშაობა, რომ ხალხი არ მოგროვილიყო. მუშაობა რომ გაათავეს დუქანში შევიდნენ არაყის გადასაკრავად — ვინძლო ცოტათი გაეთბეთო. საათმა ექვსის ნახევარი დარეკა. სწორედ ამ დროს როზო ბორძიკით ქუჩაში გამოვიდა. სახლების კედლებს ეკიდებოდა, რომ არ წაქცეულიყო. და ასე მიმავალი სასამართლოს კარებს მიადგა.

დარაჯმა რომ როზო დაინახა მრავალნიშვნელოვანი მზერა ესროლა, თითქოს ამით იმის თქმა სურდა — „ვიცი, რისთვისაც მოხვედით“. სათვალე მოიხსნა, გაზეთის კითხვას თავი დაანება და როზოს სასამართლო დარბაზისაკენ გაუძ-

დვა. დარაჯმა დარბაზის კარი გააღო, შემდეგ ასანთს გაჰკრა და დარბაზს სინათლე მოჰტინა.

— მსჯავრდადებულთა ნივთები უნდა წაიღოთ? მე თვითონ გამოგიტანთ. იქ ბნელა და თქვენ ვერაფერს დაინახავთ... ახლავე ყველაფერს მოგართმევთ ჩიფჩიფებდა დარაჯი.

მაგრამ... სულ სხვა რამ გადასწყვიტა როხომ ამ უძილოდ გატარებულ დამით, როცა თვალწინ ტელმოს ტახტი ედგა, როცა მის დაცარიელებულ ოთახს უყურებდა, როცა მთელი ქვეყანა არარაობად მიაჩნდა... რომ გათენდა, ეს გადაწყვეტილება უფრო განმტკიცდა, ნათელი და უცვლელი სახე მიიღო, როხომ ცოლის ძველ თავშალში ტელმოს ტანისამოსი გამოჰკრა. იულიანა „მეზღვაურმა“ უთხრა, ბოხჩას ექიმის სახლში მე წავიღებო. ამ დაცარიელებულმა ოთახმა და სიმარტოვემ ცხოვრებაში გამოვლილი ყველა ტანჯვა მოაგონა როხოს. თვალწინ წარმოუდგა ცოლი — მარია და ტელმო, მაგრამ გაზრდილი ტელმო კი არა, ახლად დაბადებული. შვილს ფუნთუშა ხელეები საბნიდან გამოეყო და დედას ეთამაშებოდა. ბედნიერი დედა-შვილი იღიმებოდნენ. მაგრამ როხოს გამოჩენისთანავე სურათი შეიცვალა. მარიამმა შვილს ხელი სტაცა და კარში გავარდა, თითქოს რაღაც უბედურება დაატყდაო თავს.



„კანონს არ უნდა გადაეუხვიო და ამავე დროს დაპირება შევასრულო“ — ფიქრობდა რამდენიმე საათის შემდეგ, შინ მისული როხო, მას ილღიაში ამოეჩარა ბოღჩა, რომელშიაც

ბრალდებულთა ნივთები ელაგა; ოთახში ბნელოდა. როხომ ჰკრაქი არ ანთო და ხელის ფათურით რალაცის შებნა და იწყო, ბოთლს და კიჭას ხელი წაატანა. ღვინო დალია და თითქოს შევება იგრძნო.

— კიდევ ერთი კიჭა, და მეყოფა! — ჩურჩულით წარმოსთქვა მან.

მერე ოთახიდან გავიდა. მახლობელ ეკლესიებიდან ზარის რეკა მოისმოდა. როხო ჯერ შეყოყმანდა. მერე გაბედა და ეკლესიაში შევიდა. ლოცვას რომ მორჩა, შინ დაბრუნდა, აიღო ბოღჩა და ციხისაკენ გაუდგა ვაჟს. აქოჩრილი ზღვა ციხის კედლებს შეუპოვრად ეხეთქებოდა, და მისი ხმაური თანდათან უფრო ძლიერდებოდა. საშინელი ქარი ჰქროდა, რომელიც როხოს ერთ დღეში შეჭადარავებულ თმას უწეწავდა. იგი ერთ წამს შეჩერდა მოედანზე და იმის მაგივრად, რომ ეშაფოტის კიბეში ასულიყო, ზღვის დაქანებულ ნაპირისაკენ დაეშვა. ზღვა საშინლად ბორგავდა. ხუნ როხოს შეეშინდა და ისევე როგორც დასახრჩობად განწირული მეზღვაური ნიჩბებს გადისერის ხოლმე, როხომაც რაც ძალი და ღონე ჰქონდა ისროლა ზღვაში ბოღჩა. მძინვარე ტალღებმა ჩაყლაპეს ის. როხომ ზღვას ზურგი შეაქცია და ღონე მოიკრიბა. ჯიბიდან ცხვირსახოცი ამოიღო, თვალები აიხვია და ზღვაში გადაეშვა. ტალღამ რამდენჯერმე დაატრიალა და მის ღრიალში როხოს უკანასკნელი ყვირილი ჩაინთქა... ქალაქის ქუჩებში ხალხი აჩოჩქოლდა. რალაცაზე გაცხარებით მსჯელობდნენ. იმ დილას მადრიდიდან ამბავი მოვიდა — დედოფალმა დამნაშავენი შეიწყალაო...

თარგმანი

ბორის მირცხულავასი



დოქ. გ. ჩაპელიშვილი



კომუნისტური მემკვიდრეობის დიდი პრეზერვაცია სსრ კავშირში

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის 1958 წლის ნოემბრის პლენუმის უდიდესი ისტორიული მნიშვნელობა ისაა, რომ პლენუმმა საკუთარ მოიწონა ამახანვე ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისები საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მომავალი 21-ე ყრილობისათვის — „სსრ კავშირის სახელო მემკვიდრეობის განვითარების 1959-1965 წლების საკონტროლო ციფრები“. ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებმა წარმოადგინა კომუნისტური მემკვიდრეობის გაშლილ პრეზერვაციას.

ამხანავ ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებში ახალი შეიღწილიანი გეგმის შესახებ შეყამებულია ის მიღწევები, რომლებიც სოციალისტურმა სახელმწიფომ მოახოვა ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის, კულტურის, განათლებისა და ყოფაცხოვრების ახალი მძღავრი აღმავლობის საქმეში.

ნ. ს. ხრუშჩოვი თავისი მოხსენების თეზისებში აღნიშნავს, რომ მომავალი შეიღწილიანი გეგმის ამოცანაა კომუნისტური გზით მთელი სახალხო მემკვიდრეობის დამჭარბული განვითარების პრობლემა, კაპიტალიზმთან სოციალისტური მემკვიდრეობის ეკონომიკური შეჯიბრებაში დროის მაქსიმალური მოგების პრობლემა, რომ შეიღწილიანი გეგმას საფუძღვლად უღვევს ღრმად თესებარევი ცელილებანი სახალხო მემკვიდრეობის ყველა დარგში. ეს საშუალებას იძლევა, უზრუნველყოთ სახალხო მემკვიდრეობის განვითარება არა მარტო უფრო სწრაფი ტემპით, არამედ, მრეწველობისა და სოფლის მემკვიდრეობის უმნიშვნელოვანეს სახეობათა პროდუქციის წარმოების აბსოლუტური მატებაც ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებთან შედარებით.

მწარმოებლური ძალების სწრაფი განვითარების შედეგად მომავალ შეიღწილედში ვადაწყდება, აგრეთვე, ხალხის ცხოვრების დონის ამაღლებისა და ჩვენი ქვეყანაში მატერიალური

რი დოვლათის იმ სიუხვის წინა პირობების შექმნა, რომელიც საჭიროა „სახოგადობის ყველა წვერის სრული კეთილდღეობისა და თავისუფალი ყოველმხრივი განვითარების უზრუნველსაყოფად“ (ვ. ი. ლენინი, ტ. 6, გვ. 51).

ჩვენი პარტია ხელმძღვანელობს მარქსისტულ-ლენინური მოძღვრებით, თავისი სამეურნეო პოლიტიკას აბორციელებს სოციალისტური საზოგადოების იბიქტურ-ეკონომიური კანონების მიხედვით, კანონებისა, რომლებიც წარმოიშობა ახალი წარმოებითი ურთიერთობის საფუძღვლზე.

ცნობილია, რომ გარდამავალ პერიოდში სოციალისტური წარმოებით ურთიერთობათა ბაზაზე წარმოიშვა და ვითარდება სახალხო მემკვიდრეობის გეგმაზომიერი (პროპორციული) განვითარებას ეკონომიური კანონი, რომელიც მოითხოვდა ჩვენი სოციალისტური მემკვიდრეობის გეგმიანად წარმართვას.

ასაბუთებდა რა სოციალისტური ეკონომიკის გეგმაზომიერი განვითარების აუცილებლობას, ვ. ი. ლენინი თავის დროზე მიუთითებდა, რომ არ შეიძლება მემკვიდრეობის წარმართვა, თუ არ არის ხანგრძლივი პერიოდისათვის გათვალისწინებული გეგმა, რომ სოციალისტური რევოლუციის უდიდესი ამოცანაა „მთელი სახელმწიფოებრივი ეკონომიური მექანიზმის გადაქცევა ერთიან დიდ მანქანად და სამეურნეო ორგანიზმად, რომელიც იმუშავებს ისე, რომ ასეული მილიონობით ადამიანები ხელმძღვანელობდნენ ერთი გეგმით“ (ვ. ი. ლენინი, თხზ. ტ. 27, გვ. 92).

ჩვენი ძღვეამოსილი სოციალისტური ქვეყნის ეკონომიკის განმტკიცებისა და განვითარების საკითხები სოციალისტური მემკვიდრეობის ყველა ეტაპზე წუდებოდა და წუდება წინასწარ შედგენილი გეგმის მიხედვით, რომელიც თავიდან ბოლომდე ემყარება ჩვენი ქვეყნის მრავალმილიონიანი მასების დაუშრეტელ აქტივობასა და ინიციატივას. განვლილი პერიო-

დის ხელწლიანი გეგმები, რომელთა შედეგ-
ნა-შედეგებში აქტიურ მონაწილეობას იღებ-
დნენ მშრომელთა ფართო მასები, წარმატებით
სრულდებოდა ყოველთვის, მხოლოდ იმიტომ,
რომ ისინი სწორად ასახავდნენ ჩვენი ქვეყნის
ძირითად პოტენციალს; ამავე დროს, ხელწ-
ლიანი გეგმების შესრულების საწინდარი იყო
საბჭოთა ხალხის დაუღალავი შემოქმედებითი
შრომა და ეს უდიდესი პოლიტიკური და ორ-
განიზატორული საქმიანობა, რომელსაც ეწევა
ჩვენი მშობლიური კომუნისტური პარტია,
პარტია, რომელიც თავის საქმიანობაში თან-
მიმდევრულად ახორციელებს ვ. ა. ლენინის
მოერ აღბეულ გენერალურ ხაზს. ისიც ცნო-
ბილია, რომ ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეო-
ბის დაგეგმვას თავიდანვე საფუძვლად დაედო
ლენინური იდეები, რომელთა წარმატებით
შესრულებამაც უზრუნველყო ჩვენი ქვეყნის
ეკონომიკის განვითარების მაღალი ტემპები.
ამან კი საშუალება მოგვცა, ჩვენი ქვეყანა
უწყოდ ვადაში გადაქცეულიყო ეკონომიუ-
რად დამოუკიდებელ, მსხვილინდუსტრიულ
საკონსტრუქციო ქვეყანად.

ვ. ა. ლენინი იმთავითვე მიუთითებდა, რომ
„სოციალისტების ერთადერთი მატერიალური სა-
ფუძველი შეიძლება იყოს მსხვილი მანქანური
მრეწველობა, რომელსაც ძალეს მიწითმოქმე-
დების გარდაქმნაც“ (ლენინი, ტ. 32, გვ. 584).

ჩვენი ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციის, სოფ-
ლის მეურნეობის კოლექტივიზაციის, ემპლო-
იტატორთა კლასების ლიკვიდაციისა და გულ-
ტრულთა რევოლუციის განხორციელების შე-
დეგად საბჭოთა კავშირში — როგორც ნათ-
ქვამია ნ. ს. ხრუშჩოვის თეზისებში — სო-
ციალიზმმა გაიმარჯვა და წარმატებით ხორ-
ციელდება თანდათანობითი გადასვლა კომუ-
ნიზმში.

სოციალიზმის ქვეყნის უდიდეს ისტორიულ
მიღწევებზე, რაზედაც თეზისებშია ლაპარაკი,
შემდეგი მონაცემები ლაპარაკობენ. ჩვენს ქვე-
ყანას ახლა აქვს ყოველშორის განვითარებუ-
ლი მრეწველობა, ტრანსპორტი, მექანიზებული
სოციალისტური სოფლის მეურნეობა. წლით
წლობით მატულობს ჩვენი ქვეყნის საზოგად-
ოებრივი სიმდიდრე და ეროვნული შემოსე-
ვალი...

სამრეწველო წარმოების უდიდეს მასშტაბ-
ზე მატყველებენ შემდეგი მონაცემები: 1958
წელს ფოლადის გამოდნობა შეადგენს 55 მი-
ლიონ ტონას, ხოლო ნავთობის მოპოვება —
113 მილიონ ტონას. ეს იმას ნიშნავს, რომ
ჩვენი იმდენ ფოლადს აღნობენ და იმდენ
ნავთს იღებენ ერთ თვეში, ვიდრე 1913 წელს
(მოთელი წლის განმავლობაში). ელექტროენერ-
გიის გამოიმუშავება 1958 წელს აღწევს 233
მილიარდ კილოვატსაათს. განსაკუთრებით დი-

დი წარმატებანი მანქანათმშენებლობის მრეწ-
ველობის განვითარებაში. ეს კერძოდვე უზრ-
უნეობის ინდუსტრიული განვითარებისა და ტექ-
ნიკური პროგრესის საფუძველია.

მომე მრეწველობის ჰქარი ტემპით განვი-
თარების მახვევებელია ის, რომ წარმოების
საშუალებათა წარმოება ჩვენს ქვეყანაში 1940
წელთან შედარებით 1958 წელს ხუთჯერ
გაზარდა. მძიმე ინდუსტრიის სწრაფმა ზრდამ
და სოციალისტური სოფლის მეურნეობის უდი-
დესმა მიღწევებმა უზრუნველყვეს მსუბუქი და
კვების მრეწველობის აღმავლობის განვითარე-
ბის მტკიცე საფუძვლის შექმნა, ხოლო მრეწ-
ველობისა და მმართვეის გარდაქმნებმა შექმნეს
მტკიცე საფუძველი სახალხო მეურნეობის
სწრაფი ტემპით განვითარებისა.

დიდი მიღწევებმა, აგრეთვე, მოპოვებული
სოფლის მეურნეობაში. მძიმე ინდუსტრიის
განვითარების შედეგად, ლენინის კომუნიკატა-
ული გეგმის განხორციელების საფუძველზე
სოფლად სოციალიზმის გამარჯვების მახვევ-
ბელია დაქუცმაცებული გლეხური მეურნეო-
ბის გაერთიანება მსხვილ სოციალისტურ მე-
ურნეობაში.

დღესათვის ჩვენს ქვეყანაში 70 ათასზე მე-
ტი სოციალისტური მეურნეობაა. 6.000 მსკი-
ლი სახელმწიფო სასოფლო-სამეურნეო საწარ-
მო-საბჭოთა მეურნეობანი და სხვა.

ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის ახალი
მძლავრი აღმავლობის საქმეში უდიდესი მორა-
განიზებელი როლი შესრულეს საბჭოთა კავ-
შირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური
კომიტეტის 1953 წლის სექტემბრის, 1954
წლის თებერვალ მარტის, 1955 წლის მარტის
და მომდევნო პლენუმების დადგენილებებმა,
რომელთა შესრულების საფუძველზე მოხდა
სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ახალი
მძლავრი აღმავლობა. 1953 წლის სექტემბრის
პლენუმმა, რომელმაც განიხილა ნ. ს. ხრუშჩო-
ვის მოხსენება „სსრ კავშირის სოფლის მეურ-
ნეობის შემდგომი განვითარების ღონისძიებათა
შესახებ“ უზრუნველყო იმ შეუსაბამობათა
დაძლევა, რომლებიც წარმოიშვა, ერთი მხრივ,
მსხვილი სოციალისტური ინდუსტრიის, ქალა-
ქის მოსახლეობის, მშრომელი მსახურის მატე-
რიალური კეთილდღეობის ზრდის ტემპებსა და,
მეორე მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო წარმოე-
ბის იმდროინდელ დონეს შორის.

იმ დარღვევების ლიკვიდაციამ, რაც გამოი-
ხატებოდა, უმთავრესად, სოფლის მეურნეობა-
ში მატერიალური პრინციპის დარღვევაში,
ვ. ა. ლენინი რომ მეურნეობის სოციალისტურ
რეალური კეთილდღეობის ზრდის ტემპებსა და,
მეორე მხრივ, სასოფლო-სამეურნეო წარმოე-
ბის იმდროინდელ დონეს შორის.

ნეობის ახალი, მძლავრი აღმავლობა, — შეიქმნა მძლავრი მარცვლელის ბაზა აღმოსავლეთში და პირობები ჩვენს ქვეყანაში სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციისათვის. ამის საფუძველზე, წინა პერიოდთან შედარებით, მარცვლელის წარმოება გაიზარდა 38 პროცენტით, ნედლი ბამბისა — 20 პროცენტით, სელის ბოჭკოსი — 76 პროცენტით, შაქრის წარბისა — 66 პროცენტით, მზესუმხირისა — 65 პროცენტით, კარტოფილისა — 11 პროცენტით, ბოსტნეულისა — 42 პროცენტით, ფარითმაზა გადაკაპარბა 195 მილიონ კვტარს, და სხვა.

ამხანაგ ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებში სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1949—1965 წლების საკონტროლო ციფრების შესახებ დიდი ადვილი აქვს დათმობილი მომავალ შეიღწეულში მრეწველობის განვითარების საკითხებს. დღეს ეჭვი აღარავის არ ეპარება, მათ შორის, ჩვენი ქვეყნის შტრუბსაც კი, რომ ჩვენი ქვეყნის მრეწველობა მაღალკონცენტრირებული, ტექნიკურად მოწინავე მრეწველობა მთელ მსოფლიოში. სწორედ სოციალიზმის პირობებში საწარმოო ძალა არანახებულ განვითარებებში უზრუნველყო მრეწველობის ტექნიკური დონის უმაღალითა ამაღლება. ა. სტალინი ამბობდა: „ჩვენი ქვეყანა ახლაზე კონცენტრირებული მრეწველობის ქვეყანაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ ჩვენი შეფუძვლია ჩვენი მრეწველობის აგება საუკეთესო ტექნიკის საფუძველზე და ამის შედეგებით შრომის უმაღალითა ნაყოფიერების, დაკრთვების უმაღალითა ტემპის უზრუნველყოფა“ (თხზ., ტ. 13, გვ. 36).

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია, როგორც ეს თეზისებშია აღნიშნული, უადრესად დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს მრეწველობისა და, განსაკუთრებით, მამივე ინდუსტრიის განვითარების საკითხებს, რაც სოციალისტურ ეკონომიკის, ჩვენი ქვეყნის ძლიერების საფუძველთა საფუძველია, შწარმოებლური ძალების განვითარებისა და შრომის ნაყოფიერების ზრდის გადაწყვეტი ფაქტორია. ამიტომ ამბობდა ვ. ი. ლენინი, რომ „მსხვილი მანქანური მრეწველობა და მისი გადატანა მიწათმოქმედებაში ერთადერთი ეკონომიური ბაზაა წარმატებითი ბძოლისა კაპიტალის უღლისაგან კაცობრიობის განთავისუფლებისათვის“ (თხზ., ტ. 33, გვ. 35).

ვ. ი. ლენინის ამ სახელმძღვანელო დებულებიდან გამოდის დღეს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია, როდესაც მთელი მოკულობით სახავს გრანდიოზულ გეგმის მრეწველობის უმაღალითა განვითარების შესახებ ახალი შეიღწეულში.

1959—1965 წლებში ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობაში მოხდება ძირითადი თვისებრივი

ცვლილებები. 1959—1965 წლების სახალხო მეურნეობის განვითარების „ცენტრები“ იქნება ლისწინებენ მრეწველობის განვითარების ქვედალ ტემპებს, კერძოდ, შავი და ფერადი ლითონების წარმოების გადიდება, ქიმიური მრეწველობის, განსაკუთრებით, ხელოვნური და სინთეზური ბოჭკოს, პლასტური მასებისა და სხვადასხვა სინთეზური მასალების წარმოების დაჩქარებას, სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ახლა დარგის შემდგომ მძლავრ აღმავლობას, სახალხო მეურნეობის ახლა დარგის ელექტროფიკაციის სწრაფ განვითარებას, რკინიგზის ტრანსპორტის ტექნიკურ რკონსტრუქციას; საბინაო მშენებლობის სწრაფ ზრდას, და სხვა.

1956 წლისათვის მრეწველობის მთლიანი პროდუქცია — 1958 წელთან შეფარდებით — გაიზარდება 80 პროცენტით, მათ შორის—წარმოების საშუალებათა წარმოება 85-88 პროცენტით, მოხმარების საგნების წარმოება — 62-65 პროცენტით. ეს იმას ნიშნავს, რომ მრეწველობის პროდუქციის წლიური საშუალო მატება შეადგენს 8,8 პროცენტს. თუ 1952 წელს, როგორც ეს ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებშია აღნიშნული, მრეწველობის მთლიანი პროდუქციის ერთმა პროცენტმა შეადგინა 5 მილიარდი მანეთი, 1959 წელს — წინასწარი მონაცემებით — შეადგენს 11 მილიარდ მანეთს, 1965 წლისათვის ერთი პროცენტის მატება გაიზარდება 19 მილიარდ მანეთამდე, და სხვა.

1959—1965 წლების საკონტროლო ციფრებით დიდდება მამივე ინდუსტრიის ისეთი მთავარი და წამყვანი დარგები, როგორცაა შავი მეტალურგია, ფერადი მეტალურგია, ქიმიური, სათბობის, ნავთობის, გაზის, ქვანახშირის და სხვა დარგების წარმოება.

მიმდინარე ეტაპზე პარტია და მთავრობა განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ ქიმიური მრეწველობის განვითარების საკითხებს. შეიღწეულიან გეგმით ფართო პერსპექტივებია დასახული ამ დარგის წარმატებით განვითარების საქმეში. ქიმიური მრეწველობის პროდუქციის წარმოება გადიდება 3-ჯერ, ქიმიური ბოჭკოების წარმოება 3,8 — 4-ჯერ, სინთეზური ბოჭკოსი 12 — 14-ჯერ, პლასტური მასებისა 6,7-ჯერ და სხვა. შეიღწეულიან გეგმით გათვალისწინებული ქიმიური მრეწველობის განვითარების გეგმის წარმატებით შესრულების უზრუნველსაყოფად 1965 წლისათვის აშენდება 140-ზე მეტი ქიმიური მრეწველობის საწარმო, 130 საწარმო რკონსტრუირებული იქნება. ამვე პერიოდში ნავთობისა და გაზის წილი სათბობის წარმოებაში გაიზარდება 31 პროცენტიდან 1958 წელს 51 პროცენტამდე.

გრანდიოზული ამოცანებია დასახული შეიღ-

წლიანი გეგმით გაზის წარმოების გაფართოების დარგშიც, 1965 წლისათვის გაზის მოპოვება უნდა გაიზარდოს 160 მილიარდ კუბურ მეტრამდე, ნაცვლად 30 მილიარდი კუბური მეტრისა 1958 წელს. ნავთობიდან კვანახშირის წარმოების მნიშვნელოვანი გადიდება. ასე, მაგ., 1965 წლისათვის კვანახშირის წარმოების ზრდა გათვალისწინებულია 20-30 პროცენტით, ეს იმას ნიშნავს, რომ კვანახშირის ამოღება გაიზარდება 596 — 609 მილიონ ტონამდე (1958 წელთან შედარებით).

კვანახშირის წარმოების დასახული გეგმის შესრულების უზრუნველყოფის მიზნით გათვალისწინებულია მთელი რიგი ღონისძიებები, რომლებიც უზრუნველყოფენ დასახული გეგმის წარმატებით შესრულებას. აქედან აღსანიშნავია მშენებლობა დიდი მასშტაბისა და კრიტიკის უღრპი მაღალი ტექნიკურ-ეკონომიური მანქანებლებით.

ჩვენი პარტია გამოდის ვ. ი. ლენინის გენიალური მითითებიდან; „თუ რუსეთი დაიფარება ელექტრო სადგურებისა და მძლავრი ტექნიკური მოწყობილების ზმითი ქსელით, მაშინ ჩვენი კომუნისტური სამყარო მშენებლობა ნამუშევრად გადაიქცევა მომავალი სოციალისტური ევროპისა და აზიისათვის (იხ. ტ. 31, გვ. 637). ამის საფუძველზე შეიძლება გეგმით დასახულია უდიდესი ამოცანები ჩვენი მშენების ელექტროფიკაციის დარგში.

ელექტროენერჯის გამოუმუშავება 1965 წლისათვის — 1958 წელთან შედარებით — გაიზარდება 2, — 2,2-ჯერ. ეს იმას უდრის, რომ ელექტროენერჯის წარმოება აყვანილი იქნება 500-520 მილიარდ კილოვატ საათამდე. მიღწეული იქნება სახალხო მეურნეობის ყველა დარგის ელექტროფიკაცია უმთავრესად დიდი თბოელექტროსადგურების მშენებლობით. ელექტროენერჯის გამომუშავების დასახული გეგმის შესრულება უდიდეს როლს შეასრულებს სახალხო მეურნეობის წინაშე დასახული გეგმების წარმატებით შესრულების, შრომის ნაყოფიერების ზრდასა და პროდუქტის თვითღირებულების შემცირების საქმეში, შექმნის მტკიცე საფუძველს კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობის მატერიალური-ტექნიკური ბაზის შემდგომი განვითარების საქმისათვის.

ახალი შეიძლება დიდად ეთიარდება მანქანათმშენებლობა, განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ამ მიმართულებით ელექტროტექნიკური მრეწველობის განვითარებას.

შეიძლება გეგმით ეთიარდება სახალხო მეურნეობის ისეთი დიდმნიშვნელოვანი დარგები, როგორცაა ხე-ტყის, ქაღალდისა და ხის დასამუშავებელი მრეწველობა. 1959 — 1956 წლების გეგმით დიდძალი ცელულოზის წარმოება. გეგმით მისი წარმოება უნდა გაიზარდოს

4-ჯერ, ეს იმას ნიშნავს, რომ ცელულოზის წარმოება ავიყვანოთ 580 ათას ტონამდე. აქვე პერიოდში ქაღალდის წარმოება იზრდება 1,6-ჯერ, გაზეთის ქაღალდის წარმოება კი 1,8-ჯერ, და სხვა.

1959 — 1965 წლების გეგმაში დიდი ამოცანება დასახული სახალხო მოხმარების საქონლის წარმოების მკვეთრად გადიდების საქმეში.

ცნობილია, რომ სოციალიზმის გამარჯვებამ ჩვენს ქვეყანაში შექმნა ყველა პირობა მშრომელთა მატერიალურ-კულტურული ღონისძიების მრავალი აღმავლობისა, რაც სოციალიზმის ბირთვითი ეკონომიური კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად მომდინარეობს. ხალხის მზარდ მოთხოვნილებათა მაქსიმალური დაკმაყოფილება გადაკრით აყენებს საკითხს, რათა ჩვენს ქვეყანაში გადიდდეს სამრეწველო საქონლისა და, ამავე დროს, საოჯახო ნივთების წარმოება.

შეიძლება გეგმაში სწორედ მოსახლეობის მუდმივად მზარდი მოთხოვნილებები გათვალისწინებული, როდესაც დაგეგმილია მსუბუქი მრეწველობის პროდუქციის გადიდება 1, 5-ჯერ. განსაკუთრებით მეტად დიდდება: ბამბულის, შალის, სელის, ამრეშუმის ქსოვილების, ტრიკორაქისა და ტყავის ფხსაცმელების წარმოება. დასახული გეგმის რეალურად შესრულების საფუძველი იქნება ის, რომ შეიძლება მინიმალურად აგებული იქნება 156 ახალი დიდი საწარმო და რეკონსტრუირებული იქნება ასობით ძველი საწარმო, რომლებიც მოქმედ საწარმოთა გაუმჯობესების ბაზაზე უზრუნველყოფენ გეგმით გათვალისწინებული მსუბუქი მრეწველობის წარმოების გეგმების გადამკარგებით შესრულებას.

1958—1965 წლის შეიძლება გეგმის საკონტროლო ციფრებით გათვალისწინებულია, აგრეთვე, გატარება წარმოების სპეციალიზაციისა და კომპერირების რიგი ღონისძიებებისა, რომლებიც უზრუნველყოფენ ჩვენი სახალხო მეურნეობის შემდგომ შეფერხებულ წარმოებას.

სოციალიზმის დროს, როგორც ეს აღნიშნულია პოლიტიკური კონომიის სახელმძღვანელოში, ფართოდ ეთიარდება სამრეწველო საწარმოთა გეგმური კომპერირება, ე. ა. მუდმივი წარმოებრივი კეშორის ორგანიზაცია საწარმოების შორის, რომლებიც ერთად მონაწილეობენ რაიმე საგნის დამზადებაში, მაგრამ ერთმანეთის მიმართ მეურნეობრივად თავისთავადი არიან. საწარმოთა კომპერირება ეწყობა, უწინარეს ყოვლისა, ცალკეული ეკონომიური რაიონების ფარგლებში იმ მიზნით, რომ ტრანსპორტი განთავსდეს შორეული გადაზიდვებისაგან. საწარმოთა გეგმური კომპერირება საზოგადოებრივი შრომის ნაყოფიერების ზრდის დიდმნიშვნელოვანი ფაქტორია...



ამხანაგ ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებში დიდი ამოცანებია დასახული სოციალისტური სოფლის მეურნეობის განვითარების დარგშიც.

ცნობილია, რომ ჩვენი ქვეყნის სოფლის მეურნეობის სფეროში ამ უკანასკნელ პერიოდში განხორციელდა ღირსშესანიშნავი ღონისძიებათა მთელი სისტემა, რამაც განაპირობა სოციალისტური სოფლის მეურნეობის მძლავრი აღმავლობა. ამის შედეგად მიღწეულია სოფლის მეურნეობის წარმოების მძალიე დონე, გადიდა მოსავლიანობა და მოსავალი, ამაღლდა სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგის წარმოების კულტურა, უზრუნველყოფილი იქნა სოფლის მეურნეობა ყვადფიციური კადრებით. აგროღონისძიებათა მთელი კომპლექსის გატარებამ უზრუნველყო მიწათმოქმედების კულტურის შემდგომი ამაღლება სოციალისტური სოფლის მეურნეობის შემდგომი მძლავრი აღმავლობის საქმეში. უდიდესი როლი შეასრულეს, როგორც ამის შესახებ ზემოთ გვქინდა ლაპარაკი, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ისტორიული მნიშვნელობის დადგენილებებმა სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ახალი მძლავრი აღმავლობის ღონისძიებათა შესახებ.

მარტო ყაშირი და ნასეენი მიწების ათვისებამ უზრუნველყო ჩვენს ქვეყანაში მარცვლულის წარმოების უდიდესი მოსავალი და შექმნა მყარი პირობები მარცვლულის მარაგის შესაქმნელად. ჩვენმა პარტიამ ერთსულოვნად გაანადგურა ანტიპარტიული გჯგუფი მალენკოვის, კავანოიჩის, მოლოტოვის, ბულგაჩინის და სხვათა სახით, რომლებმაც ვაღაშჭკეს პარტიის პოლიტიკის წინააღმდეგ, ყრძოდ. ყაშირი და ნასეენი მიწების ათვისების საკითხში. ფრაქციონერები ყაშირი და ნასეენი მიწების ათვისებაში ხელდაეცეს სოფლის მეურნეობის განვითარების პროგრესული გზიდან უკან დახევას.

ჩვენი ქვეყნის მშრომელებმა, უმოკლეს დროში აითვისეს რა 35,5 მილიონი ჰექტარი მიწა, უდიდესი ნაბიჯი გადადგეს წინ საწარმოო ძალთა განვითარებაში. ისიც ცნობილია, რომ ყაშირი და ნასეენი მიწებზე უხვი მოსავალი მიღებული იქნა არა მარტო მიწების ბუნებრივი ნაყოფიერებით, არამედ, რაც მთავარი და გადამწყვეტი იყო, იქ მოსავალი მიღებული იქნა მოწინავე აგროტექნიკის გამოყენებით, ისეთ ღონისძიებათა გატარებით, როგორცაა ტინის ღვარკობა, ხენის წინა ათიბეა, წინა-8. „მნათობი“, № 12.

სახნისიანი გუნთით ხენა, თესვის აგროტექნიკის დაცვა და სხვა. ისიც ცნობილია, რომ ყაშირი და ნასეენი მიწების ათვისება მრტმდ/მრუნანვე ტექნიკის საფუძველზე. ვისაც ეს სარგებლობა მათ განგებ დაივიწყეს ე. ი. ლენინის ცნობილი მითითება იმის შესახებ, რომ ტექნიკის ამაღლება, დამატებითი კაპიტალის გამოყენება ახალი მანქანების ან ხელოვნური სასუქების სახით, მარტოცუვის სულადობის გადიდება და მისი ხარისხის გეუმჯობესება არის ინტენსიფიკაცია, ხოლო ფართობის გადიდება ძველი ტექნიკური საფუძვლის არსებობისას არის სოფლის მეურნეობის განვითარების ექსტენსიური ფორმა. ბრმა უნდა იყოს აღმაიანი, რომ ვერ დაინახოს ამ ღონისძიებათა მთელი კომპლექსის გატარება ახალ ათვისებულ ყაშირი და ნასეენი მიწებზე, რაც გამოიხატა მოწინავე ტექნიკის გამოყენებაში, აგრო და სხვა ღონისძიებათა გატარებაში, რამაც უზრუნველყო მყარი მოსავლიანობის მიღება. ანტიპარტიული გჯგუფის პოლიტიკური სიბევე იქამდე მივიდა, რომ ისინი ყაშირი და ნასეენი მიწების ათვისებას თვლიდნენ ფართობის უბრალო გადიდებად. დღეს ყველასათვის ცხაღზე უცხადესია, რომ პარტიამ, რომელიც თავის საქმიანობაში განუტრედალ ხელმძღვანელობს ლენინური იდეებით ყაშირი და ნასეენი მიწების ათვისებას უდიდესი ნაბიჯი გადადგა წინ სოფლის მეურნეობის საწარმოო ძალთა განვითარების საქმეში და ამით შექმნა მარცვლულის წარმოების მძლავრი ბაზა აღმოსავლეთში და საჭირო პირობები სასოფლო-სამეურნეო წარმოების სპეციალიზაციისათვის. ამის ნათელი მაგალიდი საქმარისა და ვასილეთის ეს ფაქტი, რომ უკანასკნელ პერიოდში მარცვლულის წარმოების საშუალო წლიური ოდენობა 38 პროცენტით გადიდა, ხაშბის — 20 პროცენტით, სელის ბოქოსი — 76 პროცენტით, შაქრის კარბლისა — 66 პროცენტით, მესხეშირისა — 65 პროცენტით, კარტფილისა — 11 პროცენტით, ბოსტნეულსა — 42 პროცენტით და სხვა.

სოციალისტური სოფლის მეურნეობის ახალ პროგრამას, როგორც ეს ამხანაგ ნ. ს. ხრუშჩოვის თეზისებშია მოცემული, თან ახლავს სოციალისტური საწარმოო ურთიერთობის გეუმჯობესება, სოციალისტური საკუთრების ორი ფორმის, საკომუნურნეო და საერთო-სახალხო საკუთრების დაახლოება ეს თავს იჩენს საკომუნურნეო წყობილების შემდგომი განვითარებით, საწარმოო ფრინდების ზრდით, კომუნურნეობათა განუყოფელი ფრინდების გადიდება და მათი სწორი გამოყენებით, საკომუნურნეოთაშორის საწარმოო კავშირის გაფართოებით, სამრეწველო-სააღმშენებლო და სხვა სამეურნეო საწარმოთა ერთობლივი ორგანიზაციის, ელემტრო სადგურების, გზების სარწყავი და ამოსაშრობი სისტემების, სოფ-

ლის შეურთების პროდუქტების გადასამუშავებელი და შესანახი საწარმოების, სკოლების, განსაკუთრებით სკოლა-ინტერნატების, მოხუცებულთა სახლების, საავადმყოფოების, კლუბების ერთობლივი მშენებლობის ხაზით.

ჩვენი ქვეყნის მოსახლეობის მოთხოვნილებათა ზრდის შესაბამისად შეიღწიან გვეგაში ერთად დიდდება სასოფლო პროდუქტების წარმოების დონე. მარცვლელის წარმოება უნდა გაიზარდოს იმ ანგარიშით, რომ შეიღწეულს ბოლოსათვის უზრუნველყოთ მარცვლელი მისაღლის წარმოება ყოველწლიურად 10-11 მილიარდი ფუტის ოდენობით. როგორც უნდა იქნას, დღეისათვის უკვე არაჯერ და მერტ სპარბობს ჩვენს ქვეყანაში ხორბლის წარმოება ამერიკის შეერთებულ შტატებში ხორბლის წარმოებას. ჩვენში ვაკლებით მეტი იწარმოება შაქრის კარხალი, მატული და სხვა, ვერაუ იქ. ბაშის მოსავლიანობით ჩვენი უკვე გაუეთანამწორდით ამერიკის შეერთებულ შტატებს.

მომავალ შეიღწელში ხორციის წარმოება დიდდება 217 პროცენტით, ვრბო-კარაქისა — 160 პროცენტით, რძისა 162 პროცენტით, თევზის კერისა — 162 პროცენტით. შეიღწელდის ბოლო სასურსათო დარგების წარმოების დონით სსრ კავშირი ძირითად დარგებში კიდევაც გაუწერებს ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებს.

მეტად დიდდება ტექნიკური კულტურების წარმოებაც: 1965 წლისათვის ნედლი ბაშის წარმოება დიდდება 5,7-6,1 მილიონი ტონით (ვ. ი. 35-45 პროცენტით მეტი, ვიდრე 1957 წელს); შაქრის კარხისა — 70-78 მილიონი ტონით; ზეთოვანი კულტურების თესლის წარმოება დიდდება 70 პროცენტით, სელის ბოქსოსა — 32 პროცენტით, და სხვ.

კარტოფლის საერთო მოსავალი ვაიზრდება 147 მილიონ ტონამდე, ნაცლად 88 მილიონი ტონისა 1957 წელს. ამავე პერიოდში ყურძნის წარმოება დიდდება 4-ჯერ ხილისა და კენკრისა — ერთიორად.

1965 წელს 1958 წელთან შედარებით სოფლის მეურნეობის საერთო პროდუქცია დიდდება 1,7-ჯერ. სოციალისტური სოფლის მეურნეობის პროდუქტთა წარმოების ასეთი დიდი მოცულობით განვითარება მანევენებელია სოციალისტური სისტემის უდიდესი უპირატესობისა კაპიტალისტურ სისტემასთან შედარებით. მთავარი და ძირითადი მარტო ის ეი არ არის, რომ სოფლის მეურნეობის პროდუქტთა წარმოება იზრდება, აქ მთავარია კიდევ ის, რომ წარმოების ზრდასთან ერთად მნიშვნელოვნად მცირდება წარმოებულ პროდუქტთა თვითღირებულება ანუ, შავ., ვათეალისწინებელია მარცვლელის თვითღირებულების შემცირება 1965 წელს — 1957 წელთან შედარებით — 30

პროცენტით, ხორცისა — 19 პროცენტით, რძისა — 23 პროცენტით, ბაშისა — 20 პროცენტით და სხვა.

შეიღწიანი გვეგით ფრიად დიდი ღონისძიებებია დასახული საბჭოთა მეურნეობების მუშაობის გასაუმჯობესებლად, მეურნეობების რენტაბელობის ამაღლებისა და წარმოებულ პროდუქტზე თვითღირებულების შემცირებისათვის. დიდად გაძლიერდება საბჭოთა მეურნეობების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება შინჯარაღურ სასტუმებზე, განხორციელდება საბჭოთა მეურნეობების სპეციალიზაცია ვარკვეულ სახეობათა პროდუქციის წარმოებაში.

სახალხო მეურნეობისა და, კერძოდ, სოციალისტურ სოფლის მეურნეობათა ასეთი ვრანდიოზული გვეგმის განხორციელება განაირობებელია იმით, რომ სოფლის მეურნეობის სოციალისტური სისტემის დროს წარმოების საშუალებანი შეადგენენ საზოგადოებრივ საკუთრებას, წარმოების სოციალისტური წესი მთლიანად გამოირიცხავს ადამიანის მიერ ადამიანის ექსპლოატაციას, რომ ჩვენს ქვეყანაში მთელი წარმოება ვითარდება გვეგაზომიერად, რაც მთლიანად გამოირიცხავს უმუშევრობასა და კრახისებს, რომ ჩვენი სოციალისტური მეურნეობანი ყველაზე ძლიერი, ყველაზე მექანიზებული, მქლავრი ტექნიკით შეიარაღებული მეურნეობებია მთელ მსოფლიოში.

კაპიტალისტურ სამჯაროში, სადაც მეურნეობის კაპიტალისტური წესია გაბატონებული, სადაც არსებობს კერძო საკუთრება საწარმოო საშუალებებზე, სადაც წარმოების ძირითადი მიზანია მშრომელთა გაძლიერებული ექსპლოატაციის შედეგად მაქსიმალური მოგების ამოქმად, სადაც მეურნეობა ვითარდება სტიქიურად, უგვეგოდ და სხვა, — ყოვლად შეუძლებელია ისეთი ვრანდიოზული გვეგმების დასახვა და შესრულება, როგორსაც წარმოადგენს ჩვენი შეიღწიანი გვეგა სახალხო მეურნეობის განვითარებისა.

კაპიტალისტურ ქვეყნებში მიწის კერძო საკუთრება თავისი არსებით მთლიანად გამოირიცხავს სოფლის მეურნეობაში მოსავლიანობის გაიღების ისეთ რეალურ ღონისძიებათა ვატარებას, როგორიცაა დიდ მელიორაციულ ღონისძიებათა განხორციელება, მსხვილი მანქანური წარმოების გამოყენება, რომ სოფლის მეურნეობის კაპიტალისტური ინტენსიფიკაცია ხორციელდება მხოლოდ, რაც შეიძლება, მეტი მოგების მიზნით, რომ კაპიტალისტები მტაცებულად იყენებენ მიწას. როგორც ძირითად საწარმოო საშუალებას, ვითარებენ რა ვიწრო სპეციალიზებულ მეურნეობებს, რომლებიც ვამორიცხებენ მრავალდარგობრივი, განვითარებული მეურნეობების არსებობის შესაძლებლობებს.

ამდენად, კაპიტალიზმში შეუთავსებელია მიწათმოქმედების რაციონალურ სისტემასთან. როგორც მარქსი გვასწავლის, „კაპიტალისტური მიწათმოქმედების ყოველი პროგრესი არის არა მარტო პროგრესი მიწის გაძარცვის ხელოვნებისა, არამედ, ამასთანავე, ნიადაგის გაძარცვის ხელოვნებისაც, ყოველი პროგრესი ნიადაგის ნაყოფიერების გადიდებისა გარკვეულ დროში არის, იმავე დროს პროგრესი ამ ნაყოფიერების შეღწივ წყაროთა განადგურებისა“ (ე. მარქსი, კაპიტალი, ტ. 1, გვ. 452). ამიტომაც, რომ კაპიტალისტურ ქვეყნებში მოსავლიანობა ეცემა ყოველწლიურად. იფიქრება ნიადაგი, ერთობა დაეფლავა კაპიტალისტურ სოფლის მეურნეობას, დღითიდღე უარესდება მშრომელთა მატერიალური პირობები, თანდათან მცირდება მშრომელთა მყიდველობითი უნარი და სხვა.

ჩვენს ქვეყანაში კი, პირიქით, მეურნეობის სოციალისტურმა სისტემამ უზრუნველყო მშრომელთა მატერიალური, კულტურული საყოფაცხოვრებო პირობების არნაბული ამაღლება. ჩვენთან სოციალისტური წარმოების ძირითად ამოცანას წარმოადგენს საზოგადოების მოთხოვნილებათა დაკმაყოფილება — ტექნიკის განუწყვეტელი განვითარების ბაზაზე — ძველი ტექნიკის შეცვლა ახლით, ახლსა — უახლესით, — სწორედ აქედან გამომდინარეობს სახალხო მეურნეობაში დიდ კაპიტალურ დაბანდებათა აუცილებლობა.



სსრ კავშირის სახალხო მეურნეობის განვითარების 1959—1965 წლების საკონტროლო ციფრებით შეტად დიდი ღონისძიებანი უნდა გატარდეს კაპიტალურ დაბანდებათა და კაპიტალურ მშენებლობის დარგში. იმის ნათელსაყოფად, თუ რა გრანდიოზული ღონისძიებანი ტარდება ამ დარგში, მოვიტანთ ციფრობრივ მასალას.

სახელმწიფო კაპიტალური დაბანდების მოცულობა 1959—1965 წლებში გაიზარდება 1,8-ჯერ წინა შეიღწეულთან შედარებით და თითქმის გაუტოლდება სახალხო მეურნეობაში კაპიტალურ დაბანდებათა მოცულობას საქლოთა ხელისუფლების მთელი არსებობის მანძილზე.

კომუნისტური მატერიალური ტექნიკური ბაზის შექმნა მოითხოვს გათვალისწინებულ კაპიტალურ დაბანდებათა ათვისებას უახლოეს მომავალში, „რაც უნდა მოხმარდეს მოჭიდ საწარმითა ძირეულ რეკონსტრუქციას, ვადართოვბასა და ტექნიკურ ხელახალ შეიარაღებას — კომპლექსური შექმნილობისა და ავტომატიზაციის და ახალი ტექნოლოგიური პროცესების

ბაზაზე, რომლებიც ითვალისწინებენ მოწყობილობის ფართო განახლებას და მოდერნიზაციას“.

მშენებლობის

ნათელი წარმოდგენა რომ ვიქონიოთ იმ კოლოსალურ თანხებზე, რასაც სახელმწიფო აბანდებს ახალ შეიღწეულში მრეწველობის სხვადასხვა დარგებში კაპიტალურ დაბანდებათა სახით, მოვიტანოთ რამდენიმე მაგალითი.

1959—1965 წლებში შავი მეტალურგიის საწარმოთა მშენებლობაზე გათვალისწინებულია 100 მილიარდი მანეთის ათვისება, ქიმიური მრეწველობის განვითარებაზე გათვალისწინებულია 100—105 მილიარდი მანეთი, კაპიტალური დაბანდებანი შეიღწეულში გათვალისწინებულია ნავთობისა და გაზის მრეწველობაში 170—173 მილიარდი მანეთი. ეს იმას ნიშნავს, რომ კაპიტალური დაბანდები ამ დარგში იზრდება 2,3 — 2,4-ჯერ. ქვანახშირის მრეწველობის განვითარებისათვის გათვალისწინებულია 75-78 მილიარდი მანეთი, მსუბუქი და კვების მრეწველობის განვითარებისათვის — 80-85 მილიარდი მანეთი, საბინაო და კომუნალური მშენებლობისათვის 375—380 მილიარდი მანეთი; სოფლის მეურნეობაში სახელმწიფო კაპიტალური დაბანდები გათვალისწინებულია — 150 მილიარდი მანეთის ოდენობით. ხოლო, თუ ამას მივთვამებთ კოლმეურნეობათა შემოსავლებიდან 345 მილიარდ მანეთს, რომელსაც თვით კოლმეურნეობები გადარიცხავენ კაპიტალდაბანდებათა ფონდში (კულტურულ-საყოფაცხოვრებო ობიექტების მშენებლობის, სოფლის კეთილმოწყობის ახალი ტექნიკის შესაძენად), მაშინ სოფლის მეურნეობაში შეიღწეულ მანძილზე დაბანდებული იქნება დაახლოებით 500 მილიარდი მანეთი. შეიღწეულიანი ვეგვით, რკინიგზის ტრანსპორტის განვითარებისათვის გათვალისწინებულია 110—115 მილიარდი მანეთის ათვისება და სხვა. როგორც ვხედავთ, კაპიტალდაბანდებათა სახით შეიღწეულში კოლოსალური თანხები დაიხარჯება კაპიტალური მშენებლობის ასეთი გრანდიოზული პროგრამის განხორციელება მოითხოვს თანხების მოჭიარებით ხარჯვას, საწარმოთა სპეციალიზაციის, საწარმოთა მიზანშეწონილ კომბინირებას. „საჭიროა ვადაქრით დავძლიოთ ყოფილ უწყებათა წინანდელი მანკიერი პრაქტიკა საწარმოთა დამაროქტებისა და ვანლაგების საქმეში, როცა ყოველი მშენებლობა ერთსა და იმავე რაიონში დამოუცილებლად, სხვებისაგან იზოლირებულად, იმუნდა ესტარულ სამშენებლო ბაზებს, ხოლო ყოველი საწარმო დამაროქტებოდა ცალკე, საკუთარი დამხმარე, საერმოტო საამქროებით და სახელოსნოებით, კომუნეკაციებით ისე, რომ ანგარიშს არ უწყედა სხვა საწარმოებთან კომუნიკირების, რაც იწვევდა მშენებლობის გაძიარებასა და საწარმოთა ექსპლოატაციის ხარჯების

გაუმართლებელ გადიდებას“ (ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებიდან).

შრომის ნაყოფიერების ზრდა, რასაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს პროდუქტთა სიუხვის შექმნის საქმეში, სოციალიზმის ეკონომიური კანონია. ეს ხომ ნიშანდობლივი თვისებაა სოციალისტური წყობისა. ამიტომ იყო, რომ ვ. ი. ლენინი თავის დროზე გვასწავლიდა: „შრომის ნაყოფიერება, ეს საბოლოო ანგარიშში, ყველაზე მნიშვნელოვანი, ყველაზე მთავარია ახალი საზოგადოებრივი წყობილების გამარჯვებისათვის. კაპიტალიზმში შექმნა შრომის ნაყოფიერება, რომელიც გატვირთი იყო ბატონყმობის დროს. კაპიტალიზმში შეიძლება საბოლოოდ დამარცხდეს და კიდევაც დამარცხდება საბოლოოდ იმით, რომ სოციალიზმი ქმნის შრომის ახალ, ვაცილებით უფრო მაღალ-ნაყოფიერებას“ (თხზ., ტ. 29, გვ. 499). აი, რა იქნება საფუძველი შედარებითი გვეგის წარმატებით შესრულებისა.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია, ხელმძღვანელობს რა ვ. ი. ლენინის მითითებით ერთნაირი პოლიტიკის დარგში, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ჩვენი ქვეყნის ტერიტორიაზე მწარმოებელურ ძალთა ისეთ განვითარებას, რომელიც უზრუნველყოფს ყველა მოკავშირე რესპუბლიკის ეკონომიკის გაძლიერებას, ფორმით ნაციონალური, შინაარსით ინტერნაციონალური ელტერის შემდგომ აღმავლობას. ვ. ი. ლენინი თავის დროზე მიუთითებდა, რომ ქვეყნის ეკონომიური აღმავლობის გვეგაში უნდა შედიოდეს მრეწველობის რაციონალური განლაგება ნედლეულის სიახლოვისა და იმ თვალსაზრისით, რომ შესაძლებელი იყოს შრომის უმცირესი დახარჯვა, როცა ხდება გადასვლა ნედლეულის დამუშავებიდან, ნახევრად ფაბრიკატების დამუშავების ყველა იმ თანმიმდევრულ სტატიანზე, რომელიც საჭიროა შხა პროდუქტის მისაღებად.

სწორედ ვ. ი. ლენინის იმ გენიალური მითითებიდან გამომდინარე ჩვენი პარტია და მთავრობა, როდესაც საბალხო მუერნეობის განვითარების 1959—1965 წლების საკონტრულო ციფრებში სახავენ გრანდიოზულ ამოცანებს მოკავშირე რესპუბლიკების ეკონომიკისა და ელტერის ახალი მშლავრი აღმავლობისათვის.

კერძოდ, საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის ეკონომიკისა და ელტერის უზაგალითო ზრდისა და აუვავების ღონისძიებებში დასახული ამხანაგ ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებში საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის 21-ე ყრილობაზე.

შეიღწლიანი გეგმით, საქართველოში დიდად ვითარდება: ქიმიური მრეწველობა, მანქანათმშენებლობა, ჩიხისა და ციტრუსების მრეწველობა, მებაღეობა და მებაზრეუმეობა, მევენახეობა და მეღვინეობა, იგრუყე, კვების მრეწველობის სხვა დარგები.

„შეიღწლეულის მანძილზე კაპიტალურ დაბანდებათა მოცულობა შეადგენს 16,8 მილიარდ მანეთს. მრეწველობის მთლიანი პროდუქტია შეიღწლეულში გაიზრდება 75 პროცენტით. გამტკიცდება სათაბოუნერტარეული ბაზა; აშენდება დიდი ელექტრო სადგურები ქუჩის სათაბოლის გამოყენებით. აშენდება ვანახშირის მახტების ახალი სიმძლავრენი, მანგანუმის მადნის მომპოვებელი ახალი მადაროები და გამამდიტრებელი ფაბრიკები.

მანქანათმშენებლობის დარგებიდან ყველაზე მეტად განვითარდება ელექტროტექნიკური მრეწველობა და ხელსაწყოთა მშენებლობა; დიდი მასშტაბით იქნება ელექტრომავლეულის წარმოება ქიმიური მრეწველობის პროდუქტია გაიზრდება დაახლოებით 6-ჯერ; 2,2-ჯერ გადიდება მინერალური სასუქების წარმოება; ეწყობა ახალ საბოთა ქიმიური პროდუქციის გამოიშეება. შეიღწლეულში აშენდება 15 ჩაის ფაბრიკა, ვაფართოვდება პირველადი მეღვინეობის საწარმოო ბაზა ჩაის წარმოება გაიზრდება 1,5-ჯერ, ყურძნის ღვინისა — 2,5-ჯერ.

1965 წელს 1957 წელთან შედარებით ხილის მოსავალი გაიზრდება დაახლოებით 1,8-ჯერ, ყურძნის — 2,2-ჯერ, ხორციის წარმოება — 1,7-ჯერ, რძისა — 2,4-ჯერ. 1959—1965 წლებში კოლმუერნეობებსა და საბჭოთა მუერნეობებში გათვალისწინებულაი გაშენდეს ახალი ბალები და ვენახები დაახლოებით 78 ათას ჰექტარ ფართობზე და გადიდდეს ციტრუსოვანთა ნარგავები“ (ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისებიდან).

იხილავდა რა ამ საკითხს რესპუბლიკის აქტივის კრებაზე - ი-წ 19 ნოემბერს, საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ც. კ. პრეზიდიუმის წევრობის კანდიდატი, საქართველოს კომპარტიის ც. კ. პირველი მდივანი ამხანაგი ვ. პ. მუვიანაძე მიუთითებდა, რომ 1959—1965 წლებში კაპიტალურ დაბანდებათა მოცულობა შეადგენს 16,8 მილიარდ მანეთის, ნაცელად წინა შეიღწლეულის 11,8 მილიარდი მანეთისა. ზრდის განსაკუთრებით მაღალი ტემპია დასახული ელექტროენერჯიის გამოიშევაებაში (226 პროცენტო), ლითონისმუერელი ჩარხების (256,4 პროცენტო), ავტომობილების (250 პროცენტო), მიწეოალური სასუქების (220,3 პროცენტო), ყურძნის ღვინის (243,5 პროცენტო), მეღვინეობის გეგმით, როგორც აღვინიშეთ, მეტად დიდი ამოცანებია დასახული რესპუბლიკის მრეწველობისა და მრავალდარგობრივი სოციალისტური სოფლის მუერნეობის შემდგომი გან-

ეთარების საქმეში. მართო ის ფაქტი, რომ შეიძლება სამრეწველო პროდუქციის მატების ორ მესამედზე მეტი მიღებული უნდა იქნეს შრომის ნაყოფიერების გადიდებით, რომ შრომის ნაყოფიერება გვემით მრეწველობაში უნდა გადიდდეს 42 პროცენტით, ხოლო მშენებლობაში 62 პროცენტით, ეს მოითხოვს რესპუბლიკის ყველა მშრომელისაგან თავდადებას, გეგმაზომიერ, ნაყოფიერ მუშაობას. თუ დაეუმატებთ იმასაც, რომ მრეწველობის სხვა დარგთა შორის დიდი მასშტაბით ვითარდება მაგისტრალური ელექტრომაგნიტური და გემთმშენებლობის წარმოება, რომელიც 1959—1965 წლების პერსპექტიული გეგმით, 12,5-ჯერ გაიზარდება, ხოლო გემთმშენებლობა — 1,5-ჯერ, მანქანათმშენებლობის პროდუქტია რესპუბლიკის გაიზარდება 325 პროცენტით, ნათელი გახდება ახალ ღონისძიებებითა დიდი მნიშვნელობა.



საბჭოთა ხალხი დიდი აღზრთოვანებით შეხვდა ა-წ 14 ნოემბერს გამოქვეყნებულ აშხანავ ნ. ს. ხრუშჩოვის თეზისებს საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის 21-ე ყრილობაზე. თეზისებში მკაფიოდა შეჯამებული ჩვენს ქვეყანაში კომუნისტური მშენებლობის ბრწყინვალე შედეგები და დასახულია კომუნისტური მშენებლობის დიადი ამოცანები. კომუნისტური მშენებლობის შედეგები ჩვენს ქვეყანაში და მისი ნათელი პერსპექტივები ცხადყოფენ ვ. ი. ლენინის გენიალურ წინასწარხედვას იმის შესახებ, რომ: „მხოლოდ სოციალიზმთან დაიწყება სწრაფი, ნამდვილი, მართლაც მასობრივი მოსახლეობის უმრავლესობის, შემდეგ კი მთელი მოსახლეობის მონაწილეობით წარმოებული წინსვლა საზოგადოებრივი და პირადი ცხოვრების ყველა დარგში“.

ღღეს მსოფლიოს ყველა ქვეყნის პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანები აღტაცებული არიან საბჭოთა ხალხის, კომუნისტების მშენებელი ხალხის იმ მიღწევებით, იმ გმირობით, რასაც ჩვენი ქვეყნის ხალხებმა მიადრეეს დროის უმოკლეს ვადაში მშობლიური ქვეყნის გაძლიერებისა და უზღვევლობის საქმეში. ცნობილია, რომ სოციალიზმის დამკვიდრებასთან ერთად მთელი ძალით გამოვლინდა სოციალისტური სისტემის უპირატესობა. კაპიტალიზმს ერთი საუკუნე დასჭირდა იმისათვის, რომ დაემტკიცებინა თავისი უპირატესობა მანამდე არსებულ წარმოების წესთან შედარებით, ხოლო ამისათვის ფეოდალიზმს ორი საუკუნე დასჭირდა. სოციალისტურმა სისტემამ სულ რაღაც ოცი წლის განმავლობაში თვალ-

ნათლივ დაამტკიცა თავისი სისტემის უპირატესობა კაპიტალისტურ სისტემასთან შედარებით.

კომუნისტური პარტია, აზორცილებს რა მარქსიზმ-ლენინიზმის უკვლავ მოძღვრებას, უდიდეს ყურადღებას აქცევს პროდუქტთა სიუბვის შექმნის საკითხებს. უახლოეს მომავალში ყველა პირობა იქნება იმისათვის, რომ ყველა საბჭოთა ადამიანი იტვირვოს უფრო კარგად, უფრო სრულად დაიკმაყოფილოს მატერიალური და სულიერი მოთხოვნილებანი. სწორედ ამ მიზანს ემსახურება, შეიძლეიანი გეგმით, მსუბუქი მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის პროდუქტების წარმოების ჯერ არჩახული გადიდება მძიმე ინდუსტრიის უპირატესად განვითარების საფუძველზე.

1965 წლისათვის, 1958 წელთან შედარებით, ეროვნული შემოსავალი, რომელიც ჩვენს ქვეყანაში ნამდვილად სახალხო შემოსავალია, იზარდება 62-65 პროცენტით, რის შედეგადაც სახალხო მოხმარების ფონდი შეიძლეულში 60-63 პროცენტით გადიდდება.

სოციალისტური წარმოების გრანდიოზულ ზრდასთან ერთად, შეიძლეიანი გეგმით, მუშა-მოსამსახურეთა ზრდა სახალხო მეურნეობაში გათვალისწინებულია 21 პროცენტით. ჩვენს ქვეყანაში სოციალიზმის ძირითადი ეკონომიური კანონის მოთხოვნათა შესაბამისად მიმდინარეობს რეალური ხელფასის განუხრავლი ზრდა, რომლის ზრდის ვადამწვევებ ეკონომიური საფუძველია სოციალისტური წარმოების განუწყვეტელი აღმავლობა უმაღლესი ტექნიკის ბაზაზე. შეიძლეიანი გეგმით გათვალისწინებულია მუშა-მოსამსახურეთა რეალური შემოსავლის გადიდება 40 პროცენტით, ხოლო წარმოების ზრდისა და შრომის ნაყოფიერების გადიდებით კომპერენეთა რეალური შემოსავლის ზრდა 40 პროცენტით. მუშა-მოსამსახურეთა ხელფასის ზრდასთან ერთად შეიძლეულში მოხდება ხელფასის მოწესრიგებაც, რაც უზრუნველყოფს მკითხვ და საშუალო ხელფასის მქონე მუშა-მოსამსახურეთათვის ხელფასის მნიშვნელოვან გადიდებას. განზრახულია ხელფასის გადიდება 270—350 მანეთიდან 500—600 მანეთამდე თავში. შეიძლეიანი გეგმით, გათვალისწინებულია ისეთი დიდმნიშვნელოვან ღონისძიებათა გატარება, როგორცაა: ქალთა და ახალგაზრდათა პირობების მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება წარმოებაში, საბავშვო ბაგებისა და საბავშვო ბაღების, სკოლა-ინტერნატების ქსელოს გაფართოება. დიდდება ასიგნობანი უფასო სამედიცინო მომსახურების, დასასვენებელი სახლების, სანატორიუმებისა და სხვა.

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის მე-20 ყრილობის ისტორიულ დაიმწვეტილებათა შესაბამისად 1964 წლიდან დაიწყება 30-35

სათის სამუშაო კვირაზე გადასვლა, — კვირაში ორი დასასვენებელი დღის შეცვლით. ეს იმას ნიშნავს, რომ ჩვენს ქვეყანაში იქმნება მსოფლიოში ყველაზე მოკლე სამუშაო დღე და ყველაზე მოკლე სამუშაო კვირა. განზრახულია მოსახლეობისათვის შეიღწეულდნენ საკვები პროდუქტების მიყიდვის გადიდება 2,2-ჯერ, ცხიშისა — 1,9-ჯერ, ხილისა და ციბრუსებისა — 2,5—3-ჯერ და სხვა. შეიღწეულდნენ ბოლოსათვის შაქრის წარმოება ერთ სულ მოსახლეზე შეადგენს 41-44 კილოგრამს ყოველწლიურად, ნაცვლად 26 კილოგრამისა 1958 წელს.

დიდება მოსახლეობისათვის საჭირო ქსოვილების, ტანსაცმლის, ფეხსაცმლისა და სხვათა წარმოება.

წინა დეკადებში საყოფაცხოვრებო დანიშნულების საქონლის — სარეცხი მანქანების, ელექტროაპარატურების, მაცივრების, საკვარი მანქანების, ტელევიზორების, რადიომიმღებების და სხვათა წარმოება.

ცნობილია, თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს საბჭოთა მთავრობა საბინაო მშენებლობის საქმეს. საბინაო მშენებლობის ვრანდიოზულ მასშტაბზე ლაპარაკობს ის ფაქტი, რომ, შეიღწეულია გვერდით, გათვალისწინებულია 15 მილიონი ბინის აშენება, რაც 2-3 ჯერ მეტია იმისა შეიღწეულდნენ აგებულ ბინებზე. უდიდესი ამოკანება დასახულია, აგრეთვე, მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვის, მოსახლეობის საყოფაცხოვრებო და საეპრო მომსახურების გაუმჯობესებისა და სხვათა დარგში. შეიღწეულია გვერდით შესრულების შედეგად უახლოეს 15 წელს განმავლობაში „სსრ კავშირი პირველ ადგილს დაიკავებს მსოფლიოში არა მარტო წარმოების საერთო მოცულობით, არამედ ერთ სულ მოსახლეზე პროდუქციის წარმოებითაც. ჩვენს ქვეყანაში შეიქმნება კომუნისტური პარტიის რეალური ტექნიკური ბაზა, რაც, ამასთანავე, იმის მომსახურებელი იქნება, რომ საბჭოთა კავშირში დიდი გამარჯვება მოიპოვა მშეიღწეობა ეკონომიკურ შედეგებში ყველაზე განვითარებულ კაპიტალისტურ ქვეყნებთან“ (ნ. ს. ხრუშჩოვი მოხსენების თეზისებიდან).

საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტია გვესწავლის, რომ კომუნისტურად გადასასვლელად საჭიროა არა მარტო მძლავრი, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა, არამედ, აგრეთვე, სოციალისტური საზოგადოების ყველა მოქალაქის შეგნებულობის მაღალი დონე. „მარქსიზმ-ლენინიზმის — საბჭოთა საზოგადოების განუყოფლად გაბატონებული იდეოლოგიის იდეები დაეფუძნენ მასებზე და გახდნენ დიდი მატერიალური ძალა, რომელიც საზოგადოებას გარდაქმნის კომუნისტურ საწყისებზე“.

მასების მომზადების, მასების შეგნებულობის მკვეთრი ამაღლების მიზნით ბევრი რამ

გაკეთდა, მაგრამ უფრო მეტია კიდევ გასაკეთებელი. კომუნისტური მშენებლობის შეიღწეობა გვემა საზავს უდიდეს სწრაფებას სახალხო განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის შემდგომი ამაღლების საქმისათვის. დიდად ვითარდება ზოგადი საშუალო განათლება ქალაქად და სოფლად, ფართოდება საღამოსა და დაუსრულებელი უმაღლესი და საშუალო სპეციალური განათლების ქსელი, დიდად ფართოდება სკოლა-ინტერნატების ქსელი, გაუმჯობესდება სპეციალისტთა მომზადების ხარისხი. მომავალი შეიღწეულის ვრანდიოზული ამოკანების შესრულება დიდად იქნება დამოკიდებული მეცნიერების მიღწევების გამოყენებაზე წარმოების ყველა დარგში. ამისათვის შეიღწეულია გვერდით თვალისწინება მეცნიერების ყველა დარგის უფრო სწრაფ განვითარებას, მეცნიერების დასოფლებას წარმოებასთან, სახალხო განათლების ძირფესვიანად გაუმჯობესებას, ცხოვრებასთან სკოლის კავშირის გაძლიერებას და სხვა.

ამხანაგ ნ. ს. ხრუშჩოვის მოხსენების თეზისების გამოყენებაზე საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის 21-ე ყრილობაზე უდიდესი აღფრთოვანება გამოიწვია მსოფლიოს მშეიღწეობისმოყვარე, პროგრესულად მოაზროვნე ადამიანებში. თეზისებში მოკუმულმა ცნობამ იმის შესახებ, რომ 1965 წელს სოციალისტური ქვეყნები აწარმოებენ მთელი მსოფლიოს სამრეწველო პროდუქციის ნახევარზე მეტს, მეტად განამტკიცა მშეიღწეობისმოყვარე ძალების სიზოცეობა, გაზარდა ჩვენი ქვეყნის მზარდი ატორიტეტი მსოფლიოს მშეიღწეობისმოყვარე ხალხთა შორის. სოციალისტური ქვეყნების ატორიტეტის ზრდის შედეგად მანკვენებულა ის ფაქტიც, რომ, თუ მეორე მსოფლიო ომამდე სოციალისტური ქვეყნების წილად მოდიოდა მსოფლიო ტერიტორიის მხოლოდ 17 პროცენტი, მოსახლეობის 9%, სამრეწველო პროდუქციის — 10%, დღეისათვის ეს თანადრობა სავსებით შეიცვალა სოციალისტური ბანაკის ქვეყნების სსარგებლოდ, რის შედეგად დღეისათვის სოციალისტური ბანაკის ქვეყნებზე მოდიოდა ტერიტორიის 26%, მოსახლეობის — 35%, სამრეწველო პროდუქციის 30 პროცენტზე მეტი. შეიღწეულია გვერდით საერთაშორისო მნიშვნელობა კიდევ იმაშია, რომ „იმის შესრულება ნიშნავს სოციალისტური მსოფლიო სისტემის ძლიერების შემდგომი განმტკიცებას... ამ მოკლე ვადაში უზრუნველყოფილი იქნება სოციალისტური მსოფლიო სისტემის აპოკალიფტიკური უპირატესობა კაპიტალისტური სისტემის წინაშე მატერიალურ წარმოებაში — ადამიანის სკიმიანობის გადამწყვეტ სფეროში“ (თეზისებიდან).



რევოლუციის გზაზე მარხ მომღერალი

(გ. ქუჩიშვილის ერთობეულის გამო)

გასული საუკუნის ოთხმოცდაათიანი წლების თბილისი... ცვირაცხოვლის ეკლესია... გულ-სიაში სამოქალაქო სასწავლებლის მოწაფეები... უბრალო ჩამიწევიც არ ისმის, ყველანი სმენად ქცეულან; საღაც არის, ვიღაც გარუსებული ქართველი დეკანოზი სახარების კოხტვას შეუდგება, მაგრამ მისი დაბოხებული ხმის ნაცვლად, ეკლესიის გაციებულ თაღებზევე სალაშქრის ხმატყბილი პანგი გაიწერიაღებს უცაბედად...

ვინ წაბილწოა ეს წმინდა ტაძარი?! — გაყოფებული დეკანოზი ყვიროლით გამოემართება მოწაფეებისაკენ... მძიმე ცხოვრებისაგან ჯანჯატებული ერთი ფერმკრთალი ყმაწვილი მარჯვენა ხელს უბისაკენ წაიღებს მაშინვე... თითქოს წაიშალა „ღამნაშაის“ კვალი. მაგრამ ღვთის მსახურის მქაჩარამ თავისი გაიტანა, შეშინდნენ ბავშვები, მათ გასცეს თავიანთი ამხანაგი... დეკანოზმა ფერმკრთალ ყმაწვილს მარტო ცემა როდი აქმარა, სალაშქრაც წაართვა და ნაშხვრევეხად უქცია იქვე...

სოფელ ვარდისუბნის თემში დაბადებულმა და მდინარე თურდოს პალებში წამოიზიტულმა კახელმა ბიჭმა რა იყოღა მაშინ, რომ ის დამსხვრეული სალაშქრო ოდესღაც რევოლუციური მისწრაფებთა ბუკნალარად გადაიქცეოდა, თორემ შეიძლება ყორანივით მხრებგამოიღ დეკანოზის წინაშე ცრემლის ერთი ეურტყალითაც არ დაენამა ეკლესიის გაყინული ფილაქანი...

ცხოვრებისაგან აბუნად ავღებული ეს ფერმხიდილი ყმაწვილი გახლდათ ის ნიჭიერი მომავალი ქართველი პოეტი, რომელიც 1905 წლის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ ქუჩიშვილის ფსევდონიმით შემოვიდა ქართულ პოეზიაში... იზიარებდა რა იროდიონ ველოშვილის რევოლუციური პოეზიის ძვირფას ტრადიციებს, ქართველი ხალხის ეს საყვარელი პოეტი თავიდანვე ვაჟაკურად აღუდგა წინ წყარობურეუბიული ინტერესების გამოშატეველ კაღმოსნებს და მთელი პუბლიცისტური მგზნებარებით ღაღადებდა:

ვინც „ბრბოს“ უწოდებს
უგუნურს და გულგამხეცებულს,

ის ნამდვილ ბრბოზე
უგუნური, თავხედი არი...
ბრბო მესიაა!..
ეს ქვეყანა ბრბომ უნდა იხსნას!..

(„ბრბო“)

სიტყვა „ბრბო“ ვიორგი ქუჩიშვილისათვის არ წარმოადგენდა განუყენებელ ცნებას; უწინარეს უოელისა, იგი მასში გულისხმობდა რევოლუციურ შემათა ელას და თავის თავს მის მომღერლად, მის შადიდებულად აცხადებდა. მან კარგად იყოღა, რომ დღეს თუ ხვალ კვლავ ამოვარდებოდა შურისძიების ქარიშხალი, რომელიც ერთხელ და სამუდამოდ მოსობდა, გაანადგურებდა უოველგვარ ბოროტებასა და უსამართლობას, ამიტომ სრულიად ბუნებრივად გვეჩვენება ვიორგი ქუჩიშვილის ჯერ კიდევ 1908 წლით დათარიღებული ლექსი „წინამორბედი“.

მე პოეტი ვარ
მომავალი ქარიშხლისა,
დიდ საეადაროდ
ელვის ფრთებით გამოქროლილი
უნდა ცეცხლს მივცე
შთაღრებლები ჩამოწოლილი,
რომ წარღვნის შემდეგ
მზე გამეფდეს მომავლისა, —
მე პოეტი ვარ
მომავალი ქარიშხლისა!..

შშრომელი მასების საყოველთაო ბრძოლის განწყობილებთა გაღმოცემული ლექსში „შეშთა სიმღერა“... რეაქციის სუსხიანმა წლებმა ვერ ჩააქრო მათ გულში იმედის ნაპერწკალი... რაც დრო გადიოდა, პოეტის თქმით, იგი უფრო ლიეღებოდა და ძლიერდებოდა: ჩვენ არ გვიყვარს ოხვრა-ყენება, ჩვენ არ გვიყვარს მოთქმა, ცრემლი, იმედებით ფეოქაეს გული, იმედებსეე სქედაეს გრდემლი! არ გამქრალა ხსნის იმედი, არც გაქრება შრომის კერა, კვლავ გუზგუზებს ცეცხლის ქერა, ბრძოლის ხმაზე სქეჟ სიმღერა!..

მოვა დრო და ჩვენი წყრომა აღმოსკდება მძლეობა ღვარამთაჲდა, ეს სიძლერაჲ გარდამქცევა ყოიენის ზმად, ბრძოლის დაფაჲ! —

(1909 წ.)

გიორგი ქუჩიშვილს შემოქმედად არ სწამდა ის პოეტი, ვინც განსაცდელის ქაშს ხალხისაგან იყო განდგომილი და პირადი განცდების ცხარეულტუტში ეჭებდა ცხოვრების შინაარსს... პოეტი თუ ხარ, ქვეყნის ვარამიც უნდა გაიწაწილოო, — წერდა ქუჩიშვილი... ამიტომ იყო, რომ მშობლიური ქვეყნისა და ხალხის ინტერესებისათვის შეგბრძოლი პოეტი, აწივებულს მოუხმობდა, მოძმეთა სისხლში ამოვლევებულ დროშას ფიცულობდა, მაგრამ მის ცხოვრებაში იყო ისეთი პერიოდებიც, როდესაც სევდიანი განწყობილებებით იმსკვალეზოდა ხოლმე. ან როგორ არ განიმსკვალეზოდა, როდესაც საკუთარი თვალით ხედავდა იმ უბედურ აღამიანებს, რომელთა გმინვა-გოდებაზედაც ქალაქის ცივი მარმარილოს კედლები იზხარებოდა... განა უდევდათ ბაღვლების, ამბოკარებისა და უსინათლო მემუსიკეების კარდვან კარდ ხეტიალი გულისშიმკვლელად არ იშოქმედებდა პოეტური სიტყვის იმ ოსტატზე, რომელიც ხალხის შეაგულიდან იყო გამოსული? სწორედ ეს აღამიანური სევდა არის ამაყველებელი რეაქციის წლებშივე დაწერილ მის ლექსებში. ესენია „თბილისის ქუჩებში“, „სიმღერა გახეთქების გამყიდველ-დამტარებლისა“, „პაწაწინა მათხოვარი“, „ქუჩის მიმდგომალი“ და ბევრი სხვა. ვკითხულობთ ამ ლექსებს და თვალწინ გვეშლება იმდროინდელი უაღმართელი ცხოვრების მართალი სურათები.

გიორგი ქუჩიშვილის რევოლუციამდელ შემოქმედებაში სასოწარკვეთილების გამოშატვლელ მოტივებს ვხვდებით მხოლოდ ერთადერთ ლექსში, რომელიც ავტორმა ავადმყოფობის დროს დაწერა. მაგრამ რა ეუყოთ მერე?! არც ამაში ესაყვედურება პოეტს... სიკვდილის მოლოდინში, და ისიც იმ დროში, მას როგორც შეგბრძოლ შემოქმედს, სრული უფლება ჰქონდა ერთხელ მაინც დაფიქრებულყო საკუთარი სიცოცხლის ნაადრევად ჩაქრობაზე:

ცვივა ფოთოლი და შვეც ცახცახით ვწყლები სიცოცხლის დაღუნულ ტოტებს, მკლე შემოდგომის პლექიან სახით სიკვდილი მოდის და მოაბოტებს...

(1913 წ.).

შეიძლება ამ დიდ წუხილს სასოწარკვეთილება არც კი ეწოდოს, რადგან მასში ჩვენ გვესმის ძლიერი გულისცემა, რომელიც მოწოდებულ იყო სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ საბრძოლველად.

სიკვდილს გადარჩენილი პოეტი 1915 წელს დაწერილ ლექსში „კობია გოგო წყალზე მიდის“ უკვე სხენაირად აღიქვამს სინამდვილეს. მხატვრული მეტაფორების უფაქიზესი სისხაღებით იგი ჯანსაღი სიცოცხლის ისეთ განუშეორებელ სურათს იძლევა, რომ გსურთ ლექსის სტრიქონები ბოლომდე ლიღინით წაიკითხოთ. წინა ლექსში გადმოცემული მწარე განცდები რომ არ ეგვემა ავტორს, ალბათ ეს უკანასკნელი ნაწარმოები არ გამოვიდოდა ასე ძლიერია:

კობია გოგო წყალზე მიდის კობია თბის სურითა, ბროწეული იშლება მისი სიმწითურითა. მყვრი ისე უღელავს წყვილი ზედმეურითა, რომ ზღვაც დამშელებული ლეღვას იწყებს შერითა. მიდის, ტყუეს აწრიალვებს კობია ტანის რხვეითა: მზე დაება მთახედა მისი ეშხის ფრქვევითა...

რა განცდიდათ არ უნდა ყოფილიყო შეხერთობილი, სიხარული იქნებოდა ეს თუ სიმწუხარე, პოეტი არასოდეს არ ეთიშებოდა საქვეყნო აზრებს. ჯერ კიდევ თავისი შემოქმედების პირველ პერიოდში იგი ჩვეულებრივ მზის ამოსვლაშიც თავისუფლების კამეაში მზეს ესიტყვებოდა:

მზეო, ამოდი, ამოდი, შენს სხივებს ვენაცვალედი, ამოდი, თორწი ლიღინით ამომიღამდა თვალედი. უშენით გული არ გელობს, ამავ სულს მოუწყენია, მიმწყუდაჩა სტეენა ბულბულთა, მიკიოტს მოუღუნენია...

(„მზეს“, 1908 წ.)

ეს მეტად ნათელი, ძალზე აღამიანური სევდა სასოწარკვეთილების მომასწავებელი როლია. ამ სტრიქონების წაკითხვის შემდეგ თქვენ რატომღაც გჯერათ, რომ მათი ავტორი კვლავ მოწოდების სიმაღლეზე აღმონდებდა გარაოდი მართლაც მართლდება, — პოეტი თბქოს სულს ითქვამდაო, რათა შურისძიების ახალი ცეცხლით ანთებულყო ძველი სამყაროს მიმართ. თეთრ ლექსში „ვინ არის იგი?“ გიორგი

ქუჩიშვილი სწორედ ამ განწყობილებას გამო-
ხატავს, როდესაც ხალხთა ბედნიერებისათვის
თავდადებულ რაინდს განთავისუფლებული
ამირანის სახით წარმოადგენს:

ვინ არის იგი?
ვინ აზღვავა გული მისი, ვით ოკეანე?
ერ, ვინ აანთო ჩირაღდნები ამ ბნელ ღამეში?
წინ ვინ მოუძღვის აქანყებულ მინათა
ლაშქარს
ვინ არის იგი?
ამ ქებორციელს რამ შთაბერა სული ძლიერი?
რამ-ააზნებდა მძულვარებით, ბრახით და
რისხვით?

რა, რა სწადიან?
ცის დამხობა, თუ აფეთქება დედამიწისა?

თართოდეთ, ღმერთებო!
გვწინოდეთ, კაცთშწვალელებო!
ახლოა ვამი განკითხვისა და განწინების!
თქვენ არ იცოდით არც შენდობა, არც
შეზრალეება
ნურც მისგან ელით პატივებს და შეწყვალეებას!
ის სასტიკია და სასტიკი იქნება მსჯავრიც...
(1909 წ.)

ცარიზმის ბატონობის დროს, და ისიც შევი
რეაქციის წლებში, არ იყო ადვილი ასე გაზე-
დულად, ასე ვაქაქებრად ემღერა პოეტს.
ამისთანა ნაწარმოების აეტორს პირდაპირ სიკვ-
დილისათვის უნდა ეცქირა თეალებში, და
შართლაც ავი ასე იყო... ვინ იცის, რამდენჯერ
ვადარჩენია ამგვარ განსაცდელს პოეტი გიორ-
გი ქუჩიშვილი. მას ხომ ამის შესახებ რამდენ-
იმე შევალეით მოჰყავს კიდევ თავის აეტო-
ბიოგრაფიაში.

ქუჩიშვილის რევოლუციურ გამბედაობაზე
მეტყველებს 1915 წლით დათარიღებული ლექ-
სი „ყორნები“, რომლის მხოლოდ ერთი სტრო-
ფია დაბეჭდილი იცდათთან წლებში გამოცე-
მულ კრებულში:

ყორნები დათარეშობენ,
ცას აბნელებენ შავიდა;
შავ დროთა შავსა ამბავსა
ჩხავიან გულსაკლავადა...

ლექსის დანარჩენი სამი სტროფი წერტილე-
ბითაა შეესებულა და სქოლიოში ვითხუ-
ლობთ: „ცენზორის მიერ ამოგლეჯილი...“ დრომ
შესანიშნავად გვიჩვენა, თუ ვისაც ამოგლეჯა
ამოსავლელი გული, დასახლებული ლექსი კი
დღესაც ეოცხალია და ვარკვეულად მერყე-
ვებს კომპარული დღეების შესახებ.
სრულიად სამართლიანად გვეჩვენება ერთ-
ერთი ქართველი კრიტიკოსის სიტყვები, ნათ-
ქვამი ქუჩიშვილის შემოქმედებაზე:

„ის დიდი ესთაპეტი მოქალაქეობრივი პოე-
ზიისა, რომელიც ეეროპაში ეეენ პოტიეით და
ფრეილიგრატიო დიწყო, რესმეშა-დეკაბრის-
ტი პოეტტებით, ხოლო ჩვენში აკავისა და ილრას
სახელებით, — იროდიონ ეელოშვილის შემდეგ
ხელში აილო გიორგი ქუჩიშვილმა და სასახე-
ლოდ მოიტანა ჩვენს ემოქამდე... მისი მგზნე-
ბარე, მომწოდებელი სიტყვა არასოდეს არ დამ-
ცხარალა, მის კალამზე მზავერელთა ხიზლით
ამეტყველებული მელანი არასოდეს არ ეეშ-
ოალა. შურისმაძიებელი მუზა პოეტისა ყო-
ველთვის შთამავონებლად სქექდა მშრომელთა
საკეთილდღეოდ“.

მე ზარი ვარ მოგვეგუნე,
მეტრეთა გლოვის ზარი;
ჩემს რეკეაზე ირახმება
შრომის შეილთა ქარი!
მე ზარი ვარ მოწყობალე,
სასოების ზარი,
ხან მწუხარი,
ხან მქუხარი,
ხან კი ხმანარჩარი!

მე ზარი ვარ მოგვეგუნე,
მოწოდების ზარი
და ჩემს რეკეას ფხოზლად ისმენს
ჩავრულ ძმთა ქარის...
(„მე ზარი ვარ“)

საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემ-
დეგ იწყება რევოლუციის ქარცეცხლში გამოე-
ლილი პოეტის შემოქმედებაში ახალი, მისთვის
ღირსშესანიშნავი, იდეურად უფრო მაღალი
პერიოდი... კომუნისტის გამარჯვების ღრმა
რწმენით მეტყველებენ ლენინისადმი მიძღვნი-
ლი ლექსის სტრიქონები:

მეექვსედ ნაწილს ეზარმაზარ დედამიწისას
დაეპატრონა დიქტატორი ხალხი მშრომელი;
ის შეასრულეებს
ფიცს და ანდერძს დიდ ბელადისას
და ეს იქნება მისი ძეგლი, ძეგლი რომელიც
გაუძღვებს ყველა ქარიშხლიან, საუკუნეებს!
(„ლენინს“)

საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების დამ-
ყარებით გახარებული პოეტი ევლავ არა ერთ-
ხელ ეზბრუნდება, ხალხის წარმოდგენით კავ-
კასიის ქედზე მიჯავებული ამირანის მხატვრუ-
ლი სახის ახლებურად გახსნას.

თვითმპყრობელობის უღლისაგან განთავის-
უფლებულ საქართველოს პოეტი აწვევტილ
ამირანს უწოდებს... მითოლოგიურ ამბებთან
ახალი სოციალური მოვლენის დაყვშირება აე-
ტორს სრულიადაც არ აგდებს უზერხელობა-
ში. მან კარგად იცის, რომ უცვდავი სახე ამი-



რანისა არა უბრალო თანატოლის, არამედ საუკუნეების მანძილზე გამოტარებული ოცნების ცოცხალი ნაყოფია და მის მხატვრულ განზოგადებაში თავს იყრის ხალხთა საყოველთაო ინტერესები. ამიტომ არის, რომ აგრე ბუნებრივად ეღვას გიორგი ქუჩიშვილის ამ თემაზე დაწერილი სტრუქტურები:

ამიჩანი აწყვეტილა,
გადუხდია ომი,
წითელ ჩოხით შემოსილა,
მოდის როგორც ლომი!

მოდის,
მძლავრად მოიმღერის,
შეუმუსრავს მტრები.
ყვავი-ყორანებით აუვსია
ხნელი ხეობები!
(„აწყვეტილი ამიჩანი“)

ქუჩიშვილის რევოლუციამდელი ლექსების უმეტესობა იყო რუსეთის თეთმშპრობელობის წინააღმდეგ ხმაშემართული პროტესტი. ამ თავგანწირული სულისკეთების მიზეზია ალბათ. როდესაც პოეტს თავის ჩანაწერებში შეჰქონდა ოდესღაც:

— ეაშა მას, ვინც აჩქეყენად სამსხვერპლოდ
მოსულა! დანარჩენი ჩვეულბერობია!

უდიდესი გულწრფელობით ნათქვამი ეს პატარა ფრაზა ბევრს მეტყველებს პოეტის ვაჟკაცურ ბუნებაზე, მის დიდ სულიერ სიმდიდრეზე. ცხოვრებისა და სიცოცხლის ამგვარი დანიშნულების ღრმა შეგნებას შეეძლო მხოლოდ იყუენა იგი მოწოდების სასურველ სიმაღლეზე.

რევოლუციის შემდეგ პოეტის შინაგანი ბუნების შემტევი ხასიათი ახალი ცხოვრების დამკვიდრებისა და მისი შეტენილებელი აღმავლობისათვის ბრძოლის პათოსში გველინება:

იერიშის მიტანით
მთას შეება ხეობა
და ჭედს უხარის ტრანინი
მოხვეუეთა მხნეობას!

აქ არც ხევის ბერია,
აღარც ხატის ღრეობა;
დამკვრელები მღერიან
წრომის მძლეობამძლეობას.

მოდის ხალხი ახალი,
იპყრობს სადარიალოს,
იჩმის ჯოგო, დამფრთხალა
უგზო-უკვლოდ ყოილობს!

სტრევის გრგვინვა-გრიალით,
ხრეშით ცა იღრუბლება

და ზავთან ღრიალით
თერგი ბანს ეუზნებას,
(„მთათა დაქვრობა“)

ქუჩიშვილის შინაგანი ბუნების შემტევი ხასიათი უფრო ადრე ელინდებოდა იმ აღამიანებთან ბრძოლაში, რომლებიც რევოლუციის გამარჯვებით დამფრთხალნი, თავიანთ თავადიშვილობას მისტიროდნენ და პოეტსაც გესლიანი საყვედურებით აესებდნენ — ჩხვიმეს ქუჩიშვილობა რად ამჯობინეო. ქუჩიშვილისაღმწი. მშრომელი მასებისაღმწი სავფარულს ისინი პოეზიის სათუთი პანგის შერყენად უთვლიდნენ მას. რევოლუციის გამარჯვებით გახარებულმა პოეტმა მათ საყდრისი პასუხი გასცა:

და ამის შემდეგ
ვისაც კოლევი
ეთაყილება
ქუჩიშვილობა
და გაერბის
მის ნაყრობობას, —
გზა მშვიდობისა —
პანგი ჩემი
მას ეტებალება,
ვინც
ქუჩებს ეძმო,
ქუჩიშვილად
ვინც წარმოშობას...
(„საყვედური საყვედურზე“)

პირდაპირ შესაზარბებელი პოეტის ეს მაღალი მოქალაქეობრივი გრანობა, თავისი რწმუნისაღმწი და მეობისათვის ეს თვალდებულო ვრთვულება, ეკითხულობთ ამ სტრუქტურებს და ჩვენ აარც კი ვუფირობთ მათს ფორმაზე. იმდენად ძლიერია თვითთული მათგანის აზრობრივი თუ ემოციური ეღერადობა.

თავის აეტობიოგრაფიაში გიორგი ქუჩიშვილი გულდაწყვერით აღნიშნავდა:
— ცხადია, ვაცილებით მეტი და მაღალხარისხოვანი იქნებოდა ჩემი პოეზია, რომ წორმაღურ პირობებში მეშუეაეა და გერკოვანი აღზრდა-განათლება მიღისუბოდაო...

შეიძლება ამაში ნაწილობრივ მართალიც იყოს პოეტი, მაგრამ ერთი კი უნდა ითქვას: ჩვენ მაინც საგრძნობლად გვალელებს მისი პოეზია.

მინდა აქვე გაიხსენო ერთი ადგილი ქუჩიშვილის ჩანაწერებიდან:

— ხელოვნების ზოგერთი წარმომადგენელი ყველაფერის აბატიებს ხოლმე თავის თავს; თითქოს აყვალდერი მისთვის იყოს განწინალი. ნამდვილად კი თვითონ იგია სხვებისათვის განწინალი; თუ ეს არ ესმის, ის ყველდრის ღირსია...

გიორგი ქუჩიშვილმა შესანიშნავად იცოდა, რომ იგი სხვებისათვის იყო გაჩენილი და ამის ღრმა შეგნებიდან გამომდინარე აქი ღირსეულად იმსახურებდა კიდევ ხალხის საყოველთაო სიყვარულს. მისი პოეტური სიტყვის ძალა უბრუნდეს ყოელისა, სინამდვილის ცოცხალ აღქმაში მდგომარეობს. ბედისაგან განუბიჯრებულ პოეტების მსგავსად, მართალია, მაგ გამოთქმის მხატვრულ ხერხებზე ლაშქები არ უთენებია, მაგრამ დასახული მიზნისათვის მაინც აბასოდეს უღალატია. ეს იმიტომ, რომ გიორგი ქუჩიშვილი სულთა და ხორცილ პოეტე იყო და მისი შთაგონების ასანთებად უბრალო ნაპერწყალიც კმაროდა.

ქუჩიშვილის პოეზია თავისი ფესვებით ღრმად არის დაკავშირებული ხალხურ პოეზიასთან. პოეტე დაწილდობული იყო იმპროვიზატორის ძლიერი ნიჭით. აღბათ ამით აიხსნება, რომ მისი ლექსები გაიკლებით მეტ შთაბეჭდილებას ტოვებენ ზეპირად წარმოთქმის ღროს. დიდი თავმდაბლობის მიუხედავად, მან კარგად იცოდა თავისი შემოქმედების ძალა და უადრი. ასევე კარგად ერკვეოდა სხვის შემოქმედებასაც. რა, არ მისწონდა, არც იმასვე უპირდა ორიოდ სიტყვის თქმა. მასსოცს ერთი ასეთი შემთხვევა მისი ცხოვრებიდან: ახმეტიდან ჩამოსულმა ერთმა, შეახანში შესულმა, კაცმა ლექსების მთელი დატა წაუკოთხა პატიეცემულ გიორგის. სახის გამომეტყველებაზე შეგმინე, რომ არც ერთი ლექსი არ მოეწონია. ვტიკრობდი, რანაირად ვასეებდა პასუხს. ასანაგანმარტების ნაცულად, მან ხელი დაადო მხარზე ჩამოსულ სტუმარს და ტკბილად უთხრა: თქვენში ყური ხომ არ მოგეკრავს ასეთი ხალხური ლექსისათვის:

თქმო, ვერ იცო ხენა-თესვა,
ვერც თვის თიბეა ცელითა,
ცხიარს ონთა ორიადლებდე,
მიუფლებვიოდე სტვენითა...

ქუჩიშვილის მიერ ქარაგმულად ნათქვამმა ამ ხალხურმა ლექსმა სტუმარი მისახედრალს მიახედრა და ყოველგვარი წყენის გარეშე თავის გზაზე დააყენა... ეს პატარა ეპიზოდიც პოეტის კარგ თვისებებზე მეტყუელებს.

ქუჩიშვილისათვის სიტყვა და საქმე ერთი იყო. მისი ცხოვრება და შემოქმედება გაუთიშველ მოლიაზობად არის აღბეკული იყენს მეტსიერებაში... აღმიაზებთან ურთიერთობაში, ამხანაგებთან შეგობრობაშიც იგი თავის პოეზიისათვის ნათელ შთაბეჭდილებას ტოვებდა ყოველთვის...

მოჩვენებით მეგობრობა უცხო იყო მისთვის. პოეტე სიყვარულშიც და სიძულელიშიც ერთნაირ პირდაპირობას იჩენდა, რაც ყოველთვის მისაბამ მგავლითად უნდა დარჩეს ჩვე-

თვის... მხოლოდ გიორგი ქუჩიშვილისთანა კრისტალური ბუნების მქონე პოეტს შეეძლო ეთქვა ასეთი გამკვირვალე, სიციხილი საყუდე და სპეტაკი სტრიქონები:

ვინც ეწვევა საქართველოს
საოცნუბო სერებს,
სიმღერაც რომ არ იცოდეს,
მაინც დაიმღერებს!

ვინც მისწვდება ჩემი მთების
მწვერვალებს და ღრუბლებს, —
ისიც მგოსნად გადიქევა, —
მზესთან ისაუბრებს! („ჩემი მხარე“).

გიორგი ქუჩიშვილის პოეზიის სილამაზე პოეტური ფრანის პირდაპირულ თქმაში მდგომარეობს. მისთვის უცხოა ევრეთქმადებული ქვეტექსტებიც, რომელთა უმეტესობა სწიზად გამოცანებად გველინება ამა თუ იმ პოეტის შემოქმედებაში. ქუჩიშვილის ლექსებს არ ახასიათებთ ერთბაში მიმზიდველობა ისინი თანდათანობით იპყრობენ მკითხველის ყურადღებას.

ზღვის ნაპირზე, კრალა ჰეალებში ჩაძირულ კენჭებს თავიანთი ფეროვანებით სწიზად გოცებაში მოქყათ ადამიანი, მაგრამ, როგორც კი ხელით შეეხებით და მადლა ამოიღებთ რომელიმე მათგანს, მაშინვე იყარგება ფერების პირვადელი მიმზიდველობა. ასეთი მოჩვენებითი სილამაზის არსებობა არც პოეზიაშია უცხო მოეუნა. გიორგი ქუჩიშვილის შემოქმედება ამისაგანაც დაზღვეულია. იგი ვანგებ გაერბის საითებრო მკვეტებივით გამოყვანილ კოწილა ლექსებს. ლექსში „ეტიკობრტრეტი“ პოეტე თავის შესახებ ამბობს:

უყვარს მოლხენა და ღვინის სმაში
ელირე აზარფემს არ დააქვსებს, —
ჩაძირილია ღრმა გულისთქმაში,
თითქოს ღრუბლებში ელვას აყვებსებს,
შეზარხოშდება ღა მხოლოდ მაშინ
წამოიქრება, დასქევეს ლექსებს...

ფერწერის ისტატების სასაყვედროდ უნდა ითქვას, რომ დღემდე სათანადო ყურადღება არ მიუქცევიათ ამ სტრიქონებისათვის... ქუჩიშვილის ეს აგზნებელი სახე ღირსია ტილოზე ღირსეული გადატანისა...

ჩვენს ცხოვრებაში თითქმის არ მომხდარა ასეთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომელსაც გიორგი ქუჩიშვილი არ გამოსმაჯობებოდეს თავისი ლექსებით... მას დიდი ამაკი მოუძღვის ქართული საბავშვო პოეზიის აღმავლობის საქმეშიც. ვის არ ახსოვს თენდაც ჭერ კიდევ 1920 წელში დაწერილი ლექსი „პატარა მღვსაე“... თავისი უბადლო მუსიკალობის გამო

დღესაც სხარტლით იმეორებენ ჩვენი პატარბები:

ვზოგბში, ქუჩებში
ზიდის-ზოდის ალექსი
და გასძახის: ვისა ვაქვთ
დანები გასალესი...

ჩვენი ბავშვების უსაყვარლესი ნაწარმოებებია ქუჩისშვილის „ქოჩორა ვარია“, „სიმღერა“, „ბიჭიკოს წერილი“, „აქუჩი აქუჩი“ და მრავალი სხვა... განსაკუთრებით ცალკე აღსანიშნავია პიონერთა შეჯიბრებაზე მის მიერ ექსპონირებულ წარმოთქმული ლექსი წითელ ყვლისაბავშვებსაბატო პიონერად არჩეული პოეტი ბავშვებს მიმართავს:

როგორც წითელარშვილი,
ღროშიად გავშილ თქვენს ყვლისაბავშვებს,
და შაშინით ვეყვებები
ჩვენი ქვეყნის გადამოლაბეღესი...

ფართო მასებზე შორის პოეტს მგზნებარე ტრიაბუნეს მეტად საბატო საბელიც ქეონდა მომთგებული. როგორც ადრე ვთქვით, მისთვის სიტყვა და საქმე ერთი იყო:

მინდა ვიყო დარაბად
ჩვენი ქვეყნის შთაბეღლის
და გულმკერდით დავიყუა
მიწის აბილა მტკიბელი —

სოჭეა პოეტმა და საბამულო ომის მრისბანე დღეებში თავის მებრძოლ ლექსებს თან გაბჟეა კიდევ ბრძოლის ველზე.

თორმეტი წლის წინათ, როდესაც რუსთაბეღლის საბელიობის თეატრში ქართბელი ბალბი ზეიმით აღნიშნავდა გიორგი ქუჩისშვილის დაბადების 60 წლის თავს, მძიმე ავადმყოფობის გამო ჩვენი საბელიობანი იბუბილარი სარბეცელზე იყო მიბაკბული და ტრისბუნაზე გამოსულ მწერალთა მისასალმებელ სიტყვებს რადიოთი ისმენდა საყუთარ ქერკვეში.

იღვისო უბნთა ვაბთ სბივისობით
გიორბობისთვის კარზე მოდგომა...
გამოიბედე ვარით, მგოსანო,
ეს სისბარია თუ შემოდგომა?

გალაბტიონ ტაბიძის ამ სტრიქონებმა შეიბღლება კიდევ გამობებდეს ვარეთ ადამიანი, რობელმაც 1905 წლის რბეოლუციის ბარბკადებზე მიილო ცხოვრების პირბელი ნათლობა.

სარბეცელზე მიბაკბული პოეტის საბუბილეო სალამო იყო ერთბეგარი რთბელი ომისშემდგომი ქართოლი პოეზიისა. ალბათ ამ ვარბეოებამ მისცა უღლება გიორგი ქუჩისშვილს, თავისი მადლობა ასე გამოთქბვა ქართბელი მწერლების მისამართით გამოვზავნილ ბარათში:

— ლოგინად მყოფი, სულით მანდ ვარ, თქვენთან ვტრიალებ და ვიბეჭებ მბოლოდ ორ სიტყვას: ბვირფასო, გმადლობთ!

მთელი ჩემი შემოქმედება ქაბეკობიდან დღემდე საშობლოს სუნთბვასთან, ჩემი ხალხის გულისცემასთან არის შევრთბული, და ამ მანბილზე ვრთი პატარა აბური მანიც თუ მიბიტანია ადამიანის სულის შემბწნულ უმშვენიერეს შენობის ასაბეზად, მე ჩემს თავს ბედნიერად ჩაბთვლი და ვიტყვი: უბრბლოდ არ მიცხოვრბია-მბთქო... ბედნიერი ვარ, რომ მოვესწარი ამ ჩემთვის დაუბიწიარ ღღეს სულიერი მღღღვარბება სისხრბელის ცრბმლებს მგერის და სიტყვებს მართბებს.

ასე მიილო მონაწილეობა თავის საბუბილეო სალამზე პოეტმა გიორგი ქუჩისშვილმა, რაც მუდამ სეღლიან მოგონებად დარჩება ჩვენს მეხსიერებაში...

გვაგონდება გიორგი ქუჩისშვილის ერთი საბიტრერესო ეტბუდი, საბუღობრ „ბებნა ყმაწვილობისა“:

— ბალღებო, აბეთ ხომ არ გამობელია იმ გასასბარესი? — ებიბებოდა წელში მოხრბილი მოხულს მოთამაშე ბალღებს.

— არა, არა, ბაბუ! — დაბეჭებულად უბასულბეს ბავშვებმა. მოხულმა აბლა მბორე ბგულს მბმართა:

— ბალღებო, ბალღებო! ვური დამბიდეთ, აბრბეც დედამბქვენს დაბზრბდებით თქვენ ხომ არ გინახათ იგი, თქვენში ხომ არ თამაშობს?

— ვინა, ბაბუ?

— თქვენი ტოლია, გენაცვალეთ, თქვენი ტოლი, თქვენსაბეთ მბიარბული და მონაბარბე.

— ვის ებებ, ბაბუ, ვის ებებ? შეილიშვილი ხომ არ დაბკარბვით?

— არა, მალბაბებო? არა!

— მამ ვისა?

— ჩემს სიყმაწვილეს, კუღრბკებო, ჩემს სიყმაწვილეს ვებებ...

— ბა, ბა-ბა-ბა! — გულიანად გაბიკისიკეს შებკვუღულმა ბავშვებმა და უღარბდელი ყვირბ-ბიბილით გაბმბუნენ სათამაშოდ.

ნებბე, როცა ჩვენი საყვარბელი პოეტი ამ პატარა ეტბუდს წერდა, თავისი მწარე სიყმაწვილბე თუ გაახსენდა? და თუ გაახსენდა, რას ბეჭებობდა იმ ხმაწერბილა სალამბრზე, დეკანოზმა რომ ნამსბერბეებად უბკია კვირბცხოველის ეკლესიაში?

რა კარბი იბენბოდა, რომ ჩვენ მბერ მოტბანილი ეტბუდის აბტორსაც ბედნიერი ბავშვობა ქეონდა, მბგარბ რა გაბწყობა, როცა ბედნიერბებს უბალღდნენ-მას...

როგორც ტოკიანი იტყოდა ხოლმე:

— ბედნიერბეა მან ლექსებს მისიკა!...

ეს კი ალბათ ყველაბერზე ულამაზესი იყო გიორგი ქუჩისშვილისათვის!

ზარაბ ჭარხალაშვილი



თანამედროვე კრიტიკული რეალიზმის ზოგიერთი საკითხის შესახებ

რა ხასიათისაა კრიტიკული რეალიზმი თანამედროვე კაპიტალისტურ ქვეყნებში? ვინ არიან მისი წარმომადგენლები? რა მიმართებაშია თანამედროვე კრიტიკული რეალიზმი მე-19 საუკუნის რეალიზმთან? — ამ კითხვებზე პასუხს მოახდელი ყოველთვის როჯი იპოვის იმ მრავალრიცხოვან წერილებსა თუ კრიტიკულ ნარკვევებში, რომლებშიც თანამედროვე საზღვარგარეთელი ლიტერატურის ცალკეული საკითხებია დამუშავებული.

მაზეზი ამისა ისაა, რომ უკანასკნელ დრომდე ლიტერატურულ პროცესს დღევანდელ კაპიტალისტურ ქვეყნებში ხშირად „ერთობი ნაკადის“ თეორიის მიხედვით განიხილავდნენ. კრიტიკული წერილების ავტორები ნაკლებად ინტერესდებოდნენ მწერალთა მრავალმხრივ და წინააღმდეგობების შემოქმედების ანალიზით, არ უჩვენებდნენ ლიტერატურულ მიმდინარეობებსა და დაჯგუფებებს იმა თუ იმ ქვეყანაში. უფრო მეტიც, ცნება — „კრიტიკული რეალიზმი“ ფაქტობრივად ხშირად ბიდანაც კი აყო ამოღებული დასავლეთის იმ თანამედროვე მწერალთა შემოქმედებას განხილვისას, რომლებიც საკმაოდ შორს არიან ჩვენი დროის დეკადენტურ-მოღერანისტული მიმდინარეობებიდან და თავიანთ ნაწარმოებებში უპირატესად კაპიტალისტური სინამდვილის რეალიზტურ სურათებს იძლევიან. ზოგიერთი კრიტიკოსი ხშირად იყენებდა სახელწოდებებს — „პროგრესული ლიტერატურა“ და „რეაქციული ლიტერატურა“. „პროგრესული“ ქვეშ ისინი აერთიანებდნენ ყველა მწერალს, რომლებიც „რეაქციულს“ არ მიეცოთენებოდნენ. მაგრამ ეს ფაქტობრივად არაფერს გვეუბნებოდა მხატვრული სიტუაციის ოსტატთა მსოფლმხედველობრივ-ესთეტიკური მრწამსისა და შემოქმედებითი მინერის შესახებ. პროგრესული ლიტერატურის წარმომადგენლებად ცხადდებოდა, მავალითად, ჯერმს ოლდრიჯი და უილიამ ფოლკნერი, ლეი აზაგონი და ფრანსუა მორიაკი, ერის მარია ტეშაკი და არნოლდ ცუპიცი; მკითხველისათვის ამით გასაგები იყო, რომ ყოველ მათგან მებრ-ნაკლებად მოწინავე ადგილი ეკავა რეაქციის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მაგრამ, ცხადია, ეს არაა საკმარისი მითი დახასიათებისათვის. სა-

ჭიროა გარკვევა იმისა, თუ რომელი შემოქმედებითი პრინციპებია წამყვანი მწერლის შემოქმედებაში: სოციალისტური რეალიზმის, კრიტიკული რეალიზმის თუ თანამედროვე მოღერანისტის რომელიმე სახესხვაობისა; ნაწევრები უნდა იქნეს მწერლის შემოქმედებაში არსებული შენივანი წინააღმდეგობა. ეს მით უფრო საჭიროა, რომ, როგორც ცნობილია, მწერლის პოლიტიკური შეხედულებანი შეიძლება რამდენიმე შეზღუდული იყოს, მაგრამ ეს იმუნდა არ იგრძნობოდა მის მხატვრულ ნაწარმოებებში, სხვაგვარად, მწერლის შემოქმედებიდან ობიექტურად შეიძლება ავტორისეული თეორიული აზრების საწინააღმდეგო დასკვნებიც გამოიშინარაგობდეს. ამის მავალი-თები ბევრი იყის ლიტერატურის ისტორიამ, ანუ დგას საკითხი დღესაც. თუ ჩვენ დავკმა-ყოფილებით იმის აღიარებით, რომ მწერალი „პროგრესულია“, ცხადია, ვერ გამოვავლენთ მის შემოქმედების შენივანი არსს და შესაბამისად, ვერ ჩავწვდებით ლიტერატურულ პროცესს ქვეშეაირტ კანონზომიერებებს.

კრიტიკულ-რეალიზტური ლიტერატურული მიმდინარეობა, რომელიც საკმაოდ ძლიერია თანამედროვე კაპიტალისტურ ქვეყნებში, იღვე-ური მრწამსითა და მხატვრული მანერით ერთ-მანეთისაგან განსხვავებულ ბევრ მწერალს აერთიანებს. თანამედროვე კრიტიკული რეალიზ-მის წარმომადგენლებად უნდა მივიჩნიოთ მხატვრული სიტუაციის ოსტატები — ჯერმს ოლდრიჯი, ვრემე გრინი (ინგლისი), უილიამ ფოლკნერი, ერსკინ კოლდუელი, ერსესტ პემინგეი, არტურ შილერი. ჯონ სტივინზი (ამერიკის მწერთებელი შტატები), როვე მარტენ დიუ გარი, ფრანსუა მორიაკი (საფრანგეთი), ეოლფანგ კოპენი, ჰინრიხ ბიოლი (დასავლეთ გერმანია) და ბევრი სხვა. კაპიტალისტური სინამდვილისადმი უარყოფითმა დამოკიდებულებამ განაპიზღვრა ამ მწერალთა შემოქმედებითი მეთოდის კრიტიკულ-რეალიზტური ხასიათი. მართალია, ისინი ვერ მადღებოიან საზოგადოებრივი განვითარების მეცნიერული კანონების გაგებაში და შესაბამისად, მოკლებულნი არიან მოშაელის ნათელ პერსპექტივაში ყოველდღიური ცხოვრების ჩვენების უნარს, მაგრამ დამაჯერებლად, მხატვრული

სინამთლით გვიხატავენ კაპიტალისტური სინამთლის უარყოფით გავლენას საზოგადოებრივ ურთიერთობაზე, ადამიანის სულიერ თვისებებზე, მორალისა და ოჯახის სფეროზე. მათ ნაწარმოებებში სინამთლის ეს უარყოფითი შემოქმედება ადამიანზე სხვადასხვა ასპექტში ვლინდება: ან უმწიფერობა და მათთან დაკავშირებული ოჯახური ტრაგედია ან ასხეული, ან ბერძენაზიულ გარემოში უბრალო ადამიანის უმწიფობაა ნაჩვენები, ან კიდევ გაბატონებულ ბერძენაზიული მორალის გავლენით ადამიანის სულიერი დაყინების პროცესია გადმოცემული.

კაპიტალისტური სინამთლისაღმად უარყოფითი დამოკიდებულებითა და მოსახლეობის ნაგრული ფენებისაღმად თანაგრძობობით კრიტიკული რეალიზმის თანამედროვე წარმომადგენლები ატარებდნენ რეალისტური პოლიტიკურის ტრადიციებს. უფრო მეტიც. ლიტერატურის სინამთელი და სოციალური ქვრივობა უფრო კრიტიკული რეალიზმის ზოგიერთ დღევანდელ ნიმუშს უფრო მეტად ახასიათებს, ვიდრე გასული საუკუნის რეალისტურ ნაწარმოებებს. მაზეც ამისა არის სოციალურ წინააღმდეგობა შემდგომი გამწვავება იმპერიალიზმის ეპოქაში, უკანასკნელ ათეულ წლებში მომხდარი მსოფლიო მნიშვნელობის ისტორიული ძვრები, რომლებმაც განასაზღვრეს იდეოლოგიურ მოვლენათა განვითარება. საზღვარგარეთელ მწერალთა იღვრ და მხატვრულ ევოლუციებზე რეალიზმისაგან, მხატვრული სიტუაციის ოსტატთა მობრუნებაზე თანამედროვეობის აქტუალური თემებისაგან — გადამწყვეტი გავლენა მოახდინეს ასეთმა ისტორიულმა ფაქტორებმა, როგორცაა მეორე მსოფლიო ომის შედეგები და სოციალიზმის გადაქცევა მსოფლიო სახტემად, პროგრესულ-დემოკრატიული მოძრაობის ზრდა ცალკეულ ქვეყნებში და კოლონიების ხალხთა ბრძოლა თავისუფლებისათვის.

ომისშემდგომ პერიოდში მომხდარი სოციალური ცვლილებანი, ცხადია, ყოველი მწერლის შემოქმედებაში თავისებურად აირკვა. თანამედროვე იდეოლოგიური ბრძოლის ვითარებაში მოწინავე მწერალთა ერთმა ნაწილმა შეძლო რევოლუციურ პროლეტარიატადე მისვლა და სოციალისტური რეალიზმის შემოქმედებითი პრინციპების გაგება (არაგონი, ლინდსეი და სხვ.), დანარჩენები კი დააღვანეს რეალიზმის ზნას, მაგრამ ვერ გათავისუფლდნენ ბერძენაზიული ჰემანიზმისა და იმპერიალისტური რეაქციული თეორიების გავლენისაგან. სწორედ ამ მწერალთა შემოქმედებისათვისაა დამახასიათებელი მძაფრი შინაგანი წინააღმდეგობა, წინააღმდეგობა ავტორისეულ პოლიტიკურ შეხედულებებსა და ნაწარმოებში ობიექტურად მიცემულ იღვრ შინაარსს შორის. თემის ხასია-

თსა და მის გადაწყვეტას შორის. ასეთი მწერლები ხშირად ერთმანეთის ხაზმინამდევრობის წარმოებებსაც კი აქვეყნებდნენ. ამიტომ კრიტიკულ-ისტორიული მიდგომის გარეშე ყოველწარმოდგენილია მათი შემოქმედებითი ნიმუშების ანალიზი, მათ უფრო მსჯელობა მათი შემოქმედების საერთო ხასიათზე.

მე-20 საუკუნის საზღვარგარეთელ მწერალთა ერთი ნაწილი, როგორც ვთქვით, ვერ ამაღლა სოციალისტურ იდეოლოგიაზე, ბოლომდე ვერ გაერკვა თანამედროვე კლასობრივ ვითარებაში და ბერძენაზიული ჰემანიზმის პოზიციებზე დარჩა. ამის შედეგად მათს ნაწარმოებებში ერთგვარად დაყინდა კიდევ მე-19 საუკუნის რეალიზმის ზოგიერთი ტრადიცია, გამოჩნდა შემოქმედებითი შეზღუდულობის ცალკეული ნიშნები.

დასავლეთის თანამედროვე რეალისტთა ნაწარმოებების თემატური ქარგა ერთობ ვიწროა. ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, თითქოს მათ ავტორებს არც კი აინტერესებთ სინამთლის ასახვა მის მრავალფეროვნებაში, ყოველდღიურ ცხოვრების სხვადასხვა სფერო. ისინი კმაყოფილებიან შედარებით კერძო, ცალკეულ საჭირობებზე საკითხებზე მსჯელობით. კარგვლ მივხვდებით დეტალებში მხატვრული დამუშავებით; თანაც ყურადღების გარეშე ტრეპენ როგორც სოციალურ გარემოს, რომელშიც მოვლენა მიმდინარეობს, ასევე ამ მოვლენის გამოწვევებზე. მათ უფრო ვერაფერს ეპოვით მათ ნაწარმოებებში იმის შესახებ, თუ რამ უნდა გამოასწოროს სოციალურა ბოროტება, როგორ ჩანს დღევანდელი მოვლენები და ფაქტები მომავლის განასერში.

ყოველივე ამის გამო ჩვენი დროის კრიტიკული რეალიზმს აკლია ბალზაისეული განზოგადების ძალა, რაც ტიპიურ მოვლენათა მალამომხატვრულ დამუშავებაზეა დამყარებული. იზღუდება რა სინამთელის რომელიმე ასპექტით ან ამ ასპექტში დასმული კერძო საკითხით — თანამედროვე რეალიზმი ვეღარ ახერხებს მოვეტის სინამთლის ფართოდ ამსახველ სურათები, მოიცავს თანამედროვე ცხოვრების უფლა მხარე.

რეალიზმის ეს შეზღუდულობა უკვე საკმაოდ ნათლად გამოჩნდა შედარებით „უფროსი თაობის“ მწერლებთან, საზღვარგარეთელი კრიტიკული რეალიზმის იმ წარმომადგენლებთან, რომლებიც შემოქმედებითს ასპარეზზე მე-20 საუკუნის დასაწყისში გამოვიდნენ. თომას მანი, მფალითაი, მთელ თავის შემოქმედებაში — დაწყებული „ბუდენბროკებიდან“ დამთავრებული „ჟანტურისტ ფელიქს კრულს თავგადასავლით“ — არსებითად ერთ საკითხს ამუშავებს, ესაა საკითხი ბელოვანის ბევის შესახებ ბერძენაზიულ საზოგადოებაში; თ. მანი ამხელს კაპიტალისტური სინამთლის ანტიეს-

თეატრულ ბუნებას, ამ სინამდვილის დამღუპველ გავლენას ბუჟანისტურ ზელოვნებაზე. ერთი თეატრული ხახი მიჰყვება არსებობად ვრცელ მარია რემარკის, ლონ ფოიხტენგერის და სხვათა შემოქმედებასაც. რემარკის ცნობილი რომანები - დასავლეთის ფრონტზე სიწყნარია, „გოეგარდეს შენი მახლობლები“ და „დრო სიცოცხლისა, დრო სიკვდილისა“ - იმპერიალისტური ომებისა და ფაშისტური ავიანტურების წინააღმდეგაა მიმართული, ხოლო ფოიხტენგერის ისტორიული რომანები („გოია“, „რუსო“ და სხვ.) თავისებური „გვირული ბიოგრაფიებია“, რომლებიც თანამედროვე ბურჟუაზიულ საზოგადოებას კვშმარტი აღამიანური თვისებების შესახებ მოუთხრობს; მწერალი წუხს აღამიანური ღირსების შელახვის გამო კაპიტალის საშეაროში, ამიტომაც, რომ იგი „ისტორიაში ეძებს ცეცხლს და არა ფერფლს“, ცეცხლს, რომელმაც უნდა გაანათოს კაცობრიობის მატანეს საბელოვანი ფერცლები. იმევე მოტივებს შერტ სოციალური ელრალიზმა აქვს ფოიხტენგერის იმ ნაწარმოებებში, რომლებშიც მხილველია ფაშიზმი, როგორც კაცობრიობისა და ცივილიზაციის მტერი („ომენაიმების ოჯახი“, „ძმები ლეტენბაკები“ და სხვ.).

მეზღედეად გარყვება იღუბრ-თემატური შეზღუდულობისა, თ. მანის, ლ. ფოიხტენგერის და ე. მ. რემარკის შემოქმედებითი ნიშნუშები ბევრად უფრო ფართო პლანის მხატვრული ტრადიციის, ეიღრე თანამედროვე რეალისტების — ჰეინეგუეის, კოლდუელის, შორიკის და სხვათა ნაწარმოებებში. ამ მწერალთა ბოლო პერიოდის ნაწარმოებებიდან ნათლად ჩანს, რომ ავტორთა კრტიციზმი მხოლოდ იმ ეიწრო სფეროში არ კარგავს ძალას, რომლითაც ისინი თავიდანეე შემოიფარგლენენ. ვარდა ამისა, რეალიზმი მათი ნაწარმოებებისა ძლიერად იგრძნობა მხოლოდ დროისა და სივრცის იმ. მკირე მოწყვეტზე, რომელსაც შოიკეს ასახული ექრძი შემთხვევა თუ ფაქტი. ზოგიერთი მწერლისათვის ამევე დროს უცხო არაა ნატურალისტური, ზოგჯერ სიმბოლისტურ-დეკადენტური მხატვრული ელემენტების ჰარბად გამოყენებაც, ეს კი უარყოფითს გავლენას ახდენს რეალისტური თემის დამუშავებასა და ვადამყვარბაზე.

სანიმუშოდ გავარჩიოთ საბუთთა მკოთხველი-სათვის კარგად ცნობილი მოთხრობები — ე. ჰეინეგუეის „მოხუცი და ზღვა“ და ე. სტიინბეკის „მარგალიტი“. ორივე მოთხრობა ჰეშმარიტად პოეტური მგზნებარებით დარწარი რეალისტური ნაწარმოებებია. მათში კარგადაა ასახული ბედისანაბარა მიტოვებული უბრალო აღამიანების ღუხუჩარი ცხოვრება კაპიტალიზმის პირობებში, მათი ბრძოლა არსებობისათვის; ფსიქოლოგიური დამაჯერებლობითაა

გახსნილი ამ ბრძოლაში ზამოყალიბებული მათი ხანაითებ. მოხუც მეთუევე „სანტიგოს ბრძოლა ზეივანებთან“ „დიდი თეხის“ შენარჩუნებისათვის („მოხუცი და ზღვა“), ანდა მეთუევე კინოსა და „დიდი მარგალიტის“ ამბავი („მარგალიტი“) აყვანილია მხატვრულ-რეალისტური განზოგადოების ისეთ სინამდემდე, რომლიდანაც მკოთხველისათვის ერთობ აღვილია მსგავლობა ხანაითების, ცალკეული სიტუაციების ტიპიურობაზე, ავტორთა დიდ შემოქმედებითს ექსპრესიაზე. მწერლები უბრალო აღამიანს მოუწოდებენ საკუთარა შრომით, საკუთარი ძალებსისაში რწმენით იბრძოლის ბედნიერებისათვის, პირაგული უფლებებისათვის. ამევე დროს, ისინი იძლევიან გაფრთხილებას, რომ კაპიტალის საშეაროში ყოველნაირად შეეცდებიან საზოგადოების რიგითს წყერს არ მისცენ თავის წამოწყვეის, წელში გამართვის საშეალებუბა. უბრალო აღამიანს ვერ უშევილია „ბედის გალიმბა“: „დიდი თეხის“ დაჰქრია ან „დიდი მარგალიტი“ პოვნა; იგი ან უნდა დაუბრისხარტეს მდიდართა საზოგადოებას ან ისევე საკუთარ ღარიბულ ცხოვრებასა და შრომაში ებიოს ბედნიერება, ცხოვრების არსი — ასეთია, მოკლეუ, მოთხრობების დეიური შინაარსი.

სტიინბეკისა და ჰეინეგუეის დასახებულ ნაწარმოებთა ანალიზის დროს არ შეიძლება არ მივეთხოთ რეალიზმის იმ ზოგიერთ შეზღუდულობაზეც, რაც თანამედროვე კრიტიკულ რეალიზმს გაანაა პირველ რიგში ეს თქმის მოთხრობათა კრიტიციზმის შესახებ. თემის ფინალი, იღვის გახსნა ჰეინეგუეისთან ნაკლებად ოპტიმისტურიცა, ხოლო სტიინბეკთან უფრო პესიმისტურიც კი. ვარდა ამისა, „დიდი მარგალიტი“ და „დიდი თეხი“, როგორც მხატვრული ალეგორიები და მათი წამყვანი მნიშვნელობა ზღამრული სიმბოლისმის შთაბეჭდილებას ქმის ზოგაერთ ეპაზოდიმ (განსაკუთრებით „მარგალიტი“). ისინი ვასტენებენ რომანტიკულ-სიმბოლისტურ ლტერატურაში ცნობილ ისეთ ალეგორიებს, როგორიცაა ნოვალისის „კოსტერი ყვავილი“, ე. თ. ბ. პოფმანის „ოქროს ქოთანი“, მეტერლინკის „ლურჯი ფრინველი“.

თანამედროვე კრიტიკული რეალიზმის უკეთ გაცნობისა და ზემოთგამოთქმულ თეორიულ დებულებათა დასაბუთების მიზნით შეეცხოთ კიდევ რამდენიმე მწერლის შემოქმედებას, კერძოდ, მათ ბოლო პერიოდის ნაწარმოებებს.

თუ რამდენად რთულია ლიტერატურული პროცესის კაპიტალის თანამედროვე ქვეყნებში, ამას ნათლად გვიჩვენებს ინგლისელ მწერლის გრეგემ გრინის შემოქმედება. მისი ერთ-ერთი უკანასკნელი რომანი „წყნარი ამერიკელი“. კერძოდ, კარგი მაგალითია იმისა, რომ კრიტიკული რეალიზმის ნიშეში თანამედროვე

ვითარებაში შეიძლება შექმნას ისეთმა მწერალ-მაყ, რომელიც სულ ცოტა ხნის წინათ დეკლარატორი ლიტერატორის ტიპური წარმომადგენელი იყო ვინც ზოგადად მიანიც იცნობს გ. გრინის რომანებს „მე შექმნა ინგლისმა“ და, განსჯეტურებით, „ბრაიტონის კლდე“ — შეიძლება გაუპირდეს კიდეც იმის დაჯერებას, რომ „წყნარი ამერიკელი“ იმავე ავტორის ეკუთვნის. „ბრაიტონის კლდეში“ მწერალი მოგვითხრობდა ბანდიტთა ბრბოს მოთავეს — პინკის თავდადასაყვალს, ავტოწერდა მის მიერ ჩადენილ მკვლელობათა მთელ წყებას და ყოველად არადაჰმანერტ ერთიერთობას როესთან, რომელიც მან ცოლად შეირთო მხოლოდ იმიტომ, რომ მოწვევ არ გამოაუღიყო მის წინააღმდეგ სამსჯელო პროცესზე. მკვლელობისა და ამორალიზმის აპოლოგიაა „მე შექმნა ინგლისმა“. ამ უბრაღღების ცენტრშია ავანტურისტი ენტონი ფარენტი. მისი მაქინათები წველი მაგნიტის კროვის საბჭო და საწარმოებში. მარათია. ბოლოს იღებება როგორც ბინკი, ასევე ფარენტი. მაგრამ ეს ოღნაედაც ვერ ამსუბუქებს ამ ბნელ ატმოსფეროს, რომელიც გრინის რომანებში ხუთავს ყოველივე ნათელსა და ადამიანებს.

სულ სხვა სასიათისაა „წყნარი ამერიკელი“. ესაა პოლიტიკური ფერადობის მქონე რომანი, რომელშიც დამეშავებელია ჩვენი დროისათვის აქტუალური თემები — კოლონიალიზმში და მცირე ერების ბრძოლა დამოუკიდებლობისათვის. ერთი შეხედვით პარადოქსალურია, მაგრამ ფაქტია, რომ ადრე ბანდიტთა ცხოვრებით დაინტერესებულნი მწერალი ახლა ვიეტნამში მიმდინარე სახალხო-გამათვისუფლებელ ბრძოლაზე წერს და კოლონიატიზმებს ამოთახებებს. ხოლო პინკისა და ფარენტის სახეთა შექმნელი — სოციალური ცხოვრებით შემწვინებელ ფერდალისტ ფელერის გვათავაზობს წამყვან პერსონაჟს. მიუხედავად იმისა, რომ რომანში ბევრი რამ ავტორის მსოფლმხედველობის ბერტეზიზულ შეზღუდულობას მოწოდებს (იშვრიალისტური თმების კრიტიკა ბაკიფიზმის პოზიციებიდან. ვიეტნამის სახალხო-გამათვისუფლებელი არმიის მოქმედებათა არასწორი შეფასება და სხვ.). — იგი მოასწავებს ახალ ეტაპს გრ. გრინის შემოქმედებითს ევოლუციაში ეს ოქმის არა მხოლოდ იმიტომ, რომ რომანში თანამედროვეობის აქტუალური ამბები აირეკლა. არამედ იმიტომაც, რომ ნაწარმოების სოციალურ ფონზე მოქმედებენ გმირები (ფელერი. პალი), რომელთა მსჯელნიც უცხო იყო ადრეული გრინისათვის. „წყნარი ამერიკელი“ პაილი იშვრიალისტური ბერტეზიზის იმ წრეებს განსახებრებს, რომლებშიც ყოველგვარი ძალისა და ხრიკების გამოყენებით იბრძვიან ეკონომიურად სუსტად განვითარებული ქვეყნების დაეპალებსათვის.

უფრო რთული მხატვრული სახეა ფელერი. იგი ეტრნალისტი და კარგად გეგმოს კაპიტალისტური ცხოვრების ყოველი დეტალი. ყოველ ეტაპს. ამ ცხოვრებამ დაქანდა იგი სულიერად, მიიყვანა ისეთ მდგომარეობაზე, რომ ახლა იძულებულია ეს „ქაისი“ მიიღოს სივრთოგორიკაა. მაგრამ მას ურჩევნია ცინიურად უყუროს დასავიგობ სინამდვილეს ან დაივიწყოს იგი, ვიდრე შეუტივდეს მას; არის მის ცხოვრებაში ისეთი მომენტებიც, როცა იგი ამბობს: „აქვარა ფიქრობს. ნაყვება რეალიზტიკური სახეა ფელერი, რომელიც რომანში ერთობ მკითხაველ გამოიყურება და სუსტად განასახიერებს ახალგაზრდა ვიეტნამელთა სულიერ თვისებებს.

ინგლის-ამერიკის ბერტეზიზმში ფერდალ-გაზეთებში მიწასთან გაასუორეს გრ. გრინის „წყნარი ამერიკელი“. ბერტეზიზიული კრიტიკის წარმომადგენლებს არ სურთ შეუტივდნენ იმ ფაქტს, რომ გრემემ გრინი — ავტორი რომანისა „ბრაიტონის კლდე“ — ახლა პოლიტიკური ამბებითა დაინტერესებულნი და კრიტიკულ რეალიზმის ტრადიციებს მაკვებამათ არ უნდათ გაიგონ, რომ სოციალური თემ-მატყისა და კრიტიკულ-რეალიზტური ტენდენციების შეჭრა გრ. გრინის შემოქმედებაში თბიუტური ფაქტორებითაა პირობადებული. რეალური ფაქტების ლოგოკამ, კაპიტალიტიზმში სინამდვილემ ნეგატიურად განაწყო მწერალი, რომელიც ადრე ავტოლად უსწორებდა თვალს დოლარის საყარისა და ულალსტიტის რეკლამას.

ამავე თვალსაზრისით საინტერესოა ცნობილი ამერიკელი დრამატურგის არტურ მილერის შემოქმედებითი განვითარება ომისშემდგომ პერიოდში. აღსანიშნავია, ექრძოდ, მისი პოლიტიკური თემა ავტორი სამართლიანად უწოდებს სოციალურ დრამას. პიესის ამერიკული გამოცემის წინასიტყვაობაში ა. მილერმა სოციალური დრამის ძირითად პირობებზე აღიარა პასუხის გაცემა კითხვებზე: „როგორ ვიცხოვრობთ?“ დრამატურგია — წერს იგი — ხელს უნდა უწყობდეს იმას, რომ „ახალი გათავისუფლებს შიმშილის შიმშისა, უმუშევრობისა და სწულებათაგან...“

პიესაში „ხედი ხიდიდან“ ა. მილერი გაბედულად აშხელს კაპიტალიზმისათვის დამახასიათებელ ისეთ სოციალურ ბირობებსა, როგორცაა მდიდარი მონოპოლების მიერ იათი მუშახელის შესყიდვა სხვა ქვეყნებში და ადამიანური შრომის უღმრბელი ექსპლოატაცია. ამავე დროს დრამატურგმა გაილაშქრა ადამიანური ღირსების დამკვირვებელი პიროვნული თავისუფლების გაყოფნა შეზღუდვის წინააღმდეგ. რაც ამერიკაში შეუღებად მოკვებაკარტის კანონის მიღებასა და ანტიამერი-

ელი მოღვაწეობის გამოყვანილი კომისიის" საქმიანობას.

„ხელი ხიდიდან“ არსებითად პირველი დრამატული ნაწარმოებია, რომელშიც მძლავრად გაისმა ა. მილერის მამხილებელი ხმა. ცნობილი პიესები — „ჩემი ვაჟები“, „მეცადინე გარდაცემული“ და სხვ. ამ მხრივ ვერ შეედრებიან მას, ხოლო უფრო ადრეული ნაწარმოებების დასახელებაც კი ზედმეტია, რადგან ა. მილერი მაშინ დეკადენტურ-მოდერნიზებული ლიტერატურის აპოლოგეტი იყო.

თანამედროვე კრიტიკული რეალიზმის დახასიათებისათვის საინტერესო მასალას იძლევიან აგრეთვე ფრანგული და ამერიკული ლიტერატურის თვალსაჩინო წარმომადგენლებს — როვე შატრენ დიუ გარსა და თელიამ ფოლენერის შემოქმედება. რ. მ. დიუ გარსის რომანი „ტიზოს ოჯახი“, აგრეთვე ავტობიოგრაფიული „მოგონებები“ და ე. ფოლენერის ბოლო რომანი „გაფი“ (1954) მოწმობენ, რომ მეორე მსოფლიო ომის ამბებს დიდი გავლენა მოუხდენდა ამ მწერლების სოციალ-პოლიტიკურ და ლიტერატურულ-მხატვრულ შეხედულებებზე. ადამიანისა და ადამიანური ხედვის ანტიკატეტიკური განხილვის, ომებისა და ჩაგვრის ფატალისტური გაგების ნაცვლად დასახელებულ ნაწარმოებთა ავტორები ცდილობენ ღრმად ჩაუფიქრდნენ ომის შედეგებს, ანალიზი გაუხდინონ უკანასკნელი პერიოდის სოციალურ მოვლენებს. ორჯერ რომანში, კერძოდ, მინიშნულია ადგილი უკავია ომისა და მშვიდობის თემებს, თანამედროვე პირობებში ადამიანის ცხოვრების აზრისა და არსის გარკვევას მიუხედავად რიგი არსებითი შეზღუდულობისა. ავტორთა დამახასიათებელია ამ ფრიალ აქტუალურა თემების რეალისტურ-პეიზაჟისტური დამუშავება.

კრიტიკულ-რეალისტურა ნაწარმოებები იქმნება დღევანდელ დასავლეთ გერმანიაშიც. როგორც მასალოდნელი იყო. ამ ნაწარმოებებში უპირატესად ანტიფაშისტური და ანტიმონოლიტარისტული ბრძოლის საკითხებია მხატვრულად გააზრებული. სანიშნოდ შეიძლება დავასახელოთ ჰაინრიხ ბიოლის რომანები — „აღრეული წლების პერი“ (1955), „სახლი უდაბაჯოდ“ (1954) და „არ ეთქვამს არც ერთი სიტყვა“ (1954). ავტორი გადაჭრით გმობს ადენაუერის მთავრობის რეაქციულ პოლიტიკას და ვაბულებად მსჯელობს თანამედროვე გერმანიის სპირიტუალური საკითხებზე. ამჟამამდე, ფაშისმის ისტორიული ფესვების ჩვენებითა და რეკონსტრუქციის კრიტიკით. საყურადღებოა ვოლფანგ კოპენის რომანები „სათბურა“ (1953) და „სიკვდილი რომში“ (1954).

დასასრულ, არ შეიძლება ცალკე არ დავასახელოთ ის მწერლები, რომლებიც უკანასკნელი შემოქმედების იდეური ძღვენიდან უკანასკნელი კრიტიკული რეალიზმის უფრო მაღალ საფეხურზე იმყოფებიან, ვიდრე გ. გრინი, ა. მილერი და სხვ. ამ პირველ რიგში უნდა მოვიხსენიოთ ინგლისელი მწერალი ჯეიმს ოლდრიჯი, რომლის რომანებს — „იბოლომაცი“, „გრევილი პორზონტების გმირები“ და „მე არ მსურს, რომ იგი მოკვდეს“, მეტი იდეური სიღრმე და რეალისტური მიზანსწრაფვა გააჩნიათ, ვიდრე ჩვენ მიერ გარბნულ ნაწარმოებებს. უფრო მეტიც. თემის გაშლისა და განსაჯერებითი, ხასიათების გამოკვეთის ზოგიერთი თავისებურებითაც ოლდრიჯი, ვეიქროზი, გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვი, სკილდება კიდევ რამდენიმე კრიტიკულ რეალიზმს. საყვარელი იქნება გვიხსენოთ მისი მკაცრეგორი („იბოლომაცი“), რიგითი ინტელექტუალი, რომელიც კაპიტალიზმის უარყოფაშივე მიდის, ან კიდევ გორდონი („გრევილი პორზონტების გმირები“), რომელიც ხანგრძლივი ძიების შემდეგ იგებს, რომ ინგლის-ამერიკის „ცივილიზაციის“ უკან კოლონიური ბორკლები იმალება დასახელებულ რომანებში ე. ოლდრიჯი, ამხელს რა ინგლის-ამერიკის უკანასკნელი პოლიტიკის აზრისა და აზრების ქვეყნების მიმართ, მკაცრეგორისა და გორდონის სახით გვიჩვენებს არა მარტო კაპიტალისტური სინამდვილის უარყოფით გავლენას რიგით ადამიანებზე, არამედ ამ ადამიანთა კლასობრივ შეგანებულობის ზრდასაც იმავე კაპიტალისტურ გარემოებაში. ოლდრიჯის გმირები შეგანებული ოპოზიციონერები არიან, აღჭურვილი ნათელი იდეალებით. მგერამ მოკლებულნი ამ იდეალებისათვის ბრძოლის უნარს.

ჯეიმს ოლდრიჯის შემდეგ აქვე შეიძლება დავასახელოთ მიტჩელ თელსონი და მიოხსენოთ მისი ცნობილი რომანები — „ცხოვრება ელვასთან“ და „ჩემი ძმა, ჩემი მტერი“.

შეიძლება დაგვესახელებინა ბევრი სხვა მწერალი და მხატვრული ნაწარმოები. ისინი დამატებით დადასტურებენ იმ ფაქტს, რომ კაპიტალისტური ქვეყნების ლიტერატურაში დღესაც ძლიერია კრიტიკულ-რეალისტური ნაყოფი.

საბჭოთა ლიტერატურათმცოდნეობის გადაუდებელი ამოცანაა შეისწავლოს საზღვარგარეთელი ლიტერატურული მიმდინარეობანი მათი ყოველმხრივი ანალიზისა და შინაგან წინააღმდეგობათა გამოვლენის გზით და დაძლიოს „ეროიანი ნაყოფის“ თეორიის ვადმონაშთები სხვა ქვეყნების ხალხთა ლიტერატურის შესწავლის დროს.

გაგანიერ მამარაიშვილი



მიხედვით თუშანიშვილის მსოფლმხედველობის საკითხისათვის

მეტყობა მეტყუანის ქართული ლიტერატურისა და საზოგადოებრივი აზრის ისტორიის საკითხებზე უკანასკნელ ხანებში გამოქვეყნდა მთელი რიგი მნიშვნელოვანი ნარკვევები და მონოგრაფიები. ამ ნარკვევებსა და მონოგრაფიებში მთბილიზებულია ახალი, დღემდე უცნობი, მასალები, მოტანილია მთელი რიგი ახალი დებულებები და მოსაზრებანი, მარტინსტრუ-ლენინური მეცნიერების შექითაა გაშუქებული და სწორად დაფასებული ჩვენი ლიტერატურისა და საზოგადოებრივი აზრის მთელი რიგი წარმომადგენელთა როლი და ადგილი ჩვენი ქვეყნის ისტორიული განვითარების პროცესში. ასეთ ნარკვევთა და მონოგრაფიათა რიცხვს ეკუთვნის პ. ინგოროსკის, გ. ჭიჭიძის, გ. ლეონიძის, მიხ. ზანდუკელის, დ. გამეზარდაშვილის, ა. ვაჩეჩილაძის, მ. ვაჭარინდაშვილის, ს. ავალიანის, ვ. ზამბახიძის, ე. კეღელის, ლ. გორგილაძის, ნ. მახარაძის, გ. ზაქარაიძის, ე. ვახანიას, ი. კუჭუბერძის, ა. ნიკოლაძის და სხვათა ნარკვევები და მონოგრაფიები. მაგრამ, როგორც ამ მეცნიერული ლიტერატურის შესწავლა გვარწმუნებს, მატერული ლიტერატურის სოციალური მოტივების გასწავლის საკითხებში, მატერული ლიტერატურის წარმომადგენელთა იდეური საფუძვლების გამოამყარების საკითხებში, მატერული ლიტერატურის იდეური შინაარსული ანალიზის დროს საქმე გვაქვს მდებარე შეხედულებათა დაკავსება; ხშირად ჩვენი ლიტერატურის და აზრის ისტორიის შესახებ გამოკვლევებსა და მონოგრაფიებში ერთი და იგივე მწერალი ანდა მოაზროვნე წარმოდგენილია სხვადასხვა კლასობრივ-იდეოლოგიურ და ლიტერატურულ ასპექტში. ავიღოთ, მაგალითად, მეტყობა მეტყუანის ისეთი გამოჩენილი ქართველი მოღვაწენი, როგორებიც არიან ნ. ნიკოლაძე, გ. წერეთელი, ს. მესხი და სხვები. განა მათი იდეოლოგიის კლასობრივი ხასიათის, მათი იდეების შესახებ ჩვენი ქვეყნის ისტორიულ განვითარებაში ჩვენი მეცნიერულ ლიტერატურაში არ არსებობს ერთმანეთის საპირისპირო შეხედულებანი? მაგალითად, ერთთა აზრით, ნ. ნიკოლაძე 60-70 წლებში რევოლუციური დემოკრატია, მეორეთა აზრით, ის საზოგადოდ ქართველი ბერძენ-

ზის იდეოლოგია. ს. მესხი, ერთთა აზრით, ქართული ბერძენული ლიბერალიზმის წარმომადგენელია, მეორეთა აზრით, ქართული რევოლუციურ დემოკრატიის მდებარეობისა და სხე.

უნდა შევნიშნოთ, რომ მეტყობა მეტყუანის მეორე ნახევარში, მიუხედავად მძიმე ცენზურული პირობებისა, ჩვენი საქმე გვაქვს ქართული ლიტერატურისა და ქართული აზრის უდიდეს ადამიანთანთან. ყველაფერი ეს გამოწვეული იყო ფეოდალიზმის კრიზისით და კაპიტალიზმის განვითარებით. ფეოდალიზმის კრიზისისა და ბატონყმობის გაუქმების პერიოდში ვითარდება ჩვენი კრიტიკული რეალიზმი, წარმოიშვის და ვითარდება ანტიბატონყმური ლიტერატურა და პუბლიცისტიკა. ამ პერიოდში ქართული ლიტერატურა და პუბლიცისტიკა, მათი მიმდინარეობანი ნათლად ავლენენ თავის დამოკიდებულებას ცარიზმთან და მის კოლონიალურ პოლიტიკასთან, ფეოდალიზმთან და მსხველ მემამულურ საყურდრებასთან. ისმება საკითხი კაპიტალიზმის არსისა და მისი ისტორიული ადგილის შესახებ. ამ პერიოდის ლიტერატურული და იდეოლოგიური ბრძოლების დამახასიათებელია მძლავრი ანტიბატონყმური, ანტიფეოდალური ლიტერატურისა და პუბლიცისტიკის განვითარება ჩვენი.

თუ მატერულ ლიტერატურაში ამ პერიოდში ბატონყმობა კრიტიკული რეალიზმი ანტიბატონყმური მოტივებით, ანტიფეოდალური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრი რამდენიმე მიმართულებად არის დაშლილი. მაგრამ მთელი რიგი შემთხვევაში ისინი ადგენენ ერთიან ფრონტს ფეოდალიზმის წინააღმდეგ. თუ ამ პერიოდის ბატონყმობის საწინააღმდეგო მატერული ლიტერატურის განვიხილოთ, შევამჩნევთ, რომ საერთო ამ ლიტერატურის ცალკეულ კორიფეთა და წარმომადგენელთა შორის ის არის, რომ ისინი უმთავრესად დგანან კრიტიკული რეალიზმის საფუძველზე და ქმნიან მატერული ლიტერატურის შედეგებსა, რომლებშიც ნახვევება ფეოდალიზმის სისუსტე, წინააღმდეგობანი და მისი დრომოკმელობა. მაგრამ ფეოდალიზმთან უარყოფით დამოკიდებულებას ანტიბატონყმური ლიტერატურისა და პუბლიცისტიკის ცალკეული წარ-

მომადგენლები როდი მიჰყავს ერთ საერთო პოლიტიკურ და ეკონომიურ პლათფორმამდე, ერთი საზოგადოებრივი იდეალის აღიარებამდე, ფეოდალურიდან ახალზე გადასვლის ერთი შეთოდის აღიარებამდე, ფეოდალიზმის საესე-ბით ლიკვიდაციის აღიარებამდე.

მიუხედავად ამისა, ჩვენს მკვლევარების ნა-წილი მზალა განახილეს მთელი ეს ანტიბა-ტონუმური, ანტიფეოდალური მხატვრული ლი-ტერატურა და პუბლიცისტიკა, როგორც რე-ვოლუციურ-დემოკრატიული ლიტერატურა და პუბლიცისტიკა.

თუ ზოგიერთმა მკვლევარმა რომელიმე ჩეე-ნი მწერლისა და პუბლიცისტის ნაწერებში შეინშნა ანტიბატონუმური მოტივები, მზალა ასეთ მწერალსა და პუბლიცისტს მიაყვაროს რევოლუციური დემოკრატიის ბარლიკი. თუ ზოგიერთმა ჩვენმა მკვლევარმა რომელიმე ჩეე-ნი მწერლისა და პუბლიცისტის ნაწერებში ამოიკითხა ცარიზმის კოლონიალური პოლიტი-კის წინააღმდეგ მიმართული სტრიქონები, ან აღმოაჩინა ფაქტი ჭართული ენის დაცვისა და მისი გახალსებების მოთხოვნა, ბატონუმობის დაგმობა, მზალა ასეთი მწერალი და პუბლი-ცისტი რევოლუციურ დემოკრატიად ან დემოკ-რატიად მიიჩთოს.

რასაკვირველია, შეედოშა იმის დაშვება, რომ მსოფლიო ისტორიაში და ჩვენში ერთე-ნული ჩაგვების წინააღმდეგ მხოლოდ დემოკ-რატიული და სოციალისტური კლასები და მათი იდეოლოგიები იბრძოდნენ, რომ ენის დე-მოკრატიზაციისათვის ბრძოლას მხოლოდ დე-მოკრატიული და რევოლუციური ელემენტები აწარმოებდნენ. განა ისეთი მწერალი ან პუბ-ლიცისტი, რომელიც ენის რეფორმისათვის იბრძოდა სამოციან წლებში, უკვევლად დემოკ-რატი ან რევოლუციური დემოკრატი იყო. ჩეე-ნი და მსოფლიოს ლიტერატურული ბრძოლე-ლების ისტორია გვეუბნება იმას, რომ ენის რეფორმებისათვის, მისი გახალსებებისათვის იბრძოდნენ არა მარტო ჩაგრული კლასის წარ-მოამადგენლები, არამედ გაბატონებული კლასე-ბის პროგრესული ელემენტებიც. ამის ცხადი და ნათელი მაგალითები ბევრია როგორც ჩეე-ნი, ისე გერმანულ ლიტერატურაშიც. ავილოთ გერმანია როგორც ცნობილია, გერმანიაში რეფორმაციისა და გლეხთა დიდი ომების ეპო-ქაში შეიქმნა მძლავრი პატრიოტული, ოპოზი-ციური ლიტერატურა. ამ ოპოზიციური ლიტე-რატურის შიტივები ანტიკათოლიკური, ანტი-ფეოდალური იყო ამ პატრიოტული, ოპოზი-ციური ლიტერატურის ცალკეული წარმომად-გენლები კარგად გრძნობდნენ, რომ გერმანიის კულტურული და ეკონომიური აღმავლე-ბა, მისი სახელმწიფოებრივი სიძლიერე, მისი დიდ მოწინავე ვრად გადაქცევა შეიძლება მხოლოდ გერმანიის ნაციონალურ-პოლიტიკური

გავრთიანების გზით, რომ გერმანიის შთავარი მტრია პოლიტიკური დეცენტრალიზმის, ფეო-დალური პარტიკულარიზმის, უკვევლად ოპოზიციური ლიტერატურის ცუბა იყო, გადა-ეყვანა გერმანული მწერლობა ლათინური ენი-დან გერმანულ ხალხურ ენაზე. შავრამ არც ერთ სერიოზულ მკვლევარს ამ მოტივების გამო რეფორმაციის ეპოქის გერმანული მთე-ლი ეს ოპოზიციური, პროგრესული ლიტერა-ტურა მხოლოდ რევოლუციურ დემოკრატიულ ლიტერატურად და პუბლიცისტიკად არ წარ-მოუდგენია, რადგანაც მეტად სხვადასხვაია ამ ლიტერატურის ცალკე წარმომადგენელთა პო-ლიტიკური და ეკონომიური პროგრამა, მეტად ჭრელია ეს ლიტერატურა თავისი სოციალური და ესთეტიკური შეხედულებებით, მიუხედავად იმისა, რომ ეს ლიტერატურა ანტიფეოდალე-რი და, ამავე დროს, უმანისტური. ავილოთ რუსეთში ტურგენევი, რომლის მხატვრული შემოქმედება და პუბლიცისტიკა უღაოდ ანტი-ფეოდალურია და გამთბარი აღაშინისაღმე ჭეშმარიტი სიფარულით.

ცნობილია, რომ ტურგენევის „Записки охо-тника“ წარმადგენს ბატონუმობის საწინააღ-მდეგო ლიტერატურის შედგენითაგანს, რომელ-შიც ასე დაგმობილია და გაამართლებული ბა-ტონუმობა, მემამულეები და დიდი თანაგრძ-ნობით და დადებითად დახატულია გლეხთა ტიპები. ტურგენევი, როგორც ამბობდნენ მისი თანამედროვენი, არტილერიის ცეცხლი გაუბნსა ფეოდალურ ყოფას თავის „Записки охотника“-ში.

მიუხედავად ამისა, მხატვრული სიტყვის ეს დიდი ოსტატი არაეის არ გამოუცხადებია რე-ვოლუციურ-დემოკრატიად. — ტურგენევი არ იყო რევოლუციონერი, ძველის სიძულვილი და უარყოფი მსა მისიოფის არ მიუყვანია ძვე-ლის რევოლუციური მხატვრევის თვარიადე, დემოკრატიული პოლიტიკურ-ეკონომიური პრო-გრამის დაცვამდე.

სწორედ რევოლუციური სიტუაციის წლებ-ში, 60-იან წლებში ტურგენევი გამოეთიშა ჩერნიშევსკის და დობროლბოვის. ეს ამიტომ, რომ, როგორც ლენინი შენიშნავს, „ტურგე-ნევის გული მიუწევდა ზომიერი მონარქიული და ახალურული კონსტიტუციისაკენ“, რომ „მას არ ეუბნებოდა დობროლბოვისისა და ჩერნიშევსკის გლეხური დემოკრატიზმი“ (ლენინი, თხ., ტ. 27, გვ. 326).

ყველაფერი ეს არ არის მხედველობაში მი-ღებული ზოგიერთი სპეციალისტის მიერ. კერ-ძოდ, კრიტიკულ შენიშვნებს იწვევს დ. რაში-შვილის მონოგრაფია „მთხილ თუმანიშვილი“, გამოცემული საბჭოთა მწერლის მიერ 1957 წელს.

მიხილეთ თუმანიშვილი გასული საუკუნის 60-იან წლების თვალსაჩინო საზოგადო მოღე-

წე იყო. იგი როგორც პოეტი, თეატრალური კრიტიკოსი და პუბლიცისტი, ეზმურებოდა თავისი დროთაათვის დიდად და მწიფე საზოგადოებრივ საკითხებს. განსაკუთრებით აქტიური იყო მისი საზოგადოებრივი მოღვაწეობა ბატონყმობის გაუქმების პერიოდში. მიხეილ თუმანიშვილი ავტორია მრავალი მოხსენების და გამოკვლევების ფოტოალური ურთიერთობათა შესახებ საქართველოში, ავტორია ბატონყმობის გაუქმების ოფიციალური პროექტისა და მრავალი ოფიციალური რეფორმატორული დოკუმენტისა. იგი იყო ერთი მთავარი ფიგურათაგანი ა/კ ცენტრალური კომიტეტისა, რომელსაც ევალებოდა აგრარული რეფორმების პროექტების მომზადება მთავრობისათვის საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. მთავრობისათვის გამზადებული მისა მოხსენებები, პროექტები და გამოკვლევები ქვეყნის ეკონომიკური მდგომარეობის, კლასობრივ-წოდებრივ ურთიერთობათა შესახებ საქართველოსა და ამიერკავკასიაში წარმოადგენენ არა მარტო ისტორიულ, არამედ მეცნიერულ ინტერესსაც. ყინაც უნდა შეისწავლოს ვასულის საუკუნის 40-60 წლების ეპოქა, ის გვერდს ვერ აუვლის თუმანიშვილის ამ შემეცნებრივებს. და, მიუხედავად იმისა, რომ მიხეილ თუმანიშვილი მნიშვნელოვანი მოვლენაა ჩვენი ლიტერატურის და საზოგადოებრივი აზრისა, იგი, როგორც საზოგადო მოღვაწე და პოეტი, დღემდე მონოგრაფიულად შესწავლილი არ იყო.

„საბჭოთა მწერლის“ მიერ აღზახან გამოცემულ და რამიშვილის მონოგრაფია „მიხეილ თუმანიშვილი“ ცალა ამ ხარვეზის შევსებისა, თავის მონოგრაფიაში დ. რამიშვილი მიზნად ისახავს მოგვებს წარმოადგენს მიხეილ თუმანიშვილის ლიტერატურულ, პუბლიცისტურ და პრაქტიკულ მოღვაწეობაზე და განსაზღვროს ამ მოღვაწეობის კლასობრივი აზრი, სოციალური მმართველობა. თავის მონოგრაფიის პირველ თავში დ. რამიშვილი გადმოსცემს მოკლედ მიხეილ თუმანიშვილის ბიოგრაფიას, ხოლო მეორე თავში განახილავს მიხეილ თუმანიშვილს, როგორც „თბილისის ვინაზიის ყვავილის“ რედაქტორს და გამომცემელს, მესამე თავი სპეციალურად მიძღვნილი აქვს მიხ. თუმანიშვილის პოეზიას. მეოთხე და მეხუთე მიხეილ თუმანიშვილის მთარგმნელობით, კრიტიკულ-პუბლიცისტურ და საზოგადოებრივ პრაქტიკულ მოღვაწეობას, მეექვსე თავში განხილულია მიხეილ თუმანიშვილის დამოკიდებულება ცნობილ მამათა და შვილთა ბრძოლასთან.

რე უკანასკნელ შემოვიღე და ვერკე. თავებში მონოგრაფიის ავტორი ახატვეს მიხეილ თუმანიშვილის ნაწარმოებთა მხატვრული ღირებულებას და მ თუმანიშვილის ადგილის საკითხს ქართულ ლიტერატურაში. როდესაც მონოგრაფიის ავტორი მიზნად ისახავს მოიკვას

თავის გამოკვლევებში მიხეილ თუმანიშვილის მოღვაწეობის ყველა მხარე, ცხადია, მამინ მონოგრაფიის ასეთი სტრუქტურა უსაფრთხოდ გამართლებულია. მონოგრაფიის ავტორის შემოკლებულია და ც სწორად იქცევა, როდესაც ცდილობს გაარკვიოს, თუ ქართველი ხალხის რომელ სოციალურ ძალებს ემსახურებოდა თავისი მრავალმხრივი მოღვაწეობით მიხეილ თუმანიშვილი, რა კლასობრივი შინაარსისა მიხეილ თუმანიშვილის მოღვაწეობა. სწორედ ეს უნდა იყოს ფუძემდებელი პრინციპი ყველი ასეთი მონოგრაფიისათვის. მაგრამ, თუ მეთოდოლოგიურად სწორად იქცევა ავტორი, კარგვრივლად უნდა ითქვას, იგი ვერ იძლევა სწორ წარმოდგენას მიხეილ თუმანიშვილის ლიტერატურისა და პუბლიცისტკის სოციალური მოტივების, მისი მოღვაწეობის კლასობრივი შინაარსის შესახებ.

დღემდე ჩვენს მეცნიერულ ლიტერატურაში მიხეილ თუმანიშვილის ნაწილი შევლევებების თვლიდა კონსერვატორად, ნაწილი — მემამულე ლიბერალად. მონოგრაფიის ავტორი კი ფიქრობს, რომ „მიხეილ თუმანიშვილის შემოკმედეებას საერთოდ და განსაკუთრებით მის პუბლიცისტურ ფელეტონებს, წითელ ზოლივით ვასდევს დემოკრატიზმისა და პემანიშვის ტენდენციები“ გვ. 217, რომ „იგია ახალი მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებში სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსული, თერგდალეულია თაობის მუდროშეთა წინამორბედი, ნიადაგის მომზადებელი, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დამწყები, მამათა იდეოლოგიის პირველი მოწინააღმდეგე და დაუნდობლად მამხილებელი“ (გვ. 208), მის „სადავბო ფერკლებში“, რომელიც „ცისკარში“ იბეჭდებოდა, „შალაი დემოკრატიული აზრებია“ პრამაგანდირებული, (გვ. 144), რომ მის პუბლიცისტკიამ აშკარად წამს, ბატონყმობის შეუტრეგებელი მტერი და მისი მსხვერვის მუტრვალე მომხრე, რომ მისი პოლიტიკური აზროვნება რეპრეზენტაციონალიზმით ხასიათდება, რომ ის მტრია მონარქიისა, „მეფის ზელისფლებიასა და მისი ორგანოების მმადრი კრიტიკოსი“ (გვ. 155, 164). ამრიგად, დ. რამიშვილი იძლევა საფუძვლად ახალ კონცეფციას მ. თუმანიშვილზე. როგორც საზოგადო მოღვაწეზე; ის მას თვლის ქართული რევოლუციურ-დემოკრატიული მხატვრული ლიტერატურისა და პუბლიცისტკის წარმომადგენლად. ავტორი აღიარებს, რომ 60-იანი წლების მოწინავე ქართული დემოკრატიული ლიტერატურა და პუბლიცისტკია ერთი მხრივ, „რუს რევოლუციურ დემოკრატიზმ ზელისკის, ჩერნიშევსკის, დობროლუბოვის, პოსტრევის უკრდონობდა. მეორე მხრივ, ქართულ ნიადაგზე იდგა ილიას. როგორც ახალი თაობის მესვეურს. ეს ნიადაგი, მე-19 საუკუნის საქართველოში ყველა მოღვაწეზე მტრად მიხეილ თუმ-

ნიშვილია მოეზადა. ესაა მიხეილ თუმანიშვილის უმოთხრესი ღაწილი“ (გვ. 210). საკითხაია, არის თუ არა ასეთი მაღალი შეფასება მ. თუმანიშვილის მოღვაწეობისა დასაბუთებულ? უნდა ითქვას, რომ, ამგვარ განცხადებებთან ერთად, მონოგრაფიის ავტორი ცდილობს დაასაბუთოს, რომ მიხ. თუმანიშვილი 40-60 წლების ქართული დემოკრატიზმის მნიშვნელოვანი ფეფურაა და ერთი მთავარი საბუთთაგანი ავტორისა ისაა, რომ მიხ. თუმანიშვილი „პირველი მიესალმა ბატონყმური ინსტიტუტის გაუქმებას“ (გვ. 135, 193). აქ ჩვენ იმასაც ვტყუბილობთ, რომ „ბატონყმობის საკითხში ოფიციალურად პუბლიცისტაკაში მ. თუმანიშვილზე წინ არ წასულა თვით ილია ქვაკვიაძე“ (გვ. 130). ამრიგად, მთავარი საბუთი მიხ. თუმანიშვილის დემოკრატიად გამოცხადებისა ისაა, რომ მიხ. თუმანიშვილი აღფრთხილებით მიეგება მეფის რეფორმას, ბატონყმობის გაუქმების ოფიციალურ პროექტს, გამოთქვა „თავისი აღტაცება“ მის მიმართ (გვ. 119). რა შეილება ამ საბუთის წინააღმდეგ ითქვას? რასაკვირველია, იყო ხალხი, რომელიც თავის თავშეუვადებელ აღტაცებას გამოთქვამდა როგორც რეფორმის ამაზღდის დროს, ისე 1861 წლის 19 თებერვლის შემდეგაც აღექსანდრე მეორეს მიერ გატარებული რეფორმების შესახებ. მაგრამ ვინც ესაღმბოდა იმპერატორის რეფორმებს ბატონყმობის დაცივის პერიოდში, ვანა დემოკრატი იყო? არსად არც ერთი დემოკრატი მეფის რეფორმას არ მისაღმბებია და არ გამოთქვამს თავისი აღტაცება მის მიმართ. ეს არ შეიძლებოდა მომხდარიყო, მემამულერ რეფორმის დემოკრატი ვერ მიესაღმბებოდა.

როგორც ცნობილია, დემოკრატებმა როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში იმთავითვე შეინიშნეს რეფორმის მემამულერი ხასიათი, იმთავითვე დაინახეს, რომ ჩატარებული საგლეხო რეფორმა იყო ანტიდემოკრატიული, ანტი-გლეხოური თავისი შინაარსით. მათ დაინახეს, რომ მეფის სარეფორმო რეკრიატებში და მინიფისტების ერთიანად მიმართული იყო მემამულეთა კლასობრივი ინტერესების დაცივაკენ. 1861 წლის შემოდგომისათვის უკვე გერცენისა და ოგაროვისათვის, რომ არაფერი ვთქვათ ჩერნიშევსკისზე, ნათელი იყო, რომ „19 თებერვლის დებულებით“ ძველი ბატონყმობა შეიცვლიდა ახლით, რომ ბატონყმობა ფაქტურად გაუქმებული არ არის, რომ მეფის მიერ ხალხი მოტყუებულია. ჩერნიშევსკიმ კი „წერილებში უმასამართოდ“ და პროკლამაციაში „საბატონო გლეხებისადმი“ გამოაშკარავა ცარიზმისა და მისი საგლეხო რეფორმის კლასობრივი ხასიათი. საერთოდ, დემოკრატებმა გამოაშკარავეს, რომ ბატონყმობის ნამდვილი დამსხვრევა შეიძლებოდა მხოლოდ ხალხური რევოლუციის საშუალებით, რომ მეფე იგივე მემამულეა, რომ

მელიც დგას მემამულეთა ინტერესებს სადრაჯობზე და, რომ რეფორმამ კიდევ დატოვა მთელი მიწები მემამულეთა ხელში, როლო გლეხობა ცარიელზე დასვა. 1861 წელსვე რუსული დემოკრატიის თვალსაჩინო წარმომადგენელი ნიკოლოზ სერნოსლოფევიჩი თავს დაესხა „19 თებერვლის დებულებას“ და უჩენია, რომ შეუძლებელია ზევიდან მეფის ხელისუფლებამ რაიმე დემოკრატიული ღონისძიება განახორციელოს და მოეწოდა, რომ მხოლოდ მეფის ხელისუფლების დამსხვრევა ხალხური რევოლუციის საშუალებით ვახსნის გზის დემოკრატიული რეფორმებისაკენო. ამრიგად, ფაქტია, რომ არც რუსეთის და არც საქართველოს დემოკრატები არ აღტაცია რეფორმის; პირიქით, იმთავითვე დემოკრატები გვეუბნებიან მეფის საგლეხო რეფორმის მტრებად. მის კრტიკოსებად და, თუ მიხ. თუმანიშვილი ესაღმბება აღტაცებით მეფის რეკრიატებს და „19 თებერვლის დებულებას“ 1862 წელს, სწორედ მაშინ, როდესაც დემოკრატების უარყოფითი დამოკიდებულება რეფორმისადმი საგლეხოთ ნათელია, ეს იმის მაჩვენებელია, რომ მიხ. თუმანიშვილს საერთო არა აქვს ამ პერიოდში დემოკრატიზმთან. თუ ის აღტაცებული რეფორმით, თუ ის ბატონყმობის პერიოდში არ გამოდიოდა მეფის რეკრიატების ფარგლის გარეთ საგლეხო რეფორმის საკითხებში, ეს სწორედ იმის მაჩვენებელია, რომ იგი იდგა არა გლეხოობის მხარეზე, არამედ გაბატონებული კლასების რეფორმატორთა რიგებში.

ყველა დემოკრატი და სოციალისტი რეფორმის მტრულად შეხვდა ამ რეფორმის მემამულერი ხასიათის გამო როგორც რუსეთში, ისე მის ფარგლებს გარეთ. აღტაცება მემამულე კონსერვატორთა და ღონებართა ხანკაში მეფობდა, და სწორედ ის ფაქტი, რომ მიხეილ თუმანიშვილი არა მტრულად, არამედ აღტაცებით შეხვდა მეფის რეკრიატებსა და მანუფესტების საგლეხო რეფორმის შესახებ, აშკარად ამგლდნებს მის სოციალისტ შეხედულებათა და მდგრეკილებათა კლასობრივ ხასიათს, ნათლად ამტკიცებს იმას, რომ მისი რეფორმისტული მიდრეკილებანი არ სცილდებოდა 19 თებერვლის მანიფესტის ფარგლებს, არ იყო დემოკრატიული. ვისაც უნდა, გერცენს ვასულ საუფეთის 60 წლების მიხ. თუმანიშვილის სოციალ-პოლიტიკური მსოფლმხედველობაში იმან უსათუოდ მეცნიერული ანალიზის ქვეშ უნდა მოაქციოს მიხ. თუმანიშვილის მოღვაწეობა საგლეხო რეფორმის მომზადებისა და გატარების პერიოდში, ამ პერიოდში შედგენილი მისი მოხატებები რეფორმის შესახებ, მის მიერ შედგენილი კანონპროექტი ბატონყმობის გაუქმების შესახებ. და აი, ამ მასალის მეცნიერული ანალიზი ჩვენ იმას გვეუბნება, რომ მ. თუმანიშვილის არავითარ დემოკრატიზმზე

ლაპარაკი არ შეიძლება. მთელი მისი უთანხმოება მაშინდელ ქართველ თავად-აზნაურობასთან იფარგლებოდა, იმით, რომ ის არ ემხრობოდა უმადელების ხიზანის მდგომარეობაში გადაყვანას და მოითხოვდა, გლეხთა განთავისუფლება უშობისაგან სიღველად დასდებოდა 19 თებერვლის მანათნობის, ის მოითხოვდა, რომ რეფორმა ჩატარებულიყო არსებითად ისე, როგორც ჩატარდა რუსეთში და როგორც ეს იწევა იმპერატორმა ალექსანდრე მეორემ. საკითხავია, ამგვარ დამოკიდებულებას ფეოდალურ ერთობერთობასთან რომელ დემოკრატიზმზე შეიძლება ლაპარაკი? მონოგრაფიის ავტორის მხედველობიდან გაუშვია ის გარემოება, რომ ფეოდალურების შემამულური კრიტიკა და ბატონყმობის შემამულური გატეხება როდესაც არის დემოკრატიზმი, რომ ბატონყმობის დემოკრატიული გატეხება ნიშნავდა არა მარტო ყმობის ინსტიტუტის ფორმალურ გატეხებას, არამედ მიწების გადასვლას პრივილეგიური კლასების ხელდან მწარმოებელი წოდების-გლეხობის ხელში, წოდებობის ლიკვიდაციას, და საკითხავია, სად, რომელ ნაწარმოებში, რომელ მოხსენებებასა და დოკუმენტებში წამოაყენებინ. თუმანიშვილმა ასეთი სოციალ-დემოკრატიული პაროგამა ბატონყმობის გატეხების პერიოდში? მონოგრაფიის ავტორი აღფრთოვანებულია მის. თუმანიშვილის ერთერთი დოკუმენტის ამ ადგილით, სადაც მის. თუმანიშვილი გატეხული აღნიშნავს, თუ როგორი დამოკიდებულება სურს მას დამყარდეს ბატონყმობა და ყმის შორის, რომ მას მოსწონს აგრარული საკითხის გერმანული, პრუსიული გადაჭრა (გვ. 130). მაგრამ შეცნობებში უკვე არაფერ არ ჩაუთვლია პრუსიულ შემამულეთა აგრარული რეფორმები დემოკრატიულ-აგრარულ რეფორმებად. და თუ მის. თუმანიშვილი იწონებს ასეთ რეფორმებს, ის სწორედ შემამულური, ანუ წოდებობრივი ინტერესით უყურებს ბატონყმობის მოსპობას საკითხს" და არავითარი დემოკრატიული პოზიცია მას აგრარულ საკითხში არ მოგაპოვება. ფეოდალიზმის შემამულური კრიტიკა და ბატონყმობის შემამულური გატეხების თუმანიშვილისეული მომხრეობა რატომ აძლევს უფლებას, რამიშვილს, თავმუკავებელი ალტრებიტ გვესაუბროს მის. თუმანიშვილის დემოკრატიზმზე. მივაკეთებთ მის. თუმანიშვილი ქართული დემოკრატიის ხანაყ ამის უფლებას თითქოს ის გარემოება, იძლევა, რომ მის. თუმანიშვილის, დოდაშვილის სტატიის „იარაკი მეოროს მეფობა“ მის მიერ მინაწერში რესპუბლიკის მომხრედ გამოდის და რესპუბლიკის უპირატესობას აძლევს მონარქიასთან შედარებით.

ჩვენ უნდა შევინიშნოთ, რომ რესპუბლიკის მომხრეობა როდესაც ნიშნავს, რომ უფროდ დემოკრატი ბარ პოლიტიკაში, რესპუბლიკა არის

სახელმწიფო მმართველობის ისეთი ფორმა, როდესაც უმაღლესი ორგანოები (სახელმწიფო ძალა-უფლებების გარკვეულ ვადებში) მმართველია. რესპუბლიკური წყობა არ განსაზღვრავს სახელმწიფოს ტიპს. გაბატონებული პრივილეგიური კლასი აწყობს თავის პოლიტიკურ ბატონობას ამა თუ იმ უფლებრივ ფორმად, როდესაც ის იძულებულია ანგარიში გაუწიოს ისტორიულ ვითარებას, კლასობრივი ბრძოლების ვითარებას. ფეოდალურ საზოგადოებაში გაბატონებული კლასი ზოგჯერ რესპუბლიკის მომხრედ გამოდის, მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ მას დემოკრატიული ტენდენციები დაებადა. ვინც რესპუბლიკის მომხრეა და მოითხოვს, რომ რესპუბლიკის უმაღლესი ორგანოები დემოკრატიის, ხალხის ხელში იყოს თავმოყრილი, ისაა დემოკრატი პოლიტიკაში, ის ეკუთვნის დემოკრატიზმის ხანაყ, ხოლო ის, ვინც რესპუბლიკის ემხრობა, მაგრამ სახელმწიფოს უმაღლეს ორგანოებს პრივილეგიური კლასების ხელში ტოვებს, არაა დემოკრატი. და იმ, გამოსაკვევია, რომელი რესპუბლიკის მომხრედ გამოდის მის. თუმანიშვილი, — მშრომელთა დემოკრატიის თუ პრივილეგიური კლასების. თუ ეს გამოკვეთილი არ არის, მაშინ არავითარი საბუთი არა გვაქვს, ვამტკიცოთ, რომ მის. თუმანიშვილი დემოკრატი პოლიტიკაშიც. არც ერთ კვანთიმყოფელს არ მოუვა აზრად, დემოკრატიულ გამოკვადის ნოვგაბრდის ფეოდალური რესპუბლიკის ბოიარობა საბუთში მსხვილი მიწათმფლობელი ბოიარები. მართალია, მის. თუმანიშვილი რომელია რესპუბლიკის აქტებს და მის მონარქიის უპირდაპირებს, მაგრამ ეს ხომ მონათმფლობელი არისტოკრატიული რესპუბლიკა იყო, რომლის დროსაც სახელმწიფოს უმაღლეს ორგანოებში მოკალათებულნი იყვნენ რამის უმდიდრესი პატრიციები. პატრიციების ხელში იყო, გარდა სახელმწიფო ძალა-უფლებების ორგანოებისა, სასამართლო და, თუ ასეთ რესპუბლიკის ელტვის მის. თუმანიშვილი, რომელშიც მშრომელთა ბატონობასთან კი არა გვაქვს საქმე, არამედ პრივილეგიური, მზავგერი კლასების ბატონობასთან, რომელ მის დემოკრატიზმზე შეიძლება ლაპარაკი? ამრიგად, უწევა ის საბუთი, რომლებიც მოტანილია დ. რამიშვილის მიერ მიხვალ თუმანიშვილის „მალაი დემოკრატიზმის“ დასამტკიცებლად, პირიქით, გვეუბნება, რომ სწორედ ეს საბუთები ლაპარაკობენ მის, მიხვალ თუმანიშვილის, სოციალ-პოლიტიკურ შეხედულებათა არადემოკრატიულ ხასიათზე.

ყალბად აქვს გავებული, აგრეთვე, მონოგრაფიის ავტორის მის. თუმანიშვილის „სალაყურ ფურცლებს“ არსა. არავითარ რადიკალიზმზე ამ ფურცლებსა ლაპარაკი არ შეიძლება, ეისი დაწერილი არ უნდა იყოს ისინი. ფეოდალიზ-

მიდან ბურჟუაზიულ წყობაზე თანდათანობით გადასვლის მოთხოვნა, მემამულური მეურნეობის შეგუების მოთხოვნა ბურჟუაზიულ-განვიითარებასთან, რაც „სალაყბო ფურცლებსათვის“ დამატებითელია, უკეთეს შემთხვევაში არის მემამულური ლიბერალიზმი და არა რადიკალიზმი.

მონოგრაფიაში მოცემულია ყალბი გაგება ლიბერალიზმისა. ავტორი წერს, რომ ზომიერი ლიბერალიზმიც კი ძირფესვიანად განსხვავდება მემამულური იდეოლოგიისაგან. ასეთი შეხედულება ანტიმეცნიერულია და წინააღმდეგობაშია ლიბერალიზმის ლენინურ გაგებასთან, ლიბერალიზმის ერთადერთ სწორ, მეცნიერულ გაგებასთან, ლიბერალიზმი ბურჟუაზიული იდეოლოგია იყო, მასში ინტერესების დაცვას პოულობდა არა მშრომელი ხალხი, არამედ გაბატონებული კლასები და ამიტომ ფეიქსიფიკაცია და პარდაპირებულია ყოველგვარ დემოკრატიულ-სოციალისტურ იდეოლოგიებთან და არა გაბატონებული კლასების სოციალ-პოლიტიკურ ინტერესებთან. მონოგრაფიის ავტორი არ ითვალისწინებს, რომ ლიბერალიზმს და დემოკრატიზმს სხვადასხვა კლასობრივი ფესვები აქვს, რომ ლიბერალიზმი არასოდეს არ იცავდა ქვეყნის განვითარების დემოკრატიულ ტენდენციას.

მონოგრაფიაში მტკიცედ აღებულია ყალბი ხაზი — მიხ. თუმანიშვილის იდეალიზაციას — ავტორი მიუყვას კერძოებამდე. ასეთ კერძოებებს წარმოადგენს მიხ. თუმანიშვილის თვითმპყრობელობის დაუქინებელ მტრად გამოყვანა და მისი წარმოდგენა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის დამწყებად და დემოკრატიის ბელადად. ავტორს ავიწყდება, რომ არც ერთ საზოგადოებრივ მოღვაწეს, რომელსაც არათუ რადიკალური პოლიტიკური პროგრამა გააჩნდა, არამედ ლიბერალურ ოპოზიციაში ედგა ცარიზმს, მაღალი საზოგადოებრივ თანამდებობისათვის არ მიუღწევია ცარიზმის პი-

რობებში. ავტორი კი აღფრთოვანებით აღნიშნავს, რომ მიხ. თუმანიშვილმა „1874 წელს მიიღწია მეფის ნაცვლის სასწავლებელის საბუკოს წევრობას და კი არ ითვალისწინებს იმას, თუ როგორი პოლიტიკური მსოფლმხედველობის კაცს შეეძლო და, ისიც არარტესს, გამხდარიყო კავკასიის უმაღლესი აღმინისტრაციის ერთ-ერთ საურდნობად. ახდენს რა მიხ. თუმანიშვილის ყოვლად გაუმართლებელ იდეალიზაციას, მონოგრაფიის ავტორი, მეორე მხრივ, ასევე უსაფუძვლოდ ჩრდილში აყენებს ჩვენი ქვეყნის პროგრესული და დემოკრატიული საზოგადოებრივი აზრისა და ლიტერატურის კორიფეებს. აქ იმასაც ვტყობილობთ, „საქართველოს მოამბე“ თურმე აშკარად ვერ გამოდიოდა სატონყმობის წინააღმდეგ.

უადგილობის გამო ჩვენ ვერ შეგუებით ყველა იმ არასწორ მოსაზრებას და წინააღმდეგობას, რომლებშითაც ხასიათდება ეს მონოგრაფია.

აღსანიშნავია, აგრეთვე დაბალი თეორიული დონე შრომისა. განსაკუთრებით არადაამაკმაყოფილებლადაა განხილული მიხედვით თუმანიშვილის კონფერენცია საზოგადოებრივი განვითარების შესახებ, პრიმიტიულიადაა ნაჩვენები მიხედვით თუმანიშვილი როგორც თეატრალური კრიტიკოსი.

ეს ჩვენი შენიშვნები სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ჩვენ მიხედვით თუმანიშვილი არ მიგვაჩინა თავისი დროის პროგრესულ მოღვაწედ, რომ მისი მხატვრული ნაწარმოებნი და პუბლიცისტული ნაშრომები მოკლებული იყოს პროგრესულ სოციალურ მოტივებსა და იდეებს. მ. თუმანიშვილი გრძნობდა, რომ შეუძლებელია ქველ საწარმოთ ურთიერთობათა ხელუხლებლად დატოვება, მის ნაწერებში არის პატრიოტული ნაკადი. მაგრამ ყოველი პროგრესული და პატრიოტული ლიტერატურული და პუბლიცისტური ფაქტი დემოკრატიული ან რევოლუციური დემოკრატიული ხასიათის მხატვრული რელია.



ნიკო ნიკოლაძე და თბილისის საქალაქო თვითმმართველობა

ნ. ნიკოლაძეს ჯერადი საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიაში ფრიად მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლისათვის მიძღვნილია რამდენიმე მონოგრაფია (ს. ხუნდაძის, გ. ზაქარიაძის) და სტატია, მაგრამ მათში არ არის სათანადოდ გაშუქებული ნ. ნიკოლაძის შეხედულება თვითმმართველობაზე და მისი პრაქტიკული საქმიანობა თბილისის საქალაქო თვითმმართველობაში. ჩვენ გვინდა რამდენადმე შევეცხოთ არსებული ლიტერატურის ეს ხარვეზი, ფართო მკითხველი საზოგადოების წინაშე შეტი სისრულეთ წარმოვიჩინოთ ნ. ნიკოლაძე როგორც მენიციპალური მოღვაწე.

XIX ს-ის 60-იანი წლებისათვის კაპიტალიზმში განვითარების საქმად მაღალ დონეს აღწევს ეკონომიურად მომწვავებელი ბურჟუაზია, როგორც რუსეთის ცენტრალურ გუბერნიებში, ისე პერიფერიებში პოლიტიკურ უფლებებსაც მოითხოვდა. ცარიზმი იძულებული გახდა დამოთხაზე წასულიყო და ბურჟუაზიისათვის თავისი მოქმედების მთავარ სარბიელზე — ქალაქებში მიეწეებინა თვითმმართველობის უფლება. 1870 წლის საქალაქო დებულება, რომელიც თბილისში 1874 წლის ბოლოს გატარდა, ბურჟუაზიული ხასიათისა იყო. იგი აუქმებდა ქალაქის საზოგადოების წოდებრივ დაყოფას და საარჩევნო თანრიგებს საფუძვლად ედებდა არა მოქალაქეთა სოციალურ წარმოშობას, არამედ ეკონომიურ მდგომარეობას. თბილისის თვითმმართველობის მთავარ ფუნქციას შეადგენდა ხელისშეწყობა ბურჟუაზიის საეპრო-სამრეწველო საქმიანობისათვის და კომუნალური მეურნეობის ხელმძღვანელობა. უფრო შეზღუდული იყო თვითმმართველობის სარბიელი სახალხო განათლებისა და ჯანმრთელობის დაცვის სფეროში. ქალაქის თვითმმართველობაზე დამყარებული იყო აღმინისტრაციის კონტროლი, რაც ფრთხლს აკეთებდა მის ინიციატივას. მიუხედავად ამისა, თვითმმართველური წყობილების პირობებში საქალაქო თვითმმართველობა პროგრესულ მოვლენას წარმოადგენდა. ამით ერთგვარად ილაგმებოდა სახელმწიფოს ბუროკრატიული აპარატის თვითნებობა, იქნებოდა პროგრესული საზოგადოებრივი ძალების მოქმედების ასარბიელი.

საზოგადოებრივი ძალების მოქმედების ასარბიელი.

მოსახლეობის ეკონომიური კატეგორიების შესაბამისად თბილისში ჩამოყალიბდა სამი თანრიგი, სამი საარჩევნო კრება. პირველ თანრიგში შედიოდნენ მსხვილი მესაქეოთრენი (სახლმფლობელები და ეპარ-მრეწველები), მეორეში — საშუალო შეძლების მოქალაქენი, მესამეში — წერილი მესაქეოთრენი. არჩევნებში მონაწილეობდა ქალაქის მოსახლეობის 3-4% მხოლოდ. შშრომული მოსახლეობა მოკლებული იყო საარჩევნო უფლებას და ამდენად ქალაქის თვითმმართველობაში მონაწილეობის შესაძლებლობასაც. დებულების შესაბამისად თბილისში ყალიბდებოდა 72 ხმოსნისაგან შემდგარი საქალაქო სათათბირო და სათათბიროს წინაშე პასუხისმგებელი და ინვარიშვალდებულებული გამგეობა, რომელსაც ეკისრებოდა აღმსარებლები ფუნქციები, ქალაქისთვის და გამგეობის წევრებს (3 კაცი) ირჩევდნენ სათათბიროს ხმოსნები.

1875 წელს ქალაქისათვის არჩეულ იქნა დ. უფიანი, გამგეობის წევრებად — შ. დოლუხანოვი, ა. მატინოვი და პ. აღზახოვი. ქალაქის მდიანად 1876 წლის დეკემბერში მოწვეულ იქნა პ. იზმაილოვი. 1875 — 1878 წლები თბილისის საქალაქო თვითმმართველობის ისტორიაში იყო გარდამავალი პერიოდი. ამ დროს ხდებოდა საქალაქო მმართველობის ძველი ფორმების გაუქმება და ახლის შემოღება. ხდებოდა თბილისის თვითმმართველობის თვითორგანიზაცია. ამ პერიოდში, ვ. თუმანიშვილის ვაჟმთავრობით, თბილისის საქალაქო სათათბიროში ჩამოყალიბდა ორი მიმართულება. პირველ მიმართულებას, რომელსაც ვ. თუმანიშვილი ახიურს უწოდებს, ტონს აქლედნენ ძველი ყალიბის ეპარები, ზოლო მეორე, ევროპული მიმართულებას — ახლგამარდა მოხელეები, მრეწველები, ექიმები, ინჟინრები და სხვ. ძველი ყალიბის ეპარები ებღუტებოდნენ ძველს, მათ ამინებდათ სახალის შეტანა ქალაქის მმართველობის ფორმებსა და კომუნალური მეურნეობის ხელმძღვანელობის მეთოდებში. ევროპული მიმართულების ხმოსნები კი მოითხოვდნენ მნიშვნელოვანი ღონისძიებების ჩატარე-

ბას ქალაქის კეთილმოწყობის ამაღლებისათვის. 1875—1878 წლებში ამ ორ მიმართულებას შორის ერთგვარი წინასწარობა არსებობდა.

თბილისის პრესა დიდ ადგილს უთმობდა საქალაქო თვითმმართველობის საქმიანობის განხილვას. (წიგნიანვე პირები მოითხოვდნენ სათათბიროს გადახალისებას, მის შემადგენლობაში პროგრესული და დემოკრატიული პირების შეყვანას. მათ იმედი ჰქონდათ, რომ საარჩევნო აგტაციითა და ახალი არჩევნებით შეცვლდნენ სათათბიროს ბურჟუაზიული წევრები, ვაიყვანდნენ იქ ღარიბთა ინტერესების გამომხატველ ხმონებს.)

1878 წლის არჩევნებმა არ გამართლა პროგრესული ინტელიგენციის მოლოდინი. სათათბიროს შემადგენლობაში არსებითი ცვლილება არ მოხდარა. მაგრამ მესამე თანრიგის ამომრჩევლებმა სათათბიროში ვაიყვანეს რამდენიმე პროგრესულად მოაზროვნე ინტელიგენტიც. მათ შორის თბილისის მოწინავე საზოგადოება დიდი სიხარულით შეხვდა სათათბიროს შემადგენლობაში თბილისის ცნობილი გაზეთების „ოპზორის“, „დროების“ და „ტიფლისი კესტნივის“ ს რედაქტორთა ნ. ნიკოლაძის, ს. მესხის და კ. ბებუთოვის არჩევას (დროება, 1878 წ. № 262). სათათბიროში ჩამოყალიბდა მემარცხენე ფრთა, რომლის წარმომადგენლებმა ბევრი მნიშვნელოვანი საკითხი აღმარეს და გააფართოვეს საზოგადოებრივ საქმეთა მსმტაბი.

პროგრესული ინტელიგენცია მეტს მოითხოვდა ქალაქის თვითმმართველობისაგან, რეაქციონერებმა კი ღვარძლიანად მიუთითებდნენ თვითმმართველობის მუშაობის სუსტ მხარეებზე და იყენებდნენ მას თვითმმართველობის იდეის საბელის გატეხისათვის. ისინი მარჯვნიდან აკრიტიკებდნენ თბილისის საზოგადოებრივ მმართველობას, აცხადებდნენ, რომ ქალაქის მეურნეობის მოწესრიგების საქმეში მეტო და უკუთესი როლის შესრულება შეუძლია მთავრობის ადმინისტრაციას, ვიდრე თვითმმართველობას.

(ქალაქის თვითმმართველობა რეაქციონერთა თვალსაზრისიდან დაიკა ნ. ნიკოლაძემ. „ტური-დინესკოე ობოზრენიეს“ პუბლიცისტებთან კამათის დროს ნ. ნიკოლაძე პირველ რიგში თვითმმართველობის სუსტ მხარეებზე მიუთითებდა, მაგრამ ამის მიხეზად აცხადებდა შეფის მთავრობას და არსებულ კანონმდებლობას. ზოგს ჰკონია — აღნიშნავდა ნ. ნიკოლაძე, — რომ თვითმმართველობა თვითმმართველობისათვისაა დამყვებელი. სინამდვილეში იგი მოწყობილია უმთავრესად წმინდა ადმინისტრაციული მიზნით და მას იომენენ, როგორც მთავრობის ადმინისტრაციული აპარატის დამატებას და დამხმარე ორგანოს. ბევრმა არ იცის, რომ

ქალაქის შემოსავლის დიდი ნაწილი ეტყილებლად უნდა დიხზარჯოს ჯარის, პოლიციის, საბურობილისა და სხვა საჭიროებებისათვის. საილესტრაციად ნ. ნიკოლაძე მიმართავს კონკრეტულ ფაქტებს: 1875 წელს ქალაქის პოლიციის შენახვისათვის დიხზარჯა 50.000 მან. (ბიუჯეტის 17%), ჯარებისათვის ბინების დისაჭირაებლად — 90.843 მან. (31.08%), სხვადასხვა სახაზინო დაწესებულებებზე — 8.297 მან. (2,83%), საკუბერნიო საბურობილაზე — 4.365 მანეთი. ამისთან ერთად უნდა აღინიშნოს, რომ შენახვა თვითმმართველობის აპარატისა, რომელიც მოწყობილია ზემოხსენებული თანხის აკრფვა — განაწილებისათვის, დაუჯდა ქალაქისათვის შემოსავლის 15,76%. ამგვარად, მთავრობის ადმინისტრაციისა და თვითმმართველობის აპარატის შენახვაზე დიხზარჯა ქალაქის შემოსავლის 72,19%, ქალაქის კეთილმოწყობის, სანიტარული პირობების დაცვის, განათლებისა და სხვა საჭიროებათა დაკმაყოფილებისათვის დარჩა მხოლოდ შემოსავლის 27,81%.

საქალაქო დებულებაში — განაგრძობს ნ. ნიკოლაძე — პირდაპირაა აღნიშნული თვითმმართველობის აუცილებელი ვალდებულებაანი (პოლიციის საბურობილის, ჯარის ბინებისათვის საჭირო თანხა და სხვ.), ქალაქის კეთილმოწყობისათვის გადადებული თანხა კი გამოცხადებულია არა აუცილებელი ხარჯებად. სათათბირო და გამკვობა ცდილობენ შეამცირონ ეს აუცილებელი ხარჯები, მაგრამ ამ მხრე არსებითი ცვლილება ჯერ არ ჩანს. 1881 წლის ბიუჯეტით აუცილებელი ხარჯები შეადგენს საგასავლო ბიუჯეტის 68,30%.

გათემ პერთელ განაცხადა — ციერები არ მართავენ მსოფლიოს, მაგრამ გვიჩვენებენ, კარგად თუ ცუდად მართავენ მას. ამ თვალსაზრისით ზემოაღნიშნული ციერები ცხადყოფს, რომ ჩვენი თვითმმართველობის ბიუჯეტისა და მოღვაწეთა შრომის ორი მესამედი მიღის არა ქალაქის კეთილმოწყობაზე, არამედ იხარჯება ადმინისტრაციის საჭიროებისათვის.

მიუთითებდა რა საქალაქო თვითმმართველობის ნაკლავანებათა ობიექტურ მიზეზებზე, ნ. ნიკოლაძე იყავდა თვითმმართველობის იდეას. მემარჯვენე კრიტიკოსთა საუკრადლებოდ იგი წერდა: ზოგიერთი პირი თავს ესხმის თვითმმართველობის პრინციპს, ცდილობენ მოხდინონ ამ პრინციპის დისკრეტრიაცია. შევფიქრობ, რომ მთელი ჩვენი მოშავალი მღვობარეობს ამ პრინციპის განვითარებასა და სრულყოფაში და როცა მას მოსახლეობის თვალში უსამართლოდ სვრინა, ჩემს პირდაპირ მოვალეობად მიმანია თვითმმართველობის პრინციპის დაცვა. მე არ ვეკუთენი ამ პირთა რიცხვს — განაგრძობს ნ. ნიკოლაძე — რომელიც ფიქრობდნენ, რომ საქალაქო და საერობო

თვითმმართველობის გატარებით დამყარდებოდა ჩვენთან საქათ სამოთხე და მოშუშებული იქნებოდა ყველა საზოგადოებრივი წყალი.

ჩვენთან ძალიან დიდ იმედს ამყარებდნენ თვითმმართველობაზე. რაკი ეს იმედს არ ვამარბოდა ბევრი უსაფუძვლო ველატეხილობაში ჩაყარდა, ზოგი კი აღაპარკდა ძველისაყენ დაბრუნების, აღმინისტრაციის ჩარევის საქარობასა და აუცილებლობაზე

ამგვარად, ნ. ნიკოლაძე კარგად ამჩნევდა საქალაქო თვითმმართველობის ნაკლოვანებებს, მაგრამ ნაკლოვანებებისათვის თვითმმართველობის უარყოფა და პოლიციური მმართველობისაკენ დაბრუნება, რასაც რეაქციონერები მოითხოვდნენ, დიდ ბოროტებად, პროგრესის დაღატად მიანიხი. ნ. ნიკოლაძის მთელი მუნიციპალური მოღვაწეობა იქითკენ იყო მიმართული, რომ ხელი შეეწყო „თვითმმართველობის პრინციპის განვითარებისათვის“, საერთოდ, თბილისის საქალაქო თვითმმართველობის მუშაობის გაუმჯობესებისათვის, კერძოდ, რადგან „ასრულყოფილი თვითმმართველობა“ მიანიხიდა უწყობის მომავლის საწინდარად.

ყოველ კონკრეტულ ვითარებაში ნ. ნიკოლაძე ზემოთ დასახელებული მიზანდასახელების შესაბამისად მოქმედებდა. სათათბიროს სხდომებზე იგი ამჟამად გამოთქვამდა უპაუოფილების, მკაცრად აკრიტიკებდა კავკასიის აღმინისტრაციას, რომელიც გადამტეხებული კონტროლით და დიდი ფულადი ვალდებულებების დაკისრებით აფერხებდა თბილისის საქალაქო თვითმმართველობის საქმიანობას. ამ კრიტიკული გამოსვლებისათვის ნ. ნიკოლაძეს რამდენიმე ხნით სტავროპოლში გადასახლება მიესაჯა. კ. ბებუთოვმა ქალაქის სათათბიროში წინადადება შეიტანა აღუქრათ შემთხვევითი მფებისაყევის წინაშე, რათა მას ეპატიებინა ნ. ნიკოლაძისათვის დანაშაული. მაგრამ ამ წინადადებას მხარი დაუჭირა მხოლოდ სამმა მისთანამ. სხეებმა ვერ გაბედეს მფებისაყევის შეწყობება (დროება, 1880 წ. № 202).

ნ. ნიკოლაძე კარგად ხედავდა, რომ თბილისის საქალაქო სათათბიროში მსხვილი და საშუალო შეძლების ბურჟუაზია იყო გაბატონებული, რომელიც თავის კლასობრივი ინტერესების შესაბამის პოლიტიკას ატარებდა. თვითმმართველობის ორგანოებში პროგრესული ელემენტების გაძლიერება და თვითმმართველობის აშაღლება ქალაქის მოსახლეობის საერთო ინტერესების დონემდე ნ. ნიკოლაძის მთავარ მიზანს შეადგენდა. ერთ-ერთ წერტილში ნ. ნიკოლაძე აღნიშნავდა: თბილისში მტკაღ ძლიერი არიან კონსერვატორული ელემენტები. ისიც ცნობილია, რომ საქალაქო დაბუნება თითქმის ყოველგვარ უფლებას აძლევს მხოლოდ მსხვილ მესაკუთრებს და კაპიტალისტებს. ასეთ პირობებს უმეტესწილად არა აქვთ

მიღებული არავითარი აღზრდა-განათლება, სიმდიდრე დაგროვილი აქვთ საეკერო და კომერციული ობერაციებით. სათათბიროში კი მათ არაფრის გაყეობა არ შეუძლიათ. ასეთი ინტერტული ხმონები 1875—1878 წლების სათათბიროში უმრავლესობას შეადგენდნენ. 1879 წლიდან მათი რიცხვი რამდენიმე შემცირდა, მაგრამ ვაქარ-მრეწველებს ყოველთვის შეუძლიათ საქირთ შემთხვევაში უმრავლესობის შექმნა. ეს კი არახელსაყრელია ქალაქის მოსახლეობის უმრავლესობისათვის. 1879 წლიდან სათათბიროს შემადგენლობაში გასული პროგრესული ინტელიგენცია უბრველესი მიზანი იყო სათათბიროს რეაქციული უმრავლესობისათვის ფრთების შეყევა და ისეთი გამგეობის შექმნა, რომელიც განახორციელებდა სათათბიროს პროგრესული უმცირესობის მიერ შემუშავებულ პროგრამას

სათათბიროს შემარკებენე-პროგრესულმა ფრთამ ნ. ნიკოლაძის ხელმძღვანელობით რამდენიმე განახორციელა ზემოთ აღნიშნული მიზანი. თვითმმართველობის აღმასრულებელი ორგანო გამგეობა ხშირ შემთხვევაში მეზარებენე ელემენტების ეყრდნობოდა და მისი მხარდაჭერით ახორციელებდა შედარებით ფართო საზოგადოებრივ სამუშაოებს. 1879—1890 წლებში აგებულ იქნა მნაკანონისა და ვერის ხილები, აკვლიდან თბილისში გამოვანილ იქნა წყალსადენი, ამუშავდა ცხენის ტრამვაი (კონკა), ამწნა მუნიციპალური სასახლე ერვენის მოღვაწე, მოყირწყლა თბილისის ბევრი ქუჩა და სხე.

საქალაქო თვითმმართველობა თანდათან მეტროს ასრულებდა თბილისის ცხოვრებაში. მოსახლეობა მზარდობდა ინტერესით ადევნებდა თვალს მის საქმიანობას. თბილისის თვითმმართველობის წონისა და გავლენის ზრდის პარალელურად თანდათან მწყავდებოდა წინააღმდეგობა ბურჟუაზიის სხვადასხვა ფენებს შორის. ბრძოლაში აქტიურად ებებოდა თბილისის პროგრესული ინტელიგენცია, რომელიც მოსახლეობის შედარებით ფართო ფენების ინტერესებს გამოსატყავდა. ბრძოლის მიზანი ამ კონკრეტულ შემთხვევაში თბილისის საქალაქო თვითმმართველობაში გაბატონებული მდგომარეობის მოპოვება, ან შესაფერისი ადგილის დაყევა იყო.

1890 წლის წინასაარჩევნო კამპანიის დროს პარტიების ბრძოლამ ნაციონალური ელფერი მიიღო. გამგეობის პარტიამ პ. იშმალოვის პირით თავი მთელი სომეხი ერის ინტერესების დამყველად გამოაცხადა და მოუწოდა თბილისელ ცენზიან სომეხებს ხმა მიეცათ ამ პარტიის მიერ წამოყენებული კანდიდატებისათვის. შემარკებენე ოპოზიციის ლიდერებმაც შესაფერისად მოიმარჯვეს ბრძოლის ეს-მეოფი და სცადეს ქართველ ამომარჩეველთა დარაზმვა.

პირველ ორი თანრიგის ამომრჩეველებმა ძირითადად ხმა მისცეს ღვორციეო ნომრებისა და გამგეობის პარტიის მიერ წამოყენებულ კანდიდატებს. განსაკუთრებით მწვავედ ჩატარდა არჩევნები მესამე თანრიგში, რომელშიც გაერთიანებული იყო ამომრჩეველთა 9/10 თუ რომელი პარტია სარგებლობდა ამომრჩეველთა მხარეში მეტი ნდობით და ვაღუნიოთ, ეს ყველაზე უფრო ცხადად მესამე თანრიგის არჩევნების დროს უნდა გამოვლავნებულიყო. მიუხედავად იმისა, რომ გამგეობის პარტია თავის მოსამსახურეთა დახმარებით დიდ საფიტიაციო მუშაობას ეწეოდა, ხოლო ოპოზიციურ ელემენტებს ორგანიზებული აგიტაციის წარმოების საშუალება არ ჰქონდათ, მესამე თანრიგის არჩევნებში შემარცხენე ოპოზიციამ გაიმარჯვა.

1890 წლის ბოლოს არჩეული საქალაქო სათათბირო თავისი შემადგენლობით მრავალპარტიული იყო, რის გამო სხდომებზე ცხარე კამათი იმართებოდა ზოლზე. ზოგიერთ პარსკამათი საქმისათვის საზარალოდ მიანდა და ამჟობინებდა ერთპარტიულ სათათბიროს. ასეთ კრიტიკოსებს შესაფერისი პასუხი გასცა სათათბიროს შემარცხენე ფრთის ერთ-ერთმა ლიდერმა ნ. ნიკოლაძემ.

ჭალაქის თვითმმართველობაში პროგრესული და დემოკრატიული ელემენტების გაძლიერება იმდენ აძლეოდა, რომ უახლოეს მომავალში გაიშლებოდა შედარებით ფართო საზოგადოებრივი სამუშაოები, ვაუჭობესდებოდა თბილისის კომუნალური მეურნეობა და ამდენად საქალაქთა მდგომარეობაც. მაგრამ 1892 წლის ახალმა საქალაქო დებულებამ ფრთა შეაყვეცა პროგრესული ელემენტებს და ჭალაქის თვითმმართველობა თითქმის განუყოფლად ხელთ ჩაუვდო ვაქარამრეველებსა და მსხვილ მესაკუთრებს.

1892 წლის დებულების გატარების შემდეგ პრობლემა თბილისის ბურჟუაზიის სხვადასხვა ფენებს შორის საქალაქო თვითმმართველობაში გაბატონებისათვის კიდევ უფრო გამწვავდა. სომხური მსხვილი ბურჟუაზიის პარტიის ვარადა 1893 წლის წინასაარჩევნო კამპანიის დროს საპოლიტიკო ასპარეზზე გამოვიდა ახალგაზრდა სომხთა პარტია, რომელიც გამოხატავდა თბილისის სომხების საზოგადოების მოწინავე ნაწილის ინტერესებს. ახალგაზრდა სომხები წინააღმდეგი იყვნენ ნაციონალური განკერძოებულობისა და მოთხოვნდნენ თბილისის თვითმმართველობაში ყველა ეროვნების წარმომადგენელთა შეთანხმებულ მუშაობას.

სომხური მსხვილი ბურჟუაზიული პარტიის წარმომადგენლები ოპოზიციის ლიდერთა წინააღმდეგ ცილისწამებისაც კი მიმართავდნენ. მათ გააერცყლეს ხმები ნ. ნიკოლაძის შესახებ თითქმის იგი თბილისელ სომხებს ამოწყვეტის ემუქრება თუ ისინი ხმა არ მისცემენ ხმოს-

ნობის ქართულ კანდიდატებს. „მე იქამდე არ დავშვალელები — წერდა სამსუბრდ ნ. ნიკოლაძე. — რომ დავიწყო ასეთი სტრუქტურის ცილისწამების უარყოფა. მხოლოდ ადრინდევ, რომ ჩვენს მიზანს შეადგენს ჩვენი მხარის ყველა მეგობართა გაერთიანება განუჩრეველდ რწმენისა და ერთგუნების საერთო შრომაში გაეკასიოს მოსახლეობის მატერიალური, გონებრივი, ზნეობრივი აღმავლობისა და კეთილდღეობისათვის.

მტიციება იმისა, რომ „სტაროუბრაველები“ (სომხური მსხვილი ბურჟუაზიის პარტია-ა. ბ.) გამოხატავენ შიღლი სომეხი ერის ინტერესებს, არის უსუსური გამოთვანი. თვით სომეხთა დიდი ნაწილი უემაყოფილო ამ პარტიის საქმიანობით.“

პროგრესული ძალების გაერთიანება არ მოხერხდა. რუს-ქართულთა და სომეხთა ოპოზიციური ელემენტები საერთო პროგრამის საფუძველზე ვერ გაერთიანდნენ. ისინი ცალცალკე ჩაებნენ ძლიერ მოწინააღმდეგესთან ბრძოლაში. 1893 წლის 30 მაისს არჩევნები მწვავე ეთაარებაში ჩატარდა. სომეხი ცენზიონები, რომლებიც ამომრჩეველთა მნიშვნელოვან ნაწილს შეადგენენ ძირითადად ბურჟუაზიულ პარტიას გაყვნენ და გამოიხივნეს ნაციონალური განკერძოებულობა. მათ გააშავეს გამოიხინილი ქართველი საზოგადო მოღვაწეები. არჩეულმა ქართველმა ხმოსნებმა პროტესტის ნიშნად დატოვეს სათათბიროს დარბაზი. ჩამოყალიბდა ერთპარტიული სათათბირო. იქ სომხური ბურჟუაზია თითქმის განუყოფლად გაბატონდა.

1893 წლის არჩევნების დეტალურ ანალიზს ნ. ნიკოლაძემ მიუძღვნა ვრცელი წერილი — „შარშანდელი ჭალაქის არჩევნები“. რომელიც დაიბეჭდა ეთრნალ „მოამბეში“. წერილი ნ. ნიკოლაძე აკრიტიკებს არა მარტო სომხური ბურჟუაზიული პარტიის ნაციონალისტურ პოლიტიკას, არამედ მოუთითებს ოპოზიციური ელემენტების მუშაობის ნაკლებანებებზეც. იქ ნათქვამია: „სომხებს ჩვენი ზნეობრივი ვალი ადევთო“, ამ იმედით დიაც იყო, ის ალბთ იესყვებდა, რომ ჩვენს ღირში „ისპოლიტიკური ინტოსაც“ გასაქრთია ვალის ვადაბდვიენება, არა თუ ისტორიული საბუთებოთ... სამდურავი ექ უადვილოა საზოგადო და საერთო საქმეების სჯაში და საზოგადოთ პოლიტიკაში — წმინდა ბავშვობაა ამისთანა მტკნარ გრძნობაზე საქმის დამყარება... სომხობის საბუთი უფლება აქვს ისე მოიქცეს, როგორც თავისთვის უეეთესად დაინახავს“. მაგრამ სხვა საქმეა — მიუთითებს ნ. ნიკოლაძე — თუ რამდენად სსასარგებლო იყო მისთვის შარშანდელი არჩევნების დროს სომეხ ცენზიანთა მიერ დაკავებული პოზიცია. იჭვე ნ. ნიკოლაძე აბტიციებს, რომ ნაციონალური განკერძოებულო-

ბის პოლიტიკა საზარალთა საერთო საქმისათვის და ამდენად თვით სომეხთათვისაც, რადგან საერთო საზოგადოებრივი საქმის წარმატებულად დამკვიდრებული სომეხთა კეთილდღეობაც მომჭვედი კანონმდებლობა — აღნიშნავს წერილის ავტორი — ქალაქის თვითმმართველობაში უპირატესობას აძლევს მდიდარ მოქალაქეებს, მათ შორის კი უმრავლესობა სომეხებია. თვით ეს უპირატესობა ავალდება სომეხებს წინდახედულად მოქცეულიყვნენ. მათ „მოხერხებულნი“ კაცის ნაცვლად შორსგამჭვრეტელი მეთაური რომ პულოდათ, შესძლებდნენ უპირატესობის შენარჩუნებას და თანაც რუსებთან, ქართველებთან და სხვ. მიმართ კეთილგანწყობილად გაზოიხენდნენ თავს. „ამას ჭკუისა და ანგარიშის შერი და თან მადისა და სიხარბის ილაგმვის შერი რადი რამე უნდოდა. ამ პოლიტიკას უკადგებდა იმათ სომეხების ახალი თაობა და თვით ძველ თაობის განუთი „არადაგანკი“. თბილისის სომეხი საზოგადოება (ლაპარაკია ცენზიან სომეხებზეა. ბ.) მართლა გონება გახსნილი რომ ყოფილიყო იგი სომეხ ახალგაზრდათა პარტიის გაუყვებოდა. მაგრამ — განაგრძობს ნ. ნიკოლაძე — უმრავლესობა გააკეთა ვნებითა და სიხარბით დამარჯვებულ წინამძღვრებს. „შეიქნა საშინელი რასარბები ეცნებინა, დიუნება ოციოდე ქართველი ხმოსნის ანდიდარტურა და საბოლოოდ ორმოცდაათი სომეხის მთავარი სპეკული სამოცი სომეხი შევიდა.“ (მოამბე, 1894 წ. № 1, განყ. 11, გვ. 126-143). ✓

1893 წლის არჩევნებში დამარცხების მთავარ მიზეზად ნ. ნიკოლაძე თვით შემარცხენე ოპოზიციის შეცდომებს და მისი მუშაობის ნაკლებანებებს თვლიდა.

1893—1897 წლებში თბილისის თვითმმართველობა მოქმედებდა როგორც მსხვილი ბურჟუაზიის კლასობრივი ბატონობის ორგანო. ბუნებრივია, ეს იწვევდა თბილისის მოსახლეობას სხვა სოციალური ფენების უკმაყოფილებას. გაისმის 1892 წლის საქალაქო დებულების კრიტიკა, იდგენენ გეგმებს, რათა როგორმე შემოიღებინათ კანონმდებლობას და თვითმმართველობისაკენ გზა გაეწვადონ თბილისის მოსახლეობის დამად ფენებს. სწორედ ამ მიზნით ნ. ნიკოლაძემ 1893 წელს წამოაყენა თეორია სათათბიროში პროპორციულ ნაციონალურ წარმომადგენლობათა შესახებ. პროპორციულ თანამშეფარდებას საფუძვლად უნდა დაედებოდა არა ცენზიანი მოქალაქენი მხოლოდ, არამედ თბილისის მთელი მოსახლეობა. ნ. ნიკოლაძემ ეს თეორია უფრო დეტალური ფორმით კვლავ წამოაყენა 1899 წელს. მან მოითხოვა საარჩევნო სისტემის შეცვლა იმ მიმართულებით, რომ ყოველ ეროვნებას მისცემოდა უფლება თბილისის საქალაქო სათათბიროში აერჩია ზმონისათა იმდენი პროცენტი ქალაქის მოსახლეობისა, რამდენ პროცენტსაც ის შეადგენდა. ასეთი

საარჩევნო სისტემის პირობებში თავისთავად შეუსრულებოდა ბურჟუაზიის მიერ ხელყოფილად გაღვივებული ნაციონალური წინამძღვრებულად ყველა ერის წარმომადგენლებს. შესაფერისადგოლი მიეცემოდა სათათბიროში და შეიქმნებოდა თვითმმართველობის ორგანოებში შეთანხმებული მუშაობის შესაძლებლობა. ნ. ნიკოლაძე იმედოვნებდა, რომ ახალი საარჩევნო სისტემა თვითმმართველობისაკენ გზას გაუხსნიდა ინტელიგენციასაც.

ნ. ნიკოლაძის აღნიშნული თეორია ვერ თავსდებოდა მოქმედი კანონმდებლობის ჩარჩოებში და, ბუნებრივია, იგი არ იქნა მიღებული. ნ. ნიკოლაძეს არ შეეძლო არ შეეშინია, რომ საქალაქო თვითმმართველობის მუშაობის ნაკლებანებების მიზეზი საძიებელი იყო მეფის ზოგადობის კანონმდებლობაში. ჯერ კიდევ 1878 წელს მან გაილაშქრა ქონებრივი ცენზის წინამძღვრად და მოითხოვა საყოველთაო საარჩევნო უფლებების შემოღება.

ყალბიანიშვილი, რომ ნ. ნიკოლაძეს არ აკმაყოფილებდა 1870 წლის დებულების საფუძველზე მოწყობილი თვითმმართველობა. ბუნებრივია, პროგრესულ ინტელიგენციაში გაცოცხლებით მეტ გულისწყრომას იწვევდა 1892 წლის რეაქციული საქალაქო დებულება, რომელიც მნიშვნელოვნად კეცვდა თვითმმართველობის უფლებებს და მოქმედების სფეროს. ნ. ნიკოლაძემ კარგად შეამჩნია, რომ 1890-იან წლებში საქალაქო თვითმმართველობები კრიზისის განიცდიდნენ. ამ მხრივ ფრიად საყურადღებოა მისი წერა „Органические пороки городского самоуправления“, რომელშიც მითითებულია ამ კრიზისის გამოწვევი მთავარ მიზეზებზე და წამოყენებულია — ავტორის აზრით — რადიკალური ღონისძიებანი პრობლემის გადასაწყვეტად.

დადგა დრო — წერდა ნ. ნიკოლაძე აღნიშნულ წერილში, — როცა თვით თბილისის თვითმმართველობის ახლანდელი წარმომადგენლებმა აღიარეს, რომ მათ არ შეუძლიათ გამართლონ მოსახლეობის იმედი და შესარტლონ ხელმძღვანელთა მიერ ნაკისრი ვალდებულებანი, რადგან თვითმმართველობას არა აქვს სამოქმედო პროგრამა და არც მოწოდების სიმაღლეზე მდგარი ხელმძღვანელთა ჰუავს მაგრამ მათ ვერ გაუგვიათ — განაგრძობს ნ. ნიკოლაძე, — რომ ბოროტების წყარო და წარუმატებლობის მიზეზი არ შიისსნება, ვიდრე არსებობს ახლანდელი „საქალაქო დებულება“. არა მარტო შაეი მასის, არამედ ინტელიგენციისთვისაც არ შეიძლება უარყოფითად არ ასახდელიყო „საზოგადოებრივი მეურნეობის“ წარმართის მეთოდებზე.

1879 წლის 5 ნოემბერს ზმონისა ნ. ნიკოლაძემ სათათბიროში შეიტანა წინადადება აღიარებულ შემადგომლობა მთავრობის წინაშე, რათა

შას თბილისის თვითმმართველობისათვის მიეცა ნება მოეხდინა გოგირდის აბანოების გამოსუღვა და აბანოებისაკენ ვასაყვანი ფაქტო ქუჩისათვის მიწის ზოლის ექსპროპრიაცია. სათათბირომ უარყო ეს წინადადება.

1884 წელს ზემოხსენებული წინადადება ნ. ნიკოლაძემ წინასწარი პროექტის სახით წარადგინა სათათბიროში. სათათბიროს 19 ნომერის სბლომაზე მან განაცხადა: თბილისის გუნომიური მნიშვნელობის გარდისათვის საჭიროა მეტი ყურადღება მიექცეს მისი ბუნებრივი სიმდიდრეების რაციონალურ გამოყენებას. ამ შერეე კი შთაჯარა გოგირდის აბანოები. ამჟამად ეს აბანოები გაფანტულა მრავალ კერძო პირთა შორის. მათ ექსპლოატაციის გამუჯობებისა და კეთილმოწყობისათვის აუცილებელია აბანოების თავმოყრა ერთ ძლიერ ხელში. აბანოები უნდა გადაიქცეს სახელმწიფოს, ქალაქის, ან კერძო კომპანიის საკუთრებად. არჩევანი სათათბიროს ეკუთვნის. გამოსუღვა უნდა მოხდეს იმ რენტის საფუძველზე, რასაც იღებენ მფლობელები აბანოების საიჯარო ჭირის სახით, ან ამ რენტის წარმოების აქციებში კაპიტალიზაციის გზით. დამწიფებით ფინანსირ-ტექნიკურ პროექტს ნ. ნიკოლაძე არ აყენებდა. იგი წინადადებას აძლევდა სათათბიროს გამოყოფ კომისია საკითხის დეტალურად შესასწავლად.

ნ. ნიკოლაძის მიერ წამოყენებულმა გრანდიოზულმა პროექტმა დააფრთხო თბილისის სათათბიროს ხმოსნები. გამოყოფილი კომისია ფორმალურად არსებობდა. აბანოებისა და მიწის ზოლის მფლობელებმა უარი თქვეს თავიანთი საკუთრების ვასაყვებაზე. მსხვილ მესაკუთრეთა დამკველმა საქალაქო თვითმმართველობამ, რა თქმა უნდა, მათ წინააღმდეგ არ გამოიყენა იძულებითი ზომა. ნ. ნიკოლაძის პროექტი ვანუხორციელდება დარჩა.

აღნიშნული პროექტი თბილისის საზოგადოებრიობამ 1916 წელსაც გაიხსენა. საკითხს თვით ნიკოლაძემ გამოეხმაურა. საგაზეთო წერილში იგი აღნიშნავდა, რომ ძველ თბილისში იმ დროს იყო მხოლოდ ქოხმსახები რომელთა გამოსუღვა ქალაქს ძვირი როდი დაუჯდებოდა. აეს იღავდ ნაიღი უბნები ქალაქს — ჩემი გვეგმით — უნდა შეეშყო ფაქტო სწორი ბუღვარით, საყერბით, პარკით, აბანოები კურორტად გქცია. ბოტანიკურ ბაღთან შეერთებინა. და რაკ თავისუფალი მიწა დაარბობდა უნდა დაეკრა და გაეყიდა ახალი მღაზიების, სასტუმროების და სადგომების ასაშენებლად. ამასობაში... მიწის ფსი ქალაქში არწედა. რის გამო დანახარჯი ფული ქალაქს ერთთა ორად ეზღვევოდა.

არც ფუქი ფანტაზია გახლდათ ეს ზომა. ეუროპის ყველა ძველი ქალაქი ამგვარივე შიხრებებით განახლდა. ამ განახლებინ წაწინა გულისტრევილით შენიშნავს ნ. ნიკოლაძე — ვერ ისარგებლა თბილისის თვითმმართველობამ. ჩემი წინადადება დარჩა ხმად მღაღღებლისა უღაზნოსა შინა“ („სამშობლო“, 1916 წ. № 425, გვ. 2).

ნ. ნიკოლაძე აკრტიკებდა ბურჟუაზიული შემადგენლობის საქალაქო სათათბიროს კლასობრივ პოლიტიკას. იგი მოსახლეობის ფაქტო ფენების ინტერესთა დამკველად გამოდიოდა, იზრზოდა საყოველთაო საარწენო სისტემის შემოღებისა და თვითმმართველობის დემოკრატიზაციისათვის, მოითხოვდა სათათბიროში პროგრესული ინტელიგენტური ელემენტების გაძლიერებას. მაგრამ თავისი იდეურ პოლიტიკურ პროგრამით ნ. ნიკოლაძე თითქმის არ სცილდებოდა ბურჟუაზიული დემოკრატიის ჩარსობებს.

ნ. ნიკოლაძე, როგორც თვითმმართველობის პრაქტიკოსი მუშაკი, წინააღმდეგი იყო ქალაქის მეურნეობის საკონცესიო-საიჯარო პრინციპზე მოწყობა-მართვისა. მისი აზრით, ეს საქმე უშუალოდ ხელთ უნდა აეღო თვითმმართველობას საქალაქო თვითმმართველობას უნდა გამოეყიდა კერძო პირებისაგან საზოგადოებრივ ხასათის დაწესებულებანი, მოეხდინა ამ დამწესებულებათა მუნიციპალიზაცია და კეთილსინდისიერად მომსახურებოდა ქალაქის მიერ მოსახლეობას.

ახსებული წუობილების პირობებში მოწინავე საზოგადო მოღვაწეებს არ შეეძლოთ შეეცვალათ საქალაქო თვითმმართველობის სოცილური არსი. თბილისის საქალაქო თვითმმართველობა ბურჟუაზიის კლასობრივ ორგანიზაციას წარმოადგენდა მის შესაფერ პოლიტიკასაც ატარებდა. მხოლოდ უნდა აღინიშნოს, რომ 1900-იანი წლებიდან თბილისის მშრომელი მოსახლეობა რევოლუციური გამოსვლებით თანდათან მეტ გავლენას ახდენდა საქალაქო თვითმმართველობაზე აიძულებდა შას ზოგჯერ გვერდი აეკლო თავისი ტრადიციული პოლიტიკისთვის და ამალდებულყო მოსახლეობის საერთო ინტერესების დონემდე. მაგრამ მცირე დამოზბებს ზალხისაღმი არ შეუძლო გადაეჩინა შეთვის მთავრობა თავისი დამატებით — საკრობო და საქალაქო თვითმმართველობებით ბრძოლის ველზე გამოსულმა პროლეტარიატმა მთლიანად უარყო ძველი სოცილ-პოლიტიკური სისტემა. დაამზო იგი და დასაზამი მისცა ახალ ვრას, ნამდვილი დემოკრატიის ვრას.

პ. ქობიაშვილი



ძველი ბოლშევიკის მოზონება დიდ
ოქტომბერზე

დიდი ოქტომბრის სოციალისტურ რევოლუციის წინ უძღვოდა თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული გადატრიალება. რომანოვების ტახტის დამხობის მომენტში, ცარიზმის ლეგიტიმაციის დღეებში მე ვიყავი საზღვარგარეთ, პარიზში, ემიგრანტი რევოლუციონერის მდგომარეობაში. თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის შედეგად შესაძლებელი შეიქნა რევოლუციური ემიგრაციის რუსეთში დაბრუნება. პარიზში შედგა დიდი ემიგრანტების დიდი ჯგუფი, სადაც შედიოდნენ, გარდა ბოლშევიკებისა (ამათ შორის ვიყავი მეც), მენშევიკები, ესერები, „ებერალინი“ ჯგუფის წევრები, ყოფილი ხალხისნები და სხვა ჩვენს პარიზულ ჯგუფს შეუერთდნენ შვეიცარიიდან ჩამოსული რუსი ემიგრანტები.

10 მაისს (1917 წ.) მატარებლით გამოვედი პარიზიდან და მივედი თქალ. დეკემბ. აქ გადავიქვეთე გეზზე, გადავსერეთ ლამაზის უბე და ვაღმოსვდით ნავსადგურ ბრაიტონში. ლონდონში ჩვენ შეგვიერთდნენ ლონდონელი რუსი ემიგრანტები. ჯგუფი გაემგზავრა რუსეთში მარშრუტით: ლონდონი, ამერდენი (შოტლანდია), ზრდილოეთის ზღვა, ბერგენი და ოსლო (ნორვეგია), სტოკჰოლმი და გამპარანი (შვედია), ტორნეო (ფინეთი) და 31 მაისს მივედი პეტროგრადში. უკანასკნელმა, წარშეული შთაბეჭდილება დატოვა თავისი ღრმა და ფართო რევოლუციური სულისკვეთებით. მაშინდელ ისტორიულ ვითარებაში ლენინგრადი გაცილებით უფრო ღლად სუნთქავდა, ეიდრე პარიზი და ლონდონი. სხვა დაბრუნებულ ემიგრანტებთან ერთად მეც, რასაკვირველია, მთელი სიძლიერით ვიგრძენი რევოლუციური მუშებისა და საღატაობის მიერ მომხდარი რევოლუციის პოლიტიკური შედეგები და თავისუფლად ამოვისუნთქე ამ შესანიშნავ კალაში.

პირველ ივნისს (ძვ. სტ.) ვასილიევის კენძელზე (პირველი ხაზი, ყოფ. საკადეტო კორპუსის შენობა) იყო გამართული თათბირი ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის და პეტროგრადის კომიტეტის ხელმძღვანელი მუშაკების. თათბირს თავმჯდომარეობდა ამხ. სერდლოვი. აქ იყვნენ ვ. ი. ლენინი, ა. ბ.

სტალინი, გრიგოლ ბელუნეო (პარიზის ბოლშევიკთა ორგანიზაციის ყოფილი მდივანი). უკანასკნელის მეშვეობით მე გავიცანი სტალინი. სტალინს ჩემთან საუბარში ინტერესებდა პედი ძველი რევოლუციონერი ბოლშევიკის-მხეილ დაეთათმეილისა, რომელთანაც მას პქონდა მიწერა-მოწერა ციმბირიდან ლაიფცივსა და პარიზში. მეც ვუთხარი სტალინს, თუ როგორ (1914 წელს, ომის დასაწყისშივე) მიხეილ დაეთათმეილი ვოლონტიორად შევიდა საფრანგეთის ჯარში იმ რქმენით, რომ ის ფრონტზე გააზალებდა ავიაციის ომის წინააღმდეგ, რომ ის 1916 წელს მოკლეს გერმანელებმა იღოსაველეთ ფრონტზე საფრანგეთში. ჩანდა, რომ სტალინს არ მოსწონდა დაეთათმეილის ვოლონტიორობა, თანაც სინანულს გამოსთქვამდა მის დაღუპვის გამო.

თათბირზე იყო დასმული საკითხი „მეტრიაონციების“ ჩვენს პარტიასთან გაერთიანების შესახებ. მე მოვისმინე ვ. ი. ლენინის გამოსვლა ამ საკითხზე. ლენინი წინათაც შეყავდა ემიგრაციაში ნახული (1914 წელს იანვარში, პარიზში, სადაც მაშინ მან გააკეთა მოხსენება ნაციონალურ საკითხზე). ვ. ი. ლენინი ღრმად იცავდა და ამტკიცებდა იმ აზრს, რომ ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის სოციალისტური რევოლუციის ლინდავზე გადასაყვანად და გამარჯვებს" და ინტერნაციონალისტებს, რომლებიც იღვნენ მარქსიზმის რევოლუციური თეორიის თვალსაზრისზე. საკითხის ამგვარად გადაჭრას მოითხოვდა ის გარემოება, რომ იმ ისტორიულ პერიოდში ამსოლუტურად იუცილებელი იყო მოზილიზაცია ყველასი, ვინც გამარადგებოდა მუშათა კლასს და ბოლშევიკურ პარტიას კამიტალიზმის და მემოლულების წინააღმდეგ ბრძოლაში, რეაქციის განადგურებაში, სოციალისტური რევოლუციის მოხდენასა და მის გამარჯვებაში.

გრ. ბელენისთან ერთად მე ვიყავი ქსეშინსკაიას სასახლეში, კამენე-ოსტროვსკის პროსპექტზე (დღეს კიროვის პროსპექტი). ქსეშინსკაიას ქალი, ბაღრიანი, მეფე ნიკოლოზ მეორის საყვარელი იყო. თავისთავად ცხადია, რომ ნიკოლოზის გადაადგმვასთან ერთად მუშათა კლასმა და ჯარის რევოლუციურმა ნაწილებმა ძალით დაიკავეს ეს სასახლე. აქ იყო მოთავსებული პარტიის ცენტრალური კომიტეტი, პეტროგრადის კომიტეტი და სხვა ორგანიზაციები მუშებისა და საღმრთებისა. აქ მე ვიფიქსირე ცენტრალური კომიტეტის მდივანი ელენე ტყეშელაშვილი, რომელიც მომცა დოკუმენტი იმისა, რომ მე დავბრუნდი რევოლუციური ემიგრაციიდან (პარიზიდან) პეტროგრადში და ვარ ბოლშევიკური პარტიის წევრი.

რამდენიმე დღის შემდეგ მე წამოვედი საქართველოში.

ჩემთვის ცხადი იყო, რომ ძირითადი პრობლემა სოციალისტური რევოლუციის (ძალაუფლების აღება) უშედეგოდ პეტროგრადში იქნებოდა. ამიტომ გადავწყვიტე უკან დაბრუნება. გავლით შვეიცარიის თბილისში. ვიყავი ვახუთ „ბრძოლის“ რედაქციაში, სადაც ვინახულე რედაქტორები: მისა ცხაკაია და ფილიპე მახარაძე. მე მათ გადავეცი ნეკროლოგი მიხეილ დავითაშვილისა ვახუთ „ბრძოლაში“ დასაბუქდად. მათ მიმბრუნეს, რომ ნეკროლოგი არ დასაბუქდება, ვინაიდან მიხეილ დავითაშვილი შვიდი საფრანგეთის ბურჟუაზიულ ჯარში, როგორც ვოლონტიორი, მოხალსე, და ამით ჩინდინა ანტიპარტიული აქტი.

შუა აგვისტოში მე უკვე პეტროგრადში ვარ, ჩემ წინაშე დასვა საკითხი — სად უნდა ვიმუშაო? რა პარტიული დაჯგუფებები უნდა შევასრულო აქ? ვინახულე ჩემი ძველი ამხანაგები, პარტიის წევრები, რომლებიც პარიზში მუშაობდნენ ემიგრაციაში ყოფნის დროს. მათაც მომცეს რჩევა, რომ მენახა სვერდლოვი.

3-5 ივლისს გამოსვლების შემდეგ, ლენინის გარდა, იმალბოდნენ პარტიის სხვა თეოსოფიური მუშაკებიც. მათ შორის იყო იაკობ სვერდლოვი. ფურშბატელსკის ქუჩაზე, იმ სახლში, რომლის ეზოში იყო სამლოცველო, მე შევხვდი სვერდლოვს. ჩემთან ერთად იყო. ბელენეს სვერდლოვმა მითხრა: „სად გსურთ მუშაობა? მეც ვუპასუხე, აქ, სადაც პარტიისათვის არის საჭირო. მან თქვა: „საჭიროა პარტიული მუშაობა შტეინის და კომპ. ქარხანაში, რომელიც მდებარეობს ნევესკის რაიონში, აღექვანდრე ნეველის მსაფლავის მახლობლად, რომ ფორმალურად მე შევალ მდივნად დასახლებულ ქარხნის საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტში, ფაქტურად ვუბეჭდვლიანელებ პარტიულ მუშაობას. მეც თანაშობა განვუცხადე. სვერდლოვ-

მა მისწერა ამის თაობაზე. სიმონი¹ და მე მომცეს მიმართულება შტეინის და კომპანიის ქარხანაში. რამდენიმე დღის შემდეგ ქარხნის დირექციამ დამინიშნა საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტის მდივნად.

რას წინაშე დავდებოდა შტეინისა და კომპ. ქარხანა? ეს იყო არსებითად სამხედრო კაპიტალისტური წამოწყება, რომელიც ეკუთვნოდა აქციონერებს, მთავარი აქციონერი მესაკუთრე იყო შტეინი, რომელიც ქალაქის ცენტრში კარონის ქუჩაზე ფლობდა მსხვილ ხუთსართულიან სასახლეს. ქარხანა ამზადებდა „ტრუბებს“ საარტილერიო ყუბზარებისათვის. ქარხანაში მუშაობდა 1200—1500 მუშა. ამათ შორის იყვნენ ძველი ბოლშევიკებიც, რომლებიც იღებდნენ მონაწილეობას 1905 წლის რევოლუციაში (მავალითად, მაკოსკაც).

ქარხნის მუშები თითქმის მთლიანად იყვნენ განწყობილი ბოლშევიკური სულისკვეთებით.

საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტი წარმოადგენდა განსაკუთრებულ არჩვეულ ორგანოს, სადაც შედიოდნენ მუშათა საუკეთესო, პოლიტიკურად შევსებული ძალები. აქ იყვნენ როგორც ჩვენი პარტიის წევრები, ისე უპარტიო მუშები, რომლებიც იყვნენ გავლენიანი შერაიგებელი კლასობრივი გრძნობებით და ბრძოლის უნარიანობით და მტკიცედ დარწმუნნი კაპიტალისტებისა და მემამულეების წინააღმდეგ. ოქტომბრის რევოლუციის წინ შტეინისა და კომპანიის ქარხანაში არ იყო არც ესერების, არც მენშევიკების ორგანიზაცია. მაგრამ მუშათა შორის იყვნენ ცალკეული პირები, რომლებიც პარტიული თვისების მიხედვით ეკუთვნოდნენ მენშევიკების და ესერების პარტიებს. უნდა ითქვას, რომ მუშა მენშევიკები და ესერები ისე ღრმად განიცდიდნენ ბოლშევიკური აგიტაციასა და პროპაგანდის გავლენას, რომ ისინი მუშა ბოლშევიკებთან ერთად ფეხდაფეხ მიდიოდნენ სოციალისტური გადატრიალებისაკენ. ერთეული მუშა მენშევიკები და ესერები თუმცა ატარებდნენ თავიანთ ჯიბეებში პარტიულ ბოლშევიკებს, მაგრამ მათს კლასობრივ ინტერესებს და შევსებას გამოხატავდნენ ბოლშევიკური პარტია და, სრულიად ბუნებრივია, რომ იმ შეტად საინტერესო ისტორიულ მომენტში ისინი მოქმედებდნენ დამეშვარებულად და ნაწარჩენ მუშათა მასასთან ერთად ბოლშევიკური პროლეტარული რევოლუციის ფარგალებში.

მე ხშირად გამოვდიოდი ქარხნის მუშათა საერთო კრებებზე ბოლშევიკური სიტყვებით. ძალაუფლების მოლიანად გადაცემა საბჭოებს

¹ სიმონი — რსდმპ საზღვარგარეთელი ორგანიზაციების პარიზის სექციის უფ. წევრი. იმ დროს მუშაობდა პეტროგრადის პროფკავშირთა ცენტრში.

(იმ დროისათვის პეტროგრადის, მოსკოვის და სხვა ქალაქების საბჭოებში უმრავლესობა ეკუთვნოდა ბოლშევიკებს), შეწყვეტა იმპერიალისტური ომის, მშვიდობის აღდგენა, თავისუფლებისა და პერსონის მიყენა მუშებისა და გლეხებისათვის, მემამულეთა მიწების კონფისკაცია და მათი უსაყიდლოდ გადაცემა გლეხებზე. — ასეთი იყო ბოლშევიკური ლოზუნგები, რომელთა ირგვლივ ვრახმადელით მუშათა მასებს და ექმნიდით მათგან. მებრძოლ ფორპოსტს კაბიტალისტებისა და მემამულეების წინააღმდეგ.

გარდა ამისა, მე მოვაწყვე ვაერცელება მუშათა შორის პარტიის ცენტრალური ორგანოს — „Рабочий путь“ და პეტროგრადის საბჭოს ვაზეთისა — „Рабочий Солдат“. ამ ვაზეთებმა დიდი როლი შეასრულეს მუშათა ბოლშევიზაციის საქმეში, მათს იდეოლოგიურ დარახმეში, ეკრენსკის ბერკუბაზილი მთავრობის დასამოხობად, მათს მომზადებაში სოციალისტური რევოლუციის მოსახდენად. აღსანიშნავია, რომ „Рабочий путь“-ის რედაქტორად იმ დროს იყო სტალინი, რომლის პოლიტიკური სტატეგია სწორად იბეჭდებოდა ვაზეთის ფურკლებზე.

3-5 ივლისის რევოლუციური ვაიმოსელების შემდეგ კლასობრივი ბრძოლა პეტროგრადში, ისე როგორც სხვაგანაც, ეიდვე უფრო ვალეუდა ორი დიამეტრალურად საწინააღმდეგო მიმართულებით ერთი მხრივ, შიდიოდა კონსოლიდაცია კაბიტალისტებისა და მემამულეების კონტრრევოლუციურ ძალთა — კონწილოვის, კალდინას, აღეჭევევის და სხვა გენერლებს ხელშეღწენლობით, ამ ძალთა შიდრეკილება — აიღონ ხელისუფლება და სისხლში ჩაახშონ მუშათა კლასის და გლეხობის რევოლუციური მომრახბა. „კონწილოწინის“ დამარცხებასთან ერთად ძალაუფლება მთლიანად ვადავიდა ეკრენსკის კონტრრევოლუციური მთავრობის ხელში. მეორე მხრივ, ეითარდებოდნენ მუშათა კლასისა და გლეხების რევოლუციური ძალეში, ბოლშევიკური პარტიის ხელშეღწენლობით, გენალური ლენინის მეთაურობით.

მე-4 საბჭომწიფო სათობიროს ყოფ. წევრების — მემამულეებისა და კაბიტალისტების თათბირი იენისში, კონტრრევოლუციური ვაიმოსელები 3-5 ივლისის დღეებში. „მოსკოვის“ თათბირი ავექტორში (ამ თათბირზე უმრავლესობა შესდგებოდა მემამულეების და ბერკუბაზის წარმომადგენლებიდან), შეტევა მექარხნებისა და მეფაბრიკების მხრივ საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტების წინააღმდეგ (საქარხნო კომიტეტების წევრებისათვის მოესპოთ შრომის ანაზღაურება და ლეკიდაცია ეუთო თვით კომიტეტებისათვის), კონწილოვის აშობება აგვისტოში და სხვა — ყოველივე ეს წარმოადგენდა ერთიანი კონტრრევოლუციური ვაქცერს

ცალკე რგოლებს და მიზნად ქონდა ბოლშევიკური პარტიის ვანადგურება, საბჭოების ლეკიდაცია, მემამულურ-კაბიტალისტური დიქტატურის შექმნა და მიწარჩიის აღდგენა რუსეთში.

3 სექტემბერს (ძე. სტ.) პოლიტექნიკური ინსტიტუტის საექტო დარბაზში ვაშართული იყო შიტირევი დამფუძნებელი კრების მოწვევის შესახებ. დარბაზში სავსე იყო ხალხით, ესწრებოდნენ საეკეთესო წარმომადგენლები მუშათა კლასის, მოსწავდე ახალგაზრდობისა, ბოლშევიკური პარტიის წევრები. შიტირევი ვამოვიდნენ სიტუაციით: ლენინისკო, ვოლოდარსკო, სლუცკო, ვედოკოშვი და სხვები. ვამოსულ ორატორთა სიტუეებში და შილედულ რეზოლუციებში იყო ვამოთქმული მოთხოვნა — მთლიანად ძალაუფლება ვადავიეცს საბჭოებს, შეწყდეს ომი, თავის დროზე მოწვეული იქნეს დამფუძნებელი კრება.

10 სექტემბერს (ძე. სტ.) შედგა ქალაქ პეტროგრადის და მისი ვარუებუნებს საქარხნო კომიტეტების წარმომადგენლების მესამე საქალაქო კონფერენცია. კონფერენციაზე ესწრებოდა 300-მდე წარმომადგენელი. შტეინისა და კომწინისის საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტმა მე ვამვზავენა წარმომადგენლად სხენებულ კონფერენციზე.

კონფერენციამ ვანიხილა შემდეგი საკითხები: 1. მეფაბრიკებისა და მექარხნების ვალაშქრება საქარხნო კომიტეტების წინააღმდეგ; 2. პეტროგრადის ვანტიკოთვა და ქარხნების ეეკეაცია; 3. მიმდინარე მომენტი და დემოკრატიული თათბირი.

პირველ საკითხზე კონფერენციამ შიილო ვადეწყეტრლება — სასტიკი ბრძოლა ვაიაილოს მეფაბრიკებისა და მექარხნების მისწრაფებას წინააღმდეგ, ლეკიდაცია უყონ პოლეტარული რევოლუციის მებრძოლ ორგანოებს — საფაბრიკო-საქარხნო კომიტეტებს. მეორე საკითხზე ვამოტანილი იქნა ვადაწყვეტილება — არ მისყენ არავითარი შესაძლებლობა ეკრენსკის მთავრობას და კონტრრევოლუციურ ბერკუბაზის ვანტიკოთონ პეტროგრადში ბოლშევიკურად ვანწეობილა ვჯარის ნაწილებისა ვან და, აგრეთვე, ეეკეაცია უყონ რევოლუციურ ქარხნებს. დღის წესრიგის მესამე საკითხზე კონფერენცია დაადგა კაბიტალისტებისა და მემამულეების ხელისუფლების დახობის ვჯან, მთლიანად ძალაუფლების საბჭოებზე ვადავიეცის ვჯან.

კონფერენცია ჩატარდა აშკარა ბოლშევიკური სულისკვეთებით. კონფერენციის სახით ქარხნებისა და ფაბრიკების მუშა-წარმომადგენლებმა ერთხმად ვანაჩადეს, რომ პეტროგრადისა და მისი ვარუებუნების მთელი მუშათა მანა ვაგარად დგას ბოლშევიზაციის ვჯაზე. უდრღესი სოციალისტური ვადატრიალების ვჯაზე.

მედიკალიზაციის მიხედვით, რომელიც მომსახურების უზრუნველყოფის მიზნით შეიქმნა, მისი უზრუნველყოფის მიზნით შეიქმნა, მისი უზრუნველყოფის მიზნით შეიქმნა...

სექტორების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარღვევაა მათი უზრუნველყოფის მიზნით შეიქმნა, მისი უზრუნველყოფის მიზნით შეიქმნა...

ოქტომბერში ბოლშევიკური პარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა და პეტროგრადის საბჭომ მოამყარეს რევოლუციური ძალის დათავისუფლება...

ეს მიტინგი, აგრეთვე სხვა მიტინგები, რომლებიც მრავლად მოეწყო ქალაქში, თვალნათლივ გვიჩვენებდნენ, რომ მთელი კლასი და ჯარი სრულიად მზად იყვნენ, მხარი დაეჭირათ ბოლშევიკური პარტიისათვის და ე. ა. ლენინის მეთაურობით გამოსულიყვნენ და დაემხათ ბურჟუაზიული მთავრობა.

24-25 ოქტომბერს სამხედრო რევოლუციური კომიტეტის გადაწყვეტილებით, წითელ გვარდიელთა რაზმებში და სამხედრო ნაწილებში დაიჭირეს ფოსტა-ტელეგრაფი, ტელეფონი, საღებურები, ხიდეები და სხვა სახელმწიფო მნიშვნელობის დაწესებულებანი. ცოტა გვიან აიღეს სახაშროს სასახლე და დაამატებდნენ კერენსკის მთავრობა მთელი თავისი შემადგენლობით. თვით კერენსკი გაიქცა ვატკინის მიმართულებით, იმ განზრახვით, რომ იქ შეკრიბოს მისი ერთგული სამხედრო ნაწილები და წარსაყენოს ისინი ბოლშევიკურ პეტრო-

გრადის დასაყრდენად და დამსობილი მთავრობის გამოსასხენლად.

რა ხდებოდა შტეინისა და კრემლის ქაზნაში? აქ, როგორც სხვა დაპყრობებში, მუშები დიდი ენთუზიაზმით შეხედნენ სახაშროს სასახლის აივანის დაკრებას და კერენსკის კონტრრევოლუციური მთავრობის დაპატიმრებას. ჩვენი ქაზნის მუშები გარდაიხადნენ, რომ კერენსკი აზრადებდა კონტრრევოლუციურ შევიტანე წინადადება საფაბრიკო-საქარბნო კომიტეტში, შევიტარათ მუშები და გავგზავნოთ ფრონტზე „კრასნოე სელო-ვატკინის“ რაიონში კერენსკის წინააღმდეგ. ეს წინადადება მიიღეს ყოველი დისკუსიის ვარჯიშის შემდეგ. ჩვენი რაიონული აღმასრულებელი კომიტეტში გამოყო ჩვენივე ასამდე თოფი. დაუყოვნებლივ შევადგინეთ საეკონომიკო, პოლიტიკურად შეგნებული მუშებისაგან წითელი გვარდია 54 კაციანი შემადგენლობით. გვარდია მალე იქნა გაგზავნილი ფრონტზე კერენსკის წინააღმდეგ. ამასთან ერთად, მუ დაიგეგმა ახრი, ქაზნისა გამოგვეცხადებინა სახალხო-სოციალისტური საკუთრებად. ეს ახრი გაეუზარე მკოვსკის, ორავემ შევიტანეთ სათანადო წინადადება საქარბნო კომიტეტში. წინადადება ერთხელ და იქნა მიღებული კომიტეტის მიერ. ქაზნის შესაგეგმავად გამოვიყარეთ გადაწყვეტილება ნაციონალიზაციის შესახებ. ჯერ კიდევ წინა დღეებში, ქაზნის ნაციონალიზაციამდე, საქარბნო კომიტეტმა შექმნილი შევიტარებდნენ მუშები.

თავისთავად ცხადია, საფაბრიკო-საქარბნო კომიტეტის გადაწყვეტილება ნაციონალიზაციის შესახებ არ მთუდებოდა ჭეშმარიტ კავარბნო შტეინის და ქარბნის დანარჩენ აქციონერებს. მათ მოამზადეს ერთი ჩამორჩენილი მუშა, გვარდელ გოლუმბიევიცკი, რათა მის ჩემზე თავდასხმა მოეწყო. გოლუმბიევიცკი, შემოვიარდა ოთახში, რომელიც ეკავა საფაბრიკო-საქარბნო კომიტეტის შენობის ქვედა სართულზე, წაივლო ხელი მაგიდაზე მდგარი მარმარილოს სამელნეს, დამიმიზნა და ისროლა. სამელნე მოშხედა მარცხენა ყურთან და დაშკრა.

გადაწყვეტილება ქარბნის ნაციონალიზაციის შესახებ ვერ განხორციელდა. საქმე ის იყო, რომ იმ ისტორიულ ხანაში (პირველი დღეები და კორეები) ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ბოლშევიკური პარტიისა და საბჭოთა ხელისუფლების წინაშე დაისვა უფრო დიდი მნიშვნელობის საკითხი: მოხილნაბოცა ყველა რევოლუციური ძალა, სრული განადგურება კონტრრევოლუციური სამხედრო ნაწილებისა, რომლებიც გამოვიდნენ „კრასნოე სელო-ვატკინი — კრასნოე სელო“ რაიონში კერენსკის ბურჟუაზიული მთავრობის აღსადგენად. ვართა ამისა, გადაიდებული საქმე იყო მთავარსარდლის გენერალ დუხონინის „სტაეკს“ ლევიდაცია, ენიხიდან „სტაეკს“ არ დაემორჩილა

საპუოთა ხელისუფლებას და ურჩობა გაუწია მას. ეს — ერთი.

ზემოაღნიშნული საგანგებო ვარემოების გამო საპუოთა მთავრობას იმ დროს ჯერ კიდევ არ შეეძლო საკანონმდებლო წესით (დეკრეტების სახით) გაეცარებინა ცხოვრებაში სამრეწველო ობიექტების ნაციონალიზაცია და ამის გამო ჩვენი გადაწყვეტილება ქარხნის ნაციონალიზაციის შესახებ არც ერთ ორგანოსთან არ იყო დაკავშირებული და შეთანხმებული.

მიუხედავად ამისა, გადაწყვეტილება ნაციონალიზაციის შესახებ უპიკველად წარმოადგინდა მუშების შეგნებულ ნაწილს შემოქმედებითი სითამამის მკეთერ რევოლუციურ გამოცდნებას ოქტომბრის ვადატრიალებს გამარჯვებისათვის ბრძოლებს პეტროლში. ამაშია ამ აქტის ღრმა ისტორიული მნიშვნელობა.

გლინიანაის ქუჩაზე (ნეესკის რაიონი), სადაც იყო მოთავსებული შტეინისა და კომპ. ქარხანა, იმყოფებოდენ, აგრეთვე, სხვა, შედარებით მცირე, სამრეწველო წამოწყებანი, რომელთაც არ ყუდათ საქარხნო კომიტეტები, პაროლტარულ რევოლუციის ეს უმუალო მებრძოლი ორგანოები. შე კარგად მახსოვს, ჩვენი ქარხნის კომიტეტის წევრები და მუშა-აქტივისტები, შეიარაღებულნი ვინტოვეებით, ზემთან ერთად დადიოდნენ მეზობელ სამრეწველო წამოწყებებზე და ჩვენც ვაძიებდით მექარხნეებს და დირექტორებს შეექმნათ თავიანთი საქარხნო კომიტეტები.

1917 წელს ბოლშევიკურ პარტიას დასპირდა დიდი პოლიტიკური სიძნელეების და სასტიკ დაბრკოლებათა გადალახვა. თავი დაეანებოთ იმას, რომ მას უხდებოდა გარაცეებული ბრძოლა ისეთი, უკაცრავად მახსენია, „სოციალისტური“ პარტიების წინააღმდეგ, როგორც იყენენ მენშევიკებისა და ესერების პარტიები. ბოლშევიკურ პარტიას, ვადატრებით ებრძოდნენ ყოფილი ბოლშევიკებიც, შემდეგში კი — რენეგატები, გამცემლები, კაპიტულანტები, დეზერტრები. ასეთი იყო, მაგალითად, ალექსინსკი (ყოფ. დებუტატი მეორე სახელმწიფო საათობრიოსი), რომელიც 1917 წელს დაბრუნდა თუ არა ემიგრაციიდან პეტროგრადში, პლენაროის ვახუთ „Единство“-ს ფორტლებზე მოათავსა ცილისწამებლური სტატეები ლენინის წინააღმდეგ და არაფერ. რ თაკილობდა, რათა პირდაპირი დარტყმით ზ. კალი მიეყენებინა მზარდი ბოლშევიკური რევოლუციური მოძრაობისათვის.

ჯერ კიდევ წინა ხანებში, პირველი იმპერიალისტური ომის დაწყებამდე, ალექსინსკიმ, გადაუდგა რა რევოლუციურ მარქსიზმს და იმის საუკეთესო წარმომადგენელს ვ. ი. ლენინს, შექმნა საზღვარგარეთ (პარიზში) თავისი უღ-

ღერო ჯგუფი „Вперед“. ომის წლებში ალექსინსკი აშკარა „ობორონცულ“ გზას დაადგა და საბოლოოდ ზურგიან შეტრყნა მუშათა კლასს, პაროლტარულ რევოლუციის, სოციალისმს. 1917 წელს ის ვამშავებით „მოღუწეობდა“, როგორც ლაქია, გამცემი, ემსახურებოდა რა საფრანგეთის, ინგლისის და რუსეთის იმპერიალისტური ბურჟუაზიის ზრახვათა და მისწრაფებებ; ზინოვიევი და კაშენევი (შეიარაღებული აჯანყების მოწინააღმდეგეებმა) 18 ოქტომბერს ნახევრად მენშევიკურ გაზეთში — „Новая жизнь“ მოათავსეს დიდი განცხადება აჯანყების წინააღმდეგ და ამით აცნობეს ბურჟუაზიას ბოლშევიკური პარტიის გეგმებს სოციალისტური ვადატრიალების მოწყობის საქმეში. რუსული მარქსიზმის მამა — ვიორგი პლენანოვი თავისი ვახუთით — „Единство“ ამრავლებდა კონტრრევოლუციური ბურჟუაზიის ძალებს. 1917 წელს დიდ შეტაკებებში შრომასა და კაპიტალს შორის პლენანოვი მთელი თავისი ავტორიტეტით წყალს უსხამდა ექსპლოატატორთა კლასის წისქვილს. საჭიროა ზაზი გაუსეა იმ ვარემოებს, რომ პირველი იმპერიალისტური ომის პეტროლში ემიგრაციის ში ყოფნის დროს (პარიზში) ვიორგი პლენანოვი იღვა სულ შემარჯვენე სოციალ-პარტიოტულ, სოციალ-შოვინისტურ პოზიციებზე. კარგად მახსოვს, რომ ხსენებული ომის დასაწყისში პარიზში რუსი ემიგრანტებისაგან შედგა ვოლონტიოთთა რაზმი. სექტემბრის ერთ დღეს ეს რაზმი მიდიოდა ოგუესტ ბლანკის ქუჩაზე (ბულვარზე). პლენანოვი მიდიოდა მეორე მხრიდან, როცა მან დაინახა რუს ვოლონტიოთთა რაზმი, გამოწყობილი ფრანგულ სამხედრო ფორმებში, და მათში იცნო თავისი ჯგუფის ყოფილი წევრები, იქ მყოფ პოლიციელს სთხოვა მან, რათა ნება მიეცა, მიემართა სიტყვით რაზმისათვის. პლენანოვი თქვა: „თქვენ, ვოლონტიოთები, ვალდებული ხართ დიდიცთა საფრანგეთი (იმპერიალისტური საფრანგეთი — კ. ქ.), მაგრამ, როგორც რუსებს, უნდა ვახსოვდეთ, რომ შემდეგში თქვენ საჭირო იქნებით რუსეთისათვის (ბურჟუაზიული რუსეთისათვის — კ. ქ.).“

საჭიროა, აგრეთვე, მოვიგონოთ რიკოვი, მილიტინი, ტეოდოროვიჩი, ნოვინი, შლიანაკოვი და სხვები, რომლებმაც სწორად ვერ შეუღეს ერთპარტიული მთავრობის შექმნის საჭიროება და ვალაშქრნენ ცენტრალური კომიტეტის წინააღმდეგ. ზვეწმა პარტიამ დარაზმა სოციალისტური რევოლუციის დროის ქვეშ მუშათა კლასის, ჯარისა და გლეხობის დიდი უმრავლესობა და გაიმარჯვა ბურჟუაზიასთან და მუშაშულებთან ვადამწყვეტ ბრძოლებში უღანაკარგოდ, თითქმის უმსხვერპლოდ, თითქმის უსისხლოდ.

ჯამალ შირაშიძე



რომანი განხორციელებულ ოცნებაზე

ორმოციოდე წლის წინათ მთელი დღის შრომით მოქანცული მებრე ბიჭები სახელდახელოდ გაიარებულ კაცონს შემოსაბლომინ და ზღაპარს ისმევენ. ეს ზღაპარი გლეხკაცის გულბრველი ოცნებაა უოველდღიურ ერთფეროვნებას და მამარალის უტელმართ უოფს ზოგჯერ გაექცეოდა მიწის შვილი და თავის ზვედარს სხვანორად წარმოიღვენდა: იგი ოცნებობდა დაუფლებოდა ნატერის თვალს და ცხოვრებაც სანატრელი ვაეხადა. ასეთი იყო ზღაპრის შინაარსი. როცა მოამბე დაღუშდა, დიღხანს იფა სირქე და თამაშობდნენ ღამეული ღნდები. ბოლოს ერთერთმა მებრე ბიჭმა ღრმა ოხვრას ამოაყოლა ნატერა: "ნეტავ ეს ნატერის თვალი მაკოვნიანო?". როდესაც ბიჭს ჰკითხეს, რას ინატრებდიო, მან უპასუხა, რომ იგი ინატრებს იმდენ ხარკ-მგნს, რამდენიც საკმარისი იქნება შირაქის ყშირი მიწების გადასახნავად.

ასეთი პროლოგი იწყება კონსტანტინე ლოთქიფანიძის ახალი რომანი „ნატერის თვალი“ (პირველი ნაწილი).

შწერალი ქმნის რომანის სიუჟეტისათვის ისეთ ექსპოზიციას, რომელიც შესაძლებლობას აძლევს მას მკითხველის ყურადღება გაამახვილოს იმაზე, თუ რაოდენი განახევება ძველსა და ახალ ყოფას შორის. დღევანდელი ომის და გარდასტოვებული ცხოვრების ურთიერთ დაპირისპირება და შწერლის შინაგანი, ძლიერი მამარადება თანამეორეოების სურათების ასახეიანად ნათელ და მთავარ ხაზად მიყვება მთელ რომანს.

რომანის პროლოგის უშუალო გაგრძელება ნაწარმოების პირველი თავი. რომანის მთავარი გმირი ზაქარია ნაღიზაძე თავის ორ ვეთან ერთად ქამანლით დასდევს ტყეში გამეხებულ და უსაქმრობით გატუიერებულ კაქუნს, რომელიც სახორცეთ უნდა ჩააბაროს სახელწიფოს.

— აბო ჩემზე! — წამოიძება ზაქარია ნაღიზაძემ, როდესაც შვი ვეება კაქუნი წვრილ-იანში მიიბოლა.

ამ სტრქონით იწყება რომანი და ეს ფრაზა ერთი შეხვევით უცნაურად ისმის: შირაქის ევლები მკეიღრი საყუთარ თავს სტუქსავს, რომ სპაი წლის წინ შეიბრალა და ერთდროს

შრომაში თავისი საუცეთესო თანამეხე ყორანა კაქუნი სახორცეთ არ გაიმეტა.

რომანის აეტორი პროლოგს ე. ი. 1918 წელს, უბირაპირებს 1940 წელს. საბჭოთა მკითხველი საკმარისადაა მომზადებული პროლოგსა და რომანის დასაწყის შორის არსებული დროის უშუაღვის გასაღებად. ჩვენ კანონზომიერად მივიჩნევთ, რომ იქ, შირაქის დაველულ ველებში, თუ 1918 წელს მშრომელ ადამიანს საკმაო რაოდენობით ხარკ-მგნიც არ გაიჩნდა, 1940 წელს საკმარისად მოიპოვება მანქანატრატორები. ჩვენ ხომ თვითონ ვართ ამ დიდი გარდაქმნების უშუალო მოწმენი. ჩვენი ქვეყნის ტექნიკურმა პროგრესმა საბოლოოდ გამოადგინა სოფლის მეურნეობიდან კაცი და სახსიო.

ეს პროცესი მთელი ძალით შეიჭრა შირაქში. ტრატორი თავისი მძღავრი მუხლებებით ჯიუტად მიადგა ხარკ-მგნს და მათი განღვენა დაიყო შირაქის ტრამალებიდან. ახალმა ებოქამ მუშა-საქონლი საშუალოდ გაიხშო შრომის მიწვერებადნ და მებრე ბიჭს, რომელიც ერთ დროს ხარკ-მგნს თავის გულს ვარამს უზიარებდა, ახლა აღარ შეუძლია შეყოყმანდებ, იგი თავის არჩევანს ტექნიკის პირმშოზე ტრატორზე ანერებს. ხოლო ამათ ბოლო ელება მის მებრეობასაც...

ახალმა ცხოვრებამ უშუალო შრომის საშუალებები, უფრო ფართო და მრავალმხრივი გახდა მშრომელთა ინტერესები და სურვილები, მავრამ უცვლელი დარჩა ბუნების წესი: შირაქის მკეიღრს ამჟამად ბრძოლათა და შრომით უბდება ცხოვრების საშუალებათა დაუფლება.

კონსტანტინე ლოთქიფანიძე ანატუნებს დიდ მხატვრულ და იღვერ სიმართლეს, როცა უახლოესი წინაპრისათვის ძვირფას ღირებულებათა უარყოფის ვხით თავისი რომანის გმირებს გვიხატავს ამავე წინაპრის სულერად მონათესავე ადამიანებად, იმავე სხარეულის და გატაცების ადამიანებად.

ზაქარია ნაღიზაძის უფროსმა ვაქმა ლევანმა მარჯვედ ნასროლი ქამანლით გათოყო ურჩი და გველდრებელი ყორანა კაქუნი. შწერალი სიმბოლიურად გამოხატავს ძველბს ნგრევის დილაქტიკას. ესტარული და პრიმიტიული

სასოფლო სამეურნეო ტექნიკის უცანასეულ მოგონებას ლევანი თავისი ხელით ააბარებს და ეს მაშინ, როცა თვით მის ცხოვრებაში წამყვანი ადგილი უკავია მიწასთან ბრძოლის და შრომის პათოსს.

ვინ არის ლევან ნაღიბაძე? ხარკამებს, რომ ნატრობდა უზომო შრომით ჯანმრედილობა მებრე ბიჭი იმის უმცროსი ძმისა თუ უფროსი ვაჟივით? შეიძლება ერთად იყოს, შეიძლება მაკორეც, მას მებრე ბიჭვით უყვარს მიწა, მაგრამ იგი აღარ იცნობს მხოლოდ: ლევანი საუკეთესო ტრაქტორისტია და შირაქის საუკეთესო უწყალობით დასვენებულ მიწის ბარკაინად მიჰკვლავს მისი ტრაქტორი.

მწერალი რომანის მოქმედების გადაუტეხილად და შეუნელებლად მიმართავს წილისგასაღებას, რათა მკითხველს წარმოუხსნოს ლევან ნაღიბაძის ხასიათის ფორმირების პროცესი.

ჯერ კიდევ ბავშვი იყო ლევანი, როცა იგი ტრაქტორშია დაინტერესა. მინდვრიდან დაბრუნებული ტრაქტორები ყოველ საღამოს გუგუნით ჩაივლიდნენ ხოლმე მისი სახლის წინ. პატარა ლევანი დაინტერესებით გასცქეროდა რკინის საკვირველებას და ესმენდა მის გუგუნს. იგი ხშირად ესტუმრებოდა ტრაქტორისტ ბიძას და უცქერდა ტრაქტორის კვალაკვალ რუგორ მიედინებოდა ბელტების ნიადაგში. და ყველაფერი ეს ისე მტკიცედ შეეზარდა ლევანის ბავშვურ სულს, რომ შემდგომი მისი შემეცნებითი ლტოლვის ერთერთი მთავარი მიზეზად იქცა.

მწერალი აქ პაუზას აცთებს და ბავშვობის დროინდელ სურათებს იგონებს მაგრამ მისი მოგონების შინაარსი დიდხანს შეხამებულია ნაწარმოების საერთო დღიანობასთან, იგი ესოდენ საუსტა უნახესი ლირიზმით, რომ ამ მოგონების ფონზე ახალ ფერადობას იღებს ლევანის ბავშვობის სურათები.

მწერალი მოგვითხრობს, რომ ბავშვობისას მისთვის უდიდესი სიხარული იყო ბიძის სტუმრობა, ბიძა ყოველთვის ცხენით მოდიოდა და ხოლმე და მის მერაზზე ამხედრებული ბავშვი საამაყით გაივლიდა სოფელში, გულს მოეკვავდა დალაქის შეგირდს, რომელიც მას მუდამ ყველაფერში ჩაგრაუდა მაგრამ ცხენით ჯირითი მას არ აძლევდა გონებრივ საზრდას, არ ზრდდა ეთიკურად და არც მომავალი ცხოვრების გზების ძიებაში ეხმარებოდა.

„როგორ ჰგავდა და როგორ არ ჰგავდა ერთმანეთს წვიმი და ლევანის ბავშვობა“, — ავტორის ეს სიტყვები, რომლებსაც სეულის ელფერი დაკრავს, ერთხელ კიდევ განაცდენურებას შეითხველს ჩვენი ცხოვრების სტრუქტურას და სილამაზეს. მწერალი კვლავ უპირისპირებს ერთმანეთს ორ სამყაროს და თავისი ადრეული მრწამსის ერთგული უპირატესობას ახალ სამყაროს აძლევს.

ბას ახალ სამყაროს აძლევს.

ლევან ნაღიბაძის ახლად გაღვივებულმა შეგნებამ თავისი ძიება ზვენი ცხოვრების ამ საინტერესო მხარეზე შეაჩერა: ლევანი მუდამ ტრაქტორის უტრალობდა და ჯერ კიდევ ბავშვი იყო, როცა ყოველგვარი სპეციალური სასწავლებლის გარეშე „გახსნა“ ტრაქტორის საიდუმლოება, ისწავლა მისი მართვა და მოვლა.

ლევან ნაღიბაძე რომანის მთავარი დაუბნითი პერსონაჟია. ამ ახალგაზრდას არ იტაცებს ასაკობრივი ცდუნებანი და პათეტიკოყვარობა იგი ცხოვრებაში არ ეძებს რაღაც განსაკუთრებულს, არ ეძებს ისეთ პროფესიას, რომელიც მას თანამცხოვრებლებზე უპირატესობას მიაწივებდა. ახალგაზრდას ხომ ხშირად იზიდავს ცხოვრების ბურთოვანი მხარეები, რომელიც მის მიერ რომანტიკულად აღიქმება ხოლმე, ხომ ზღვება ზოგჯერ ისე, რომ ახალგაზრდა გადააჯანებს თავის სულიერ შესაძლებლობებს და ისეთ მიზნებს გამოედევნება. რომელსაც იგი ცხოვრებაში ხელის მოკარგვამდე და საბოლოოდ უმოქმედობამდე მიაყვას. აუმაინის ცხოვრებაში არ არის უფრო სერიოზული საკითხი ვიდრე საკუთარი თავის პოვნა. შეიცნობდეს ადამიანი თავის თავს, თავის უნარს, ნაშვილ და არა ცრუ პათეტიკოყვარობით გამოწვეულ მიზრეკილებებს, ეს იმას ნიშნავს, რომ მყარი საფუძველი ჰქონდეს მის ნებასყოფას, ინტელიქტს, ემოციებს და ეთიკურ ცხოვრებას.

ყველაფერი ეს შეიძლება ითქვას ლევან ნაღიბაძის შესახებ. მას ცხოვრებაში არ უვლიდა ხელის ფაფრით და ბორძიკით ჯერ კიდევ თავისი ახალგაზრდობის გარიჟრაჟზე დაინტერესდა ტრაქტორით და შემდგომც თავისი ადგილი საუკეთესო საქმის შეთვისებაში ჰპოვა. შეიძლება ერთი შეხედვით ახალგაზრდის მალაილი გატაცებისთვის არ იყოს შესაფერისი სტიქია ტრაქტორისტობა, მაგრამ ეს მხოლოდ ერთი შეხედვით. ლევანისთვის ეს სპეციალობა შინაგანი მოწოდებაა, შემოქმედებითი დელეგანსი და იტანასთან დაკავშირებული საქმიანობაა. თუ ადამიანს თავისი საქმე უყვარს იგი ყოველთვის მონახავს მასში იმ სიღრმეს, სადაც მხოლოდ ერთხელაობით და შემოქმედებით გაიანებით შეიძლება ჩასვლა. ლევან ნაღიბაძის საყვარელი ტრაქტორისტობისაში არ დაჩნენილა უნაყოფო სიყვარული. მან გამოიგონა და კომბაინზე დადგა ფოცხისმავარი იარაღი, რითაც მკვეთრად შეამცირა მყის დროს პეტრის დანაჯარვები.

კოსტანტინე ლორთქიფანიძე გაუბნის თავისი გვირის იდეალიზირებას. ავტორმა კარგად იცის, რომ პიროვნების ჯანმრთელი და კეთილი საწყისები ეგრესიულად ვერ გაცდება თვით პიროვნებას თუ იგი არ სარგებლობს კოლექტივის მხარდაჭერით და მოწონებით. ლევან

ნადიბაძის მიდრეკილებაჲ ამოდ ჩაყვდობოდა, ჯერ ერთი ამ მიდრეკილებას ნაყოფიერო ნადავგი, რომ არ ეპოვნა ჩვენთან საყოლმეტრნეო ცხოვრების სახით, ხილო მეორე მხრივ, რომ არ ვთვლიყო გულისხმვიერი და უფრადღეზიანი აღმინანები, რომლებიც დაეხმარებოდნენ მას საუყარელი საქმის შეთვისებაში.

ერთერთი ასეთი აღმინანი არას კოლია დუბოვა.

კოლია დუბოვი იმ რუსი ჯარისკაცებია შთამოშავილია, რომლებიც მეტებრამეტე საუკუნის დამლევეს კახეთს იცავდნენ მოთარეშე ლეკების თავდასხმებისაგან. დუბოვი საქართველოში დაიბადა და იგი საუცხოოდ ფლობს ქართულ ენას. ავტორი სიყვარულით ავგოწრს ამ გულცივს და გულმართალ ვაჟიკის, საუკეთესო აღმინანს და კოლიმურნეს.

კოლია დუბოვი ტრაქტორისტების ბრიგადირად მეშაობს წითელ-წყაროში და დედამ პატარა ლევანი დუბოვთან წაიყვანა თბოვნით მიიღოს იგი თავის ბრიგადაში. მწერალს კარგად აქვს აღწერილი ანუკას და ლევანის ორთულათლი მგზავრობა კალთხინიდან მილარამდე. შირაქის გამოლი მიწვევები, ქარი, აღზნის დიდებული მიდამოება, ევლი ატმის ყვავილით და მთათოვლის საპოსელით — სელალისა და სავაზფხულო აღდრთოვანების გრძნობებს ზადებს მკითხველში. ამ სახეობო განწყობილებას აძლიერებს კოლია დუბოვთან უფაშვილის შეხვედრა. მკაცრი და მომთხოვნა ბრავადირის ვარკველვა გულცივობის მიღმა იფარება აღმინანური სითბო და ნაიელი სული. როგორ გულწრფელად და ბუნებრივად გაიხარებს დუბოვი, როცა თავისი მოლოდინის საწინააღმდეგოდ თხოვეტიოდე წლის ბიჭი გამოიჩნეს ტრაქტორის კარგ ცოდნას. იგი დუბოვობს ლევანს ბრიგადაში. ლევანს საუბოვრებლად უხდება მილარაში გადასვლა. მამობრივი მზრუნველობა ეღერს დუბოვის სიტყვებში, რომლითაც იგი ანუკას მიმართავს: „თბილად ჩააცვი და ქვეშავებიც გამოატანე, ჯერ კიდეც ცივი ღამეა...“

კონსტანტინე ლორთქიფანიძე რომანის პირველხვე თავეში ლევან ნადიბაძეს შეაბრძრებს სასურველ ასულთან. ეს შემთხვევა მუნდევში ნაწარმოების მოქმედების განვითარების და ძირითადი სიუჟეტური ხაზის შექმნის საფუძველი ხდება.

შაქარია ნადიბაძე თავისი ორი ვაჟით ურმებს ქარავენთან ერთად ჯერ კიდეც არ ვასცლოდა გედიქის ხეეს, როცა მათ მსუბუქი ავტომობილი წამოეწიათ. ახალგაზრდები გულთათად ვასაუბრებთან შეჩერებული ავტომობილის მძღოლს, ოცოცდარი წლის მომხიბლავ ქალიშვილს.

დიდი ბუნებრივობით აქვს მწერალს ეს სურათი დახატული. ქალიშვილი არ წითლდება

და არც იბნევა ახალგაზრდებთან. იგი სიამოვნებით ლებულობს ახალგაზრდების აღტაცებას მისი სილამაზით და პასუხად უანგარო ღომილს უბრუნებს. მას არაფერი არა აქვს ასაღლეველები, რადგან იცის, რომ არც ერთი მათგანი არაა მისდამი სერაიოული გრძნობით განწყობილი და პირადად მასაც არაფერ მოწონს. მაგრამ იმ გოგოლას თვალები ლევანის თვალებს წააწყდა, რომლებიც ხარბად მისჩერებოუნენ ქალიშვილს.

უფროად მისი წამებები მოუსვენრად შეიხნენ. ქალმა უბულო შეიკრა, თითქოს რაღაც არ მოეწონაო. მერე რატომაც დაქარგული გულისხმირი შეიწორა, ღამილი ჩაქქარა. ქალიშვილი იცინის და უღიმის მას, ვისაც იგი მხოლოდ მოსწონს, მაგრამ მას ღიმილი ვეარგება იმ აღმინანისთვის, ვინც მთელი არსებით მიისწრაფის მასთან. ეს არის კროთმა, იღუმელი თითოღვა, ქალწულური შიში და ლევა ძლიერი ენტის წინაშე. ეს არის ფართული შიში იმ ახალი გრძნობის წინაშე, რომელიც ერთბაშად მასში წარმოიშობა.

მართლაც, ამ შემთხვევით იწყება ლევანისა და გოგოლას შორის ძლიერი და წმინდა სიყვარული.

მაგრამ ჩვენი აზრით, გაუგებარია ერთი რამ, თუ რისთვის დასჭირდა მწერალს გიორგი რომ გოგოლასთვის გაეარჩიებია, მით უმეტეს რომ ამას არავითარი ფუნქცია არ გააჩნია ნაწარმოებში.

მწერალი მოგვითხრობს იმის შესახებ, თუ როგორ მოსწონდა ანუკას გოგოლა საქმლით — (უმეტროსი ვაისთვის). უკვე აღწერილ შემთხვევაშიც გიორგი ვარსიყება გოგოლას.

— მეტი რაღა უნდა დამიშავო გოგოლა! რამდენს დავინახე, ჩემს ჰეუაზე აღარ ვარ! — ისევე გაეხუმრება გიორგი, თუმცა ეტყობოდა, ეს მთლად ხეზრობა აღარ იყო.

— რას გაღამეიდე, ბიჭო! განა სოფელში გოგოლნი გამოილია!

— რა გამოიღვეს იმ ვასაყვეტებს, მაგრამ შენი შემეურე ჩვეიც ებერებით და იმითაც ეაბერებო! — მიუგო გიორგიმ და შეურამე ბიჭებს გადახედა.

ეს პატარა დილოგი არღვევს რომანის ანაღლებულ განწყობილებას.

გოგოლა უტრუნელიც ლევანის მეზობელი იყო, მაგრამ ამ შეხვედრამდე ისინი ერთმანეთს არ იცნობდნენ: გოგოლას შამა ოჯახით მხოლოდ სამი წლის წინ გადაიყოდა იმერეთიდან შირაქს. ლევანი კი ამ დროს საბუკოთა აბშიას რიგებში იმყოფებოდა, სიღნაყის ის სულ რამდენიმე დღის დაბრუნებული იყო.

საზოგადოებაში გოგოლას თუმცა მუდამ მხიარულად ეტყირა თავი, მის სულში დიდ

ხანია მწუხარება სუფევდა: ორი წლის წინ მარცხიანი შემთხვევამ—მსხვერპლა მისა საქმრო. ამით დანაღვლიანებულ ქალიშვილს შეუძლებდა განერჩეულობის და ერთგვარობის განწყობილება ყველა ახალგაზრდა ეთიკაში. მაგრამ ლევანთან შეხვედრამ გოგოლაში გამოაღვიძა ნაადრევად მიიწინებელი ახალგაზრდობა, გრძობობა დაუხარჯავი მარაგი. მათი შეხვედრის შემდეგ ქალიშვილს თან სდევდა ეთიკის ანთებული თვალები და მასში აცოცხლებდა დიდი ხნის წინ მივიწყებულ გრძობებს.

გოგოლა უგრებელიც ნიჭიერად დახატული ქართული ქალის სახეა. მწერალი ცდილობს გაათვალისწინოს ის ევოლუცია, რომელიც ქართული ქალის სულიერმა სამყარომ განიცადა ეუანსკენლ ხანებში. ავტორი ვაბედულად ემიჯნება ქართულ ლიტერატურაში რამდენადაც შესაძლებელია „ტრადიციას“: ზოგჯერ ქართული ქალიშვილს გადაჭარბებულად ნაზი ფერებით ხატავენ, მას წარმოაუგენენ ისეთ გარემოში, სადაც ის მოკლებულია აქტიობას, თავისუფალ ადამიანისათვის დამახასიათებელი ქმედითობის გამოჩაღვენების საშუალებას, რითაც იგი ხშირად უმწყო არსებად გამოიყურება.

კ. ლორთქიფანიძემ გოგოლას სახით შექმნა ვაბედული, ლალი, თავის სიყვარულის ძალაში დარწმუნებული ქალიშვილი. გოგოლას შეგნებული აქვს არა მხოლოდ თავისი მოქალაქეობრივი უფლებები, არამედ — მოვალეობანიც მას სჯერა, რომ ცხოვრების ქარიშხალში ქალიშვილი აბლობელი მამაკაცის მყერს იქით კი არ უნდა იშლიდოდეს, არამედ იდგეს მის გვერდით და თანახმად ინაწილებდეს ცხოვრების სიხარულს და სიმწენეს.

კ. ლორთქიფანიძე ქალ-ვაჟის ურთიერთობას ავითარებს თანასწორობის საფუძველზე. სიტრფილო ურთიერთობაში გოგოლა შეუძის როგორც ვაჟის თანატოლა. იგი სრულფუნქციონირებს მოქალაქე ცხოვრების ყველა დარგში, რომანში მკრთალადა ნაჩვენები გოგოლას ცხოვრების საზოგადოებრივი მხარე. მკობხველი ვერ გებულობს გოგოლა რა საქმიოთა დაკავებული. პირველად მწერალი ქალიშვილს ავტონომილის მძლილად გვაცნობს, მაგრამ შემდეგ ვებულობთ, რომ გოგოლამ ბაკურციხის აგროტექნიკური კურსები დაამთავრა თუმცა ნაწარმოების შემდეგ თავებში არ ჩანს რომ ის მძლილად ან აგროტექნიკად მრშობოდეს.

რომანის პირველი ნაწილი აქამდე ვითარდებოდა გართულებათა და ადამიანების ხასიათებას შეჯახების გარეშე. იმისათვის რათა რომანმა სუფეტში შეიტანოს დრამატიზმი და საბრლო მისცეს მოქმედებას მწერალი მიმარ-

თავს ორ ახლობელ ოჯახს შორის უსიამოვნების ჩამოვდებას.

ინტენსიური

ზაქარია ნადიბაძის და მანუჩარ უგრებელიძის ოჯახებს აღრე კეთილშობილური ურთიერთობა ჰქონდათ ერთმანეთთან. მას შემდეგ, რაც გოგოლას და ლევანის წყალობით ერთმანეთთან დამოუკერების წინაშე დადგნენ, კიდევ უფრო განმტკიცდა და გაძლიერდა მათი გველთაღი ურთიერთობა. მაგრამ ეს კეთილგანწყობა ორ ოჯახს შორის დაარღვია ერთმა შემთხვევამ.

უქარიწელი სტუმრები ეწვევიან კალოთუბანს. თვითველი კალოთუბნელი გულწრფელით ცდილობს თავისთან იწვიოს საპატიო სტუმარი. მაგრამ ოცდასამი კაცის ორასი ოჯახისთვის განაწილებას ვერ ახერხებს კოლმეურნეობის თავშეღომაზე და ბუერი სტუმრის მოსურვე უსტუმროდ რჩება ერთგვრით ასეთთავანია ნაუნჩარ უგრებელიძეც. ვაწილებულმა მანუჩარმა სხვა რომ გვრადფერი მოახერხა ზაქარია ნადიბაძის ოჯახში ვაგზავნო სტუმრებს თავის ოჯახში შეუძღვია. ამას მოყვება ანუცას განაწყენება და საბოლოოდ ორი ოჯახი ერთმანეთს სამტროდ წყვილებია.

მაგრამ, ნაწარმოების კონფლიქტისათვის ვერ გამოდგება სოციალურ შინაარსს მოკლებული შემთხვევა, რომელიც თავის ხასიათით აზაფრით არ განსხვავდება ჩვეულებრივი, ყოველდღიური კონცლიობისაგან.

რად შეიქმნა დავა ზაქარია და მანუჩარს შორის სტუმრის გამო? თვითველმა მათგანმა კარგად იცოდა, რომ უქარიწელი სტუმარი ვისთანაც არ უნდა მოხვედრილიყო იგი უბატრაციემლოდ არ დარჩებოდა. თვითველ მათგანს თავის ოჯახში მოუბატოებლადაც შეეძლო შეხვედროდა და ესაუბრა მათთან. მაგრამ თუ ეს ასეა, საიდან წარმოიშვა ეს უცნაური, ახიარებული, უსიამოვნების აღმწერელი მეტოქეობა ერთმანეთში მასმინდლის როლისთვის?

მწერალი ახერხებს ახალი მოვლენებით დამაჯერებლობა მისცეს უგრებელიძისა და ნადიბაძის ოჯახებს შორის ჩამოვარდნილ უსიამოვნებას: მას შემდეგ, რაც ანუცა შემთხვევით ზაქარია უგრებელიძის სიძის დანაშაულის უნებური მოწმე ხდება, მათ შორის იწვება ნამდვილი მტრობა. საქმე იქამდეც მიყვია, რომ მავდანამ რაეის ქალიშვილს ლევანთან მგობრობა აუერძილა.

ლევანი და გოგოლა ეთკაცურად ურთივებენ მშობლების მიერ დადგნილ შეზღუდვებს და აგრძელებენ ერთმანეთთან დაახლოებას. მათი ურთიერთობა საბოლოოდ გაიკვევია თბილისში, სადაც რამდენიმე დღეს დაჰყოფენ. როგორც საქართველოს კომკავშირის ურლობის დეკლარებია. დედაქალაქში ხდება პირველი განდობა სიყვარულში, აქ გადაწყვიტენ

ისინი თავიანთი ცხოვრების სამუდამოდ ერთ-
მანეთთან დაკავშირებას...

რომანში „ნატერას თვალს“ არის კონფლიქტის მკარგ საფუძველი, რომელიც პოტენციურად დიდ შესაძლებლობას იძლევა ნაშველ კონფლიქტად გადაქცევისათვის.

სოფელ კალოთებანში სამი კოლმეურნეობა არის. ამ სამთავან ერთი კოლმეურნეობა „გლების იმედი“ პატარაა და თავისი ნაკეთობი მერად დაქვემოცობულა სახით აქვს გაფანტული სოფელში. ამ მიზეზით პარალიზებულია ახალი მძლავრი სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა ისეთი საუკეთესო ტრაქტორისტები კი, როგორც ლევანია ოთხ დღეში ერთ ღღის ნორმას ვერ ასრულებს. ტრაქტორისტები გაერთიანდნენ „გლების იმედის“ ნაკეთობის და ეშურებან სხვა კოლმეურნეობათა მიწვევებს. კოლმეურნეობის სავალალო მდგომარეობა სარბიელს იძლევის ისეთ გაიძევრას და არამზავას, როგორცია დათა ყანაშვილი.

კ. ლორთქიფანიძე სულ რამდენიმე გვერდზე ახერხებს შექმნას სოფლის პარაზიტის, მცონარის და მლიჭუნელის ტიპური სახეს. დათა ყანაშვილი მსუფე ცხოვრების მორტფიანება, საკოლმეურნეო ბეღელის ბებური ეარბაა. მას არასოდეს არ პქონია ცხოვრებაში მაღალი გატაცება ან პატიოსანი ზრახვა. იგი მუდამ ცდილობს გაეყრიდოს ის აღმიაინები, რომელთა ხელმძღვანელობაც მას აქვს მიწობილი.

კ. ლორთქიფანიძისათვის დამახასიათებელი პე-
მორითთა დაწერილი მებუთე თავი. დათა ყანაშვილი თავისი ანგარებიანი მიწებისთვის ახლადშეძენილ ბავშვის გამოყენებასაც კი ცდილობს. იგი ბავშვის სახელს შეაკოწიწებს პარტიის რაიკომის მდივნის სახელისა და გეარის პირველი მარცკლების მიხედვით. კლიმენტა გოგუა გადააკეთა კლიმგოდ და ფიქრობს ამით შესძლებს პასუხისმგებელი მუშაკის გულის მონადირებას. მაგრამ კლიმენტა გოგუა იჩენს პრინციპულობას და იმქვდაკარუებული, შეშინებული ყანაშვილი რაიკონიდან გათარება. მხოლოდ მას შემდეგ რაც გოგუა სხვა რაიკონში გადადის ყანაშვილი უბრალოდ ება წითელ წყაროს და რაღაც მშაინაობით კოლმეურნეობა „გლების იმედის“ თავმჯდომარედ დადევბა.

„ნატერას თვალს“ პირველ ნაწილში მხოლოდ მომზადებულია ნივთები დათა ყანაშვილის უმსგავსეობასთან ბრძოლისთვის. უნდა ვიფიქროთ, რომ წიგნის მეორე ნაწილში ეს ტენდენცია წამყვანი იქნება. სხვათადად არც შეიძლება, რადგან უგრებელიძის და ნადიბაიძის ოჯახები ნაწარმოების ბოლოს შეროგდებან და ამით კონფლიქტის ეს საფუძველი ისპობა.

რომანში კარგადაა ნაჩვენები შირაქის ნაყო-

ფიერი ველების დასახლება საქართველოს სხვადასხვა რაიონებიდან ჩამოსული ახალი მოსახლეობით. ამ აღმიაინებმა დაბრუნებან და ეკალნართი საყვ გზა განუღვივნ; უფრო ათეიანბუნენ შირაქს, ვიდრე გატაცბუნენ შირაქის ყაშირს. და ამის მიღწევა შესაძლებელი ვახდა მხოლოდ საკოლმეურნეო წყობილების მეოხებით.

რომანში კარგადაა დახატული ქართული სოფლის ერთი მონოლიტური ოჯახი. ნაწარმოების მოქმედ პირთა უმრავლესობის საქმიანობას საზოგადოებრივი მოვალეობის შეგნება განსაზღვრავს. ისინი შრომობენ, ლაღბენ, დროს ატარებენ, მათ იციან, რომ აღარაფერია არა აქეთ ზეცაში საძიებელი, რადგან აღარულა და წინაპრის ოცნება, შრომის გზა სსნილია და ცხოვრება თავისუფალი.

მწერალმა პროლოგში გვიჩვენა აღმიაინები, რომლებიც ოცნებობუნენ მიწასა და მის დსამუშავებელ საშუალებებზე. ზოლო რომანში კონკრეტული სახეებით ნაჩვენებია ის აღმიაინები, რომლებმაც მიწა აქვთ, მისი დამუშავების საშუალებებაც და ყველა აქვან გამომდინარე აღმიაინური კეთილდღეობაც.

მაგრამ საბჭოთა აღმიაინებს თავს ატყუება უმძიმესი გამოცდა იწყება დიდი სამშულო ომი და საშინელი განსაცდელის წინაშე დადა საბჭოთა ხალხს: მას მოელის დაკარგოს ყველფერი ის, რაზედაც ოცნებობდა მისი წინაპრები, რაც მან მრავალი წლის შრომით და ბრძოლით მოაპოვა, რაც ასე მტკიცედ შევიდა ჩვენი ზალხის ყოფაცხოვრებაში.

რომანის სიუჟეტი აქ დებულობს განვითარებას, პროლოგის შინაარსი აქ იხსნება: საბჭოთა ზალხი ერთსულოვნად აღვა ფაშისტ მოძალადეების წინააღმდეგ საბრძოლველდ. ეს იმიტომ მოხდა რომ იგი იცავდა თავის ცხოვრებას, შრომის უფლებას, იმ უფლებას, რომელზედაც ასე ამოუდ ოცნებობდა თავის დროზე უშიწო და უსახლკარო მებრე ბიჭი.

ამოდ როდი ჩაიარა საბჭოთა ზალხისთვის ათეული წლების საბრძოლო წროთბამ. მან ახლა იცის, რომ ბედნიერების დამკვიდრება და შენარჩუნება ზღაპრული ნატერის თვალთ კი არა, მხოლოდ ბრძოლით შეიძლება.

კ. ლორთქიფანიძე დიდი მხატვრული უშუალობით აგვიწერს საბჭოთა აღმიაინების კეთილშობილებას და გაბეღულებას, რომელიც განსაცდელის დროს გამოვლინდა.

გოგოლა აქვამადაც შესანიშნავია. უყვარო მუშებარებით და გმირული სულისკეთებით ათრთოლებული ქალიშვილი მზურვალეუ ცდოცება ლევანს მარადიულ ერთგულებას. მისი თავდადება იქამდე მიდის, რომ ფრონტზე მიმავალ ახალგაზრდას თავაზობს ხელია მოწერას. მაგრამ ეს უკანასკნელი დღისულოვნად

უარყოფს გოგოლას წინადადებას: ხომ შეძლება ლევანი ფრონტზე დაიღუპოს და რატომ უნდა გააუბედუროს მან სამუდამოდ ქალი-შვილი?

ა. ლორთქიფანიძემ არა ერთხელ დაამტკიცა თავისი უნარი დაბატოს შეომრის სულიერი განწყობილება და საბრძოლო ებიზოკუბა. ამ ნაწარმოებშიც ნაწვევებია ლევანის ამღვლელებელი გმირობა. ქართული ჯარისკაცის აზრს იშვიათ ამტანობას, თავშეკავებას, გაბეჯულობას და თავის ნაწილს გამარჯვებას მოაპოვებინებს.

რომანში კარგადაა ნაწვევები ის როლი, რომელიც დიდა სამამულო ომის დროს შეასრულეს ზურგში დარჩენილმა ქალებმა და შობულებმა. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია ანუკა, ზაქარია, მანუჩარი, მაგდანა, კოლა და სხვ.

შეუძლებელია მკითხველმა დაივიწყოს ზაქარიას სულიერი სიმტკიცე. ლევანის წერილები იგვიანებს ფრონტიდან. ზაქარია ანუკას დამამშვიდებლად ლევანის მავიერ წერტილს სწერს და ფოსტალიონს სახლში მოატანინებს,

როგორც შვილის გამოგზავნილს. ადვილი როდი არის ასეთი სიმტკიცის ფორმირება ასეთი პასუხი ვასცა საბჭოთა ქალებმა გადართულ მოქალაქეებს, რომლებმაც განიზრახეს დაერღვიათ ჩვენი ცხოვრების წესი.

რომანის დასასრულს მძიმედ დაქრილი ლევანი უბრუნდება მშობლიურ კალთობას. ნადმიძეების ოჯახში დიდი სიხარულია. ზაქარია მეზობლებთან ერთად ეახშაშუე აღმართავს სიხარულის საღვებრძელოს, გამარჯვების საღვებრძელოს. ისმის მოგუთული სუფრელი: სოფლის მწუხარე და ფიქრიანი ძილი რომ არ დაარღვიონ, წუნარად თავშეკავებით მღერიათ მოქვიფეები.

შორს ფრონტზე კვლავ გრძელდება სისხლის ღვრა.

მტერი კვლავ ლამობს წაართვას საბჭოთა ხალხს მისი ისტორიული მონაპოვარი, თავისუფლება, ნატერის თვალა.

ბრძოლა გრძელდება, მაგრამ თუ როგორ და რა სახით, ამას რომანის მეორე ნაწილში ვიხილავთ.



„მეურრო სავანის“ ბინაღარნი

ერთხელ „ლიტერატურულ გაზეთში“, ნიკო ლორთქიფანიძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ წერილში, სერგო კლდიაშვილმა შენიშნა, რომ ჩვენს ახალ თაობას ბევრი რამ შეუძლია ისწავლოს მისგან (ნ. ლორთქიფანიძისგან).

იგივე შეიძლება ითქვას ს. კლდიაშვილზეც, რომლის ნაწარმოებების ენა ყოველთვის სადა და ნათელია მთელი მისი შემოქმედება წარმოადგენს ძიებას ამ სისადავისა და მხატვრული აზრის მკაფიობისათვის. არავითარი ე. წ. ფერადღვნება, ორაგინაზური ენობრივი სრულება და მალაღმარებელი სახეები აქ არ შევხვდებით. შთაბეჭდილებას მწერალი აღწევს სისადავის გზით. იგი არ ცდილობს გააკვირვოს მკითხველი, რაც, სამწუხაროდ, ასე ხშირად შეინიშნება ჩვენს ახალგაზრდა მწერლებში, — არც არანეულებრივი სიტყვათმარებითა და არც იმ მანერტუღიანი, რომელიც ლოკოპროვებით ახალ სტილად საღდება ხოლმე. მისი წინადადებების სიძლიერე და უბრალოება მშვენიერი გემოვნებითაა ნაქარნახევი.

ს. კლდიაშვილის პროზა, როგორც ერთი ევროპელი მწერალი წერს სეფტის შესახებ, „ლიტერტული პროზა“ — ბუნებრივი, თავშეკეცებული და მკაფიო, ასე გგონია, იგი წერს იდვილად, პირველადვე მოსული სიტყვების საშუალებით. იგი ყოველთვის ნათლად გამოხატავს თავის აზრს, და ეს ხდება იმიტომ, რომ მწერალი დაკვირებულია თავის დაკვირვებათა სისწორეში. მაგრამ რამდენი შრომა, რაოდენი შემოქმედებითი ენერჯია სჭირდება ამ პირველიდვე მოსული სიტყვების“ ძიებას!

ს. კლდიაშვილმა ქართულ ლიტერატურაში შემოიტანა თავისი განსხვავებული თემა. თუკი ნიკო ლორთქიფანიძეს ჰყავდა წინაპარი, და ეს იყო დათი კლდიაშვილი, ს. კლდიაშვილი ამ მხრავ მართლად გამოიჩინებდა.

ს. კლდიაშვილმა ბედნიერად მიაგნო ახალს. მან პროვინციული ქალაქების ცხოვრების ფონზე გაშალა არა ერთი თავისი მოთხრობა. დღი ქალაქის მაჯისცემას მომორბეული აღმანიები, რომელნიც მსხვერპლი არიან მიყრუებულ ცხოვრების ერთფეროვნებისა, — აი ს. კლდიაშვილის საყვარელი თემა.

შემდეგში მან აჩვენა, თუ როგორ გამოიღვიძეს შივარდნილმა ქალაქებმა, თუ როგორ შეიძლება იმ აღმანიების დსიქიკა, რომლებ-

შიც რვე-ლუციამდე მხოლოდ თვლემდა ერთი ნება. პროვინციის თავის განსხვავებულ ისტორია აქვს. ს. კლდიაშვილი ამ ისტორიის მხატვარია.

იგი უბრატესად ხატავს ე. წ. „ჩვეულებრივ“ აღმანიებს, რომელნიც არც თავისი ქცევით და არც გარეგნობით არასოდეს არ იქცევენ საერთო ყურადღებას. მათი ცხოვრების ყოველდღიურობაში განსაკუთრებული არაფერი ხდება... ერთი სიტყვით, ეს ის აღმანიებია, რომელთა შესახებაც ძნელია თქვა ისეთი რამ, რაც მათ უცებ წარმოადგენს და, ამასთანავე, სრულყოფილად, დამახასიათებლად. მაგრამ ს. კლდიაშვილი თითქმის ყოველთვის პოულობს საყურადღებოს მათს ხასიათში. იგი იფიქრებს და „უმატებს“ ადვილებელ წერილმანებს, რომლებიც ამ ხასიათის ღრმა გაგებოდან მომდინარებოტენ, რათა ასეთი „ჩვეულებრივი“ აღმანიები მკითხველისათვის უფრო მისწიდევი და საინტერესო გახადოს. უნდა ითქვას, მწერალი ხშირად აღწევს საწიაროს.

ბევოსა და მარიამის დიალოგი, რომელიც შესრულების ოსტატობით, ლერასობისა და დარჯეანის კამათს მოგვაგონებს, ამის ერთერთი საუკეთესო მაგალითია. თითქოსდა რა უნდა ყოფილიყო მკითხველისათვის საინტერესო ამ საუბარში, რომელიც შექმლი ამ ორ აღმანის გაგმართა შუადღის ძილის შემდეგ? მაგრამ ს. კლდიაშვილმა ადვილად გამოჩანა ასეთი დეტალი: ესაა დავა ბიოლოა და დღიად მართას შესახებ გაზეთში გამოქვეყნებულ სამგლოვიარო განცხადებშიდან.

ს. კლდიაშვილის ხედვა ყოველთვის დეტლისკენაა გამახვილებული. მისთვის უჩვეულოა ობრობის მონეშენტური პერიოდები. იგი დიდ ენებების მწერალი არაა და მათ შესახებ ყოველთვის „რიკოშეტი“ ცდილობს იღამარაკოს, რაც, საერთოდ, ს. კლდიაშვილის ტემპერამენტის დამახასიათებელი თვისებაა.

მაგალითად, როცა ირინე თუხარელი ეოლად მიხვევს სიმონ ბერიშვილს, ს. კლდიაშვილი ამას ქალაქში მარადელი კორკებით ამცნობს მკითხველს. რასაკვირველია, ის დღი სულერი დატორთვა, რომელიც ირინეს უნდა განეცადა „ამ დღებში“, ს. კლდიაშვილისთვის კარგად იყო ცნობილი, მაგრამ იგი შიანც განზრახ მოერია მის აღწერას.

გასაკებია, რომ უპირატესობის მიცემა რომელიმე გზისთვის გულუბრყვილობა იქნებოდა მხოლოდ.

უპირატესეს ყოვლისა, რით იქცეეს ყურადღებებსა ს. კლდიაშვილის ახალი რომანი? აქ აღწერილი ამბები ჩვენი ქვეყნის ახალ წარსულს ეხება. კერძოდ, ეს ის დროა, როცა საქართველოში ასე კატასტროფულად დამთავრდა მუშავეების ბატონობის ხანა. ს. კლდიაშვილმა ერთი პატარა ქალაქის მავალითზე წვეული ოსტატობით აჩვენა ძველის წგრვეისა და ახლის დამკვიდრების რთული პროცესი. მან მშვენიერად მოუხსრო მკითხველს იმის შესახებ, თუ როგორ დაირღვა ერთხელ და სამუდამოდ სიმუდროვე, რომელიც თითქოსდა დასაბამიდან სუფევდა პატარაბუნებში, და როგორ გარდაიქმნენ ადამიანები.

ს. კლდიაშვილმა ბუნებრივად და სადავ, ყოველგვარი ყალბი პათოსის გარეშე შეძლო დაეწერა ამადლეუბელი რომანი ამ დიდი გარდაქმნების შესახებ.

ერთ დღეს აბტიტეტორი კორსაველი დაიბარეს საბუკოში და მთვლადნულად ქალაქის რეკონსტრუქციის პროექტის შედგენა დაიწყო. თავისთავად აქ, ცხადია, ირატერია საკვირველი. მაგრამ ეს ზომ დიდი ხნის ოცნებაა კორსაველისა და, თანაც, ამაო? ამასთანავე, ს. კლდიაშვილს ეს ოცნება აბტიტეტორის ხასიათის შექმნაში შეაქვს, როგორც ძირითადი რამ, როგორც მისი ცხოვრების აზრი.

ს. კლდიაშვილს უპირველესად აინტერესებს ის კონტრასტი ძველსა და ახალს შორის, რომელშიც რევოლუციის პირველსავე დღეებში იშინა თავი, ერთი მხრივ, იმ ადამიანების ზედი, რომელნიც ვერ შეუძლიან ცვლილებებს და, მეორე მხრივ, რომელთაც ეკუთვნით ახალი ცხოვრების ხვალისთვის დღე.

...პატარა პროვინციული ქალაქი, რაღაც მუდრო საეანეს მსგავსი; რომ ეს უფრო იგრძნობოდეს, იგი დანახულია დიდ ქალაქს შეჩვეული ადამიანის თვალით. მთავრდნლი, ერთფეროვანი ცხოვრება, რომელსაც აქვს თავისი განსხვავებული დამა, თავისი განსხვავებული პროვინციული მთავრე („მთავრეს პროვინციაში უფრო ძლიერად გრძნობ, ვიდრე დიდ ქალაქში“); ესაა ერთი ბეწო ყურე, რომელშიც ძლიეს აღწევს ზღვის ღელვა და მის სურტ კარე ტალღებს დანათის მთვარე. თქვენ შეგიძლიათ უქიროთ ამ ყურეს და წარმოადგინა იქნაოთ, თუ როგორ ღელავს ზღვა.

ს. კლდიაშვილი არა ერთხელ მოიქცა ასე. ასეთ შევარდნილ ადგილას — პატარაბუნებში, ჩამოღობი გიორგი თუხარავი, მთავარი მოქმედი პირის — ირინეს მამა. ჩამოღობის დროებით ამ საეანეში (სულხან-საბა ორბელიანის საეანეს განმარტავს, როგორც დსასაღვრებელს), მაგრამ რჩება სამუდამოდ. სწორედ ამ დროებით

განზრახვაში და სამუდამოდ დარჩენაში არას გახსნილი მისი ადამიანური ტრავმული.

რატომ გამოიქცა იგი თბილისიდან? ეს ჩანს კარგად რომანის ბოლოს, გრძელის სიკვდილს სცენაში. გასაკებია, რომ ადამიანი, რომელიც „არასოდეს არ ჩამორედა ცხოვრების სიღრმეში, ყოველთვის ზედაპირზე ტიტევიდა ან სულ განზე იდგა“, რომლის „წარსულმა რაღაც სიცარიელეში გაიარა, როგორღაც მკრთალად, შეუქმნველად“ ვერ აღუდგება ადლოს ახალ ცხოვრებას. მან იგრძნო, რომ გაიბრია, მაგრამ, ამავე დროს, არ უნდა გამოუტყდეს თავისთავს ამაში. ამიტომაც იმედოვნებს, რომ მალე დაბრუნდება უკან.

და, აი, ამ იმედით ედებო. ს. კლდიაშვილმა მშვენიერად გამოყო და გაამთავრა ეს შტრახი გიორგის ხასიათში.

ესაა უხვბეზლო, ინერტული ბუნების ინტელიგენტი, რომელსაც ორიოდ შემთხვევა თუ გაიხნია მოსაგონად, რათა განსჯოთ ცხოვრებას გამართლება მოენახოს; ერთხელ გიორგიმ მუშათა დემონსტრაციის მონაწილენი დაიცვასამართლობაში. სიტყვა, რომელიც მან წარმოთქვა, დასმულეს და გაავრცელეს. მაგრამ ვანა ეს გმორბას წარმოადგენს? — ასე მოიქცეოდა ყველა პატიოსანი ადამიანი.

ერთადერთი რამ, რითაც მას შეუძლია იამაყოს — ეს ისევ პატიოსნებაა. მაგრამ, ვინავე დროს, ამით გამოწვეული სიამავე ერთგვარ ირონიასში ზღვებს, ვინაიდან პატიოსნება აქ ცაშია გამოკიდული, დაცლილია კონკრეტული შინაარსისაგან.

ს. კლდიაშვილმა ეს მეორე დეტალიც კარგად შეიტანა გიორგის ხასიათის შენებაში: მკითხველს ეცოდება იგი და, ამასთანავე, ხედავს, რომ გარღვეულია მისი დაღუბვა.

საერთოდ, გიორგის სიკვდილის სცენას რომანში ერთ-ერთი წამყვანი ადგილი უჭირავს. ეს ეპიზოდი იწვევს ინტერლუდიის „უკანასკნელი ზაფხული ფორსაიტისა“ შორეულ ასოციაციას, უპირველესად იმით, რომ სიციცხლის მძაფრი წყურბული, რომელიც ელვითებს სიკვდილის წინ მოხუც ადამიანში, ორივეგან ხანგასმულია მზიანი პეიზაჟის ჰერეტი.

თუბარღებები სიმონ ბეროშვილის ხიზნები არიან. ინტელიგენტური ოჯახი, გამოქცეული ახალ ცხოვრებას, ბოლოსდაბოლოს თავის ზღვს უნებურად უკომრებს ველორი ინტელექტის, ამასთანავე, დამარცხებული ადამიანის ზღვს.

სიმონ ბეროშვილი გარეგნულად მხოლოდ ერთხელ გამოდის სულიერი წონასწორობიდან. და ისიც მაშინ, როცა იგი მთვარეობს.

დრამა, რომელიც უნდა გათამაშდეს სიმონსა და მის მეუღლეს შორის, შოტიკობებულია უკვე მაშინ, როცა ეს ადამიანი იმედუბულია დაქორწინდეს. მიუხედავად იმისა, რომ სიმონ ბეროშვილი ყოველნაირ ხერხს მიმართავს,

რათა ირინე დაითანხმოს. მას თითქოს არავინ არ ამძღვრებს. ყოველ შემთხვევაში, ერთი შეხედვით, ეს მართლაც ასე ჩანს. მაგრამ უფრო ღრმად ასეთი ნათიჯის მიზეზი ეძიება იმაში, რომ ს. ბერაშვილი ირინესთან ქორწინებაში ეძებს იმ აღზევების გავრძელების დადასტურებას, რომელიც მან დაკარგა დიდი ხანია. მაგრამ მას არ უნდა, რომ გამოუტყდეს ამაში თავის თავსაც კი. აი, ეს უღვეს საფუძვლად ამ ზონგენების „ბუტბუტორიულ“ ქორწინებას, რომლის რეაღორბაც, ცხადია, ს. კლდიაშვილმა კარგად იცის.

მაგრამ გასაგებია, რომ ასე ვერ გავრძელებდა და, აი, ზემონახსენები სიმთვრალის სცენის დროს ყველაფერი სრულდება უცებ. გამძვინვარებული ბერაშვილი, რომელსაც თავიწინ ვერცხვაც ცხოვრება, მოულოდნელად აფთიანების თუთუყუზე იყრის შიღვ „აიარს. ს. კლდიაშვილმა ეს გონებამახვილური დეტალი ამ ღრმატულ ვითარებაში იმისთვის შეიტანა, რათა მკითხველისათვის კიდევ ერთხელ საგნებით ნათელი ყოფილიყო ბერაშვილის გამოუვალი დეგონარეობა. ესაა მისი უკანასკნელელი სასაძლო უფლება!

მაინც, მე მგონია, ნაწარმოებს ზოგჯერ არ პუოფნის ისეთი სიტუაციები, სადაც უფრო უშუალოდ იფეთქებდა მისი გმირების ნამდვილი სული, რომელსაც, აღამაინი ცხოვრების კონონის თანახმად, ზმირად საყეთარ თავსაც კი უმაღავს.

ს. კლდიაშვილი რომანის დასაწყისში, სათაგელსაველო რომანების მსგავსად, დაპირდა მკითხველს, რომ დენტორი და ეან ეანიძე მთავარი მოქმედი პირნი იქნებოდნენ. ისინი კიდევ გამოჩნდნენ შემდეგში, მაგრამ შედარებით მკრთალად, ვიდრე მისალოდნელი იყო.

ასევე დაეპირათა გივისაც — ირინეს შეყვარებულს. მწერალმა კარგად შენიშნა ეს ტიპი ახალგაზრდა ოფიცრისა, რომელიც ვერ შეეთვისა ახალ ცხოვრებას; გადაწყვა ქალადლის თამაშსა და, ბოლოს, აღუროსობა და ქურდობაც იყისრა. შემდეგ საზღვარგაგეთ სცადა გაქცევა. რომანის თანახმად, ყოველივე ეს სრულიად მოულოდნელი იყო ირინესათვის, და როცა მან ფსიქოტური ტრამვეც ვანიცადა დამსხვრეული სიყვარულისა და ოცნებების ნიადაგზე, მკითხველში უფრო გაოცება გამოიწვიდა ამ ახალმა ამბავად, ვიდრე თანაგრძნობა, ვინაიდან იგი ასე ახლო არ იყო დაკავშირებული გივისთან. მოულოდნელობის ეფექტი არ უნდა შეზებოდა მკითხველსაც.

შეიძლება ასე მოხდა იმიტომ, რომ რომანში ყველაფერი დანახულია ირინეს თვალთ. თხრობა უმეტესად მიმდინარეობს ამ გმირის პოზიციებიდან. მაგრამ სწორი არ უნდა იყოს აეტორი, როცა მკითხველსაც იმდენსავე ეუბნება, რამდენიც ირინემ იცის. თუკი ს. კლდია-

შვილი აჩვენებდა გივის ხასიათს ბაღოშდევ (ნაწარმოები კი თხოულობს ამას, სწორედ რომ „თხოულობს“), როგორ მივიდა იგი სწორედ რომ იმისუტიდან ამორალურობამდე, „მანქან რომანში“ მოიხებდა.

სხვა საქმეა, რასაკვირველია, ცალკეული პორტრეტები აფთიანების, მეოცნებე არქიტექტორისათუ ბუკინისტისა. ეს სახეები ს. კლდიაშვილმა სრულყოფილად შექმნა; ისინი ეპიზოდურად მონაწილეობენ რომანში და ქმნიან პრაიენციული ქალაქის საერთო კოლორიტს. შედარებით ნაყლებდაა გამოკვეთილი ახალგაზრდა აგრონომის — მერაბ თაბაგარის და მისი მეუღლის — ქეთიანოს ხასიათები. ისინი მოწოდებული არიან იმისთვის, რათა ერთგვარი ჯანსაღი საწყისი შეიტანონ ამ მყურებულ ქალაქის სტრუქტურაში, კერძოდ, ირინეს ცხოვრებაშიც. მაგრამ სუსტი კავშირი რომანის მთავარ გმირთან მათ ზედამირულად აცნობს მკითხველს (მოუხედავად მერაბ თაბაგარის ბიოგრაფიისა).

როგორც ვთქვი, რომანში თხრობა წარმოებს ახალგაზრდა ქალიშვილის ირინე თუხარელის პოზიციებიდან. მას ადრე უზრუნველი ცხოვრება ჰქონდა და ახლა უამრავი პრაქტიკული საკითხების გადაჭრა უხდება. ცხადია, მას არ პუოფნის გამოცილება და ამიტომ სმირად ცდება, იდრე, ძველთან იგი დაკავშირებულია მამით, სიყვარულითა და, ნაწილობრივ, ქმრითაც, ახალთან — მომავლით. რომანში აღებულია სწორედ გარდატეხის პერიოდი. ს. კლდიაშვილი უჩვენებს მომავლის გამარჯვებას ირინეს მავალითხეც.

ს. კლდიაშვილის უნდოდა ვთქვა, რომ ირინეს აღმონაწიდა სულის სიმძლავრე, რომ იგი იმ ქართული ინტელიგენციის შვილია, რომელიც ღრმად და დაკავშირებული სამშობლოს ფესვებთან; იგი სამშობლოსადმი სამსახურში პოეებს სიხარულს. და ეს მაღალღარდოვანი სიტყვები არაა მხოლოდ.

„ირინემ იცოდა, რომ სამუდამოდ სტოეებდა ამ ადვილს, იცოდა ისიც, ახლა აქედან მისი წასვლა იყო არა დაპრუნება წარსულისაყენ, არამედ პირველი წუთები იმ ახალი ცხოვრებისა, რომელიც ზვლიდან იწყებოდა.

და ირინე შემლოთებით კი არა, იმედით და რწმენით ვუებებოდა მას“. ასე მთავრდება რომანი. ირინე ტოეებს პატარბეეს, სადაც იგი გაიქცა მამასთან ერთად, როცა მენშევიკებმა დატოეეს თბილისი.

პატარა ქალაქი, მოწყვეტილი ქვეუნის მაჯისცემას, ს. კლდიაშვილს კარგად აქვს აღწერილი. მოულო ქალაქის ერთიანი ხასიათი მეტად თავისებურია.

ს. კლდიაშვილი ამ ნასიათს ქმნის ქუნის პერიპეტიისა და სიბრძნის აღწერით. ზაფხულის საღამოები. ჩვეულებსამებრ, ერთ შეჩვეულ

ადგილას მოსიერნე ადამიანები და სხვა, საესეებით ნათელიოდენ ქალაქის სახეს. ვასაგებია, თუ რაოდენად უნდა იყოს შეზღუდული ამ ადამიანების სულიერი სამყარო. ს. კლდიაშვილი მათი მწერალია; ცხოვრების ერთფეროვანი მდინარებით გაიკონარებულ „მოქალაქეებს“ იგი თითქოს ხელისგულზე ხედავს, ხედავს მათს კარგსა და ავსაყ. ასეთებია სწორედ ზემონახსენები ბუკინისტი და აფთაქარი, ტარიელი და ბეკო მველდეებითა და ვაქებით.

ერთნე თუხარული ამ ცხოვრების ტყეობაში აღმონდებმა, სადაც აღმათ არც მოხედებოდა, თუ არა მამამისი — გიორგი. იგი გარეგნულად შეურიგდება ბედს. რასაკვირველია, ყოველივე დროებითია და მალე ისევე დაბრუნდება, მაგრამ ამასობაში სიმონ ბეროშვილი, რომელიც ამჟამად სარგებლობს მამა-შვილის გაჭირვებით, სთხოვს ირინეს ცოდობას. აქედან იწყება დრამა, ირინე აღშფოთებულია. ს. კლდიაშვილი უჩვენებს კიდევ ამახ (ირინე გარბის ვივისთან). შემდეგ ფულის დაკარგვის ისტორია ცვლის აღშფოთებას ბედთან შერიკებით და ირინე ნებდება ადამიანს, რომელიც თითქმის ეზიზღება.

ირინეს ეს ნაბიჯი უკვე შეიცავს ერთდროულად ორ რამეს: 1. ადამიანი, რომელიც გაუბრუნის ცხოვრებას რაღაც გაუცნობიერებელი კლასობრივი ინსტიქტების გამო, ებრძვის ისტორიის წინსვლას. ვაწჭირულია; 2. — აქედან გამოიღინარე გრძნობა, რომ ასე აღარ შეიძლება გაგრძელება.

მწერლის დამოკიდებულება ასახული მასალისადმი იძლევა ფინალის განკერტვის საშუალებასაც. მიხედვად ამისა, მკითხველი მაინც განიცდის ირინე თუხარელის ბედს, რომლისკენაც იხრება მისი სიმპათიები. მარტოდ დარჩენილი, უკვე „ბევრის მოსწრე“ ქალიშვილი იწყებს ახალ ცხოვრებას, რომლის მომავლისა სუფრა მკითხველს.

რომანოს სათაურია „მყუდრო სავანე“. ამ სათაურშივე არის დაფარული ირონია ცხოვრების მიმართ, რომელიც ასე აღმშფოთებლად ცუდად და უმინოდ მიმდინარეობდა პატარახევში და რომელსაც გაეკცა ირინე.

ს. კლდიაშვილის ირონია ენერჯიულია, იგი ცოცხალი ფერებით აესებს რომანს. გედეონის პორტრეტის შექმნის დროს მწერალი, ერთი მხრივ, დასცილდა თავის გმირს, — „ერთხელ საკეთარი წიგნაკიც გამოაქვეყნა ფიბრეს ფილოსოფიაზე. რატომ მოვიღია ეს აზრათ, აღმათ მოსთვისაც ვაურკვეველი იყო, მაგრამ ბროშურა დაიბეჭდა და სიფრთხიანე ყვითელი ქაღალდის გარეკანზე ასეთი ანოწიცი იყო მოთავსებული: „სერაიდან ფილოსოფიის ისტორია“.

წიგნაკის ტექსტი აქა-იქ აკრებულყო იყო წინდადებით გერმანულ და ლათინურ ენებზე და თვითველი ფრანჯი თაქდეზოდა ან მარგალი წერტილით, ან გაკვირვების ნიშნით“. მგორი მზივე, იგი აღძრავს მკითხველში რაღაც თანაგრძნობის მსგავს გრძნობასაც — „გედეონი ამასთანავე მგორცნებეც იყო. ის დიდი ხანია ნატრობდა შეეძინა საკეთარი სტამბა, სადაც უამრავი წიგნის დაბეჭდვას აბიკრებდა... ეს იაფფასიანი წიგნაკები მოეფინება ქალაქს და სოფლებს, ზალხს ვაიკნობს მეცნიერებასათვის თადადებულთა ცხოვრებას... და ბევრ სხვა რამეს, რაც გონებისა და სულისთვის სასარგებლო იქნება...“

ასეთი ორმხრივი დამოკიდებულება, ყველაფერში კეთილი საწყისის ზედმიწევნით ურთიდლებიანი ძიება, საერთოდ, დამახასიათებელია ს. კლდიაშვილისათვის.

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ, თუმცა „მყუდრო სავანე“ მხოლოდ ნაწილია მთელის, იგი მაინც საინტერესო წარმოდგენას იძლევა ამ მთელზე. იგი ნათელი სურათია იმისა, თუ რა სულეტი ძერბებს ბაღებდა რვეოლეუთა სხვადასხვა ადამიანებში.

ზემოთ აღვნიშნე, რომ რომანის მასალა უფრო დიდ ფარგლებს მოითხოვდა. ეს შენიშვნა რომანის დადებითი მხარეებიდან გამოიღინაროვს უპირველესად. ს. კლდიაშვილი შეჭლო ბევრი საინტერესო და ძნელად დასანახავი დეტალის შენიშვნა თავისი განსაკუთრებული ნიჭის გამო. ეს განსაკუთრებული ნიჭი ზანს მწერლის მიერ თემის არჩევაში, მის სტილში.

ს. კლდიაშვილი კეთილსინდისიერად და მომხიბლავად ვკიდება თავის შრომას, რაც ცოტას როდი ნიშნავს. ყოველი სცენა და ხასიათი. ყველა სიტუაცია მის ნაწარმოებში ზუსტადაა გაანგარიშებული და აწონილდაწონილი. შეიძლება ამ სიმკაცრისადმი ღრთლვის ბრალია. რომ, საერთოდ, ს. კლდიაშვილის ტემპერამენტი გარკვეულ ჩარჩოებშია მოქცეული და დაოკებული. ს. კლდიაშვილის სტილს თანახვას მხატვრული ზომიერება და ტაქტი.

თავის უკანასკნელ რომანში ს. კლდიაშვილი ერთხელ კიდევ შეგვიჩინა ამ თემას, რომელიც ჩვენს ახორწარსულს წარმოადგენს და რომელიც დღემდე აღაღლებს ყველას. ესაა თემა ძველის ნგრევისა და ხელონდელი დღის ვანკერტისა. ბევრი ამ ხელონდელ დღეს უკვის თვლით უტყპროდა. ს. კლდიაშვილი კარგად გვიჩვენა, რა დაეშარათ ამ „უკვიანი“ ადამიანებს, როგორ გამოაღვიძა რვეოლეუთამ ბროვინცია და კეთილი ნების ადამიანები, რომელნიც წინათ მხოლოდ ოცნებობდნენ აქტიურ ცხოვრებაზე.



რევან ჯაფარიძის ახალი მოთხრობა

თანამედროვე მსოფლიო პრიზმაში, როგორც ცნობილია, ორი ძირითადი ნაკადი შეიმჩნევა. ერთია: უსიუვეტრო, თხრობითი საწყისის უარყოფელი ნაკადი; მეორე ნაკადს წარმოადგენს კლასიკური ბერეუაზიული რომანის ანდა კრიტიკულ-რეალისტური პროზის გაგრძელება, სიუჟეტის, თხრობითი საწყისის მაღიარებელი რომანისტისა.

პირველი ნაკადის მწერლებისათვის ნიშანდობლივია აშბის, მოქმედების განეთარება, ფაბულის, ობიექტური პროცესების ასახვის უარყოფა და ყურადღების ცენტრში სოციალოგიური, ფილოსოფიური და ფსიქოლოგიური „განმარტებითი ესეისზმის“ (პაულ რილს ტერმინი) დაყენება. აშბის თხრობას ნიქაეს ან საგრძნობლად აფერხებს ესეისტური განსჯა, მოქმედების განეთარებას არღვევს ფსიქო-ფილოსოფიური რეფლექსიები. მეორე ნაკადის პროზაიკოსები, რასაკვირველია, არ უარყოფენ პერსონაჟთა განცდებისა და ფიქრების ფსიქოლოგიურ ანალიზს, არც ფილოსოფიურ და სოციალოგიურ კომენტარებს ერიდებიან ისინი, მაგრამ მათთვის აშბის, მოქმედების, სიუჟეტის განეთარება მტრად მნიშვნელოვანია. ისინი ყოველთვის რალაცას მოგვიტარებენ და თხრობის პროცესში ურთავსენ ფსიქოლოგიურ თუ სოციალოგიურ განმარტება-შენიშვნებს.

ხახვასით უნდა აღინიშნოს: აქ ლამარაჟია არა რიშელიშე ნაკადის უპირატესობაზე, არამედ ნაკადთა თითოეული მათგანის სპეციფიკაზე მინიშნება. ორივე ნაკადს ჰყავს ძალიან დიდი და ძალიან პატარა მწერლები. ეს ხომ განსხვავებული ტალანტის საქმეა. უდიდესი მნიშვნელობა აქვს აქ მწერლის მსოფლმხედველობას, მის იდეურ სიშფაროს, რომელიც საბოლოო ჯამში განსაზღვრავს ამა თუ ამ ნაწარმოების ესთეტიკურ ღირებულებასაც. აქვე ისიც უნდა შეინიშნოს, რომ პროზაიკოსთა ეს დაყოფა ერთმან პირობითია და თანამედროვე ბელეტრისტიკის მხოლოდ ერთ ასპექტს გამოხატავს.

საქართველოში პირველი ნაკადის პროზა, რამდენადაც მე ვიცი, თითქმის სრულიად არაა წარმოდგენილი. ნაწილობრივ პირველი მიმართულების წარმომადგენლად შეიძლება შეიჩინოთ ოთარ ზხეიძე, რომელსაც უყვარს

მოქმედების შემაფერხებელი ვრცელი მსჯელობანი და რეფლექსიები.

რევან ჯაფარიძის მოთხრობა „ხმა იდეში“ მეორე ნაკადის პროზის ნიმუშია. აქ პრიმატი თხრობითს მომენტს ეკუთვნის, ნაწარმოებში მკაფიოდაა გამოკვეთილი აშბავი, მოქმედება, ფაბულა, თუმც ისიც უნდა ითქვას, რომ სიუჟეტური დამაინტერესებლობა არაა ამ ნაწარმოების ავტორის მიზანი.

მართალია, მოთხრობის ღირსება მოვლოდნელ სიუჟეტურ ხლართებსა და კვანძებში, პერიპეტეებსა და დაძაბულ დრამატულ ელემენტრობაში არაა საიუბელი, მაგრამ მკითხველს მისი კითხვისას უუკველად მაინც ინტერესებს, თუ რა მოხდება შემდეგ, რა დაემართებათ მოქმედ პირთ, რა გადახდებათ მათ თავს.

მოთხრობის ძირითად შინაარსს შეადგენს ცენტრალური პერსონაჟის, ლევან ბერძენილის ცხოვრების ერთი, პერსონაჟისათვის უღარესად მნიშვნელოვანი, მონაკვეთის თხრობა და იმის გადმოცემა პირველ პირში, რასაც გრძნობს, ფიქრობს და განიცდის თვით ეს მთავარი გმირი.

„მოთხრობის იდეურ შინაარსს კი ინდივიდის პირად და საზოგადოებრივ ინტერესებს შორის არსებული წინააღმდეგობა წარმოადგენს. მოთხრობის მთავარ გმირში იბრძვის გონება და გრძნობა, მოვალეობა და სიუყვარული. ამ დროს, როცა ხალხმა წერილშიწილი, ოჯახები, მშობლიური კერები მიატოვა და იარაღი იასხა მტერთან საბრძოლველად, მოთხრობის მთავარი გმირი ქალაქში ვარბის შეყვარებულის სანახავად. ამ კონფლიქტის ჩვენება, რასაკვირველია, საინტერესო არ იქნებოდა, ლევანი უმტკიუნელოდ, სულიერი ბრძოლისა და დანაშაულის შეგნების გარეშე რომ დგამდეს ასეთ ნაბიჯს. ამ კოლიზიის ასახვას არც მანონ ქვენბოდა ფასი, ლევანის შიასხამში ტრფობა მხოლოდ უბრალო გულისთქმა და სექსუალური მიზიდულება რომ ყოფილიყო. საქმე ისაა, რომ ლევანის გრძნობა უღარესად ღრმა და მთელი არსების მომცეელია. ამრიგად, ძალზე დიდა სასიუყვარული ცდუნება და ასევე უკიდურესად მწვაფი, ტრავმულიც კი, დანაშაულის განცდა და სწორედ ეს ქმნის საინტერესო, ფსიქოლოგიურად სასვსებით დამაჯერებელ სულიერ კონფლიქტს.

ლევანის ტრაველია ნაწილობრივ ონისეს ტრაველის გეგონებს სტეისებრი გოჩადანა. მაგრამ ონისეს შეცოდება გაცილებით მიძინა და საბედისწერაა (მის მიერ მოვალეობის დავიწყებაა და გულის თქმის ავილის გამო დროებით მარცხდებიან და დიდი რაოდენობით იხორციებიან მისიანები), და, მამასადავ, მისდამი მიზნული სასჯელიც, მიუხედავად მეთხველის ონისესადმი სიშათისა, დამსაბურებელი.

ლევანის დანაშაულს შედეგად არავითარი უბედურება არ მოჰყოლია; მან უბრალოდ სამხედრო დისციპლინა დაარღვია; და თუ ამასაც გაეთვალისწინებთ, რომ ეს არ მომბ-დარა ფრონტის ხაზზე, მაშინ ადამიანური თვალსაზრისით ლევანის შეცოდება მისატყვე-ბული ვეცხვადება.

რეჯე ჯაფარიძის მოთხოვნის გამოი ნაწარ-მოებში არ ჩანს დასჯილი. თბობა წყდება იქ, სადაც ლევანი მატარებლიდან ხტება სად-ვერ ტ-ში და დაშვდება. მეთხველი ვაერ-ცხველი რჩება; სერიოზულად დაშვდა ლევა-ნი, თუ ის მალე გამოჩნდებოდა, რა დამეარ-თება მას, რა მოეღოს თვითმხუტუნად მორი-გეობიდან გაქვეულ პატრულს? მატარებლი-დან გადმოხტომისას დაზიანება ხომ არ არის სასჯელი, რომელიც მას შემთხვევითობამ ანდა „ბედისწერამ“ მიუზღო? და სხვა ათასი კითხვა აღუმერება მეთხველს, რადგან ავტო-რი მოთხოვნის ბოლოში მრავალწრიტრის სეამს მოთხოვნის აღნაგობისა და არქიტექ-ტონიკის გასაცნობად უპირველეს ყოვლისა შევედგები სიუჟეტის სქემატურ გადმოცემას, უკეთ სიუჟეტური სქემის მიხაზავს:

— ახალბედა ჯარისკაცი ლევან ბერძნული პოლიდან ჩამოვიდა ქალაქ ტ-ში, აქ სამხე-დრო სასწავლებელში უნდა ისწავლოს — სამ-ხედრო სასწავლებელში ჯარისკაცული პირველ ხანებში სამეურნეო საქმეებს აკეთებინებენ — მუშაობის შემდეგ, საღამოებში ერთი ტირილის ძირას მღეროდნენ ამხანაგები — კარებიდან ჯარისკაცები უახარმეში გადაჰყავთ — იწ-ყება სამხედრო ვარჯიშობიდან სპორტულ მოე-დონზე — ვეცნობით პოლიტიკი კონსეივის — ერთ დღეს ლევანმა დაიწახა, ხეყვი სატანყო დივიზია ჩაეყენებინათ — ამ სატანყო დივი-ზიას ჩამოჰყოლიდა დივიზიის ექიმი, კაპიტანი მირიან სავანელი — ლევანი და მირიანი და-შეგობრდებიან — სეირნობენ ერთად, საუბრო-ბენ — მირიანს შეებულეხას აქლევან — ჩამო-ღას ფრონტის სარდალი — ეწყობა აიღუმი — ლევანს ნიშნავენ მსოფლიო ასეულის მეთოე-რად და ავალბენ ლაშქრობის ჩატარებას — მიდიან სალაშქროდ — ლაშქრობიდან დაბრუ-ნებულ ლევანს განსაუტრებელი უნარის გა-მონენისათვის ათღლიანი შეებულეობით ავილ-დოებენ — დამით დაძინებისას ლევანს შეებუ-

ლებიდან ჩამობრუნებული მირიანის დისას-ლისი გამოუბმობს; მირიანი გეიბარებს — ლე-ვანი ინახულებს მირიანს — გეიბარებს — მეთოე-რად სატანყო დივიზია და მასთან ერთად მირიანიც ფრონტზე მიდიოდა — მირიანი ლევანს, რომელიც შეებულეხაში უნდა წავიღებს, წერილს გაატანს თბილისში თავისიანებისათვის ვად-საცემად — შეგობრები შორდებიან — ლევანი თბილისში ჩამოღის — მიღის მირიანის სახლში — აქ გაიცნობს მირიანის დედასა და დას (მირიანის მამა, როგორც გამოირკვევა, სო-ხეში ცხოვრობს მეორე კოლთან ერთად) — მათა, მირიანის და და ლევანი მარტონი და-რჩებიან — ლევანი საოცარ სიბოხს და მღელ-ვარებას იგრანობს მათასადმი — ლევანი სო-ფელში ჩადის — მაგრამ ის მალე მოიწყენს — მათას მოვონება მოსვენებას არ აქლევს — ლევანი არ დაუღდის შეებულეხას დამთარე-ბას და კვლავ თბილისში ბრუნდება — კვლავ ნახულობს მათას — მათა რაილზე უკრავს — ლევანი სიუჟეტისგან გაოგნებულია — ის ვარის მათას ბინიდან — მაგრამ კოტა ხნის შემდეგ იღუმალი ძალა მას კვლავ მათასკენ ეწყვეს — ლევანი თავს ვეღარ იყავებს; ეხვევა მათას, კოტის მას — თავს ვერ იყავებს ვერც მათა — ლევანი კვლავ სადვერ ტ-ში ჩამოღის, უბრუნდება სამხედრო სასწავლებელს — და-ხეტილობს ნაცინო ადგოლებში — ლევანი და-ღერვილია — მათასგან ის წერილს არ ლეზუ-ლობს — ლევანს პატრულად ნიშნავენ სად-ვერში — პირველად ახლა გაუღელეხს მას აზ-რა, როგორმე, რაიმე საბაბით თბილისში ჩასე-ლისა — ლევანი გადაწყვეტს პოლიტიკი კუნ-სეკენს აღსხნას ყოველივე და დახმარება სთო-ვის — (უწნევირი მისდამი კეთილადაა განწყობილი) — უწნევირის ოთახის კართან მისუ-ლი ლევანი უკან ბრუნდება, რადგან მის შერ-ცხება; როგორც ითხოვს ნებაათვა თბილის-ში წასვლისა, მხოლოდ იმიტომ, რომ მას ვოლაც შეუუვარდა და მისი მონახულება სურს? — ლევანი დეპეშას გაუგზავნის საეა-ნელებს — მასებს არ იღებს — კვირის ბოლის დეპეშას უკან უბრუნებენ; ადრესატი ვერ ვიპოვეთ. ლევანს კვლავ პატრულად ნიშნა-ვენ — ის მტკიცედ გადაწყვეტს; გაიპაროს თბილისში, ნახოს მათა — პატრულად მას 24 საათი უნდა ემორიგა, ამ დროში უნდა მოას-წროს ჩასვლა და უკან დაბრუნება — შეუშრ-ნეულად გაემარება ამხანაგებს და სატვიროო მატარებლს ერთ-ერთ ვაგონზე აბობღდება — ვაგონი ლო იყო და მასზე მორება ეყარა — და ასე სიციქვისა, წვიმისა და ვაგონის მუღმიე რყევაში ძლივს ჩაღწევს ლევანი თბილისს — ნავთლუღის სადგურიდან წავა მათას სახლის-კენ, კარზე დააკოუნებს, არაეინ აღებს, მიაწეება კარს, კარი გაიღება, ერთ-ერთ ოთახში მყდარი

ბეები და ის მაღალი, ჯარჯმომოვლებული ყო-რები“.

ამევე თავში ლევანი პოლში გატარებულ ცხოვრებას იხსენებს, „და იმავე წუთს, თვალს მივლუავდი თუ არა, კვლავ მესიზმრებოდა ჩემი შუკები, ჩემი ორლობები და ის მაღალი, ჯარჯმომოვლებული ყორები...“

შეირო თავში, როცა ლევანი უკვე ახალ პირობებს ასე თუ ისე შეეჩვიდა, ის მაინც ვერ იშორებს სოფელზე მოგონებას: „ახლა ვახტ-რებულ მპკობაა ჩემს კუთხეში. შინ დარჩე-ნილი ქალები და ბერიკაცები ერთთავად მ-არანში ფსფუსებენ. აქა-იქ ჯერ კიდევ ბღერ-ტენ კაცებს და ნაგვიანვე აღმწვანებულ ცხოვრებას ვუთვლი ნემსით იფარება...“ და ა. შ.

საინტერესოა, რომ მირიანთან მეგობრობის პერიოდში, სანამ მირიანს შევებულებას მის-ცემდნენ, ლაიტმოტივი ქრება, მაგრამ რო-გორც კი დამორდება ლევანი მეგობარს, წაშ-სევ იღვიძებს მოკონება სოფელზე: „ახლა პურს მჭირს ჩემს კუთხეში. სკოლიდან გამომქე-ვული პატარები ფეხდაფეხ მისდებიან მკონ-ვებს, თავთავებს აგროვებენ. თავსაფრიან ქა-ლებს სიშხარი შიკვით, პერანგშემოხებული ბერი-კაციები პოპუნას აფუტუნებენ, ურჩები, ქი-გობები, კვვრები, კალოები...“

ლევანი ღამით ტყეში გულამა წევს, შეპ-ყურებს ვარსკვლავებით მოჭედულ ცას და „ხან შობლიური ტყეები მიდგა თვალწინ, ხან კი, რატომღაც, ჩვენი სოფლის ძველებური წის-ქვილი მაგონდებოდა...“

ლევანი წერილებს ამოიღებს, მათ შორის შამის წერილს მოკრავს თვალს და ლაიტმო-ტივი კვლავ იჩენს თავს:

„ახლა რას ავეთხებენ წებავ იქ? ლობიოს ბარდს იღებენ, ალბათ, შვიადამიჯ ნაადრევ სიმინდსაც ტახენ. სასუა მეწისქვილე ყოველ-დღე კოდავს დოლაბებს და ბუზღუნებს, აცა-ლეთ, ვეყო, ტაროს ვახშობა, რა არის, რომ წაღ-წყალა მარცვალს შიარბენიანებს, ხომ ზედავთ, ფეჯილას მავიერად რძე გამოდის ალშოი. „ეჰი!“ — ამოიხრებს მერე და აჯი-ბაჯა ვალაჯებს კერისაკენ. ცხელი მჭადის სუნი ტრიალებს წისქვილში. დაკონკალი ბიჭე-ბი ძეძვტრებენ ცეცხლის პირას, დაბრაწულ მჭადს მიმტრებიან და ხმას არ იღებენ“.

ამის შემდეგ ლევანი კვლავ ხედავს მირიანს, მერე შიას და ლაიტმოტივი თითქმის მთლიან-ნად ქრება. და ერთხელ მაშინ იჩენს თავს კვლავ ლაიტმოტივი, როცა ლევანი, ოცნებებ-ში ჩაძირული, შიას თავის ცოლად წარმოიდ-გენს: „ახლა იმას გადავწყვდი, სად ვიციხოვრებ-დიო, რასაკვირველია, სოფელში მიაი იქ უცხო ვნას ასწავლიდა სოფელზე ბავშვებს. ზაფხულ-ში, სიმინდის თხზნავ მიც ვავყვებოდი მეზომ-ლებს ყანაში. შიამ კალათით ჩამოიტანდა სამ-

ხარს და იქ, პანტა მსხლის ძირას ერთად ვი-სამხრებდიო“.

გარკინენული

და ერთხელ კიდევ მამეწკამირტიტოვებმა ლაიტმოტივი, როცა ლევანი საბედისწერო გადაწყვეტილებას იღებს, უკეთ, გადაწყვეტი-ლების შესრულებას აპირებს:

„ღმერთო, შენ მიშეგული! — იტყვოდა, ალბათ, მამაჩემი ვასპირში. „ღმერთო, შეშეწეი!“ — მოღრბულად ცას ახედავდა შარვალიმოკარწი-ხებული სასუა მეწისქვილე და ისე შევიდიოდა ადიდებულ წყალში...“

ლაიტმოტივის აზრი, მე ვფიქრობ, ამ მოთ-რობაში ისაა, რომ, ერთი მხრით, ხაზი ვაგებს ლევანის ორგანულ კავშირს შობლიურ სო-ფელსა, ოჯახსა და ვარემოსთან, მის სიყვარულს შობლიური მიწისა და მიღამოსაღამი, სადაც მას ვაუტარებია თითქმის მთელი თავი-სი ცხოვრება, და, მეორე მხრით, მისი, მისი-დმი სიყვარულის სიძლიერესა და სიღრმეს. რომელმაც ლევანს თავისი სანუკვარი და ნან-ტრი სოფელი და ეზო — კარმიღამო გადააფიწ-ვა და მასზე გელი აფურა.

ლაიტმოტივის მეშვეობა. მკითხველი გრძნობს, ხოლმე მთავარი გმირის ძირითად განწყობილ-ებას.

ამას გარდა, ლაიტმოტივს ნაწარმოებში შე-აქვს ლირიზმი და კულითაღობა.

აქვე უნდა ითქვას, რვეზს ჯაფარბიძის მიერ დასაბუთო დასავლეთ საქართველოს სოფლის პეიზაჟები, კოლოჩიტი და ატმოსფერო მებრე-ვქმარბიელი და პლასტიკურია. ის, ვინც და-სავლეთ საქართველოს, განსაკუთრებით, იმერე-თის სოფლებში ყოფილა, იგრძნობს, თუ რა განსაკუთრებულა ზედმიწევნილობითაა და-ტრეობა „აღვლეს სული“ ის, რასაც „genius loci“-ს ეძახიან: „სახლადმი შევედი წყლის და-სალევად. ქვიტარის კედლებს, შუა მომწყვდე-ული სივრილე და რაღაც განსაკუთრებული, საკმაზის თუ დნაიელი ნივთის სუნი, რომე-ლიც აქ დღემდამ ტრიალებდა, შესიამოვან“. ანდა: „მოდე ჩემს ირველივაც ვაისმა წვიმის მსხვილი წვეთებს სულმოუთქმელი ტრამუნის ასე დაუღვამებელი სიმინდის ყანაში იცის ხოლმე“. ანდა კიდევ: „ქვის სარქველზე სველი სათლი დვას, აგურ აფოფრილი კრუბი მიუძღ-ვის ახლადგამოჩეცილ ყვითელ წიწილებს, ოდის ლაფარიში კი საადრევი სიციხით დაოსებულ ქოფარი წევს და კომერისაკენ ზარმაცად იყუ-რება“.

უნდა აღინიშნოს, რომ რვეზს ჯაფარბიძის შიობრობაში გაცყენებული ფსიქოლოგურა (ანდა სხვა ხასიათის) განსჯები თუ კომენტა-რები თითხუ ჩამოსათლელია. მავალითა-დეს არ გამოიყვლია: ხანდახან გულს იმგვარი სევდა შემოაწყვება, ყველაფერი თავს ვახუ-რებს, ყველაფერი უაზროდ გეჩვენება, ოცნე-

ბის უნარიც აღარა გაქვს და შენივე თავის წინაშე უზომოდ პატარავდები“. ანდა: „მიდიხარ ასეთ ღამეში და თითქოს არაფერს აღსარებდი არა აქვს, არც ცის, არც მიწას, არც საერთოდ არაფერს, რაც კი ერთხელ გაჩენილია“.

...განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს მოთხრობის ერთერთი ღირსება: გულწრფელი ტონი, ბუნებრივობა, აღმართი მოქმედება — საქციელის შეუღამაზებელი, ბუნებრივი ასახვა. აღმართები აქ ნაჩვენებია მათი სისუსტითა და დიასტოზით, ისინი არ არიან შეყენებულნი ოპოზიციებზე, ისინი ხორციელდებიან, მიწერი ძებორციელნი არიან.

რევაზ ჯაფარიძის მოთხრობის გვირგვინი უყვართ თავიანთი სამშობლო, თავიანთი მიწა-წყალი, ეს იგრძნობა მათი სულისკვეთებით, მათი მოქმედება-საქციელით, მაგრამ ისინი ამის შესახებ ლიტონ სიტყვებს არ წარმოთქვამენ, არსად სამშობლოს საყვარელზე დეტალურად არ მსჯელობენ.

რევაზ ჯაფარიძის ამ ნაწარმოების ღირსებაა, აგრეთვე, ის, რომ იგი თავისუფალია სქემატისმილი და პლაკატურობისაგან, მშრალი დიქტანტისა და მორალიზებისაგან. მწერლის ტენდენცია არასოდეს არ ვეჩივრება თავაღში, არ ვაქუსტებს, ძალას არ ვატანს.

ჩემი აზრით, ამ მოთხრობის ერთი ღირსება ისიცაა, რომ მასში სათქმელი ბოლომდე არაა ნათქვამი ხოლმე, დატოვებულია მკითხველის ფანტაზიის და წარმოსახვის უნარისათვის ასპარეზი. რევაზ ჯაფარიძე ხშირად მიმართავს ნაფეხარტონებსა და ნიუანსებს, ქარავმებსა და მინიშნებებს, რაც მკითხველის ვიარაღსა და გუშინის აქტიურ ამოძრავებს იწვევს. დავის იწვევს ლევანისა და მირიანის შეგობრობის ხაზი. შე მესმის ავტორის ჩანაფიქრი: მას სურდა ლევანი შეეშადადებინა მათი შეყვარებისათვის, ლევანს მათა დიდხანია უყვარდა მირიანში, ის კარგა ხანია შეეჩვია მათს ხმას, მას ნაკეთებლსა და შეფერილობას. როდესაც ლევანი ქალს პირველად შეხვდება, ბევრი რამ შეგობრობის დამო მისთვის ახლობელი, საყვარელი და ნაცნობი აღმოჩნდება... ამბზე მათითებს, აგრეთვე, ზემოაღნიშნული გარემოებები: როგორც კი მოქმედების არეზე ჩნდება მირიანი, ანდა მათა, ქრება ლიტერატურა. ესე იგი მირიანისა და მათის ხაზი დახატული ერთობა, ყოველშემთხვევაში, ნათესაური ანდა მსგავსი.

მაგრამ ჩანაფიქრი, ჩემი აზრით, ავტორმა ცოტა წარუმატებლად განახორციელა ღმერთი ლევანისა და მირიანის შეგობრობაში ბევრი რამ გაუტეხარი, აუხსნელი და დაუჯერებელი დაჩანა. ფსიქოლოგიური და დეტალური ჩანს ლევანისა და მირიანის სწრაფი დამგობრება. და მათი ურთიერთობაც რაღაც არაბუნებრივად ნაზი და სათუთია. ისეთი შთაბეჭდი-

ლებაც კი შემქმნა თავდაპირველად, რომ შეეძებ მირიანი მამაკაცურად გადაქმული ქალი-მგაფი. ეს იმიტომ ხდება, რომ მირიანს ურთიგვარად მათს ორეულა, მისს ურთიგვარად „Kateredze“. მივადევნოთ თვალი და გაეანალიზოთ ლევანისა და მირიანის ურთიერთობა თავიდან ბოლომდე. კამიტანი მირიანი იმთავითვე რაღაც განსაკუთრებულ უფრადღებას იტანს უცნობი ლევანისადმი, მოთხრობაში აღნიშნულია, კამიტანი გულმგებებს მას, რომ მირიანს ურთიგვარად მათს ორეულა, მისს ურთიგვარად „Kateredze“. მივადევნოთ თვალი და გაეანალიზოთ ლევანისა და მირიანის ურთიერთობა თავიდან ბოლომდე. კამიტანი მირიანი იმთავითვე რაღაც განსაკუთრებულ უფრადღებას იტანს უცნობი ლევანისადმი, მოთხრობაში აღნიშნულია, კამიტანი გულმგებებს მას, რომ მირიანს ურთიგვარად მათს ორეულა, მისს ურთიგვარად „Kateredze“. მივადევნოთ თვალი და გაეანალიზოთ ლევანისა და მირიანის ურთიერთობა თავიდან ბოლომდე. კამიტანი მირიანი იმთავითვე რაღაც განსაკუთრებულ უფრადღებას იტანს უცნობი ლევანისადმი, მოთხრობაში აღნიშნულია, კამიტანი გულმგებებს მას, რომ მირიანს ურთიგვარად მათს ორეულა, მისს ურთიგვარად „Kateredze“.

კინოს შემდეგ კომპარატივით მიაკილა ლევანმა მირიანი და მისი წასვლით გულდაწყვეტილი უკან დაბრუნდა. არაა ნაჩვენები ამ კამიტნის ასეთი მომხიბლობა, უბრალოდ, ბრმად უნდა დაიჯერო.

არ შეთანხმებულან, ისე მიაკილა მირიანმა ლევანს მკორე დღეს, და სასერიოდ წავიდა. როგორც თვითონ ლევანი აღნიშნავს: მიდიოდნენ უზო-უკელოდ, ბოლოს დაილაღნენ და შეჩერდნენ, ვრამანეთს შეხედეს და სიცილი აღუცდათ, იცინოდნენ უმიზნოდ... ამკარად შეყვარებული წყვილის შთაბეჭდილებას ტოვებენ ანდა ბავშვებისას. შემდეგ მირიანის საბლში მივლენ, ჰადაკის თამაში შეუდგებიან და კამიტანი აცხადებს „ტყუესათე არაფერი შენატრება“ მერე ასეთი დიალოგი იმართება შეგობრებს შორის:

- „შოდი დეანებოთ თავი!
- რას?
- ნუღარ ვითამაშებთ.
- აბა რა გქნათ?
- არაფერა... ცოტა წაიგებნით და ისევე წაიღეთ.
- სიღ?

— სადმე, სულ ერთია“.

ვიმეორებ, ეს შეყვარებული ქალ-ვაჟის ან-და ბაღულების სიუბარს ჰევეს ჩემის აზრით, ბუნებრიობისა და სისადავისადმი მისწრაფების რაგებ ჯადფარდებ ზოგჯერ მოქმედ ბირთა გა-სანჯამენტალურებამდე მიჰყავს. აი, კდევ ამის მავალითა: „და, მართლაც, სულ ერთი იყო, სადაც წავიდოდით. ყველაფერს, რასაც კი დანახავდა, აღტაცებაში მოჰყავდა კაბიტა-ნი“.

ყაზარმა, ჯარი, რა დანახალია, ცოტა აუბე-შებს, ატლანტებს ადამიანებს, მათ მერტვულე-ბას ხდის ცოტა ველგარულს. რეგებ ჯადფარი-ძის მოთხრობაში კი ეს ორი ჯარისკაცი საოც-რად გასათუთებელი და განატიფებულია. მათი მერტვულემა უგაღანტურეს კავალერსაც კი შეშურდება, როცა ის თავისი სიტრფოს ვუ-ლის მოგებას იტვლიობს. ძნელი წარმოსადგე-ნია უფრო თბილი, ფაქიზი და სათუთი ურთი-ერთდამოკიდებულება, ვიდრე ეს რეპარტის სამ ამხანავს შორისაა მის ამავე სახელწოდების რიშიანში, მაგრამ განა ისინი ერთმანეთში მამა-კაცურად „უბუზად“ არ ლაპარაკობენ?

ჩემი აზრით, ხელოვნური და უაღბო, სან-ტიმენტალურ-მელოდრამატული განწყობილე-ბის შემქმნელი მოწიფელი ჯარისკაცების მიერ ქვის სროლით თავის გართობა, ყოველშემთ-ხვევაში, ისე, როგორც ეს ნოველაში ილწერი-ლი. ლევანი ქვას რომ გაისვრის, მირიანზე შე-ნიშნულია: — „არა უშვას! — შესძახა კაბი-ტანმა, რომელსაც სიხარულის ცრემლი უბრწე-ფინავდა თვალბნებში“. პირდაპირ სეოციარა, რა ახარებს ასე ძალიან კაბიტანს? მერე კაბიტანი გადაადგებს ქვას და მასზე ნათქვამია: „სახლ-ვარი აღარ ჰქონდა კაბიტანის სიხარულს“.

კვლე ვიმეორებ: ბუნებრიობისა და ადამა-ნტრობისადმი მისწრაფებას ავტორი მისდაუნე-ზურად თავისებური ინტანტილიზმის ასახვამდე მიჰყავს: რასაკვირველია, შეიძლება ჯარისკა-ციებმა ქვეები ასროლონ, მაგრამ ეს მხატვრულ ნაწარმოებში მხატვრულ ფაქტად უნდა იყოს ქვეული და ჯარისკაცებმა ქვასროლების შთაბეჭდილება არ უნდა დატოვონ. მერე გლე-ზი გამოჩნდება, შემოეტატანებს, რას შერე-ბითო, კაბიტანი ჯერ თავს იმართლებს: „რა უნდა იქით ხომ არ ვისვრითო“, მერე კი დას-ძენს: — „ახი არ იყო, იმ სახარით რომ ავეპერ-ლებინეთ“ — შემომიწინა კაბიტანმა და მის თვალბნებში ნამდვილი ბაღუერი კმაყოფილება ამოვივითებ“. და ყოველივე ამის შემდეგ და-

მაჯერებელი არაა ლევანის განცხადება: „ამ წუთიდან ის ჩემთვის უკვე იღბი [იქვე] უაღბლ-ნი, გვარდის კაბიტანი, გვარდის [იქვე] უაღბლ-ნი დივიზის ექიმი. ის უბრალო, ჩემი კბილი ბაჭი იყო, რომელთანაც თითქოს ერთად ვატ-რებელი სიყმაწვილე მაყაშირებდა. ჩემი კბი-ლი ბაჭი იყო, ვულე მიჩვენა და არც მე დავი-ჩენილვარ ვალბი. ჩვენ სიტყვი არ გვითქვამს ერთმანეთისათვის, რანი ვიყავით აქამდე, რით ვსულდგმულობდით, ცხოვრების რა გზა გავა-რეთ. ამის არც დრო იყო და არც სურვილი. ჩვენ თითქოს მთელი სიცოცხლის მანძილზე ვეძებდით ერთმანეთს, ვეძებდით და აი, ვიპო-ვეით კიდევ“. როგორც ვეხდავთ, ლევანი ძა-ლიან ბევრს ლაპარაკობს თავისი და მირიანის მეგობრობის სინახესა და სიძლიერებზე, მაგ-რამ მათხებელს მაინც არ სჯერა, და საერთოდ უნდა ითქვას: ლევანისა და მირიანის მეგობ-რობა რაღაც იდუმალუბობაა მოცული, რის გახანსაც ამოდ ვლს მივთვლი. ლევანი მიერ შაიას ვაცნობა არ ქმნის ამ საიდუმლო-ების ამოხსნის შთაბეჭდილებას.

რეგებ ჯადფარდებ თავის ნაწარმოებს ნოვე-ლას არქმევს, შე ვფიქრობ, ეს უფრო მოთხრო-ბაა, ვიდრე ნოველა მართალია, მკაცრი უღვა-რი არაა ვაგულბული ნოველასა და მოთხრო-ბას შორის, ხშირია შემთხვევა, როცა ერთი-დაიგივე ნაწარმოებს ზოგჯერ ნოველას, ხო-ლო ზოგჯერ მოთხრობას უწოდებენ (ასე, მა-გალითად, თომას მანის ბევრ ნაწარმოებს სხვა-დასხვა გამოცემაში ჰქვია ხან ნოველა და ხან მოთხრობა), მაგრამ თუ მივიღებთ, რომ ხრდაც პირობითი წყალგამყოფი მაინც არსებობს ამ ორ ფორმას შორის, მაშინ, მე ვფიქრობ, რე-გებ ჯადფარდის ეს ნაწარმოები მოთხრობის მოთხოვნებს უფრო აკმაყოფილებს: ნაწარ-მოები დაყოფილია 15 თავად, მასში მოთხრო-ბილია მთავარი გმირის ცხოვრებიდან არა ერთი ეპიზოდია, არა ერთი მცირე მონაკვეთი მისი ცხოვრებისა, არამედ მისი ცხოვრების საკ-მაოდ დიდი ნაწილი, ნაწარმოებში საკმაოდ დიდი როლდენობის პერსონაჟები მოქმედებენ და სხვა...

...რეგებ ჯადფარდის ეს ბოლო ნაწარმოები უაღრესად სიინტერესოა და ავტორის შემოქ-მედებითი თავისთავადობითა და ორგინალიობით აღბეჭდილი. ის, რასაკვირველია, აზრთა სხვა-დასხვაობას გამოიწვევს, მაგრამ ერთი რამ უდავო იქნება: ნაწარმოები შესრულებულია მაღალკვალიფიციურ და პროფესიულ დონეზე.



„ტალღები ნაპირისაჲს მიისწრაფიან“

აზილ სულაქურის სახელი მკითხველისათვის უცნობი როდია, მაგრამ როგორც ავტორს პროზაული ნაწარმოებთა ჩვენ მას პირველად ვაგვიცნით ვერნალ „მინათობის“ მე-9 ნომერში გამოქვეყნებული მოთხრობით: „ტალღები ნაპირისკენ მიისწრაფიან“.

ჩვენი მკითხველი ყოველ ახალ ნაწარმოებს მოუთმენლად ელის. შეუძნელებელი ინტერესი ამ მოთხრობისადმი მისი მხატვრობითა და რამდენადმე მისი სახლით განისაზღვრება.

გადაჭარბებული არ იქნება, თუ ვიტყვით, მოთხრობა საინტერესოა როგორც შინაარსით, ასევე სტილის დაცემის თავისებურებით.

იგი უდავოდ გამოირჩევა ქართულ ლიტერატურაში ამ ბოლო დროს გამოქვეყნებული პროზაული ნაწარმოებების საერთო ფონზე.

ორივე სიტყვა თვით მოთხრობის შესახებ. ჯარისკაცი იხდის ფარაჯას, აფარებს ქალის ცხედარს.

ჯარისკაცი ფიქრობს, მიწაწაყრილი საფლავი და ქვა საფლავზე, რომელიც წლებს გაძლებს, მოვალეობაა ამ უბრალოდ დაღუპულ ცხედრის წინაშე.

მასში ცხოვრობს რწმენა, აჯამიანს არ შეუძლია უკვალოდ გაქრეს ცხოვრებიდან და თუ გზაზე დაეშუქება ქალმა სხვა კვალი ვერ დატოვა, დარჩეს საფლავის ქვა, დარჩეს იმ ბორცვზე, რომელზეც იქნებ არა ერთ ვაგონას უოცნებია.

გორაკიდან ჩანს ზღვა, ზღვა, რომელიც „თითქოს აღმანიანებს იპარავდა, მალავდა თავის წილში, არავითარ ნიშან კვალს არ ტოვებდა მათი არსებობის შესახებ, თითქოს იყო და არა იყო რა“...

„ზღვის გინიანე“ ჯარისკაცს სურს დაემკვიდროს ქალს უკვდავება, დაუბრუნოს მიწას, რადგან მიწა ყველა სახელსა და ყველა იარაღს ინარჩუნებს.

როგორია მისი გაცემა, როდესაც ყუმბარის აფეთქება გააქრობს ქალიშვილის ცხედარს. დარჩება ორბი, რომელიც „დევის ამოშინთლ თვალს“ ჰგავს.

უნებურად გახსენდება გორკის „კლიმ სამგინის ცხოვრება“. „იქნება უმწველი არც არსებობდა“ თქვა ვილაძემ, როდესაც ბორის ვარაგეს ცხედარი ვერ იპოვნეს.

ჯარისკაცისთვის მტკივნეულია ღიად დარ-

ჩენილი საფლავის მიტოვება. მტკივნეულია, რადგან იგი უშუალოდ შეეხო ქალის არსებობას, ნახა მისი სიყვდილი და ყოველი გაჭრა, თითქოს არ არსებობდა შეხვედრა. თითქოს მცირე წუთი სილამაზისა და აღტაცებისა, რომელმაც ომის ჩვეული ყოველდღიურობა დაარღვია, ახარებდა იყო.

მოთხრობის პირველივე სტრიქონებიდან მკითხველში მყარდება დამოკიდებულება ჯარისკაცისადმი. იქნებ ბევრი როდი იყო ისეთი, ვისაც ახსოვდა მამინ, რომ საფლავები უფრო ღრმად უნდა ითხრებოდნენ, ნურც აფეთქება, ნურც ტანკთა მუხრუხები ნუ მისწვდება დაღუპულთ, რომელთაც ცოცხლებზე ნაკლებ როდი სჭირდებათ სიმშვიდე.

ჯარისკაცს არ სურს თავისი შინაგანი ბუნება დაუმორჩილოს გამოშვლებულ საშინელებას, გამეფებულ მიწას.

„აი იგი, მოწყურებული ალერსსა და სიყვარულს, დაღლილი ომის გზებზე ხეტიალით, ხედება ქალიშვილს. ამ შეხვედრისას მგლოვდება მისი ბუნება.“

კამათს იზიდავს ქალი, მაგრამ მას არ შეუძლია ადვილად გადაბიჯოს სხვის ტყვიას, არ ძალუძს ხელუფს თავისი წარმოდგენა აჯამიანობისა და კაცთოყვარებობის შესახებ. ტოვებს მძინარე ქალიშვილს, მიდის და მიჰყვება დიდი წუხილი. იგი ვერ იფიქრებს ქალიშვილს, დაჩინილს უღრმამბუროდ და უტოლწოროდ.

იქნებ ჯარისკაცის წარმოდგენა კაცთოყვარებობის შესახებ არ იყო უზადო და კუმშარბიტი, იქნებ სჯობდა, თვითაც დამორჩილებოდა გარემოებას, რადგან ძნელია მიხედვ, ყოველთვისაა მათთვისელი შენა წარმოდგენა სიყვითა შესახებ, თუ არა?

მოვიდა სხვა, კიდევ ერთი ჯარისკაცი და დაწვა ქალთან, უფიქროდ როგორც დაღლილი მგზავრი გზის განაპირას, ჩეროში.

ქალიშვილი სიყვდილის წუთებში ეუბნება ჯარისკაცს — „შენ შეგეძლო სიყვარული, მას არა“. ჯარისკაცმა იცის, რომ მას შეეძლო სიყვარული, სწორედ ისეთი, რომელიც ფეხზე წამოაყენებდა დაეშუქს, შემატებდა ძალას და დაუბრუნებდა ცხოვრებას.

იგი ტოვებს საფლავს, ეძებს ათუფს, რომელსაც ჩამორჩა, ზღვის პირას აწყდება ქვი-

შაში ზღვეულ ცხედარის ხელს, ცისკენ მუქარით გაწედალს, ცისკენ, რომელიც ყოველთვის სიმშვიდის, ვაწმინდისა და აღმაფრენის განწყობას ქმნიდა, ახლა კი რისხვითა და ბიფითთაა სავსე.

ჯარისკაცი ფიქრობს, იქნებ მისი წარმოდგენა ცხოვრების, მოქმედების, ომის შესახებ გამოგონალია და მწიგნობრული ქალიშვილის ღაღუბვა, დიდ დარჩენილი საფლავი, მიწა გაღბნული აფეთქებებით, რამდენადმე მისი დასვენების გარეშე არსებობენ და იგი გვერდულად უტყვის მოვლენებს, საერთო თავსაც კი. ნუთუ ასევე გარეშეს თვლით შეხედა ქალიშვილს და დაღუპა იგი.

ბოლო ნაწილი, ორი დამტრია ადამიანის ბატონა ზღვასთან და სიკვდილთან მოთხოვნაში საუბრისათვის. აქ სრულდება ჯარისკაცის დასტრიაობა, იგი სრულპტრული სიმკვითრით დგება მკითხველის წინაშე: მართალია, მისი შინაგანი ბუნება თათქოს განყენებულ ხასიათს ატარებს, მაგრამ რიღესაც იქნება საშუალება მისი შედარებისა შერაცხთან, იგრათვე კოლორიტულ გვირათს, ჯარისკაცი საბოლოოდ ხდება ნათელი, უფრო მეტიც, იგი კარგა ნაენობით აბლობელია.

ჯარისკაცი და ზემდეგი ხედებიან ერთმანეთს, მათი დამირისპირება არკვეს ქეშმირიტებას.

ომი, სიკვდილი, უკანდახევა და წინსვლა, უდიდო ზღვასთან სიციცხლისათვის, მაშინ აქნის აზრს, როცა წინ ნათელი მიზნია, კონკრეტული და მაინც ისეთი, რომელიც ცილდება ყოველდღიერობას.

ზემდეგი იგობა, ვინც თავი არ შეიწუხა, მიმხედარაყო, ჰქონდა თუ არა უფლება ქალიშვილთან სარეცელის გაზიარებისა. იგი მოქმედებს ყოველთვის, მაშინაც, როცა ზღვამი იძირება, მაშინაც, როცა წინ ნათელი მიზნი იქნება და იმედი თითქმის გადაწყედარია.

— ეს კაცი არ დაიღუპება — ფიქრობს ჯარისკაცი, ხედავს რა, როგორ ევიღება ზემდეგი ყოველ წერილმანს, რომელსაც შეუძლია სიციცხლე შეუნარჩუნოს.

ჯარისკაცს ესმის მისი, ზემდეგისთვის კი ყოველი, რაც რეალურსა და მიწიერს აღეშობება, გაუგებარია. იგი მიწის შვილია და გოლიათის ნებით ისწრაფვის მიწისკენ, ისევე როგორც ტალღები, დაუღღღანი და ჯიუტნი.

ჯარისკაცი კვდება, კვდება სინათლეს მოწყურებულა. განათადის მოლოდინში. იგი სიყვდილის წინ გაუბრება ქალიშვილის ჩვენებას, რომელიც მის ცხოვრებაში შემოიჭრა შეუთხვალად, რომელმაც პირველმა დააყენა სინამდვილის პირისპირა. ხედავს შორეულ სურათს აუვაგებელი ნუშისა და ნატრობს გათენებას.

ერთი შეხედვით თითქოს ვასაოცარია ვარ-

დაქნა, რომელიც ზემდეგის პირიქცეში მოხდა, მაგრამ სულაქარის ახასიათებს დაღუბითი ტენდენციერობა, აუცილებელი მწიგნობრული. იგი განუხრეღად მიღწე თავის მისხმამკაა.

განთადი გარდევალია, ადამიანს არ ძალღმს პოვიღეს ბუნელითდან და დაბრუნღეს ბუნელთში, საჭირო იყო ჯარისკაცის სიკვდილი. საჭირო იყო ზემდეგი უშუალოდ შეხებოდა მის სიკვდილს, ენახა იგი ისეთი, როგორიც არასოდეს არ უნახავს, რომ მერყეობა, გულაურება, გამჭრალიყო.

მან იცის, აქ ზღვამი, პატარა ნაეში, რომელმაც გვირეგების ღრის ოცი კაცი დატრია, დღეს ცხედარი ქაბუცისა, რომელმაც ქეყუნად დატრია რწმენა, შერისგება და სინათლისკენ სწრაფვა, და ყველაფერი ეს ზემდეგს ვადეცა, როგორც ესთაფეტის ანაზი.

ზემდეგი ხედება, ადამიანს არა აქნს უღღება შემოიგარსოს ვიწრო წრით, დაიიყუოს იღვარი, მაშინ არ ექნება გამართლება არაფერს ისეთი, რაც მსხვერპლს მოთხოვს.

ადამიანი ყოველთვის განთადისკენ ისწრაფვის და განთადი ომის ნერვეისა და სიკვდილის მიღმა, წინ, მომავალშია. მას არასოდეს არ უგრძენია, იმ დღით კი იგრძნო, როგორ ვალხვა ბნელი მის ხელში და იგი ვადღეარია დაღუბული ქაბუცისა, რომელმაც დაუბრუნა რწმენა, მიხვედრა, შერისგება აუცილებელია, არა ისეთი, როგორიც ვაბორბებულს სხევიია, ისეთი, რომელიც მას ახალ განთადამდე მიიყვანს.

ა. ხელაქარის მოთხოვნას ერთი უცოლობლად მისასალმებელი თვისება ახასიათებს, იგი მკითხველში ცოცხალ წარმოდგენას იწვევს. ყველაფერი, რის შესახებაც მოთხოვნია, ტრეებს ქალადღს და გამოღის წარმოდგენაში, დამაჯერებელია მხატვრულად, დამაჯერებელია ფსიქოლოგიური წიაღსღუბი. მას აქნს უნარი ყოველივე წარმოვიდგინოს მთლიანობაში შენივაებელი. იციღებს თავიდან სქემატურობას, რაც მოსალოდნელი იყო მისთვის რამდენადმე არაორგანული თემის დამეშავებისას.

მას აქნს უნარი გარდასხედღღეს, რაც შემოქმედებითი პრიციცის ერთ-ერთი უმტრენეულესი და ურთულესი წინა პირობაა.

მწერალმა უნდა შეძლოს ყველა მის მიერ გამოგონილი თუ აღწერილი მოქმელი პირის შინაგანი სამყარო ისე ქეშმირიტად განიცადოს, რომ მინიჭოს სიციცხლის უღღება და ვახადღს ბორცმსხმელი.

ხშირად აეღებენ პარადღღეს მსახიობისა და მწერლის გარდასხედღღებას შორის, მსახიობის გარდასხედღღება ჩვენთვის ადვილად მისაწეღღენია, რადღღან იგი თვალნათლე ხდება, მსა-

ხიობს ეძლევა მზა შინაარსი, რომელსაც მან თავისი პლასტიკური ბუნება უნდა მოატაროს, მწერალი თავი ქმნის შინაარსს. იგი ქმნის როგორც შინაგან ბუნებას, სულსა და ფსიქიკას, ისევე გარეგულს. მან შეთხვეწილი როგორც პლასტიკური, ისევე შემეცნებითი წარმოდგენა უნდა გამოიწვიოს. იგი პასუხისმგებელია აღმადანის დაბადებისათვის. დიკენსი ტირილა, როცა ტირილად დაეთიკობებოდა. ფლოსტის თვით აღმოჩენა მიშაიკით მოწამლვის ნიშნები, როდესაც შაღამ ბოგარიმ მიშაიკა დალია, ხოლო სადამდე მიდიოდა ტოლსტოი, როდესაც ანდრეი ბოლკონსკი კვდებოდა, საყოველთაოდ ცნობილია. მათთვის მათ მიერ წარმოდგენილი ტიპებია არატყუარის განსაზღვრა და ფიზიკურად ხელშეშავი ხლებოდა. ასეთ ტიპებში დაბადებულ ლიტერატურული პერსონაჟები უძლებენ დროს და ჩვენთვის დღემდე ცოცხალი არიან.

ჩემი აზრით, ა. სულაჟიერს ეს თვისება აქვს. ჯარისკაცი და ზემდევი, საყვებით ხორცენახელი შთაბეჭდილებაა, ნათლად გამოკეთილი და რეალური. რაც შეეხება ქალიშვილს, მისი კონტრების შემოხაზვა უფრო ძნელია, იგი უფრო შთაბეჭდილებაა, განყენილი მთელ მოთხრობაში, როგორც ტყვილის, ყვედრებისა და წამოდგომის სურვილის ზოგიერთ გამოხატულება, და ამას თავისი გამართლება აქვს.

მართალია, იქნებ შევედგეთ ავტორის ზოგიერთ წვრილმანში, თუნდაც უფრო მეტი დინამიკობა მოვხვდეთ. ზოგიერთ შემთხვევაში სასურველი იქნებოდა უფრო მეტი სიტყვა-ძეგნობა. ზოგიერთ სურათი თუ თავი სრულდება, რის შემდეგ მოსყვება ახსავი, რომელიც ზედმეტობის შთაბეჭდილებას ქმნის. მაგალითად, მესამე თავი მთავრდება ქალიშვილის სიყვლილით, ფრაზა „აჰა პაერში გარდაიცვალა“, თავისთავად ასრულებს თავს, საქირთა თუ არა გაგრძელება?

ანალოგიური პირველი თავის დასასრულიც, ქალიშვილი გაქრა, ჯარისკაცი გაწილვებული შებრუნდა.

„ტრეტედაღწევილი, დაზინხილა ხეზე ფარაჯის ნაფლეთს ქარი აფრიალებდა, ხოლო ბორცვებს, ღიად ღარჩენილი საფლავი, დევის ამომართული ფვალვიოთ, უაზროდ მისმეტებოდა ზეცას“.

სურათი თავისთავად კარგია, მაგრამ რამდენად აღრმავებს შთაბეჭდილებას, ან რამდენად საჭირო მოთხრობისათვის?

ეს შეკრება რთლია, მაგრამ ამის მძაფრ და დაბეჭდვით განვითარებას ანუკებს ერთგვარ მდორე თხრობის იერს. მთელი მოთხრობა შინაგანი ექსპრესიითაა გამსჭვალული, რომელიც გარეგნულ ძუნწი, გამოკვეთილი ფრა-

ზებით გამოიხატება და ზოგიერთი გადახვევა, საერთო შთაბეჭდილებასა და ტიტულს არღვევს. საერთოდ, გაცილებით უფრო „დაჭედილი“ წარმოსადგენია მოთხრობის გმირების შინაგანი სხე, ვიდრე გარეგნული. მაგრამ ავტორი ხაზს უსვამს ერთ გარემოებას, გარკვეულ პირობებში აღამიანები საოცრად ემსგავსებიან ერთმანეთს. ჯარისკაცი თავდადამარხულია, ახალგაზრდაა, ასეთივეა ზემდევი, ასეთივეა მალიონობით ახალგაზრდა, რომელიც „ხელები რუხ ფარაჯში ჰქონდათ გაყრილი“ და თუ ამ ასპექტით მივიხედვით, მაშინ გასაკვირია ერთი გარემოებაც, რატომ იყო ქალიშვილისთვის სულ ერთი, ვის შეხვდებოდა ჯარისკაცს თუ ზემდევს, იგი მათ აღიქვამდა, როგორც ერთი მთლიანი ნაწილს და პირველი შეხვედით ვერ ხედავდა მათში სხვაობას, გვიან, როდესაც ქალიშვილი ჩასწვდა მათ შინაგან ბუნებას, მისთვისაც ნათელი გახდა. როგორია ზემდევი და როგორია ჯარისკაცი ამ შემთხვევაში ავტორის თავშეკლება, მანქანის თავის გმირებს განმასხვავებელი და თავისებური გარეგნული გამოხატულება, გამართლებულია.

მოთხრობაში ჩინებულია დიალოგები, ისინი თავისუფალი არიან ყოველგვარი ზედმეტობისაგან, იგარანობა ღრმა, გააზრებული ჰუმორი, რომელიც აცოცხლებს, მატებს ფერს დამოკლებულებას მოქმედ პირთ, შორის. დიალოგი ბუნებრივია, მკვეთრი, ლაკონიკური, ილტურვილი შინაგანი აზრით. როგორია უმნიშვნელოც არ უნდა იყოს შინაარსი სიუბრისა, ყოველთვის გრჩება შთაბეჭდილება, სიტყვების მიღმა მნიშვნელოვანია დაფარული და იგი მთლიანად დაეყვარებული მოთხრობის მთავარ აზრთან. მაგალითად, შეაზე გაწყვეტილი ფრაზა თაობათა შესახებ, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ფრიალ მნიშვნელოვანი აზრი. ჯარისკაცს შეგნებული აქვს თავისი თაობის დანიშნულება მომავალ თაობათა მიმართ და, ამდენად, მსხვერპლის გაღების აუცილებლობაც გამართლებულია მისთვის.

შევეხით კიდევ ერთ ადგილს მოთხრობაში. — ჯარისკაცის სიძლიერის სიყვდილის წინ.

ჩვენ გვახსოვს, როგორ კვდებოდა თავადი ანდრეი, როგორ იღუპებოდა თარაშ ვმხვარი ინგურთან შეშიდებელი, როგორ დაიღუპა გრებერი, ოლდარაჯის გორდონი, ლანეს ვატრენი, როგორ ხედებოდნენ სიყვდილს უან კასტე კომუნარები, როგორ ავიდნენ საღრჩობელაზე მოლოზების პოეტულიყვია და კრიტიკულიყვია.

როგორია „შეე თბელისკში“ წერს — სიყვდილი „რეალურია მხოლოდ მაშინ, როდესაც იგი დაღაზრავს ვინმეს აქვე გვერდით, ან თვით ჩვენვეს გაიწვდის ხელს“.

ჩვენი წარმოდგენა სიკვდილზე უფრო სწორად მასთან მიხედვებაზე წყაიბთლზე და გაციონილზეა დაფუძნებული და იგი უაღრესად პირაობითა.

შედგება ძნელია, იქნებ ჯარისკაცს მართლაც შეეძლო სიმღერა. მით უმეტეს აქვია ზემდგვის მტრამორფოზის უზენაესი წერტილი. ერთი იცლებოდა და მეორე ფესებოდა. ამ გადასვლის გამოხატვა დიდ სიციხადეს მოითხოვს, ხელშესახებს. მკითხველმა ნათლად უნდა წარმოადგინოს, როგორ ხდება ზემდგვის ხასიათის დასრულება, როგორ ვადაქცია იგი ადამიანად, რომელიც დიდი სიფაქიზითა და წუხილით ამბობს — „ეს, რომ მყოფნოდა, მაშინ;“ — იესება სურვილით მიხედოს მომავლადეს, გადაარჩინოს იგი, გადაარჩინოს თავისთვის, სიცოცხლისა და მომავლისათვის. ამდენად სიმღერას გამართლება აქვს, მაგრამ შენიშვნა შეეხება არა სიმღერის ზედმეტობას, არამედ მთელი ამ სურათის ხარისხს. იქნებ შესაძლო იყო უფრო ძლიერი და რთული გამოხატვის მიხედვით.

აქვია ჩინებული წარბიონი: „წავიდა ჩემად, უფრტივად, წავიდა ისე, თითქოს მალე დაბრუნდებოდა“ — და ეს სტრუქტურა გაციონებით უფრო ძლიერად მოქმედებს მკითხველზე, ვიდრე ვრცელი სცენა სიმღერისა.

ავტორს ძნელია შეედავო რისთვის შეიტანა მოთხრობაში ესა თუ ის სურათი, რატომ გადაწყვიტა გმირის დასურათობების დამთავრება ანა თუ იმ საშუალებით, ამ შემთხვევაში მკითხველი ახვევს თავს ავტორს თავის სუბიექტურ აზრს, თავის შეხედულებას, როგორც აუცილებელს.

ამდენად, ეს შენიშვნა მხოლოდ მკითხველის დამოკიდებულების გამოხატვაა და არა მტკიცება ან მითითება.

მოთხრობაში იგრძნობა ერთგვარი დეკორაციისთან. სულაქური ჯერ კიდევ არ არის თავისუფალი თავისი ძირითადი პროფესიის გავლენისაგან, უნდა თქვას, ეს დეკორაციითად როდი მოქმედებს მოთხრობაზე, ზოგერთი ხატი წმიდა პოეტური მიხედვითა და იგი პრაქტიკული თავის ადვილზეა.

თომას მანის აზრით, პრაქსისა და პოეზიას შორის ზღვარის დადება ძნელია. პრაქსისა ყოველთვის მოიცავს პოეზიას და ეს შერწყმა ბუნებრივია. მართალია, სულაქურის მოთხრობაში ძირითადად ეს ორი გაერთიანება პრაქტიკულია და დააწვლელი, მაგრამ ზოგჯერ პოეტური მკვეთრად გამოიყოფა. დამოუკიდებელი და თავისთავადი სახე აქვს.

როდესაც წინასწარ აღიქვები მეთოდობითა და გულგრილი, სურბოლუბური ანალიზის განწყობით, ხელოვნურად შეეცდები მოიცილო თავიდან უშუალობა და განეზო-

დები ავტორიტეტული მსჯელობისათვის. სიკრიტიკებელს ყოველთვის იპოვნე, მაგრამ სულაქური მოთხრობის ღირსებაზე გვერდით ისინი იმდენად შეორხარისხებულნი არიან, რომ მათ შესახებ მსჯელობის გაერელება არც ღირს, ხოლო ზემომოყვანილი ზოგიერთი შენიშვნა შესაძლოა სადაც იყოს. მოთხრობის შესახებ გამოთქმულ არაფერია-ლურ აზრთა შორის ზოგჯერ ვაისმის ხმა მოთხრობაზე მოხუცილ გავლენათა შესახებ, თუთ მოთხრობაც თავისი ხასიათით მტრად თუ ნაყლებად აყენებს ამ საკითხს.

შეეხებით მოთხრობის თემას. რაც კაცობრიობამ მიიღწია იმ ტექნიკურ დონეს, რომელმაც იმი უდიდეს უმედურებად აქცია, ლიტერატურაში იმის თემა უქარბესია, რადგან დღეს დღეისით უვლადებზე მეტის მიმცველია, აქვრტილია დამატარებითა და პრაქტიკული იწორედ იმის თემა.

ოდესღაც, იმი, თავისი შედეგებით, არ წარმოდგენდა ისეთ გამოუსწორებელ საშინელებას, როგორც იმები მე-19-20 ს-ში როდესაც იმი და მეომარი გარკვეულ წრეში ებრძოდა და ჯერ კიდევ შეიძლება მათთვის რამდენიმე ვერდიდან ცქერა. დამოკიდებულებაში უპარობდა პერიოდა და იმი იყო საგანი ეპოსთა და თქმულებათა, რომლებშიც სუსტად იყო გამოხატული ის პრაქტიკები, რომლებიც ახლმა ლიტერატურამ წამოაყენა.

დღეს, როდესაც იმის შედეგია აურაცხელი მსხვერპლი და ნგრევა, ბუნებრივია, რომ უვლა მოწინავე შემოქმედი კვლავ და კვლავ უბრუნდება ამ თემას, არა მარტო როგორც წარსულს, რომელსაც მატერიალური ფასი არ აქვს, არამედ როგორც პასუხისმგებლობის გრძობას მომავლის წინაშე. ასობით და ასობით პრიტრესული მწერლის შემოქმედება ამ თემატურ რეალშია მოქცეული. ყოველი მათგანი იდილობს ვადაქრას საკითხი იმის, მისი შედეგების, „გზადაკარგული თაობის“ შესახებ. შეიქმნა „დაბრუნებულთა ლიტერატურა“ და მთელი ამ ლიტერატურის ლეიტ-მოტივია ადამიანის ადგილი ცხოვრებაში, ძიება ამ ადგილისა, ძიება დადაკარგულ იდეალთა და რწმენის შემცვლისა.

გვიხსენით კემინტუვის ერთი ბატარა მოთხრობა — „ჯარისკაცის შინ დაბრუნება“, სადაც აღწერილია ამერიკელი მეომრის დაბრუნება შინ, თავისიანებთან. უპირველეს ყოვლისა თვალში გეცემათ სრული აბათია, დაცლისა და უკიდურესი გადაღლის გრძნობა, რომელიც გამოდგებულა დაბრუნებულ ჯარისკაცმა, მას დაბრუნებული აქვს სიყვარული გრძნობა, შინაგანი ძრწოლით უცქერის თავის მომავალს და აკრთობს მისი უპრესპექტივობა, ყოველივე გააბრუნებულთა ერთით, ამერიკელ



ჯარისკაცს არ ჰქონდა შეგნებული მსხვერპლისა და ომის დანიშნულება, იგი შექანიერად მონაწილეობდა და არავინ არ იყო, ვინც შეტლებდა მისთვის დაესაბუთებინა ომის აუცილებლობა და მისი მონაწილეობა ომში, (და გერც დაუსაბუთებდა ვინმე), მან, მიზანსა და რწმენას მოკლებულმა, განიცადა ის დედონრმაკები, რასაც სანერტები და სიკვდილი იწვევენ ფსიქიაში და დაზრუნებულმა უკან, გაიღოლმა უოველგვარი იღვისაგან, დაკარგა ცხოვრების აზრი, მოქმედების უნარი, მისთვის მომავალი მხოლოდ თაღს ფერებში არსებობს.

ქემინდვის ეს მცირე მოთხრობა, თითქმის მთლიანად გამობნატავს იმ პოზიციას, რომელსაც საზღვარგარეთული ლიტერატურის პროგრესული ნაწილიც კი ვერ არიდებია.

ა. სულაკაურის მოთხრობა პრინციპულად გამსხვავებული მთელი ამ ლიტერატურისაგან. მასთვის მოწვეული არ წარმოადგენს კითხვის ნიშნის ქვეშ დაფარულ, ბნელით მოცულ სივრცეს, ყოველი მკითხველისთვის ნათელია, რაში მდგომარეობს ზემდგვის გარდაქმნის აზრი, განთიადისკენ სწრაფვა, როგორია დისკვნა, მოთხრობა გაეღწეოლია სიცოცხლისა და სამართლიანობის დაფუძნებით, მომავლის რწმენით.

მსჯელობა გაეღწენს შესახებ ამ მხარეს არც შეიძლება შეეხოს.

იგი განისაზღვრება ხილვის, სიტუაციითა, ზოგიერთი რეფლექსიის და რეაქციის სფეროთი.

ზოგიერთი უმნიშვნელო დამთხვევა, და ხშირად მნიშვნელოვანიც, რომლის გამოძებნა შეიძლება თითქმის ყველა მწერლის ნაწარმოებთა შეჯერებისას, იქნება ეს სიუჟეტური ხაზი, ცალკეული სერათები, თუ ზოგიერთი ხატი და რეაქცია, გამოწვეული მსგავსი მსოფლშეგრძნებით, გამოწვეულია თემატურად საზიარო სივრცით.

ხოლო ის გარემოება, რომ რემარკის „შეობელისკენ“ ქალი იძინებს, ან „ეაში სიცოცხ-

ლისა და ეაში სიკვდილისა“, იწყება რამდენიმე ნატურალისტური აღწერით, თითქმის ამოწარილი ცხედართა სხეულის ნაწილებითა, ამას თითქოს წააგავს სულაკაურისან ქემინდის ვაწვდომი მარჯვენა, ან კიდევ „ზღვა და ბერიაკში“, ზღვას ისეთივე ადგილი უჭირავს, როგორც მოთხრობაში, მაგრამ ეს სრულიადაც არ ამტკიცებს გაეღწენას.

და თუ აუცილებლად მოვინდომებთ გაეღწენის დანახვის, რაც, ჩემი აზრით, უსაფუძვლოა და გაბეგნულ ხასიათს ატარებს, მიეცეთ მას უკეთესი მნიშვნელობა, არა ებიგონისა და მიმბაძველის, არამედ იმ გაეღწენათა, რომელთა ნიშნის ქვეშ ვითარდებოდნენ ლიტერატურები და იზრდებოდნენ მწერლები.

მოთხრობა „ტალღები ნაპირისკენ მიისწრაფიან“ ა. სულაკაურის ბირველი მოთხრობაა.

ა. სულაკაურის წინ შემოქმედების, ძიებისა და ზრდის ძნელი და ვრცელი გზაა იგი მკითხველს წინაშე მთელი სიმბალით უნდა წარდგეს, დაეფლოს შემოქმედებითი პროცესის ერთფერისა და ქვეშეცნეულ ყველა საიდუმლოს.

ახალი სახელი ლიტერატურაში, მკითხველისთვის ახალი იმედი და მოლოდინია, ხოლო მწერლისთვის დიდი პასუხისმგებლობა მშობლიური ლიტერატურის, თაობათა გემოვნების დაჯგენის, შენი ხალხის კულტურული დონის ამბღლების წინაშე.

...დღეს როდესაც მანძილები დამოკლდნენ, ადამიანმა დაიბრცა სიერცეები და ქვეყნებმა და კონტინენტებმა უშუალო მერობლობაში მოიყარეს თავი, ყოველი სიტყვა, წარმოთქმული მშვიდობისათვის, ყველა მშრომელ შემოქმედ და პატიოსან ადამიანს ესმის ამქვეყნად.

ა. სულაკაურის მოთხრობა „ტალღები ნაპირისკენ მიისწრაფიან“ კიდევ ერთი სიტყვაა, წარმოთქმული ომისა და ნგრევის წინააღმდეგ, წარმოთქმული სამართლიანობისათვის და ნათელი მომავლისათვის.



საქართველოს ეკონომიური განვითარების ისტორიიდან

ვაჭრობა-მრეწველობისა და სოფლის მეურნეობის განვითარების თვალსაზრისით გასული საუკუნის პირველი ნახევარი საქართველოსათვის არც იმდენად დიდწინაშეწველოვანი იყო, საქართველო რეფორმამდელ პერიოდში ჯერ კიდევ ფეოდალური გაყინულობისა და უსასტიკესი ჩამორჩენის პირობებში იმყოფებოდა. აღნიშნული ქვეყნების ეკონომიური რაიონები მიშოსვლისა და ტერიტორიების საშუალებათა მეტისმეტად ჩამორჩენის შედეგად ჯერ კიდევ მოწყვეტილი იყვნენ ერთმანეთისაგან. უველგამ ვაჭრობებში იყო მეურნეობის ძველი, ნატურალურ-პატარაქაღერო ფორმები.

ქალაქები, ვაჭრობისა და მრეწველობის ეს ცენტრები, ჯერ კიდევ სუსტად იყვნენ განვითარებული. მრავალი დისასლებული პუნქტი, ქალაქებად წოდებული, თავისი კარბა-კარბალობითა და შეზღუდულობით ირავრით არ განსხვავდებოდნენ სოფლისაგან. ძველი, დროშემული და რეაქციული საწარმოო ურთიერთობანი, ფეოდალური კარბაქტილობა და უმადლებთა უსასტიკესი ექსპლოატაცია უადრესად მიმედ აფერბებენ აქ საწარმოო ძალების განვითარებას. ბატონყმური წყობილების მწვერვლ კრიზისი იწყება ქვეყნის მთელი ეკონომიური და კულტურული ცხოვრების უსასტიკეს მოშლის. უველაფერი ეს მიმედ ტვირთად აწვებოდა ქალაქისა და სოფლის შორიშელ მსახებს.

მთხუდავად ამისა, გასული საუკუნის რეფორმამდელი პერიოდი საქართველოს ისტორიაში უდიდესი პროგრესული მოვლენებით მსახათდება. რუსეთთან შეერთებით საქართველომ მიადწვია ირანი-თურქ დამპყრობელთა აუტანელ ჩიჯვრისაგან სრულ განთავისუფლებას. როგორც რუსეთში, ისე საქართველოში სამეურნეო და კულტურული განვითარება უფრო სწრაფად მიმდინარეობს ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ. ბატონყმობის გადავარდნამ ერთგვარი გზა გაუხსნა საწარმოო ძალების უფრო სწრაფ განვითარებას. დაწყებული 60-იანი წლებიდან უფრო მეტად და მეტად იზრდებოდა ქალაქები, ფაბრიკა-ქარხნების რიყი-ხვი, ფართოვდებოდა სარკინივზო მშენებლობა, უმჯობესდებოდა კავშირგაბმულობის საშუალებანი და იზრდებოდა სისაქონლო-ფული-

დი ურთიერთობანი. საქართველოს სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის განვითარების საქმეში განსაკუთრებით დიდი როლი შეასრულა მრეწველობის განვითარებამ ცენტრალურ რუსეთში. ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ განვითარების უფრო სწრაფ გზაზე მდგომმა ამ მრეწველობამ მეტად დიდი მოთხოვნილება წადგენა საქართველოს სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულზე. ამ უკანასკნელმა კი თავის მხრივ განაპირობა აქ საეკრო მიწათმოქმედების განვითარება და სასოფლო-სამეურნეო ბაზრის წარმოშობა, რაც იმავე დროს მოასწავებდა ამ ქვეყნის უფრო სწრაფ ეკონომიურ განვითარებას. ამრეწველობის განვითარება ცენტრალურ რუსეთში და საეკრო მიწათმოქმედების განვითარება განაპირობა მხარეებში ერთმანეთთან განწყვეტლად დავიწმირებული არიან და ქმნიან ბაზარს ერთმეორისათვის, — წერდა ვ. ი. ლენინი 90-იან წლებში. ამბოლოდ შინაურ და საგარეო ბაზართან მჭიდრო კავშირის გამო შეიქმნა შესაძლებელი ამ ადგილების ისეთი ჩქარი ეკონომიური განვითარება; და ეს იყო სწორედ კაპიტალისტური განვითარება...¹.

იმ დროს სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის შემოჭრა და განვითარებამ საქართველოში უდიდესი პროგრესული მნიშვნელობის როლი შეასრულა რამდენად ის ხელს უწყობდა ძველ საწარმოო ურთიერთობათა დამსხვრევას და ახლის შექმნას, განაპირობებდა ამისთან ერთად საწარმოო ძალების შემდგომ უფრო მძლავრ განვითარებას, არღვევდა ნატურალურ-პატარა-ქაღერო წყობებს, იმავე დროს, კაპიტალიზმი ხელს უწყობდა მსხვილ მეურნეობების წარმოქმნას, გლებთა ფართო მასების გაჩინაგებას და კლასობრივი ბრძოლის გამოწვევებას სოფლად. როგორც სხვა ქვეყნებში, ისე აქაც კაპიტალიზმის შემოჭრა სოფლის მეურნეობაში მიმდინარეობდა გაუმჯობესებული იარაღ-მანქანების გამოყენების მნიშვნელოვანი გაფართოებით, სასოფლო-სამეურნეო წარმადებში და-

¹ ვ. ი. ლენინი, — თხუელუბანი, ტ. 3, გვ. 291.

ქირაებელი შრომის გამოყენებით, სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაციით და პირველ რიგში ისეთი ნედლეულისა და პროდუქტების წარმოების გაფართოებით, როგორცაა, აბრე-შემა, მატყლი, ღვინო, თამბაქო, ხილი და სხვა, რომლებზედაც დიდი მოთხოვნილებას აყენებდა არა მარტო ცენტრალური რუსეთი, არამედ სხვა კაპიტალისტური ქვეყნები.

როგორც ცნობილია, სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის განვითარების ერთ-ერთ ძივევს და აფართოებას მანქანების გამოყენებას წარმოადგენს. ერთი მხრით წერდა ე. ი. ლენინი 90-იან წლებში, — სწორედ კაპიტალიზმი წარმოადგენს ფაქტორს, რომელიც იწვევს და აფართოებს მანქანების გამოყენებას სოფლის მეურნეობაში; მეორე მხრით, მანქანების გამოყენება მიწათმოქმედებაში კაპიტალისტური ხასიათისა, ე. ი. იწვევს კაპიტალისტურ ურთიერთობათა წარმოშობას და მათი შემდგომ განვითარებას.¹

როგორც სხვა ქვეყნებში, ისე საქართველოს სოფლის მეურნეობაში კაპიტალიზმის შემოჭრა და განვითარება, პირველ ყოვლისა, აღინიშნა გაუმჯობესებელი სასოფლო-სამეურნეო მანქანათმშენებლის შემოღებით და მათი გამოყენების მნიშვნელოვნად გაფართოებით.

სოფლის მეურნეობის აღმაშენებელმა და სოფლად კაპიტალისტურ ურთიერთობათა განვითარებამ საქართველოში თავისი კონკრეტული გამოსატყულება სათემო ფართობების გაფართოებასა და მარცვლელი კულტურების წარმოების მნიშვნელოვან გაზრდაში პოვა.

სოფლის მეურნეობის სპეციალიზაცია და ამ მეურნეობის ცალკეული დარგების ასეთი სწრაფი განვითარება შეუძლებელი იყო ამ პროცესების ვარეშე, რაც დაკავშირებული იყო საქართველოს რუსეთთან მეურნეობათა და აქ კაპიტალიზმის განვითარებასთან. ვსაგვბია, რომ ასეთი დიდი ბაზრების ვარეშე, როგორც იყო მაშინდელი რუსეთის ბაზრები, წარმოდგენილი იქნებოდა საქართველოს სოფლის მეურნეობის ცალკეული დარგების ასეთი სწრაფი აღმაშენება.

ამიერკავკასიის რკინიგზების მონაკვეთების მიხედვით, ვასული საუკუნის 90-იან წლებში მარტო რკინიგზით ამიერკავკასიიდან რუსეთში ყოველწლიურად დაბარებით 500 ათასი ვედრო ღვინო გაქონდათ, 900-იან წლებში — 750 ათას ვედრო, 1908 წელს — 2.640 ათას ვედრო. ხოლო 1914 წელს — 3.129 ათას ვედრო. აქედან ნათელია, თუ რა დიდი მნიშვნელობის იყო რუსეთის ბაზრის მნიშვნელობა საქართველოსა და ამიერკავკასიის სხვა ქვეყნების მიყენებაზე-მოდენიების განვითარების-

სათვის. ასეთი დიდი იყო ამ ბაზრის მნიშვნელობა ამ ქვეყნების სოფლის მეურნეობის სხვა დარგების განვითარებასთან. საქართველოს უფრო სწრაფ განვითარებაში მრავალწლოვან სასოფლო-სოფლის სპეციალიზაციას არა მარტო შიდა რუსეთში, არამედ რუსეთის განამირა ქვეყნებშიც, ჩააბა რა ამასთან ერთად ეს ქვეყნები მსოფლიო საქონელმარტუნის ფერხელში. ცენტრალური რუსეთიდან შემოიზიდული იაფფასიანი ფაბრიკატების კონსერვაციის გავლენის შედეგად თანდათან იღვენებოდნენ ხმარებლად სხვადასხვა ქსოვილებს, რომლებიც წარმოადგენდნენ გლეხური საოჯახო მრეწველობის წარმოების ძირითად სავანს. ასეთივე ზომით იღვენებოდა ხმარებლად იარაღის-დამამაჩების, ხანჯლების და სხვა პრიმიტიული წარმოება, რკინის ტყეფა, სპილენძის, ოქროს, ვერცხლის, თიხის, ტყავის და სხვა დამუშავება.

ამრიგად, ამხებრევა რა ძველ, ნატურალურ-პატრიარქალურ ურთიერთობებს და ქნინდა რა ბაზრის თავის ფაბრიკებისათვის, რუსეთის კაპიტალიზმი აყენებდა კაპიტალისტურ განვითარების განხე აგრეთვე საქართველოს მოთხოვდა რა ამ უკანასკნელისაგან მინერალურ ნედლეულსა და ხანებრად-ფაბრიკატებს. ამასთან დაკავშირებით ამ იქნებოდა არა მარტო რუსეთის, არამედ მსოფლიო მნიშვნელობის სამრეწველო ცენტრები, როგორცაა კიათურის მარკანეთის მარაგობები, ტყუბულისა და ტყუბურის ქვანახშირის მარაგობები, და სხვა მინერალური ნედლეულის საწარმოებები და სხვა. აქვე ვითარდებოდა აგრეთვე მსუბუქი მრეწველობის სხვადასხვა საწარმოებები. მრავალწლოვან წარმოშობასა და განვითარებასთან ერთად იქნებოდა სამრეწველო პროლეტარიათა და ყარობდებოდა ახალი სოციალური წინააღმდეგობანი.

ამრიგად, პირველი მსოფლიოს წინა წელს ამ უკვე არსებობდა მსხვილი ცენზიანი მრეწველობა, რომელიც, როგორც მასში ჩამბულ შემოთა ჩაოღენობით, ისე გამოუმეგებელი პროლეტის ოღენობით არაფრით არ ჩამოყვარდებოდა ცენტრალურ რუსეთის სამრეწველო რაიონებს.

ძირითადი, გამატონებული მდგომარეობა საქართველოს მრეწველობაში საზღვარგარეთელ კაპიტალს ეჭირა. ასე, მაგალითად, ბათუმის მრეწველობაში წამუვანი ადგილი ეჭირა როტშილდისა და ნობელის საექსპორტო ფირმებს.

საზღვარგარეთის კაპიტალის ხელში იყო აგრეთვე საშენ მასალათა იმპორტის მთელი საქმე — კრამიტისა-მარსელიდან, ცეცხლამძლე აგურისა-ინგლისიდან, რკინისა — შვეციიდან, ხეტ-ტისა — ბუკოვიანისა და გალიციიდან, ქვანახშირისა — ინგლისიდან და სხვ შემდეგ.

¹ ე. ი. ლენინი, თხზულებანი, ტ. 3, გვ. 254.

ტყობორ კაბიტალს გარდა ადგილობრივ მრეწველობაში ძირითად როლს ასრულებდა რუსული და სომხური სამრეწველო ფირმები, რომელთა შორის ყველაზე უმსხვილესი იყო მანათლიანის, მირზოვეის და სხვათა ფირმები. ამრიგად, მეფის მთავრობის ცდებისა ხელი შეეწეა აქ მრეწველობის განვითარებისათვის, ამიერკავკასიაში მინც ვითარდება მსხვილისამრეწველო საწარმოები, იქმნება უმსხვილესი სამრეწველო ცენტრები და ყალიბდება ბურჟუაზიისა და მეშათა კლასები. მრეწველობის, ისე როგორც სოფლის მეურნეობის და ვაჭრობის განვითარების საქმეში, დიდი როლი შეასრულა აქ მიმოსვლისა და კავშირგამჭელობის საშუალებათა განვითარებამ.

როგორც ამის შესახებ უკვე გვქონდა შემოხვევა ადგილობრივ, სათანადო გზებისა და სანომოსლო საშუალებათა უქონლობის გამო საქართველო 60-წლების დასაწყისამდე უკარ კიდევ მეტად სუსტად იყო დაკავშირებული ცენტრალურ რუსეთთან. კიდევ მეტია გზებისა და მიმოსვლის საშუალებათა განვითარებლობის გამო ასევე უსტაბილური იყვნენ ერთმანეთთან დაკავშირებული არა მარტო ამიერკავკასიის ქვეყნები, არამედ ამ ქვეყნების რაიონული რაიონები. კიდევ უფრო მეტი ჩამორჩენილობა იგრძნობოდა ნაოსნობის დარტყმა ამ ქვეყნების შუა და კასპის ზღვების სანაპიროებზე, რომ არაფერი ერთვით კავშირგამჭელობის საშუალებებზე. ცხადია, ყველა ეს გარემოება მეტად უარყოფით გავლენის ახდენდა აქ სოფლის მეურნეობის, მრეწველობისა და ვაჭრობის განვითარებაზე.

არ შეიძლება ითქვას, რომ გზებისა და მიმოსვლის საშუალებათა გაუმჯობესების საქმეში, ისე, როგორც კავშირგამჭელობის საქმეში, 60-იან წლების დასაწყისამდე თითქმის აქ არაფერი არ ყოფილიყო გაკეთებული. მაგრამ მეფის ხელისუფლების მიერ ამ მხრივ აქ გადადგმული ნაბიჯები იმდენად უმნიშვნელო იყო, რომ ის ოდნავადღაც ვერ აკმაყოფილებდა წაყენებულ მოთხოვნებს. ამასთან ერთად ამიერკავკასია შარავლების სიხშირით საგრძნობლად ჩამორჩებოდა შიდა რუსეთის ცალკეულ მხარეებს, რომ არაფერი ვთქვათ კავშირგამჭელობის შესახებ.

ყარიმის ომის საფუძველზე ნათლად უჩვენათუ რამდენად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა გზებისა და სანომოსლო საშუალებათა განვითარების რუსეთის საზღვრების საზღვრების დაცვის საქმეში. ინგლის-საფრანგო-რუსეთს შორის წინააღმდეგობის გამწვავებამ ახლო და შუა აღმოსავლეთში, რომელმაც განსაკუთრებით მწვეველ ხასიათი მიიღო ყარიმის ომის შემდეგ, აიძულა მეფის მთავრობა მიექცია აქ განსაკუთრებული ყურადღება საგზაო მშენებლობისათვის. ყველა ამის შედეგად 60-იან

წლებიდან დაწყებული საგზაო მშენებლობა იქმნიდნენ დარტყმად. გააყვით ახალი გზები. აგრეთვე რეკონსტრუქციის ქმნიდნენ ძველ გზებს, რომელთა სამხედრო-სტრატეგიული და სახალხო-სამეურნეო მნიშვნელობა მეტად დიდია.

არასრული სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით, 1860—1900 წლების განმავლობაში მთელ ამიერკავკასიაში რეკონსტრუირებული და გადაცემული იქნა ექსპლოატაციაში სულ საერთო მიმოსვლისათვის სახეობით სავარჯისი გზები 20 ათას ვერსზე მეტი. აღნიშნულ გზებს შორის ითვლებოდნენ ისეთი შავისტრატეგიული გზები, როგორც არის საქართველოს სამხედრო გზა, იმერეთის სამხედრო გზა და სხვ., რომელთა სახალხო-სამეურნეო და სამხედრო-სტრატეგიული მნიშვნელობა იმ დროს მეტად დიდი იყო. ახალ გზებს შორის, რომლებიც გააყვანეს ამ ხნის განმავლობაში, აღსანიშნავია ისეთი გზა, როგორც იყო თბილისი-ჯულფის გზა, რომელიც იპყრობდა ყურადღებას არა მარტო მისი სავრძობით, არამედ ვითარდობითობითაც.

გარდა შარავნებისა, მეფის ხელისუფალი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ აქ აგრეთვე რკინიგზების მშენებლობას. სარკინიგზო მშენებლობა, რომელიც დაწყებულ იქნა 60-იანი წლების შუა რიცხვებში, ძალიერჩქარა დიდი მასშტაბით გაიშალა, 900-ანი წლების დასაწყისში საქართველოსა და ამიერკავკასიის სხვა ქვეყნების სავაჭრო-სამრეწველო ცენტრები უკვე დაკავშირებული იყვნენ ურთიერთ შორის რკინიგზების საშუალებით. ამ დროისათვის ამიერკავკასია უკვე დასრული იყო როგორც პირდაპირ, ისე ვანდავით და ხართული იყო მრავალეროვანი რუსეთის სახალხო მეურნეობის საერთო სისტემაში სარკინისგზო ქსელით.

რკინიგზებმა გააცხოველეს ამიერკავკასიის ყველა ქვეყნის საწარმოო ძალევი, გააძლიერეს სამეურნეო კავშირები არა მარტო ამ ქვეყნებსა და მათს ეკონომიურ რაიონებს, არამედ ამიერკავკასიასა და რუსეთს შორის და გაამტკიცეს კავშირი ადგილობრივ ხალხებსა და რუსეთის ხალხებს შორის, განსაზღვრეს რა ამასთან ერთად სახალხო მეურნეობის ყველა დარგის შემდგომი აღმავლობა როგორც საქართველოში, ისე აღერბაჯანსა და სომხეთში. დაბოლოს, რკინიგზებმა შეიტანეს არსებითი ცვლილებები ამ ქვეყნების საწარმოო ძალევის განლაგების მთელ გეოგრაფიაში, განამარბეს რა ძველი ეკონომიური ცენტრების ნაცვლად ახალი ეკონომიური ცენტრების ამოცანები.

მეტად დიდი იყო რკინიგზების მნიშვნელობა აქ ძველი, ფეოდალური ურთიერთობის დამსხვრევებსა და ახალი, კაბიტალისტური

ურთიერთობის განვითარებისა და განმტკიცების საქმეში. ვხედავთ, რომ ადგილობრივი წესდებები რუსეთისა და საზღვარგარეთის ბაზრებისაგან, რკინიგზებზე დაიდა დაამკობის აქ ნატურალური მეტრების რღვევის პროცესი და ასაკონონო-ფულადი ურთიერთობის განვითარება. მაგისტრალურმა რკინიგზებმა სასიკვდილო ლაგვარ ჩასცეს ისედაც სუსტ და პრიმიტიულ ნაოსნობას მდინარე რიონსა და მტკვარზე, ნაოსნობას, რომელიც უძველესი აღმოჩნდა რკინიგზებთან კონკრეტულ ბრძოლაში, უზრუნველყოფს სა ამასთან ერთად იმ ნავთსაყუდების კოლოსალური ზრდა, რომლებიც ამყოფებოდნენ სარკინიგზო ხაზების უკანასკნელ პუნქტებზე.

იქ, სადაც წინათ ვითვლი კაობები და ჩირგვანია იმყოფებოდა, აღმოცენდნენ პირველ-ხარისხის საზღვაო ნავთსაყუდები, რომლებიც მეტად დიდ როლს თამაშობდნენ მთელ ამიერკავკასიის სავაჭრო-სამრეწველო ცხოვრებაში. ძალი ნავთსაყუდების აღმოცენებისთან ერთად მნიშვნელოვნად ფართოვდებოდა და უფრო კეთილმოწყობილი ხდებოდა ძველი საზღვაო ნავთსაყუდები, შეკრდებოდა ამ ნავთსაყუდების შორის გემთა რეგულარული მიმოსვლა, იზრდებოდა ამ გემთა რაოდენობა და მათი წყალთწვევა, აღამაინათ გადაყვანა და ტვირთი-ზიდვა. ამრთად, რკინიგზებთან ერთად ამ ქვეყნების სავაჭრეო ცხოვრების აღმავლობის საქმეში მეტად დიდ როლს ასრულებდა ზღვაოსნობის განვითარება შვეი ზღვისა და კასპიის ზღვის ამიერკავკასიის სანაპიროებზე და ამ ზღვაოსნობის საშუალებით საქართველოს, ადრიატიკის და სომხეთის მსოფლიო ბაზართან დაკავშირება.

გაუმჯობესებული შარავების გაყვანის, სარკინიგზო ხაზებისა და საზღვაო ნავთსაყუდების მშენებლობის, სარკინიგზო და საზღვაო მიმოსვლის ზრდასთან ერთად იზრდებოდა აქ კავშირგაბმულობის საშუალებები, ფართოვდებოდა სახანო კაპიტალის ბრუნვების და ცხოვრებაში ფესვს იკადრებს კრედიტის უძველესი ფორმები. ჯერ კიდევ 80-იანი წლების დასაწყისში ამიერკავკასიის ყველა ქვეყანა სატელეგრაფო ხაზებით დაკავშირებული იყო არა მარტო ერთმანეთთან, არამედ შიდა რუსეთის ცენტრებთან. ამ დროისათვის აქ უკვე მოგვარებული იყო საფოსტო კორესპონდენციებისა და ამინათობის ურეგულაციური მიღებისა და გაგზავნის საქმე. ამასთან ერთად სავაჭრო ნაბიჯები იყო გადადგმული კრედიტისა და ფულადი მიმოქცევის დაჭრში, ხმაურებიდან გამოძევებული იყო მრავალი ადგილობრივი ფულის ნიშანი და მეტრებში სავაჭრონო-ლდ დანერგული იყო საკრედიტო საქმის კაპიტალისტური ორგანიზაცია.

1868 წელს თბილისში გახსნილ იქნა პირვე-

ლი საკრედიტო დაწესებულება — რუსეთის სახელმწიფო ბანკის განყოფილება. იქედან მოყოლებული სულ მოკლე დროში დასაწყისებულ იქნა მთელი რაიონი სხვა-სხვა საკრედიტო დაწესებულებებით, მათ შორის კომერციული ბანკი, სააღვლამაშელო საანაბრო ბანკი, ურთიერთობამარების საკრედიტო ამბანგობა და სხვა. 80-იანი წლების დასაწყისში აქ არსებობს ათობდე უმნიშველესი საკრედიტო ორგანიზაცია და რამდენიმე შედარებით წერილი საკრედიტო დაწესებულება, რომლებიც მომსახურებობას უწევს განვითარების გზაზე მდგარ მრეწველობას და ვაჭრობას. ასეთსავე საკრედიტო დაწესებულებებს ებედავთ ჩვენ საქართველოს მთელ რიგ სხვა ქალაქებში. აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ამ დროისათვის სათვლადიც იჩნენ თავს სხვადასხვა საკრედიტო ამბანგობანი, რომელთა ბრუნვები არც იმდენად უმნიშველო იყო.

არა ნაკლები მნიშვნელობის იყო საქართველოსა და ამიერკავკასიის რუსეთთან შეერთების პროგრესული ეკონომიური შედეგები აქ ქალაქებისა და საქალაქო ცხოვრების განვითარების დაჭრში. ვასაქონი საუკუნის პირველი ნახევრის განმავლობაში როგორც ქალაქებში, ისე საქალაქო ცხოვრება ძალიან ნელი ტემპით ვითარდებოდა.

ცხადია, ქალაქებისა და საქალაქო ცხოვრების ზრდის უნდა მოჰყოლოდა აგრეთვე საშინაო და საგარეო ვაჭრობის ზრდაც. რუსეთთან შეერთებით პირველ ათეულ წლებში, როგორც საშინაო, ისე საგარეო ვაჭრობის განვითარება მეტად სუსტად მიმდინარეობდა. ეს გარემოება იმ დროს გამორთმებული იყო ფეოდალურ-პატრიარქალურ ურთიერთობათა ბატონობით, ხშირი პოლიტიკური გაერთილებებით, სამხედრო შეჯახებებით და სხვა, ამგვარი მიზეზებით. მის ხელს უწყობდა აგრეთვე სათანადო სამომსავლო და კავშირგაბმულობათა საშუალებების უქონლობა, რაც ესოდენ მწვეველ იგზმობოდა საგლეხო რეფორმების ჩატარებამდე. უამრავი საშინაო ბაგენი, წონისა და ზომის საქმის მოუგვარებლობა, ფულის მიმოქცევისა და კრედიტის არსებული პრიმიტიული ფორმები, სავაჭრო-სამრეწველო საქმიანობის უფლებრივ ნორმათა მოქმედსიტუაცია და სხვა.

მთხედვადვე უფლა ამისა, გასული საუკუნის პირველნახევარში საშინაო ვაჭრობა აქ მანც მნიშვნელოვნად ვითარდა, რასაც დიდად შეუწყო ხელი ცალკეულ ფეოდალურ სამფლობელოთა სტერეოტულ უფლებათა ლიკვიციამ და აგრეთვე ირან-თურქ დამპყრობთა და სხვა მთიეი ავაზრ ტომთა თავდასხმების ალაგვებამ. საშინაო ვაჭრობა უფრო ჩქარა ვითარდება 50-ათიანი წლების შემდეგ. ბატონყმობის გაუქმებამ, საქართველოს რუსეთის მრავალერაყვან სახალხო მეტრეობის საერთო



ლობა ამ ბრუნვაში მეტად დიდი ხდებოდა. საქართველოდან დიდი რაოდენობით გაქვეთი სენეთი საქონელი, როგორცია, მარგანიტი, ზეცუტი, მატყლი, თამბაქო, ძირტბილია ყავი, ტყავი, ღვინო, ხილეული, მარცვლილი და სხვა. სიმავეროდ საზღვარგარეთიდან დიდი რაოდენობით შემოიქვეთი სარკინიგზო მოწყობილობა, საშენი მასალა, რკინა და რკინა-კაფურის ნაწარმი, სასოფლო-სამეურნეო იარაღ-მაქანები, ჩაი, შაქარი, ქსოვილები, ჰერბიციდები, მედიკამენტები და სხვა საგნები.

სოფლის მეურნეობის, მრეწველობის, ტრანსპორტისა და ვაჭრობის ასეთი უდიდესი ზრდის უშუალო შედეგი იყო ამ ქვეყნებსა და მათს ეკონომიურ რაიონებს შორის სამეურნეო კავშირების გამტკიცება და აქ ხაზინაო ნაციონალური ბაზრების ჩამოყალიბება. თავის თავად ცხადია, რომ ფეოდალური დაქვეითებულობისა და სასაქონლო-ფეოდალ ურთიერთობათა ძლიერ ხელსაღ დაგვითარების პირობებში, რამდენადმე განვითარებულ სამომხსელო გზებისა და გავლახების სამუდამოების უქონლობის და ამასთან ერთად, ირან-თურქ დაპყრობათა და სხვა მთიელ ყაზალ ტომთა დასრულებული თავდასხმებისა და ახსრების პირობებში ამ ქვეყნებში შეუძლებელი იყო სამეურნეო კავშირების გამტკიცება ეკონომიურ რაიონებსა და ოლქებს შორის და აქ ნაციონალური ბაზრების აღმოყალიბება არ იყო ეს პირობები, რომელთა გარეშე შეუძლებელი იყო ასეთი ბაზრების არსებობა. იმ დროს თვით ვაჭრობა ჯერ კიდევ მეტად პრიმიტიული ხასიათს ატარებდა და არ იყო გამოყოფილი ხელსნობისა და მიწათმოქმედებისაგან.

აღნიშნული მიზეზების გამო, არამთუ მარტო სოფლად, არამედ არა იშვიათად ქალაქადაც ჯერ კიდევ არ არსებობდა უწყვეტი ვაჭრობა. ასეთი ვაჭრობის აღგლის აქ იჭერდა საბაზრო ვაჭრობა, რომელიც მიწათმოქმედებისა და ხელოსნისათვის წარმოადგენდა ერთგვარ დამხმარე საშუალებებს და არა მარტო-სიონალური ვაჭრების ძირითადი საქმიანობის აღგლის. საერთოდ, ასეთი ვაჭრები არც იმდენად ბლომად იყვნენ აქ იმ დროს. ასე რომ სავაჭრო წამოწყებები, რომლებიც უწყვეტ ვაჭრობას აწარმოებდნენ, ასეთ აღგლებში არ არსებობდნენ.

ასეთი ვაჭრო, პრიმიტიული და ერთმანეთისაგან მოწყვეტილი ბაზრები ჩვეულებრივად მომსახურებობას უწევდნენ ქალაქის მახლობლად მდებარე სოფლებს და მათი მოქმედების რადიუსი არ სცილდებოდა ამ უკანასკნელთა ფარგლებს. ამრიგად, ნაწარმოები პროდუქციის უდიდესი ნაწილი ჯერ კიდევ რჩებოდა საქონლური მიმოქცევის გარეშე. საქონლური წარმოება და საქონლური მიმოქცევა, უწყვეტად რა მომსახურებობას ფეოდალთა ნატურალურ

მეურნეობას, არც იმდენად მტკიცედ ეკავებოდნენ ამ მეურნეობის საფუძველს მხოლოდ ამით აიხსნებოდა აქ იმ პერიოდში ვაჭრობის დაქვეითებული და ჯერ კიდევ ერთმანეთისაგან მოწყვეტილი ბაზრების არსებობა საქონლური და ფულადი მიმოქცევის პრიმიტიული ფორმებით.

ბუნებრივია, ასეთ პირობებში წარმოებულ ვაჭრობა, უწყვედა რა მომსახურებობას მოსახლეობის ცალკეულა ფენების უმნიშვნელო ნაწილს, არ ახდენდა რამდენადმე აქტიურ ზეგავლენას გაბატონებულ ურთიერთობათა რღვევის პროცესზე. იქვეადა რა აღნიშნული ვაჭრობის გამხრწნელი გავლენის არარაობამდე დაყუანას, ამავე დროს ეს ურთიერთობანი თავისი სიმტკიცითა და გაყინულობით მეტად მძიმე ტვირთად აწევბოდა უფლებო გლებებსა და ხელოსნებს. ქვეყნის უფენი არ არსებობდა ეს რეალური პირობები, რაც ფეოდალები იყო აქ ნატურალურ-ბაზრის რეალური მეურნეობის რღვევისა, სასაქონლო-ფეოდალ ურთიერთობათა განვითარებისა და ნაციონალური ბაზრების ჩამოყალიბებისათვის.

ფეოდალური დაქვეითებულობისა და გეოთიშელობის ლევიდაციამ, და რუსეთის სახალხო მეურნეობის საერთო სისტემაში ჩართვამ თავის მხრივ განამარტობა რუსეთისა და საქართველოს ეკონომიური ურთიერთობის განმტკიცება, აღგალიობრივი ეკონომიური რაიონების სტეკილიზაცია, სავაჭრო მიწათმოქმედების წარმოშობა, მოპოვებითი მრეწველობის უფრო სწრაფი განვითარება და, მასთან-დაშე, შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების გააღიარება არა მარტო ცალკეულ რაიონებსა და ოლქებს შორის, არამედ აგრეთვე სახალხო მეურნეობის ცალკეულ დაზგებს შორის.

ამ მიმართულებით მოქმედებდა აგრეთვე აქ ქალაქებისა და საქალაქო მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ზრდა, რაც უყენებდა მიწათმოქმედებისა და მეცხოველეობის პროდუქტებს გაღიდებულ მოთხოვნებს. როგორც უკვე აღნიშნულია, ვასელი საუკუნის 60-ანი წლების მიწურულთან მოყოლებული ქალაქები და საქალაქო ცხოვრება აქ გაცილებით სწრაფად იზრდებოდა.

ყველა ამის შედეგად ცალკეული რაიონები და ოლქები კარგავდნენ თავიანთ ყოფილ განკერძოებას და კარჩაკეტილობას, ემბეობდნენ გაცეცის საშუალებებით ურთიერთ კავშირში, უწყობდნენ რა ამასთან ერთად ხელს აქ ნაციონალური ბაზრების წარმოშობას. ამრიგად, საშინაო ნაციონალური ბაზრების ჩამოყალიბების პროცესი დაიწყო აქ ჯერ კიდევ აღრე, აღმოცხადდა საქართველოს რუსეთთან შეერთების დღიდან და გაატკეპდა 80-ანი წლების ბოლომდე, ე. ი. აქარის რუსეთთან შეერთებამდე, რკინიგზების გაყვანამდე და მათი სა-

შედეგებით ამიერკავკასიის ყველა ქვეყნების რუსეთის მრავალეროვან სახალხო მებრუნეობის საერთო სისტემაში ჩართვამდე.

როგორც ცნობილია, ხალხთა გაერთიანება ერთად, უპირველეს ყოვლისა, ობიექტური და კანონზომიერი პროცესია, რომელიც მკიდრად არაბ დაკავშირებული კაპიტალიზმის განვითარებასთან და რაიონებსა და ოლქებს შორის სამებრუნეო კავშირების გაძლიერებასთან. მაშინ, ხალხების გაერთიანება ერთად წარმოებს მხოლოდ კაპიტალიზმის აღმავალი ზრდის სადღეგრძელოზე, როდესაც ქვეყნის საზღვრებში ძალები აღწევენ განვითარების განსაზღვრულ საფეხურს და როდესაც მწიფდებიან სათანადო პირობები ხალხის ეკონომიური და კულტურული ცხოვრების მთლიანობისათვის. «ფრი უბრალო ისტორიული კატეგორია არ არის, — წერს ი. ბ. სტალინი, — არამედ განსაზღვრული ეპოქის, აღმავალი კაპიტალიზმის ეპოქის ისტორიული კატეგორიაა. დეოდალიზმის ლიკვიდაციისა და კაპიტალიზმის განვითარების პროცესი ამავე დროს აღმავალი ეპოქის ჩამოყალიბების პროცესია»¹. ამრიგად, ვარდა ენის ერთიანობისა, ფრის ჩამოყალიბებისათვის საჭიროა აგრეთვე მთელი რიგი სხვა პირობების არსებობა. საქართველოსა და ამიერკავკასიის სხვა ქვეყნების რუსეთთან შეერთებით გადაჭრილ იქნა ამ ქვეყნებში ასეთი პირობების შექმნის საკითხი.

ცხადია, საქართველოს რუსეთთან შეერთების დადებით შედეგებს ოდნავადაც არ შეუძლია შეამციროს იმ პოლიტიკის უარყოფითად შეტყობა, რასაც ატარებდა აქ მეფის მთავრობა. ეს პოლიტიკა იმთავითვე აუცილებდა

აქ საწარმოო ძალების განვითარებას, ახლოსდა ნაციონალურ კულტურას და კანონმდებლობის შემართვას და კაპიტალისტურ ინტერესებს. მიმართული იყო რა ამ უკანასკნელთა ძალაუფლების გამტკიცებისაკენ, ეს პოლიტიკა მიზნით ისახავდა, ჰყოლოდა ამ ქვეყნების ხალხები მონობასა და ტანჯვაში, შეეფერებინა მათი სამებრუნეო და კულტურული განვითარება, გადაეჭია ეს ქვეყნები რუსეთის მრავალეობის აგრარულ წყლულელის დანაშადად და მიეღო მათგან რაც შეიძლება მეტი სარგებელი უამრავ გადასახადებსა და გამოსადეგებს, ბოროტმოქმედებასა და ძალადობას, საერთოდ, მეფის ხელისუფალთა მიერ მშრომელთა მასების მთელ სოციალურ და ნაციონალურ ჩაგვრას ემართებოდა აქ ადგილობრივი მემამულეების, შექარხნებისა და ვაჭრების მიერ ამ მასების უმკაცრესი ექსპლოატაცია.

საქართველოს მშრომელები იმყოფებოდნენ მეფის ხელისუფლების, მემამულეებისა და კაპიტალისტების აუტანელი ჩაგვრის უღელსქვეშ. სრულიად უეფლებონი, მატერიალურად და კულტურულად შეეწირებულნი. მშრომელთა ეს მასები სისტემატურად განიცდიდნენ ყოველგვარ ნაციონალურ და პოლიტიკურ დამცირებას. მეფის მთავრობა ოფიციალურად უწოდებდა ქართველებს «ინოროდებს», ატარებდა მათი ძალდატანებით «გარუქების» პოლიტიკას, შეგნებულად აღვივებდა ნაციონალურ შეტყობას, საქართველოს მშრომელებმა, რუსეთის მშრომელებთან ერთად, ახერხებდნენ ბრწყინვალე ფურცელი ჩაწერეს დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის მომზადებისა და გატარების და აქ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის ბრძოლის ისტორიაში.

¹ ი. ბ. სტალინი, თხზ. ტ. 2, გვ. 326.



პეპთ. თაყაიზვილი



მომონებები*

საზოგადოდ, მთავრობის უმაღლესი წრეები გარკვეულ ანგარიშს უწყევდნენ ილიას, უფროს უგვებდნენ მის აზრსა და შუამდგომლობას. მაგრამ ილია მაინც წინადახედული იყო და თუ რომელიმე უმაღლესი ხელისუფალი უხეშად იქცეოდა, მასთან არავითარ ურთიერთობას არ იქონიებდა, არც ეჩვენებოდა და არც საქმისათვის მივიდოდა მასთან. მაგალითად, მთავარ-მართებელი გოლიციანი ცნობილი იყო, როგორც ნამდვილი „სოლდატინი“, ვინც არ უნდა ხლებოდა, ყველას უყვიროდა და უკუმხად ელაპარაკებოდა. ისე წავიდა ის გოლიციანი თბილისიდან, რომ ილიას არც გაუცნია იგი და არც რაიმე საქმეზე მისულა, თუმცა თვით გოლიციანს ეწადა მისი გაცნობა და არა ერთხელ უთქვამს თავისი ადიუტანტის, სამიყო ორბელიანიასთვის, „გვამაპნით ილიაო!“ ვორანტოვს და მის წინამორბედ შერამეტოვს თან კი ილია დაახლოებული იყო და ხშირად ქაღალდაც კი თამაშობდა ხოლმე მათთან. ერთხელ თეატრში ყოფილიყო გოლიციანი და თანმტლებ სამიყო ორბელიანს დაეწაპებინა, შორიდან. მათ პირდაპირ ლოცვაში ჰქდარი ილია. გოლიციანს დერბინდით შეეხება ილიასათვის და ვთქვა: „რა შესანიშნავი თვალები აქვსო!“ ერთადერთი ქართველი არისტოკრატი, რომელიც გოლიციანთან დაიარაბოდა, კონსტანტინე (კოწია) შერბანსკი იყო. გოლიციანიც დაილოდა მის ოჯახში და ძალიან უნდოდა, რომ კოწია გახსნარიყო თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა წინამძღოლი.

ადრე წინამძღოლად იყო დავით მელიქიშვილი, რომელიც მანამდე ადიუტანტად ჰყავდა მეფისნაცვალსა თუ მთავარმართებელს (ძნელი გასახსენებელია, ხან ერთი ერქვა იმ თანამტლებობას და ხან მეორე). გოლიციანი მასაც უხეშად მოექცა, უყვიროდა ხოლმე და მელიქიშვილმა განთავისუფლება ითხოვა, სამსახურს თავი დაანება. ეს მით უფრო აღსანიშნავია, რომ მელიქიშვილი ძმისწული იყო ყოფილი მთავარმართებლის შოაფგოლისა და თან დიდი მომხრე იმ-სა, რომ ქართველობას რუსეთის მთავრობასთან ლიბალური დამოკიდებულება ჰქონოდა; ხშირად ამბობდა, „ლიბალური ქვე-

ვით ბევრ რასზე გამოვიტანთ, ხოლო ოპოზიციური ქვევით ყველაფერს დეკარგავითო“. იგი დიდი მეგობარი იყო შინაგან საქმეთა მინისტრის ვიტეის (რომელიც თბილისელი იყო) და იმას ეუბნებოდა ხოლმე, „ეს ვინ გამოგვიგზავნეთ მთავარმართებლად, ნორმალური კაცი არ არის, გადაარეულიაო“.

ერთადერთი ქართველი, შედარებით დაბალი წრის წარმომადგენელი, რომელიც დადიოდა გოლიციანთან, იყო დავით სარაჯიშვილი — ზვენებური ბურჯუაზიის მეთაური. გოლიციანის ძმა დიდა მეურნე იყო, ღვინისა და შამპანურის საქმეს განაგებდა უბრძანო და ძალიან მეგობრობდა სარაჯიშვილს. როდესაც ეს უკანასკნელი გარდაიცვალა, აღმოჩნდა, რომ მას გოლიციანის მძისათვის 70.000 მანეთი ესესტებინა. ეს ფული სრულიად დაიკარგა, შემკვიდრებებმა ვერაფერი მიიღეს... თუმცა ასეთი კარგი ურთიერთობა ჰქონდა სარაჯიშვილს გოლიციანთან და მის ძმასთან, მაგრამ ერთხელ ისიც ჩავარდა, რომ იტყვიან, ხათაბალაში. საქმე ასე იყო. როგორც ცნობილია, სომხის ეკლესიას ძველი დროიდანვე უამრავი უძრავი ქონება-მამული ჰქონდა და დიდ შემოსავალსაც იღებდა იქიდან. მათ განაგებდა სომეხთა პატრიარქი და შემოსავალს მეტწილად სკოლებს ახმარდა; მთელი მათი მზარე მოფენილი იყო სსუელიერო სკოლებით. გოლიციანს წინადადებათ, მთავრობამ ჩამოართვა სომხის ეკლესიას ეს უძრავი ქონება და გადაიტყა სახელმწიფო ფონდში. ჩვენს მართლმადიდებელ ეკლესიას ასეთი ქონება დიდი ხნის ჩამოართმული ჰქონდა. სომეხები ბევრს იხევეწნენ და ემუდარნენ, დაგვიბრუნეთო, მაგრამ არაფერმა ვასკრა. მაშინ მათ გადაწყვიტეს გოლიციანს მოცვლა, — როგორც ამბობდნენ, ნაქირავეში, ოსმალეთიდან ჩამოსული დაშინაების ხელით თავს დაესხნენ იქ. სადაც კოჯარის გზა იწყება და თავდება გოლიციანის მიერ გაყვანილი, ასასვლელი გზა. ეს გზა მანამდე აღმართიანი იყო, ახალი კი — ძალიან კარგი. ამის მეტი კარგი საქმე ჩვენში გოლიციანს არ გაუცეთებია; ამ გზით უყვიარდა ხოლმე თვითონ ეტლით გასეირნება კოჯარისაკენ თავდამსხმელებში გოლიციანი ვერ მოკლეს, მაგრამ სასტიკად კი დაქრეს სატყე-

* გაგრძელება იხ. „მნათობი“ №11.

რებით, სულ თავ-პირში უტრყევს. თავდამსხმე-
ლები კახაყებმა დახოცეს. დამრილი და თავ-
ყმაშეხვეული გოლიციანი კი სასახლეში იწვა-
მაელმა ჩინოვნიკობამ და შეგობრებმა, რა
თქმა უნდა, თანაგრძნობა გამოუტყდადეს. დავით
სარაჯიშვილიც, როგორც რჯახის მგებობარი
ეახლა თანაგრძნობის გამოსაცხადებლად და ნუ-
გვის საცემად, სხვათა შორის, ასეთი რამეც
უთხრა:

Ваше сиятельство (გოლიციანი თავადი იყო),
нужно быть очень осторожным, мало ли су-
машедшими на свете?»
მის გაგონებზე გოლიცინმა თურმე უყვირა:
«Ах, вы сумасшедшими называете людей,
которых подкупили и направили для моего
убийство?!»

ცოლაც შეწუხდა, დავითს ენა ჩაუფარდა და
აღარ იცოდა, რა გენა, ცოლს უთხრა, მე ნუგე-
შისცემა მიწოდოდა, სხვა არაფერი, მომეხმარე,
რამენაირად დამშვიდდო... ძალიან დამახასია-
თებელი ამბავია ვერაფერი ნუგეში გამოუვიდა.
თავდასხმის ამბავი მიაფრენეს, რაკი თავ-
დამსხმელები დახოცილი იყვნენ. ცოტა ხანს
მერე გოლიციანიც გაიაფვანეს კაცისაიდან,
უტყუარულად მიიჩინეს მისი აქ დატოვება.

დავით სარაჯიშვილს ანდერძის მიხედვით,
ჩვენს საისტორიო-საეთნოგრაფიო საზოგადოებს
უნდა მიეღო, სხვა თანხის ვარდა, აგრეთვე
მეთოხები ამ 70.000 მანეთისა (ე. ი. 17. 500
მანეთი), თუკი გოლიცინსაცამ მიეღებდით
უკან სესხს. მაგრამ, რა თქმა უნდა, გოლიცინს
ვალს არ გადაუხდია. ეს მით უფრო საკვირ-
ველი იყო, რომ, საერთოდ, დავით სარაჯიშვი-
ლი ფულს არავის ასესხებდა ხოლმე.

ახლა დავებრუნდეთ ილიას.
ჩვეულებრივ, როდესაც ქართვლებს და მათ
შორის, საზოგადო მოღვაწეებს რაიმე საქმე
ქონდათ რუსეთის მთავრობასთან და მოზე-
ლებთან, ილია უნდა წაემძღვარებინათ ხოლმე.
უმიზოდ მთავრობის წარმომადგენელნი ქართ-
ვლებს ამ არ მიიღებდნენ, ან, თუ მიიღებდნენ,
მთა სათხოვარს ყურადღების არ აქცევდნენ
ხოლმე.

მოვიყვან ერთ მაგალითს. როდესაც ქართუ-
ლი ეკლესიის ავტოკეფალიის, ე. ი. თვით-
მმართველობის, დამოუკიდებლობის საკითხი
დაისვა და ეს საკითხი დიდხანს იყო მსჯელო-
ბის საგანი, ბევრი წიგნი და წერილი დაიბეჭდა
ქართულა თუ რუსულ ეძრინალ-გაზეთებში,
წარმოიდგინეთ, ამ საქმეში მდებრად გვეხმარე-
ბოდნენ რუსის სლავიანოფილებიც! ისინი არ
სცნობდნენ სინოდს, რაკი ქველად რუსეთში
პატრიარქის მმართველობა იყო, და მოთხოვ-
დნენ პატრიარქობის აღდგენას როგორც რუ-
სეთში, ისე საქართველოში! მათი მეთაური

(გვარი არ მახსენდება, დიდად მიღებული და
გავლენიანი პირი კი იყო) სტრუქტურულად
იმის პროპაგანდას ეწეოდა, რომ მსჯელობა
შეუძლებელი იქნება და რომ რუსეთშიცა და საქართ-
ველოშიც კვლავ თავთავისი საპატრიარქოები
უნდა აღდგესო. საქართველო უმეფელსი ქრის-
ტიანიული საბელშეფო იყო, მან ქრისტიანობა
მანის მიიღო, როდესაც რუსეთის საბელშეფო
ჯერ არ არსებობდა და რუსები არც იყვნენ
ქრისტიანები; მათი ებსკოპობი, უცოლად სამ-
ღვდელო კირიონი, რომელიც საქართველოში
პატრიარქად უნდა იყოს, ჩვენს მთავრობას
სამშროლოდან გამოდევნილი ჰყავს და ემბარანს-
ტობაში იტარდება. პირდაპირ ასე ეთხლებ-
და ის სლავიანოფილების თავი კაცი. კირიონი
ერთხანს, მართლაც, შიდა რუსეთში იყო
მღვდელმთავრად, მერე იალტაში ვენაზე, ხოლო
რევოლუციის შემდეგ მართლაც ვახდა საქართ-
ველოს განახლებული ავტოკეფალიური ეკლესი-
ის პირველი კათალიკოსი. სლავიანოფილების
ასეთმა პროპაგანდამ და ჩვენმა მოთხოვნამ იმ-
დენად იმოქმედა ნიკოლოზ მეორეზე, რომ მან
დანიშნა სპეციალური კომისია, ე. წ. „Церков-
нообразная комиссия“, რომელსაც უნდა განე-
ხილა საქართველოს ავტოკეფალიის საკითხი,
ვინაიდან რუსის ზინოვნიკური სამღვდლოება,
სინოდისა, ამტკიცებდა, რომ საქართველოს
ეკლესიას არასოდეს ავტოკეფალია არა ჰქონია,
რომ იგი მუდამ ანტიოქიისა და სხვა საპატრიარ-
ქოებს ეკუთვნოდა და ექვემდებარებოდა
სხვა.

ამ კომისიის სხდომა, როგორც ცნობილია
„Церковный Вестник“-ში სწერია ეს ამბები).
შედგა რუსეთის რომელიღაც ქალაქში. საქართ-
ველოდან მას დაესწრნენ ეპისკოპოსები ლუო-
ნიდუ და კირიონი, პროფესორები ალექსანდრე
ცაგარელი და ნიკო მარი, რომლებიც ლოპე-
ნიეთი იმპროდენტ საქართველოს ავტოკეფალი-
ისათვის.

ჩვენ გვიანდოდა, რომ საქართველოსათვის ამ
საკითხში მზარი დაეპირა მეფისნაცვალს ვო-
რონცოვ-დაშკოვსაც, ვაწყობდით კრებებს, ილიას
თანდასწრებთ, ვავრთვებდით ცნობებს და
ილიას ვაყისრებდით, პირადად მოღამარაყებო-
და ამ საკითხზე ვორიცივ-დაშკოვს. ბოლოს
ილია წავიდა მეფისნაცვალთან. დიდხანს ისა-
უბრა მასთან. ვორონცოვ-დაშკოვს ვთქვა, დო-
მარწმუნეთ, რომ ევ ავტოკეფალია სისარგებლო
აქნება საქართველოსთვისაც და რუსეთისთვისაც
და მშინ დავიკურთ მხარსაო. ილიას ეზა-
სება, მე კი დამარწმუნეს, რომ საქართველო
და სისარგებლოცაო. მერმე დაუწყიათ მსჯე-
ლობა. ილიამ მოგვიტანა ამბავი: „ამ ვორონცო-
ვმა ყველა გარემოება ჩვენზე უკეთ იცის და
პირში ბურთი ჩაგვარაო; მითხრა, ეკლესია-
ღვრის ეხვეწება ყველა ქრისტიანიული ეკლესი-
ისის შეერთებას და თქვენ კი არსებული ერთ-

თაბის დამლა გსურათო; განა გავიწილა ერთ მართლმადიდებელ სახელმწიფოში ორი სხვადასხვა საკათალიკოსო არსებობდესო? ეს რომ მოუფსინებ ილიას, შეუკეთებ: „მატრონი ილია, განა არ უთხარით, რომ ბიზანტია ერთი სამართლმადიდებელი სახელმწიფო იყო, მაგრამ მასში ოთხი ავტოკეფალური სამატრიარქო არსებობდა. კონსტანტინოპოლის, იერუსალიმის, ანტოქიისა და ალექსანდრიისა-მეთქი?“ ამზე ილია ცოტა შეჩერდა, შემომხედა, თვალბინში და მიმასუბა: „ეს ვითხარით, მაგ თქვენი კეთილისა“ (ასე უწოდებდა ხუმრობით „ავტოკეფალისა“) არაფერი მესმის და მე ნუ გამგზავნიდი-მეთქი?!“. საერთოდ, ილიას არ ეხატებოდა აღიარება, თუ რამეში შეცდებოდა, ამ შემთხვევაში კი აღბრა. რა თქმა უნდა, ილიამ იცოდა ეს ყოველივე, მაგრამ მეფისნაცვალთან კამათის დროს ეს ფაქტი არ მოაგონდა.

ბოლოს და ბოლოს გადაწყვეტილთ დიდი დემონსტრაცია მოკვეწყო და ავტოკეფალია მოგვეთხოვა თან უნდა წაგვეღო ბიარისები და პლაკატები, წარწერებით: „აღდგინდეთ ავტოკეფალია“, და სხვ. წამოიჭრა საკითხი: ვინ უნდა ვამბოლოდა წინ ამ არაჩვეულებრივ დემონსტრაციას? ილიამ გვითხრა, „თუ საჭიროა, მე წაგაბღებებით“.

ამ მსჯელობაში მონაწილეობდნენ ქართველი სამღვდლოების წარმომადგენლები, ქართველი მასწავლებლები, მრევლია წარმომადგენლები, ცალკეული მორწმუნეები. ვიკრიბებოდით ილიას ბინაზე. ესწრებოდა ხოლმე ექიმი ვახტანგ ლამბაშიძეც (დეკანოზ დავით ლამბაშიძის, ეფრანლ მწიგნობარის რედაქტორის შვილი), რომელიც ყარჯაღ ერეკლეა საეკლესიო საკითხებში და უხსნიდა ილიას, ჩრდილოეთის სამატრიარქოს ჩვენი, ბევრად უფრო ძველი ეკლესიის, გამგებლობის უფლება არა აქვსო. იაკობ გოგებაშვილაც ესწრებოდა სხდომებს და მონაწილეობდა მსჯელობაში, და ბევრი სხვაც. ერთი სიტყვით. ფართო საზოგადოება იყო ამ მსჯელობაში ჩაბმული.

მაგრამ განზრახული დემონსტრაციის მოწყობა აღარ დაგეგმირდა. ჯერ იყო და 1905 წლის რევოლუციამ მსაბრძოლი ხასიათი მიიღო, შემდეგ კი საქართველოს ეკლესია, ფაქტიურად ჩამოშორდა რუსეთისას.

ბოლო ხანებში მეფის რუსეთის მთავრობა დიდი ეჭოთ უყურებდა ილიას და თვალუბრს ადევნებდა მის მოქმედებას.

მაგონდება ილიას მონაწილეობა გაბრიელ ეპისკოპოსის (ერისკაცობაში გერასიმე ქიქოძის) დაკრძალვაში და ცოტა რასმე ამის შესახებაც მოუფსინებო შეითხველს.

გაბრიელ ეპისკოპოსზე ილია დიდი აზრისა იყო. ერთ ხუთშაბათ საღამოს რომ ვიყავით ილიასთან შეჩერებილი, წამოიჭრა საკითხი: მთავრობა უწყევს რაიმე ანგარიშს ქართველ მოღვა-

წეთა ნათქვამს თუ არაო? ილიამ თქვა: „კაცმა იცისო! მთავალითად, რასაც გაბრიელ ეპისკოპოსი იტყვის, იმას დიდ ანგარიშს უწყვეტო ეკლესიის საკითხებში ანგარიშს უწყვეტო ნიყო ამილახვარსაცო“. ის ნიყო ამილახვარი დიდი მორწმუნე კაცი იყო და პირდაპირ ეგზარქოსსა და ეკლესიის სხვა მეთაურებს მიმართავდა ხოლმე, საქმე საქმეზე რომ მიდგებოდა. ერთხანს ხომ აკრძალეს ლოცვანისა და სხვა საეკლესიო წიგნების ქართულად ბეჭდვას პოდა, ნიყო ამილახვარმაც უთხრა ეგზარქოსს:

«Я перестал молиться, потому, что мой грузинский напечатанный молитвенник истрепан. Ваш русский молитвенник я не понимаю, а Вы приостановили издание молитвенников на грузинском языке!»

გაბრიელ ეპისკოპოსი რომ გარდაიცვალა (1896 წ.), ქუთაისის ინტელაგენციამ ერთობ დააყოვნა მისი დამარტვა, რათა საუკეთესოდ მოეზადებინა ქართველი ხალხი მაცულებელის პატივსაცემად. სასტიკი, გაკინურებული ზამთარი იყო და უგზოობის გამო ხალხი ვერ ჩადიოდა. დამარტვა იმა წლის მარტში მოხდა მხოლოდ, გელათის მონასტერში. ბოლოს, როდესაც დანიშნეს დაკრძალვის დღე, თბილისის ყველა დამწესებულებიდან წავედით დაბეჭატებში, ჩვენ შორის, რა თქმა უნდა, ილიაც იყო. მას გამზადებული ჰქონდა სიტყვა, რომელიც საფლავზე უნდა ეთქვა. მოცულებულის ცხედარი ძვალტყავად იყო, არც შექანებულყო, ისე, ცოვად იყო შენახული. მართალია, მღვდელმთავარს არ შეშველიდა ასეთი ვაუთავებელი გლოვა, მაგრამ ქართველების ამბავი ხომ მოგესხენებათ!

მატარებელში ერთად შევიყარეთ — მე, ილია კეკელიძე, ლევან ჯანდიერი, ვანო რატიშვილი, ანდრია ლულაძე და სხვები. ლევან ჯანდიერი ილიას დიდი შეგობარი და ერთგული მომხრე უღირსად ყარგი, ჭკვიანი და საზრისი ქართველი იყო, ნამდვილი საქმის კაცი, უცუთესი არ შეიძლებოდა. მისი თაოსნობა იყო მთელუბნი რომ ვამბოვასხლა მანგლისის მხარეში და კავთისხვეში. ივანე რატიშვილი მასწავლებელი იყო, მე დავანშინე სათავადაზნაურო სკოლის დებეჭატად გაბრიელის დაკრძალვაზე. ძალიან ყარგი, რაღაც ლეთერი კაცი იყო. სულ სხვანაირი იყო ანდრია ლულაძე — ნაკლებ განათლებული, მაგრამ დიდი ფართიფრთისა და პრეტენზიის კაცი. ხან რას აკეთებდა, ხან რას: ერთ დროს საბავშვო ეფრანლს სცემდა („ნობათაი“), შერე ცენზორი იყო, იმხანად კი რომელიღაც უცხო ვაზეთების კორესპონდენტადაც მუშაობდა, და ასე... სრულიად არ ჰკავდა იგი თავის მძას — იაკობს, პედაგოგს, გინჯაზის დირექტორს, დიდად განათლებული კაცს.

სწორედ გელათს ჩვენი გამგზავრების წინ გაეგზავნა ანდრიას დეპეშა საზღვარგარეთული გაზთებთანათვის ერთ-ერთი უცხოელი კორესპონდენტის შესახებ: „თბილისიდან ინდოეთში გაემგზავრა და ამას დღეი პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს სამხრეთი აზიისთვის“. ეს შენიშვნა თავის მხრივ დაერთო, ვითომდა საქმეში ჩახედულობის გამოსამდებელად. ილიას უყვარდა ასეთი პრეტენზიების მქონე „ინტელიგენტების“ გაქირდვა და გზაში სულ ერთხეობა: „როგორ იყო, ანდრია, დიდ პოლიტიკურ ფაქტად რომ გამოაცხადე ამ კორესპონდენტის ინდოეთში წასვლაო“ ისიც იცნობდა, აბა რას იტყობა? აკაკიმაც იცოდა ხოლმე ანდრია დღეებზე იზრუნობა. ანდრიას ჯიდ პატრიოტად მოჰქონდა თავი. სხვათა შორის, ძალიან უყვარდა სამგლოვიარო პროცესიების მოწვეობის გამოცემა და სხვა ასეთი საქმეები. და, ჩვენც მართლა პატრიოტი გვევონა. ჩვენს ხანშიშესულ ქალებსაც მოსწონდათ. ერთმა ბავშვმა ქალმა, რომელიც პოეტობდა, შეიფერა კიდევ ვაჟი...

მეტარებულში ვიღაცა ჩვენგანს ცხვირის ცუდნივთა აუვარდა, ცივი ღარი იყო. ილიამ თქვა, მაგის არაფერი ვიციო, ე. ი. ჩემს დღეში ცხვირს არ მაცემინებსო. მაგრამ გელათში რომ ავედით, მეორე დღეს იქ ილიასაც აუტყდა ცხვირისცემინება — სინოტივე იყო და ალბათ მისი გამო. მასმაც თქვა, „გუშინ ტყუილად დავიკვებო!“

ჩვენთან ერთად მოდიოდა კიდევ ნიკო ლობჯინაძე და მან გვიმასპინძლა ქუთაისში. თბილისიდან საღამოს გასულნი, ქუთაისში დილას ჩავედით და მანშინვე გავემგზავრეთ ერთლებით გელათისაკენ. ცოტა თოვლი ჯერ ქედამ იყო გზაზე.

იმ დროს ქუთაისის პოლიციისტიერად იყო, თუ არ ვცდები, ვინმე სიმონიშვილი, რომელსაც ქართველებს შორის ძალიან ცუდი სახელი ჰქონდა გაეარდნილი, დამსახურებისათვის უვლადურს ჩაიდენსო. ლევან ჯანდერს შეეტყუა და ჩვენც ვვადენობა, რომ იმ სიმონიშვილს თბილისიდან ზედზედ მისდიოდა დეპეშები: „Следить за Ильей Чавчавадзе и записать каждое слово, что он скажет“

ვაბრეელ ემისკომისის ცხედარი, რა თქმა უნდა, გელათის გულსიაში იყო დასვენებული, საკურთხევლის წინ. ხალხი მოდიოდა, მკიდროდ ერთბაშე ეტბის გარშემო და იყო გაუთავებელი სიტყვები. ზედზედ გამოდიოდნენ იმერელი ახალგაზრდები თუ სხვები და უზომოდ ენაშუობდნენ, რომ საუცუეთესო ორატორებად ერგებინათ თავი. ეს, რა თქმა უნდა, სრულიად არ შეეფერებოდა ემისკომისის და შეტადრე ვაბრეელს, რომელიც სიციხეში სწორედ რომ არ თანაუგრძობდა ხოლმე ასეთ საქციელს.

ამ მდგომარეობაში ვიყავით, რომ საღამო შემოვესწრო და ილიამ ლეიტობრა: „ჩემე სიტყვის თქმა აინარა ღირს, მაგრამ სიტყვა ზანს კიდევ დავიკადოთ და მერე ვი წავიდეთო“. მართლს მანვე გვითხრა, „მივიდეთ ახლა და გამოვეთხოვით მიცვალებულსაო“. მე წინდაწინ მივედი ეტბის ირგვლივ შემორტყმულ ხალხთან, და ხმამიღლა დავიძახე: „პატონებო, ცოტა ჩამოდექით და გზა მოგვეციოთ, ბატონს ილია ჰეგვაიამეს აქვს სიტყვა-მეთქი“. ერთი სიტყვით, „პროვოკაცია“ მოვეწვეე ილიას! ხალხი მანშინვე გაიშალა, ილიაც წამოდეგა და წარმოთქვა სიტყვა. მას დიდი პატივისცემითა და აღტაცებით მოუსმინა დიდძალმა ხალხმა. ლევან ჯანდერს ეს ძალიან ეგამა და მადლობა მიხორა, რომ ვიძულე ილია და ვათქმევინე სიტყვა. სიტყვა ილიას კარგად ჰქონდა მომზადებული. მერე დაიბეჭდა კარევიც. თვითონ ილია ძალიან ემაყოფილი იყო.

გელათში გვასაუბრეს, მაგრამ არ გვეყო და ქუთაისში მომივიებელი ჩამოვედით. ნიკო ლობჯინაძემ სადილს საშემლად შეგვიყვანა ხილის მასლობლად მდებარე სასტუმროში. შევდით დარბაზში, რომელიც იმევე დროს სსსა-დილოც იყო და დავინახეთ, რომ სუფრას მრავლად შემოსტუმროდნენ მოქვიფენი პოეტ გიორგი შარვაშიძის მეთაურობით. მათ შორის იყო ლეჩხუმის მხარის თავდაზნაურთა წინამძღოლი ასისრ გელოვანი. უკვე ყველა შემთვარელი და მალიშალ გალობდნენ საეკლესიო ჰანგს: „განსვენე, უფალო, სულს მიცვალებულისა-სა შენასასაო“. რამ დაგვინახეს, ყველანი წამოდგნენ და შარვაშიძემ წამოიძახა: კო-ო-ო, ილია გრიგორიჩი! რა სასიამოვნო სტუმარია აბა, ახალი სუფრაო!“ მივსტუდით მაგიდას. მთავარმა მასპინძლებმა დაადგინეს, რომ ჯერ დავეცოდა მათი სადღეგრძელო, ვინც იქ ჩვენ შესვლამდე ისხდნენ, და მერე განვეგრძოთ სადღეგრძელოება. მაგრამ ილიას სადღეგრძელო მანც პირველად შეესცა. კვი გვარიაში ჰიქები იყო. ზეთ-ზეთი დაგვიდგეს თეფშზე და შემოგვთავაზეს დალგა; მაგრამ ნიკო ლობჯინაძემ სთხოვა, მშვიტები ვართ, ცოტა გვაცალეთ, საქმელი გვაქოთ და მერე ყველას გაახლებითო. დაგვეთანხმნენ. ილია ჩვეულებრივ მადიონად შეუდგა ჰამას და, თან, ღვინოსაც უნაგარიოდ სვამდა. ამ ლაპარაკსა და მამში ჩემ გვერდით მჯდომმა ნიკო ლობჯინაძემ გადაუტრჩუნდა ლაქისა, ილიას ააყილეთ ის ზეთი ჰიქაო; ეშინოდა, არ აწყინოსო. ლაქიამ მართლაც მოახერხა ილიასათვის იმ ზეთი ჰიქის აცლა და სხვებთან, ჩვენთან მოსულებთან. ვისაც არ შეეძლო სმა, იყო თქვებს — მათ შორის, რა თქმა უნდა, ნიკო ლობჯინაძეც; რომელსაც გული სუსტი ჰქონდა და ღვინო სწყენდა. უარი თქვა მისმა ძმამაც, სიმონ ლობჯინაძემ, რომელიც წინათ ისტორიას ასწავლიდა ქუთაისის

ვიწახაზა, იმ დროს უკვე გადამდგარიყო სახელმწიფო სამსახურიდან და კერძო სათავადაზნაურო სკოლის გამგედ იყო დანიშნული. თამადას, გიორგი შარვაშიძეს, ღვინო მოვიდებოდა ჰქონდა და შეკვებდ მიმართა სიმონ ლოლობერიძეს: „ასე, თქვენ არასოდეს არ გვიტვრთ მხარს საზოგადო საქმეებში“ და ამისთანება... მერე მოჰყენენ ჩვენს სადღეგრძელოებს და, როდესაც ილიას ერთი ზენგანის სადღეგრძელოა დარჩა დაუღწევი, უხბრეს, მიერთვითო. ილიამ უბასუხა: „დიდი სიამოვნებით გვახსენებთ, მაგრამ გულს მაყლია, რომ პირველი დასაღვეი ხუთი ქიქა არ შეგისვამს“. — „ო-ო, ეგ როგორ მოხდაო, ახლავე მოართეთ ილიას ეს ხუთი ქიქაო“, დაძაბა თამადამ. ნიკო ლოლობერიძემ ხელი წამკრა და მითხრა: „საკვირველი კაცია ეს ილიაო“. მოართვეს „აიღებელი“ ხუთი ქიქა, ილიამაც ნელ-ნელა, გემრიელად შესვა და ბოლოს იმ ჩვენნი ამხანაგის სადღეგრძელოც დალია... მართალია რომ საოცარი კაცი იყო! „გულს მაყლია“, დინჯად, სერობულად უხბრა: არ უნდოდა, რომ ვისზე ჩამორჩენილი იქა.

ილია სიმონ ლოლობერიძის ბინაზე მოათავსეს. მე მეორე დღეს აღერევი გამოგზარდნი თბილისს, ილია კი იმ დარბაზს არ მახსოვს, რამდენ დღეს. მისთვის უჩვენებინათ ქუთაისის სათავადაზნაურო სკოლა და შეგობრები...

როგორც უკვე აღვნიშნე, ჩემს დროს ილია თბილისში ცხოვრობდა თავის მიერ აშენებულ, მაგრამ დღეს კუთვნილ სახლში. არ ვიცი, უწინაც მასთან ერთად იდგა მისი და თუ არა, მაგრამ ის კი ვიცი, რომ იმ ახალ ბინაში ოჯახს მინერალური წყლები უმეტესობა იმ ცხოვრება არა ჰქონდა. მათი შინაური ამბები ვიცი ელენე გიორგის ასულ ჯაბადარისაგან. იგი რუსის ქალი იყო, სპირდონ ჯაბადარის შეუღლე. სათავადაზნაურო სკოლის გამგეს, ჩემს წინამორბედს, ალექსი კიჭინაძეს, შეეწყია, ილიას რეკომენდაციით, სკოლის პანსიონის ეკონომად და ჩემს დროსაც სულ ბოლომდე იყო ეს ქალი იმ თანამდებობაზე. სპირდონ ჯაბადარი დიდი შეგობარი ყოფილიყო ილიას და მასთან ერთი იმ დახლებილი მოღვაწეთაგანი, რომელნიც ილიასთან ერთად ზრუნავდნენ საქართველოს საქმეებზე. ესენი იყვნენ: გიორგი ყაზბეგი, ივანე პოლტარაკი¹, ნიკო

ლოლობერიძე, დავით უფიანი, აკაკი წერეთელი, პეტრე ნავაშიძე (ილია უნაწესის — შიშა, ილია ქავეკავის დიდი მეგობარი); მისი წინამძღვარიშვილი, სერგეი მესხი და სხვები. მაგრამ ჯაბადარი ოჯახურადაც იყო დავაწირებული ილიასთან: მათი ცოლები შეგობრები იყვნენ. ელენე ჯაბადარი განათლებული ქალი იყო, არცაღ იცოდა ფრანგული ენა, ესმოდა და უყვარდა შესიკა, გასაოცარი უცხოების პატრონი იყო, დიდად პატიოსანი, შეგნებული და კაცობოყვარე. პანსიონერ ბავშვებს ნამდვილ დედობას უწევდა. ილიასთან და მის ცოლთან სიახლოვე სიკვდილამდე არ შეუწელებია და ეს ურთიერთობა ქმრის სიკვდილის შემდეგ კიდევ უფრო განამტკიცა. ყოველ კვირადღეს (როდესაც იგი სამსახურისაგან თავისუფალი იყო) სადილად ეწვეოდა ხოლმე მათ, ილიას შეუღლე ოღოაც ორ დღეში ერთხელ უსათუოდ მივიდოდა ელენესთან, მას შესილიდა თავის დარდებს. რაც რამე ეცო ილიას ოჯახური ცხოვრების შესახებ, ყველაფერი იმ ელენესაგან მაქვს გაგონილი.

ილიას დას ელისაბედს ჰყვარებია ვინმე მიხეილ (მხახკო) ფილიპეს-ძე ჩიკვაძე, რომელიც თავის დროზე თურმე ილიასთან ერთად სწავლობდა პეტერბურგის უნივერსიტეტში. ის ახალგაზრდობაში ქალების მოყვარულიც ყოფილა და მათში მიღებულიც. მე რომ ჩამოვედი თბილისში, უკვე ხანში შესული კაცი იყო და, ჩანს, არცთუ უანგაროდ გაება რომანი ილიას დასთან. ეს უკანასკნელი სრულიად არ იყო ლაშა — ყოველ შემთხვევაში, იშხანად, — მაგრამ არც უწინა ყოფილა. ქართული კახიბა და თავსაყრეთა თუ ჩიხტი-კახიბი იმოსებოდა. ჩიკვაძე მას მამულებისა და ქონების გამგედ ჰყავდა და ამიტომ თითქმის ყოველდღე მასთან იყო. ელისაბედს სურდა მასზე გათხოვება, მაგრამ ილია ნებას არ აღწევდა და ეუბნებოდა, „უშალ ჩემს გეამზე გადაივლო, ვიდრე მაგას გაჰყვები ცოლად!“. ილიამ იცოდა, რომ ვალდებულნი ვიყავით

რომ ვალდებული ვარ, ბევრი რამ ვავიხსენო და დაეწეროო. მოგონებებს თურმე გიმნაზიის წლებიდან იწყებდა. თავში 3 მანეთი გვეძლეოდა, ოღონდ გვესწავლაო. ქართველ თავადაზნაურთა შეილებთან ერთად უსწავლია, მის ამხანაგებს შრომლები ურჩებოდა უზაენდინენ თურმე სანოჯავეს პანსიონში და ა. შ.

ვარდა ამ მოგონებებშია, ე. პოლტარაკის ვაჟს ალექსანდრეს (ე. თავაიშვილის ცოლის-მამს) ჰქონია მამამისის მიერ რუსული ნიჰარ-გნი „გლახის წაშობი“, „კაცია-დაძიანი“ და „ოთარანთ წარვი“. ჰქონია, აგრეთვე, შვიდი დედანი თუ ბირი მისი წყარლისა ყურნისის — „Вестник Европа“ რედაქტორისადმი, რომ

¹ ივანე პოლტარაკის, ე. თავაიშვილის სი-მამის, თავის დროზე დაუწყია წერა მოგონებებისა, რომელშიც, სხვათაშორის, ასეთი ადგილი ყოფილა: ჩვენს საუცუთესო მეგობრის, სპირდონ ჯაბადარის, გემს ვუდგავით ვარ-შემო (ჩამოთვლილია ის ვაგარეცი), ყველანი 50 წელს გადაცილებულნი ვართ და ძალაუნებურად ვფიქრობთ, ვინ წაგა შემდეგით: ვერძნობ,

ძე გამოსწოვდა ელისაბედს, რაც რამე ჰქონდა, წაიღებდა და გაუფლანგავდა.

ოლღას და ელისაბედს გავიყვებით უყვართ ილია. ელისაბედი დარწმუნებული იყო, რომ მისი რძალი ჭკუაგონების მხრივ არ შეეფერებოდა ილიას. ნამდვილად კი ოლღა ზედმეტად პატიოსანი და აკეთმოყვარე აღმინა იყო, ზრდილი, სათნო, თავდაპირველი, თავმდაბალი და საზოგადო საქმისათვის თავდადებული. დავიდავად აგროვებდა ხოლმე თანებს საქველმოქმედო და სხვა საზოგადო საქმისათვის. ის იყო, რომ აწყობდა ლატარიებს წერაკითვის საზოგადოებისათვის, საღამოებს სხვადასხვა ქართული დარწმუნებულებისათვის და ა. შ. ამიერკავკასიის ქალთა ინსტიტუტის მხრენველი იყო და ბევრი ქართველი ქალი შეჰყავდა ამ ინსტიტუტში.

ილიას უყვარდა საგურამოს მამული და დიდი შეურწმუნებელი ჰქონდა მოწყობილი იქ. შინ, პირველ ყოვლისა, მშვენიერი სასახლე იშინა. მამულიც მართლა შესანიშნავი იყო — ღამაზი მშენებარეობით, მოსახლითა და ჰავით. მაგრამ ილია მთელ ამ რთულ შეურწმუნებლობის ხელით აწარმოებდა და ისინი, რა თქმა უნდა, ხეირს არ აყრიდნენ მას.

ილია გატაცების კაცი იყო შეურწმუნებლობაში: რასაც კი ამოიკითხავდა ვახუთში ახალი სასოფლო-სამეურნეო იარაღების შემოღების შესახებ, უსათუოდ გამოიწერდა და ვაუტანებდა ხოლმე მოურაგს. მოურაგებს იმ იარაღების ხმარებისა არაფერი გაეგებოდათ და იარაღებიც სულ მალე ფუჭდებოდა — ხან ერთი ხრახნი დაეკარგებოდათ, ხან შერეო. შეშვეთებულად არავინ იყო. რასაკვირველია, ყველა იარაღის მოხმარებას თავისი სპეციალისტი სჭირდებოდა, და ეს სპეციალისტები კი ჩვენში არსად იყვნენ. მასხრდებდა ერთი ამბავი. ილიასა და ივანე პოლტარაკის ვახუთში წაყვითხათ, რომ შეიძლება წიწილების უკრებოდ გამოიყვანა და, თანაც, ერთაშად 500-ისა და მეტისა და არა 20-ისა, როგორც კრებოდ იჩივებდა ხოლმე. ვაჭრობაშიც ორივემ ინტენატორები და ვაჭარები თავ-თავიანთ მამულებში — ილიამ საგურამო-

ში და ივანემ ოტროყანაში. წიწილები კი მართლა დაამყინეს მანქანებს, მაგრამ შემწიწილებს სხვაანაირი მოვლა სჭირდებოდათ და რაკი ამის მცოდნე არავინ მოიხივებოდა, ნელ-ნელა ყველა გაწყდა. ამრიგად, ინტენატორებსაც თავი დაანებეს.

ასე მიდიოდა მებრუნების საქმე საგურამოში. ილიას სახლაც ძვირად დაუჯდა — თავისივე სიტყვით, 40.000 მანეთად. მახსოვს, ერთ ილიობა დღეს ჩავედი საგურამოში (ეს იყო ჩემი ერთადერთი ასევე იქ ილიას სივრცობა). თავის დღესასწაულს იგი, როგორც ცნობილია, ყოველთვის დიდი მარაგით იზიდავდა: მთელ სოფელსა და მეზობლებს პატივებდა, დიდძალი მეგობრები და ნაცნობებიც ესწრებოდნენ და ძალიან დიდ ნაღმს მართავდა ხოლმე... საღამოს, ხალხი რომ დიშალა, ივანე ვისხედით და ვსაუბრობდით. ილიამ ლაპარაკში გამოურჩია, სხვაამოჩინის: „მე ვითომ ჭკუან კაცს შეძახიან, მაგრამ რომ დავეფიქრებოდა, ჭკუა არა მქონიაო: ეს სახლი 40.000 მანეთი ღირდა, ამ ფულით თბილისში ორ დიდ სახლს ავიშენებდი და მათი შემოსავალი მარჩენდა, ახლა კი ვალბებში ვარ ჩავარდნილი“.

ილიას არ უჯერებდნენ, როდესაც ამბობდა, ვალბები მაქვს და ვახუთ „ივერის“ გამოცემა შემოსავალს კი არ მძალევს, ჩემს ფულს მიღებინებს ზედო. მაგრამ შემდეგ გამოირკვა, რომ ილია მართლაც ამბობდა, როგორც ცნობილია, ილიამ ბოლის გამომცემლობა გადასცა ერთ მცირე წრეს, რომელსაც მეთაურობდა ალექსანდრე ივანეს-ძეს სარაჯიშვილი. კარგი კაცი იყო ძალიან. ის იყო, აქვთებისტაისის ყალიბი აღვიღებდა რომ გაარჩინა „მოამბეში“. მერე ჩემთან მუშაობდა საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებაში, ხანინადარი იყო და დიდ დახმარებას მიწევდა. ჰოდა, ალექსანდრე სარაჯიშვილი და მისი ამხანაგები რამდენიმე თვის შემდეგ უკვე დარწმუნდნენ, რომ გამომცემლობა მართლაც ზარალს იძლეოდა და, რა თქმა უნდა, მატროვეს ის საქმე.

ამას გარდა, როდესაც ილია მოკლეს და კომისიამ მისი ქონება აღწერა, აღმოჩნდა, რომ ბევრი არაფერი დარჩენოდა. თავისი საგარეულო მამული და ნივთიერი ქონება რომ მცირე უნდა უფილიყო, ამას მოწმობდა მისი სულ უბრალო სახლი და პატარა მამული ყვარელში. ჩემს დროს ილია ცხოვრობდა ცოლის მზითვის — საგურამოს მოზრდილი მამულის შემოსავლით, და აგრეთვე, როგორც უკვე აღვნიშნე, დის დახმარებით, სხვა რა ჰქონდა — ფულად თუ ნივთიერად — ელისაბედ საგურამოსად, არ ვიცი, მაგრამ ერთი რამ კი აშკარაა: თბილისში ილია მის სახლებში ცხოვ-

მელშიც თურმე ძალიან გულთბილად წერდა საქართველოს შესახებ და სთხოვდა, დაეხმუნებოდა მისი ზემოთ ჩამოთვლილი თარგმანება. თარგმანის ხელნაწერთა აშეიბზე ილიას შენიშვნა-შესწორებანი ყოფილა. თარგმანები საქართველოს ლიტერატურულ მუზეუმში შეუქმნა ა. პოლტარაკისაგან, ხოლო მოგონებანი და წერილი 1937 წელს, ილიას იტალიის საზღაუროს დროს, გ. ლონიძის მეშვეობით, „ლიტერატურული მემკვიდრეობის“ რედაქტორის ლ. აღნიაშვილისათვის გადაუციათ. შემდეგ დაკარგულა.

რობდა და თვითვე განაგებდა იმ სახლებს, თუმცა, იმავე დროს, როგორც ზემოთაც ითქვა, ელისაბედს ჰყავდა მეორე მორთავი — მიხაკი ჩიკვიძე.

ასე გაგრძელდა თითქმის მანამდე, სანამ ილიას აირჩევდნენ სახელმწიფო საბჭოს წევრად. ფაქტია, რომ ცოტა უფრო ადრე ილიამ მიატოვა ბინა ელისაბედის სახლში და იქირავეა პატარა სახლი ანდრიას ქუჩაზე¹. შემდეგ ის სახლი იყიდა და ოთახების მიწინებასაც აპირებდა. რა იყო მიზეზი ილიას ამ, ჩვენთვის უცნობი, გადასახლებისათვის და თვისი დის სახლიდან, იმ სახლიდან რომელიც მისი ამწინებული იყო და სადაც მას თავის გემოზე ჰქონდა მოწყობილი და მოკაზმული კაბინეტი? ეტყობა, დიდი შეტყუება უნდა მოსვლოდათ ილიასა და მის დს. მიზეზი არ ვიცი, ვინაიდან იმ დროისათვის ელენე ჯაბაძარმა, მოხუცებულობასა გამო, დაანება გიმნაზიაში სამსახურს თავი, გადასახლდა თავის პატარა მამულში, საგარეჯოს, და იქ ცხოვრობდა თავის სიძესთან, საეიზთან ერთად, რომელიც წინათ ჩრდილოეთ კავკასიის რომელიღაც გიმნაზიაში იყო მასწავლებლად და რომელსაც ელენეს ქალთან ქალ-ვაფი ჰყავდა. მას შემდეგ ელენე ვრახტელად აღარ ჩამოსულა თბილისში და აღარც შე მინახავს და აღარც ილიას ოჯახს. ვეგბ არც მან იცოდა მიზეზი ილიასა და მისი დის გაყრისა, თუმცა არა მგონია, რომ ოღონდ წერილით მაინც არ ეცნობებინოს მისთვის ეს ამბავი.

ილიასთან იმ ახალ ბინაზე არა ვყოფილვარ, რადგან მაშინ უკვე აღარ მქონდა ზოლზე მასთან საქმე და ის კი იქ წვეულებას აღარ მართავდა. ვერც ისე ვხვდებოდი ილიას, რადგან იგი ხშირად და დიდი ხნობით იყო ზოლზე პეტერბურგში. აღარც ელისაბედი მიინახავს მათი გაყრის შემდეგ. მხოლოდ დიდი ხნის მერმე, უკვე რევოლუციის შემდეგ, მომწერა ერთხელ წერილი, რომელშიც მთხოვდა, მივსულყავი. შეც ვინახულე და შემომჩივლა, შამშილით გვედები და მიშემადგომლე, მენშევიკებმა რამე თანხა დამინიშნონ საჩუქრადო. მ. ჩაკვაძემ უკვე აღარ იყო, მგონი, ცოცხალი. შე ვუთხარი, არა მაქვს იმედი, რომ ამ მთავრობამ ილიას დას რამე დაუნიშნოს, ხომ იცი, რა ცუდი ურთიერთობა და გაუთავებელი პოლემიკა ჰქონდა ნოე ჟორდანიას ილიასთან-მეთქი? მით უმეტეს, რომ სახლში გაქეთ-მეთქი. რატომ თქვენს ნათესავს — კოტე აფხაზს (ილიას მეორე დისშვილს, თავდაზნებურობის წინამძღოლად ნაშეოფს) არ მოეღამარაყებოთ

ამის შესახებ-მეთქი? მან მპასუხა, სწორედ კოტე აფხაზი მირჩევს, სახლები გავყიდო და იმით ვიცხოვრო, მაგრამ, აბა, ილიას კაბინეტი როგორ გავყიდო?

მაგრამ კმარა ელისაბედის შესახებ მბოზა. ასე იყო თუ ისე, ცხადია, რომ ილიას არა ჰყოფნიდა არც საგურამოს მამულის შემოსავალი, არც ბანკიდან აღებული ჯამაგარი და არც თავისი დის, ელისაბედისაგან, მიღებული დახმარება, და არ აზვიადებდა, როცა ამბობდა, ელენე მაქვსო. ერთხელ „ბანკობიადის“ დროს, ილიამ თავის სიტყვაში, სხვათაშორის, როგორც ზემოთაც ვთქვი, ასეთი ფრაზა გამოურჩია: „მანამ თქვენი ნდობა მაქვს, ჩემით აქედან არ გავიქცევი და რომ გავიქცე, შიმშილით უნდა მოვეცდეთ“. იგი გულისხმობდა ვნარ მარხბელს, რომელმაც თავისი სურვილით მიატოვა ბანკის დირექტორობა, თუმცა ის ენკისურის დროს არც ერთხელ არ გაუმეუბნიათ: ბანკის წევრები ამ ორ მექიშვებს ყოველთვის ერთად ირჩევდნენ — ილიას გამგეობის თავმჯდომარედ და ვანოს — დირექტორად... ამ სიტყვებს ბევრი არ უწონებდა ილიას და მტრადღე — აკაკი წერეთელი.

მართალია, ილია, უნივერსიტეტის გათავების შემდეგ, სხვა ნაწილად ქართულ ინტელიგენტთა მსგავსად, სახელმწიფო სამსახურში შევიდა, რომ ჯამაგარით ერჩინა თავი. როგორც ცნობილია, იგი ერთხანს მომრიგებელ მონამართლედ იყო დუშეთის მაზრაში და ის აღვიდა მას ივანე პოლტარაკომ და ნიკო ნიკოლაძემ მიატოვებინეს, როდესაც პირველი ქართული ეურნალის — „საჭარტველოს მოამბის“ გამოცემა გადაწყვიტეს. რედაქციი მოაწყვეს მუხრანსკის ნომრებში (ბარათიონის ქუჩა¹) რომ ამოდის, სწორედ იმ სახლს უყურებდა, მერე ის სახლი დააწეა და მის აღვილას სხვა შემნაბ დაუდგამთ² და რედაქტორობა დაავალეს ილიას. იმავე დროს, სომხური გავთვის გამოცემა დაავალეს სომეხ მოღვაწეს აბრრინს.

ბანკში წინათ მიინცადამაინც დიდი ჯამაგარი არ ჰქონიათ მოსამსახურეებს, მაგრამ როცა „ბანკობიად“ მოთავდა და აქციების კონფერსია მოახდინეს, ბანკის შემოსავალმა ერთობ იმატა, ისე რომ ყველა ხარჯის გამოკლებით ნახევარი მილიონი შანეთი რჩებოდა საჭველ-მოქმედო საქმეებისათვის და მოსამსახურეებსაც ჯამაგარი მოემატათ. მაგალითად, ილია, როგორც თავმჯდომარე, წელიწადში ხუთი ათასი იღებდა, წინანდელ სამო ათასის მაგიერ. ამას გარდა, ბანკის მოგების გარკვეული პროცენტი მოსამსახურეებს ეძლეოდათ ზედმეტად

¹ ახლა ორჯონიკიძის ქუჩა. 1957 წ. ოქტომბერს იმ სახლში (№ 22) გაიხსნა ილიას სახლ-მუზეუმში რედაქცია.

¹ ახლა ჯორჯიაშიელის ქუჩა.

² ივლისისხმება კავშირგაბმულობის სახლა.

და ეს პროცენტი მათს თვიურ ჯამაგიან აღემატებოდა.

ილია დიდი მოყვარული იყო ქალაქისა და წარღის თამაშისა და, როცა კი შესაძლებელი იყო, ან ერთი უნდა ეთამაშა, ან მეორე. ზამთარში ილია შობა-უქმეებს ყოველთვის კარგად ატარებდა ხოლმე და ზშირად იხუმრებდა ხოლმე: „ეს შობა კარტში მოგებული ფულთ ვიყიდეთ“.

ქალაქს მერქილად, რა თქმა უნდა, კლუბებში თამაშობდნენ. იმ დროს თბილისში სამი კლუბი იყო. ერთს სათავად-ანაერო კლუბი ერქვა. იგი მუხრანსკის იმ დიდ სახლში იყო მოთავსებული, სადაც ნომრები (სასტუმრო) იყო, ან ერთი უნდა ეთამაშა, ან მეორე. არა „საქართველოს მოკმის“ რედაქციაც იყო. ხალხში კი სხვა სახელი ჰქონდა, „Буржуазный клуб“-ს ეძახდნენ. ეს ყველაზე უფრო დემოკრატიული კლუბი იყო, მსურველებს ადვილად იღებდნენ წევრად, ჭარბელებიც იყვნენ, სომხებიც, რუსებიცა და სხვებიც. და კლუბს დიდი შემოსავალი ჰქონდა. აქაც წერეთელი მერქილად სწორედ იქ თამაშობდა ქალაქს. მეორე კლუბი, სახელად „Тифлисский кружок“, უფრო არისტოკრატიული იყო და მისი წევრების უმეტესობას რუსის ჩინოვნიკები შეადგენდნენ, არაჩინოვნის ნაკლებ და ძნელად თუ აირჩევდნენ, ნამეტნავად სომხებს. ეს კლუბი იყო გოლოვინის პროსპექტზე¹, არტისტული საზოგადოების თეატრის² პირდაპირ³. ყველას დიდად სასახლოდ მიაჩნდა იმ კლუბის წევრობა. ქართველი, თუ არა ჩინოვნიკი, ცოტა იყო იმ კლუბში. მესამე კლუბი ბოლო ხანს გაჩნდა. ახლად აგებულ მშვენიერ სახლში⁴, აქ მერქილად კაბიტალისტები იკრიბებოდნენ ხოლმე. სახელად ერქვა „Артистический клуб“.

ილია უმთავრესად ამ კლუბში დადიოდა სათამაშოდ. „Дворянский кружок“-ის წევრად კი ითვლებოდა, მაგრამ მის საზამთრო შენო-

ბას არ ეყარებოდა, ისევე საზაფხულო ბაღში თუ შევიდოდა ხოლმე ხანდახან ქალაქის სათამაშოდ. არც „Буржуазный клуб“-ს სწევლობდა.

„არტისტულ კლუბში“ ხშირად მოდიოდნენ ქალაქის სათამაშოდ ბაქოელი და ადგილობრივი სომხები ილიასთან, როგორც საქართველოს საზოგადოების გამომჩენილ მეთაურთან, სახელგანთქმულ საზოგადო მოღვაწესთან, ცნობილ პოეტთან და ლიტერატორთან თამაში სომხებს სასახლოდ მიაჩნდათ. ილია კარგი მოთამაშე იყო, კუეით თამაშობდა ხოლმე, არ ამჩატდებოდა და მერქილად კიდევაც იგებდა.

უფრო ხშირად კი ილია თამაშობდა კარტის მოყვარულთა წრეში. ერთერთ ასეთ წრეს მეთაურობდა ნიკოლოზ რევაზის-ძე ანუ კოლა ერისთავი, ნიკოლოზ ბარათაშვილის დისწული. მას მეტსახელად „ცენცულაძეს“ ეძახდნენ. მაღალმალაღი, ტანწვრილი, კარგი შესახედავი კაცი იყო. ცოლად ჰყავდა დიდად სიმპათიური სომხის ქალი, შეძლებული ოჯახის ასული, მგონი თამაშმევი იყო გვარად. როგორც ვიდმოშვა დათიკო მელიქიშვილმა (რომელიც კოწია მუხრანსკის წინ იყო თავადაზნაურობის წინამძღოლად; ილიას მათესავი ქალი ჰყავდა ცოლად), კოლა ერისთავი „ცენცულაძე“ დაარქვა დრამატურგმა დავით ერისთავმა, ვინაიდან კოლამ ნამეტანი მსუბუქი სიარული იცოდა. თავის დღეში არავითარი საშსახური არ ჰქონია, მაგრამ, როცა კი თავადაზნაურობა რამე დებუტაციას ვაგზავნიდა მთაურობასთან, დებუტატთა შორის მასაც ირჩევდნენ ყოველთვის. მისი profession de foi იყო ქალაქის თამაში. ილია ძალიან დაახლოებული იყო მასთან. სწორედ იმ კოლა ერისთავის სახლში იმართებოდა ხშირად თამაში, რომელიც, საღამოს დაწყებულად, მეორე შეიადრემდე გრძელდებოდა. კოლასაგან მოგვიერ გამიგია: „დიდას, როცა ყველა სხვა მოთამაშენი დაღლილ-დაჭანცული ვართ ღამისთევით, სწორედ მაშინაა ილია ყველაზე უფრო ფხიზელი, დაუღალავი და თამაშის ვაგრძელებების იმტაზე მოსული; ჩვენც უარს ვერ ვუვუნებთ და, რასაკვირველია, ხშირად გვიგებს ხოლმეო. ჩვენ აღარაფრის თავი აღარა ვაჭაქს, ქაილდი გვიცვივა ხელოდანო!“

(ვაგრძელება იქნება)

¹ ახლა რუსთაველის პროსპექტი.

² ახლა რუსთაველი, თეატრი.

³ ახლა ოფიცერთა სახლი.

⁴ ივლისსებმა რუსთაველის თეატრი.



ნიკო ნიკოლაძის ცხოვრებთან

მივთხოვ

1888 წლის ზაფხული იყო ქუთაისის პრივილეგიის მოსწავლე, არდადეგებზე სოფლად დასვენებისას, მშობლებთან ჩვედი. გლეხობაში ხმა დადიოდა: ჯიხაში დიდი, განთლებული, ევროპაში სწავლამიღებული კაცი ესახლებაო. ზოგი ასეც ამბობდა. ისეთი პერიოდი და ნაწიელი, ხელმწიფეს კანონებს უსწორებდა.

ვის არის ნეტავი?! — ვამბობდი ჩემს გულში, გაკვირვებული. ავიღოთნა ცნობილი პუბლიცისტი და საზოგადო მოღვაწე ნიკო ნიკოლაძე. შემდეგ, როცა სწავლამიღებული დებარედი სოფელს და მასწავლებლობა დაიწყო, საზოგადოებრივმა და კულტურულმა საქმიანობამ დამახლოვა ამ დიდებულ კაცთან. ნ. ნიკოლაძე დიდი მასშტაბის ლიტერატურული და საზოგადო მოღვაწე იყო, მაგრამ „პატარა, ადგილობრივი“ საზოგადო საქმეებსაც დიდი სიყვარულითა და მოხლოებით ჰკიდებდა ხელს; ენერჯიას არ იშურებდა თავისი ახლად შექმნილი მეზობლებისა და ახლომახლობლებზე სოფლების კულტურული დონის ამაღლებისა და ეკონომიური წარმატებისათვის. ნ. ნიკოლაძის ლიტერატურულ და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაზე, ბევრი რამ დაწერილია, მაგრამ ჩვენს ქვეყნის ამ პატარა კუთხეში, სადაც ნიკო დაესახლა, მის მიერ გაწეულ საზოგადოებრივ საქმიანობაზე თითქმის არაფერი თქმულა. ამდენად ნიკოს მეტად შინაარსიანი ცხოვრების ეს მხარე უცნობია ფართო საზოგადოებისათვის, შით უფრო ახალგაზრდობისათვის. ამ ვაქანობებამ მადიქრებიანა დაწვეწრა ეს მოვლენა.

ის ადგილი, სადაც ნიკო დიდ ჯიხაში დავსახულა, მართალია, სოფლის ცენტრში მდებარეობდა, მაგრამ ტიპალ მინდორს წარმოადგენდა. აქაიქ იდგა რამდენიმე ძირი ძველი კაყის ხე და ასევე რამდენიმე ძველი მუხა. ადგილი შემოღობვებული იყო. მინდორის ერთ კუთხეში იდგა პატარა ფიქრული სახლი; რომელსაც ერთი სარკმელი ჰქონდა და ისიც მინებამატერული. ეს სახლი თავად ყარაშან ჩხეიძის ქვრივს სალომე ჩიქვანის ქალს ეკუთვნოდა. ერთ დღეს ამ მიდამოდან ჩიქვანის ქალი აიყარა და ადგილი მეზობლად მცხოვრებ თავად ქაბოსრო ლორთქიფანიძის მიუძღვა.

ნიკომ ეს ადგილი ქაბოსროსაგან შეიძინა. გარემო მდებარე მიწის ნაკრებიც მუხატარონებ-

საგან შეისყიდა და მეურნეობისათვის ფართობი შექტარამდე გაზარდა, ადგილი შემოაკავა და დაგეგმა. გააშენა ხეხილი, ვენახი, დეკორატიული ბაღი და მეურნეობის აღმოსავლეთ ნაკვეთზე ტყე. ცალკე გამოყო ნაკვეთები საყანე, საბოსტნე და სათიბი. სახლი ძველ მუხებში ჩადგარატომ აირჩია ნიკომ დიდ-ჯიხაში?

ნიკო ნიკოლაძის დედა დიდ-ჯიხაშიელი ლორთქიფანიძის ქალი იყო და, შეიძლება, ცალკე დედუღეთის ხათრმა და ცალკე სოფლის მოხდენილმა ადგილმდებარეობამ მიიზიდა ცნობილი პუბლიცისტი.

მართალია, ნიკომ კარ-მიდამო დიდ-ჯიხაში შეიგაინა და ფართო გეგმით მეურნეობის მოწყობასაც შეუდგა, მაგრამ თვითონ თავისი სამსახურებრივი და საზოგადოებრივი საქმიანობის გამო სოფელში არ ცხოვრობდა. თუმცა სამიოთხი დღით შორიად ჩამოდიოდა ჯიხაში და მეურნეობას უურადლებას აქცევდა, მაგრამ მეურნეობისათვის ეს არ იყო საკმარისი. ამიტომ ნიკომ სოფელში შუაშინა ერთი სინდისიერი, საქმის ერთგული გლეხი და თავისი მეურნეობის მეთვალყურეობა მის მიანდო. ეს გლეხი იყო სომონ ვამეყიძე.

სომონი თავისი ცალ-შეილით ნიკოს კარ-მიდამოში ცხოვრობდა და ხალხი ხუმრობით მას „სომონ ნიკოლაძეს“ ეძახოდა. სომონი მეტად კეთილსინდისიერი და შრომისმოყვარე კაცი იყო. ავიწერიგებდა მეურნეობაში ყოველგვარ საქმეს. პირადად შრომისა და დამხმარე მუშაბულით უვლდა ვენახს, ყანას, ხეხილს, ბოსტანს... აწარმოებდა ვასაელისა და შემოსავლის აღრიცხვას და სხე... ნიკო ყოველგვარ საოჯახო და სამეურნეო საქმეზე მის ეთეითბრებოდა და სომონიც პირნათლად ამართლებდა ნიკოს ნდობას. ვენახს ნიკოს ძველებურად ჰქონდა გამენებული. იმ დროს ჯერ კიდევ საგრძობლად არ იყო გავრცელებული ვაზის ავადმყოფობა ფილოქსერა. შემდგომ, რაც ეს ავადმყოფობა მეტად გავრცეულდა, შემოიღეს ვაზის მყნობა. ვაზის მყნობის გავრცელებას იმერეთში დიდად შეუწყო ხელი საქართველოს ვენახის სანერგვმ.

ნიკო შეეცალა, არ გაემყენებინა ნამყენი ვაზი და სხვა საშუალებით შეგრძობლად ფილოქსერას. ამ მიზნით ზამთრობით ვენახში მიუშვებდა ხოლმე წყალს და საგაზაფხულო სამუშაოების

დაწყებამდე აყენებდა შიგ. ფიქრობდა, ევენახში ზანკარდოვად წყლის დაყენება მოსაზრებდა ფილოსოფიას, მაგრამ ამ ცდამ ამოდ ჩაიარა. ბოლოს ნიკო იძულებული შეიქნა ნაყენი ვაზი გაეშენებინა.

გარდა ადგილობრივი ვაზისა, ნიკოს გაშენებული ქონდა ფრანგული და სხვა ევროპული ვაზის ჯიშები. სამუშაოროდ, ამ ჯიშებმა გაერყელება ვერ პოვა და გადაშენდა.

ნიკოს უცხოეთიდან შემოაქონდა სხვადასხვა ჯიშის მცენარე და საცდელად თავის მეურნეობაში რვაგადა ამათგან ბევრი მცენარე ადგილობრივ კლიმატს ვერ ეგებებოდა და იღუპებოდა. მასობა, ნიკოს ერთ ჰექტარ ნაკვეთზე გაშენებული ქონდა საფრანგეთიდან შემოტანილი წაბლის ერთგვარი ჯიში, რომლის ნაყოფი საქონლის ყარვ საცდელად ითვლებოდა. წაბლის ხეები დაიზარდა და ნაყოფის მოცემაც დაიწყო, მაგრამ შიგადაშიგ მცენარეებს დროდადრო ფოთლები უყვითლდებოდა, ნაყოფი ცვივოდა და ბოლოს ხმდებოდა. ნიკომ აქაც სცადა წყლის მიწვევით გადაეჩინა წაბლის ეს ჯიში, მაგრამ ცდას დაღმებითი შედეგი არ მოჰყოლია.

თავისი მეურნეობის შესახებ ნიკოს ბევრჯერ უთქვამს: ისეთი სატრფო მყავს, რომელიც ჩემვან სულ საბუქრებს მოიხთოვსო.

მართლაც, ნიკოს ბევრი ფული ეხარჯებოდა უცხოეთიდან თუ ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხიდან მრავალგვარი მცენარის, ნერგებისა და თესლის შემოსატანად, თავისი მეურნეობის მოწყობისა და დამუშავების საქმეში. ბევრი ახალი წამოწყება ხშირად არასასურველ შედეგს იძლეოდა. ნიკო მეურნეობას შემოსავლის მიზნით არ აწყობდა, იგი უფრო საცდელი მნიშვნელობისა იყო.

ბევრი სასარგებლო მცენარე და ვაუმჯობესებული ჯიშის შინაური ცხოველი ნიკოს წყალობით გაერყედა ქვემო იმერეთში.

ნიკო ნიკოლაძის ყარ-მიდამოს მავალითთ დაიწყეს მცენარეების რკვა.

შწარე ლიპონის მცენარისაგან შეკრული ცოცხალი ღობე „ტრიფოლიატი“, რომელიც დღეს მერტად გაერყელებულია დასავლეთ საქართველოში, პირველად ნიკოს მეურნეობაში გაჩნდა.

გემრთელი ზორციტ ცნობილი ამ მზარის ღორისა და ქათმის ჯიშების ნიკოს მეურნეობიდან გაერყედა მოსახლეობაში.

ნიკო აგრარეების დაცვით აწარმოებდა მეურნეობის დამუშავებასა და მოვლას. ცდილობდა სხვადასხვა სასარგებლო მცენარის მოვლა-მოშენებისა და მიწის დამუშავების საქმეში მავალით მიეცა მოსახლეობისათვის.

ნიკო ნიკოლაძე დაეხატა თუ არა დიდ ჯიხაიში, ზრუნვა დაიწყო სარწყავი არხის გამოსაყვანად მდინარე ცხენისწყლიდან. ეს ახალი საქმე ძნელი მოსაგვარებელი იყო იმ დროში. მეფის მთავრობისაგან დახმარება არ იყო და

ხალხი ემეით უყურებდა რწყვის საქმეს. დღეობდა მიტყმა-მოთქმა: სარწყავად გამოყენებულ წყალი ადგილებს დააჭიოებს [ქმ მთხანტეობა დაავადლებს... ცხენისწყალს შქენქ] იქნება იქვეს — ხეებს ახმობს, საქონელსა და შინაურ ფრინველს აჭირიანებსო და სხვ...

განდნენ რწყვის საქმის მოწინააღმდეგენი. ნიკო არ შეუშინდა სარწყავი არხის გამოყვანის სიძნელეს. ფიქრობდა, თავისი მეურნეობის მავალითზე ენევენბინა გლეხობისათვის რწყვის სარგებლიანობა.

არბი დაიწყებოდა ხონის (ახლანდელი წულუკიის) ზემოთ, სოფელ მათხოჯში, ვაიცილია ხონზე, ივანდილზე, გოჩა ჯიხაიშზე, დიდ ჯიხაიშზე და სოფელ იანეთში შეუერთდებოდა მდინარე გუბისწყალს.

თავდაპირველად საქირო იყო საქმის მოგვარება მათხოჯლებთან, რომელთა მიწის ნაკვეთზე ვაიცილია არბი. რაკი მათხოჯს გამოსცდებოდა, შემდეგ იგი დიდი შარაგზის ნაპირს გაყუებოდა და კერძო პირთა ეზოებისა და საყანე ადგილების გადაჭრა არ მოუხდებოდა.

სარწყავი არხის გაყვანის საქმეზე დიდ ჯიხაიშში, ხონს და მათხოჯში ნიკომ მოლაპარაკება გამართა სხვადა-სხვა პირთან. ბევრი მათგანი საქმით ძლიერ დაინტერესდა და ნიკოს გვერდში ამოუდგა, მათ შორის ხონის ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ივანე შარაშიძეც.

ა. შარაშიძის მეოხებით მოხერხდა უმთავრესად მათხოჯში იმ პირებთა შეთანხმება, რომელთა ადგილებზე ვაიცილია არბი.

რაკი სარწყავი არხის საქმით დაინტერესებულ პირები და თანამშრომლები გამოჩნდა, ახლა ნიკო შეუდგა თბილისში წყალთა მეურნეობის სამმართველოსთან საქმის მოგვარებას. ნიკომ აქაც გამოჩნდა თანამგრძობი. ეს პიროვნება იყო ინჟინერ — პიდრავლიკოსი ზაქარევი. იგი დაცხარა ნიკოს და წყალთა მეურნეობის სამმართველოდან არხის გაყვანის ნებართვა მიიღებინა. თვითონაც რამდენჯერმე ჩამოვიდა ნიკოსთან დიდ ჯიხაიშში, სწავლობდა ადგილმდებარეობას მთელ სიგრძეზე — მათხოჯიდან იანეთის ბოლომდე, სადაც არხს უნდა გაეცლო, და გეგმას ადგენდა.

გეგმის საბოლოო დაზუსტების შემდეგ დაიწყო არხის გათხრა. არხის შვიცტრალერ ხაზგზადგება ხელი განშტოება მიეცა. მოეწყო სარწყავი არხები ხონის, კუბის, გოჩა ჯიხაიშის, დიდ ჯიხაიშისა და სხვა სოფლების ტერიტორიებზე.

როდესაც სოფლებში უველვან დამთავრდა სარწყავი არხების გაყვანა, მოსახლეობას ეცნობა, რა დღეს გაიშვებოდა წყალი არხებში.

მე ვნახე, ოდ როგორ შეხვდნენ დიდ ჯიხაიშში ამ ამბავს. შარაგზის გასწვრივ, რომლის გაყოლებით იყო არბი შეკრული, უკუფუ-უკუფუდოდ იდგა ხალხი და წყალს ელოდებოდა. ისროდა ყა-

ყანი, ზოგი რას ამბობდა და ზოგი რას. როდესაც წყლის პირველი ნაქალი გამოხდა, ზოგმა თითი ნაყო შიგ, ზოგმა გოხი, ზოგმაც ფეხსაცმლის ცხვირი... შემდეგ უყრებდნენ თითის, ჯობისა თუ ფეხსაცმლის გაწრბობას, - აბა, ვნახით, მითხე რა გავლენას მოახდენს წყალი. უვირდათ, წყალში განსაჯობებული რომ არაფერი მოახდინა. მოსახლეობაში მალე გაქრა ცხენისწყლის მავნე თვისებების შესახებ არსებული მოთქვა-მოთქმა. ხალხი მალე დარწმუნდა რწყვის საზღვებლობაში და შემდეგ ყველა ცდილობდა, არის ტოტს თავის ვხოსა და საყანე ადგილზე გაეცლო, ნიკოს ძლიერ ახარებდა თავისი წამოწყებული საქმის გამარჯვება და ხალხიც დიდად მადლიერი იყო ნიკოსი.

სარწყავი არხის გამოყვანის შემდეგ ნიკომ დაიწყო ზრუნვა, დიდ ჯიხაში და ახლომახლო მდებარე სოფლები კარგი და უმოკლესი გზით დაკავშირებოდა რკინიგზას. ასეთი გზა იყო და არის დიდი შარავზა, რომელიც ჯიხაშიზე გავლით ხინს (ჭ. წულთაძის) აკავშირებს ძველ ორპირის გზასთან. სოფელ იანეთის ბოლოში, სადაც ეს გზა გადაჭრის რკინიგზის ლინდავს, მოსახლეობისათვის დიდად ხელსაყრელი იქნებოდა რკინიგზის სადგურის დაარსება.

ნიკომ თბილისში, რკინიგზის სამშართველოში ისე მოაწყობა საქმე, რომ იანეთში დაწესდა სამგზავრო მატარებლის შეჩერება ერთი წუთით. ნიკოს წყალბაბით აშენდა ხის ბაქანიც, რომელსაც ხალხმა „ნიკოლაძის პლატფორმა“ უწოდა. ეს ბაქანი მოსახლეობისათვის საგრძნობი შეღავათი იყო. ამ ღვაწლის გამო პოეტმა გიორგი ჭავჭავაძემ ნიკო ნიკოლაძეს მიუძღვნა ღმრთი ექსპროზი:

„იანეთის პლატფორმისთვის
სალამს გაძლევ, ქედსაც გიხდნი...“

ნიკო მღწვეულათ არ დაემყოფილდა. ის ზრუნავდა, ბაქანის ადგილას სადგური დაარსებულყო.

1915 წელს ნიკო დიდ ჯიხაშიში ჩამოვიდა. თავის ბინაზე რამდენიმე პირი მოგვიწვია, გამოგვიცითხა სოფლის ამბები და შემდეგ გვითხრა: რკინიგზის სამშართველოში ისე მაქვს საქმე მოწყობილი, რომ იანეთში სადგურს დაგვიარსებენო. ამისათვის საქირაა გადაწყვეტილებები გამოიტანონ დიდი ჯიხაშისა და ეწრის საზოგადოებების ყრილობებში (იმ დროს იანეთი სოფელ ეწრის საზოგადოებაში შედიოდა) და ითხოვონ სადგურის დაარსების საქირაობაო. თხოვნაში ზუსტად უნდა იქნეს აღნიშნული, რომ იანეთში რკინიგზის სადგურის დაარსება სარგებლობას მოტანს როგორც ხალხს, ისე სახელმწიფოსაც, და სხვა...

ნიკოს დარჩენილამებრ ეს ყველაფერი ვაქეთდა. საქმისათვის მსვლელობის მისაცემად აგვარჩიეს რამდენიმე პირი. ჯიხაშისა და ეწრის საზოგადოებების ყრილობათა გადაწყვეტილებე-

ბით და თხოვნით, არჩეული პირები წაიყვინათ ნიკოსთან თბილისში. ნიკომ ამიერკავკასიის რკინიგზის უფროსის სახელზე ახალი თხოვნა დაგვიწერა და დაგვარიგა, როგორ მოვექცეულიყავით.

იმ დროს ამიერკავკასიის რკინიგზის უფროსი იყო სამხედრო პირი გენერალი ბარონ როპი, როგორც ჩანდა, კაცი საქმიოდ განათლებული და თავაზიანი. ბარონმა კარგად მიგვიღო, გამოგვითხა ყოველივე და გვითხრა: თქვენი თხოვნის დასაყრდენად ყოველივე ღონისძიებას ვიხმარ, მხოლოდ მართო ჩემზე არ არის ეს საქმე დამოკიდებულიო. თქვენი თხოვნა განიხილება რკინიგზის სამშართველოს საბჭოში და ეცადეთ, იქ კომერციული განყოფილების უფროსთან მოავადროთ საქმეო. ნახეთ, დაწვრილებით აუტსენით ყოველივე და ისიც უთხარით, რომ ჩემთან იყავით და მე საწინააღმდეგო არაფერი მაქვსო.

გავაკვირება ბარონ როპის ასეთმა თავაზიანობამ. შემდეგ გავიგეთ, თურმე ნიკო წინასწარი ყოფილიყო მისთან მოლაპარაკებული.

დაებრუნდით ნიკოსთან. მან კვლავ დაგვარიგა, თუ როგორ გვემოქმედა. გვესაუბრა რკინიგზის სამშართველოს კომერციული განყოფილების უფროსის შესახებ, მის ეინაობაზე, მის სახითზე. იგი გამოვდა ვინმე გრადი საკისყო.

შორე დღეს ეინახულეთ გრაფი. ცივად მიგვიღო. ველაპარაკეთ ჩვენს საქმეზე. რამდენიმე ხნის დადიერების შემდეგ მიძინე გვიპასუხა: თუ ფული გვექნა, შეიძლება შეამდგომლობა აედძრათ პეტერბურგში — გზათა სამინისტროშიო.

კვლავ ნიკოსთან დაებრუნდით. ნიკომ გვითხრა: რა გავწყობა, ჯერ ასე იყოს, თქვენ სოფელში დაბრუნდით და აქ მე ვეცდებით, რომ რკინიგზის სამშართველოს საბჭომ დაადგინოს იანეთში სადგურის დაარსების საქირაობაო. თუ შემდეგ პეტერბურგში დაგვეირდა საქმის მოვარება, ამასაც მოვაწყობო.

სანამ გზათა სამინისტროში ვაიგზავნებოდა იანეთის სადგურის დაარსების შესახებ საქმე, ამიერკავკასიის რკინიგზის სამშართველომ 1913 წლის მარტში მომავალი სადგურის დაარსების ადგილზე ახლომახლო სოფლების შესასწავლად გამოგზავნა კომერციული განყოფილების წარმომადგენელი ვინმე ქავთარაძე. მას თან ახლდა საკონტრაქტო პალატის მოხელე გრინიოვი.

ქავთარაძე და გრინიოვი შეუდგნენ სამტრედიის, ეწრის, იანეთის, დიდი ჯიხაშისა და სხვა სოფლების მიდამოების შესწავლას. იყვლდნენ, თუ რა სარგებლობას მოუტანდა იანეთის სადგურის დაარსება რკინიგზას, რა პროდუქტების გატანა და შემოტანა შეიძლებოდა და სხვა...

თბილისიდან მათი წამოსვლის შესახებ წინასწარ გავცნობა ნიკომ და მოითხოვდა მოგვცა, თუ როგორი ცნობები მიგვეცა მათთვის.

ქავთარაძე და გრინიოვი სამ დღეს დარჩნენ...

შეისწავლეს რა დასახელებული სოფლების მდგომარეობა, აღბათ ყარვი მოხსენებით წარადგინნ რკინიგზის სამმართველოში. რამდენიმე თვის შემდეგ ცნობა მოგვიყვანა: იანეთის სადგურის მშენებლობა შეტანილია ხარჯთაღრიცხვაში და მშენებლობა 1914 წლის ივლისიდან დაიწყო, მხოლოდ პირველი ხარჯებისათვის სოფლებმა იანეთმა და ჯიხაიშმა წინასწარ 4 თასი მანეთი უნდა შემოიტანონ რკინიგზის სამმართველოში.

მწელი იყო ამ დროში ასეთი თანხის შეგროვება, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, დასახელებულმა სოფლებმა რკინიგზის სამმართველოს მოთხოვნა შესარულეს.

იანეთის სადგურის დაარსების საქმის მოგვარება როგორც თბილისში, ისე პეტერბურგში, ნიკო ნიკოლაძე მუშეობით მოხერხდა.

1914 წლის ივლისში სადგურის მშენებლობა არ დაიწყო. იმხანად პირველი მსოფლიო ომი ატუდა და სადგურის მშენებლობის საქმე ჩაიშალა... დაიკარგა სოფლების მიერ წარდგენილი ფული.

სადგურ იანეთის მშენებლობა მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებში დაიწყო და მოკლე დროში დასრულდა.

დიდი ჯიხაიში, როგორც კულტურული და დიდი სოფელი, საჭიროებდა ფოსტა-ტელეგრაფს. 1900 წელს სოფლის ყრილობამ გადაწყვეტილება გამოიტანა, ჯიხაიშში დაარსებულყო ფოსტა-ტელეგრაფის განყოფილება. საქმის მოსაგვარებლად ავგორჩიეს სამი რწმუნებული. არჩეულმა პირებმა, სოფლის ყრილობის დაჯალბებით, საერთო აღმართს ფოსტა-ტელეგრაფის თბილისის ოლქის სამმართველოში. სოფელი, არსებული წესის მიხედვით, კისრულობდა ფოსტა-ტელეგრაფის განყოფილებისათვის სამი წლის ვადით მიეცა ბინა, ამავე ვადით გაეღო სამტრედია-ჯიხაიშის შორის საფოსტო გზაწინაღობის გადატან-გადმოტანის ხარჯები, დაეშინაღობინა ტელეგრაფის მეთვლელების გასამზადლად ბოძები და გაეღო პირველ საჭიროებისათვის (განყოფილების მოსაწყობად) 500 მანეთი.

ფოსტა-ტელეგრაფის განყოფილების დაარსების შესახებ თბილისის ოლქის სამმართველომ აღვლინა, რომ გვიშუამდგომლებდა პეტერბურგში — ფოსტა-ტელეგრაფის მთავარ სამმართველოში, იქ კი საქმე ჩვენ უნდა მოგვეწყოს. ეს სამმართველოსაგან უარის თქმას ნიშნავდა.

ჩვენ რა შეგვეძლო პეტერბურგში!

ფარ-ხმალი შაინც არ დავყარეთ და იმდენი ვეცადეთ, სამმართველოს მაინც გავაგზავნიეთ საქმე პეტერბურგში.

იმხანად ნიკო ნიკოლაძე პეტერბურგში ცხოვრობდა. ვიცოდი მისი მისამართი (Надеждинская №23) და წერილი მივწერე. ვაცნობე საქმის ვითარება და ვთხოვე, როგორც მოეწყოს საქმე ფოსტა-ტელეგრაფის მთავარ სამმართველოში.

დიდ დროს არ გაუვლია. ნიკოსაგან მივალე პასუხი. ნიკო მწერდა:

„...მომივიდა თქვენი წერილი 30 მარტს. მეორე დღესვე წავიღე ფოსტა-ტელეგრაფის მთავარ სამმართველოში და ვიმეცადინე რამდენადეც კი შემეძლო. იქ თბილისიდან ჩვენი საქმე წარმოედგინათ ცალკე კი არა, ასი სხვა საქმეების შუა. შეუდგენიათ სია, სადაც კი საჭიროა კავასიაში გაიხსნეს ფოსტის განყოფილება. იმ სიაში ჩაურვეიათ ჩვენი სოფელიც. რადგანაც ამ ადგილებში განყოფილების გახსნისათვის დიდდროს ფულია საჭირო, ამისათვის მთელი საქმე ერთად შეაფხი ჩაუკეტათ, იმის დაუკითხავად. თუ რომელი განყოფილების გახსნა ადვილია და რომლის ჯერ შეუძლებელი. როცა საქმე გამოსინჯინეს და ვაგიფე, თუ რას ვიურჩებოდა, შეეცხვეწე, გამოავლინე ჩვენი საქმე вилочереди და ემბრაქანეთ მისი ასრულება-თქო. ნაჩაღნიკმა ბევრი იყოყმანა და ბოლოს მითხრა: — ჭაღაღით მომართვი ეს თხოვნა და ვეცდები შევისრულო. ყოველ შემთხვევაში, მინისტრს მოვახსენებო და ვეტყვი ჩემის მხრით, შესარულოა.

მეც ასე ვქენი და დღეს ვაგუფხავე თხოვნა იმ რიგე, როგორც თეითონ დამპირეა. აწი ვნახოთ, კიდევ ვეცდები სამინისტროში და იქნება მოგახედოს ღმერთმა!.

ამ წერილიდან ჩანს, რა შრომასა და დამკირებას მოითხოვდა ნიკოსაგან თვითმწყობელობის ბიუროკრატია და კანცელარიონა. სხვა დროს ნიკოს ბევრჯერ უთქვამს ჩემთვის: ყარსკაიდან დაწყებული მოხელეებს და სხვებს სულ საჩუქარი უნდა აძლიო, რომ დროზე მივიღონ კანცელარიონი და საქმის ვითარება ვაგაგზინონო.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ნიკოსაგან კვლავ მივიღე წერილი. ნიკო მატყობინებდა, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრს დაემტკიცებინა დიდი ჯიხაიშისათვის ფოსტის განყოფილება (ტელეგრაფს შემდეგ გამართვენო). ამის გამო ნიკო გუბოხედა, ჯიხაიშში მიგველო ღონისძიებები ნაისრ ვალდებულებათა შესასრულებლად.

ჩვენც დავტრიაღდით. ფოსტისათვის გამოვქებნეთ ბინა და, რასაც სოფელი კისრულობდა, ყოველგვარა საქმე მოვაგვარეთ.

მალე ტელეგრაფის გამართვის ნებართვაც მოვიდა.

1911 წლის 10 იანვარს დიდი ჯიხაიშის ფოსტა-ტელეგრაფის განყოფილებამ დაიწყო მუშაობა. ამის შესახებ ვაცნობე ნიკოს. რამდენიმე დღის შემდეგ მისგან მივიღე დამემა:

„ველოცავ დიდი ჯიხაიშის საზოგადოებას ფოსტა-ტელეგრაფის დაარსებას. ერთი ნაბიჯით წინ ვიქნებით.

ნიკო*.

1 აქ და ქვემოთ დასახელებული წერილის დედნები ინახება ნ. ნიკოლაძის სახლ-მუზეუმში.

1912 წელს დიდი ჯიხაიშის საზოგადოებამ სასოფლო ურილობაზე გადაწყვეტილება გამოიტანა, რომ ჯიხაიშში დაარსებულიყო უმაღლესი დაწესებულება სასწავლებელი. თხოვნა და ურილობის გადაწყვეტილება სოფელმა წარუდგინა ქუთაისის გუბერნიის სახალხო სკოლების დირექტორს, მან კი ეს საქმე კავკასიის ოლქის განათლების მხარვედს გადაუტანა. ამ უკანასკნელმა დასაბუთებული საქმე პეტერბურგს — განათლების სამინისტროში გაგზავნა.

სოფელს აინტერესებდა თავისი საქმის ბედი. იმხანად ნიკო ნიკოლაძე დიდ ჯიხაიშში იყო და პეტერბურგს მიემგზავრებოდა, მივმართეთ ნიკოს, რომ უმაღლესი დაწესებითი სასწავლებლის დაარსების საქმე მოეგვარებინა სამინისტროში. ნიკომ სიამოვნებით მიიღო ჩვენი თხოვნა და აღგვითქვა: როგორც კი ზავალ პეტერბურგში, გავიგებ საქმის ვითარებას.

1913 წლის 29 მაისის თარიღით, ნიკოსაგან მივიღე წერილი, რომელშიც ჯიხაიშის უმაღლესი დაწესებითი სასწავლებლის დაარსების შესახებ მწერდა:

... დღეს გადაწყდა საბოლოოდ ამ საქმის ბედი და ჩემი აქამდის მეუცადინეობა სულ მარტო იმაში მდგომარეობდა, რომ ხან ერთ კანცელარიაში მესხეწნა და ხან მეორეში. მარტო გუშინ დამატყციეს სახელმწიფო სათათბიროში განათლების სამინისტროს სმეტა და სამინისტრომ გადაწყვიტა, რომ წრებანდელი ფურცლებიდან ქუთაისის გუბერნიას არა ერგვებოდა.

ქვემოთ წერილში ნიკო განმარტავდა, თუ რა მიზეზის გამო თქვა სამინისტრომ უარი ჯიხაიშში უმაღლესი დაწესებითი სასწავლებლის დაარსების შესახებ.

ხალხმა, მხოლოდ თავისი საშუალებებით შეძლო 1915 წელს აღნიშნული სასწავლებლის დაარსება.

სოფლად ნიკო ნიკოლაძის ჩამოსვლა ყველასათვის სასიხარულო იყო. მიხიხავს, რა ხალხით მიდიოდნენ გლეხები ნიკოსთან; მიდიოდნენ იმ ფიქრით, რომ ნიკო ბევრ კარგს გვეტყვისო, რჩევა-დარიგებას მოვეცემსო, ნიკოსაგან რამეს ვისწავლითო... ნიკოც ყველას თავაზიანად და პატივისცემით იღებდა, ყველას გულისხმიერად ესაუბრებოდა საყოფაცხოვრებო და სამეურნეო საკითხებზე. ათეადიერებინებდა თავის მეურნეობას და ურჩევდა ყველას, გადაეღოთ იქიდან ყოველივე კარგი და სისარგებლო. გლეხებიც ცდილობდნენ, რამდენადაც შეეძლოთ, ნიკოს ბევრ-

ნეობის მავალითვე გაეუმჯობესებინათ თავიანთი მეურნეობა. საზოგადოებრივი ცქცქმონებულათვის ახალი შთავონებებითა და ინტერესებით ბრუნდებოდნენ მისგან.

ნიკო ზნობიად გვიხიბავს სასხლავით ხელში, თავს დასტრიალებდა თავის ნარგავებს. თობისა და ბარის ზმარებაც კარგად ემარჯვებოდა.

ერთხელ უტოხოთიდან დაბრუნებული ნიკო იანთის ბაქანიდან ეტლით შინ მიდიოდა. ეტლში ირი შეფუთული ნერვი ეყო. გზადმიმავალი რომ დამინახა, ეტლი შეჩერებინა. ერთმანეთს ვაგვსაუბრებ. ნერვების შესახებ რომ ვკითხვ, — იტალიური ჭადრებიო, — მითხრა. ნერვები კი მკართან დარგო და ახლა უკვე დიდი ხეებია.

ბევრს უთხოვინა ნიკოსთვის საღმე სამეშაოზე მოწყობა და ცხოვრების ნათელ გზაზე დაუენება.

ნიკოც ყოველთვის მზად იყო დახმარებოდა ახეთებს, რითაც შეეძლო.

ბოლოს ხანებში ნიკო ფოთში მოღვაწეობდა (ფოთის ჭალაში თავი იყო.) თავისუფალ დროს ჯიხაიშში ჩამოდიოდა. ნახულობდა თავის მეურნეობას, რომელიც წინათ ნიკოსგან სულ საჩუქრებს თხოულობდა, მაგრამ აქამად იმდენად მოლონიერებული იყო, რომ შეეძლო ნიკოსთვისაც ესამოვნებინა თავისი დოვლათით.

უკანასკნელად ნიკო ენახე მენშევიკური წყობილების პირველ დღეებში. დიდი ჯიხაიშის ფოსტაში იყო და ტელეფონის პირდაპირი ხაზით თბილისს ელაპარაკებოდა. ლაპარაკი რომ გაათავა და მობრუნდა, დამინახა. მოვიდა ჩემთან და გამომხსაუბრა. შემფოთება ეტყობოდა, მაგრამ ამის შესახებ არაფერი უთქვამს.

რამდენიმე ხნის შემდეგ გავიგე, რომ ნიკოსთვის მთავრობას დაევალებინა ლონდონში წასულიყო და კითხურის მარგანეტის საქმე მოეგვარებინა რომელიმე კომპანიასთან.

ნიკო ლონდონში წავიდა. მისი აქ არყოფნის დროს ბევრი რამ შეიცვალა. საქართველოში მენშევიკური წყობილება დაემხო და საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა.

რამდენიმე წლის შემდეგ ნიკო ლონდონიდან დაბრუნდა, მაგრამ დაუბრუნებელი. დიდ ჯიხაიშში არ ჩამოსულა. ცხოვრობდა თბილისში, სადაც, ლრმამოხუტეებაში მყოფი, გარდაიცვალა 1928 წელს.

ნიკო ნიკოლაძე ყოველთვის საზოგადო საქმეებით იყო გართული და თავისი სახელოვანი სიოცხლის უკანასკნელა წლებშიც მას შესწირა.

ლევან მოთუას მოთხრობები



ვიდრე საზოგადოება ლ. გოთუას დიდტანიონ რომანს — „გმირთა ვარაშ“ გაეცნობოდა, მანამდის იგი შეტყობილად ცნობილი იყო, როგორც დრამატურგი. ამავე დროს, იგი ავტორი იყო რამდენიმე მეტად საინტერესო მოთხრობის, რომლებიც შემდეგ ცალკე წიგნებად გამოვიდა. მაშინ კი ნათელი ვახდა, რომ ლ. გოთუა მთელი თავისი შემოქმედებითი ფუნქციით მკიდროდაა დაეაშორებულა ჩვენი ქვეყნის ისტორიულ წარსულთან. (ვაშლიანის სახით შეიძლება ჩავთვალოთ პიესა „უძლეველი“. რომელიც თავის დროზე დიდ წარმატებით იცავებოდა შარჯანიშვილის სახ. თეატრის სცენაზე).

საქართველოს ისტორიული წარსული მრავალ მწერალს იზიდავდა და იზიდავს დღესაც თავისი საინტერესო, პირქვეში და მკაცრი ამბებით. მწელად თუ მოიძებნება მწერალი, რომელსაც ისტორიაში არ გადაებდოს და არ ესინჯოს თავის ძალა ამ დარგში. არიან ისეთი მწერლები, რომლებიც უმოთაგრესად ისტორიულ თემებზე წერენ და ზოგჯერ თუ ცდიან თავიანთ კალამს თანამედროვეობის თემატიკაში. ასეთთა რიცხვს ეკუთვნის ლ. გოთუაც.

ისტორიული წარსულის სწორი ინტერპრეტაცია, ისტორიკოსებთან ერთად, ჩვენი მწერლების ვალდებულებაა. მხატვრული სიტყვის ისტორიულ სხეულზე მეტად არიან ვალდებული „შექმრდის“ მკაცრი დაცვით გადმოგვცენ ისტორიული სინამდვილე. ეს მეტად საპატიო და, ამავე დროს, ფრიად რთული საქმეა.

ისტორიულ თემაზე მიძღვნილი ნაწარმოებების შესახებ ბევრი დამწერლა და აქ სიტყვას არ გავაგრძელებთ, მხოლოდ ერთი რამ ცხადი ხდება, ისტორიულ თემაზე შექმნილი მხატვრული ტილოები, მხოლოდ და მხოლოდ მაშინ უპასუხებენ თანამედროვეობის მწვავე პრობლემებს, თუ წარსულის სოციალურ-პოლიტიკური ან იდეურ-ეთიკური საკითხები თანამედროვეობის პრიზმითაა გადატეხილი. წარსული ჩვენთვის პატრიოტული გრძნობის გაღვივებას, სამშობლოსათვის თავდადების იდეას უნდა ჭადაგებდეს წარსულში ცუცხლი უნდა ვეძებოთ და არა ფერფლი, როგორც ლ. ფოიბტანგერი იტყობდა.

ლ. გოთუას მოთხრობების თემა — ეს არის ქართველი ხალხის ბედისა და უბედობის თემა,

ეს არც ცრემლნარევი სიცილში შეხშიანებულა გამარჯვების ყიფინა, რომელიც ქართველებს საუკუნეების განაელობაში მამებისა და ძმების სისხლის ფასად უჯდებოდა. ლ. გოთუას მოთხრობებში და პიესებში ჩვენი ისტორიული წარსულის შეყვითლებული ფურცლების შრიალი ისმის.

ამ ათი-თხუთმეტი წლის წინათ, როდესაც შარჯანიშვილის სახელობის სახელმწიფო თეატრმა განახორციელა ლ. გოთუას პიესებისა — „მეფე ერეკლე“, და შემდეგ „დაეთ აღმაშენებლის“ დადგმები, იმდენად დამაჯერებლად და მიმზიდველად იყვნენ დახატული საქართველოს ეს ორი მეტად მნიშვნელოვანი ფიგურები, და, საერთოდ, გმირთა მთელი გალერეა თავიანთ მისწრაფებებთან და ღრულეულით იმდენად ზუსტად გადმოსცემდნენ ეპოქის მაჯისცემას, რომ მწელია დაჯერებულყოფით მხოლოდ ავტორის ფანტაზიას.

ლ. გოთუას მოთხრობების წიგნმა, რომელსაც შალაბის თაროებზე დადებაც არ დასცალდა, მხოლოდნის გადააჯარბა და გამოსვლისთანავე თავისი მამზიდველი, უტყუარი, უშუალო, უბრალო და სადა ამბებითა და თხრობით გზა მონახა ხალხის გულებისაკენ. ეს, რასაკვირველია, ასეც უნდა მომხდარიყო, რადგანაც ხალხი თავისივე ისტორიას, მხატვრულად ყარკად გამოსახულ ისტორიულ ამბებს მუდამ სიამოვნებით კითხულობდა და კითხულობს დღესაც. უდავოა, რომ ეს ლ. გოთუას, როგორც მწერლის, ბრწყინვალე გამარჯვებაა.

სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის იდეა აერთიანებს ლ. გოთუას მოთხრობებს, ეს იდეა აერთიანებს მოთხრობის გმირებსაც, ნოსტრეველ გლეხს გორგასალ ნასყიდაშვილსა და გიორგი საყამეს, მხოვთა ლომთათასა და მეფე ერეკლეს, რომელთა ამბავი საოცარი დამაჯერებლობითაა აღწერილი მოთხრობებში.

ლ. გოთუას მოთხრობებში წარსული დახატულია ნათელი პერსპექტივით. მამამ შეიღისათვის თავი დასდო, იგი მსხვერპლად შეეწირა სამშობლოს. ამ დეტალში მართო ინტიმური, მშობლიური სიყვარული როდია გამჟღავნებული. აქ ნაცვენება საზოგადო საქმისათვის თავდადება, სამშობლოს უანგარო

სიყვარული. გორგასალი დარწმუნებულია, რომ ერთდროულად ორ საქმეს აკეთებს, ჯერ ერთი, საცდელს გადაარჩენს საკეთარ შვილს და, მეორეც, აღამიანს, რომლის სიცოცხლესაც იმეამად გასაცდელში მყოფი სამშობლო თხოვლობდა. ზვლინდელი გორგასალი დღევანდელი ბეჟანიათ, — გვეუბნება ავტორი და შედარებულია არ ევრწმუნოთ მწერალს, რადგან, აბა, რომელი ჩვენთ:განის აზროვნება შეწყვეტილია იქ, სადაც ეს მწერალმა იწება და წერტილი დაესვა თბრობას?! რომელი ჩვენთ:განი არ გამოყოლია ფეხდაფეხ სათათრეთიდან განაწყამბ და გატანჯულ, მაგრამ სულით უტკბ და ქედმოუღრეც ბეჟანს?! ან კიდევ, რომელი ჩვენთ:განის ბული არ აუტყუებია უსინათლო მოხუცი ლომთათასა და ერეკლე შეფის საუბარს კრწანისის ველზე და თავისებური დასასრული არ მიუცია ამ დიალოგისათვის?! მოხუც ლომთათასა სპიხთ მეფე ერეკლეს ზომ მთელი ვრი ესაუბრება და თავის გულისწადებს უმხელს.

ლ. გოთუას მოთხრობების გვირგვინ, მართლაც რომ ღირსეული მამულიშვილები არიან, არც ერთის ზნაში, არც ერთის ქცევაში ერთი უბრალოდ ყალბი დეტალი, ყალბი ტონი არ იგრძნობა. მოთხრობებში ვერ შეხვდებით ნაძალადეგ და ყურითმოთრეულ სიტუაციებს. აქ ისტორია წარმოდგენილია მთელი თავისი სიმკაცრითა და დაუნდობლობით. წიგნში კარგია სწორედ ის, რომ გვირგვინს შინაგანი ბუნება, მათი სასიცოცხლო ინტერესები და ამ ინტერესებისათვის ბრძოლა ფართო სოციალურ პლანში გამოხატული და გადაწყვეტილი.

ემოციური და ესთეტიკური ზემოქმედებას ახდენს მკითხველზე ლ. გოთუას მოთხრობებში — „უჯგო ქარაჯანი“, „კრწანისის სეღა“ და „ყინციხის ანგელოზი“. მაგრამ თავისი დრამატული დამახლობითა და მხატვრული სრულყოფით მიანიც „უჯგო ქარაჯანი“ გამოიჩინევა.

მე მოთხრობაში მწერალმა ერთმანეთს დაუპირისპირა ქვეიანი და გამოცდილი მხედართმთავარი გიორგი საყაქად და უბრალო, რიგითი მხეჯარი ნოსტრევილი გლეხი გორგასალ ნახუდაშვილი. ეს უკანასკნელი განასახიერებს ხალხურ სიბრძნესა და ზნე-ჩვეულებებს. იგი გლეხიკაცს ბრწყინავლ განსახიერება თავისი სიღინჯითა და შორსმჭვრეტელობით. გორგასალ ნახუდაშვილის სახეში მწერალში თავი მოუყარა ყველა იმ თვისებას, რომლებიც ხალხს აბასიათებს: სიღინჯე, სიქველე, პირდაპირობა, შეუვალობა, მოყვარის უსაზღვრო სიყვარული და მტრის უსაზღვრო სიძულელი.

გადაწყვეტ მომენტში გორგასალი გიორგი საყაქაძეზე უფრო შორსმჭვრეტელი აღმოჩნდება. მაგრამ უკვე განიღლა „თითზე კბენანი“, უკანასკნელ საქმეს არაფერი ეშველება.

ღივი მოურავი ენდო აზამ-ვეზირის სიტყვას

და მახეში გაება. გორგასალი იმეამად მასთან არ იყო და განსაცდელს ასცდდა. გორგა-საკყაძე თავის რაზმთან ერთად „კლემოსს“ ციხეში აღმოჩნდა გამოშვებულად. გზა ხსნისა მათთვის არ არის. ცალად დარჩენილი გორგასალი იმედს არ კარგავს და ავტორი ერთი შტრიხით დამახასიათებელს ზღის მის სახეს, იგი „ღეგვეზაგვარლი მგელივით“ გაისუფლდა იმ დილევს, სადაც მის თანამემამულეებთან ერთად მისი სისხლი და ზორცი, მისი სულისღვმა, მისი ერთადერთი დამტრირებელი, ზვლინდელი საქართველოს იმედი ბეჟანი იყო გამოშვებულად. საყეთარი სიცოცხლის ფასად გორგასალი შეიღო ძისნის და აზამ-ვეზირისათვის მისართმევ ძღვენში, ორმოცულათი ვეკაცის თაყუბს შორის, ბეჟანის თავის მავიჯობად, გორგასალის თავი გაგორდება. ბეჟანი კი საქართველოს გზას დაუგება და სამშობლოსკენ გამოემართება. ბეჟანი ჯერ კიდევ სათათრეთის ათაროჯლო მიწაზე მოხბუჯებს, როდესაც მწერალი მოთხრობას ასრულებს. მაგრამ ჩვენ ამეკარად ვგრძნობთ, რომ ეს ის ბეჟანი აღარაა, რომელიც ალექსოს ციხის კედლებში თავის თანამომემებთან ერთად „გაფრინული შავი მერცხალოს“ მღეროდა, არამედ ეს არის დაჯეკიებული და მომწიფებული აღამიანი, რომელიც დროებამ მამის განსაცვლოდ მოიყვანა ქვეყანაზე და თქვენი გავრება, ისიც ისევე პირნათლად მოიხდის ვალს ოჯახისა და სამშობლოს წინაშე, როგორც ეს ნოსტრევილი გლეხის შეიღს. გორგასალ ნახუდაშვილის ოჯახს შევტრის.

ლ. გოთუას გვირგვინი მკვეთარი, ინდივიდუალური სახეების მატარებელი არიან. მწერალი ძუნწად აღწერს გვირგვინს, მის ფიზიკურ და ფსიქიკურ ჩვეუბს, მისი გვირგვინი მოქმედებაში, შრფხასა და ბრძოლაში არიან ნაჩვენები. ისინი მტრს მოქმედებენ, ვიდრე ლაპარაკობენ.

კრწანისის ველზე ერთმანეთს შეხვლებიან მოხუცი უსინათლო ლომთათა და მეფე ერეკლე („კრწანისის სეღა“). ლომთათა აქ წლისთავზე სალოცავად და სულის მოსახსენებლად მოსულა. აქ დაეცა მისი ველები მტრთან ბრძოლაში. და აი, უსინათლო ლომთათას მეფე ერეკლე მოუახლოვდება და საუბარს გაუმართავს მას. ლომთათამ, რომელსაც ლიბრი გადაჰკროდა თვალივლ, გუშანით მიხვდა, ჩვეულებრივ კაცს რომ არ ეფუსაფებოდა, მაგრამ წუთით წაბორციება სძლია და შემდებ ყველაფერი თავის გზით წავიდა.

ლომთათა ერეკლე მეფეს ქვეყნის ჰირიაა და ვარაშს შეხაბებს ისე ემუსიფება, როგორც თავის მეცელეფრ მებობაღს. შემდებელია აუღლებლად წაითობო მოთხრობის უკანასკნელი აბზაცი: „წლისთავზე, მწუხრის ფასს, კრწანისის ველზე მუხმორთბმით და ხელ-

მოხვევით იღვა ორი ადამიანი. ორი მოხუცი. ერთი ვეება ტანისა და ორთავ თვალით ბრმა, მეორე კი მცირე ტანისა, მაგრამ შორსმჭვრეტელი და მით უფრო უბედური... კრწანისის ველზე ერთ ნაღველს წადო ორივე მოხუცის გული. მართალია, ამ მოთხრობაში სიუჟეტი ისე დაძაბული არაა, როგორც „უჯზო ქარავენში“, მაგრამ აქაც აშკარად იგრძნობა ლ. გოთუას, როგორც მწერლის, სიძლიერე.

გორკასაღ ნასყიდაშვილისა და მოხუცი ლომთათას სახეების გაცნობისთანავე ერთგვარი სევდა გვიპყრობს. სევდა იმიტომ, რომ ვგრძნობთ, მათი ბედი და უბედობა მტკიცედაა გადაბმული მთელი ქართული ერის ბედსა და უბედობასთან, მაგრამ, ამავე დროს, მტკიცედ გვჯერა: საქართველომ თუ ამ დრომდე მოაღწია, ამას ხალხი თავიანთ შეილებს, ერთგულ შეილებს, ქირში და ლინში მოზიარე შეილებს, იმავე გორკასაღსა და ლომთათას ნაფიქრს უნდა უმადლოდეს. აი, რატომ გვიზიდავს, ლ. გოთუას მოთხრობები.

შეტად ექსპრესიულია და შთაბეჭდილო მოთხრობა „ყინცივისს ანგელოზი“. რა უბედლო და შეუდარებელი ყალბის მოსმით არის დაზატრული ლეღა ფანასკერტელის სახე. რამდენი მომხიზლაობა და ქალწულური კდება ამშვენებს თითქოსდა ერთი შეხედვით მამასავით გულგორბსა და უტყუ ადამიანს. კითხვებში და გჯერათ, რომ ლ. გოთუამ შეძლო ასე მომხიზლავედ მუნჯი ხელოვანის ფუნჯი „აემეტყველებინა“ და „უნა აუღდა“ მისთვის. მუნჯის ბუერ ხელოვანს „აემეტყველებია“, მაგრამ, მკონი, გვეს არ უნდა იწვევიდეს ის ამბავი, რომ „ყინცივისს ანგელოზის“ მყვალმეს ძენად თუ ვინმე შეედრება. კითხვით ჯერ კიდევ დაუმთავრებულ სურათს და უჩვეულო სევდა გიპყრობთ. გსურთ შეადაროთ იგი ათას სხვა ნაწახსა და გაცონილს; ერთი რამ ნათელია, ვერავითარი ძალა ვერ წაშლის თქვენს გონებაში ფანასკერტელს გვარის ამ „უკანასკნელი მომპიანის“ ღირსშობა და დრამატუზმით აღსავსე სახეს, რომელიც ეს-ესაა დააარულა უტყუმა ხელოვანმა გაღავენზე გამოხატული სურათის სახით.

ამ მოთხრობაში ერთმანეთს ერწყმის ღირსშობა და მძაფრი დრამატუზმით აღსავსე სიტუაციები, მაგრამ ეს შერწყმა შეტად ბუნებრივია და ყველა ჩვენგანს სჯერა ვგრძობს. ლეღას სახეს ორგვარად გვაცნობს მწერალი, ერთი პირად ცხოვრებაში და მეორე — სურათზე, სურათზე, რომლის შექმნაშიც მთელი თავისი შემოქმედებითი ცეცხლი ჩააქოვავა მუნჯმა მხატვარმა. ორივე სახე შეინანიშნავად ერწყმის ერთმანეთს.

გარკვეანი უშფოთვლობის ნიღბი ვერ ფარავს შიომ ფანასკერტელს გორბოსა და რამდენადმე განერკულებულ სახეს. ლეღა მისი გვარის უკანასკნელი შთამომაველია, შიომის

სახეს ავსებს და ორგანულად ესისხურორცება მისი ასულის — ლეღას სახე.

ლ. გოთუა სოციალურ საფუძველზე წარმოქმნილ სიტუაციების ოსტატაა. მან ქცენასწავლი თავისი რომანით („გმირთა ვარამი“) ნათლყო, რომ იგი შესანიშნავად ფლობს ისტორიული ამბების გადმოცემის სხვადასხვა ხერხს ერთნაირად შესწევს მას უნარი, გადავიწროლოს ისტორია დაღ ტროზე, და პატარა მოთხრობაში, სადაც გამოყვანილი იქნება „ბერი და ვრი“, ერთი უმნიშვნელო ამბავი მხატვრული სიძლიერით ფართო განზოგადების სიმადლმდე აქყავს მწერალს.

რასაკერძეელია, ყოველივე ამას ლ. გოთუა ახერხებს თავისებური დამახასიათებელი ენიცია. გამწვევარადე და სადა სტილი, მოკლე ლაკონური ფრაზები, ძარღვიანი ქართული, რაც დიდ ემოციურ ზეგავლენას ახდენს მკითხველზე, მოთხრობის გმირებს დიდ გამოშახველობით ძალასა და სოციალურ სიმამხილეს ანაქებს. მოთხრობებში ყველა წინადადება მაქსიმალურადაა დატვირთული შინაარსობრივად და თუნდაც ერთი ფრაზის ამოვლება ტექსტიდან საგრძნობლად დააკოვლებდა მთელ მოთხრობას. ემოციურია და ერთ მთლიან მუსიკად ისმის ასეთი ფრაზა: „იღიდება შენდა ლმერთი! მძარჯვარი ისაბა თავადმა, ხოლო გულზე შევიღებელი სობარასი არტახი ისე უეცრად შემოაწყდა, რომ შებორჯდა კიდევაცსული მოიბრუნა და თავის ასულს ფესმონქარებით გაჰყვა“. ეს ხომ ისეთივე ტკბილად დასამასოვრებელი ფრაზაა, როგორადაც კარგი ლექსი დაგვისწავლია.

რამდენიმე სიტყვით გვესურს შევეხოთ ლ. გოთუას მხატვრულ ნარკვეებს. ნარკვევებიც ეხება ისევე და ისევე წარსულის ისტორიას. აქ მწერალი საუკუნეების განმავლობაში გამოქვაბულებსა და მოუვალ ადგილებში დრო-ეამსჯან მივიწყებულ მასალებსა და ისტორიული ექსპონატების გამოშვენებრებითაა გიტაცებული. ნარკვევებში მწერალს საყვოთარ გვართან ერთად ცნობილი მთასელებებისა და მწერლების გვარები რომ არ ჰქონდეს დასახელებული, ძენლად თუ მივიჩნევდით მათ ნარკვევად; ეს მხოლოდ ნარკვევის მხატვრულ სრულყოფასა და სიძლიერებე მიუთითებს.

ლ. გოთუას მოთხრობებიც ერთხელ კიდევ ჩავიხედებს ჩვენი ქვეყნის ისტორიულ წარსულში, როდესაც ჩვენი მამა-პაპანი, მუშაობის დროსაც კი იარაღსხმულნი, მიხვედობდნენ კეღში გუთანს ყველაფერდ ეს ისე კარგად, მიმზიღველად და დიდი მხატვრული სიუხლით აქვს გადმოცებული მწერალს, რომ ეჭვი არ გვეპარება, „უჯზო ქარავენის“ აეტორი შემდგომშიც ბუერ კარგ მოთხრობას შესძენს ქართულ მწერლობას.

ნოდარ რუხაძე

ახალი ქართული გრამატიკული ნაშრომი



საქართველო
ზოგლიერობა

თუ ერთმანეთს შევადარებთ, ერთი მხრივ, ქართული ენის მორფოლოგიას და, მეორე მხრივ, სინტაქსის სახელმძღვანელოების არსებობის თვალსაზრისით, დავინახავთ, რომ მორფოლოგიაში ამ მხრივ საქმე საკმაოდ მოგვარებულია არა მარტო საშუალო სკოლების ხაზით, არამედ უმაღლესი სასწავლებლებში ფარგლებშიც, მაგრამ ეს არ შეიძლება ითქვას სინტაქსის შესახებ. ამ ბოლო დრომდე არსებობდა მხოლოდ ერთადერთი სახელმძღვანელო სინტაქსისა საშუალო სკოლებისათვის (ა. შანიძე, ქართული ენის გრამატიკა, ნაწ. II, სინტაქსი), რომელიც შედგენილია საშუალო სკოლის პროგრამის მიხედვით, გამოდის ყოველწლიურად და სავსებით უზრუნველყოფს ამ სკოლების მოთხოვნილებას. რაც შეეხება პედაგოგიურ სასწავლებლებს, მათთვის უკანასკნელ ხანებამდე სინტაქსის სახელმძღვანელო არ ვაგვაჩნდა. სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ჯერ კიდევ 1956 წ. პედაგოგიური სასწავლებლებისათვის ლ. კვაჭაძის ქართული ენის სინტაქსის სახელმძღვანელოს გამოცემა. გარდა იმისა, რომ ამ გამოცემის ტირაჟი (2000 ეგზ.) ძალიან მცირე იყო და იგი წიგნის ბაზარზე სულ მცირე ხანსაც არ დარჩენილა, ამასი რამდენიმე ძირითადი საკითხი სრულდებით არ იყო განხილული, ზოგი საკითხი კიდევ არასაკმარისი სისრულით იყო წარმოდგენილი.

დოც. ლ. კვაჭაძის ეს სახელმძღვანელო, როგორც პირველი გამოცემის ბოლოსიტუაციაში მიუთითებდა ავტორი, „დიდ ნაწილში შეიცავს პროფ. ა. შანიძის სასკოლო გრამატიკით შესწავლილ მასალის უფრო ვრცელ და სრულად გადმოცემას. საკითხების ერთი ნაწილი შიგ სრულიად ახალია. სიზუსტეა შეტანილი ზოგიერთი საკითხის გაშუქებაში“.

სარეცენზიო გამოცემა გადამუშავებულია და დიდად შესვებული. სახელმძღვანელოში ზოგი საკითხი ახლებურადაა გაშუქებული, ზოგიც კიდევ პირველად აქა დასმული.

წიგნი ოთხი ძირითადი ნაწილისაგან შედგება: 1. მარტივი წინადადება, 2. შერწყმული წინადადება, 3. განკერძოებული წევრები წინადადებაში. წინადადებასთან გრამატიკულად დაუკავშირებელი სიტყვები და გამოთქმები და 4. რთული წინადადება.

წიგნს დამატების სახით ერთვის კიდევ ერთი განყოფილება — სასვენი ნიშნები, რომელიც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, ვიდრე ჩამოთვლილი ნაწილები. ეს განყოფილება, შეი-

ცავს რა სასვენი ნიშნების ხმარების ნორმებს, ამავე დროს წარმოადგენს წიგნის ერთგვარ დასკვნას, ე. ი. წიგნის ეს განყოფილება რაღაც თვითმიზანს კი არ ემსახურება, არამედ იგი ხელს უწყობს სინტაქსის ცალკეული საკითხების გააზრებულად შესწავლას, რადგანაც პუნქტუაცია მკიდრად არის დაკავშირებული გრამატიკასთან (resp. სინტაქსთან). პუნქტუაციის წესების შესწავლა, როგორც სახელმძღვანელოშია მოითხოვებული (ვ. გ. 295), ძირითადად სწორედ სინტაქსის კერძის შესწავლასთან დაკავშირებით ხდება. თავის მხრივ, სინტაქსი აადვილებს პუნქტუაციის წესების დოქტრინას და მათს წარმატებით გამოყენებას.

წიგნის პირველი ნაწილი — მარტივი წინადადება — არ წარმოადგენს მხოლოდ მარტივი წინადადების ანალიზს, არამედ აქვეა განხილული სინტაქსის ზოგადი საკითხები, რამდენადაც ის ამ სახის სახელმძღვანელოში არის საჭირო. აქ იგულისხმება სინტაქსის საგნის განსაზღვრა, სინტაქსური კავშირი, სიტყვათა წყობის მნიშვნელობა სინტაქსური კავშირისათვის, სინტაქსური წევრები, სიტყვათა შეკავშირების ტიპები წინადადებაში, სიტყვათა ჯგუფები სინტაქსური თვალსაზრისით და სხვ.

პირველსავე ნაწილშია დახასიათებული წინადადება შინაარსის მიხედვით. შემდეგ განხილულია წინადადების წევრები და მათი გამოხატვის საშუალებანი. ავტორს, სამართლიანად, წინადადების მთავარ წევრებად მიიჩნია არა მხოლოდ შემასმენელი და ქვემდებარე, როგორც ეს სხვა ენებშია ვაგებული, არამედ შემასმენელი და მასთან პირთ დაკავშირებული წევრები (ქვემდებარე, პირდაპირი დამატება და ირბი დაამატება). ამიტომ მარტივ წინადადებაში, როცა ზნა-შემასმენელი სამპირიანია, შეიძლება წარმოდგენილი იყოს ოთხი მთავარი წევრი.

წინადადების მთავარი წევრების დახასიათებას მისდევს მეორეხარისხოვანი წევრების ანალიზი. აქ, პირველ გამოცემასთან შედარებით, სახლეს ვაწყდებით როგორც საკითხთა გაშუქების თვალსაზრისით, ისე მათი გადმოცემის თანამიმდევრობის მხრივაც.

პრედიკატული განსაზღვრება სახელმძღვანელოში პირველად არის შეტანილი. საკითხის მეცნიერულად შესწავლა ავტორს ევთენის, თუმცა აღნიშნულ საკითხზე სამეცნიერო ლიტერატურაში ადრეც იყო გამოთქმული მოსაზრებანი (ი. იმნაიშვილი, შედგენილი შემასმენელი ქართულში: ა. ს. პუშკინის სახელობის თბილისის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, V, 1948 წ.; იხ. აგრეთვე მისივე მონოგრაფია: სახელთა ბრუნება

ლ. კვაჭაძე, ქართული ენის სინტაქსი-რედაქტ. პროფ. ა. შანიძე, 1958

და ბრუნავთ ფუნქციები ძველ ქართულში, 1957 წ.; ა. ლ. ო. ნ. ტ. ი, ატრიბუტივანი შე-
 მასმენელი ქართულში: სტალინის სახელმწი-
 ფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, II, 1955 წ.). საანალიზო სახელმძღვანელო და
 უფრო ადრე გამოქვეყნებულ ავტორისავე ვა-
 მოკვლევაში (მიმღობისა და სახელის ზოგი-
 ერთი ფორმის სინტაქსური კვალიფიკაციისათ-
 ვის, ეტრნ. კომუნისტური აღზრდისათვის, № 12, 1957 წ.) საკითხი ორიგინალურად არის
 ახსნილი და მისი ანალიზიც უფრო დაწერი-
 ლებით არის მოცემული. უფროაღმა არის
 განმარტებული იმზე, რომ პრედიკატული
 განსაზღვრება ქვემოთხსენებულ ან დამატების
 მომენტურ განსაზღვრებას წარმოადგენს. იგი
 ზნა-შემაშენებლთან არის დაკავშირებული და
 საგანს ახასიათებს ზნით გამოხატული მოქმე-
 დების შესრულების მომენტთან დაკავშირებით
 (ილია ვა ხ ა რ ე ბ ე ლ ი გამოვიდა ვარეთ).
 სახელმძღვანელოს პირველი ნაწილი მთავრ-
 დება სიტყვათა რიგის ანალიზით მარტივ წი-
 ნადადებაში. ეს საკითხი ახალია. ის არც პირ-
 ველ გამოცემაში ყოფილა შეტანილი. არსე-
 ბობს რამდენიმე ცნობა წინადადების ზოგი-
 ერთი წევრის ადგილის შესახებ, მაგრამ აღ-
 ნიშნავს, რომ საზოგადოდ ქართულში სიტყ-
 ვათა რიგი თავისთავადია. როგორც სახელმძღ-
 ვანელოდან ვხედავთ, ეს მთლად ასე არ არის
 და საკითხის შესწავლას შეიძლება გარკვეული
 პერსპექტივა ახლდეს.

სახელმძღვანელოს მეორე ნაწილში მოცე-
 მულია მერწყული წინადადების ანალიზი,
 ახსნილია ერთგვარი წევრების ბუნება, დახა-
 სიათებელია მათგანული კავშირები და შემ-
 დგა — განმარტებული სიტყვები ერთგვარ
 წევრებთან.

შემდეგ ნაწილში, სადაც დახასიათებულია
 ვანერმოებული წევრები წინადადებებისა წი-
 ნადადებისათვის გრამატიკულ და ფიგურირებუ-
 ლი სიტყვები და გამოთქმები, განსაკუთრე-
 ბულ ყურადღებას იმსახურებს მიმართვა.

სახელმძღვანელოს არც მეოთხე ნაწილია
 მოკლებული გარკვეულ სიახლეს. რთული წი-
 ნადადებების ყველა სახეობის დახასიათების
 შემდეგ მოცემულია ის ზოგადი წესები, რომ-
 მელთა მიხედვითაც შესაძლებელია რთული
 ქვეწყობილი წინადადების შეცვლა მარტივით
 და მარტივისა რთულით. ეს საკითხი საზოგა-
 დოდ ახალი არ არის, მაგრამ ასე ვრცლად
 მისი ანალიზი აქამდე არაის მოუცია, თანაც
 სახელმძღვანელოს პირველ გამოცემაში იგი
 სრულებით არ ყოფილა.

ყოველივე აღნიშნულს შემდეგ შეიძლება

დავასკვნათ, რომ საჩუქრული წიგნი შედგენი-
 ლია პროგრამის მიხედვით და ქვეყნულად
 სრული ამ სიტყვის მნიშვნელობით, ამ
 მხრივ პირველ გამოცემაში არსებული ხარვე-
 ზი მეორე გამოცემაში აღარ გვხვდება.

საანალიზო სახელმძღვანელო იმ მხრივაც
 არის მნიშვნელოვანი, რომ მასში წარმოდგე-
 ნილი ქართული ენის სინტაქსური ნორმები და
 დასკვნები არ ტოვებს ნაძალადევის შთაბეჭ-
 დლებას, რადგან ყოველი ენობრივი ნორმა
 უპირავე ფაქტური მასალის ანალიზიდან არ-
 ის მიღებული. ავტორი საანალიზო მასალის
 მოძებნისას არ კმაყოფილდება ქართული ლი-
 ტერატურის კლასიკოსთა ვიწრო ჯგუფის და-
 მოწმებით, არამედ აქ გვხვდებით 50-მდე ქარ-
 თველი კლასიკოსისა და არაკლასიკოსის ნა-
 წარმოებებიდან მოტანილ ნიმუშებს. რაგვ
 უნდა ითქვას საუბარჯიშოებში წარმოდგენილი
 მასალის შესახებაც.

აღსანიშნავია, რომ საუბარჯიშოები სწორად
 და მოხდენილად არის შედგენილი. ისინი ყო-
 ველმხრივ ხელს შეუწყობენ მოსწავლეებს
 სინტაქსისა და პუნქტუაციის საკითხების შეგ-
 ნებულად შესწავლაში.

სასურველი იყო წიგნის პირველ ნაწილს
 (მარტივი წინადადება) შესავლის სახით გამო-
 ყოფიდა სინტაქსის ზოგადი საკითხები: სინ-
 ტაქსის საგნის განსაზღვრა, სინტაქსური კავ-
 შირი, სინტაქსური დამოკიდებულების სახე-
 ვები და თვით წინადადების, როგორც სინტაქ-
 სის საგნის, ზოგადი განმარტება.

მიუხედავად ამისა, რომ სახელმძღვანელო-
 ში შეტანილ ზოგიერთ საკითხზე (მაგ.: სიტ-
 ყვათა რიგი მარტივ წინადადებაში) ლიტერა-
 ტურა თითქმის არ არსებობს, მაინც შეიძლე-
 ბოდა მათი უფრო შემოკლებით გადმოცემა.
 სამაგიეროდ აჯობებდა სახელმძღვანელოში
 უფრო ვრცლად ყოფილიყო წარმოდგენილი
 შერეული სახის რთული წინადადება და მარ-
 ტივი წინადადების შეცვლა რთული ქვეწყო-
 ბილი წინადადებით.

31-ე გვერდზე მოთავსებული § 19. შავალ-
 წერტილი შეიძლება არ ყოფილიყო სახელ-
 მძღვანელოში, რადგან წიგნის დამატებაში
 (გვ. 297) ასეთი პარაგრაფი განმეორებით
 არის წარმოდგენილი.

ლიც ლ. კვაპაძის „ქართული ენის სინტაქ-
 სი“ სახელმძღვანელო, პედაგოგიური სასწავ-
 ლებებისათვის, მეგრამ იგი. ეფიქრობთ. დაა-
 კმაყოფილებს უმაღლეს სასწავლებლებში და-
 წყობითი განათლების ფაულტეტის მოთხოვნი-
 ლებას. მას წარმატებით გამოიყენებენ აგრე-
 თვე სხვა ფაულტეტის სტუდენტებიც.

ახალი წიგნები



საბავშვო მწერალი

- ანტონ ფურცელაძე — მაკო ზვიტია. რედ. ა. ვაბესკირია. გვ. 266, ფასი 6 მან. 50 კაპ.
ლადო ავალიანი — ნოქლეები. რედ. თ. კობლაძე. გვ. 210, ფასი 3 მან. 15 კაპ.
ემანუელ ფიფინი — მზუნია. თარგმანი თინათინ ჯავახიშვილისა. რედ. 5 ზოქ-
რაყი. გვ. 90, ფასი 1 მან. 45 კაპ.
ივანე კერესელიძე — ლექსები. რედ. თ. კობლაძე. გვ. 48, ფასი 85 კაპ.
გიორგი ქავთარაძე — სიცოცხლის სივუარული. რედ. ი. ნონეშვილი. გვ. 42, ფასი 70 კაპ.

სტალინის სახელწოდების თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა

- თბილისი 1500 — საიუბილეო კრებული. პ/მგ. რედაქტორი ს. ელენტი. გვ. 298, ფასი 25 მან.
ილია ჭავჭავაძე ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში — წიგნი 2. რედაქცია და შენიშვნები
ი. ბოცეაძისა. გვ. 344, ფასი 14 მან.
ბ. ფურცხვანიძე — დანაშაული შრომითი ურთიერთობის სფეროში. რედ. ე. ნეიძე. გვ. 162,
ფასი 7 მან.
ნ. ტყეშელაშვილი — ნარკვევები საქართველოს შრეწველობის ისტორიიდან. რედ. ა. ფანცხა-
ვე. 186, ფასი 8 მან.
გ. ხაჭაპურიძე — შრომები 2 წ. რედ. ა. კიკვიძე. გვ. 380, ფასი 18 მან. 12 კაპ.
ა. ხარაძე, ვ. კელიძე, მ. ხვედელიძე, ი. ქარციავე — მათემატიკური ანალიზის კურსი. რედ.
ა. ხარაძე. გვ. 386, ფასი 11 მან. 30 კაპ.
ბ. გურგენიძე — ელექტროდინამიკა. რედ. ი. შირცხელაძე. გვ. 382, ფასი 11 მან.
ნ. უსლები — საბჭოთა კავშირის წყლის მეურნეობა. რედ. მ. საბაშვილი. გვ. 398, ფასი 9 მან.
80 კაპ.

ფასი 8 ლ.

8



ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ХУДОЖЕСТВЕННО-
ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЖУРНАЛ

„МНАТОБИ“

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ГРУЗИНСКОЙ ССР

«САБЧОТА САКАРТВЕლო»